

श्रीआनन्दचन्द्रग्रन्थाब्धौ (ग्रन्थरत्नाकरे) ग्रन्थरत्नम्-१६.

शाश्वतानन्ददायक-श्रीयन्त्राधिराजराजेश्वर-श्रीसिद्धचक्रेभ्यो नमो नमः ।

सकलसमीहितपूरक-श्रीशङ्खेश्वरपार्श्वनाथो विजयतेतमाम् । शासनसम्बालक-सूत्रकुच्छ्रीसुधर्मगणसृते नमो नमः ॥

वर्तमानशासनमान्यसूत्रकार-पञ्चमगणधरप्रवरश्रीसुधर्मस्वामिसंहब्धं, तत्सूत्रार्थरहस्यकार-श्रीमद्भद्रबाहुस्वामिनिर्मितनिर्युक्तियुतं,
नवाङ्गीवृत्तिकार-श्रीमदभयदेवसूरिविहितविवरणसुशोभितं, संपादकीयविविधप्रत्यन्तरपाठाद्यनेकपरिशिष्टसमलङ्कृतं च—

॥ श्रीज्ञाताधर्मकथाङ्गम् ॥

[तस्यायं श्रीज्ञाताधर्मकथाङ्गीय-प्रथम श्रुतस्कंधस्याष्टाध्ययनस्वरूपः प्रथमो विभागः]

संशोधकः सम्पादकश्च

प्रातःरमरणीयपूज्यानां गीतार्थसार्वभौमानामागमोद्धारकाणां श्रीवर्द्धमानजैनागममन्दिरसंस्थापकानां प्रावचनिकधुरन्धरणां

स्व० श्रीआनन्दसागरसूरीश्वराणां विद्वद्भिनेयः आचार्यश्रीचन्द्रसागरसूरिः ।

प्रकाशिका—“ श्रीसिद्धचक्रसाहित्यप्रचारकसमिति ” इति संस्था ।

वीरसंवत् २४७८ ।

विक्रमसंवत् २००८ ।

पण्यम् १९७०-०

काइस्टाब्द १९५१ ।

प्रकाशिका—

श्रीसिद्धचक्र-साहित्यप्रचारक-समिति-

प्रधानसञ्चालक-

पानाचन्द्र रूपचन्द्र झवेरी.

२२४ शेखमेमणस्ट्रीट, मुम्बई नं० २

॥ स्व० पू० गुरुदेव-आगमोद्धारक-सुधावाक् ॥

सर्वव्यापक योग कयो ? धर्मकथानुयोग. धर्मिष्ठोना चरित्रो नो संचय तेनुं नाम धर्मकथानुयोग छे. धर्मकथानुयोग ए एक व्यापक चीज छे, के जेओ शासनमान्यमार्गमां प्रवेशेला न होय, अने नवा दाखल थतां होय, ते वधाने प्रथम-देशनामां धर्मकथानुयोग कहेवो. (देशनातन्दसुधासिन्धु-देशना-६)

मुद्रक—शाह गुलाबचन्द लल्लुभाई,

श्रीमहोदय प्रिन्टींग प्रेस.

दाणापीठ-भावनगर.

(सौराष्ट्र)

— आर्थिक-सहायक-नामावलि. —

श्रीज्ञाताधर्मकथाह-भा-१-२ ना मुद्रण माटे अगळथी भेट रकम आपनार पुण्यशालीओ ।

वडोदरा

१००१) श्री जानीशेरी वडोदरा जैन उपाश्रयना

ज्ञानखाता तरफथी.

२५१) श्रीकोठीपोल वडोदरा जैन उपाश्रय तरफथी.

२५१) शा मंगलदास लक्ष्मीचन्द वडुवाला.

१०१) शा छगनलाल रायचन्द ह० रंगीलदासभाइ.

१०१) शा केसरीमलजी हीराचन्दजी नवापुरा.

१०१) शा अमृतलाल हरिलाल तरफथी.

ह. चन्दुलाल परसोतमदास.

१०१) श्री शाहखाते ह. मंगलदास शिवलाल.

१०१) शा नेमचन्द बेचरदास तरफथी भेट,

ह. केशरीचन्द कल्याणचन्द.

१०१) शा जमनादास जेठाभाइ छाणीवाला.

१०१) शा वाडीलाल केशवलाल काटवाला.

१०१) शा सुकनराज हीराचन्दजी.

५१) बाइ गंगाबेन ते त्रिभोवनदास दुर्लभदासनी दीकरी

तरफथी ह. जमनादास कालीदास.

५१) श्री शाहखाते ह. शान्तिभाइ जमनादास वैद्य.

५१) शा दलसुखभाइ मोहनलाल अंगुठणवाला.

५१) गांधी कान्तिलाल अमृतलाल वेजलपुरवाला.

५१) शा नगीनदास गुलाबचन्द घीया.

५१) शा त्रिभोवनदास मोहोलाल हाथीपोलवाला.

५१) शा मोतीलाल मोहनलाल.

४१) शेठ अम्बालाल हीराचंद.

३१) शा भायचन्दभाइ त्रिभोवनदास पटवा.

३१) शा भीखमचन्दजी फोजमलजी.

३१) शा नगीनदास छोटालाल दोडकावाला.

३१) शा मणिलाल मोतीलाल दोडकावाला.

२५) शा मगनलाल कस्तुरचन्द मेथीवाला.

११) शा सुन्दरलाल चुनीलाल.

११) उषा-कुलोथ मरचन्द ह. व्होरा भोगीलालभाइ.

શ્રીજ્ઞાતાધર્મકથાજ્ઞે-

પ્રકા-
શિકાનું
નિવેદન ।

॥ ૨ ॥

પ્રકાશિકાનું નિવેદન.

શ્રીસિદ્ધચક્રનો અને સમિતિનો જન્મ—

પ્રાતઃસ્મરણીય, પૂજ્યપાદ, તપાગચ્છગનદિનમણિ—શ્રીદેવસૂરસંઘપરમ્પરાસંરક્ષક—આગમોદ્ધારક—શ્રીઆનન્દસાગરસૂરીશ્વરજી મહારાજશ્રીનું અનેક ઠાણાં સહ વિ. સં. ૧૯૮૮ મુસ્બાઈ—મૂલેશ્વર—લાલવાગના ઉપાશ્રયે સકલ સંઘની વિનંતિથી ચાતુર્માસ થયું, અને તે અવસરે પૂ. મુનિશ્રી ચન્દ્રસાગરજી (હાલમાં પૂ. આચાર્ય—શ્રીચન્દ્રસાગરસૂરજી) પળ સાથે હતા.

આ ચાતુર્માસ થયું તે અવસરે યુવાનીઆઓ શાસનમાન્ય—દીક્ષાના અસ્થલિત—પ્રવાહને રોકવા કમ્મર કસી હતી, તન-મન અને ધનદ્વારા દીક્ષાર્થીઓને કનડગત કરવાની અનેકવિધ કાર્યવાહીઓ શરૂ કરી હતી, માનવ-જીવનને કલંક સમાન ક્રાન્તિમાલના લેખોની હારમાલા લખીને—પ્રચારીને આગેવાન યુવકોએ મદ્રિક-યુવાન વર્ગના મગજ ળેકાવી મૂકવાની વેગમરી શરૂઆત કરી હતી, પ્રવ્રજ્યાના પવિત્ર પ્રવલ વેગને રોકવા ગામે ગામ યુવકસંઘની સ્થાપના કરી હતી—થતી હતી; આવા વિષમ વાતાવરણમાં સમ્યક્ત્વ પામે-લાઓ સમ્યક્ત્વથી પતિત થાય, નવા જીવો સમ્યક્ત્વની અભિમુખ થયેલો વર્ગ યસી જાય તેવાં તેવાં માષણો થતાં, તથા આત્મશક્તિના વિકાસને રંધનારા અનેકવિધ પ્રકાશનો, પ્રબન્ધો, લેખો, માસિકો, પાક્ષિકો, સાપ્તાહિકો દી ડગે દેલાવ દેતાં

હતાં; તેવા શાસન ડુપરના મંચંકર આક્રમણ અવસરે પ્રાતઃસ્મરણીય પૂજ્યપાદ આગમોદ્ધારક સ્વ૦ આ૦ શ્રી આનન્દસાગરસ્વરીશ્વરજીની સંમતિને અનુસરીને તેઓશ્રીના વિદ્વદ્વિનેયરત્ન-શ્રીસિદ્ધચક્રતીર્થોદ્ધારક-શ્રીસિદ્ધચક્ર-નંવપદઆરાધકસમાજસંસ્થાપક-વૈયાકરણકેશરી-શ્રીસિદ્ધેશ્વરમચન્દ્રશબ્દાનુશાસનમહાવ્યાકરણ પર શ્રીઆનન્દબોધિની વૃત્તિના રચયિતા, શ્રીવર્દ્ધમાનતપોમાહાત્મ્ય, વિંશતિ વિશિકા-સારાંશ-રહસ્ય, પંચાશકશાસ્ત્રસારાંશ, સૂત્રકૃતાજ્ઞસારાંશ, સુધાવર્ષાદિ વિવિધ સાહિત્યના આલેખનકાર પૂજ્યપાદ આચાર્યદેવશ્રી ચન્દ્રસાગર-સ્વરિજીની શાસનસંરક્ષક પ્રેરણાથી અને તેઓશ્રીની પુનિત દેહરેલ નીચે ઉપર જણાવેલા અનેકવિધ વિઘાતક તત્ત્વોને જડમૂલથી નાબુદ કરવા માટે અને શાસનરસિક-ચતુર્વિંશસંધમાં ધર્મના જોમને પ્રબલવેગ આપવા માટે શ્રીસિદ્ધચક્રપાક્ષિકનો જન્મ થયો. તે પાક્ષિકનું સંચાલન કરવા માટે અને આરાધકોની આરાધના આરાધ્યપદને અનુસરવા સાથે ઉજ્જ્વલ બને તે હેતુથી તેને અનુસરતું શાસન-માન્યસાહિત્યનું પ્રકાશન કરવા માટે સાથે સાથે શ્રીસિદ્ધચક્ર-સાહિત્ય-પ્રચારક-સમિતિનો પણ જન્મ થયો.

બંનેની પ્રશંસનીય કાર્યવાહી—

આ શાસનસંરક્ષક-શ્રીસિદ્ધચક્રપાક્ષિકને પ્રબલવેગ આપીને પગભર બનાવવા માટે પૂ. આગમોદ્ધારકની અમોઘદેશનાઓ, તથા તેઓશ્રીએ આપેલ સમાધાનોના સંચયરૂપ શ્રીસાગરસમાધાનદ્વારાજે જટિલપ્રશ્નોના પ્રત્યુત્તરો, આરાધકોના જીવન આરાધનામાં ઓતપ્રોત બને અને વિરાધનાથી બચે તે સારુ સુધાની ગરજ સારી શકે તેવા તેઓ શ્રીમાનનાહુદયસ્પર્શી સુધા સમાન વાક્યોના સંચયરૂપ, સુધાસાગર, શાસન પર હુમલા કરનારાઓને જડબાતોડ જવાબ મળી શકે તે સારુ સમાલોચના વિગેરે સુન્દરવિભાગોને-સુન્દર-અતીવ ઉપકારીક સામગ્રીઓથી, અને તેઓશ્રીના વિદ્વદ્વિનેયશ્રીચન્દ્રસાગરસૂરિજીના પ્રેરણાત્મક સદુપદેશે આર્થિકસહાયકો મલવાથી સમિતિ

અને પાક્ષિક શાસનસંરક્ષકના કામને નિર્વિઘ્ને આગલ વધારવાને સમર્થ થયા. આ પાક્ષિકનું અને સમિતિનું સંચાલન કરવાનું કામ સંભાલી લેવાની જવાબદારી શરૂઆતથી જ મેં ઉપાડી લીધી હતી અને તે જવાબદારી અદ્યાપિ પર્યન્ત સેવામાવિષ્ણથી હું વજાવી રહ્યો છું. આ શ્રીસિદ્ધચક્રપાક્ષિકે અને શ્રી સિં સાં પ્રં સમિતિએ શાસનમાન્ય સુપ્રસિદ્ધ સેવાઓ શાસન પર આવી પડેલી આપચિકાલમાં વજાવી છે કે-જે સેવાઓ માટે અદ્યાપિપર્યન્ત શ્રીચતુર્વિધસંઘની દરેક વ્યક્તિ તે બન્ને માટે (પાક્ષિક-સમિતિ માટે) હાર્દિક આશીર્વાદ આપી રહી છે, અને મુક્ત કળે પ્રશંસા ગર્દી રહી છે.

સંચાલનનું પુણ્યકાર્ય—

ઉપર જણાવ્યા મુજવનો શાસન પર આવેલો વિષમ જુવાલ લગભગ શમી ગયેલ હોવાથી, શાસનમાં અનેકવિધ કાર્યોની જવાબદારી પૂં આં શ્રી ચન્દ્રસાગરસૂરિમહારાજને હોવાથી, અને શ્રીસિદ્ધચક્ર-પાક્ષિક માટેની પ્રેસ મેટર નિયમિત અવસરસર મેલવવામાં મુશ્કેલી થતી હોવાથી, આ પાક્ષિકને માસિકના રૂપમાં પ્રકાશન કરવાનું સમિતિએ નક્કી કર્યું, અને તે પછી સત્તર વર્ષની પરિસમાપ્તિ સુધી નિયમિત માસિકરૂપે આ સિદ્ધચક્રનું પ્રકાશન થયું છે, અને વાંચકો, વિચારકો, અભ્યાસકો તેનો સારો લાભ લે છે. હાલમાં ચતુર્વિધ સંઘના સહકાર સાથે આ શ્રી સિદ્ધચક્ર-માસિકે અઢારમા વર્ષમાં પ્રવેશ કરેલો છે. વાંચકો-વિચારકો અને અભ્યાસકોને શાસનમાન્ય સાહિત્ય મળતું રહે તે હેતુથી સમિતિ તરફથી લગભગ મ્હેં પંદર ગ્રન્થો મુદ્રણ કરાવીને પ્રસિદ્ધ કર્યા છે, અને ૫૦ પૂં શાસનમાન્ય આ શ્રીચન્દ્રસાગરસૂરિની મહેરબાનીથી આ શ્રીજ્ઞાતાર્થમકથાજ્ઞ નામના છઠ્ઠા અંગના પ્રથમ વિભાગનું (ગ્રન્થરત્ન નં. ૧૬માં) પ્રકાશન કરવા અમારી સમિતિ તરફથી હું ભાગ્યશાળી થયો છું. સ્વચ્છ ! દુઃખમ કાલમાં શાસનહિતકર-માસિકનું અને સમિતિનું

સંચાલન કરવાનું કાર્ય પ્રબલ પુણ્યની અનુકૂલતા વગર બની શકતું જ નથી.

આ ગ્રન્થના બે વિભાગ—

આ ગ્રન્થની પ્રથમ આવૃત્તિ પ્રાતઃસ્મરણીય પૂ. આગમોદ્ધારક આચાર્યદેવેશ સ્વ. ગુરુદેવ શ્રી આનંદસાગરસૂરીશ્વરજી તરફથી પ્રકાશન થયેલ છે, તે પછી પૂ. શ્રમણ ભગવન્તોની સંખ્યામાં વધારો થવાથી દશગુણી કિંમતે પણ તે ગ્રન્થ મેલવવાનું મુશ્કેલ થઈ જવાથી આ ગ્રન્થનું દ્વિતીય આવૃત્તિરૂપે હસ્તલિખિતપ્રતિઓ સાથે મેલવીને અભ્યાસીયોની સવલતા માટે પ્રત્યંતર પાઠો—પ્રસ્તાવના—પરિશિષ્ટો—સારાંશ વિગેરેથી સુશોભિત બનાવીને આ ગ્રન્થનો પ્રથમ વિભાગ પ્રસિદ્ધ કરાય છે. પ્રસ્તાવના પરિશિષ્ટો વિગેરેથી આ ગ્રન્થનું કદ મોટું થઈ જવાથી આ ગ્રન્થને બે વિભાગમાં વ્યવસ્થિત રીતિએ બહાર પાડવામાં આવે છે.

હવે આ ગ્રન્થના પ્રથમ વિભાગમાં—પ્રથમશ્રુતસ્કંધના પ્રથમઅધ્યયનથી આઠ અધ્યયનો સંપૂર્ણ છે તથા પ્રસ્તાવના—પરિશિષ્ટો, અધ્યયનોનો સારાંશ વિષયાનુક્રમ પણ તેટલા જ અધ્યયનોનો તેની સાથે છે. બીજા વિભાગમાં પ્રથમશ્રુતસ્કંધના નવમા અધ્યયનથી ૧૯ અધ્યયનો સંપૂર્ણ છે, અને તેની સાથે બીજાશ્રુતસ્કંધના સર્વ અધ્યયનો છે. આ બીજા ભાગની સાથે પણ પ્રસ્તાવના—પરિશિષ્ટો—સારાંશ—વિષયાનુક્રમ હવે પછી આપવામાં આવનાર છે.

ગ્રન્થપ્રકાશનનું નિમિત્ત—

વડોદરા શહેરમાં—૫૦ પૂ. પંન્યાસપ્રવર શ્રી ચન્દ્રસાગરગણીન્દ્રશ્રીનું (વર્તમાનમાં આ. શ્રી ચન્દ્રસાગરસૂરિજીનું) આઠ ઠાળા સહ ચાતુર્માસ (વિ. સં. ૨૦૦૬) હલુ. પૂ. પંન્યાસપ્રવરશ્રીજીને અને તેઓશ્રીના શિષ્ય પ્રશિષ્યાદિને આ દરમ્યાન વર્ષીતપ

चाछु हतो तेथी ते तपना पारणा निमित्ते आ ग्रन्थनुं प्रकाशन थाय अने तेनी थोडी नकलो पूज्य साधु साध्वीजीओने वर्षीतपना पारणा निमित्ते भेट अपाय ते हेतुथी श्रीसंघे ते अवसरे चञ्चल लक्ष्मीने स्थिर करवा माटे श्रीसंघनी उदार चित्तवाली जुदी जुदी व्यक्तिओए पैसा आप्या के जेओश्रीना सुवारक नामो आर्थिक सहायकोनी नामावलिमां छे,

प्रथमआवृत्तिरूपे प्रकाशन थयेला श्रीज्ञाताधर्मकथाङ्गग्रन्थने हस्तलिखित प्रतो साथे मेलववामां अने प्रत्यन्तरपाठो आपवामां, प्रेस-मेटर तैयार करवामां धारणा करतां वधु विलम्ब थयो तेथी प्रेस पर मुद्रण कराववा माटे मोकलवामां विलम्ब थवाथी वर्षीतपना पारणाना अवसर पर ते ग्रन्थ तैयार थइ शक्यो नहिं, परन्तु ते अवसरे दानवीर श्रेष्ठिवर्य श्रीचीमनलाल डाह्याभाई परीख तरफथी 'देशनानन्दसुधासिन्धु' के जेनी अंदर श्रीभगवतिसूत्रनी शुरुआतनी शास्त्र प्रस्तावना अने सूत्रो उपर स्व० आशमोद्धारकश्रीनी १०१ देशनाओ बहार पडी, अने ते ग्रन्थ ६५ फर्मा उपरांतनो दलदार अने पाका वाइन्डर्गिनो ग्रन्थ वर्षीतपना पारणा निमित्ते भेट आपवामां तेओश्रीनी संमति आववाथी आप्यो; आ रीते प्राप्त थयेला प्रसंगने साचवीने तेओश्रीमाने अखण्ड पुण्य उपार्जन कथुं.

हवे आ ग्रन्थप्रकाशनरूपे प्रसिद्ध थाय छे, तेना मूल निमित्तरूप श्रीवडोदरा श्रीसंघना आगेवानो छे. चातुर्मासना अवसरे श्रीवडोदरा-संघना माननीय गृहस्थोनी ग्रन्थ प्रकाशनमां आपेली आर्थिक मददने सफलीभूत बनाववा माटेनो उपर जणाव्या मुजबे प्रथम प्रसंग साचवी न शकयो, छतां पालीताणा खुशालमुवनमां चातुर्मास बिराजमान पू० आचार्यमहाराज श्रीचन्द्रसागरस्वरिजी पोताना शिष्य-प्रशिष्यादि विशाल परिवार साथे शाश्वत तीर्थनी नवाणु यात्रा करे छे, तेथी तेनी परिसमाप्तिना आ बीजा शुभ प्रसंगे पूर्वे नियत थयेल ग्रन्थनी नकलो भेट तरीके न्हँचीने पुण्यना भागीदार श्रीवडोदरा श्रीसंघना आर्थिक सहायको बनशे आ हेतुने अत्र स्पष्ट करवामां आवे छे.

उपसंहार—

आ ग्रन्थने प्रकाशन करवानीं प्रथमतः पहेल करनार तरीके वडोदरा शहेरना श्रीसंधना आर्थिक सहायकोनो, हस्तलिखित ग्रन्थनीं प्रतिजो साथे मेळववानुं काम करनार पू० उपा० श्रीदेवेन्द्रसागरगणीवरना शिष्य पू० मुनिश्रीदोलतसागरजी म० नो, प्रेस भेदर तैयार करवानुं, प्रेस प्रफूतो संशोधन करवानुं, परिशिष्टो तैयार करवानुं अने शुद्धिपत्रक तैयार करवानुं शुभ कार्य करनार पू० मुनिश्रीचन्द्रनसागरजी म० नो, बनती त्वराए सुन्दर काम करी आपनार प्रेस मालीक शा गुलाबचन्द लल्लुभाईनो, तेमज तेओश्रीना प्रेसना कंपोशीटर वगेरेनो अने संशोधननुं तथा ग्रन्थ सम्पादननुं सर्वोत्तम कार्य पू० आ० श्रीचन्द्रसागरसूरिजीनी पुनित नजरतळे थयेल होवाथी तेओश्री आदिनो हार्दिक आभार मानुं छुं. वांचको-विचारको-अभ्यासको वांचवा पहेलां शुद्धिपत्रकथी अशुद्धस्थलो शुद्ध करीने वांचे-विचारे अने परिशीलन करे एज एक शुभेच्छा,

निवेदकः—

पानाबन्द रूपचन्द झवेरी,

श्रीसिद्धचक्र-मासिकना तन्त्री

तथा

श्रीसिद्धचक्र-साहित्य-प्रचारक-समितिना प्रधान-संचालक.

२२४ शेखसेमणस्ट्रीट

मुंबाई नं. २

२००८ सोभाग्य पञ्चमी.

परिशिष्ट-१ ।

॥ वाचनाभेद-पाठान्तर-संग्रहः ॥

अथवा संकृष्टादिविशेषानि०	पृ.	पंक्ति	पृष्ठ.	पंक्ति
हरितालम् इति वृद्धाः	२	२	१६	१३
वल्याद्याक्रान्तत्वादिति वृद्धाः	५	४	१६	२२
इह ग्रन्थे वाचनाद्वयमस्ति, तत्रैका बृहतरां व्याख्या- स्यामो, द्वितीया तु प्रायः सुगमैव; यच्च तत्र दुरवगमं तदितरव्याख्यानतोऽवबोद्धव्यमिति । कचिद्वाजगृहे गुणसिलके इति दृश्यते, स चापपाठ इति मन्यते	७	१२	१७	२२
बृद्धव्याख्या तु कनकस्य, न लोहादेर्यः पुलकः० द्वारमित्यन्ये; स्तम्भविशेषणमिदमित्यन्ये	९	१०	१८	८
	१०	१७	१९	९
	१६	६	२०	१५
			२०	१६

कैश्चित्पुनरेवं संभावितमिदं 'सरसच्छाउ-

वलवन्नरहृत्ति०

पाठान्तरापेक्षया चन्दनवरकनककलशैः

वाचनान्तरे त्वेवं दृश्यते 'जाव सीहं सुविणे पासिचाणं

पडिबुद्धा' तत्र यावत्करणादिदं द्रष्टव्यम्

अत्र वट्टतट्ट-इत्येतावदेव पुस्तके दृष्टं संभावनया तु

वृत्तर्द्धित इति व्याख्यातमिति पाठान्तरेण तु 'वट्टपडि-

पुण्णपसत्थनिद्धमहुगुलियपिगलच्छं स्फुटच्चायं पाठः

तथा शिरसावर्त्त इत्येकै; शिरसा अप्राप्त इत्यन्ये

पाठान्तरेण 'कुलहेउं' कुलकारणं,

कुवचिद्वृत्तिकरमित्यपि दृश्यते वृत्तिश्च निर्वाहः;

छेकैः—अवसरज्ञैर्द्विसप्ततिकलापण्डितैरिति वृद्धाः	पृष्ठ.	पंक्ति	अथवा-“सामत्तिपाठः, तत्र श्यामा पियङ्गुः,”	पृष्ठ.	पंक्ति
प्रष्टैः—वाग्भिभिरिति वृद्धव्याख्या	२४	२६	पाठान्तरे नगेषु पर्वतेषु	२९	३
व्याख्यान्तरं तु छेकैः प्रयोगज्ञैर्देक्षैः शीघ्रकारिभिः,	२४	२७	पाठान्तरेण परिभ्रामिताः कृतप्रभाभ्रंशाः	२९	१३
पाठान्तरे ‘समत्तजालाभिरामे’ति तत्र समस्तैर्जालैर्कैर-	२५	२	तथा—“कुंडलोज्जोतितानना वरपायपत्तनेउरमणिमेह-	३०	१
भिरामो यः स तथा, पाठान्तरेण ‘ससुचजालाभिरामे’			लाहारइयउविय कडगखुडुयएगावलिकंठमुरयतिसर-		
सहसुक्ताजालैर्यो वर्ततेऽभिरामश्च स तथा तत्र०	२५	७	यवखलयहेमसुत्तकुंडलुज्जोवियाणणाओत्ति	३०	७
मतान्तरेणाणिमाधैश्चर्ययुक्ताः	२६	४	पाठान्तरे “सर्वतुकसुरभिकुसुमैः सुरचिता प्रल-		
माण्डागारिका इति वृद्धाः;	२६	६	म्बमाना शोभमाना कान्ता विकसन्ती चित्रा माला		
तथा क्वचित् ‘सिद्धस्थयहरियालियाकयमंगलमुद्धाणा			यासां तास्तथा, एवमन्यान्यपि पदानि बहुवचना-		
एवं पाठः	२६	२८	न्तानि संस्करणीयानि, इह वर्णके बृहत्तरो वाचना-		
क्वचि ‘द्विण्य’ति पाठः स च व्याख्यात एव,	२७	९	भेदः”	३०	१८
वाचनान्तरे. “सनस्थाने काञ्चनं सर्षपस्थाने			अयमेवार्थो वाचनान्तरे इत्थमधीतः	३०	२१
सरिसगोत्ति पठ्यते”	२८	२४	वाचनान्तरे तु ‘ओलोएमाणीओ २, आहिडेमाणीओ		

पृष्ठः

पंक्तिः

२, डोहलं-विणिति- विनयन्यपनयन्तीत्यर्थः,
 'तं-जति णं'अहमवि मेहेसु अब्बुगएसु जाव डोहलं-
 विणेज्जामि' विनयेयमित्यर्थः, संगतश्चायं पाठ इति ३१ ११
 वाचनान्तरे तु 'जेणेव धारणीदेवी-तेणेवेत्थतः
 पहारेत्थ-गमणाए' इत्येतद् दृश्यते ३७ १२
 'किण्ह' किन्न' मिति वा पाठो ३७ १८
 क्वचिक्करिष्यामीति पाठः ३७ २०
 पाठान्तरे उत्पत्तिं वा तस्यैवेत्यर्थः ३७ २२
 क्वचिन्वाधीयत इति; ३७ २६
 वाचनान्तरे 'पूर्वमवजन्तिस्नेहग्रीतिबहुमानजन्ति-
 शोभस्तत्र' ३८ १७
 वाचनान्तरे 'धरणीतलगमनसंजन्तिमनःप्रचार, इति ३८ २०
 वाचनान्तरे-पुनरेवं विशेषणत्रयं दृश्यते । "वाधु-

पृष्ठः

पंक्तिः

द्वियविमलकणगपयगवडैसगपकंपमाणचलोल-
 ललियपरिलंबमाणनरमगरतुरगमुहसयविणिग-
 उग्गिन्नपवरमोत्तियविरायमाणमउड्ढकडाडोवदरि-
 सणिज्जे" ३८ २६
 एकस्तावदेष गमः-पाठः, अन्योऽपि-द्वितीयोगमो-
 वाचनाविशेषः पुस्तकान्तरेषु दृश्यते ३९ १६
 अयं च द्वितीयो गमो जीवामिगमसूत्रवृत्त्यनुसारेण
 लिखितः ३९ १९
 पाठान्तरेण हृदेषु च कक्षेषु च गहनेषु च,
 अंकिलाः इत्येके ४० २
 राज्ञः स्तोत्रपाठका इत्यन्ये; ४४ ६
 वाचनान्तरे 'दसदिक्कसियं ठियवडिय'न्ति ४४ २२
 वाचनान्तरे शक्तिकांश्चेत्यादि ४४ २२

परि० १

वाचना-

भेद-

पाठान्तर-

संग्रहः ।

॥ ६ ॥

पृष्ठ०	पङ्क्ति०	पृष्ठ०	पङ्क्ति०
पाठान्तरे तु प्रथमदिवसे स्थितिपतितां	४४	२६	पुरुषारूढः पुरुष इत्यन्ये, स्वस्तिकपञ्चकमित्यन्ये,
‘ निष्ठिते सुद्विजयकम्भकरणे ’त्ति, वा पाठान्तरं	४४	२७	प्रासादविशेष इत्यन्ये,
पाठान्तरे तु ‘ उवणञ्चिज्जमाणे २, उवगाइज्जमाणे २,	४५	२०	अन्ये तु ‘ मायल ’ सि मन्यन्ते,
उवखालिज्जमाणे २, अवगूहिज्जमाणे ’ २,	४७	२१	क्वचिद्धरा इति पाठः,
अन्ये त्वाहुः-नंदं-वृत्तं लोहासनं			क्वचित् रहसंगेछीति पाठः,
वाचनान्तरे रथानन्तरमश्वा हस्तिनश्वाभिधीयन्ते, तत्र	४१	८	पाठान्तरेण बलिका-दृढा बद्धा कक्षा येन च तथा
ते वाहनमूताः-ज्ञेयाः ।	५०	२४	पाठान्तरे अरुपं च तत्सारं चेत्यल्पसारं मूल्यगुरुकं
क्वचिद्विद्योसरणयेति पाठः,	५०	२७	पाठान्तरे ‘ पच्छाउरस्स ’ सि
क्वचिदेगत्तभावेण ति पाठः,	५४	२३	वाचनान्तरे विशेषणद्वयमिदं
वाचनान्तरे तु जीविउस्सइएत्ति	५५	५	पर्वतदेशेष्वित्यन्ये;
वाचनान्तरे-मेघकुमारभार्यावर्णक एवमुपलभ्यते,	५६	६	क्वचित् ‘ किमवत्ति ’ पाठः
पाठान्तरेण-एकान्ता एकविभागाश्रया धारा यस्य तत्तथा	६२	५	वाचनान्तरे-खरपरुषरिष्ठव्याहृतानि०
अन्ये त्वाहुः अष्टसंख्यानि अष्टमङ्गलसंज्ञानि वस्तूनीति, ६२			‘ क्वचित्चित्तुले ’ सि०

क्वचित् 'दवग्निगसंताणकारणद्व' 'सि
पाठान्तरे 'तु वनरेणको-वनपांशवो
क्वचित् 'उउयकुलुम' 'सि पाठः,
पाठान्तरे-परिशोषितानि तरुवरशिखराणि०
पाठान्तरे-उक्तविशेषणेन प्रतिभारुतेनादिगंधं
पाठान्तरे-शब्दोद्धतश्च 'यः स तथा
पाठान्तरेण-' आयवालोय 'सि,
पाठान्तरे-तत्राभोगो-विस्तरः,
वाचनान्तरे तु सित एवासाविति,
पाठान्तरे-निरुपहतशरीरप्राप्तश्चासौ लब्धपञ्चेन्द्रियश्चेति
समासः,
पाठान्तरे-संस्मारितपूर्वभवः,
चिर्भटिकाकच्छक इति तु जीवाभिगमचूर्णिकारः,

पृष्ठ०	पङ्क्ति०	पङ्क्ति०
७४	२०	१८
७४	२७	४
७५	१	
७५	५	
७५	८	२१
७५	१३	२३
७५	१६	२४
७५	२०	
७६	८	११
७७	९	८
७७	१५	९
८४	१३	१२
		२७

क्वचित्-हरितःशुकपिच्छवत्, हरितालाभ इति वृद्धाः
वृद्ध्याद्याक्रान्तत्वादिति च वृद्धाः
वाचनान्तरे द्विदभधिकं पठ्यते यत्सि ए पुष्पि ए फलि ए
द्वयिगरेरिज्जमाणे हरितकश्चासौ रेरिज्जमाणे चि
मृशं राजमानश्च यः स तथा
क्वचित् 'कूविण्हिय' 'सि पाठः,
पाठान्तरेण-' स्रचएहि 'ति-स्वातैर्गैरित्यर्थः,
पाठान्तरे-निसंसे ति नृन्-नरान् शंसति-हिनस्तीति नृशंसः
निःशंसो वा विगतश्लाघः, अथवा-वर्भितशब्दः
क्वचिन्नाधीयत एव
वाचनान्तरे-त्विदं नाधीयत एव,
पाठान्तरेण ' भरेइ 'त्ति पूरयति
पाठान्तरेण भोजनपिटके करोति अशनादीनि

कचिद् 'सबोउए'ति दृश्यते, पाठान्तरे— 'सहिच्च' 'चि संहत्य सहसंमुख वाचनान्तरे—त्विदमधिकं 'सुंदरथणजघणवयणचरण- नयणलावणरूवजोवणविलासकलिया' पाठान्तरेण— 'लहुकरणजुचएहि' 'ति वाचनान्तरे 'जंबूणयमयकलावजुचएहिसिद्धएहि' वाचनान्तरेऽधिकमिदं 'सुजातजुगजुच० कचिदकदलीगृहादिपदानि यावच्छब्देन सूच्यन्त इति, १०२ वाचनान्तरे विचित्राः पिच्छेज्वसक्ताः कचिदिदमधिकं दृश्यते 'अच्छविमलसलिलपलिच्छन्ने' १०४ कचिद् 'संछन्ने' त्यादिसूचनादिदं दृश्यं 'संछन्नपउम- पचभिसमुणाले'	पृष्ठ० पङ्क्ति० ९७ १८ ९९ १० ९९ १५ ९९ २० ९९ २३ ९९ २७ १०२ ३ १०२ १४ १०४ २३ १०४ २३	कचिदेवं पाठः 'संछन्नपत्तपुप्फपलासे' कचित्सामुदायिकीमिति पाठः, मौनीन्द्रप्रवचनावास्या परितुष्टमना इत्यर्थः इति वृद्धव्याख्या; केचिच्चाहुः उच्छ्रितः—अर्गलास्थानादपनीय ऊर्ध्वीकृतो न तिरश्चीनः कपाटपश्चाद्भागादपनीत इत्यर्थः ११६ 'अवंगुण्यदुवारे'.....अस्थगितगृहद्वार इत्यर्थः इत्येकीयं व्याख्यानं, वृद्धानां-तु भावनावाक्यमेवं यदुत० ११६ वाचनान्तरे तु यावत्करणदेवमिदमवगन्तव्यं, कचित्काञ्चनिका करोटिका वाऽधीयेते ते च 'वेयणा पाउब्भूया' इत्यस्य स्थाने रोगायकेति कचित् दृश्यते, पाठान्तरेण—'तइया व' चि सञ्जातत्वच इत्यर्थः; गमनिकैवेयं पाठान्तरेण शक्यकिताः	पृष्ठ० पङ्क्ति० १०४ २५ १०७ २८ ११६ ९ ११६ १२ ११६ २२ ११७ २ ११९ २४ १२५ २६ १२६ २
---	--	--	--

पृष्ठ०	पङ्क्ति०	पृष्ठ०	पङ्क्ति०
'एवमेगं हस्थामासं'ति वाचनान्तरे दृश्यते,	१५९	२४	'दुमासपरियाए' इति क्वचित्, क्वचिच्च 'चउमास-
'सुरासुरियं'ति वाचनान्तरे दृश्यते,	१६०	४	परियाए', १६२ ३

परिशिष्ट-२.

श्रीज्ञाताधर्मकथाङ्गवृत्तौ आगताः आर्षप्रयोग-निपातन-व्याकरणपाठाः ।

ते इत्यत्र च य एकारः प्राकृतशैलीप्रभवो०	१	१६	ततः पदद्वयस्य कर्मधारयः,	३	९
अधिकरणे चयं सप्तमी,	१	१७	राजदन्तादिदर्शनात् सा	३	१३
अथवा-तृतीयैवेयं	१	१९	बहवो येषां ते तथा, ततः कर्मधारयः,	६	१८
राजदन्तादिदर्शनादाकीर्णजनमनुष्येत्युक्तं;	१	२६	इह च प्राकृतत्वेन 'उल्लोयचित्तियतले'०	१६	२०
संतोषवतीति कर्मधारयो०	२	१७	इह चार्षत्वादेकरेफलोपेन 'पुवरत्तावरत्ते'त्युक्तं,	१७	१८
शुभा च वेति कर्मधारयः,	२	१८	ततः पदद्वयस्य कर्मधारयः,	२५	१६
उप-अप-इत्येतस्य शब्दत्रयस्य स्थाने शकन्ष्वादि-			ततः पदद्वयस्य कर्मधारयः,	२५	१८
दर्शनादकारलोपे उपपेतेति भवतीति,	२	२७	छान्दसत्वात्०	२८	१८

एवं सर्वत्र सप्तमी योज्या,
तानि तथा ततः कर्मधारयः,
ततः पदत्रयस्य कर्मधारयः,
वरपादाप्तनूपुरादीनां कर्मधारयः,
'मणु'चि मकारस्य प्राकृतशैलीप्रभवत्वात्०

'करेमि मंते !' इत्यादिषु०
यदाह—“ पिंडविसोही समिई भावण० ”
“ वयसमणधम्मसंजमवेयावच्चं च० ”
वक्ता हर्षभयादिभिरा०
अट्ट हिरणसुवन्नय०

पृष्ठ०	पङ्क्ति०	
३८	१८	आर्षत्वाच्चैवविधः समास इति,
२९	२८	वरचिह्नपट्टो यैस्ते तथा ततः कर्मधारयः,
३०	७	करणे तृतीया वेयं०
३०	११	इह आहं शब्दो भाषायां,
३८	२३	ततः पदचतुष्कस्य कर्मधारयः,

परिशिष्ट—३.

साक्षिपाठाः ।

१	१६	कणगावलिरयणावलि०	६
८	१३	सिरिहिरिधिइ०	७
८	१४	हत्थी जाणा जुग्गा०	८
१८	२२	किंकरकंबुइमयहर०	९
४७	५	पावीढ मिसिय०	९

पृष्ठ०	पङ्क्ति०	
४६	२४	
९१	२५	
९५	१७	
१३८	६	
१५६	१	

हंसे १ कुंचे २ गरुडे०
तेले कोट्टसमुगा०
खुज्जा चिलाइ०
लासिय लउसिय०
छत्तधरी चेडीओ०
अट्टंगमदियाओ०
उच्छाविया उ तह०
वलकारिय०
अवणेइ पंच ककुहाणि०
हावो सुखविकारः०
अनुलापो सुहुर्भाषा०
माणा द्वित्रिचतुः प्रोक्ताः०
पडिवज्जइ एयाओ०

पृष्ठ०	पङ्क्ति०	
४७	११	गच्छेच्चिय निम्माओ०
४७	११	वोसट्टचत्तदेहो०
४७	१२	दुट्टस्सहत्थिमाइ०
४७	१३	पणरसवीसचउवीस चेव०
४७	१४	तीस तेत्तीसावि य०
४७	१५	पनरसदसट्ट छप्पं च०
४७	१५	महुरेहि निउणेहि०
४७	१७	सो होइ साइजोगो०
५०	१५	सिवसाहणेसु आहारविरहिओ०
६१	२१	जिणवरभासिय०
६१	२२	निस्संदेहत्तं पुण०
६७	२	कत्थइ मइदुल्लेण
७८	२४	हेज्जदाहरणासंभवे०

पृष्ठ०	पङ्क्ति०	
७८	२५	
७८	२६	
७८	२७	
७९	८	
७९	९	
७९	१०	
८३	१७	
८६	२०	
९६	२१	
१०२	२०	
१०२	२०	
१०२	२१	
१०२	२२	

अणुवक्यपराणुगहपरायणा०
विसणसु इंदिआइं०
अवरे उ अणत्थपरंपरा उ०
सिद्धिलियसंजमकज्जावि०
जह मिउलेवालितं०
तं चैव तन्विमुक्कं०
दो असईओ पसई०
जह सेट्ठी तह गुरुणो०
जह सा उज्झयनामा०
तह भन्वो जो कोई०
सो इह चैव भवंसी०
“ धम्माओ भट्टे ” वुत्तं “ इहेवडहस्सो ” वुत्तं
जह वा सा भोगवती०
तह जो महबयाइं०

पृष्ठ० पङ्क्ति०
१०२ २३
१०५ ६
१०५ ७
१२० ८
१२१ १७
१२१ १८
१२६ ७
१२६ २१
१२६ २२
१२६ २३
१२६ २४
१२६ २५
१२६ २६
१२७ १

सो एत्थ जहिच्छाए०
जह वा रक्खियवहुया०
तह जो जीवो सम्मं०
सो अप्पहिएक्करईं०
जह रोहिणी उ सुण्हा०
तह जो भन्वो पाविय०
सो इह संघपहाणो०
तित्थस्स वुड्ढिकारी०
पउमाभवासुपुज्जा रत्ता०
हावो मुखविकारः स्याद्
स्थानासनगमनानां०
इष्टानामर्थानां०
उगगतवसंजमवओ०
जह मल्लिस्स महावल्लभवंमि०

पृष्ठ० पङ्क्ति०
१२७ १
१२७ २
१२७ ३
१२७ ४
१२७ ५
१२७ ६
१२७ ६
१२७ ७
१३६ ४
१५० २३
१५० २४
१५० २५
१६२ २०
१६२ २१

शुद्धिपत्रकम् ।

अशुद्धम्	शुद्धम्	पृष्ठ-	पङ्क्ति-	अशुद्धम्	शुद्धम्	पृष्ठ-	पङ्क्ति-
एकारः प्राक्	एकारः स प्राक्	१	१६	स्तम्भ०	स्तम्भ०	१२	२३
पुरातनं	पुरातनं	४	५	कश्चित्	कश्चित्	१६	६
० भूततत्	भूततत्	४	७	तद्भूते	तद्भूते	१६	१३
० इगुलयः	० इगुलयः	४	१४	हृष्ट	हृष्ट	१७	४
वृद्धः	वृद्धाः	५	५	वाहणे	वाहणे	२१	३
वृन्दककल्पे	वृन्दककल्पे	५	८	सेणीए	सेणीए	२३	१४
दुस्वगमं	दुस्वगमं	७	१३	० छति	० छति	२३	१५
कुणिकनाम	कुणिकनामा	७	१३	प्राकाश्ये	प्राकाश्ये	२३	१७
प्रधान तत्र	प्रधानस्तत्र	८	१३	येन	येन	२४	१
० त्सुक्यभाव०	त्सुक्यभाव०	९	७	० वगएसु	० वगएसु	२५	१३
० णामे	० णामे	९	१७	० रुडुय०	० रुडुय०	२८	१२
ऊर्ध्व	ऊर्ध्व	१०	२५			३०	८

अशुद्धम्	धारयः	शुद्धम्	पृष्ठ-	पङ्क्ति-	अशुद्धम्	शुद्धम्	पृष्ठ-	पङ्क्ति-
० धारयः	० धारयः	३०	११	२८	० नट्टभी०	० नट्टगी०	५९	२८
० यायमाणा	० यायमाणा	३१	१२	२४	द्ववि०	द्ववि०	६१	२४
क्षियाइ	क्षियायह	३७	९	२	मज्झ०	मज्झं०	६३	२
यद्दर्शनं	यद्दर्शनं	३९	११	३	० भागस०	० भागाय०	६४	३
० यव	० यव	४२	११	११	लाङ्गलं	लाङ्गलं	६४	११
दर्शनं	दर्शने	४६	१२	१२	कार्पटिक०	कार्पटिक०	६४	१२
क्रदन्ती	क्रदन्ती	५२	२३	२३	चेत्येवं	चेत्येवं	६४	१३
० वज्रिता०	वर्जिता०	५६	२०	२०	चिह्नि०	चिह्नि०	६५	१३
उबट्ट०	उबट्ट०	५७	३	२५	० न्नसौ	० न्नसौ	६५	२५
० वुक्का०	० वुक्का०	५८	१८	२५	धम्ममा०	धम्ममा०	६५	२५
कोडंबिय०	कोडुंबिय०	५९	६	२५	संस्तारकाः	संस्तारकाः शय्या-	६७	२५
गुलसिलए	गुणसेलए	५९	२०	२५	संस्तारकाः	संस्तारकाः वाचनयै	६७	२५
मचितं	महितं	५९	२८	२५	तुमं	तुमं	६९	२५

अशुद्धम् पुब्बा० वात्यया उद्धाव० चिकहुं उद्ध० इत्यर्थः ०सत्त्वः सम्यग् भुवि रयणी ण विप्रकीर्ण० पयइ०

पृष्ठ. ७० ७५ ७५ ७६ ७६ ७७ ७८ ७८ ७९ ७९ ८० ८२ ८३

अशुद्धम् ०वच्छाइए स्निग्धो घण० कुडुंबेसुय जाव ०कारक० ०कारक० ०सट्टमु० तम्हा त्ति ०सुणति ०वेसेत्ति लत्ता

पङ्क्ति. ३ ९ १२ ३ ७ २३ २८ २८ १७ २१ १५ २६ ६

शुद्धम् ०वच्छाइए स्निग्धो घण० कुडुंबेसुय मंतेसुय जाव ०दारक० ०दारक० ०सट्टमु० जम्हा त्ति ०सुणेति ०वेसेत्ति लत्ता

पङ्क्ति. ३ १९ २० ६ २५ २५ २३ १४ २७ १० १२ २२

अशुद्धम्	शुद्धम्	पृष्ठ.	पङ्क्ति.	अशुद्धम्	शुद्धम्	पृष्ठ.	पङ्क्ति.
४२	४७	९५	३	यन्तस्त०	यत्तस्त०	१०२	२५
४७	४८	९६	३	०तवितथं	०तमवितथं	१०२	२७
४८	४९	९६	११	बउहु	बहुउ	१०३	७
०नाभिमा०	नाभिमा०	९६	१३	०प्रापि०	०प्राप्ति०	१०५	२६
'संगारं'त्ति	'संगारं'ति	९८	१०	०मुद्रियं	०मुद्रियं	११३	२
॥ १० ॥	॥ १०० ॥	१००	२८	पडिबंघं	पडिबंघं	११५	१२
मउर०	मऊर०	१०१	१८	०स्वभावे	०स्वभावे	११७	२०
०त्यर्थः	०त्यर्थः	१०२	२	०माणं	०माणे	१२०	२५
प्रवेशेन	प्रवेशनेन	१०२	९	दमैः	दमैः	१२१	१३
०दुब्बलेण	०दुब्बलेण	१०२	२१	बहूणं	बहूणं	१२२	४
०णेणं च ना०	०णेणं ना०	१०२	२२	एतमहं	एतमहं	१२४	११
०दएणं ॥	दएणं च ॥	१०२	२२	०दुःख	०दुःख	१२६	१२
इह	इह	१०२	२२	०सुखी	०सुखी	१२७	११

पङ्क्ति- २५ ४ १३ ९ ६

पृष्ठ- १४४ १४८ १५७ १५९ १६०

शुद्धम् अव० कुंडल०
० प्पिणत्ति पक्खे ग्रहणं

पङ्क्ति- अशुद्धम्
१० अवि० कुंडल०
१० ० प्पिणत्ति
१४ पक्खे ग्रहणं
१३

पृष्ठ- १३१ १३३ १३८ १३९ १४२ १४४

शुद्धम् ० मेइ० उक्किट्ठा
णिस्सम्म जाव विदेह०
न्युप०

अशुद्धम् ० मंइ० उक्किट्ठा
णिस्सम्म जाव विदेह०
व्युष०

वर्णक(वण्णओ)यावत्(जाव)अब्दातिदिष्टपाठाः ।

परिशिष्ट-४ ।

ज्ञा. पु. प.

१-१५ चंपानामं नयरी होत्था; वण्णओ

उव. सू. १, पु. १ श्री ३

३-२७ पुण्णभहे नामं चेइए होत्था; वण्णओ

उव. सू. २ श्री ५, पु. ४ श्री १०

४- १ कोणिको नामं राया होत्था; वण्णओ

उव. सू. ६ पु. ११

१०- ३-६ भगवता महवीरेणं जाव संपत्तेणं

उव. सू. १२, पु. १५

१२- ९ जति णं मंते जाव संपत्तेणं

उव. सू. १२, पु. १५

१२- ९ उक्खित्तणाए जाव पुंडरीएत्ति. ज्ञा. पु. १०, पं. ७

ज्ञा. पु. प.

१२-११ रायगिहे नामं नयरे होत्था, वण्णओ

उव. सू. १, पु. १ श्री ३

१२-११ चेत्तिए, वन्नओ

उव. सू. २ श्री ५, पु. ४ श्री ३

१२-१२ महाहिमवंतं वन्नओ

उव. सू. ६, पु. ११

१२-१३ सुकुमालपाणिपाया वण्णओ

उव. सू. ७, पु. १२

१२-१५ अहीण जाव सुखेवे

१२-२६

१४- ७ धारिणी नामं देवी होत्था जाव

१५- ९

सेणियस्स रत्तो इट्ठा जाव विहरइ

१४- ३

१५- ५ सालिंगणवट्ठिए जाव नियगवयणं

१४- २१

१५- ६, २२, १० उरालस्स जाव सुमिणस्स

परिशिष्ट-४।
वर्णक-
यावत्-
अब्दाति-
दिष्टपाठाः।

॥ १३ ॥

ज्ञा. पृ. प.	ज्ञा. पृ. प.	ज्ञा. पृ. प.	ज्ञा. पृ. प.
१९-१२ हट्ट जाव हियये	१४-२२	२८-१० ओवलितं जाव सुगंधवरगंधियं	ज्ञा. पृ. प. २१-१
१९-१६ धारिणिं देवीं ताहि जाव हियय०	१४-२५	२८-१२ मेहेसु अन्भुवगएसु जाव दोहलं	
१९-८ सुकुमालपाणिपायं जाव दारयं	१५-९	३१-१८ ओहयमणसंकप्पा जाव झियायइ	
१९-२४/२३-१०/१५ सुमिणे दिट्ठे जाव आरोग०	१९-१६	३१-१४ कल्पसू० सूत्र ९२ ।	
१९-२६/२२/१५/२३/२२ हट्टतुट्ठा जाव हियया	१४-२२	३१-१९ ओलुगं जाव झियायमार्णि०	३१-१४
१९-२६ करतलपरिगहियं जाव अंजलिं	१५-४	३१-२०/२४ ओलुगसरीरा जाव झियायसि,	१५-४
२१-३/२२/११ समाणा हट्टतुट्ठा जाव		३२-१ करतलपरिगहियं जाव कट्ठु जएणं०	३१-१४
पच्चप्पिणंति	२०-२७	३२-२/६ ओलुगसरीरा जाव अट्टझाणोवगया०	३१-१४
२२-२४ उरालस्स जाव सस्सिसीयस्स	१४-११	३२-५ ओलुगसरीरं जाव अट्टझाणोवगयं०	३१-२४
२२-१६ कम्मा जाव पायच्छित्ता	२६-२६	३२-७ नो आढाइ जाव तुसिणीया०	३१-१४
२३-१२ पडिपुन्नाणं जाव दारयं	१९-१९	३२-८ ओलुगा जाव झियायसि ?	१४-२१
२३-१६ हट्ट जाव हियये	१४-२२	३२-१३ उरालस्स जाव महासुमिणस्स०	२७-११
२३-२१ सुमिणा जाव एगं	२३-१	३२-१६ अम्मयाओ जाव वेभारगिरिपायमूलं०	२७-१३

ज्ञा. पृ. प.	ज्ञा. पृ. प.	ज्ञा. पृ. प.
३२-१६ अहमवि जाव डोहलं०	३१-१४	३३-२२ इट्ठाहिं कंताहिं जाव समासासेइ,
३२-१७/१८ ओलुगगा जाव अट्टज्झाणोवगया०	३१-१४	३३-२३ हट्टुहे जाव अमयकुमारं०
३२-२० ओलुगगा जाव झियाहि,	३१-१४	३३-२६/३४-८ अब्भत्थिए जाव ससु-
३२-२५ ओहयमणसंकप्पे जाव झियायति, कल्यसू. सू. ९२	क. सू. ९५	पज्जित्था,
३२-२६ कयबलिकम्मे जाव सत्वालंकार-	क. सू. ९२	३४- १ महिङ्खीए जाव महासोक्खे,
विमूसिए,	क. सू. ९२	३४- ७ बंभयारी जाव पुबसंगतियं०
३३- १ ओहयमणसंकप्पं जाव पासइ,	२७, २१	३५- ६ करयल० अंजलिं०
३३-१७ अम्मयाओ तेहेव निरवसेसं भाणियवं जाव विणिंति,	क. सू. ९२	३५- ८ अम्मयाओ तेहेव पुबगमेणं जाव विणिज्जामि,
३३-१८ ओहयमणसंकप्पे जाव झियायामि,	क. सू. ९२	३५- ९ हट्टुट्ठ० अमयकुमारं०
३३-१९ ओहय० जाव झियामि,	क. सू. ९२	३५-२३ हट्टुट्ठ० कोडुंबियपुरिसे०
३३-२० हट्ट जाव हियए,	१४-२२	३५-२४ आसित्तिसिच्च जाव सुगंधवरगंधियं०
३३-२० ओहयमण० जाव झियायह,	क. सू. ९२	३५-२५ कोडुंबियपुरिसा जाव पच्चप्पिणंति,

२७-११
१४-२२
१४-२२
२८-१०
३५-२३

ज्ञा. पु. प.

३५-२७ तहेव जाव पच्चप्पिणंति,

३६-१ सगल्लिया जाव पाउससिरी,

३६-४ वरपायपत्तणेउर जाव आगास०

३६-६ कयबलिकम्मे जाव सस्सिरीए !

३६-९ सब्बजुइए जाव दुंदभि०

३६-१९ हयगय जाव रहेणं (!)

४०-१२ सुकुमालपाणिपादं जाव सच्चंगसुंदरगं,

४०-१३/१५ नवणं मासाणं जाव दारगं,

४०-२० रायगिहं नगरं आसिय जाव परिगयं,

४०-२१ पच्चप्पिणह जाव आमन्नेति,

४०-२५ तहेव पच्चप्पिणंति,

४१-३ दंडणायग जाव आमन्तेति,

४१-४ कयकोउय जाव सवालंकार०

ज्ञा. पु. प.

३५-२५

३५-१३

२८-१

क. सू., १०२

१५-९

१९-१९

४३-१८

४०-२०

४०-२१

क. सू. ६२

” ९५

ज्ञा. पु. प.

४१-५

४१-९

४१-१६

४१-१९

४३-१

४३-१

४३-५

४३-६

४३-८

४३-९

ज्ञा. पु. प.

क. सू. १०४

४२-७

क. सू. ४४

उव. सू. २९, पु. ६१-

४२-२५

७-२५

उव. सू. २७, पु. २८.

मिच्छनातिगणायग जाव सद्धि,

बावत्तरिकलापंडितं जाव वियालचारी;

इहामिय जाव भत्तिचित्तं,

लाउल्लोइयमहियं जाव गंधवट्टिमूयं,

धणकणग जाव परिमाइउं,

दलयति जाव एगमेगं (!)

चेत्तिए जाव विहरति,

सिंघाडग० महया बहुजणसेहेति जाव

बहवे उग्गा भोगा जाव रायगिहस्स,

मुयंगमत्थएहि जाव माणुस्सए (!)

उग्गे भोगे जाव एगदिसामुहे (!)

ज्ञा. पृ. प.	ज्ञा. पृ. प.	ज्ञा. पृ. प.	ज्ञा. पृ. प.
४३-१२/१४ उगगा भोगा जाव एगदिसि (!)	४३-१०	५३-२७ अम्मयाओ ! के जाव गमणाए तं,	ज्ञा. पृ. प. ५३-८
४३-१४ इंदमहेति जाव गिरिजत्ताओ,	७ -२५	५३-२७ इच्छामि णं जाव पवत्तिए,	५१-१८
४३-१६ अहापडि० जाव विहरति,	क. सू. ९५	५४-१२ समणस्स ३ जाव पवइस्ससि,	५१-१९
५०-८ ण्हति जाव सबालंकारविमूसिए,		५४-१८ भगवओ जाव पवइत्तए०	५१-१९
५०-१९ धम्मकहा भाणियवा, जाव परिसा	५७ थी ८२	५७-२ कोडुंविपयपुरिसा जाव तेवि तेहेव,	५७-२-!
पडिगया, उव. सू. ३४/३५ पृ. ७७	५२-२५	५७-३ णायगेहि य जाव संपरिबुडे,	क. सू. ६२
५३-५ एगे पुत्ते तं चेव जाव निरावयक्खे,	५३-२	५७-७ सबवलेणं जाव दुंदभिनिगोस०	क. सू. १०२
५३-५/१२ समणस्स ३ जाव पवइस्ससि,	५३-२	५७-७ करयल जाव कट्टु०	१५-४
५३-१४ सरिसियाओ जाव समणस्स०	५३-१०	५७-९ मित्तपक्खं जाव भरहो०	५९-२६
५३-१८ अम्मयाओ ! जाव पवत्तिए,	५१-१८	५७-१० गामागरनगर जाव सन्निवेसाणं,	५९-२७
५३-२४ अज्जगप्पज्जग० जाव तओपच्छा०	५३-१९	५७-११ महया जाव विहरति,	उव. सू. ६ पृ. ११
५३-२५ सुवण्णे य जाव सावतेज्जे,	५३-२०	५७-२० हट्ठे जाव हयहियए,	१४-२२
५३-२६ अगिसामन्ने जाव मच्चुसामन्ने,	५३-२५	५७-२५ हट्ठ जाव हियए,	१४-२२

ज्ञा. प्र. प.	ज्ञा. प्र. प.	ज्ञा. प्र. प.	ज्ञा. प्र. प.
५८-८ नासानीसासवायवोज्ञं जाव हंसलक्खणं०	२८-२	६५-२२ आयार जाव धम्ममातिक्खइ,	ज्ञा. प्र. प. ६५-२१
५८-१८ हट्ठुट्ठा जाव उवट्ठवैति,	५८-१३	६६-६ अब्भत्थिए जाव समुपज्झित्था,	क. सू. १५
५८-२० कयबलिकम्मा जाव अप्प०	क. सू. ९५	६६-७ मेहे, जाव समणयाए (!)	
५८-२६ सिंगारागारचारुवेसाओ जाव		६६-११ समणा नो आढायंति; जाव नो संलवंति०	६६-८
कुसलाओ,	५८-२३	६६-१२, ६७, १९ पुच्छणाए जाव महालियं०	६६-२
५९-१ सिंगारा जाव कुसला,	५८-२३	६६-१३/१५. ८०-७/१२ रयणीए जाव	
५९-३ वरतरुणी जाव सुरूवा,	५८-२३	तेयसा जलंते,	२१-४
५९-६ सद्दवेह जाव सद्दवंति,	१४-२२	६६-१६ वंदइ नमंसइ जाव पज्जुवासइ,	९-२०
५९-७ हट्ठा, ण्हाया जाव एगाभरण०	क. सू. ९५	६७-२१ आढायंति जाव परियाणंति,	६६-८
५९-१४ दप्पण जाव बहवे अत्थात्थिया		६७-२२ आढायंति जाव न परियाणंति,	६६-८
जाव ताहिं इट्ठाहिं जाव अण-		६७-२३ वायणाए जाव पायेणुगुडियं०	६६-२
वरयं अभिणंदता य०	६२-७	६७-२५ अट्ठदुहट्ठवसट्ठमाणसे जाव रयणी०	६६-१६
६४-२३ कंते जाव जीवियाउसाए,	५२-२५	६८-८/१३/२५ हत्थिहिय जाव परिवुडे०	६८-४

ज्ञा. पृ. प.	
६९-१०	कक्खडा जाव दुरहियासा (१)
६९-११	उज्जलं जाव दुरहियासं०
६९-२१	तहेव जाव पडिरुवे,
६९-२३	दिसासु जाव मंडलवाएब,
६९-२४	तत्थे जाव संजायमए,
७०-२	मूले जाव तत्थ णं महया०
७०-३	सत्तुस्सेहे जाव सन्निजाइस्सरणे,
७०-४	अज्झत्थिए जाव समुप्पजित्था,
७०-८	हत्थीहिं जाव कलमियाहि०
७०-१२	गिरीसु य जाव विहरसि,
७०-१५	तणं वा जाव सुहंसुहेणं,
७०-२७	पायवसंधंसमट्ठिएणं जाव संघट्टिएसु०
७१-४	बहूहिं सीहेहिं जाव चिल्लएहिं,

ज्ञा. पृ. प.	
६९-९	
६७-२८	
६८-१६	
६८-२७	
६७-२७	
६७-२८	
क. सू. १५	
६८-१६	
६८-८	
७०-९	
६८-१५	
७१-१	

ज्ञा. पृ. प.	
७१-८	पाणाणुकंपयाए जाव सत्ताणुकंपयाए,
७१-१०	सीहाय जाव चिल्ला,
७१-१०	तं वणदवं निट्ठियं जाव विज्जायं,
७१-१२	हत्थि जाव छुहाए०
७१-१६	उज्जला जाव दाहवक्कंतिए०
७१-१७	तं उज्जलं जाव दुरहियासं०
७६-११	पाणाणुकंपयाए जाव अंतरा०
७६-१४	वायणाए जाव धम्माणुओगचित्ताए,
७६-२४	मुंडावियं जाव सयमेव०
७६-२५	पक्खावेइ जाव जायामायावत्तियं०
७७-१	तह चिट्ठति जाव संजमेणं संजमत्ति,
७७-२	अणगार वन्नओ भणियवो,
७८-१८	अहासुत्तं जाव सम्मं०

ज्ञा. पृ. प.	
७१-७	
७१-१	
७१-९	
६८-४	
६९-९	
६९-९	
७१-७	
६६-२	
६५-२०	
६५-२०	
६५-२३	
७७-१७	
७७-२६	

ज्ञा. पृ. प.

७८-१९ अहाकप्पं जाव किट्टिचा०

७९-२७ तित्थयरे जाव पुवाणुपुब्बि०

उव. सू. १०, पृ. १४ थी २१

८०-३/१५ अज्झत्थिते जाव समुपज्जित्था,

८०-३ उरालेणं तहेव जाव भासं०

८०-५ संवेगे जाव इमे,

८०-१६ ओरालेणं जाव जेणेव०

८०-२० हट्ठ जाव हियए०

८०-३३ भगवंताणं जाव संपत्ताणं-

८०-२४ महावीरस्स जाव संपा-

विउकामस्स०

८०-१ पच्चक्खामि जाव मिच्छादंसणसल्लं,

८१-३ पियं जाव विविहा० !

ज्ञा. पृ. प.

७७-२७

क. सू. १५

७९-१७

८०-४

७९-१७

१४-२२

उव. सू. १२, पृ. २५

उव. सू. १०, पृ. १४

८०-२६

ज्ञा. पृ. प.

८१-१२/१९ पगइभद्दए जाव विणीति,

८१-२१ तहारूवेहिं जाव विउलं०

८२-५ तित्थगरेणं जाव संपत्तेणं० उव. सू. २२, पृ. २५

इति प्रथममध्ययनम् ।

८३-२७ रायगिहे णामं नयरे

८४-२ गुणसिलए नामं चेतिए,

८४-५ किण्होभासे जाव रस्से०

८४-२७ दिसे जाव विउलभत्तपाणे०

८५-३ चारूवेसा जाव पडिरूवा

८५-६/७ जाव चक्खुभूते मंतेसु य०

८५-२५ छिद्देसु य जाव एवं०

८७-१९ अज्झत्थिए जाव समुपज्जित्था,

ज्ञा. पृ. प.

८३-५

८०-२२

उव. सू. २२, पृ. २५

उव. सू. १

उव. सू. २, पृ. ४

८४-१४

८५-२६

५८-२३

१२-१८

८५-१८

क. सू. १५

ज्ञा. पृ. प.
८७-२१ अम्मयाओ जाव सुल्लेहे०
८७-२५ रयणीए जाव जलंते०
८८- १ नागपडिमाण य जाव वेसमण-
पडिमाण य,
८८-४, ८९-३ कल्लं जाव जलंते,
८८- ६ वासातिं जाव देंति,
८८- ७ असणं ४ जाव अणुवड्ढेमि,
८८-१० हट्ठुट्ठ जाव हयहियया,
८८-१४ उप्पलांइ जाव सहस्सपत्ताइं (!)
८८-१५ नागधरए जाव वेसमणधरए,
८८-१७ नागपडिमाण य जाव वेसमणपडिमाण,
८८-१९ करेति २, जाव धूवं डहति २ (!)
८८-२१ अहं जायं च जाव अणुवड्ढेमि,

ज्ञा. पृ. प.
२७-११
२१- ४
८७-२८
२१- ४
८७-१९
८८- ३
१४-२२
८७-२८
८७-२८
८८- ३

ज्ञा. पृ. प.

८८-२१ विपुलं असणं आसाएमाणी जाव,
८८-२२ जिमिया जाव सुइभूया,
८८-२२ नागाय जाव वेसमणाय आयमाणी
जाव विहरति !
८८-२६ अम्मयाओ जाव कयल्लक्खणाओ,
८९- २ आसाएमाणीओ जाव पडिमुंजेमाणीओ, क. सू. १४
८९- ४ गब्भस्स जाव विणेति,
८९- ५ समाणी जाव विहरिच्चए,
८९- ६ हट्ठुट्ठा जाव विपुलं०
८९- ६ जाव ण्हाया जाव उल्लपडसाडगा०
८९- ७ नागधरते जाव धूवं डहति,
८९- ८ भित्तनाति जाव नागरमहिलाओ०
८९-१० असणं ४ जाव परिमुंजमाणी०

ज्ञा. पृ. प.

क. सू. १०४

क. सू. १०५

८७-२८

२७-११

क. सू. १४

८८-२४

८७-२६

१४-२२

८८-११

८८-१५

८७-२७

८८-२७

ज्ञा. पृ. प.	ज्ञा. पृ. प.
८९-११ संपुन्नडोहला जाव तं गळ्भं०	क. सू. ९५
८९-१२ सुकुमालपाणिपादं जाव दारगं० उव. सू. ७, पृ. १२	
८९-१३ तेहेव जाव विपुलं असणं ४	
उवक्खडावैति,	४१-१
८९-८५ नागपडिमाणय जाव वेसमणपडिमाण य० ८७-२८	
९०-९ डिभियाहिय जाव कुमारियाहिय०	९०-५
९०-१० डिभिण्हिय जाव कुमारियाहिय०	९०-५
९०-१२ तेहेव जाव आभोएमाणे,	८५-१४
९०-२५ दारयं ण्हायं जाव मम हत्थंसि०	९०-६
९०-२५ गिण्हामि जाव मगणगवेसणं०	९०-८
९१-५ इट्ठे जाव उंबरपुण्णपिव (१)	
९१-६ पंथगस्स हत्थे दलति जाव पायवडिण्ण० ९०-७	

ज्ञा. पृ. प.	ज्ञा. पृ. प.
९१-८ उप्पीलियसरासणवट्ठिया जाव	
गहियाउहपयहरणा०	९१-२४
९१-१० अतिगमणाणि य जाव पवासु य०	८५-१४
९२-६ तक्करे जाव गिद्धे विव आमिसभक्खी०	८५ ७
९२-९ तिसंझं कसप्पहारे जाव निवाएमाणा०	९२-४
९२-१० रोयमाणे जाव विलवमाणे०	९०-२१
९२-१४ } कल्लं जाव जलंते विपुलं०	२१-४
९३-१२ }	
९३-३ कसप्पहारेहिय जाव लयापहारेहिय (१)	
९३-१६/९४, २१ पुत्तवायगस्स जाव पच्चामित्तस्स० ९२-२४	
९४-५ रुद्धा जाव मिसिमिसेमाणा,	६९-७
९४-९ कयचलिकम्मे जाव रायगिहं०	क. सू. ९५
९४-२५ हट्ठं जाव आसणतो०	१४-२२

ज्ञा. पु. पं.	ज्ञा. पु. प.
९४-२५	क. सू. ९५
९४-२७	९३-३
९४-२८	९५-११
९५-१९	७-१८
९५-२०	७-२५
९५-२२	क. सू. १५
९५-२६	५१-५
९६-२	८२-४
९६-३	९४-२२
९६-५	९५-२
९६-१०	९५-१
९६-१०	उव. सू. १२, पु. २६

ज्ञा. पु. प.	इति द्वितीयमध्ययनम् ।
९३-८	मालुयाकच्छए वन्नओ,
९८-६	अहुा जाव भत्तपाणा,
९९-८	संगयगयहसिय०
९८-११	आहेवच्चं जाव विहरति,
९८-१२	कलं जाव जलंते विपुलं०
९८-१८	सुगंध जाव कलियं करेह,
९८-१८	चिट्ठह जाव चिट्ठति,
९८-२२	ण्हाया जाव सरीरा०
९८-२८	पवर जाव सिरिसमाणवेसा०
१००-१२	परियागये जाव पासिा (!)
१००-१८	पक्खिवह जाव तेवि पक्खिवेति

१००-१६

॥ १८ ॥

ज्ञा० पृ० प०

१००-२३ कलं जाव जलंते०

१०१-२ ओहतमणं जाव झियायति,

१०१-३ पंचमहवएसु जाव छज्जीवनिकाएसु (!) ज्ञा० पृ० प०

१०१-४ संकिते जाव कलुससमावन्ने,

१०१-६ दंडणाणि य जाव अणुपरियट्ठए (!)

१०१-८ उव्वत्तेति जाव नो टिट्ठियावेति

१०१-९ अणुव्वत्तिज्जमाणे जाव

अटिट्ठियाविज्जमाणे

१०१-१४ मयूरपोयगं जाव नट्टुल्लग०

१०१-१७ उम्मुक्क जाव करेमाण०

१०१-१९ पीतिदाणं जाव पडिविसज्जेइ,

१०१-२२ सिंषाडग जाव पहेसु,

ज्ञा० पृ० प०

२१-४

क० सू० ९२

ज्ञा० पृ० प०

१००-२४

१००-२६

१००-२६

१०१-११

१०१-१४

२३-२८

क० सू० १००

ज्ञा० पृ० प०

इति तृतीयाध्यायने ।

१०३-५ वाणारसी नामं नयरी होत्था, वन्नओ, उव० सू० १५

१०३-८ पासादीए ४ १०५-३

१०३-११ मालुयाकच्छओ होत्था वण्णओ, ज्ञा० ८४-५

१०२-१८ आहारस्थी जाव आहारं (!)

१०३-२६/१०४-५ उव्वत्तेति जाव नो चेव

संचाइन्ति

१०४-६ चत्तारि वि पाया जाव सणियं. १०३-२३

१०४-१० दंडणाणं जाव अणुपरियट्ठति (!) १०४-२

१०४-१२ उव्वत्तेति जाव दंतेहिं अक्खुडंति जाव

करेत्तए, १०३-२३

१०४-१२ तच्चपि जाव नो संचाएन्ति, १०३-२३

१०४-१३ विबाहं वा जाव छविच्छेयं. १०३-२५

ज्ञा० पृ० प०	ज्ञा० पृ० प०
१०४-१५ ताए उक्किट्टाए	१०५-१२
१०४-१८ गुचातिं भवंति जाव जहा उ से, (!)	
इति चतुर्थाध्ययने ।	
१०६-१६ ईसरतलवर जाव सत्थवाहपभिईणं,	२१-२६
१०६-१७ आहेवच्चं जाव पालेमाणे,	५९-२७
१०६-२६ अङ्गा जाव अपरिमूला,	८५-२६
१०७-२७ सुकुमालपाणिपाए जाव सुखे, उव० सू० ७५, पृ. १२	
१०७-२ उवणेंति जाव भोगसमत्थं	ज्ञा० ४१-२३
१०७-३ दाओ जाव वचीसाए,	
१०७-३ सहफरिसरसरुपवन्नगंधे जाव भुंजमाणे	४३-३
१०७-४ अरहा अरिट्ठनेमी, सो चेव वणओ,	
उव० सू० १०, पृ० १५, पं० ४	
१०७-६ चरमाणे जाव जेणेव,	७-२४

ज्ञा० पृ० प०	ज्ञा० पृ० प०
१०७-११ हट्ट जाव मत्थए अंजलिं०	
१०७-१२ तहत्ति जाव पडिसुणेंति,	
१०७-१८ दसदसारा जाव गणिया सहस्साइ	
१०७-२२ दसदसारे जाव अंतियं०	
१०७-२३ हट्टुट्ट जाव कोडुन्नियपुरिसे०	
१०८-१३ मित्त जाव संपरिवुडा.	
१०८-१६ इट्ठे जाव से णं०	
१०८-१७ अरिट्ठनेमिस्स जाव पव्वत्तिए,	
१०९-४ ञच्चर जाव हत्थिसंघवरगया (।)	
१०९-९ घोसेह जाव घोसंति,	
१०९-१३ जाव अरहतो अरिट्ठनेमिस्स०	
१०९-१४ विज्जाहरचारणे जाव पसिचा,	
१०९-१९ लोयं करेति जाव पव्वत्तिए,	

ज्ञा० पृ० प०	ज्ञा० पृ० प०
१४-२२	
१०७-१०	
१०६-१२	
१०६-१२	
१४-२२	
क० सू० १०४	
ज्ञा० ६४-२२	
५१-१९	
२८-९	
१०९-५	
५८-६	
५०-११	
६५-१४	

ज्ञा० पृ० ५०

१०९-२० भासासमिष्टे जाव विहरति ।

१०९-२१ बहूहि जाव चउरथेणं.

१११-११ भोगा जाव चइत्ता.

१११-११ हिरनं जाव पवइत्ता.

१११-१२ पंचाणुवइयं जाव समणोवासए,

१११-१२ जीवाजीवे जाव अप्पाणं०

१११-१४ सोगंभिया नाम नयरी

होत्था, वन्नलो,

१११-१५ अइठे जाव अपरिभूते,

१११-२२ हवमागते जाव विइइ,

११२-१ पडिलाभेमाणे जाव विहरति,

११२-१२ सोयमूले धम्मे पन्नचे जाव

सगं गच्छंति,

ज्ञा० पृ० ५०

११०- ७

७७- ४

उव० सू० १४, पं. १६

उव० सू० १४, पं. १६

ज्ञा० ११५-२४

११५-२६

उव० सू० १५, पं. १

ज्ञा० ८५-२६

१११-१६

११६-१७

१११-२४

ज्ञा० पृ० ५०

११२-१५ तुळमं पि पाणातिवाएणं जाव

मिच्छादंसणसल्लेणं,

११२-२० पाणाइवायाविरमणेणं जाव

मिच्छादंसणवेरमणेणं,

११२-२१ वत्थस्स जाव सुद्धेणं वारिणा.

११२-२३ जाणित्तए जाव समणोवासए,

११२-२३ अहिगयजीवाजीवे जाव समु-

प्पज्जित्था,

११३- ३ अन्मुट्टेसि जाव वंदसि इयानि.

११३- ४ पासित्ता जाव णो वंदसि०

११३- ७ अणगारे जाव इहमागए (!)

११३-१० अट्ठाति जाव वागरति,

११४-१३ अहासुहं जाव उत्तरपुरच्छिमे०

ज्ञा० पृ० ५०

८०-२६

८०-२६

११२-१७

१११-१२

११५-२६

११३- १

११३- १

११३- ९

५१/९. ६५, ३

ज्ञा० पृ० प०
११४-२० तिडंडय जाव धाउरचाओ य (!)
११४-२१ भविता जाव पवचिए,
११४-२५ पुढविसिलापट्टयं जाव पाओवगमणं (!)
११४-२६ अणसणाए जाव केवलवरनाणदंसणं. ८१- ८
११४-२७ पच्छासिद्धे जाव पहीणे, क० सू० ११४
११५- ६ संसारभयउबिगो जाव पवयामि, ज्ञा० ६४-२७
११५-७/११ संसार जाव पवयह, ६४-२७
११५- ९ कारणेसु य जाव तहा. १२-१६
११५- ९ संसारभयउबिगो जाव पवयामो, ६४-२७
११५-१० बहुसु जाव चक्खुभूते, १२-१६
११५-१४ महत्थं जाव रायाभिसेयं० ५७- २
११५-१५ अभिसिंचति जाव राया विहरति, ५६- ७
११५-१६ आसित जाव गंधवट्ठिभूतं० २१-१०

ज्ञा० पृ० प०
११५-१८ महत्थं जाव निक्खमणाभिसेयं०
११५-१९ तहेव जाव सामातियमातियार्तिं०
११५-२० बहूहिं चउत्थ जाव विहरति,
११५-२३ पवए जाव सिद्धे,
११८- १ उज्जला जाव दुरहियासा०
११८- ३ चरमाणे जाव जेणेव०
११८- ४ अणगारं जाव वंदति (!)
११८- ५ मुक्कं जाव सव्वावाहं०
११८-११ फासुयं पीढ जाव विहरति,
११८-१२ जाव तेगिच्छं आउट्टेह,
११८-१४ अहापवचेहिं जाव मज्जपणेण०
११९-२० सहियाणं जाव पुवरत्तावरत्त-
कालसमयंसि (!)

ज्ञा० पृ० प०
५७- २
७८-१९
क० सू० १२४
ज्ञा० ६९- ९
७-२४
७९-१८
११६-१७
११८- ६
१११-११

ज्ञा० पु० प०

- ११८-२१ अन्मत्थिए जाव समुपज्जित्था, क० सू० १५
११८-२१ रज्ज जाव पव्वतिए, उव० सू० १४, पु. २७
११८-२२ नो संचाएति विहरित्तिए, ज्ञा० ११८-१७
११८-२४ अब्बुज्जएणं जाव विहरित्तिए, ११८-१९
११८-२५ पीढ० पच्चप्पिणंति, ११८-१८
११८-२६ बहिया जाव विहरंति, ११८-१९
११९- ३ आसुरत्ते जाव भिसिमिसेमाणे. ६९- ७
११९- ४ अप्पत्थियपत्थिए जाव परिवज्जिए. १५- ४
११९- ५ करयल० कट्टु, क० सू० १५
११९- ९ अयमेयारूवे जाव समुपज्जित्था, उव० सू० १४, पु. २७
११९- ९ रज्जं जाव ओसन्नो. ज्ञा० ११८-१७
११९-१० ओसन्नो जाव उवबद्धपीढ. ११८-१९
११९-१२ अब्बुज्जएणं जाव जणवयविहारेणं. ११८-१९

ज्ञा० पु० प०

- ११९-१३ कल्लं जाव विहरति, २१- ४
११९-१३ समणाउसो जाव निगंथो वा (!) ११८-१७
११९-१३ ओसन्ने जाव संथारए. ११८-१३
११९-१६ पंथएणं बहिया जाव विहरति, ११८-१३
११९-१९ जो निगंथो वार, जाव विहरिस्सति, इति पञ्चमाध्ययने ।
१२०-१८/१९ समणेणं जाव संपत्तेणं, उव० सू० १२, पु० २५
१२०-२० अटूरसामंते जाव सुक्कज्झाणो- वगए (!) उव० सू० ३८, पु.
१२०-२६ सुक्कवेमाणे जाव अट्टहिं. ज्ञा० १२०-२३
१२१- २ पाणातिवाएणं जाव सिच्छा- दंसणसत्तेणं. ८०-२६
१२१- ६ मट्टियालेवे जाव उप्पतित्ता.

ज्ञा० पु० प०

ज्ञा० पृ० प०
१२१-१ तिन्नेसु जाव विमुक्कनंघणे.
१२१-२ पाणातिवातवेरमणेणं जाव
मिच्छादंसणसल्लवेरमणेणं.
इति षष्ठाध्यायने ।
१२१-२२/२४ समणेणं जाव संपत्तेणं, छिव० सू० १२, पृ. १५
१२१-२६ पंचेदिय० जाव सुल्लवा,
१२२-३ अब्भत्थिए जाव समुप्पज्जित्था,
१२२-४ ईसर जाव पमिईणं,
१२२-८/१२३ कलं जाव जलंते,
१२२-१०, २५/२७ धुवपुप्फवत्थगंध-
जाव सक्करेत्ता,
१२२-१३ कलं जाव मिच्छणाति.

ज्ञा० पृ० प०

८०-२६

सू० १२, पृ. १५

१२-२६/८५-२६

क० सू० १५

ज्ञा० २१-२७. !

२१-४

२३-१८

२१-४

ज्ञा० पृ० प०

१२२-१५ असण ४ जाव सक्करेति,
१२२-२६ हत्थाओ जाव पडिदिज्जाएज्जासि,
१२३-१ मित्त जाव चउत्थि रोहिणीयं,
१२३-२ जाव तं भवियं.
१२३-११ किण्होभासा जाव निउर-
वमूया.

५-२ थी ६-१८ सुधी

१२३-१३ पत्तिए जाव सल्लइए.

१२३-१५ उक्खयणिहए जाव लुण्णैति,

१२३-१९ जाव चलणतलमल्लिए.

१२३-२० कुडवा जाव एगदेसंसि.

१२३-२१ केदारे सुपरि० जाव लुण्णैति,

१२३-२१ मल्लैति, जाव बहवे कुंभा जाया;

१२३-२२ पक्खिंस्वन्ति जाव विहरन्ति,

ज्ञा० पृ० ५०

१२३-२६ परिजाइचए जाव जाणामि ताव

काए किहं सारविख्या,

१२३-२७ सुण्हाणं, कुलधर जाव सम्माणित्ता.

१२४-११ कुल० जाव विहरामि,

१२४-१४ आसुरुत्ते जाव मिसिमिसिमाणे.

१२४-१७ निगंथो वा २ जाव पवतिते,

१२४-१८ समणाणं ४ जाव अणुपरि-

यइहस्सइ,

१२४-२१ समणाणं ४ जाव हील ४ (!)

१२४-२६ पंचमंमि जाव भवियधं.

१२४-२७ वत्थे जाव तिसंझं.

१२५-१ समाणाउसो ! जाव पंच.

१२५-२ समणाणं ४ अच्चणिज्जे जहा जाव सा.

ज्ञा० पृ० ५०

१२२-१२

१२२-९

१२२-१३

६९-७

९५-२

९५-१

१२४-१०

१२२-१८

९५-२

९६-२

ज्ञा० पृ० ५०

१२५-६ मित्त जाव बहवे कुंभसया.

१२५-१० सिंघाडग जाव बहुजणो.

१२५-१४ कज्जेसु य जाव रहस्सेसु य.

१२५-१५ आपुच्छणिज्जं जाव वट्ठावितं.

१२५-१७ समणाउसो जाव पंच महबया,

१२५-१७ समणाणं जाव वीतीवइस्सइ

जहा रोहिणीया,

इति सप्तमाध्ययने ।

१२७-२३ नवजोयणविच्छिन्ना जाव पक्खक्खं.

१२७-२८ उम्मुक्क जाव भोगसमत्थे (!)

१२८-१ पंचसतो दातो जाव विहरति,

१२८-३ ठवेति जाव एक्कारसंगवी.

१२८-४ सीहं सु० जाव बलभदो.

ज्ञा० पृ० ५०

१२१-१/२१

उव० सू० २७

१२२-४

१२२-५

९५-२

९६-७

१०६-३

४२-२३ !

११५ १/१९

ज्ञा० सूत्र ९/१९

ज्ञा० पृ० प०	ज्ञा० पृ० प०	ज्ञा० पृ० प०
१२८-६ सहजायया जाव संहिचार्ते.	१७/१२	मुक्खा जाव खंदओ, श्री भगवती सू. ७९-१८
१२८-८ ठवेमि जाव छप्पिय बालवयंसए.	११५-१	दुरूहति जाव दोमासियाए. ८०-२०
१२८-९ अन्ने आहारे वा जाव पबयामो,	११५-८	चोइस महासुमिणा, वन्नओ, क० सू० ३३ श्री ४५
१२८-१० सद्धि जाव पबयह.	६४-२७	सुमिणपाढगपुच्छा जाव
१२८-११ दुरून्ना जाव पाउठमवंति,	१२८-१०	विहरति, क० सू० ६९ श्री ९५
१२८-१३ जाव महया इद्धीए,	६२	जलथलय० जाव दसद्धवन्नमल्लं. ज्ञा० १३१-१६
१२८-१४ चउत्थ जाव भावेमाणे,	७७-४	सिरिदामगंडं जाव सुयंतं. १३१-१७
१२८-१७/१२९-२६ चउत्थ जाव विहरति,	७७-४	जलथलय जाव मल्लेणं. १३१-१६
१२८-२६ विहरंति जाव एगराइयं.	७७/७८	पसत्थडोहला जाव विहरइ, क० सू० ९५
१२९-९ अहासुत्ता जाव आराहिया भवइ,	७७-२६	उच्चट्टाण० जाव पमुइय. क० सू० ९६
१२९-१२ अहासुत्तं जाव आणाए.	७७-२६	जहा जम्बूदीवपन्नत्तीए जम्मणं
१२९-१४ जहा खुड्डांगं नवरं,	१२९-१	संबं. जम्बू. प्र. वक्ष. २, सू. ११२ श्री १२३-
१२९-१७ अहासुत्तं जाव आराहेत्ता,	७७-२६	१३३ १५ श्री १३५ २२

ज्ञा० पृ० प०

१३२-२२ जाव नंदीसरवरै,

जम्बू. प्र. वक्ष. २, सू. ३३.

१३२-२३ तिथयर० जाव कम्मं जाव

नामकरणं.

क० सू० ९९ शी १०७

१३२-२४ जहा महाबले नाम जाव परिवर्द्धिया,

१२७-२६

१३२-२८ उम्मुक्कवालभावा जाव रूवेण.

क० सू० ७९

१३३-२ पडिबुद्धि जाव जियसत्तु.

ज्ञा० १३१-७

१३३-५ करेह २ जाव पंचप्पिणंति,

१३३-३

१३३-८ मत्थयच्छिडाए जाव पडिमाए.

१३३-६

१३३-९ कणगमतीए जाव मत्थयच्छिडाए.

१३३-६

१३३-१० अहिमडे चि जाव एत्तो.

१३६-१७

१३७-१५ सिरिदामगंडं जाव गंधद्धुणि,

१३१-१७

१३७-१६ कोडुंबिया जाव चिट्ठंति,

१३७-१०

ज्ञा० पृ० प०

१३७-१७ आसितसम्भज्जितोवलितं जाव

पच्चप्पिणंति,

१३७-१८ लहुकरणजुचं जाव जुत्तमेव.

१३७-१९ ण्हाया जाव धम्मियं.

१३७-२१ जलमज्जणं जाव परमसूइभूया,

१३७-२२ उप्पलतिं जाव गेण्हति (!)

१३७-२७ सकोरंट जाव सेयवरचामराहिं.

१३८-२ गामागर जाव सन्निवेसाइं.

१३८-२ रायईसर जाव गिहातिं.

१३८-१० सुपइट्ठियकुम्भुक्कयचारुकरणा वक्खओ, (!)

१३८-१५ दुरूढे जाव हयगय० (!)

१३९-३ अट्ठा जाव अपरिभूया,

१३९-३ अहिगयजीवाजीवे वक्खओ,

ज्ञा० पृ० प०

२१-१/२८-१०

९८-१९

क० सू० ९५

ज्ञा० ८८-१३

६६-२२

५९-२७

२१-२७

८५-२६

११५-२६

नवाङ्गी- बु० बु० श्रीज्ञाता- धर्मकथाङ्गे	ज्ञा० पृ० प०	ज्ञा० पृ० प०	परिशिष्ट- ४-वर्णक- यावत् शब्दाति- दिष्टपाठाः।
१३९-८ मुंजावैति जाव आपुच्छंति २, (!)	ज्ञा० पृ० प०	ज्ञा० पृ० प०	ज्ञा० पृ० प०
१३९-१० गणिमस्स जाव चउबिहस्स.	१३९-१०	१४१-११ हं मो अरहन्नागा !०	१४१-१
१३९-१४ अरहन्नाग जाव वाणियगाणं परियणो.	१३९-१४	१४१-१३ सत्तट्ठतलाइं जाव अरहज्जगं.	१४१-४
१३९-२० उक्किट्ठिसीहनाय जाव रवेणं.	१३९-२०	१४१-१४ सीलबय तहेव जाव धम्म- ज्झाणोवगए,	१४१-२/१०
१३९-२१ एगदिसिं जाव वाणियगा (!)	१३९-२१	१४१-१५ उवसंते जाव निच्चित्ते,	१०३-२७
१४०-२४ अरहन्ताणं जाव संपत्ताणं,	१४०-२४	१४१-१७ सखिस्विणियाइं जाव परिहिते.	३५-२
१४१-१ अपत्थियपत्थिया जाव परिवज्जिया, ज्ञा० १४६-३	१४१-१	१४१-१८ देवाणुप्पिया ! जाव जीवियफले,	२७-११
१४१-४ सीलबयं जाव ण परिवयसि,	१४१-४	१४१-२२ चालिच्चए जाव विपरिणामेच्चए,	१४१-८
१४१-७ देवेण वा निगंथाओ (!)	१४१-७	१४१-२४ किं चालेति जाव परिच्चयति,	१४१-८
१४१-९ अभीए जाव अभिन्नमुहरागण- यणवत्ते (!)	१४१-९	१४१-२८ जसे जाव परक्कमे,	१४६-२५ !
		१४२-४ अरहन्नागामोक्खा जाव वाणियगा.	१३९-२
		१४२-८ संजत्तगाणं जाव पडिच्छइ २,	१३९-२
		१४२-११ वत्थगंध जाव उस्सुक्कं.	२३-१७
	६८-२७		॥ २३ ॥

ज्ञा० पृ० प०

१४२-१४ संक्रामेति २ जाव महत्थं.

१४२-१५ महत्थं जाव उवणेति,

१४२-१७ गामागार जाव आहिडह,

१४२-२० आहिणमतिरिचं जाव कुंम-

गत्स.

१४२-२३ देवकन्ना वा जाव जारिसिया.

१४२-२४ सद्देवेति जाव जहविय.

१४२-२५ हट्टे जाव पहारेत्थ.

१४७-६ सुकुमाल० ख्वेण य,

१४७-१० साहरेह, जाव सिरिदामगंडे.

१४७-१३ पट्टयं रण्ह २ जाव पच्चप्पिणंति,

१४७-१९ लाव० जाव० विम्हिण् (!)

१४७-२२ रुप्पि करयल०

ज्ञा० पृ० प०

१४२-५

१४२-७

५९-२७

१३९ श्री १४२-८

१४७-२

१३८-१०

१३८-१२

उव. सू. ७

ज्ञा० १४७-१२

१३७-९

१५-४

ज्ञा० पृ० प०

१४७-२५ सेसं तहेव०

१४८-४ आप्हि य जाव परिणामेमाणा,

१४८ ६ सद्देवेह २ जाव संधि.

१४८ ७ सुवन्नगारभिसियाओ जाव नो

संचाण्मो.

१४८ १५ महत्थं जाव पाहुडं.

१४८ १६ करयल० जाव एव.

१४८ २१ सद्देवेति २ जाव निविसिया.

१४८ २४ गंधक्कन्ना वा जाव जारिसिया.

१४८ २५ सद्देवेति जाव तहेव,

१४९ ३ राया होत्था जाव विहरति,

१४९ ४ कुमारो जाव जुवराया (!)

१४९ ६ अणेग जाव पच्चप्पिणह,

ज्ञा० पृ० प०

१३८-११

३२-२३

१४७ १

१४७ ३

१४२ ७

१५ ४

१४८ ६ श्री ११

१४७ २

१३८ ११

उव० सू० ६

ज्ञा० १४९ ७

ज्ञा० पृ० प०	ज्ञा० पृ० प०	ज्ञा० पृ० प०
१४९ ७ चित्तेह २ जाव पच्चप्पिणह,	१४९ ७	१५० १२ बाहुच्छायापरिगहिए जाव
१४९ १० हावभाव जाव चित्तेड,	१४९ ७	परिवसित्तेह (!)
१४९ १३ इमेयारुत्ते जाव सेयं.	क० सू० १५	१५० १५ मम चित्तसमं तं चेव सबं
१४९ १४ सरिसगं जाव गुणोववेयं (!)		भाणियबं. जाव मम संडा-
१४९ १५ चित्तसमं जाव हावभावे,	ज्ञा० १४९ ७	सगं छिदावेह २, १४९ ६ श्री १५० ४
१४९ १६ तेणेव २, जाव एतमाणातिं.	१४९ ७	१५० २१ तहेव जाव पहारेत्थ गमणाए,
१४९ २१ अब्भत्थिए जाव समुप्पज्जित्था,	क० सू० १५	१५१-३ रिउव्वेद जाव परिणिट्ठिया,
१४९ २७ अपत्थियपत्थिए जाव परिवज्जिए.	ज्ञा० १४६ ४	१५१-४ राईसर जाव सत्थवाहपभित्तीणं,
१४९ २८ देवभूयाए जाव निव्वत्तिए,	२४९ २४	१५१-६ कुण्डियं च जाव घाउरत्ताओ,
१५० १/९. १५२ २८ करयलपरिगहियं		१५१-९ दाणधम्मं च जाव विहरति,
जाव. वद्धावेह २,	१५ ४	१५१-११ मट्ठियाए जाव अविग्घेणं,
१५० ३ दुपयस्स वा जाव णिव्वत्तेति,	१४९ ११	१५१-१४ पाणाइवाएणं जाव मिच्छादंसणसल्लेणं,
१५० ८ महत्थं जाव पाहुडं गेण्हइ २	१४७ ७	१५१-२० दासचेडियाहिं जाव गरहिज्जमाणी,

ज्ञा० पृ० प०

१५१-२० आसुरुत्ता जाव मिसिमिसेमाणी,

१५१-२३ राइसर जाव परूवेमाणी,

१५१-२४ परियालमर्द्धि संपरिवुडे एवं जाव
विहरति (!)

१५१-२७ उदगपरिफासियाए जाव भिसियाए०

१५१-२८ रज्जे य जाव अंतेउरे य कुसलोदंत० (!)

१५२-१ दाणघम्मं जाव अंतेउरे०

१५२-२ गामागर जाव अडह,

१५२-३ रन्नो वा जाव एरिसए (!)

१५२-७ अगडे वा जाव सागरे वा,

१५२-१५ राईसर जाव सत्थवाइपभिर्इणं,

१५२-१७ जुवणेण जाव नो खल्ल,

१५२-२० सद्दवेति २, जाव पहरैत्थ गमणाए०

ज्ञा० पृ० प०

६९-७

२१-२७

१५१-८

१५१-४

५१-२७

१५२-६

११-२७

१३२-२८

१३८-११

ज्ञा० पृ० प०

१५२-२३ करयल० साण० २,

१५२-२४ आसुरत्ते जाव तिवलियं०

१५३-१ मिहिला जाव अवदारेणं०

१५३-४ जमगसमंगं चेव जाव निच्छूढा०

१५३-७ सकोरंट मल्लदामया जाव सेयवर०

१५३-७ नगरेहिंतो जाव निगच्छंति (!)

१५३-८ सव्विड्डीए जाव रवेणं

१५३-९ हय जाव सेणं सन्नाहेह, जाव पच्चप्पिणंति, १५३-९

१५३-१० हस्तिखंध०

१५३-१० सकोरंट०

१५३-१० महया०

१५३-१५ हयमहित जाव पडिसेहिए

१५३-१६ अवीरिए जाव आधारिणिज्जामि (!)

ज्ञा० पृ० प०

१५-४

६९-७

१५२-२१

१५२-२१

६६-२२

४९-१/६२-२६

१३७-२५

६२-२२

६२-२६

१५५-२६

ज्ञा० पृ० प०	ज्ञा० पृ० प०	ज्ञा० पृ० प०
१५३-१६ तुरियं, जाव वेइयं (!)	१५४-१२ अहिमडेति जाव असुभतराए०	ज्ञा० पृ० प०
१५३-२२ ओहतमणसंकपे जाव झियायति,	१५४-१४ उचरिज्जेहिं जाव परम्मुहा०	१३६-१७
१५३-२३ ण्हाया जाव बह्निं०	१५४-१६ सएहिं जाव चिहामो,	१५४-१३
१५३-२५ एज्जमाणं, जाव निवेसेह,	१५४-१७ कणग जाव पडिमाए,	१५४-१३
१५३-२७ असक्कारिया जाव निच्छूढा,	१५४-१९ सडण जाव धम्मस्स०	१३३-६
१५३-२८ निस्संचारं जाव चिट्ठंति,	१५४-२३ सहजाया जाव पवतिता,	५३-१७
१५४-१ अलभमाणे जाव झियामि,	१५४-२५ सेस तेहेव सबं, १२८-१८ थी १२९-२१	१२८-६/१३
१५४-२ ओहयमणसंकप्पा जाव झियायह,	१५४-२७ जंबुदीवे २ जाव साइं०	१३१-६
१५४-६ तं चेव जाव पवेसेति,	१५४-२८ आउक्खएणं जाव दारियत्तए,	क. सू. ३
१५७-७ पाउठमूया जाव जालंतरेहिं०	१५५-३ ईहावूह०, जाव सणिज्जाइसरणे,	७६-१८
१५४-९ गिद्धा जाव अज्झोववण्णा (!)	१५५-९ संसार जाव पवयह,	६४-२७
१५४-१० ण्हाया जाव पायच्छित्ता,	१५५-१० मेढी पमाणं जाव धम्मधुरा,	१२१-५
१५४-११ खुज्जाहिं जाव परिक्खित्ता (!)	१५५-११ इण्हिपि जाव भविस्सह,	१५५-१०

ज्ञा० पृ० प०

१५५-१२ संसारभडबिगा जाव भीया,

१५५-१२ मुंडा भविता, जाव पवयाभो,

१५५-१३ तुब्भे संसार जाव मए सद्धि,

१५५-१८ सक्कारेति, जाव पडिविसज्जेति,

१५७-२६ अब्भत्थिए जाव समुप्पज्जित्था, क. सू. १५

१५७-३ भारहे वासे जाव असीति०

१५७ ५ करयल जाव पडिसुणेइ २,

१५७ ८ वेसमणेणं जाव सुणेचा (!)

१५७ १ अवक्कमंति २, जाव उत्तर-

वेउच्चियाइ०

१५७ ९ ताए उक्किट्ठाए जाव वीइयवमाण

१५७ ११ कोडिसया जाव साहरंति,

१५७ ०२/१३ करयल जाव पच्चप्पिणंति,

ज्ञा० पृ० प०

६४-२७

६५-२७

६४-२७

२३-१८

१५

१५६-२६

१५-- ४

३४ १२

१०५ १२

१५७ १

१५ ४

ज्ञा० पृ० प०

१५७ १८ सुहासणवरगत० (!)

१५७ १९ सिंघाडग जाव बहुजणो,

१५७ २३ समणणा य जाव परिवेसिज्जनि (!)

१५७ २७ ०गीयवाइय जाव रवेणं,

१५६ १ तहेव जाव अरहंताणं०

१५८ ४ जंभगा जाव जेणेव मिहिला०

१५८ ५ सखिखिणियाइ जाव वत्थाति०

१५८ ५ करयल०, ताहि इट्ठा० १५

१५८ १० भविता जाव पवत्तिचाए,

१५८--११ सोवणिणयाणं जाव भोमेज्जाणंति

१५८ ११ महत्थं जाव तित्थयराभिसेयं०

१५८ ११/१३ उवट्ठवेह जाव उवट्ठवति;

१५८ ११/१३ उवट्ठवेह जाव उवट्ठवति;

ज्ञा० पृ० प०

१. सू. १००

क. सू. १३

१५६ २७

१५७ ९

३५ २

४/१४ २५

६५ २७

५७-- ४

५७ २

१५८ १०

ज्ञा० पृ० प०	ज्ञा० पृ० प०
१५८ १२ चमरे असुरिंदे जाव अच्चुय- पज्जवसाणा० (!)	१५९ १ निगमो जहा जमालिस्स, भग. श. ९, उ. ३३
१५८ १३ सोवण्णियाणं जाव अण्णं च तं०	१५९ २ अढिंभतरवासविहि गाहा जाव परिधावंति (!)
१५८ १५ सोवण्णियाणं जाव अभिसिंचति०	१५९ १४ अट्ठाहियं करेति २, जाव पड्डिगया, (!)
१५८ १७ उत्तरावक्कमणं जाव सवालंकार- विमूसियं (!)	१५९ १७ अणंते जाव केवलनाणदंसणे० क. सू. १२
१५८ १९ अणेगखंम० जाव मणोरमं०	१६० २७ अट्ठाहियमहा० नंदीसरं० (!)
१५८ १९ उवट्ठवेह सा वि सीया०	१६१ १ मल्ली जाव पज्जुवासति, औप. सू. ३२
१५८ २२ ण्हाया जान सवालंकार०	१६१ ४ मंते ! जाव पव्वइया, ६५ १५
१५८ २३ परिवहह जाव परिवहंति,	१६१ १८ सिद्धे एवं परिनिवाणमहिमा जम्बू. प्र. वक्ष. २, सू. ३३ भणियत्ता,

॥ प्रथम-श्रीउत्क्षिप्त(मेघकुमार)-अध्ययन-सारांशः ॥

कथाप्रारम्भ-दोहदवर्णन-मेघकुमारविवाह—

जम्बूद्वीपना दक्षिणार्द्धभरतमां राजगृही नामनी नगरीमां श्रेणिकमहाराजा राज्य करता हता, अने तेओने धारिणी वगेरे राणीओ हती. अभयकुमार नामनो पुत्र, सकलबुद्धिनिधान बधा मंत्रीओ विबे मुख्य हतो. एकदा सुन्दर वासगृहमां पलंग विबे पोढेली धारिणी राणीए अर्धजागृत-अवस्थामां मध्य रात्रिए पोताना मुखमां अवतरता भव्य, सुन्दर, लक्षणोपेत हाथीनुं स्त्रज्ज जोयुं, अने जागृत थई. आनन्दथी पूर्ण हृदये श्रेणिक महाराजानी पासे गई, अने जय-विजय-सूचक वाणीथी वधावी जागृत कर्या, अने स्वप्ननी वात कही. आ स्वप्ननी वात सांभळी हर्षान्वित थयेला राजाए स्वक्षयोरणशम अनुसार प्राप्त थयेल बुद्धिना आधारे सम्यग् ऊहापोहपूर्वक तेनो विचार करी धारिणी राणीने जोयेला स्वप्ननुं अभिनन्दन आपवापूर्वक-कल्याण-मङ्गल-दीर्घायु अने आरोग्यादि विशिष्ट फलो सूचववा साथे अपूर्व भाग्यशाली पुत्ररत्ननी प्राप्ति जणावी. आ सांभली वधु आनन्दित बनेल धारिणीदेवीए शकुननी गांठ वाळी, अने शेष रात्रि निद्राथी प्राप्त थयेल महास्वप्ननो विघात न थाय ते हेतुथी धर्मकथा आदि द्वाराए पूर्ण करी. सवारे राजाए व्यायामशालामां अंग-श्रम करी, तैलादिथी विशिष्ट प्रकारनी मालीश आदि करावी स्नान करी अंगमूषा करी, प्रधानआसजनोना परिवार साथे विशेष प्रकारे

સજાવેલ બાહ્ય આસ્થાન-સમા(કચેરી)માં સિંહાસન ઉપર બેસી અષ્ટાંગ નિમિત્તને જાણનારાં સ્વપ્નપાઠકોને(જ્યોતિષીઓને) તેડાવ્યા અને ધારિણીરાણીને ઓછલપહદામાં બેસાડી.

સ્વપ્નપાઠકો આવીને શ્રેણિક મહારાજાને આશીર્વાદોથી નવાજી યોગ્ય આસન પર બેઠા. રાજાએ ધારિણીરાણીના સ્વપ્નની વાત જણાવી અને તેના ફલદેશ શ્રવણની જિજ્ઞાસા કરી. પંડિતોએ તેનો યોગ્ય વિચાર કરી (કલ્પસૂત્રમાં વર્ણવ્યા મુજબ) સ્વપ્નશાસ્ત્રનો સામાન્યથી પરિચય આપીને છેવટે પ્રસ્તુત સ્વપ્નનો ફલદેશ જણાવતાં કહ્યું કે--“ ધારિણી રાણી યોગ્ય સમયે સર્વ લક્ષણોથી યુક્ત પુત્રરત્નને જન્મ આપશે, તે પુત્ર -વિશાલસમૃદ્ધિથી શોભતા મહારાજ્યનો મોક્ષા થશે, અગર આત્મકલ્યાણ સાધી કૃતાર્થતામયું જીવન ગુજારનાર વિશિષ્ટ અનગાર (સાધુ) થશે ! ” આ સાંભલી રાજાએ તેઓનો યોગ્ય સત્કાર કર્યો, પારિતોષિક-ઇનામ વગેરેથી સંતોષી સ્વપ્નપાઠકોને વિદાય કરી પોતે ધારિણીરાણી પાસે ગયા, સ્વપ્નના ફલદેશની વાત કહી, અને તેણે તેણીની માગ્યશાલિતા સૂચવી. ધારિણી પણ પોતે ઉત્તમપુત્રની માતા થવાનું સૌમાગ્ય મળ્યાથી આનન્દિત બની યોગ્ય રીતિએ ગર્ભનું પાલન કરવા લાગી.

બે મહિના જેટલો સમય પસાર થયા બાદ ધારણીને “ સવનમેઘઘટાયુક્ત, વિજલીઓના ચમકારા સહ મેઘની ગર્જનાઓથી વ્યાપ્ત સુન્દર ચૌમાસાની ઋતુ પૂર બહારથી સ્ત્રીલી હોય અને હું વૈભારગિરિની ગિરિકન્દરાઓની વનરાજિઓમાં ચતુરંગ સૈન્યના ઠાઠ સાથે શ્રેણિક મહારાજા સહ વિહરણ કરું ” આવો દોહદ પ્રગટ થયો. ધારિણીએ અકાલે આવી મેઘઘટા વગેરેનો અસંભવ વિચારી પોતાના દોહદની પૂર્ણતા ન થાય તેમ હોવાથી વાત કોઈને કરી નહીં, કિન્તુ દોહદની પૂર્તિ ન થવાથી દિવસે દિવસે ધારિણીનું શરીર કુશ થવા લાગ્યું અને બેચેની વધી. આ હકીકત દાસદાસીઓએ રાજાને કહી, અને શ્રેણિકમહારાજાએ આવીને જ્યારે આગ્રહપૂર્વક પૂછ્યું ત્યારે

અનિચ્છાએ પળ ધારિણીએ પોતાના દોહદની વાત કહી. રાજાએ રાણીને આશ્વાસન આપ્યું, અને પોતે સભામાં બેસીને મન્ત્રીઓ સાથે વિચારણા ચલાવી. પરન્તુ આ દોહદ તો કુદરતી બનાવરૂપ હોઈ માનવ શક્તિઓથી બહાર હોવાથી કેવી રીતે બને ? , આ કારણથી સહુ ચિન્તાતુર બન્યા. આ સમયે આવી પહોંચેલા અમયકુમારે પિતાશ્રીની ગમગીની જોઈ કારણ પૂછતાં વાતનો મર્મ જાણી લઈ કહ્યું કે--પિતાશ્રી ! દિવ્યશક્તિ આગલ આ વાત શી વિસાતમાં છે ! હું હમણાં જ આનો ઉપાય કરું છું ! એમ જણાવી પૂર્ણ વિચાર કરી અદ્દમનો તપ કરી પૂર્વ સાંગતિક--સૌધર્મકરૂપવાસી દેવનો સંકરૂપ કરી પૌષધશાલામાં ધ્યાન ધરી બેઠો, પુણ્યબલે તે દેવનું આસન ચલાયમાન થયું. અવધિ-જ્ઞાનના ઉપયોગથી અમયકુમારે યાદ કર્યાનું જાણી દિવ્ય રૂપ ધારણ કરીને તુરતજ અમયકુમાર પાસે હાજર થયો, અને મને શા માટે યાદ કર્યો છે !, તે પૂછવાપૂર્વક પોતાના લાયક કામ ફરમાવવા કહ્યું. અમયકુમારે “ ધારિણીમાતાના અકાલ મેઘ સંબંધી થયેલ દોહદને પૂર્ણ કરવા ” સૂચવ્યું. દેવે તુરત વૈક્રિય શક્તિથી અકાલે પળ સઘન ચૌમાસાની ઋતુનો દેખાવ કરી દોહદ પૂર્ણ થાય તેવી ગોઠવણ કરવાનું કબૂલ કર્યું અને અદ્દશ્ય થઈ ગયો. ક્ષણવારમાં દેવના કહ્યા પ્રમાણે ઋતુનો પલટો નિહાલી શ્રેણિક મહારાજાને વધામણીપૂર્વક ધારિણી-રાણીના દોહદને પૂર્ણ કરવા યોગ્ય તૈયારી કરાવવા વિનંતિ કરી. રાજાએ પળ ધામધૂમપૂર્વક રાણીની ઇચ્છામુજબ દોહદ પૂર્ણ કરાવી યથાયોગ્ય રીતે ગર્ભનું સન્માન કર્યું તેમ વિવિધ અનુકૂલ ગર્ભને યોગ્ય આહારવિહાર સેવતા ક્રમશઃ યોગ્ય સમયે ધારિણી રાણીએ વિશિષ્ટ લક્ષણો યુક્ત તેજસ્વી પુત્રને જન્મ આપ્યો.

તેની વધામણીના સમાચાર આપવા અહમહમિકાપૂર્વક આવેલી દાસીઓને મારહાજા શ્રેણિકે તેણીઓના જીવનભરના દાસીપણને દૂર કર્યું, અર્થાત્-પ્રમાણાતીત દનામ (વક્ષીસ) આપ્યું. રાજાએ આજ્ઞાકારી સેવકો દ્વારા પુત્રજન્મની ખુશાલીમાં આલાયે રાજગૃહનગરને

शण्णगार्थु, विविध मनोरंजक-आयोजनो ठेर ठेर योज्यां, बंदीखानाओमांथी केदीओने मुक्त कर्या. एकंदर आखुं गाम नाच-गान-तानथी प्रमुदित बनी गयुं. राजमर्यादाने उचित वेपारीओ वगेरेने छूट आपवामां आवी (श्री कल्पसूत्रमां वर्णव्या मुजब) दश दिवसनी कुल मर्यादा अनुसार थती विधि पतावी, अशुचि निवारण थयेथी बारमे दिवसे सहु-ज्ञाति-स्वजन-मित्र परिवारादिने एकठा करी जमाडी सन्मान-सत्कार करी, अकाले मेघ सम्बन्धी दोहद थवाना कारणे पुत्रनुं शुभमुहूर्ते मेघकुमार एवं नाम पाडयुं. ते पछी पांचावामाताओथी लालनपालन कराता मेघकुमारें योग्य वय प्राप्त थये उपाध्याय(गृहशिक्षक) पासे ब्होतेर कलाओ शीखी विचक्षण थयो. युवावस्थामां पगळुं मांडतां मातापिताए होशमेर उत्तमकुलनी आठ राजकन्याओ साथे एकज दिवसे लग्न कराव्यां, अने प्रमाणाधिक-अनर्गल धन-सम्पदाओथी भरपूर सुन्दर राजमहेल विषे ते मेघकुमार दोगुंदक देवनी जेम तेमनी साथे यथेच्छ सांसारिक सुखोने अनुभववा लाग्यो.

मेघकुमार दीक्षावर्णन—

एकदा श्रमण-भगवान्-श्रीमहावीर-देव राजगृहनगरनी बहार गुणशीलचैत्यमां समोसर्या, प्रभुनुं पधारवुं सांभली नगरना सहु लोको वन्दनार्थे जवा लाग्या. लोकोना समुहने उत्साहमेर जतां जोइने मेघकुमारें जिज्ञासाथी कंचुकी पुरुषने (महेलना द्वार उपर रहेतार नोकरने) पूछयुं के शुं छे ? आ बधा क्यां जाय छे ?; एटले कंचुकी पुरुषे तपास करीने प्रभुश्री महावीरस्वामी पधार्यानी वात करी, तूरतज नोकरो द्वारा सुन्दर चारघोडाथी जोडिला रथने मंगावी तेमां बेसी मेघकुमार पण प्रभु पासे गयो, अने विनयपूर्वक नमस्कार करी प्रभुनी मधुरदेशना श्रवण करवा बेठो. अखण्डदेशना सांभली भवनिर्वेदथी तुरत प्रभु पासे मातापिताने पूछीने संयम

લેવા આવવાની માવના પ્રગટ કરી. પ્રમુદ્ધ પળ “જહા સુહં દેવાણુપ્પિયાં” કહી, “શ્રેયાંસિ બહુવિદ્વાનિ” સૂચવી ધર્મેના કાર્યમાં ઢીલ ન કરવા જણાવ્યું. ઘરે આવી માતાપિતાને વાત કરી અને સંયમ સ્વીકારવા માટે અનુમતિ માંગી. ધારિણીમાતા તો આ સાંમઢી શોકથી વિદ્વલ બનીને મૂઢ્ઢર્ણ પામી બેમાન થઈ ગઈ. મૂઢ્ઢર્ણ દૂર થયે મોહના આવેશથી અનેક પ્રકારના રાગોત્પાદક વચનોથી મેઘકુમારને સંયમના વિચારોથી ઁસેડવા પ્રયત્ન કર્યો, કિન્તુ મેઘકુમારે તો અસ્થિમજ્જાનુગતપણે પ્રગટેલા ધર્મરાગથી આત્મકલ્થાળ સાધવાની તાલવેલીમરી તમજા બતાવનારા વિવિધ ઉત્તરોથી પોતાનો ભવનિવેદ સૂચવ્યો; ત્યારબાદ માતાએ સંયમની દુષ્કરતા અને શરીરની સુકુમાલતા વગેરે જણાવી સંયમ ન લેવા સૂચવ્યું. મેઘકુમારે સ્વાધીનપણે સંયમમાં આવતા પરીષહોપસર્ગાદિ તથા સામાચારી પાલનની દુઃશક્યતાઓને સામી છાતીએ સામનો કરવાથી, નરકાદિમાં પરાધીનપણે અનન્તગુણ મોગવી પડેલ વેદનાઓની જેમ નિઃસારપણું નથી એમ જણાવી સંયમ સ્વીકાર માટેમો અટલ-અળનમ દૃઢ સંકલ્પ જાહેર કર્યો. આથી નિરૂપાય થઈને માતાપિતાએ ફક્ત એક દિવસનું રાજ્ય મોગવી લેવાનો આગ્રહ કર્યો, દૃટલે માતાપિતાનું મન પ્રસન્ન કરવા ઁાતર મેઘકુમારે મૌનપળાથી સંમતિ આપી. તુરતજ વિપુલ તૈયારીપૂર્વક ધામધૂમથી મેઘકુમારનો રાજ્યાભિષેક કર્યો. ત્યારપછી સિંહાસને બેઠેલ મેઘકુમારને મહારાજા શ્રેણિક પૂછે છે કે-શી આજ્ઞા છે ! જવાબમાં તુરતજ ઓઘો-પાત્રાં મંગાવવાનું અને હજામને બોલાવવાની ઇચ્છા દર્શાવી. શ્રેણિકરાજાએ આસપુરુષોદ્વારા એક લાલ્લના મૂલ્યથી ઓઘો, એક લાલ્લના મૂલ્યથી પાત્રાં મંગાવ્યાં અને એક લાલ્લના મૂલ્યે નાવી-હજામને તેડાવ્યો, અને વિધિ સહિત હજામ પાસે મસ્તકના કેશનું ચાર આંગુલની શિલા વર્જીને મુંડન કરાવ્યું. દેદીપ્યમાન-સ્વર્ણ-રજતના કલ્લશોથી સ્નાનવિધિ કરાવી, શુદ્ધ મહામૂલોં વસ્ત્રોનું પરિધાન કરાવી, એક હજાર માળસ ઉપાડે તેવી મનોરમા-શિલિકા(પાલ્લવી)માં બેસાડ્યા. વર્ણકમાં વર્ણિત ધામધૂમપૂર્વક

પ્રમુમહાવીર પાસે મેઘકુમાર-માતાપિતા સ્વજન મેલા સહ હાજર થયા.

ધારિणीમાતાએ વિનયપૂર્વક પ્રમુને નમસ્કાર-વંદના કરી વિનંતી કરી કે-અમારા પ્રાણ કરતાં પળ વ્હાલા, અનેક મનોરથોથી પ્રાપ્ત થયેલ, કાઠજાની કોર સરખા આ મારા પુત્રને આપને શિષ્ય તરીકે વ્હોરાવું છું, તો આપ કૃપા કરી સ્વીકારો ! મેઘકુમારે ઈશાન खूणे જઈ આમરણાદિ ઉતારી સર્પ જેમ કાંચલી ઉતારે તેમ સંસારનો મોહ ઉતારવાનો અભિનય કર્યો. આ સમયે માતાનું શોકના આવેશથી હૃદય મરાઈ આવું, અને વિલાપાદિ કરવા માંડી. આ છતાંયે આત્મકલ્યાણ સાધી જીવનને હજાલનાર પુત્રને સંયમમાર્ગે વિચરવાની શુભાશિષ અને અપ્રમત્તપણે સાવધ રહેવાની ભલામણરૂપે વે શબ્દો કહ્યા. ત્યારબાદ મેઘકુમારે પ્રમુ મહાવીરને ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરી અંજલિ બાંધી પ્રાર્થના કરી કે-હે પ્રમુ ! આ સંસાર વિષય કષાય અગ્નિથી વ્યાપ્ત છે. હે પ્રમુ ! તેમાંથી બચવા માટે મને સંયમ-દીક્ષાનું પ્રદાન કરો ! સ્વયં પ્રમુએ સામાયિક ઉચ્ચરાવી સંયમની મહત્તાનો તથા તેની સાચવणी વગેરેનો ઉપદેશ કરી મેઘકુમારને અણગાર-ધર્મનો પથિક બનાવ્યો.

મેઘકુમારનું આર્તદયાન, અને પ્રમુએ કરેલું તેના પૂર્વભવનું વર્ણન—

દીક્ષાપર્યાયના અનુક્રમે મેઘકુમારનો સંથારો સાધુઓના જવા-આવવાના પ્રવેશદ્વાર પર આવ્યો, આથી રાત્રિએ વાચના-પૃચ્છનાદિ અને અને ઠલે માત્રાદિ માટે જતા આવતા સાધુમહાત્માઓના પાદરજથી સંથારો મરાઈ ગયો અને રાત્રિએ તે મહાત્માઓના પગની ઠોકરો વાગી, અંધારાને લઈ શરીરના અવયવો પર પળ પગ લાગ્યા. આ હેતુએ સુંવાલી મસમલની પથારી પર આલોટેલ હોવાથી શરીરની અતિ કોમલતાના કારણે મેઘકુમારને ક્ષણવાર પળ નિદ્રા ન આવી, અને નવદીક્ષિત હોવાના કારણે આર્તદયાને ચઢી દુધ્યાન થયું કે-‘અહો !

આ સાધુઓ મેં દીક્ષા લીધી ન હતી ત્યાંપ્રધી રાજકુમાર તરીકે મને આદર-સન્માનથી બોલાવતા હતાં, અને હવે તો મારો સંથારો જવા આવવાના બારણા પર યસેડી જતા આવતા સાધુઓની ઠોકરો અને ઘૂલ મને સ્વહાવે છે !, માટે હવે આપણાથી તો આ સંયમ (સાધુપણું) નહીં પલાય, સવારે ભગવાનને પૂછી ઘરે ચાલ્યો જાડં, આવી વિચારણાઓની ઘટમાલમાં નરકની વેદના સરહું કષ્ટ-વેદના સહન કરતો આર્તધ્યાન કરતાં રાત્રિ પૂરી કરી. સવાર થતાં જ પ્રસુએ પોતે જ મેઘકુમારને રાત્રિની બધી બીના જણાવી અને પૂછ્યું કે-હે મેઘકુમાર ! મેં કહ્યું તે સાચું છે ? મેઘકુમારે કહ્યું કે-હે પ્રસુ ! સાચું છે. ત્યારપછી મેઘકુમારને સ્થિર કરવા માટે પ્રસુએ તેના પૂર્વભવો જણાવ્યા—

હે મેઘ ! અહીંથી ત્રીજા ભવે તું વૈતાલ્ય પર્વતની તલેટીમાં સુન્દર લક્ષણો યુક્ત અંગોપાંગથી શોભતો સુમેરુપ્રભ નામનો છ દંતુ-શલવાલો હસ્તી હતો. અનેક હાથળીઓથી અને વજ્રાંઓથી પરવેલો ગિરિકંદરાઓ, સઘન-જાડીઓ વિગેરેમાં યથેચ્છ તું વિચરતો હતો. એકદા ગ્રીષ્મઋતુમાં જેઠ મહિના વિષે વાંસ આદિ જાડોના ઘસારાથી અચાનક મયંકર દાવાનલ પ્રગટ્યો, તે જોઈ પ્રાણ બચાવવા તારા પરિવાર સાથે તે નાશભાગ કરી તેના પરિણામે શ્વાસમેર દોડધામ કરતાં સ્વયંથી વિચૂદો પડ્યો. દોડવાના અતિ પરિશ્રમથી અને દાવાનલના તાપથી તેમ જેઠ માસના તાપથી તૃષાતુર વનેલો દોડતાં સસ્ત કીચ્ચડ અને સામાન્ય જલવાલા એક સરોવરમાં પાણી પીવા માટે પડ્યો, ઉપરથી દેખાતા પાણીના મોહમાં પડતાની સાથે જ સરોવરના કોહાયેલ-ચીકણા કાદવમાં તારું વિશાલ શરીર ડૂબી ગયું. પ્રચંડ તાપથી ઉકળી ગયેલું તેનું પાણી મહામુશ્કેલીથી થોડું પીને જ્યાં તું બહાર નિકલવા મથે છે ત્યાં તો તું મારે શરીરના કારણે વધુ ડૂબવા લાગ્યો, અને નિકલવા માટે અશક્ત થયો. નિરુપાયે મીષણ કીચડની મીસમાં અસહ્ય કલતરની વેદના

મોગવવા લાગ્યો. આ સમયે તારા યૂથમાંથી યૂથપતિ ભવિષ્યમાં થઈ જશે તેવી આશંકાથી પહેલાં હાંકી કાઢેલ એક હાથી તેજ સરો-
વરમાં પાળી પીવા આવ્યો. તે તો સ્થાનનો મોખિયો હોવાથી કીચડરહિત કિનારેથી પાળી પીને તૃપ્ત થયો. ત્યારબાદ એક બાજુ તને
હુંચેલો દેહી પૂર્વવૈરનું સ્મરણ કરી 'આ ઠીક લાગ છે' એમ વિચારી એક વાજુથી દાવાનલ આદિ અનેક અસહ્ય પીડાઓથી નિર્બલ
બનેલા તને પોતાના દંતુશલના પ્રહારથી મારીને પહાડ જેવી તારી કાયાને જર્જરિત કરી નાંચી. પરિણામે આલા શરીરમાં મીષણ
દાહ-જ્વર પ્રગળ્યો. પરાધીનપણે કાયાને જર્જરિત કરી નાંચી. પરિણામે અને ન છૂટકે અસહ્ય તે વેદનાઓ તે સાત દિવસ સુધી
અલ્પપણે મોગવી. છેવટે આર્ત-રોદ્રધ્યાનના સંક્લિષ્ટ પરિણામથી કાલ કરી વિધ્યપર્વતની તલેટીમાં એક હાથિનીની કુક્ષિમાં ઉત્પન્ન
થયો. ક્રમે કરી જન્મ થયા બાદ સારા લક્ષણોથી શોભતા, સુન્દર અંગોપાંગવાળા, દેદીપ્યમાન કાન્તિવાળા અને ચાર દાંતવાળા એવા
તારું નામ વનચરોએ મેરુપ્રમ પાડ્યું. ક્રમે કરી તું યુવાવસ્થામાં યૂથાધિપતિ થઈ યથેચ્છપણે વિચરવા લાગ્યો. એક સમયે દાવાનલના
કારણે પૂર્વભવમાં પોતાની થયેલી દુર્દશા જાતિસ્મરણ જ્ઞાનથી જાણી, આ વર્તમાન ભવમાં હવે તેવી હાડમારી મોગવવી ન પડે તેથી
પોતાના રહેઠાણમૂલ સ્થાનની ચારે દિશાએ જોજનપ્રમાણ મુમિ સાફ કરી અને તેમાંથી શ્વાદ-પાન-તળા-ધાસ વગેરે જે થાય તે વધું
માવી દાવાનલ ન ફેલાઈ શકે માટે દૂર કરવા લાગ્યો. ભવિતલ્યતાના યોગે ત્યાં જંગલમાં દાવાનલ પ્રગટ્યો. આથી તું ત્રાસ પામી
બચવા માટે પહેલેથી સાફ કરેલા માંડલામાં પોતાના પરિવાર સાથે પેઠ્યો, મયથી જીવ વચાવવા બીજા પળ પ્રાણીઓ વૈર-વિરોધ
મૂલી જઈ તે માંડલામાં આવવા લાગ્યા. ચારે બાજુથી ત્રાસ પામીને આવતા જંગલના પશુઓના સમૂહથી તે માંડલું સ્વીચોક્ષીચ મરાહ
ગયું, જરાપણ જગ્યા રહી નહીં, આ સમયમાં એક વિચારું સસલું પોતાના પ્રાણ વચાવવા બીજે જગ્યા ન મલવાથી આમતેમ દોડી રહેલું

હું તેવા અવસરે સંજવાળવા માટે તારો એક પગ તેં ડંચો કર્યો દટલે તેં છાલી પહેલી જગ્યામાં જગ્યા મળવાની આશાએ તે સસલું ત્યાં આવી ગયું, સંજવાળ્યા પછી પગ મૂકવાં જતાં તારી નજર પગ નીચે રહેલ સસલા ઉપર પડી. દયાથી તેં પગ અદ્ધરજ રાખ્યો, તે વસ્તે અપૂર્વ જીવદયાના માહાત્મ્યથી—પ્રભાવથી—સંસાર પરિત્ત (અલપ) કર્યો અને મનુષ્યનું આયુષ્ય બાંધ્યું. અઢી દિવસ પછી દાવાનલ શાન્ત થયો ત્યારે સર્વ જીવો-પ્રાણીઓ પોતપોતાના સ્થાને ચાલી ગયા. તેં અઢી દિવસ સુધી અદ્ધર રાખેલા પગને જ્યાં ભૂમિ પર મૂકવાની તૈયારી કરી ત્યાં તો તે પગ સાઠ કલાક સુધી વાઢી રાખેલ હોઈ અકડાઈ ગયેલો હોવાથી તુરતજ તું તો તે પગ પર ઢલી પડ્યો, આંખા શરીરમાં દાહ આદિ પીડા થવા લાગી, કિન્તુ તે પીડાઓ સમતાપૂર્વક સહન કરી સસલાના બચાવ્યાના શુભ ધ્યાનથી પવિત્ર ભાવની શ્રેણીએ કાલ કરી શ્રેણિકમહારાજાને ત્યાં ધારિણીરાણીની કુક્ષિએ તું પુત્રપણે ઉત્પન્ન થયો. અનુક્રમે યુવાવસ્થા પામી મારી પાસે તું અળગાર(સંયમી) થયો છે. હે મેઘ ! પૂર્વભવમાં તેં તિર્યંચયોનિમાં સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ ન હતાં પણ સસલાને બચાવવા આવી અસહ્ય પીડા સહન કરી, તેથી સંસાર પરિત્ત કર્યો અને મનુષ્યનું આયુષ્ય બાંધ્યું. અને આ ભવમાં સમ્યક્ત્વ અને ઉત્તમોત્તમ ચારિત્ર આદિને મેઠવ્યાં છે, તો પછી આ મહાત્માઓ—સાધુભગવંતોની ચરણરજથી કંટાલી સ્થાનઞ્છ થવા કેમ માગે છે ! આ દુઃખ તો તેની આગલ ચક્તિચિત્ છે, વિગેરે પ્રસુએ ઉપદેશ આપ્યો.

મેઘકુમારની સદ્ગતિ—

પ્રસુ મહાવીરની અમૃત સરસી વાળીનું પાન કરવાથી મેઘકુમારમુનિને ડહાપોહ કરતાં જાતિસ્મરણજ્ઞાન થયું અને પૂર્વ ભવો પ્રસુએ કરેલ વર્ણન પ્રમાણે સાક્ષાત્ તે જ્ઞાનથી જોતાં પોતાની મૂલ તરત જ સમજાણી અને થયેલી મૂલ માટે પશ્ચાત્તાપ કરતો પ્રસુને

चंदन-नमस्कार करी कहेवा लाग्यो के-हे प्रभु ! आजथी मांडी हुं मारी चक्षु सिवाय बाकीनुं शरीर वोसरावी दउं छुं. अर्थात् चक्षु फरकवा सिवायना मारा शरीरनी हुं दरकार नथी राखतो ! ! एम कही फरीथी दीक्षा ग्रहण करी. स्थविरो पासे ग्रहण-आसेवन-शिक्षाथी मेघकुमार महात्मा तैयार थई एकादशांगपाठी बनी छट्ट-अट्टम आदि घोर तपस्या करी क्लिष्ट कर्मेने खपाववा लाग्या. योग्य समये प्रभु पासेथी आज्ञा प्राप्त करी साधुनी बार पडिमाओने विधिपूर्वक सेवी तेम लागट सोल मासनी उत्कृष्ट तपस्यावालो गुण-रत्नसंवत्सरतप आराध्यो. छेवटे तप आदिथी शरीर अति कृश थंनुं जाणी संलेखनापूर्वक अनशन स्वीकारवानी प्रभुनी आज्ञा प्राप्त करी वैभारगिरि पर्वत पर स्थविर मुनिओ साथे जई शुद्धशिलातल पर वेसी, चारे आहारनां पचक्खाण करी, अदारे पापस्थानकोने आलोची, शुद्ध तैराग्यना वधता भावपूर्वक-क्षमापना अने सुकृतनी अनुमोदना करी, एक महिना सुधी अनशन करी, विशुद्ध भावे कालधर्म पापी पांचमा अनुत्तर विमानमां विजय नामना विमानमां तेव्रीससागरोपमनी स्थितिना देवपणे मेघकुमारमुनि उत्पन्न थया. त्यांथी च्यवीने महाविदेहक्षेत्रमां मनुष्यपणे जन्मी संयम प्राप्त करी मोक्षे जशे.

। उपसंहार ।

पोताना आत्माने संयममांथी चलविचल थता परिणामोथी वचाववा आदर्श-नमूनेदार उदाहरणरूपे आ मेघकुमारनुं अध्ययन ज्ञातासूत्रमां प्रथम जणावेल छे. आमां मेघकुमारना पूर्वभवमां हाथीए जीवदया खातर पग ऊंचो राख्यो तेमां मनुष्य आयुष्य बांधुं, अने जीवदयानुं उत्कृष्ट पुण्य बांधांनुं तैथी मुख्यताए आ अध्ययननुं मुख्य नाम उत्क्षिप्त अध्ययन छे. आ रीतिए प्रथम उत्क्षिप्त नामना अध्ययननो सारांश समाप्त थाय छे.

॥ द्वितीय—श्रीसंघाटकाध्ययनसारांशः ॥

कथाप्रारम्भ—पुत्रप्राप्ति—

राजगृहीनगरीमां विपुल धनधान्यादिनी समृद्धिवालो धन्य नामनो सार्थवाह हतो, तेने भद्रा नामनी स्त्री हती. घणा वर्ष विषयानन्दमां व्यतीता थया छतां भद्राशेठाणीने कंह संतान थयुं नही. एक समये भद्राशेठाणी आ सम्बन्धी विचारधाराए चढी अने पुत्रादिनी अप्राप्ति माटे खूब आर्त्तध्यान करवा लागी, प्राप्त थयेला धन-संपत्ति अने वैभवोने अने स्वर्जिदगीने निष्फल मानी दिन-प्रतिदिन वधु ने वधु चिन्तातुर थई. आ चिन्ताना परिणामे अनेक देव-देवीओनी मान्यताओ-पूजाओ करवा लागी. पुत्रप्राप्ति करवानी तीव्र अभिलाषा जागी, पोताना आ अमिप्रायनी वात धन्यशेठने करी संमति मेळवी पुष्कल आडम्बर-धामधूमयुक्त सखी-ओना परिवार साथे तमाम देवायतनो-मन्दिरोंमां जई भावभक्तिपूर्वक सेवा-पूजा आदि करी पोतानी वर्षोजूनी आशाने फलवती बनाववा इह संकल्पपूर्वकनी मान्यताओ करी. तथाप्रकारनी भवितव्यताना योगे थोडा समयबाद शेठाणी गर्भवती थई, अने तेणीने योग्य सारसंभाल करतां योग्य समये पुत्ररत्ननो जन्म थयो, घणा हर्ष-प्रमोदथी महोत्सवपूर्वक देवताओनी बाधा-आखडीओथी आ पुत्र प्राप्त थयेलो छे तेम मानी तेनुं गुणनिष्पन्न एवुं देवदिन्न नाम पाड्युं.

विजयचोरना हाथे देवदिन्नपुत्रनुं मोत, अने विजयचोरनुं पकडावयुं—

एकदा तेहेवारना प्रसंगने पामी भद्राशेठाणीए पोताना आ एकना एक पुत्रने अति प्रेमथी स्नान करावी, किंमती वस्त्रो पहारावी अति मूल्यवान आभूषणो पहारावी, बालकनी सारसंभाल माटे राखेल अति विश्वासु पंथक नामना नोकरने विनोद माटे शहरमां फेर-

વવા માટે સૌંપ્યો. એક સ્થાને અન્ય શેઠીયાઓના બચ્ચાઓ સાથે રમવામાં તહીન બનેલા શેઠના પુત્રને દેલ્હી લ્યાં તેને રમતો રાલી આજુબાજુમાં તે લટાર મારવા લાગ્યો. આવા અવસરને પામી મલમલા ચતુર રાજ્યાધિકારીઓને પણ શાપ આપી નાશી જનાર ઘાડપાહુ વિજયનામના ચોરની ચકોર દહિષ્ટે તે આવ્યો. ઘનની તીવ્ર લાલસાને વશ થઈ વરાવર સમય જોઈ કોઈ ન જાણે તેવી રીતે તેનું હરણ કરી મારી નાશી તે બાલકનાં તમામ આમૂષણો-વસ્ત્રો ભૂંડે લીધાં અને નગરબહારના ગુણશીલચૈત્યની નજદીકના પ્રાચીન બગીચાની ગાઢ-ઝાડીમાં જીર્ણ કૂવામાં તે બાલકની લાશ ફેંકી પોતાના સ્થાને જડ સંતાઈ ગયો. આ બાજુ શોહીવારમાં પંથકનું ધ્યાન રમતા બાલકો તરફ જતાં પોતાના શેઠના પુત્રને તેમાં ન જોતાં તેમ જ આજુબાજુ ન જોતાં જુલૂ જ વેચાકલો થઈ ગયો. બધે તપાસ કરી લોકોને પૂછ્યું પણ તેનો કંઈ પત્તો લાગ્યો નહીં ત્યારે અતિ દીનમાવે રડતો શેઠની પાસે ગયો અને સર્વ વાત કહી. આ સાંભળતાં જ શેઠ વઝા-ઘાત લાગ્યાની જેમ એકદમ બેમાન થઈ જમીન ઉપર પડ્યા અને મૂઝાઈ વલ્યા પછી જુલૂ તપાસ કરાવી પણ કંઈ પત્તો લાગ્યો નહીં. આથી મેટળું ભૂંડે શ્રેણિક મહારાજા પાસે ગયો અને ફરિયાદ કરી પોલીસની મદદ માગી, રાજાએ તુરતજ તેનો પ્રબંધ કર્યો.

પોલિસોએ ચાંપતી તપાસ કરી, પગે શોધતાં તેઓ નગર બહારના જૂના બગીચામાં જૂના કૂવા પાસે આવી પહોંચ્યા. દુર્ગન્ધ આદિથી શંકિત થયેલા પોલિસોએ શોધલોલ કરતાં પરિણામે જીર્ણ કૂવામાંથી તે બાલકની લાશ મલી આવી અને તે લાશને વહાર કાઢી ધન્યશેઠને સોંપી. શેઠે અતિશોકવ્યાસ હૈયે તે બાલકના અગ્નિસ્કારાદિ વિધિ કરી. પોલિસોએ જુલૂની પૂરતી તપાસ કરી અને જુલૂ કરનાર વિજયચોરને પકડી શ્રેણિકરાજાની સમક્ષ હાજર કર્યો, તેનો ઇન્સાફ કરાવી આજ્ઞા નગરમાં ફેરવ્યો અને ચાલૂક આદિથી માર મારતા અનેક પ્રકારે કષ્ટ આપતા પોલિસોએ એને જેલમાં-(કેદલાનામાં) પૂર્યો અને બેઢી નાશી ચાલૂકના

માર મારવા લાગ્યા. એક સમયે સામાન્ય અપરાધ આવતાં ઘન્યશેઠને જેલમાં પૂર્યાં અને વિજયચોરની જ લોહંડી બેડીથી શેઠને કેદ કર્યાં. મદ્રાશેઠાણી હંમેશાં સારું સારું ખાવાનું તૈયાર કરી પંથક નોકર સાથે જેલમાં શેઠને મોકલે છે. તે खોરાક શેઠ એકલા खाय છે, મૂલ્યો વિજયચોર શેઠ પાસે खોરાક માંગે છે પણ શેઠ પોતાના પુત્રના खून કરનાર खूनी વિજયચોરને આપતા નથી અને તેને હલકા-તુચ્છ શબ્દોથી તિરસ્કારે છે, વિજયચોરને અસહ્ય મારની વેદના અને પેટપૂર खોરાકના અમાવથી ઘણું લાગી આવે છે. ઘણી વખત શેઠને કાલાવાલા કરે છે પરંતુ શેઠ પુત્રના खूनी વિજયચોરને કંઈ આપતા નથી. થોડા સમય બાદ ઘન્યશેઠને હાજત લાગતાં એક જ બેડીમાં શેઠ અને ચોર બન્ને હોવાથી શેઠે હાજત માટે જવા સાથે આવવા કહ્યું ત્યારે વિજયચોરે તમે આહાર-પાણી લ્યો છો એટલે તમને હાજત થાય પરંતુ મારે તો ચાબૂકના મારની અસહ્ય વેદના અને અલ્પાહાર મલવાથી ક્ષુધા-તૃષ્ણાથી હાજતની શંકા થતી નથી માટે હું આવીશ નહીં. થોડીવારમાં શેઠને હાજતની ઉતાવળ થઈ એટલે નમ્રતા સહ કાલાવાલા કર્યા ત્યારે વિજયચોરે શેઠને આવતા આહારમાંથી ભાગ આપવાની કબુલાત માંગી, નિરુપાય બનેલા શેઠે તેની માગણી કબૂલ કરી પોતાનું કાર્ય પતાવ્યું, જ્યારે જ્યારે પંથક આહાર આદિ શેઠને આપવા લાવે છે ત્યારે શેઠ તેનો ભાગ આપી પોતે खાય છે. આ વાત પંથકે શેઠાણીને કહી, શેઠાણીને અંદરના રહસ્યની खबर ન હોવાથી ઘણું માટું લાગ્યું. જ્યારે જેલની સજાની અવધિ-મર્યાદા પૂરી થઈ એટલે શેઠ છૂટીને પોતાના નિવાસે આવ્યા. શેઠના છૂટકારાથી અતિ હર્ષિત બનેલા સ્વજનસમ્બન્ધીઓ હર્ષથી શેઠને મેદી પહ્યા, પરંતુ નારાજ થયેલી શેઠાણીએ તો શેઠની સ્થાનું પણ ન જોયું, આથી શેઠને આશ્ચર્ય થયું. શેઠે આમ કરવાનું કારણ શેઠાણીને પૂછ્યું, ત્યારે કેદખાનામાં પુત્રના खૂની દુશ્મનને ખાવાનું આપ્યાના દુઃखની વાત કરી, શેઠે ત્યાં બનેલી હકીકતથી તેને વાકેફ કરી. શેઠાણી આ શ્રવણ કરી પોતાની તુચ્છ બુદ્ધિ માટે ઘણો

पस्तावो करवा लागी. विजयचोर आखी जिंदगी केदखानामां रही घोर वेदना भोगवी लोभना प्रतापे आ भवमां पण दुःखी थयो अने अन्तकाले काल करी नरकादिनां दुःख भोगवतो चारे गतिनां दुःख भोगवशे ! तेवी रीते हे जम्बू ! जे साधु अथवा साध्वी आचार्य उपाध्यायो पासे संयम जीवन अंगीकार करी उत्तम संयम प्राप्त कर्या छतां लोभना प्रतापे घन आदिथी लोभाय छे. ते पण आ भवमां दुःखी थई परभवमां पण नरकादिनां दुःखो भोगवतो चारे गतिनां दुःखो पामतो संसारमां रखडशे ! भटकशे !

एक समये राजगृह नगरनी बहार गुणशीलचैत्यविषे धर्मघोष नामना आचार्य पधार्या हता, तेओने वंदना-नमस्कार अने धर्मनुं श्रवण करवा घणा लोको गया. धन्यश्रेष्ठी पण वंदना-नमस्कार करवा गया अने तेमनी वाणीनुं श्रवण करी जिनवचनविषे श्रद्धालु थई संयम ग्रहण कर्युं, घणा वर्ष संयमनुं पालन करी अंते एक मासनुं अनशन करी समाधिपूर्वक काल करी सौधर्मदेवलोकमां चारपल्योपमनी स्थितिवाळा देवपणे उत्पन्न थया त्यांथी च्यवीने महाविदेहक्षेत्रमां मोक्षने पामशे.

योजना—राजगृहनगरना सरखु-मनुष्यक्षेत्र, धन्यशेठना समान साधुनो जीव, विजयचोरना सरखुं शरीर, पुत्रना सरखुं निरुपम निरन्तर-आनन्दना कारणे संयम (खराब वृत्तिमां प्रवर्त्तल शरीरथी संयमनो घात थाय छे.) आभरण सरखा शब्द-रूप-रस-गन्ध-स्पर्श आदि विषयो. (तेने माटे प्रवर्त्तला शरीरथी संयमनो घात थाय छे.) बच्चेनुं एक वेडीमां रहेवाना सरखुं जीव-शरीरने एकमेकपणे रहेवुं, राज्यपुरुषो समान कर्मना परिणाम, पोताना थोडा अपराध सरखा मनुष्य आगुप्यना बन्धना हेतुओ, मूत्र वगेरे मल सरखा पडिलेहण वगेरे व्यापारो, जे कारणथी आहारादिना अभावे जेवी रीते ते विजयचोर मानु वगेरे करत्रामां प्रवर्त्त्यो नहीं तेवी रीते आ शरीर पण आहार विना पडिलेहणादि क्रियाओमां प्रवर्त्तवा शक्तिवंत थनुं नथी. पन्थक तुल्य सुग्ध साधु, सार्थवाहीना स्थाने

આચાર્યો. તે જેની વિવક્ષા કરવામાં આવે છે. એવા સાધુને આહારાદિથી શરીરને ટેકામૂત કરવાનું જુદી રીતે શ્રવણ કરી આચાર્યો ઠપકો આપે છે. જ્યારે વેદના વૈયાવચ્ચાદિનું પુષ્ટ કારણ તેઓને જણાવે છે ત્યારે આચાર્યો તુષ્ટ થાય છે.

ઉપસંહાર—આ દૃષ્ટાન્તથી ધન્યશેઠનો જેમ જેલમાં વિજયચોરને સ્થાવાનું આપવામાં ફક્ત હેતુ શરીરની વાધા દૂર કરવા પૂરતો અને પોતાની અનુકૂળતા સાત્તવા પૂરતો જ હતો, તેવી રીતે સાધુ સાધ્વીઓએ ફક્ત ધર્મની આરાધનામાં ટેકામૂત થાય તે જ હેતુથી શરીરને પોષણકારી આહારાદિ લે પરંતુ વર્ણરૂપ-બલાદિની પુષ્ટિમાટે આહાર વગેરે લે તો તેઓ ધન્યશેઠની જેમ ઉત્તરોત્તર કલ્યાણ સાધી મુક્તિસુખને પામે છે : આ રીતિએ દ્વિતીય અધ્યયનનો સારાંશ સમાપ્ત થાય છે.

। તૃતીય—શ્રીઅણ્ડકાધ્યયન—સારાંશ : ।

કથાપ્રારમ્ભ અને બે શ્રેષ્ઠિપુત્રોનો વનવિહાર—

તે કાલે તે સમયે (પ્રસુ જે સમયે આ કથા કહી રહ્યા છે તે કાલ અને સમયે) અતિસમૃદ્ધિથી ભરપૂર ચંપા નામની નગરી વિષે ધનિક તરીકે પ્રસિદ્ધ જિનદત્ત અને સાગરદત્ત નામના સાર્થવાહના બે પુત્રો જિગરજાન મિત્રરૂપે એકચિત્તવાલા હતા. બંને મિત્રો સાંસારિક આદિ કાર્યોમાં અને સુખ-દુઃસ્વમાં દિલ્લોચીરી વગર એકબીજાના સહકારી બનીને નાના મોટા તમામ કાર્યો સાથે મલીને જ કરવાનો હઠ સંકેત—નિશ્ચય કર્યો, તે જ નગરીમાં અનેક યુવકજનોના હૃદયને પ્રમોદ આપનારી સ્ત્રીઓની ચોસઠકલાઓમાં નિપુણ દેવદત્તા નામની ગણિકા રહેતી હતી.

એક પ્રસંગે બન્ને મિત્રોએ મનોવિનોદ અર્થે દેવદત્તા ગણિકા સાથે નગર બહારના રમણીય બગીચામાં સ્વૈરવિહાર કરવાની, આનન્દ-વિલાસ ભોગવવાની અમિલાષા થતાં લ્હાનપાનની વિપુલ તૈયારીઓ કરાવી બગીચાઓમાં તંબૂ ઠોકાવી વિશિષ્ટ પ્રકારના વસ્ત્ર આભરણો પહેરી દેવદત્તા ગણિકાને ઘેરે જઈ દેવદત્તાને આમન્ત્રણ કર્યું અને તેની સાથે અનેક મિત્રમણ્ડલયુક્ત સુખ આહંવરપૂર્વક તે ચંપાનગરીની બહાર હશાનલૂણે આવેલ સુભૂમિમાગ નામના બગીચામાં પહોંચ્યા. યથેચ્છ રીતે વિવિધ વિલાસો કરતા વનના નિકુંજો અને લતા-કુંજોમાં ફરતાં ફરતાં તે બગીચાના ઉત્તર વિભાગ વિશે રહેલ એક ઘાઢી જાડીમાં પ્રવેશ્યાં ત્યાં એક મયૂરી દેવદત્તા ગણિકા સહ વન્નેને પોતાની બાજુમાં આવતા જોઈ મયથી ત્રાસ પામી પાંખોને ફફડાવતી નજીકના એક જાડ ઉપર જઈને વેસી અનિમિષદૃષ્ટિએ પોતાના તાજા-તુરતમાં પ્રસવેલા વેં જાડાઓને જોવા લાગી. સાર્થવાહના પુત્રો મયુરીનું ફફડાટ સહ ડહી વૃક્ષ પર વેસવું અને એકી નજરે એક બાજુ મોરલીનું જોવું જોઈ કુતૂહલથી તપાસતાં સુન્દર-મનોહર રૂપાળાં મોરનાં વેં જાડાં જોયાં. પોતાના ક્રીડાના મોર વનાવવાની લાલચે પરસ્પર વન્ને મિત્રોએ નિર્ણય કર્યો કે-આ જાડા આપણે કુકડીના જાડા મેળું મેલી દહશું અને મદ્રિક કુકડી પોતાનાં પારકાં જાડાં ઓલલ્યા વિના સેવશે અને કાલક્રમે સુન્દર વેં મોર તૈયાર થશે અને આપણા અપૂર્વ મનોવિનોદનું સાધન થશે. આ પ્રમાણે વન્ને મિત્રોએ પરસ્પર નિશ્ચય કરી પોતાના સેવકો પાસે તે વન્ને જાડાં લેવાવી કુકડીનાં જાડાં મેળાં મૂકાવી દીધાં. દેવદત્તા ગણિકાને ઘેર વોલાવી યથાયોગ્ય સત્કાર કરી તેનું વિસર્જન કર્યું, નોકરો દ્વારા વન્ને જાડાંઓની પૂરતી સારસંભાલ કરાવી પરન્તુ તેમાંના એક શ્રેષ્ઠિપુત્રે પોતાના જાડાને સારો મોર આમાંથી થશે કે કેમ ? પરિપક્વ થયું છે કે કેમ ? આદિ શંકાથી કલુષિત હૃદયથી તે જાડાંને ડંચું નીચું કરે છે, આંગલીઓથી ગોદા-ટકારો મારી ડંચે છે, આમ કરતાં એક દિવસ અપક અવસ્થામાં તે જાડું ફૂટી ગયું; જેથી તે શ્રેષ્ઠિપુત્રને હાર્દિક

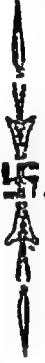
દુઃખ થયું, અરે ! મારી મૂલના પરિણામે આ હંડુ ફૂટી ગયું, અરે ! મારા મનને વિનોદ આપનાર મોર આમાંથી તૈયાર ન કરી શક્યો અને તેનું મોત થયું, આથી હૃદયમાં બલતરા કરવા લાગ્યો.

બીજા સાર્થવાહના પુત્રે યોગ્ય દરકાર-સંભાલ પોતાના ભાગમાં આવેલ હંડાની રાખાવી યોગ્ય કાલે હંડામાંથી બહાર નીકળેલ નાના મયૂરને પ્રેમપૂર્વક વ્હાલમયો આવકાર આપી મયૂરોને ઉછેરનારને બોલાવી કહ્યું કે-આ બાલમયૂરને તમે લઈ જઈ તેને યોગ્ય રીતે પાલન-પોષણ કરી નૃત્યકલાદિ અને મનરંજક વિવિધકલાદિ શિખવાડી લોકરંજન કરવામાં નિપુણ બનાવો ! આ સાંભળી મયૂરપોષકલોકોએ શેઠના પુત્રના કહેવા પ્રમાણે કબૂલ કરી તે બાલમોરને ડછેરી મનોહર કલાઓ શિખવાડી લોકરંજન કરવામાં અતિ નિપુણ બનાવ્યો અને શ્રેષ્ઠિપુત્રને પાછો સોંપ્યો. શ્રેષ્ઠિપુત્રે પણ તે મોરની સર્વપ્રકારે હૃદયહારી પીંછાને ફેલાવવાની અને નાચ કરવાની વિવિધ કલાઓ કરતો જોઈ હર્ષિત થઈ મયૂરપાલકોને ધનાદિથી સારી રીતે સંતોષી વિદાય કર્યા. શ્રેષ્ઠિપુત્ર પોતે ચંપાનગરીના જાહેર જનસમવાયોના પ્રસંગે બીજાઓના મોરોની કલા નૃત્યાદિ સાથે પોતાના મોરની કલા વગેરેને સ્થાતિમતી સાબિત કરી આપવા હજારોના દાવ-હોડ કરી બીજાઓને હરાવે છે અને હજારોનું દ્રવ્ય લે છે. આવી રીતે તે શ્રેષ્ઠિપુત્ર ઘણી સુદ્ધિસમૃદ્ધિવાલો થયો અને સુખી બન્યો.

ઉપસંહાર—

હે જંબૂ ! જે સાધુ સાધ્વી દીક્ષિત થયા પછી પ્રમુશાસનના પ્રરૂપેલા સિદ્ધાન્તોમાં શંકા આદિ રાખે છે તે પ્રથમ શ્રેષ્ઠિનો પુત્ર જેવી રીતે મયૂરપ્રાપ્તિ ન કરી શક્યો તેમ મોક્ષની પ્રાપ્તિ કરી શકતો નથી, અને જે સાધુ સાધ્વી પ્રમુશાસનના પ્રરૂપેલા સિદ્ધાન્તોમાં વિશ્વાસ-દૃઢશ્રદ્ધા રાખે છે તે બીજા શ્રેષ્ઠિના પુત્રે જેવી રીતે મયૂરની પ્રાપ્તિ કરી, લોકરંજન કરીને પોતાની સ્થાતિ મેળવી, તથા ધન આદિથી

अति समृद्ध बन्धो अने सुखी थयो; तेवी रीते आ भवमां ख्याति अने उत्तरोत्तर सुख संपदाओ पामी क्रमे करी मोक्षसुखने पामे छे.
आ रीतिए वृतीय अध्ययननो सारांश समाप्त थाय छे.

। चतुर्थ—श्रीकुर्माध्ययन—सारांशः ।

कथाप्रारम्भ—

वाणारसी शहेरनी बहार ईशानखूणे गंगा नामनी महा नदी अने मयंगतीरदह नामनुं मोडुं सरोवर छे. तेमां अनेक प्रकारना जलजंतुओ आनन्द कछोल करी रखा हता. ते सरोवरनी नजीकमां घाढी एक झाडी हती, तेमां मांसाहारी—मांसलोलुपी बे शियालो हता. ते रात्रिनो लाभ लइ शीकार करी. पोतानी लोलुपता पूर्ण करता हता. एक वखत ते सरोवरमांथी बे काचबाओ(कूर्मो) सूर्यना अस्त थवा पछी. विकालवेलाए जनसंचार ओछो थयेथी आहारनी शोध माटे बहार आवी सरोवरनी चारे बाजु आमतेम फरवा निकल्या हता; तेवामां पेला बे शियालो आहारनी लालसाए अने मांसनी लोलुपता वृप्त करवा माटे झाडीमांथी निकली सरोवरनी नजीक आमतेम भटकतां पेला बे काचबाओने यथेच्छ फरता जोया. तेने जोई तेनो शिकार करवा माटे धीमेथी तेनी तरफ जवा लाग्या. बन्ने काचबाओए तेमने आवता जोई भय पामी पोतानुं शरीर संकोची लीधुं, बन्ने शियालोए ते बन्नेनी पीठ उपर घणाए नहोर मार्या, बचकां मार्या पण तेनी पीठ दह वज्र समान होवाथी कंइ वळी शक्युं नहिं. छेवटे थाकी एक बाजु छूपी रीते लपाइ गया. केटलोक समय गया बाद एककाचबाए ते शियालो गयां हसो एम धारी एक पग बहार काढ्यो एटले छूपी रीते लपाइ गयेल शियालाओए

આવી તેનો પગ પકડી લીધો અને તેનું મક્ષણ કરી ગયા અને પાછા લપાઈ ગયા, ફરી પળ ડ્યાં તેણે બીજો પગ કાઢ્યો ફટલે તેની દશા પૂર્વની જેમ થઈ. યાવત્ એવી રીતે પગો, ગ્રીવા વગેરેનું મક્ષણ કરી ગયા. આમ એક કાચબાનો નાશ થયો ડ્યારે બીજા કાચબાએ તો પોતાના સંકોચેલા પગ વગેરેને જરા પણ ફરકાવ્યા નહીં પરન્તુ શિયાળિઆઓ થાકીને ચાલી જાય ત્યાં સુધી પોતાના અંગો સ્થિર રાખ્યા. શિયાળો ડ્યારે ચાલી ગયાં ત્યારે સ્વૂબ શીઘ્રતાથી દોડી સરોવરમાં પ્રવેશી ગયો અને દીર્ઘકાલ સુધી સુસ્તી થયો.

ઉપસંહાર—

હે જંબૂ ! જે સાધુ-સાધ્વી સંયમ પ્રાપ્ત કર્યા પછી પાંચે ઇન્દ્રિયોને ગોપવે નહિ, સંયમિત રાखે નહિ, અસંયમમાં પ્રવર્તાવે તે સાધુ-સાધ્વી પ્રથમ કાચબાની જેમ આ ભવમાં પણ સાધુપુરુષોને ગર્હણીય-નિંદણીય આચારવાલો થઈ અનેક ભવોમાં રહાડે છે અને દુઃસ્તી થાય છે, તેમ જે સાધુ-સાધ્વી સંયમ પ્રાપ્ત કર્યા પછી પાંચે ઇન્દ્રિયોને ગોપવે છે, સંયમિત રાखે છે અને અસંયમમાં પ્રવર્તાવતા નથી અને ચિત્તેન્દ્રિય થાય છે તે સાધુ-સાધ્વી આ ભવમાં પણ સાધુપુરુષોથી વચ્ચળાય છે, પૂજનીય થાય છે તેમ ઉચ્ચરોચર સુખસંપદાઓને પામી મોક્ષસુખને પ્રાપ્ત કરે છે. આ રીતિએ ચોથા અધ્યયનનો સારાંશ સમાપ્ત થાય છે.

। પંચમ—શ્રીશૈલકાઢ્યયન—સારાંશ : ।

કથાપ્રારમ્ભ—શ્રીકૃષ્ણવાસુદેવ—

આ ભારતવર્ષની શોમામાં અનેરો વધારો કરતી, વારયોજન લાંબી, નવયોજન પહોંતી અને તેની ઉચ્ચર પશ્ચિમદિશામાં રેવતાચલ

पर्वत छे एवी द्वारका नगरीमां त्रणखंडना स्वामी श्रीकृष्णवासुदेव हता, तेओ-समुद्रविजय वगेरे दश दशाहो, बलदेव आदि पांच महान् वीरो, उग्रसेन विगेरे सोलहजारराजाओ, प्रद्युम्न आदि साढात्रणक्रोडकुमारो, श्रांब आदि साठहजारभडवीरयोद्धाओ, वीरसेन वगेरे एकवीशहजारसुभटो, महासेन विगेरे छप्पनहजारबलवानलडवैयाओ, ऋक्मिणी विगेरे बत्तीशहजारराणीओ, अंगसेना आदि हजारो विलासिनीओ वगेरे बृहत् परिवार साथे परम सुखने विलसी रखां हता.

थावच्चापूत्रनुं वर्णन—तेज द्वारिकामां थावच्चा नामनी परम धनिक शेठाणी रहेती हती, तेणीने सुन्दररूपदिगुणोथी मनोहर थावच्चा नामनो पुत्र हतो. योग्य वय थये ते पुत्र कलाओ ग्रहण करी व्यवहारनिपुण थयो. हर्षित थयेली माताए एकज दिवसे ३२ कन्याओ साथे परणाव्यो. एक समय द्वारिका नगरीना सीमाप्रान्ते ईशानखूणे शोभता रैवताचलपर्वतनी समीपना नंदनवन विषे सुरप्रिययक्षना मन्दिरमां आवेला अशोकवृक्षनी नीचे चालीसहजारसाध्वी, तथा अठारहजारसाधुओथी परिवरेला श्रीनेमनाथप्रभु समवसर्या छे तेतुं श्रवण करी हर्षान्वित थई परिवारसह आडम्बरपूर्वक वंदना करवा माटे कृष्ण महाराजा गया; प्रभुनी देशनामृतनुं पान कर्युं. थावच्चापुत्र पण आ वात सांभली सपरिवार प्रभु पासे वंदना करवा गयो अने देशनने श्रवण करी हलुकर्मी एवा थावच्चाकुमार वैराग्यवासित बनी, मातानी अनुमति लेवा तुरत घरे आव्यो. माताए-अनुकूल-प्रतिकूल वचनभंगी द्वारा घणी-रीते समजाव्यो छतां पुत्रनी दृढ वैराग्यता जाणी दीक्षामहोत्सव उजंववानो पोतानो मनोरथ कह्यो, पुत्रे त्यां सुधी टकवानुं मौनपणे कबुल कर्युं. थावच्चा-माता कृष्णमहाराजनी पासे जह विशिष्ट भेटणु करी राजशाही ठाठपूर्वक दीक्षा आपवा माटे छत्र, चामर वगेरे योग्य सामग्रीनी मागणी करी. सम्यक्त्वथी शुद्ध हृदयी कृष्णनरेशो भरयौवनमां बत्तीशसुन्दरीओने तथा अनर्गल लक्ष्मी-वैभवने तुणनी जेम त्याग

करता थावच्चापुत्रनी वारंवार अनुमोदना करता तेनो दीक्षा महोत्सव पोतेज उजववा माटे उत्सुकता दर्शावी अने पोते चतुरंगसेना साथे हस्ति उपर बेसी थावच्चापुत्रने घेर आव्या अने थावच्चापुत्रनी हढता तपासवा मांडी.

श्रीकृष्णमहाराजे थावच्चापुत्रनी करेली परीक्षा—

हे महानुभाव ! तुं मारी निश्रामां रहे, हुं तने तारे जोइए तेवी भोगसामग्री मेळवी आपुं ! तुं तारी इच्छाप्रमाणे भोग भोगव ! तने कोइ पीडा अथवा मननुं दुःख होय ते मने कहे, हुं ते दुःख दूर करूं ! हुं उपरथी जता वायुने रोकवा समर्थ नथी बाकी बची वाते समर्थ छुं ! तुं दीक्षा न लेइश ! आना जवाबमां थावच्चापुत्र कहेवा लाग्या के-हे राजन् ! मारा जीवनने अन्तकरवाआवता मृत्युने रोकी शको तथा शरीरना रूपनो विनाश करनारी जराने अटकावी शको तो तमारी निश्रामां तमे कहो छो ते प्रमाणे रहूं अने करूं. थावच्चापुत्रनो आवो स्पष्ट उत्तर श्रवणकरी कृष्णमहाराजे कहुं के-हे देवानुप्रिय ! अति बलवान् देव के दानव कोईनाथी पण आ निवारी शकवा शक्य नथी. फक्त पोताना कर्मना क्षयथीज ते अटकी शके ! आ प्रमाणे कही तेनो हढ निश्चय जाणी हर्षित थया.

थावच्चापुत्रनो दीक्षामहोत्सव अने दीक्षा—

कृष्णमहाराजे आखी द्वारकानगरीमां उद्घोषणा करावी के-“ थावच्चापुत्रनी साथे जे कोइने दीक्षा-संयम प्राप्त करवा उत्सुकता होय, इच्छा होय अने पोतानी पाछलना कुटुंबपरिवारना योगक्षेमनी अगवडताचा लीधे पोतानी भावना सफलता न करी शकता होय ते सर्वे दीक्षाना मनोरथवाळाओने कृष्णनरेश तरफथी जणावाय छे के-तेओ सुखेथी दीक्षा अंगीकार करी आत्मकल्याण साधे ! तेमनी पाछलना तमाम परिवारनी मारा पोताना परिवारनी जेम आजीवनपर्यंत कृष्णमहाराजा सारसंभाल राखशे !!! ” थावच्चापुत्रविषे.

અનુરાગથી એકહજારમનુષ્યો દીક્ષા લેવા તૈયાર થયા. કૃષ્ણનરેશે અતિઉત્સાહથી એકહજારપુરુષો સહ શાવચ્છાપુત્રનો વરવોડો શિવિકામાં બેસાડી કાલ્બો અને નેમિનાથપ્રમુ પાસે આવ્યા. દીક્ષાના અર્થે શાવચ્છાપુત્રાદિએ સંસારસમુદ્રમાંથી પાર ઉતારવાની પ્રમુ પાસે માગણી કરી. શાવચ્છાપુત્રથી ત્યાગ કરતાં આમરણ-અલંકાર વગેરે માતા શાવચ્છાશ્રેષ્ઠિનીએ હંસલક્ષણવસ્ત્રવડે ગૃહણ કર્યો અને મોતીના સદૃશ આંસુઓની ધાર છોડતી શાવચ્છાપુત્રને હિતશિક્ષા આપવા લાગી કે-હે પુત્ર ! તમે સંયમ જીવનમાં પરાક્રમી થજો ! હે પુત્ર ! તમે તમારા આત્મ-હિતમાં અપ્રમાદી થજો ! આવા અનેક ઉત્તમ હિતશિક્ષા સ્વરૂપ આશીર્વાદો આપ્યા. શાવચ્છાપુત્રે એકહજારપુરુષો સાથે પંચમુદિલેચ કરી પ્રવજ્યા ગ્રહણ કરી. તે વાર પછી શાવચ્છાપુત્ર અણગાર થયા, ઈર્યાસમિતિ આદિવાલા થયા. અરિષ્ટનેમિપ્રમુએ અભ્યાસઆદિ માટે સ્થવિરોને સોંપ્યા. સ્થવિરો પાસેથી ચૌદપૂર્વ મળ્યા અને ઘણી કઠીન તપસ્યાઓ કરવા લાગ્યા. એક સમયે હજાર શિષ્યસંપત્સહિત વિહાર કરવાની પ્રમુપાસે આજ્ઞા માગી અને પ્રમુએ વિચરવાની આજ્ઞા આપી. તે વાર પછી હજાર શિષ્યો સહિત ગ્રામાનુભ્રામ વિચરવા લાગ્યા.

શૈલકરાજા—શાવચ્છાપુત્રઆચાર્ય વિચરતા વિચરતા શૈલકપુર નામના નગરના સુભૂમિભાગ નામના ઉદ્યાનમાં પધાર્યા, શૈલકપુરનો રાજા શૈલક નામનો છે. તેને પદ્માવતી નામની રાણી છે, મંડુક નામનો યુવરાજ છે, અને પંથક વગેરે પાંચસો મન્ત્રિઓ છે. શૈલકરાજા-શાવચ્છાઆચાર્ય સમોવસર્યાનું શ્રવણ કરી સપરિવાર વંદનાર્થે આવ્યો અને ધર્મકથાનું શ્રવણ કર્યું. આ વસતે ઘણાઓએ દીક્ષા ગ્રહણ કરી, શૈલક-નરપતિ સંયમ ગ્રહણ કરવા શક્તિવાન ન થવાથી પંચઅણુવ્રતો વગેરે લઈ શ્રમણોપાસક થયા અને જીવ-અજીવ આદિ તત્ત્વોને મળ્યા. પંથક વગેરે પાંચસો મન્ત્રિઓ પણ શ્રમણોપાસક થયા.

સુદર્શનશેઠ—શાવચ્છાઆચાર્ય ત્યાંથી વિચરતા ૨ સોગંધિકા નામની નગરીના નીલાશોક નામના ઉદ્યાનમાં પધાર્યા. તે નગરીમાં ઘણો

ધનાઢ્ય સુદર્શન નામનો નગરશેઠ વસે છે. ત્યાં એક વલ્લભ શુક્રનામનો સાંખ્યમતનો પરિવાર સાથે આવેલો. તેનો ઉપદેશ સાંભળી સુદર્શનશેઠે તે પરિવારજનો શૌચમૂલ ધર્મને અંગીકાર કર્યો હતો, તે સુદર્શનશેઠ શાવચ્છાપુત્રઆચાર્યને પધારેલા જાણી તેમની દેશના સાંભળવા ગયો અને દેશના શ્રવણ કરી દેશનાને વિનીતભાવે પૂછવા લાગ્યો કે-હે ભગવન્ ! આપનો ધર્મ કિં મૂલક છે? શાવચ્છાઆચાર્યે તેના જવાબમાં જણાવ્યું કે-વિનયમૂલક અમારો ધર્મ છે. તે વિનય પણ બે પ્રકારનો છે, ૧ અગરવિનય-૨ અણગરવિનય. ૧ અગરવિનય એટલે-પાંચમહાવ્રત, સાત શિક્ષાવ્રત, અગર ઉપાસકપહિમાઓ. ૨ અણગરવિનય એટલે-પાંચમહાવ્રત, અઢાર પાપસ્થાનકોનો ત્યાગ, દશ પ્રકારે પશ્વક્ષણ અને મિશ્રુની બાર પ્રતિમાઓ. આ બે જાતના વિનયથી યાવત્ આઠે જાતિના કર્મો દૂર કરી લોકોચર-અનુપમ મોક્ષપદની પ્રાપ્તિ થાય છે. શાવચ્છાપુત્રઆચાર્યે-સુદર્શનશેઠને પૂછ્યું કે હે મહાનુભાવ ! તમારો ધર્મ કિં મૂલક છે? સુદર્શનશેઠે કહ્યું કે-અમારો ધર્મ શૌચમૂલક છે, એમ કહી પોતાના ધર્મને વિસ્તારપૂર્વક વર્ણવ્યો. આ સાંભળી શાવચ્છાપુત્રઆચાર્યે તેને જણાવ્યું કે-હે સુદર્શન ! હું એક વાત પૂછું? કે-કોઈ માળસ લોહીથી સ્વરડાયેલ વસ્ત્રને લોહીથી ધોવે તો શું તે વસ્ત્ર શુદ્ધ થાય? સુદર્શને ઉચરમાં જણાવ્યું કે-ના ! ના ! એતો કદી ન બને ! ત્યારે શાવચ્છાપુત્રે કહ્યું કે તમારો ધર્મ અઢારપાપસ્થાનકોના પરિહાર વિનાનો કર્મમલથી સ્વરડાયેલ છે તે આત્માને કેવી રીતે શુદ્ધ કરનારો થાય? વગેરે વિસ્તારથી સમજાવ્યું. આથી તુરત પ્રતિબોધ પામેલા સુદર્શનશેઠે જિનમતની સદ્ગુણ સ્વીકારી અને પરમશ્રાવક બન્યા અને જીવાદિતત્ત્વને પામ્યા.

સુદર્શનશેઠે વિનયમૂલધર્મ સ્વીકાર્યો છે તેવું જાણી શુકપરિવારજક સપરિવાર ત્યાં આવ્યો અને થોડા શિષ્યો સહિત સુદર્શનશેઠને ત્યાં ગયો પણ સુદર્શનશેઠે તેવું સન્માન ન કર્યું. આ જોઈ શુકપરિવારજકે પૂછ્યું શેઠ તમારી શ્રદ્ધા કેમ ફરી ગઈ? સુદર્શનશેઠે ઉત્તરમાં કહ્યું-

में थावच्चापुत्र नामना जैनचार्यनी पासे जैनधर्म स्वीकार्यो छे वगैरे विस्तृत बीना कही. शुक्रपरिव्राजके पोताने साथे लई त्यां जवानी मनोकामना दर्शाकी तेथी शुक्रपरिव्राजकनी साथे सुदर्शनशेठ गया. शुक्रपरिव्राजके थावच्चापुत्रआचार्य साथे विविध प्रश्नोनी छणावट-पूर्वक विचारणा करी अने शौचमूलक सांख्यमतनी असारता जाणी तुरत त्रिदंडकनो त्याग कर्को, पंचमहव्रत उच्चरी अणगार धर्मनो स्वीकार कर्को अर्थात् तेओ जैनसाधु थया, गुरु पासे विनयपूर्वक अध्ययन आदि करी चौदपूर्वी थया अने गीतार्थपणे हजार शिष्यो साथे ग्रामानुगाम विचरवा लग्या.

थावच्चापुत्रआचार्य घणा वर्षो सुधी भव्यजीवोने प्रतिबोध करी शत्रूजयगिरि उपर महिनानु अनशन करी सर्व कर्मनो क्षय करी केवलज्ञान प्राप्त करी मोक्षे पधायी.

एकदा शुकाचार्य हजार शिष्योना परिवार साथे विचरता शैलकपुर नगरमां सुभूमिभाग नामना उद्यानमां समोवसर्या. द्वादशव्रतधारक श्रमणोपासक शैलकराजा पांचसो मन्त्रीओ आदि परिवारसह वंदना अर्थे आव्या, देशना श्रवण करी भवनेवेद थवाथी मंडुकपूत्रने राज्य पर बेसाडी दीक्षा लेवानो विचार कर्को, महेले आवी पंथक आदि पांचसो मन्त्रीने स्व अभिप्राय जणाव्यो अने पूछ्यु के तमारो शो अभिप्राय छे ? मन्त्रीओए पोते पण साथे जीवननी सफलता मेलववा चारित्रने अंगीकार करवानो अभिप्राय दर्शाव्यो. त्यारपछी राज्याधिकारीओद्वारा योग्य व्यवस्था करावी मंडुककुमारनो राज्याभिषेक करी बहोळा आडम्बरपूर्वक पांचसो मन्त्रीओ सहित शैलकराजाए शुकाचार्य पासे दीक्षा ग्रहण करी, गीतार्थोनी निश्रामां अग्यार अंग भणी बन्ने प्रकारनी शिक्षा प्राप्त करी

अनुक्रमे गीतार्थ थया. पंथग विगोरे पांचसो ज्ञिष्यो सांथे-ग्रामानुग्राम विहार करता, ज्ञान-ध्यान-संयम वगोरेमां तत्पर रहेता अनेक भव्यजीवोने प्रतिबोधवा लाभ्या.

शुकाचार्य हजार शिष्योना परिवार साथे पुंडरीकगिरि पर पधारी अनशन स्वीकारी मोक्षे गया.

शैलकराजर्पिनी शिथिलता—एक समय शैलकराजर्पिने अन्तप्रान्त-रुखा-शुष्क-आहारआदिना कारणे दाहज्वरनो रोग उत्पन्न थयो, किन्तु शरीरविषे ममत्वरहित निष्प्रतिक्रमता गुणनी दृढता प्राप्त करेला तेओ कोई पण जातनी चिकित्सा करावता नथी. अनुक्रमे विचरता विचरता शैलकपुर विषे पधार्या, त्यां तेमनो सांसारिकपुत्र-मंडुकराजाने तेमना आगमननी खबर पडतां सपरिवार वन्दना करवा आव्यो. धर्मकथा श्रवण कर्या पछी शरीरना रोगनी चिकित्सा कराववानो आग्रह कर्यो अने तेनी वैयावच्चादिनो लाभ पोताने आपवा विनंति करी. शैलकाचार्ये तेनी विनंतिनो स्वीकार कर्यो अने शिष्योना सहित शैलकपुरनगरमां पधार्या अने यानशालामां उतर्या.

राजाना बोलाववाथी आवेला चिकित्सकवैद्योण चिकित्सा करी अने दवा करी तेमां मद्यपाननुं अनुपान उपदेश्युं. भवितव्यताना योगे शैलकाचार्ये ते प्रमाणे करतां रोगनी शान्ति थई गई अने रोग जवाथी तेम राज्यना आहारादिथी ऋष्ट-पुष्ट थया पण तेमांथी परिणाम ए आव्युं के तेओ मद्यपान अने राज्यना आहार वगोरेमां अति आसक्त थया तथा शिथिलविहारी थया, अर्थात् त्यांज स्थिरता करी. तेमनी शिथिलता अने आसक्ति जोई पंथकने गुरु भळावी, बाकीना शिष्यो विहार करी गया. पंथकमुनि अनन्य भक्तिपूर्वक गुरुनी सांथे रखा पण स्व आचारमां शिथिलता लाववा दीधी नहीं अने गुरुभक्तिमां तत्पर रखा.

एक समय कार्तिक चौमासीने दिने पण तेओ मद्यादिना नशामां उन्मत्तनी जेम सुतेला छे.-पंथकमुनि देवसिकप्रतिक्रमणना क्षामणा पछी कार्तिक चौमासीना क्षामणा करवा आचार्यने पगे हाथ मूकतां मद्यना घेन साथे आवेली निद्रामां भंग थनाथी आचार्य क्रोधाय-मानथया छतां पंथकमुनि विनीतभावे निद्रामां करेल स्वलनाना बदले क्षमापना करवा लागया अने चौमासीना क्षामणाची हकीकत जणावी.

शैलकराजर्षिनो पश्चात्ताप अने मोक्षमार्गनुं साधनुं—
भवितव्यताना योगे पंथकमुनिए करेली क्षमापनाए शैलकराजर्षिना अध्यवसाय पलटी गया अने पोतानी शिथिलता आदिनी आत्मसाक्षीए निंदा करवा लागया अने पंथकने स्वामी उद्यत विहार करवा तन्मय थया अने मंडुकराजोने जणावी वस्ति भळावी उद्यत विहार कर्चो अने प्रमादने दूर करी ग्रामानुग्राम विचरवा लागया.

आ श्रवण थनाथी हर्षित थयेला पहेलां शिथिलता जोईने छूटा पडेल गिज्यो पाछा आचीने मल्या. घणा वर्ष संयम पर्याय पाळी स्वशिष्यो सह श्रीपुंडरीकगिरि जइ महीनानुं अनशन करी आटे कर्मो खपावी कैवलज्ञान पामी मोक्षे गया.

उपसंहार—
जे साधु साध्वी प्राप्त थयेला शिथिलतादिदोषोनो त्याग करी शैलकाचार्यनी जेम स्वदोषोनो त्याग करशे ते आत्मकल्याण साधी मोक्षसुखने पामशे !

आ रीतिए पांचमा शैलकराजर्षि अध्ययननो सारांश समाप्त थाय छे.

॥ षष्ठ-तुम्बकाध्ययन-सारांशः ॥

ते काले, ते समये चरमतीर्थकरप्रभु महावीरदेव एकदा विचरता विचरता राजगृहीनगरमां पधायी, प्रभुने पधारेला जाणी श्रेणिक-राजा सपरिवार वंदना करवा आव्या अने धर्मदेशना श्रवण करी सह स्व स्व स्थाने गया, ते समये प्रथम गणविभु श्रीगौतम-स्वामीजीए प्रभुने विनयपूर्वक वन्दना-नमस्कार करी पूछयुं के-हे भगवन् ! जीवो भारे अने हलका शाथी थाय छे ! प्रभुए जणाव्युं के-हे गौतम ! जेवी रीते कोइ माणस बराबर सुकायेला तुम्बडाने डामना घासथी वींटी माटीनो लेप करी त्यारबाद तडके सुकवे, अने बराबर सुकाया बाद फरी तेना उपर डामना घासथी वींटी माटीनो लेप करी बराबर सुकवे, एवी रीते यावत् आठवार लेपादि करवानुं करे त्यारबाद तेने अगाध ऊंडा पाणी विषे तरतु मेले तो ते तुम्बडु स्वभाविक तरवा योग्य वजनवाळु होवा छतां घास अने माटीना लेपोना वजनथी छुबी जाय अर्थात् ते पाणीना तलीए जाय छे, तेज तुम्बडु पाणीमां रहेवाथी भीजाई माटी दूर थवाथी अने वींटळायेल घासना कोहवाइने दूर थवाथी जल उपर तरे छे अर्थात् ए स्व स्वभावथी तरवा मांहे छे.

तेवी रीते हे गौतम ! संसारमां रहेला जीवो प्राणातिपातादि अदारपापस्थानकोथी उपार्जेला आठप्रकारना कर्मेना लेपथी भारे थयेला अगाध संसारसमुद्रमां डुबे छे किन्तु धीमे धीमे धीमे धर्मना उत्तम अनुष्ठानेद्वारा आठे कर्मेने दूर करतो हलकापणाने प्राप्त थइ यावत् लोकना अग्रभागे-मोक्षे पहुँचे छे.

॥ सप्तम-श्रीरोहिणीअध्ययन-सारांशः ॥

राजगृहीनगरमां धन्यतामे सार्धवाह हतो, तेने भद्रनामनी स्त्री हती, धनपाळ, -धनदेव-धनगोप-धनरक्षित नामना चारपूत्रो हता, तेओने अनुक्रमे उज्झिता-भोगवती-रक्षिका अने रोहिणी नामनी स्त्रीओ हती. एक समये पोतानी पकेटवय थवाथी विचार आव्यो के-कोणजाणे क्यारे पक्कथवाथी सुकायेल पान(पत्र)नी जेम हुं खरी पडुं अने पाछळ आ म्हारुं विशाळ कुटुम्ब व्यवस्था विनाता वहीवटो करीने हतविहत न थाय माटे सहु-सहुनी लायकात प्रमाणे नववधुओने कार्योनी वहेचण करीने व्यवस्था करुं जेथी म्हारी मेळवेली आबरु वगेरे सचवाय अने कुटुम्ब-परिवार दुःखी न थाय. आवो विचार करी पूत्रवधूओनी परीक्षा करवा माटे ज्ञाति-बंधुओने बोलावी योग्य सत्कार करीने भोजन आदि करावी पहेरामणी अर्पण करी. सहु स्वजनोनी समक्ष पूत्रवधूओने बोलावी अखण्ड डांगरना पांच पांच दाणाओ भारपूर्वक भलामण करी अर्पण कर्यो, अने कहुं के-हुं ज्यारे मांगुं त्यारे मने आपजो. आत्रा ससराजीना वचनो श्रवण करी सहु सहुनी योग्यता प्रमाणे तेनो (डांगरना पांच दाणा जोइए एम धारी लीघा अने विचार करवा लागी के प्रथम पूत्रवधूए ससराजी आपे छे माटे आ नजीवी चीज छे छतां लेवी जोइए एम धारी लीघा अने विचार करवा लागी के आटलो समारंभ करी ससराजी कइ अमूख्य वस्तु अर्पशे पण आ तेमने वृद्धावस्थांमां शुं सुइयुं के डांगरना दाणा आप्या, ससराजी ज्यारे मांगशे त्यारे भरेला डांगरना कोठारमांथी आपी दइश एम करी ते दाणाने कचरामां फेंकी दीघा.

बीजी पुत्रवधूए ससराजी वृद्ध छे, माननीय छे, घणा अनुभवी छे. आ तेमनी नानी शी पण प्रासादी छे, आने साचववानी जरूर नथी एम करी पोते वडीलनी प्रासादी धारी खाई गई.

ત્રીજી પુત્રવધૂએ પોતાની બુદ્ધિને દોડાવી કે-લાલ્લોનો વેપાર કરનાર, વ્યવહારકુશલ એવા સસરાજીએ આવા વિશાલ સમારમ્મને યોજી વિના કારણે કંઈ આ દાળા આપે નહીં તેમ સાચવવાની પાકી મલામણ પળ કરે નહીં માટે પ્રાણની જેમ સાચવી રાખવા એમ વિચારી એક હવીમાં રાखी बरोबर साचववा लागी.

ચોથી પુત્રવધૂએ સ્વબુદ્ધિવૈભવથી વિચાર કર્યો કે-સસરાજીનું આ કાર્ય બુદ્ધિની પરીક્ષા માટે જરૂર હોવું જોઈએ. તે પાંચે દાળા પોતાના વિશ્વાસુ માણસોને બોલાવી કેટલીક મલામણ કરી તેમની દ્વારાએ પીયરમાં મોકલ્યા. પીયરીયાઓએ પુત્રીની મલામણ મુજબ જુદા સ્થેતરમાં વાળ્યા, અને તેમાંથી ઉત્પન્ન થયેલા દાળાઓને દરવર્ષે વારંવાર વાવવા માંડ્યા, પાંચ વર્ષે તો તે દાળાનો કોઠાર થયો છે.

જ્યારે પાંચવર્ષ થયાં ત્યારે ઘન્યસાર્થવાહે વિચાર કરી ચારે પુત્રવધૂઓને સર્વજ્ઞાતિજનોનો પૂર્વની માફક સમારમ્મ કરી બોલાવી અને સર્વની સમક્ષ તે દાળાની માગણી કરી.

પ્રથમ પુત્રવધૂએ તૂરતજ કોઠારમાંથી પાંચ દાળા લાવી સસરાજીને અર્પણ કર્યા, સસરાજીએ તેને પુછ્યું ત્યારે પોતાની સત્ય હકીકત કહી અને કોઠારમાંથી લાળ્યાની જાહેરાત કરી, શેઠે જરા ગુસ્સો બતાવી ઘરમાં વાઠવાનું, કચરો સાફ કરવા વિગેરેનું કામ તેને સુપ્રત કર્યું.

બીજી પુત્રવધૂએ આપની પ્રાસાદીમાની છાઈ ગઈ હું, તેમ જળાબ્યું તેને સસરાજીએ રસોડાનો તમામ કારભાર સુપ્રત કર્યો.

ત્રીજી પુત્રવધૂએ પ્રાણની માફક આપની પ્રાસાદી માની તે દાળા સાચવી રાખ્યાનું જળાવી રજુ કર્યા, તેને સસરાજીએ ઘરના સ્વજાનચીપણાએ સ્થાયી પેઢીના પટારા વગેરેની ચાવીઓ સોંપી.

ચોથી પુત્રવધૂએ કહ્યું કે-પિતાજી ! મ્હારા પીયરે તે પાંચ દાળા લેવા માટે ગાડાં મોકલાવો. આવા પ્રકારના જુવાબથી આશ્ચર્ય પામેલા સસરાજીએ ખુલાસો પૂછ્યો એટલે તેણીએ તે પાંચ દાળાથી ભરાયેલ કોઠારોની વિગત જણાવી અને તૂટત ગાડાં મોકલી મંગાવ્યા. સસરાજીએ અતિઆનન્દિત બની તેના ખુબ વચાળ કરી સર્વજન સમક્ષ આલા ધરની મુખ્ય સ્વામિની નીમી અને તેનાજ હુકમમાં બધાને રહેવાની મલામળ કરી, પોતાને પણ ચોથી પુત્રવધૂના પ્રતાપે આહું કુટુમ્બ સુખી થશે એવી લાગતી થઈ.

ઉપસંહાર—

આવી રીતે જે સાધુ પાંચમહાવ્રતોને પ્રથમવહની જેમ પેંકી દે છે, દીક્ષાને છોડી દે છે તે આમંત્ર અને પરમંત્રમાં ટુંલી થાય છે. જે સાધુ વીજીવહની જેમ પાંચમહાવ્રતનો દુન્યવી ભોગો મેલ્લવવામાં ઉપયોગ કરે છે, તે પણ નિંદનીય વને છે અને મ્ત રખડે છે. જે સાધુ ત્રીજી વહની જેમ મહાવ્રતોને સાચવી રાખે છે તે વચાળવા લાયક વની પરમવમાં સુખ પામે છે. જે સાધુ ચોથી વંહની જેમ ઉત્તરોત્તર સંયમગુણની વૃદ્ધિ કરી નિરતિચાર સંયમ પાટે છે, તે આહિં પણ માનનીય-પૂજનીય થાય છે અને થોડા મ્તોમાં મોક્ષ લક્ષ્મી પામે છે.

॥ અષ્ટમ-શ્રીમહીઅધ્યયન-સારાંશઃ ॥

હે જંબૂ ! તે કાલે અને તે સમયે જમ્બૂદ્વીપ નામના દ્વીપમાં મહાવિદેહક્ષેત્રમાં સલિલાવતિ નામના વિજયમાં વીતશોકા નામની દેવલોકના સદૃશ નગરી હતી, તે નગરીની બહાર ઇંદ્રકુમ્ભ નામનું ઉદ્યાન હતું અને ત્રલ નામનો રાજા હતો. તે તૃપતિના અન્તેપુરીમાં

ધારણી વગેરે ૧૦૦૦ એક હજાર રાણીઓ હતી. એક સમયે ધારિણી રાણીએ અર્ધજાગ્રતઅવસ્થામાં સીંહનું સ્વપ્નું જોયું અને જાગ્રત થઈ, યાવત્ તેણીને મહાબલ નામનો પુત્ર થયો, યુવાવસ્થા પ્રાપ્ત થયે તેમના માતાપિતાએ પાંચસો રાજકન્યાઓ સાથે પાળીગ્રહણ (લગ્ન) કર્યું તેઓ સાથે મહાબલકુમાર સુલાનન્દ ભોગવી રહ્યો છે.

તેવામાં સ્થવિર મહાત્માઓ ઇન્દ્રકુમ્ભ ઉદ્યાનમાં સમવસર્યા, બલરાજા સપરિવાર તેમની વાળી શ્રવણ કરવા પધાર્યા અને તેમની વાળી શ્રવણ કરી વૈરાગ્ય પ્રાપ્ત થવાથી મહાબલકુમારને રાજ્યવિષે સ્થાપન કરી દીક્ષા ગ્રહણ કરી. અગીઆર અંગી થયા, ઘણા વર્ષો સંયમજીવન પાલી ચારુપર્વત ઉપર માસના ઉપવાસ કરી મોક્ષે પધાર્યા.

રાજ્યસિંહાસને વિરાજેલ મહાબલ રાજાને કમલશ્રી રાણીથી બલમદ્ર નામનો પુત્ર થયો તેને યુવરાજપણે સ્થાપ્યો, મહાબલરાજાને બાલમિત્ર રાજાઓ-૧ અચલ ૨ ધરણ ૩ પૂર્ણ ૪ વસુ ૫ વેસમણ ૬ અભિચન્દ્ર હતા આ સાતે મિત્રોએ અંદરોઅંદર એક સાથે સંયમ ગ્રહણ કરવાનું નક્કી કરી રાસેલું, એક સમયે ઇન્દ્રકુમ્ભ ઉદ્યાનમાં સ્થવિરમહાત્માઓ પધાર્યા તેમની વાળી શ્રવણકરી બલમદ્ર-કુમારને રાજ્યસિંહાસને સ્થાપન કરી સાતે મિત્રોએ સંયમ ગ્રહણ કર્યું. અગીઆર અંગના અભ્યાસી થયા અને ઘણા વર્ષો સંયમમાં ગયા પછી એકસમયે આપણે સાતેયે એક સરસો તપ કરવો તેવું નક્કી કર્યું અને વિંશસ્થાનકની આરાધના કરવા લાગ્યા કિન્તુ કપટથી કંઈક બહાનું કાઢી મહાબલમુની મહાત્મા વધુ તપ કરે છે આથી તેમને સ્ત્રીનામગોત્રકર્મ ઉપાર્જન કર્યું અને વિંશસ્થાનકતંપથી તીર્થકરનામકર્મ બાંધ્યું.

સીંહનિષ્ક્રીડિત નામનો મહાન્ તપ સાતેય મિત્રે કર્યો યાવત્ બે મહિનાના ઉપવાસ કરી ચારુપર્વત ઉપર અનશન કરી કંદક ન્યૂન

૮૪ લક્ષવર્ષનું સાધુપણું પાઢી ૮૪ લાખપૂર્વનું આયુષ્ય પૂર્ણકરી કાલધર્મપામી જયંતનામના વિમાનમાં દેવપણે ઉત્પન્ન થયા. જયન્તે-
વિમાનવિષે વત્રીસસાગરોપમની ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ છે. મહાબલદેવ સિવાયના છ મિત્રદેવોનું આયુષ્ય વત્રીસસાગરોપમમાં કંઈક ન્યૂન છે અને
મહાબલદેવનું આયુષ્ય વત્રીસસાગરોપમ પૂર્ણ છે, દેવભવનો ક્ષય થયે છતે રૂચવીને છાણ જણા સુદ્ધ માતા-પિતાવાળા વંશોમાં જુદાજુદા
રાજાઓને ત્યાં જન્મ્યા.

મહીકુમારીનો જન્મ—

મરતક્ષેત્રમાં મિથિલા નામની રાજધાની છે ત્યાં કુમ્ભકનામનો રાજા છે, તે રાજાને પ્રભાવતી નામની રાણી છે. સદરહુ રાણીની
કુક્ષિવિષે હેમંતઋતુના ચોથે માસે, આઠમાપલવાહીએ ફાલ્ગુનસુદિચતુર્થિદિને મધ્યરાત્રિવિષે જયન્તવિમાનથી મહાબલદેવનો જીવ
ચ્યવી ઉત્પન્ન થયો અર્થાત્ ગર્ભપણે ઉત્પન્ન થયો, પ્રભાવતીરાણીને અર્ધજામત અવસ્થામાં ચૌદ મહાસ્વપ્નાઓ આવ્યા, (અત્ર સવિસ્તર
હકીકત વર્ણન વીરપ્રમુના વર્ણન સમાન જાણવી). પ્રભાવતીદેવીને ગર્ભના પ્રભાવે જે જે દોહદો થાય છે, તે તે દોહદો પૂર્ણ કર્યા,
નવમાસ—સાઢાસાત દિવસ પૂર્ણ થયે છતે, હેમંતઋતુના પ્રથમમાસે માગશર સુદિ અગીઆરસે મધ્યરાત્રિએ અશ્વિની નક્ષત્રનો યોગ આવ્યે
છતે નિરોગી એવા ઓગણીસમા તીર્થંકર શ્રીમહીનાથને જન્મ આપ્યો. (અત્ર દિગ્કુમારીઓનો મહોત્સવ, ચોસઠ ઇન્દ્રોનુ મેરુશિખરપર લઈ
જવું, નંદીશ્વરદ્વીપે મહિમા કરવો વગેરે વીરપ્રમુના વર્ણન સમાન જાણવું). તે પુત્રીનું માતાપિતાએ મહીકુમારી એવું પવિત્ર નામ પાડ્યું;
અનુપમ શોભાવાલી તે કુમારી બાલમાવ મુક્ત થતાં યોવન—લઘવળયથી ઉત્કૃષ્ટરૂપ અને શરીરવાળી થઈ, કંઈક ન્યૂન એવા સો વર્ષ
થયે વિપુલ એવા અવધિજ્ઞાનથી છાણ પ્રતિબુદ્ધિ યાવત્ જિતશત્રુરાજાને ઉત્પન્ન થયેલા પૂર્વના છયે મિત્રરાજાઓને જોયા, તે વાર પછી

અસોકવણિકાવિષે એક અનેકસ્તમ્ભવાલું મોહનધર કરાવ્યું અને તેના મધ્યભાગમાં છઠ્ઠામંધર કરાવ્યાં, તે મોહનધરના મુસ્ય દરવાજાની નજીક મોહનધરમાં એક મળીપીઠિકા રચીને તે ઉપર પોતાના સરસ્વા રૂપ લાવળ્યવાળી યોવનઅવસ્થાએ દીપતી મસ્તકના ભાગમાં છિદ્રવાળી અને ઉપર સુન્દર કમલોના ઢંકળવાળી પ્રતિમા કરી, તે પ્રતિમાના પોલાણમાં ઉપરથી હંમેશાં સુન્દર એવો આહાર નાંચી ઢંકળ બંધ કરે છે. જ્યારે જ્યારે આહાર નાચવા ઢાંકળ સોલે છે ત્યારે ત્યારે મરેલાસર્પકરતાં પણ અનિષ્ટ ગંધ નીકળે છે.

૧ પ્રતિબુદ્ધિ ।

(૧) કૌશલદેશવિષે સાકેત નામની નગરી છે, ત્યાં પ્રતિબુદ્ધિ નામનો હૃદ્વાકુરાજા રાજ્ય કરતા હતા, પદ્માવતી નામની રાણી અને સુબુદ્ધી નામનો પ્રધાન હતો. નાગપૂજાનો દિવસ આવ્યે હતે સ્વપતિ પ્રતિબુદ્ધરાજાને પદ્માદેવી રાણીએ વિનંતી કરી કે-હે સ્વામી ! કાલે નાગપૂજાનો દિવસ છે તો આપની આજ્ઞાથી ત્યાં મહોત્સવમાં આપની સાથે જવા હચ્છુલું, રાજાએ તેની વિનંતિનો સ્વીકાર કર્યો અને મહોત્સવને વધુ દીપાવવા માટે અને આવવા માટે હુદુમ્બિઓને જણાવ્યું, અને માલીને જણાવ્યું કે-પંચવર્ણના પુષ્પોનો અતિ શોભાવાળો દડો અને વિવિધપ્રકારના ચિત્રોથી આશ્ચર્યયુક્ત પુષ્પનો મંડપને તું બનાવ ! માલીએ પણ રાજાની આજ્ઞા પ્રમાણે બંધુએ તૈયાર કર્યું. નગરની અંદર અને વહાર સારી રીતે વિમૂષા કરાવી, પ્રતિબુદ્ધિરાજા તથા પદ્માવતીરાણી સપરિવાર અતિ પવિત્ર થઈ આહમ્બરસહ નાગમન્દિરે પધાર્યા. ત્યાં યોગ્ય રીતે પુજા વિગેરે કરી પુષ્પમંડપમાં પધાર્યા ત્યારે માલીએ બનાવેલો અતિશોભાયુક્ત પુષ્પનો દડો રાણીનો જોઈ આશ્ચર્યમય બનેલ રાજાએ પ્રધાનને પૂછ્યું કે-હે પ્રધાનજી ! આ રાણીના દડા સરસો કોઈ જગોએ તમે દડો જોયો છે ! પ્રધાને ઉત્તર આપતાં જણાવ્યું કે-હે રાજન્ ! હું જ્યારે આપની આજ્ઞાથી-દૂતપણાથી-મિથિલાનગરીએ ગયો હતો ત્યારે કુંભકરાજાની પૂત્રી મહીની પાસે જે દડો મેં

જોયો હતો તે દહો આ દહા કરતાં હજારગુણો તેજસ્વી હતો, તેમ તે કુમારી પણ અતિરૂપલાવળ્યના તેજસ્વી શોભતી હતી.
પ્રતિષ્ઠિદ્વિરાજાએ દૂતને બોલાવી મહીકુમારી મારી સાથે વરાવે તેવું કથન કરી કુમ્ભરાજા-પાસે મોકલ્યો. તે પણ મિથિલાનગરીમાં ગયો અને કુમ્ભરાજાની રાજસભામાં ગયો.

। ૨ ચન્દ્રચંદ્ર ।

તે કાલ અને સમયે અંગદેશમાં ચંપાનામંની નગરી હતી. ત્યાં ચન્દ્રચંદ્ર નામનો રાજા હતો, તે ચંપાનગરીમાં અરહન્નપ્રમુખ નાવવાણિજ્ય કરનારા વહેપારીઓ વસે છે, અરહન્ન-ધનાલ્ભ્ય શ્રમણોપાસક—શ્રાવક હતો, તે જીવાદિતત્ત્વોને જાણનારો ધર્મિષ્ઠ હતો. અરહન્ન શ્રમણોપાસકની પરીક્ષા—

અરહન્ન શ્રાવક એક સમયે ઘણા નાવવાણિજ્યના વહેપારીઓને લઈ અનેક પ્રકારનાં કરીઆણાનાં વાહનો ભરી શુભમુદ્ધર્ચે સમુદ્રની મુસાફરી કરવાવાળા ધંધા અર્થે જતાં સૈકડો ગાડ સમુદ્રનું ઉલ્લંઘન કર્યો વાદ-અતિજપાદોને કરતો અને અતિભયંકરસ્વરૂપથી ભય ઉત્પન્ન કરતો આવતો પિસાચ જોઈ અરહન્નશ્રાવક સિવાયના તમામ મનુષ્યો મયથી કંપવા લાગ્યા અને પોતપોતાના દેવોનું શરણ કરવા લાગ્યા. અરહન્નશ્રાવક તે પિશાચને જોઈ અને થતા ઉત્પાદો દેહી વહાણના એક ભાગને વલ્લથી પ્રમાર્જી ભય પામ્યા વિના હસ્તકમલ જોડી અરિહંતનું સ્મરણ કરી જ્યાંસુધી આ ઉપસર્ગથી ન મુક્ત થવાય ત્યાંસુધીનું સાગારિક ભક્તપચ્ચક્ષાણ કરી કોડસ્સમગમાં રહ્યો. પિશાચ અરહન્નશ્રાવકને કહેવા લાગ્યો કે—હે અરહન્ન ! હું શીલવ્રત-ગુણવ્રત પાપનાપચ્ચક્ષાણ અને પોષધઉપવાસવાંલો તું હોવાથી ચંભાયમાન કરવા-ક્ષેપ પમાડવા અને પેંકો દેવા વિગેરેમાં અશક્ત છું, પરંતુ ને આંગલીથી વહાણને પેંકડી આંકાંશમાં ઘળે કેવે ઉછાંલી નીચે

पाडी अनेकवार एम करी तने दुःखीओ करी आर्तध्यान रोद्रध्यानथी असमाधिपणे अकाले नाश करवा समर्थ छु!! आम कहेवा छतां अरहन्ने निश्चल देखी पिसाचे अनेक प्रकारनी दुःसह उपसर्गों करवा मांड्या अने सन्मार्गमांथी चलायमान करवांना तेना ते बंधये उपसर्गों निष्फल गया त्यारे पोतानुं पिसाचरूप संहरी लई पोतानुं दिव्यरूप विकुर्वी अरहन्न श्रावकने तेनी निश्चलतानां सौधर्महन्त्रे करेलां वखाण अने पोतानुं ते वखाणनुं सही न शकवुं अने परिक्षा करवा आववुं तेम पोताना तमाम प्रयोगोनुं निष्फल थयानुं जणावी विनय-पूर्वक वन्दना-नमस्कार करी वारंवार स्वमात्री जैनधर्मनी श्रद्धा करतो अरहन्नश्रावकने दिव्य वेकुंडलो अर्पण करी पोते अहश्य थयो. चन्द्रच्छराजाए मोकलेल दूत—

अनुकूलवायुना प्रतापे अरहन्नश्रावक वगेरेनां वहाणो मिथिलानगरीए आवी पहींच्यां. त्यांना राजा कुंभ पास मेटणां लहने गयां अने मेटणां सादरसमर्पण करी राज्यने योग्य कुण्डलो मानी ते दिव्यकुण्डलो मेट धर्यां. कुम्भराजाए मल्लीकुमारीने आप्यां. तेने ते कुण्डलो पहेरी पाळां आप्यां. खुश थयेला राजाए जगात मुक्त करवाथी अने वेपारनी छूट आपवार्थी सारी रीते धंधो करी सर्वे पाछा चम्पानगरी आवी गया. चन्द्रच्छराजाने योग्य वझे दिव्यकुण्डलो मेट तरीकें अर्पण कर्यां ते चन्द्रच्छराजाए सादर स्वीकार्या, अने देशान्तरनां आश्चर्यो पूछ्यां. अरहन्नश्रावके मिथिलानगरीना कुम्भराजांनी पुत्री मल्लीकुमारीना आश्चर्यभर्या रूप अने गुणोनुं वर्णने कर्तुं. आथी उत्पन्न थयेला आश्चर्यथी तेम रागेत्पत्तिथी कुम्भराजा पास मल्लीकुमारीनुं मागुं करवा दूत मोकल्यो.

। ३ रुपी नृपति ।

ते काल अने ते समये कुणालानामना देशमां सावस्ति नामनी नगरी हती. त्यां रुपी नामनो राजा राज्य करतो हतो, तेने

धारिणी नामनी राणी हती अने सुबाहु नामनी पुत्री हती. चातुर्मासना स्नाननो महोत्सव आव्ये छते सुबाहुकुमारीए महोत्सव उजववा माटे पोतानो विचार रुपीराजाने जणाव्यो, रुपीराजाए कुटुम्बिपुरुषोने बोलाची सविस्तर महोत्सव उजववानी वात जणावी. अति उत्साहशी महोत्सव उजवतां आनंद पामेला राजाए पोताना दूतने पूछ्युं के-वारंवार दूतपणे फरतां तें आवो चातुर्मासना स्नाननो महोत्सव जोयो छे ? दूते जणाव्युं के-हुं एक वखत दूतपणे मिथिलानगरी गयो हतो त्यारे त्यां कुम्भराजानी मल्लीनामनी कुमारीनो जे चौमासी स्नान महोत्सव में जोयेलो तेना लाखमे मांगे पण आ नथी. आ श्रवण करी तूरत मल्लीकुमारीने पोतानी साथे बराववानुं कहेवा माटे कुम्भराजा पासे दूतने रवाना कर्यो.

। ४ संख राजा ।

ते काल अने समये काशीनामना देशमां वणारसीनगरीमां काशीदेशनो संख नामनो राजा राज्य करतो हतो. मल्लीकुमारीनां दिव्य कुण्डलोनी संघी खुली जवाथी कुम्भराजाए सोनीओना समूहने बोलाव्यो अने दिव्यकुण्डलोनी सांधो फरी सांधी आपवा जणावी. सोनी लोको ते कुण्डलो लइ जइने घणा उपायो कर्यो पण ते सांधो सांधी न शकाइ त्यारे राजा पासे जइ आवां बीजां कुण्डलो हमे करी आपीए पण आनी सांधो हमे सांधी शकीये तेम नथी. आ सांभली कोपायमान थयेला कुम्भराजाए तेओने देशपार कर्या, तेओ पण पोतानी घरवखरी सर्वे लई वणारसीनगरीए गया अने नगरी बहार घरवखरी राखी, संखराजा पासे त्यां वसवानी आज्ञा लेवा गया. संखराजाए देशांतरथी आवेला ते सोनारोने प्रश्न कर्यो के तमोने मिथिलाना राजाए शा माटे हदपार कर्या छे ? आवा प्रकारना प्रश्नना जवाबमां ते सोनीओए कुण्डलनी संघीओनी बीना अने मल्लीकुमारीनुं वर्णन कर्नु. सोनारो पासेथी सांभलेल हकीकतने कारणे संखराजा

મણીકુમારી પ્રત્યે રાગવાલો થયો અને પોતાની સાથે તેનું લગ્ન થાય તેવું કહેણ કરવા શીઘ્રતાથી પોતાના દૂતને મિથિલાનગરી વિષે કુમ્ભ-
રાજા પાસે મોકલ્યો.

। ૫ અદીનશત્રુ ।

તે કાલ અને સમયે કુરુદેશ નામનો દેશ હતો. તેમાં હસ્તિનાપુરનામનું નગર હતું. ત્યાં અદીનશત્રુનામનો રાજા રાજ્ય કરતો હતો. મિથિલાનગરીના રાજા કુમ્ભને મણીકુમારીથી લઘુવયનો મહાદીન નામનો યુવરાજ કુમાર હતો. એક વખત તે કુમારને ગૃહઉદ્યાનવિષે ચિત્રસભા ચિંતરાવાની પ્રબલ ભાવના થઈ આથી ચિત્રકારોના સમૂહને બોલાવ્યો અને ચિત્રસભા ચિતરવાની આજ્ઞા કરી, સર્વે ચિત્રકારોએ પ્રથમ મીતરૂપપીઠિકા શુદ્ધ કરી જુદા જુદા પ્રકારના રૂપો ચિતરવા લાગ્યા. આ ચિત્રકારોમાં એક ચિત્રકારને ઈવી લલિત હતી કે કોઈ પણ વસ્તુનો એક અંશ દેશે પટલે આકૃત્ય તેનું રૂપ પોતે આલેખી શકે છે. એક વખત ઓદ્ધલપદ્ધતિમાં રહેલી મણીકુમારીના પગનો અંગુઠો તેના જોવામાં આવતાં તેના રૂપ પ્રમાણેનું ચિત્ર આલેખવાનો ભાવ થયો આથી તેનું આલેખ્ય રૂપ ચિતર્યું. ચિત્રકામ સર્વે પુરું થયા પછી કાર્ય સમાપ્ત થયાની જાણ મહાદિનને ચિત્રકારોએ કરી, હર્ષિત બનેલા મહાદિનયુવરાજે સર્વ રાજ્યપરિવાર સહિત ચિત્રસભા જોવા માંડી, જેમ જેમ જુવે છે તેમ તેમ આનન્દની વૃદ્ધિ થાય છે. આગલ જતાં ચિત્રેલી મણીકુમારીને આલેખ્ય જોતાં અનેક વિકલ્પ કરતાં આ મારી વહીલ બહેન મણીકુમારીનું ચિત્ર છે તેવું મનમાં નક્કી કરી અતિ કોપ પામેલા યુવરાજે તે ચિત્રકારનો વધ કરવાનો હુકમ કર્યો. ચિત્રકારનો વધ થવાનો આદેશ થયાની વાત બીજા ચિત્રકારોએ સાંભળી તેથી મેટળું લઈ યુવરાજ પાસે સદર હુ ચિત્રકારની લલિતની હકીકત જણાવી અને વધ સિવાયનો દંડ-સજા કરવાની વિનંતિ કરી, યુવરાજે તેનો અંગુઠો છેદવો અને હૃદયપર કરવો આવો હુકમ

कथो. अंगूठाना छेदन पामेलो ते चित्रकार पोतानी घरवखरी सर्वे लई कुरुदेशमां हस्तिनापुरनगरविषे आव्यो अने पोतानो सर्वे सोमान नगर बहार राखी अदीनशत्रू राजा पासे आवी वसवानी रजो आपवा विनंति करी.

अदीनशत्रू राजाए तेने पूछ्युं के तमने मल्लदिन्युवराजे कया गुन्हाथी देशपार कया ! आवा प्रश्नना जवाबमां त्यो बनेल सर्वे वृत्तांत कह्यो अने पोते फरीथी एक पाटीआ उपर चीतरेली मल्लीकुमारीनुं हृदय बताव्युं अने ते पाटीउ राजाने भेट कथुं. मल्लीकुमारीना रूपने जोइ मोहित थयेला अदीनशत्रूराजाए तेनी साथे परणवानो मनसूबो करी तेनुं मागुं करवा पोताना दूतने मिथिलानगरी विषे कुम्भराजा पासे रवाना कथो.

। ६ जितशत्रू राजा ।

ते काल अने समये पंचाल देशमां कांपिल्यपुरनामनी राजधानी विषे जितशत्रू नामनो राजा राज्य करतो हतो तेने धारिणी आदि एकहजार राणीओनुं अंतैउर हतुं.

मिथिलानगरीमां चोक्खा नामनी परिव्राजिका आवी छे ते ऋग्वेद आदिमां पारंगत छे. अनेक क्षत्रियो अने श्रेष्ठिओ आगल पोतानां शोचमूल धर्मने उपदेशे छे, एक वखत ते परिव्राजिका पोतानां सामान्य परिवारने साथे लेइ राजमहेले गइ अने ज्यां मल्लीकुमारी छे त्यां गइ. मल्लीकुमारी आगल पोतानो धर्म अने तेनुं फल सविस्तर प्ररूप्यां, त्यारे मल्लीकुमारीए तेणीने प्रश्न कथो के-हे चोक्खा ! लोहीथी खरडायेल वस्त्र लोहीथी घोवामां आवे तो ते शुं घोवाय ! शुद्ध थाय ! चोक्खा परिव्राजिकाए जणाव्युं के शुद्ध न थाय तेम ते वस्त्र तेवी रीति घोवाय पण नहीं. त्यार पल्ली मल्लीकुमारीए तेने जणाव्युं के प्राणातिपात थावत् मिथ्यादर्शनथी मलिन

થયેલ તારા શોચધર્મથી તેવી રીતે આત્મા શુદ્ધ થઈ શકે નહીં !

આ પ્રમાણેના જણાવાથી શંકિત થયેલી ચોક્સા પરિત્રાજિકા કંઈ પણ જવાબ ન આપી શકી અને મૌન રહી, આથી મહીકુમારીની દાસીઓ અનેક-અનેકપ્રકારે તેની હાંસી કરવા લાગવાથી ક્રોધથી ઘમઘમતી ત્યાંથી તે નિકલી ગામનુગામ ફરતી કાંપિલ્યપુરનગરમાં આવી અને જિતશત્રુ રાજા આગલ શોચમૂલધર્મની પ્રરૂપણા કરી રાજ્ય અને અન્તેપુરીની કુશલતાનો વૃત્તાંત પૂછ્યો. જિતશત્રુ રાજાએ કુશલતા જણાવી. અને પૂછ્યું કે-તમે ઘણા ગામો નગરો વગેરેમાં ફરતાં મારા જેવો સ્ત્રીઓનો રૂપવંતપરિચાર કોઈનો જોયો છે ? આવા પ્રશ્નના જવાબમાં જિતશત્રુ રાજાને કુવાના દેડકા સમાન તેની અન્તેડરી જણાવી મહીકુમારીના એક પગના અંગૂઠાનારૂપના લાલમાં ભાંગે પળ તારી કોઈ રાણીનું રૂપ નથી, આમ કહી તે ધરિત્રાજિકા ગઈ. આથી આશ્ચર્યને પામેલા જિતશત્રુરાજાએ પોતાની સાથે લગ્ન કરવાની કંબૂલત માટે પોતાના દૂતને મિથિલાનગરીએ કુમ્ભરાજા પાસે મોકલ્યો.

જિતશત્રુ વગેરે છાંપે રાજાઓના દૂતો મિથિલાનગરીની બહારના ઉદ્યાનમાં આવી પોતપોતાના તંબુઓમાં ઉતર્યા-પછી જ્યાં કુમ્ભરાજાની રાજસમા છે ત્યાં ગયા અને વે હાથ જોડી વિનયપૂર્વક છાંપે દૂતોએ પોતપોતાના રાજાઓની વાત જણાવી, આ શ્રવણ કરી અતિ કોપાયમાન થયેલા કુમ્ભરાજાએ છાંપે દૂતોનો તિરસ્કાર કર્યો અને અપમાન કરી પાછલે દરવાજેથી કાઢી મૂક્યા. અપમાનિત થયેલા દૂતોએ પોતાના સ્થાને જઈ રૂબરૂમાં પોતાનાં અપમાનો વગેરેનું નિવેદન પોતપોતાના નૃપતિને જણાવ્યું. આ સાંભળી છાંપે રાજાઓએ સલાહ કરી એકી સાથે કુમ્ભરાજા સાથે શુદ્ધ કરી અપમાનનો વદલો લેવા ઠરાવ્યું. છાંપે રાજાઓ શુદ્ધ કરવા માટે પ્રયાણ કરી મિથિલા રાજ્યના સીમાહે આવ્યા.

कुम्भराजा पण युद्ध करवा माटे सन्मुख आव्यो अने युद्ध चाल्युं. छए राजाओना सामटा हल्लाथी हतप्रहत थयेल कुम्भराजाए मिथिलाना दरवाजा बंध करावी दीधा. आथी छए राजाओए घेरो घाल्यो, कुम्भराजा तेओना घणा प्रकारे छिद्रोने जुवे छे पण छिद्र न प्राप्त थवाथी चिन्तातुर अवस्थामां एक वखत बेठा छे एवामां मल्लीकुमारी पिताजी पासे आवी विनीतभावे उभी रहेवा छतां चिन्ताग्रस्त अवस्थाना प्रतापे कुम्भराजाए आव्यानुं जाण्युं नहीं, मल्लीकुमारीए आवी अवस्था माटे पिताजीने प्रश्न कर्यो आथी आद्यन्त वृत्तान्त तेणीने नृपतिए कह्यो, मल्लीकुमारीए निर्भय थवानुं जणावी छए राजाओ पासे जुदा जुदा छुपी रीते दूतने मोकलो अने तमने आपशुं एम कही गुप्तमार्गे प्रवेश करावो अने दरवाजा बन्ध छे तेमने तेम रहेवा छो, मल्लीकुमारीनी सलाहथी कुम्भराजाए तेम कराव्युं अने छए राजाने तेवी रीते प्रवेश कराव्यो.

पूर्वे ओझल-पडदामां राखेली सुवर्णमय-मस्तके छिद्रवाळी अने तेना पर कमलोंना दांकणवाळी प्रतिमाने आ मल्लीकुमारी छे एम धारी एकी नजरे जोता छतां उभा रह्या छे एवामां स्नान आदिथी पवित्र बनी तमाम अलंकारो पहेरेली घणी एवी दासीओथी परिवरेली मल्ली त्यां आवी अने प्रतिमा उपरनुं कमलोंनुं दांकण दूर कर्नुं, दांकण दूर थतां मरेला सर्प करतां पण अधिकतर दुर्गन्ध निकलवाथी छए राजाओ पराङ्गमुख थया अने उत्तरीयवस्त्रथी नाक बन्ध कर्या.

मल्लीकुमारी, जितशत्रूजा वगेरेने पूछवा लागीं के उत्तरीय वस्त्रथी नाक बन्ध करी पराङ्गमुखवाळा केम थया : आ प्रश्नना उत्तरमां तेओ कहवा लाग्या के-आ अशुभ गन्धथी अमे आम थया छीए ! मल्ली कहवा लागीं के-आ प्रतिमामां ताजां अने मनोहर आहारादिनो पिण्ड हमेशां नांखतां आवा अशुभ परिणामवाळा पुद्गलो थई जाय छे, तो आ औदारिक शरीर-खेलाश्रव, वंताश्रव,

પિતાશ્રવ, શુક્ર-લોહી-પૂતાશ્રવ, સ્વરાવ શ્વાસોશ્વાસ અને પેસાવ જ્ઞાઢાથી ઢરેલું અને સડેલા ધર્મવાલું કેવા પરિણામવાલું હરો ! આવા મનુષ્ય સમ્બન્ધી કામમોગમાં આસક્તિ ન કરો ! વઢી આથી ત્રીજા ઢવમાં અપરવિદેહમાં સલિલાવતિનામના વિજયવિષે વિતશોક નામની રાજઢાનીમાં મહાબલ વંગેરે સાંતે આપણે બાલમિત્ર રાજાઓ હતા, સાથે દીક્ષા લીધી હતી, અને મેં માયાએ કરી સ્ત્રી નામગોત્ર કર્મ બાંધેલું, તે ઢવમાંથી કાઢ કરી આપણે સાતેય દેવલોકમાં જયંત નામના વિમાનમાં ઉત્પન્ન થયેલા, ત્યાંથી ઢ્યવીને આ જગ્બૂદ્ધીપમાં ઉત્પન્ન થયા છીએ તેનું તમને વિસ્મરણ કેમ થયું છે ? આ પ્રમાણે મહ્ત્રી પાસેથી શ્રવણ કરી શુભ પરિણામ, શુભ અઢ્યવસાય અને શુદ્ધ લેશ્યાવાઢા પરિણામથી તથાપ્રકારના આવરણો દૂર થયે જાતિસ્મરણજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. આથી મહ્ત્રીએ કથન કરેલી હકીકત બરોબર છે તેવો નિશ્ચય થયો. અરહામહ્ત્રીએ તેમને તથાપ્રકારનું જાતિસ્મરણજ્ઞાન થયેલું જાણી દરવાજા સુઢ્ઢા કરાવી દીધા.

અરહામહ્ત્રીએ છપ રાજાઓને હું સંયમ ગ્રહણ કરીશ ! તમારી શું ઇચ્છા છે ? છપ રાજાઓએ જણાવ્યું કે-અમે પણ સંસારમયથી ઉદ્વેગ પામેલા મોટા પૂત્રોને રાજ્ય વિષે સ્થાપન કરી દીક્ષાને તમારી પાસે ગ્રહણ કરીશું. છપ રાજાઓ કુમ્ભરાજાને પળે પઢ્યા, કુમ્ભરાજાએ તેઓનો યોગ્ય સત્કાર કરી વિસર્જન કર્યા.

અરહામહ્ત્રીએ સંવત્સરીદાન (વીર ઢરિત્ર પ્રમાણે બધુંયે વર્ણન અહિં જાણવું પક્કુ ઇમાં મિથિલાનગરી, કુમ્ભરાજા અને મહ્ત્રી અરહાનું નામ તેમાં જોડી દેવું, કાગઢ પળ તેવું વર્ણન હરો ત્યાં વીરવર્ણનની જેમ અહિં જાણવું તેવું સૂચન થાય ત્યાં પણ આવી રીતે નામો ફેરફાર કરી વાંચવું) દીધું. લોકાન્તિદેવોએ તીર્થ પ્રવર્તાવવા વિનંતી કરી અને જેવી રીતે આવ્યા તેવી રીતે ગયા. (અત્ર વર્ણન વીરપ્રમુની જેમ જાણવું) મહ્ત્રીઅરહાએ દીક્ષા માટે માતાપિતા પાસે આજ્ઞા માગી અને મહ્ત્રી. તેમને અભિષેક આદિ કરી મનોરમા નામની શિક્ષિકામાં વેસાઢ્યા (અત્ર ઇન્દ્રેનું આવવું, શિક્ષિકાનું પ્રવેશવું વગેરે વર્ણન વીરપ્રમુની જેમ જાણવું) યાવત્ દીક્ષાનો વરઘોઢો

निकळ्यो अने महस्त्राववन नामना उद्यानमां अशोकवृक्ष नीचे शिबिका उतारी, अरहामल्लीए सर्व अलंकार उतार्या अने पंचमुष्टि लोच कर्को आवत्त णमोत्थुणं सिद्धाणं कही सर्वसामायिकने उच्चर्यु. (अत्र पण वीरप्रसुनी जेम जाणवुं) आ समये तेओने चोथुं मनःपर्याय-ज्ञान उरपन्न थयुं, मल्लीअरहाए जे हेमन्तऋतुनो बीजो मास चोथुं पखवाडीयुं एटले पोषसुदिमां अगीआरसना दीने अश्विनी नक्षत्रनो योग आव्ये छते पूर्वाण्णकालना समये दीक्षा ग्रहण करी, त्रणसो स्त्रीओनी अभ्यन्तरपर्वदा, अने त्रणसो पुरुषोनी बाह्यपर्वदाए तेमनी साथे दीक्षा लीधी हती, त्यारबाद आठ राजकुमारोए दीक्षा लीधी, अरहामल्लीने तेज दिवसे पूर्वविरण्यकालसमये अनंत एवुं केवलज्ञान-दर्शन उरपन्न थयुं. त्यारबाद जितशत्रू वगेरे छए राजाए संयम ग्रहण कर्युं, कुम्भराजाए श्रावकधर्म अंगीकार कर्यो. अरहामल्लीने भिषग् वगेरे अट्टावीसे गणधरो, चोत्रीसहजार श्रमणो, वंधुमति वगेरे पंचावनहजार साध्वीओ, एकलाखचौरासीहजार श्रमणोपासको, त्रणलाखपांसठहजार श्रमणोपासिका, सोलसो चौदपुर्वीओ, वेहजार अवधिज्ञानीओ अने वत्रीसो केवलज्ञानीओनी संपदा हती.

अरहामल्ली समेतैलशिखरविषे पादोपगमनयुक्त, सो वर्ष गृहस्थावस्था अने चोपनहजारनवसो वर्षनो केवलिपर्याय एम करी पंचावनहजारनुं संपूर्ण आयुष्य करी उनाळानो प्रथममास बीजुं पखवाडीउं एटले चैत्रसुदिनी चोथनी रात्रिविषे भरणिनक्षत्र आव्ये छते मध्यरात्रिए पांचसो स्त्रीओनी अभ्यन्तरपर्वदा अने पांचसो अणगोरोनी बाह्यपर्वदा सहित मासना उपवास करी मोक्षे सीधाव्या (अत्र निर्वाण महिमा वीरप्रसुनी जेम जाणवो) श्रमणभंगवन्तमहावीरे कहेल ज्ञातासूत्रना आठमा अध्ययननो सारांश परम पूज्य आचार्यदेव श्रीचन्द्रसागरस्वरिजीनी पुण्यनिश्राए शुभ आशीर्वाद पामी वेरावळवन्दरे मुनिश्रीचन्द्रनसागरे वि. सं. २००८ पोषवंदी द्वितीयावासरे समाप्त कर्यो.

॥ एवं ज्ञातासूत्र धर्मकथाङ्गे प्रथमविभागस्य अष्टाध्ययनस्य सारांश समाप्तः ॥

ॐ

। शाश्वतानन्ददायक-सकलमन्त्रतन्त्रयन्त्राधिराजराजेश्वर-श्रीसिद्धचक्रभ्यो नमो नमः ।
सकलसंमीक्षितपूरक-श्रीशेखेश्वरपार्श्वनाथो विजयतेतमाम् ।

। सूत्रकृद्गणघरेभ्यो नमः ।

॥ ज्ञाताधर्मकथाङ्ग-प्रस्तावना ॥

मानवजीवनની મહત્તા—

અનાદિ અનંતકાલથી પરિશ્રમણ કરનારા જીવોને જન્મ-જરા-મરણ-દુઃખ-દરિદ્રતા-દૌર્ભાગ્ય-અધિ-ઽગ્રાધિ-ઉપાધિ આદિ અનેકવિધ દુઃખદાયિ-ભવચંક્રની પરંપરામાં માનવજીવન મળવું તે દુર્લભ છે. આ દુર્લભતાને દશદ્રષ્ટાન્તોથી શાસ્ત્રકારોણ ઠામ ઠામ દ્રઢીભૂત કરેલી છે, તે દશદ્રષ્ટાન્તો શ્રીઉપદેશપદાદિગ્રન્થોદ્વારા અભ્યાસકોને વધુ સ્પષ્ટ થાય છે. જુગારખાનામાં જુગારીઓના દાવની જેમ અનેક જીવોને અનેક દાવ પ્રસંગો નિષ્ફળ જાય છે, તેવી રીતે આ જીવને ચારે ગતિમાં ચોરાશી લાખ જીવાયોનીમાં મટકતાં મનુષ્યજીવનને અનુસરતું આયુષ્ય બાંધવાનો દાવ અનેક વખત નિષ્ફળ ગયો છે, અને જાય છે. અત્ર યાદ રાખવું જોઈએ કે તથામવ્યતા-પુરુષાર્થ-પુણ્યાદિની અનુકૂલતાના પ્રમાણે કપાયોની મન્દતા, દાન દેવાની રુચી અને મધ્યમ ગુણોની પ્રાપ્તિ કરીને

કંદાંચ કોઈ જીવ મનુષ્યના આયુષ્યનો બંધ વિગેરે બાંધીને મનુષ્ય થાય છે, પરંતુ માનવજીવનને સફળ કરવાનાં સાધન-સામગ્રી-સંયોગો પ્રાપ્ત કરવાં તે અતીવ દુર્લભ છે, આથી શાસ્ત્રકારો જણાવે છે કે-સાનુકૂળ સાધન-સામગ્રી-સંયોગો પ્રાપ્ત થયા છતાં તે સર્વને સફલીભૂત બનાવીને શાસનમાન્યરીતિએ માનવજીવન સફળ કરવું એજ માનવજીવન પામ્યાની મહત્તા છે.

પવિત્ર પુણ્યનો પ્રવાહ અસ્ત્વલિત જેના જીવનમાં વહ્યા કરે છે તેજ મહાનુભાવો આર્યદેશ, ઉત્તમકુલ, ઉત્તમજ્ઞાતિ, દીર્ઘઆયુષ્ય, નિરોગિશરીર, इन्द्रियोની પૂર્ણતા-પટુતા, દેવગુરુધર્મની જોગવાઈ, વીતરાગવાણીનું શ્રવણ, વિવેક અને વિનયોદિ ગુણગણ સંપદાઓને પ્રાપ્ત કરી શકે છે, અન્યથા નહિ, પટલું જ નહિ પણ પ્રાપ્ત થયેલ સાનુકૂળ સંયોગ-સાધન-સામગ્રીઓદ્વારા મોક્ષમાર્ગનું ગમન અસ્ત્વલિત થયાં કરે તેવી રીતે તેને સફલીભૂત બનાવવી તેમાં જ માનવજીવનની મહત્તા સાથે વિશિષ્ટ બુદ્ધિમત્તા છે.

શ્રવણની આવશ્યકતા—

માનવજીવનની મહત્તા સમજનારે અપર નિર્ણય કરવો ઘટે છે કે—“ વીર્યોછાસપૂર્વક સંયમમાર્ગે કૂચ કર્યા વિના અને વિવિધ તપોધર્મને સેવ્યા વિના મનુષ્યજીવનના અંતિમસાધ્યની સિદ્ધિ કોઈ પણ જીવે કરી નથી, કરતો નથી; અને કરશે પણ નહીંજ. ” તપોધર્મને કૂચ કરનારને તથા વિવિધ તપો ધર્મનું સેવન કરનારને સમ્યક્જ્ઞાનની અનિવાર્ય જરૂર છે. કારણકે એ ત્રણેના (સમ્યક્જ્ઞાન સંયમ-તપોધર્મના) સિવાય શાસનકથિત-મોક્ષ થતોજ નથી, જે માટે ચૌદપૂર્વધર-શ્રુતકેવલિ-ભગવાન્-શ્રીમદ્રવાહુસ્વામિની જણાવે છે— નાણં પયાસગં સોહૃદો, તવો સંજમો અગુત્તિધરો । તિષ્ઠંપિ સમાયોગે મુક્તો, જિનશાસને ભણિઓ ॥ આ૦ નિ૦ ગાથા ॥

માવાર્થ:—શાસનમાન્યમાર્ગને પ્રકાશ કરનારું જ્ઞાન, અનાદિ અનંતકાલથી સંચિત કરેલાં કર્મને શોધક-કર્મમલને દૂરનારો

તપોધર્મ, અને સંવરભાવને ધારણ કરવાવાળો સંજમ એ ત્રણ જે જીવને શાસનમાન્ય મર્યાદાપૂર્વક પ્રાપ્ત થાય છે ત્યારે જિનેશ્વરભગવંતના શાસનમાં કથન કરેલો મોક્ષ થયો એમ કહેવાય છે. અંતિમ સાધ્યની સિદ્ધિ કરનારને સંયમ-તપોધર્મને સ્વીકાર્યા છતાં સમ્યગ્જ્ઞાન વગર અથવા તો સમ્યગ્જ્ઞાની ભગવંતની નિશ્ચા સ્વીકાર્યા વિના દૃષ્ટફલની પ્રાપ્તિ થતીજ નથી. “આશ્રવના અનેક દ્વારોથી આવતાં કર્મોને રોકવા માટે સંવરરૂપ સંયમની સેવના અને અનાદિ અનંતકાલથી મેઘાં કરેલાં ક્ષિપ્તકર્મોને નિર્મૂલન કરવા માટે અમોઘસાધનરૂપ તપોધર્મની આરાધના વગરનું જીવન નિર્વર્થક છે, નિર્વર્થક નહિ પણ અનર્થકારી છે.” આ શ્રદ્ધા થવી, આ પ્રતીતિ થવી અને આવીજ રુચીના રંગમાં રંગાઈ જવું-ઓતપ્રોત થવું તે વીતરાગ વાળીના શ્રવણ ઉપર આધાર રાખે છે. અતઃ એવ મનુષ્યમાં વાસ્તવિક-મનુષ્યપણા તરીકેની માણસાઈ આવિર્ભાવ કરવા માટે અને શ્રદ્ધાદિ ગુણોને વિકસ્વર કરવા માટે વીતરાગપ્રણીત શ્રવણની અનિવાર્ય જરૂર છે.

“વચ્ચારિ પરમંગાણિ, દુલ્લહાણિ રૂઢ જંતુણો માણુસત્તં”-ચતુરજ્ઞાધ્યયને ।

માવાર્થ:-આ પદ્યનો માવાર્થ આ પ્રમાણે છે-આ સંસારમાં પરિઅમણ કરનારા જીવોને આ ચાર ઉત્કૃષ્ટ સાધનો પ્રાપ્ત કરવાં તે દુર્લભ છે. ૧ મનુષ્યપણું, ૨ શ્રવણ, ૩ શ્રદ્ધા અને ૪ વીર્યોદ્ધાસની વૃદ્ધિપૂર્વક સંયમનું સેવન. આથી મનુષ્યપણામાં ઉચ્ચ-ઉચ્ચતર-ઉચ્ચતમ પદની પ્રાપ્તિ અર્થે આત્માહિતકર સંસ્કારશૂન્યઆત્માને સંયમાદિની સૌરમથી સુવાસિત રાખવામાં સર્વજ્ઞકથિત વાળીના શ્રવણ-મનન-પરિશીલનની અવશ્યમેવ જરૂર છે. સમર્થવક્તાનો યોગ—

અનેક પથર સાથે મિશ્રિત થયેલ હીરાની ધાળમાંથી નીકળેલ હીરો મુગટમાં જડી શકાતો નથી, સોનાની ધાળમાંથી નીકળેલ—

માટી સાથેનું સુવર્ણ અલંકારને યોગ્ય બની શકતું નથી, બજારમાંથી વૈજ્ઞાતાં લાવેલ શાક-અનાજનો મોડ્ય તરીકે મોગવટો કરી શકાતો નથી, તેવી રીતે માતાના ગર્ભમાંથી જન્મેલો બાલક સ્વ-પર જીવન માટેની યોગ્યતા ધરાવી શકતો નથી. સ્વચ્છ હીરા સાથે મિશ્રિત પથરા માટી વિગેરેને વિવેકપૂર્વક દૂર કર્યા વિના, શાકાદિના સડેલા ભાગો અને દોટા વગેરેને વિવેકપૂર્વક દૂર કર્યા સિવાય, અને અનાજ સાથેના માટી-કાંકરા-તણસલાં-ફોતરાં-સડેલ ઢાળા વિગેરેને વિવેકપૂર્વક દૂર કર્યા વિના ક્રમશઃ શોભાવવા તરીકેનો અને મોગવવા માટેનો ઉપયોગ થવો જ લગભગ નકામો છે, તેવી રીતે જન્મેલા બાલકને સમર્થ વક્તાના યોગ સાથે વીતરાગની વાણીના શ્રવણ-મનન-પરિણીલનથી હેય-ઉપાદેયરૂપ પવિત્ર સંસ્કારોથી સંસ્કારિક થવાની સાથે વિશિષ્ટ વિવેકને વર્તનમાં મૂક્યા વગર મલિન સંસ્કારો દૂર થતાં નથી, અને જીવનમાં સ્વપર હિતકર સંસ્કારો આવિર્ભાવ થતાં નથી. સમર્થવક્તાના સમાગમમાં આવ્યા સિવાય શ્રદ્ધાહુ શ્રોતાઓ કલ્યાણકારી માર્ગમાં અવિરત કૂચ કરી શકતો જ નથી. વ્યવહારમાં પણ જેવી રીતે હુંશિયાર કારીગરના હાથમાં આવેલ નિર્મલ્ય વસ્તુ અમોઘ મૂલ્યવાળી બને છે, તેવી રીતે સમર્થ વક્તા તીર્થંકર-ગણધર-પૂર્વધર શ્રમણાદિ ભગવંતો પણ નીચ-નીચતર-નીચતમ ઉત્થાનમાં રહેલા જીવોને ઉચ્ચ-ઉચ્ચતર-ઉચ્ચતમ સ્થાન પ્રાપ્ત કરાવે છે. આથી જ “ શ્રાદ્ધશ્રોતા ” વીતરાગસ્તોત્રના આ પદ્યનો પરમાર્થ અત્ર સફલમૂત બને છે. સર્વજ્ઞકથિત ઉપદેશામૃતનું આસ્વાદન કરાવનાર શાસનમાન્ય શ્રમણભગવન્તોનો યોગ મળે છે ત્યારે આત્મા અનાદિકાલની સ્વહંપટ્ટીના પ્રભાવે કરેલા અનેકાનેક જન્મ-મરણરૂપ અનંતભવોની પરંપરાનું નિયમન કરવાને ભાગ્યશાલી બને છે.

અનંતાનન્ત જન્મમરણની પરંપરાને મોગવનારા તીર્થંકરોને પણ મર્યાદિત ભવોનું નિયમન કરાવનાર પણ શ્રમણભગવન્તોના યોગનો-સમાગમનો પ્રભાવ છે.

નયસારને અને ધનાસાર્થવાહને અનુક્રમે ૨૭-૧૩ તેરમવની નિયમિત મર્યાદા પર લાવનારા શ્રમણભગવંતરૂપ સમર્થવક્તાનો યોગ લાભદાયી નીવડ્યો છે, સમર્થવક્તાસ્વરૂપ શ્રમણભગવન્તોની અને શ્રદ્ધાલુ એવા શ્રોતાઓની પરંપરા પણ અનાદિકાલની છે, તે માન્યા વગર છૂટકો નથી. તે માટે સૂત્રકૃતાઙ્ગ મા. ૧ લાની પ્રસ્તાવનામાં ૧ ઉપદેશક પ્રથમ કે ઉપદેશ પ્રથમ ૧, ૨ ઉપદેશકપણાની યોગ્યતાવાળા તીર્થંકર, અને ૩ ઉપદેશક તથા ઉપદેશ પણ અનાદિના, આ ત્રણ પેરેગ્રાક પુ. ૬-૭ વાંચકોએ વાંચવા-વિચારવાની જરૂર છે. આથી શાસનસંસ્થાપક શ્રીવર્દ્ધમાનસ્વામીજીનું જીવન સ્મૃતિપથમાં સ્થિર થાય છે.

આઘસદુપદેશક—

શાસનમાન્યપ્રણાલિકા પ્રમાણે અનન્તાનન્ત ચોવીશીઓ થયેલી છે અને આવિમાં થશે, તેથી દરેક દરેક ચોવીશીમાં તે તે શાસનના આઘસદુપદેશક તરીકે તે તે તીર્થંકરોનેજ માની શકાય. શાસનની સ્થાપનામાં અર્થાત્ ગણધરભગવન્તોની ગણધરપદે સ્થાપનામાં અને ચતુર્વિંધસંઘની સ્થાપનામાં વિશ્વવન્ધ તીર્થંકરોનો મહાન્ હિસ્સો છે. “હું પામ્યો તે રીતિએ જગત્ના જીવો મ્હારી વિદ્યમાનતામાં અને મ્હારો મોક્ષ થયા પછી પણ તેજ રીતિને અનુસરવાવાળા જીવો પામતા રહે તે માટે આ શાસનની સ્થાપના તેઓશ્રી કરે છે. તીર્થંકરનામકર્મનો વાસ્તવિક પુણ્યોદય તો ગર્ભથી શરૂ છે, પણ તીર્થંકરનામકર્મની વાસ્તવિક પ્રવૃત્તિ તો કેવલજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થયા પછી શરૂ થાય છે.

જગત્ના જીવોને સદુપદેશદ્વારા તારવાની અને શાસનરસિક બનાવવાની માવનાથી જે તીર્થંકરનામકર્મ બાંધ્યું છે, તેની વાસ્તવિક પ્રવૃત્તિ ૨૮ વર્ષ સમય ઉપરાંતની લગભગ છે. સાથે સાથે શાસનમર્યાદા પણ સમજી લેવાની જરૂર છે કે -ઘ્હાય જેટલો

સદુપદેશથી લાભ થવાનો હોય પરંતુ તીર્થકરો કેવલ્યજ્ઞાન પામીનેજ ઉપદેશ દર્શી શકે છે, અન્યથા સદુપદેશક તરીકે સદુપદેશ દેવાનું પારમાર્થિક કાર્ય પળ કરતાજ નથી. આ પ્રસંગને સૂત્રકૃતાંગના પ્રથમ ભાગની પ્રસ્તાવનામાં વિસ્તારપૂર્વક આલેખેલ છે.

આઘાસંચાલક—

વર્તમાનશાસનની સ્થાપના કરનાર શ્રીવર્દ્ધમાનસ્વામીને વૈશાખસુદ ૧૦ ના દિવસે ઋજુવાલિકાનદીના કિનારે કેવલજ્ઞાન થયું. કેવલજ્ઞાની શ્રીવર્દ્ધમાનસ્વામીએ તીર્થકરનામકર્મની વાસ્તવિકપ્રવૃત્તિરૂપ દેશના દીધી, અને તે દેશનાનું શાસનમાન્ય ફલ બેસવું જોઈએ તે ન બેતું તેથી તે દેશના નિષ્ફળ ગઈ. બીજે દિવસે ઇટલે વૈશાખસુદિ ૧૧ ના દિવસે પ્રમુ વિહાર કરીને મહાસેન વનમાં ગયા, સમવસરણની રચના થયા બાદ ચૌદશો ચુમ્મલીશ સાથે અગ્રેસર અગીઆર બ્રાહ્મણો(ઇન્દ્રભૂતિ વિગેરે બ્રાહ્મણો)નું આવવું થયું, વેદના પારંગત તે બ્રાહ્મણોને રહી ગયેલી શંકાનું સમાધાન થતાં તેઓ બધા વિશ્વવન્દ્યપ્રમુ પાસે અનુક્રમે દીક્ષા ગ્રહણ કરે છે. દીક્ષિત થયેલા અગીઆર અગ્રેસરો શાસનમાન્ય વિધિ પ્રમાણે અનુક્રમે તેઓ “ ઉપન્નેહ વા, વિગમેહ વા, ધુવેહ વા; ” આ ત્રિપદી પામીને અન્ત-મુહૂર્તમાં દ્વાદશાક્ષીની રચના કરે છે, અને પ્રમુ ચતુર્વિધસંઘની સ્થાપના કરે છે. શાસનનું સંચાલન કાર્ય શ્રુતજ્ઞાનને અવલંબીને છે, અને તેથી શાસન સંચાલનમાં પંચમગ્નધરમગંત તથા તેઓશ્રીની દ્વાદશાંગી મુલ્ય ભાગ ભજવે છે તે મૂલવા જેવું નથી.

વર્તમાન-શાસનપતિ-શ્રીમહાવીરમહારાજાના સમયમાં નવગ્નધરો કેવલજ્ઞાન પામીને મોક્ષે જવાની તૈયારીમાં હતા ત્યારે તે બધાએ પોતાના સઘલા-પરિવારને દીર્ઘાયુષી-પશ્ચમગ્નધર ભગવન્ત શ્રીસુધર્માસ્વામીને સુપરત કર્યો, અને શાસનપતિના કાલધર્મ પછી (મોક્ષે ગયા પછી) પ્રથમ ગ્નધર શ્રીઇન્દ્રભૂતિ(ગૌતમે) પળ કાલધર્મ પામીને પોતાના સઘલા-પરિવારને પળ પશ્ચમગ્નધરને સુપરત કર્યો.

આથી શ્રીમહાવીરમહારાજાના સમયથી અને કાલઘર્મ પામ્યા પછી પણ સર્વ સાધુ-સાધ્વીઓ તેઓશ્રીના સન્તાનીયાપણે વર્તે છે એ શાસ્ત્રપ્રસિદ્ધ વાત છે. એટલું જ નહિ પણ દશગણધરો મોક્ષે ગયા પછી શાસનમાં તેઓશ્રીની (પંચમગણધર શ્રીસુધર્માસ્વામીની) દ્વાદશાક્ષી પ્રવર્તી છે-કે જેના પ્રભાવે ૨૪૭૮ વર્ષના બ્હાણાં વહી ગયાં અને લગભગ હજુ બીજાં અઢાર હજાર ઉપરાન્તના બ્હાણાં વાવાં બાકી છે, છતાં પણ પૂ. આચાર્ય ભગવન્તો વર્તમાનમાં સ્વપરકલ્યાણાર્થે તે દ્વાદશાંગીના સૂત્રાદિની અમોઘ વર્ષા વર્ષા રહ્યા છે અને વર્ષાવશે તે બધો પ્રતાપ પંચમગણધરભગવંતની દ્વાદશાંગીનો છે. મોક્ષમાર્ગના અમિલાધી સાધુ-સાધ્વી-શ્રાવક-શ્રાવિકાએ સ્વપરહિતકર મોક્ષમાર્ગની આરાધનામાં અસ્ખલિતગમન કરીને ઇષ્ટ રિદ્ધિસિદ્ધિ સાધવી હોય તેઓને આ દ્વાદશાક્ષી અને દ્વાદશાક્ષીને અનુસરનારા જૈનાગમો એજ પરમાધાર છે. આ મલામણથી સદા સજાગ રહેવાની અનિવાર્ય જરૂર છે. આથીજ શાસનના સંચાલનના મુલ્ય હેતુરૂપ પંચમગણધરની દ્વાદશાંગી છે, અને તેથીજ શાસનના આદ્યસંચાલક તરીકે તેઓશ્રીનું આદરસત્કાર-બહુમાનાદિ કરીએ તેટલાં ઓછાંજ છે. સુધર્માસ્વામીજીનું જીવન.

આસન્નોપકારી-અન્તિમ-શ્રીવીરવિમુના સુશિષ્ય-પંચમગણધર-ભગવાન્ શ્રીસુધર્માસ્વામીજી છે, અને આ ગ્રન્થમાં આવેલા સર્વ સૂત્રોના રચયિતા પણ તેઓ છે, એટલે તેઓશ્રીના જીવનની સંક્ષિપ્ત નોંધને સ્મૃતિપથમાં લઈને વીર્યોછાસનો વેગ વધારવાપૂર્વક આગળ વધીએ. પ્રમુશ્રીમહાવીર-મહારાજાની પાટપરમ્પરામાં તે પાંચમી પાટે છે, અને તેઓશ્રીનું સ્વરૂપ આ પ્રમાણે છે, કુલ્લાગનામના એક ગામમાં અગ્નિવૈશ્યાયન ગોત્રવાળા ધર્મિલ બાહ્યણ રહેતા હતા, અને તેમને મદિલા નામની સ્ત્રી હતી. આ બહેને સસારની લીલના અનુભવમાં આગળ વધતાં મદિલાએ એક પુત્રને જન્મ આપ્યો, અને તેઓએ તે પુત્રને વિદ્યાભ્યાસાદિમાં અતિ કુશલતા પ્રાપ્ત કરવા માટે

વિદ્યાગુરુને સુપરત કર્યો. પિતાની આજ્ઞાથી પોતે વિદ્યાગુરુ પાસે રહીને વિવેક-વિનયપૂર્વક ચૌદ વિદ્યાનો પારંગત બન્યો. દૃઢજ નહિ પણ તેઓની (આર્યસુધર્માની) નિશ્રામાં રહીને વિદ્યા સંપાદનના અર્થી-પાંચસો શિષ્યો અધ્યયન કરતા હતા. પચાસ વર્ષ લગભગ પઠનપાઠન, વાદવિવાદ અને બ્રાહ્મણકુળને અનુસરતી ક્રિયાકાण्डમાં વ્યતીત કર્યાં. એક અવસરે અપાપા નામની નગરીમાં સોમિલ બ્રાહ્મણને ઘેર યજ્ઞહોમની ક્રિયા કરવા-કરાવવા માટે દેશપરદેશથી બ્રાહ્મણો આવેલા છે, તે સર્વ બ્રાહ્મણોમાં આર્યેન્દ્રમૂતિ, આર્યેઅગ્નિ-મૂતિ, આર્યવાયુમૂતિ, આર્યેવ્યક્ત અને આર્યસુધર્માદિ અગીઆર બ્રાહ્મણો આદિ મોટી સંખ્યામાં અનેક જાતના બ્રાહ્મણો એકઠા મળ્યા છે, આ અવસરે કેવલજ્ઞાની વિશ્વ-શ્રીમહાવીર-મહારાજા ઋજુનાલિકાનદી પાસેના ક્ષેત્રમાંથી વિહાર કરીને મહેસેનવનમાં પધાર્યા છે, -દૃઢે દેવોએ પ્રમુશ્રીવીર પધારે છે માટે સમગ્રસરણની રચના કરી છે. આકાશમાર્ગે આવતા જતા વિમાનોને અને દેવદેવીઓના પરિવારને નિહાલીને યજ્ઞની મહત્તા માનનારા આગેવાન બ્રાહ્મણો અને તેમનો સઘલોએ પરિવાર આશ્ચર્ય-ચકિત થાય છે, દૃઢજ નહિ પણ આ બધાં વિમાનો, દેવેન્દ્રો, દેવો, દેવીઓ અને સઘલોએ જનસમુદાય અમારા યજ્ઞમાં નહિ આવતાં ભગવાન શ્રીમહાવીરમહારાજાને વન્દન કરવાને અને વાણી શ્રવણ કરવાને જાય છે, આ વાતનો નિર્ણય કરીને આગેવાન બ્રાહ્મણગૌતમગોત્રગણ આર્યેન્દ્રમૂતિ સર્વજ્ઞ-પણના અહંભાવ સાથે ભગવાન શ્રીમહાવીરમહારાજા સાથે વાદ કરીને જીતવા માટે જાય છે, અને છેવટે કેવી રીતે જીતાઈ જાય છે તેનું સંક્ષિપ્તચર્ચન શ્રીકલ્પસૂત્રના ગણધરવાદ નામના પ્રસિદ્ધ વ્યાખ્યાનાવસરે ચતુર્વિધસંધ નિયમિત શ્રવણ કરે છે. ગણધરવાદ-વિવાદ સમ્બન્ધી શંકા સમાધાન વિસ્તારથી જાણવાની અભિલાષાવાળા શ્રીઆવદ્યકસૂત્ર, શ્રીવિશેષાવદ્યકાદિ પ્રૌઢગુણ્યોનું વાંચન, મતન, પરિશીલન કરવું જરૂરી છે, આર્યેન્દ્રમૂતિ પોતાની ઘણા વર્ષોની જૂની શંકાનું સમાધાન પામીને

જીતાઈ ગયા પછી પોતાના પાંચસો શિષ્યોની સાથે દીક્ષિત થાય છે, અને પ્રથમ ગણધર તરીકે પ્રસિદ્ધ થાય છે. ત્યારપછી અનુક્રમે પોતાના માઈ અગ્નિમૂર્તિ પોતાના જ્યેષ્ઠ બાન્ધવને પાછો લઈ જવાને જીતવાની મુરદથી ભગવાન્ શ્રીમહાવીર પાસે આવે છે. અને તુરત પોતાની શક્તિના સમાધાન સાથે તે પળ જીતાઈ જાય છે. પોતાના પાંચસો શિષ્ય સાથે દીક્ષા લઈને બીજા ગણધર તરીકે પ્રસિદ્ધ થાય છે, તે પછી અમારા વડીલ માઈ આર્ય-હન્દ્રમૂર્તિ અને આર્ય અગ્નિમૂર્તિ “ જેઓને મુરબ્બી તરીકે સ્વીકાર્યા તેઓશ્રી મ્હારા પળ મુરબ્બી છે ” એ ભાવથી અનુક્રમે આર્યવાયુમૂર્તિ, આર્યવ્યક્ત અને આર્યસુધર્મા વિગેરે આગેવાન બ્રાહ્મણો આવે છે, તેઓના હૃદયના સ્વૂળામાં છુપાઈ રહેલી શંકાઓને પ્રભુ મહાવીર જળાવે છે, અને સર્વની શક્તિના સમાધાન તેઓના વેદના તે તે શંકિતપદોદ્ધારા વાસ્તવિક અર્થનું અનુસ્યૂત સમ્બન્ધ સાથે નિવેદન કરીને શંકાના નિરસનપૂર્વક સમજાવે છે, અન્તે આગેવાન અગીઆર બ્રાહ્મણો પોતાના શિષ્યો (૪૪૦૦) ના પરિવાર સાથે દીક્ષિત થાય છે; એ વાત શાસનમાન્ય-શાસ્ત્ર સુપ્રસિદ્ધ છે. આ અવસરે અનુક્રમે ચાર ગણધરોની જેમ સકલ અંગાદિના રચયિતા આ પદ્મમગણધર ભગવાન્ શ્રીસુધર્માસ્વામીજી છે તેઓની ઉમ્મર પચાસ વર્ષની છે. દીક્ષા લીધા પછી તેઓએ ત્રીસ વર્ષ પર્યન્ત શ્રીવીરવિભુના ચરણકમલની ઉપાસના કરી છે, અને શ્રીમહાવીરમહારાજાના નિર્વાણ પછી બાણું વર્ષે પૃથ્લે બાણું વર્ષની ઉમ્મરે વિશુદ્ધ ભાવનાથી ભાવિત થયેલા તે પદ્મમગણધર ભગવાનને ચારઘનઘાતીકર્મ તૂટવાથી કેવલજ્ઞાન પ્રગટ થાય છે, કેવલજ્ઞાનના પર્યાયથી વિમૂર્ષિત થયેલા ભગવાન્ શ્રી સુધર્માસ્વામીજીએ ગ્રામાનુગ્રામ વિહાર કરીને અનેક મળ્યોનો ઉદ્ધાર કર્યો, અને આઠ વર્ષ સુધી કેવલી પર્યાય પૂર્ણ કરીને એક મહિનાના ચોવિહાર ઉપવાસની ઘોર તપશ્ચર્યા તપીને, પાદપોષગમન નામના અનશનને અનુસરીને, અને સકલ કર્મનો ક્ષય કરીને ભગવાન્ શ્રીસુધર્માસ્વામીજી મોક્ષે ગયા, અને ભગવાન્ શ્રીમહાવીરમહારાજાના

મોક્ષગમન પછી બે ગણધરો જીવતા હતા, જેમાં ૧ આર્ય શ્રીહન્દ્રમૂતિ પ્રથમ ગણધર અને ૨ આર્ય શ્રીસુધર્માસ્વામીજી પંચમગણધર હતા. પૂર્વના નવગણધરોએ જેમ પોતાનો શિષ્ય-પરિવારાદિ શ્રીસુધર્માસ્વામીજીને મળાવ્યો હતો, તેમ પ્રથમગણધરભગવન્તે પણ પોતાના સઘલા પરિવારને શ્રી સુધર્માસ્વામીજીને મળાવીને પોતે મોક્ષે ગયા, દુટલે તે અવસરની શરૂઆતથી અद्यापि પર્યન્તના જે સાધુ-સાધ્વીઓ છે તે બધાએ શ્રીઆર્યસુધર્માસ્વામિજીના શિષ્ય-સંતાનો છે. જુઓ-સ્થવિરાવલિમાં આ પ્રમાણે ઉલ્લેખ છે-“ જે હમે અજ્ઞાતપુત્ર સમણાનિગંથા વિહરંતિ । एएणं सब्बे अज्झसुहम्मस्स अणगारस्स आवच्चिज्जा ॥ ”

શ્રીદ્વાદશાક્ષીના રચનાવસરે-સ્થલે સ્થલે ભગવાન્ શ્રીસુધર્માજી પોતાના શિષ્ય શ્રીજંબૂસ્વામીને ઉદ્દેશીને કથન કરે છે, માટે તેઓશ્રીના જીવનને વાંચીને, વિચારીને અને પરિચીલન કરીને અનુમોદનરૂપ અમૃતનું આસ્વાદન કરીએ !!!

અંતિમકેવલીની જીવનચર્યા—

પદ્મમંગળધર ભગવાન્ શ્રી સુધર્માસ્વામીજીના પ્રથમ સુશિષ્ય કે જે વર્તમાન શાસનમાં અંતિમ કેવલી શ્રી જંબૂસ્વામીજી કહેવાય છે, સૂત્રાકાર શ્રીપદ્મમંગળધર છે, અને સૂત્રથી અનન્તર આગમને પ્રાપ્ત કરનાર શ્રીજંબૂસ્વામીજી હોવાથી તેઓશ્રીનું જીવન જાણવું જરૂરી જાણીને અત્ર વિચારાય છે. લગભગ ૨૪૭૭ વર્ષોના બહાણાં વીતી ગયાં, છતાં પણ આ મહાપુરુષોની જીવન માથાઓના યશોમાન ગાદીએ છીએ, ત્યારે ભૂતકાલને ભૂલી જવાય છે, અને તેઓનું ભૂતકાલનું જીવન વર્તમાનકાલના સાક્ષાત્કારોનો અનુભવ કરાવે છે. આ જંબૂદ્વીપના દક્ષિણાર્દ ભરતક્ષેત્રમાં મગધનામનો દેશ છે, અને તેની રાજ્યધાની રાજગૃહનામના નગરમાં હતી તે નગરમાં અતિ ઘનવાન અને ઓટ વગરની સંપત્તિના ભવ્યતરંગોના અનુભવો શ્રદ્ધિશ્રીક્રમ અને ધારિણી કરતાં હતાં. સંસારની લીલનો અનુભવ

કરતાં ધારિણીની કુક્ષિમાં દેવલોકમાંથી ચ્યવીને એક દેવ ગર્ભપણે ઉત્પન્ન થયો, અને તે ગર્ભનો પરિપક્વકાલે પુત્રપણે જન્મ થયો. સ્વપ્ના અને દોહદના ભાવને અનુસરતું શ્રેષ્ઠિના સર્ગાવહાલાંઈ મલી જમ્બુ એવું નામ સ્થાન કર્યું.

અને તે જમ્બુકુમારે શ્રીસુધર્માસ્વામિજીની પ્રથમતઃ દેશના શ્રવણ કરીને સમ્યક્ત્વસહિત શીલવ્રત અંગીકાર કર્યું. શ્રીજમ્બૂસ્વામિને પરણવાની ઇચ્છા નહોતી, છતાં માતપિતાના અતિઆગ્રહથી તેઓ આઠ કન્યાઓને પરણ્યા, પરન્તુ તે નવોડા સ્ત્રીઓની સ્નેહવર્ધક વાળીથી લેશભર વ્યામોહિત થયા નહિ, કારણ કે-સંસારસમુદ્રનો પાર પામવા માટે જેણે સમ્યક્ત્વ અને શીલ નામના બે તુંબડા ગ્રહણ કર્યા છે, તે શ્રીજમ્બૂસ્વામીજી સ્ત્રીરૂપસરિતાઓમાં ઢૂબી શકતા જ નથી. હવે રાત્રિમાં તે સ્ત્રીઓ સાથે સંસાર છોડવા નહિ છોડવા સમ્બન્ધની અનેક પ્રકારની શંકાઓના સમાધાન આપીને, અને સુન્દર વિચારવિનિમય કરીને તે આઠે સ્ત્રીઓને પ્રતિબોધ પમાડીને દીક્ષાની અર્થિની બનાવી, ઇટલુંજ નહિ પણ તેજ અવસરે પોતાના મકાનમાં રાત્રિમાં પ્રભવનામનો ચોર બીજા પાંચસો ચોરો સાથે ચોરી કરવા માટે આવ્યો હતો, તે બધાં સ્ત્રીઓ સાથે થતો વિનિમય શ્રવણ કરીને અને સ્ત્રીઓસહિત ૯૯ નવાણું કોડની સંપત્તિને છોડી જનાર છે તે પૂ વાતને વિવેકપૂર્વક જાણીને હૃદયમાં તે સંબંધી વિવેકપૂર્વકનો વિચાર કરીને ચોરી કરવા આવેલા તે ચોરે વિનાશિસંપત્તિઓનો મોહમૂકીને અવિનાશિ-મહામૃત્યુવાલાં ત્રણ રત્નોરૂપી સંપત્તિની ચોરી કરવાનો નિર્ણય કર્યો. સવારમાં પાંચસો ચોર, આઠ સ્ત્રીઓ, આઠે સ્ત્રીઓના માતપિતા, પોતાનાયે માતપિતા અને પોતે મલીને કુલે ૫૨૭ પાંચસો સચાવીસની સંખ્યામાં દીક્ષિત થયા. મગવાનું સુધર્માસ્વામીજીની પાસે શ્રીજમ્બૂસ્વામી પ્રથમ શિષ્ય થયા, અને તેમની (જમ્બૂસ્વામીજીની) પાંટે શ્રીપ્રભવસ્વામીજી આવ્યા. શ્રીજંબૂસ્વામીજી સોલ વર્ષ ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહીને, તે પછી દીક્ષા લઈને, વીશ વર્ષ સુધી શ્રીસુધર્માસ્વામીજીના ચરણકમલની ઉપાસના કરીને

ચુમ્બાલીશ વર્ષ કેવલિપર્યાય પાલીને, સમગ્ર ઇંદ્રી વર્ષનુ આયુષ્ય પૂર્ણ કરીને પરમપદને પામ્યા, શ્રીજમ્બૂસ્વામીજી મોક્ષે ગયા પછી કોઈ પણ કેવલજ્ઞાન પામ્યું નથી, અર્થાત્ કેવલજ્ઞાન પામીને મોક્ષે ગયું નથી, માટે તેઓશ્રીને જ્ઞાસનમાં અન્તિમકેવલીના નામથી પિછાળે છે.

સૂત્રરચનાની મર્યાદા.

માનવજીવનની મહત્તા સમજનારને ય્યારે જ્ઞાસનમાન્ય-સમર્થવક્તા સમાન મહાપુરુષોનો સમાગમ થાય છે, અને તે સમાગમમાં તેઓશ્રીના સુખમાંથી નીકળતી વીતરાગની વાણીનું વાસ્તવિક રીતિપ્ પાન થાય છે, ત્યારે તે તે યોગ્ય મવ્યાત્માઓના વિવેકનેત્રો વિકસિત થાય છે; સાથે સાથે જ્ઞાસનના સંસ્થાપક પ્રત્યે આદર-બહુમાનપૂર્વક સર્વસ્વસમર્પણની સુન્દર ભાવનાઓ જાગૃત થાય છે. આ જ્ઞાસનની સંસ્થાપના હી રીતે થઈ ; કેવા સંજોગોમાં થઈ ;, કોણે કરી ;, કેવી રીતે કરી ;, અને તે રીતિને પ્રથમ અનુસરનારાઓનો સુમેલ-કેવી રીતે સઘાયો ;; વિગેરે અનેકવિધ પ્રશ્નોના ખુલાસા થઈ જાય છે, છતાં પણ શ્રદ્ધાના હગમગતા પાયોને અતીવ દ્રઢીમૂલ બનાવનારા હોય તો જ્ઞાસનમાન્ય મહાપુરુષોના જીવનપ્રસંગો છે. સઘલાપ મહાપુરુષોના જીવનપ્રસંગોરૂપ પવિત્ર પ્રાસાદના સુવર્ણકલશ-સમાન જ્ઞાસનમાન્ય-જ્ઞાસનસંસ્થાપક-શ્રીમહાવીરપ્રમુ છે, જ્ઞાસનસંચાલક શ્રીસુધર્માસ્વામી છે, અને જ્ઞાસનના પરમરહસ્યોને જીલનાર શ્રીજમ્બૂસ્વામીજી છે; આ ત્રણ વ્યક્તિઓ અગ્રગણ્ય છે, અને તેથી-ત્રણ પુરુષોના જીવનને સંક્ષિપ્તથી સમજીને તે પછી આ ત્રણ પૈકિ આ મહાપુરુષ પદ્મમગનધરે એકવીસ હજાર વર્ષના જ્ઞાસનની સંચાલના માટે સૂત્રોની રચનાનો પ્રારમ્ભ કેવી રીતિપ્ કર્યો તે વિચારીપ.

આસન્નોપકારી અન્તિમ તીર્થંકર-શ્રીમહાવીરમહારાજા પાસે સુધર્માસ્વામીનું આવવું થયું, અને ભગવાને નામગોત્રથી સમ્બોધીને હૃદયગતવેદના પરસ્પર વિસંવાદિપદોથી થયેલ શક્કાઓ જળાવીને તેજ પદોના વાસ્તવિક અર્થોથી શક્કાનું નિરસન કરવા સાથે તે

એસર બ્રાહ્મણ પોતાના પરિવાર સાથે દીક્ષિત થયેલા તે સુધર્માસ્વામિજી ગણધરપદે સ્થિત થાય છે, ગણધરપદે સ્થિત થયેલા ગણધર ભગવન્ત પૂછે છે કે-હે ભયવં ! કિં તત્ત્વં ? (આ પ્રશ્નને પ્રદક્ષિણા દર્દ વન્દન નમસ્કાર કરીને નતમસ્તકે પૂછે છે) અને ત્રણ વસ્ત આ પ્રશ્ન ઉપરની રીતિએ પૂછે છે અને ભગવાન્ શ્રીમુલે અનુક્રમે ઉપત્તેહ વા, વિગમેહ વા, ધુવેહ વા પ્રત્યુત્તરરૂપે કથન કરે છે.

સર્વજ્ઞ પાસેથી સમાધાનના સુધાસ્વરૂપે આ ત્રણ પદો બીજરૂપે પામીને બીજબુદ્ધિ અને કોષ્ટબુદ્ધિના ધણી દ્વાદશાક્ષીની રચના કરે છે. રચનાની આદિમાં “ સુયં મે આઊસંતેણ ભગવથા એવમક્ષાયં ” અને અન્તમાં “ ત્તિવેત્તિ ” એ પદો મૂકીને ગણધર-ભગવન્તો પોતાની લઘુતાને પ્રતિપાદન કરે છે, કારણકે-જ્યારે પોતાના શિષ્યને સૂત્રસંદર્ભને આપે છે ત્યારે હું તને જણાવું છું એમ કહેતા નથી પરન્તુ ભગવાન્ મહાવીર પાસેથી મ્હં સાંભળ્યું છે તેજ તને હું અનુવાદરૂપ જણાવું છું. આથી હું કહેતો નથી, મ્હારા ઘરનું કહેતો નથી, તેમ મનોઘડન્ત કલપનાઓ પણ ઠાલવતો નથી; એ ઉપરના પ્રથમ જણવેલા “ સુયંમે ” इत्यादि પદોથી ધ્વનિત થાય છે, અને “ ત્તિવેમિ ” પદોથી સ્વમનીષિકાનો મારપૂર્વક પરિહાર સૂચવે છે. અધ્યયનો આદિમાં અગર સૂત્રોની સમાપ્તિમાં ઉપર જણાવેલાં પદો ન હોય તો પણ અવશ્યમેવ ઉપર જણાવેલાં તે તે પદો હેજ, એમ વાંચકોએ અને વિચારકોએ તેમ અમ્યાસકોએ અવશ્યમેવ સમજી લેવું જ જોઈએ એવી આ શાસનની મર્યાદા છે. આ મર્યાદા અનુસરનારાઓને પ્રાતઃસ્મરણીય પૂજ્ય શ્રીતીર્થકરોએ કથન કરેલા અર્થનું અમૃતાસ્વાદન અને પૂજ્ય ગણધર ભગવન્તના સૂત્રોનું સુધાસ્વાદન સ્પષ્ટપણે નિરંતર થયું છે થાય છે, અને થશે એ નિઃશંક બીના છે.

શ્રુતસંપદાના માલીક—

વર્તમાન જૈનશાસનમાં નર્તતી દ્વાદશાક્ષીના રચયિતા પદ્મમ ગણધર ભગવન્ત શ્રીસુધર્માસ્વામીજી હતા, અને છે. પૂ. ગણધરભગવન્તો

દ્વાદશાંગી રચવાનો પ્રારમ્ભ કહી રીતે કરે છે ! તે પૂર્વે વિચારી ગયા છીએ. અને તેથી ત્રિપદી પામીને તેઓશ્રી અંગોની રચના કરવાના અવસરે અનુક્રમે આચારાંગ-સૂત્રકૃતાજ્ઞ-સ્થાનાજ્ઞ-સમવાયાજ્ઞ-ભગવતીજી અને છઠ્ઠું અંગ શ્રીજ્ઞાતાધર્મકથાજ્ઞની રચના કરે છે. શાસનની મર્યાદા સમજનારે સમજવું જોઈએ કે સૂત્ર સિવાયના ભાષ્ય-નિર્યુક્તિ-ચૂર્ણિ-વૃત્તિ વિગેરે વર્તેલી સકલશ્રુતસંપદાના માલીક તેઓશ્રી (પદ્મમ ગણધર ભગવન્ત) હતા અને છે, કારણકે અર્થથી અને સૂત્રથી-આત્માગમ, અનન્તરાગમ અને પરમ્પરાગમના મેદોને વિવેક-પૂર્વક સમજનારને ઉપરની બીના સમજાવવી પડે તેમ નથી. “ સર્વ શ્રુતસંપદાના માલીક પદ્મમ ગણધર ભગવન્ શ્રી સુધર્માસ્વામી હતા, અને છે ” આ વાતને સ્મૃતિપંથમાંથી કોઈ વિસરી જાય નહીં અને તે સ્મરણ જાગતું, જીવતું રહે તે માટે ચૌમાસી-સાંવત્સરિક પ્રતિક્રમણમાં ત્રીજા શ્વામણા પ્રસન્ને, ચતુર્વિઘસંઘ તે પ્રસંગેને અવશ્યમેવ યાદ કરે છે. પટલે અક્ષરં વા, પયં વા, ગાહં વા, સિલોગં વા इत्यादि પદોદ્ધારા સ્પષ્ટપણે સૂચવાય છે. આ શાસનની પરમ્પરામાં હમને અક્ષર કે પદ, ગાથા કે શ્લોક વિગેરે જે મળ્યું છે, તે તમને અપાય છે, અને અપાતી चीजમાં અમારી માલીકી નથી પણ તે પૂર્વ પુણ્ય પુરુષોની છે. આથી સમજનારને હવે સ્પષ્ટ થશે કે ચૌદપૂર્વધરની કે દશપૂર્વધરની રચનાઓ હોય, નિર્યુક્તિકારની કે ભાષ્યકારની રચનાઓ હોય; ચૂર્ણિકારની કે વૃત્તિકારની રચનાઓ હોય, સૂરિપુન્દરોની કે વાચકકવર્યોની રચનાઓ હોય, પ્રકરણકારોની કે સંગ્રહકારોની રચનાઓ હોય તો પણ દરેકે દરેક રચનાઓની પરમ્પરાના ઉઢાળને તપાસીએ તો શાસનમાન્ય-સર્વશ્રુત સંપદાના માલીક શ્રીસુધર્માસ્વામી હતા, છે, અને આ શાસનની પરિસમાપ્તિ પર્યન્ત તેઓશ્રીજ રહેશે.

અંગોનો અનુસ્યૂત સમ્બન્ધ—

શાસનમાન્ય શ્રીઆચારાજ્ઞમાં અર્થો માટે પાંચ આચારોનું, તેના મેદોનું, અને શ્રમણપણું પામેલા શ્રમણભગવન્તોને-શ્રમણજીવન

જીવવાના આચારોનું સુન્દર રીતિએ દિગ્દર્શન કરાવ્યું છે. શાસનમાન્ય-આચારોથી વાસિત થયેલો આત્મા બાંધેલા કર્મના સ્વરૂપને જાણીને તે કર્મોને જહમૂલથી તોડવા કટિબદ્ધ થાય તેથીજ સૂત્રકાર, શ્રી સૂત્રકૃતાંગના પ્રથમ અધ્યયનના પ્રથમ ઉદ્દેશાનું પ્રથમ સૂત્ર આ પ્રમાણે જણાવે છે. ‘બુઙ્ગિજ્ઞાઈ’ ‘તિઉજાઈ’ ઇત્યાદિ પદોદ્ધારા કર્મબંધનના સ્વરૂપને, નવા આવતાં કર્મોના સ્વરૂપને, અને તોડવાના સ્વરૂપને જાણીને નાશ કરવા ઉદ્યમવન્ત થાય, છતાં વિવિધ-ઇતરદર્શનકારોની વિવિધ-માન્યતાઓથી વ્યામોહિત ન થાય તે માટે સ્વસમયના સિદ્ધાન્તોથી આત્માને કેવો લામ છે !, અને પરસમયના સિદ્ધાન્તોને તથા આચારોને માનવાથી-આચરવાથી કેટલું નુકશાન છે !, તે સમ્બન્ધમાં વિસ્તારથી સમજાવીને આ સૂત્રકૃતાંગમાં ઠામ-ઠામ શાસનમાન્ય-શ્રદ્ધા-પ્રતીતિ-રુચિને અતીવ દ્રઢીભૂત બનાવવા માટેના બે શ્રુતસ્કન્ધો ૨૩ અધ્યયનો અનેકમાવથી ભરપૂર ભરેલા છે. શ્રી આચારાક્ષના સૂત્રોનું સુધાસ્વાદન કરીને, આચારથી વાસ્તવિકરીતિએ વાસિત થઈને, અને શ્રી સૂત્રકૃતાન્ગના અધ્યયનોના સૂત્રોનું અમૃતપાન કરીને શ્રદ્ધા દ્રઢીભૂત બનેલી હોય તેવાઓને પળ શાસનમાન્ય પદાર્થોના વર્ગીકરણ સમજવાની અવશ્યમેવ જરૂર છે. વર્ગીકરણ એટલે એકત્વવાચી, દ્વિત્વવાચી વિગેરે પદાર્થો કેટલા છે !, અને કયા કયા છે !, તે સમજવાથી બુદ્ધિવૈભવ વિશાલતાને પામે છે. કોઈ પુસ્તકાલયમાં જાઓ, પરન્તુ વર્ગીકરણરૂપે તે ગ્રન્થોની નોંધ મળે તો આર્થોઓના ઉત્સાહમાં વૃદ્ધિ થાય છે. જેમ કોઈ અર્થ પૂછે કે-ન્યાયવિભાગના પ્રાથમિકકક્ષાના, મધ્યમકક્ષાના અને અન્તિમકક્ષાના ગ્રન્થો તમારા પુસ્તકાલયમાં કેટલા છે !, જો વર્ગીકરણરીતિએ નોંધ રાखી હોય તો (વિષયવાર ગ્રન્થોની નોંધ રાखી હોય તો) તુરત નોંધપોથી આગલ ધરે છે, અને તે અવસરે માગનારને સંતોષ થાય છે; તેવી રીતે આ શાસનમાં વિષયવાર એક સંખ્યાવાચક બે, ત્રણ એમ અનુક્રમે દશ સંખ્યા સુધીના પદાર્થોના સમુચ્ચય તરીકે ત્રીજું અંગ સ્થાનાંગ-ઠાણાંગ નામના અંગમાં અને વધુ સંખ્યાના વર્ગીકરણરૂપે

કરેલી નોંધ ચોથા શ્રીસમવાયાંગસૂત્રમાં આવે છે. આ ચાર અંગનો નિષ્ણાત થયા પછી સાથે દશ વર્ષનો દીક્ષાપર્યાય થયો હોય અને યોગોદ્વહન કર્યા હોય તેને વિવાહપદ્ધતિ (પૂ. સુધર્માસ્વામીજીએ આપેલ નામ) કે જેનું નામ ચતુર્વિધસંધે શ્રીભગવતીજી રાखેલ છે, તેને અંગને મળવા-મળાવવાની યોગ્યતા પ્રાપ્ત થાય છે. કારણ કે ચારે અનુયોગને અનુસરતા અનેકવિધ પ્રસંગો પ્રશ્નોત્તરરૂપે આ પંચમ (અંગમાં) મર્યા છે, અને આ પાંચમા અંગના વિધિ વિધાન સાથે યોગોદ્વહનપૂર્વક અમ્યાસી વનનારને સર્વ શ્રુત મળવા-મળાવવાની આજ્ઞા અપાય છે, તેથી તેનું (ભગવતીજીનું) અતીવ મહાદ્વિકપણું છે. આ રીતિએ અંગોની અનુક્રમ રચના અને તેઓનો અનુસૂત-સમ્બન્ધ વિચારવાથી સમજાશે કે-પાંચમા અંગને મળ્યા પછી જૈનશાસનના સિદ્ધાન્તો જેના જીવનમાં પવી ગયા હોય તેવા મહાપુરુષોને લાભ કેવો થાય છે ! અને તેનો વિરોધ કરવાથી કેવું નુકશાન થાય છે !, તે જાણવાની જરૂર છે. આ શાસનના વાસ્તવિક—એતિહાસિક-પ્રસંગોને જાણાવનાર હોય તો આ છટ્ટું અંગ-શ્રીજ્ઞાતાધર્મકથાજ્ઞ મુલ્ય છે. આ રીતિએ પ્રથમ શ્રી આચારાંગથી છઠ્ઠા શ્રીજ્ઞાતાધર્મકથાંગ સુધીનાં અનુસૂત-સંબંધને અત્ર પ્રાસંગિક જણાવ્યો.

આ ગ્રન્થનું નામ અને સામગ્રીઓ—

પદ્મમગ્નધર ભગવન્ત શ્રીસુધર્માસ્વામીજીએ પાંચે અંગનાં નામો તે તે અંગમાં મરેલા મળ્ય ભાવને અનુસરીને યથાર્થ આપેલાં છે, તેવી રીતે તેઓશ્રીએ આ છઠ્ઠા અંગનું નામ શ્રીજ્ઞાતાધર્મકથાજ્ઞ તરીકે આપેલું છે. જ્ઞાતાશબ્દની ઘૃત્તિ લક્ષતાં શ્રીહરિમદ્રસૂરીધરજી શ્રીદશૈવકાલિકમાં જણાવે છે—‘ જ્ઞાયતેઽસ્મિન્ અતિદાષ્ટાન્તિકોઽર્થ ’ इति આથી તેનું નામ યથાર્થ ગુણનિષ્પન્ન છે.

શ્રીજમ્બૂસ્વામી પંચમગ્નધર ભગવન્તને પૂછે છે કે-હે ભગવન્ત ! જ્ઞાતાધર્મકથાજ્ઞમાં કયા ભાવો છે !, ઇટલે તે જ્ઞાતાધર્મકથાજ્ઞમાં

ભગવાન્ શ્રીમહાવીરપ્રમુદ્ધ કયા ભાવો વર્ણવ્યા છે !; આ પ્રશ્નના સમાધાનમાં. શ્રીસુધર્માસ્વામીજી જણાવે છે કે-હે જમ્બૂ ! ભગવાન્ શ્રીમહાવીરે આ છઠ્ઠા અંગના વે શ્રુતસ્કંધ-“નાયાણિ-જ્ઞાતાનિ” ઇત્થલે દાદાઈનિત્તક અર્થની સિદ્ધિ માટે આપેલા દૃષ્ટાન્તોના ઉદાહરણોના, નામથી, અને બીજો શ્રુતસ્કંધ બનેલા બનાવવાની નોંધરૂપ ધર્મકથાઓના નામથી શાસ્ત્રમાં સુપ્રસિદ્ધ છે, જ્ઞાતા નામના પ્રથમ શ્રુતસ્કંધના, ૧૧ ઓગણીસ અધ્યયનો છે, અને ધર્મકથા નામનો બીજો શ્રુતસ્કંધ છે તેના ૧૦ વર્ગો છે, અને બીજા શ્રુતસ્કંધના ૨૦૬ અધ્યયનો છે. પ્રથમ શ્રુતસ્કંધના ૧૯ અધ્યયનોના નામ અનુક્રમે આ પ્રમાણે છે. અનુક્રમે જ્ઞાત શબ્દથી ૧ ઉત્ક્રિષ્ઠ, ૨ સંઘાટક, ૩ અણ્ડક, ૪ કૂર્મ, ૫ શૈલક, ૬ લુપ્ત, ૭ રોહિણી, ૮ મહી, ૯ માકન્દી, ૧૦ ચન્દ્ર, ૧૧ દાવદ્રવ, ૧૨ ઉદક, ૧૩ દર્દુર, ૧૪ તેતલીપુત્ર, ૧૫ નન્દીફલ, ૧૬ અપરકક્ષા, ૧૭ આકીર્ણ, ૧૮ સુસુમા; અને ૧૯ પુણ્ડરીક આ નામના ઓગણીસ અધ્યયનો છે.

અત્ર આ ગ્રન્થના પ્રથમ વિભાગમાં પ્રથમ ઉત્ક્રિષ્ઠ નામના અધ્યયનથી મહી અધ્યયન સુધીના આઠે અધ્યયનો લીધેલા છે, તેથી અત્ર આઠ અધ્યયનોનો સારાંશ આપેલો છે. અને તે સિવાયના પ્રથમ શ્રુતસ્કંધના અગીઆર અધ્યયનો તથા બીજા શ્રુતસ્કંધના દશવર્ગો અને તેના સર્વ અધ્યયનોનો સારાંશ આ ગ્રન્થના બીજા વિભાગમાં આવશે.

આ પ્રથમ-વિભાગરૂપ ગ્રન્થની સામગ્રીઓમાં લગભગ જૈનશાસનનો ફલકતો ઇતિહાસ છે, ધર્મની સન્મુલ્લ થનારાઓને માટે અને પૂર્વે ધર્મ પામેલાઓને વધુ સ્થિર કરવા માટે આ સામગ્રીઓ અમોઘ સાધનરૂપ છે; અને દ્વિતીય વિભાગ જે હવે પછી પ્રકાશન કરવામાં આવશે તે પણ પૂર્વે જણાવેલ બીના માટે મશહૂર છે, અને રહશે.

આ ગ્રંથના વૃત્તિકાર—

આ શ્રીજ્ઞાતાર્ધમકથાજ્ઞના વૃત્તિકાર શ્રીઅમયદેવસૂરિજી છે. અગીઆર અંગો પૈકી શ્રીઆચારાંગની અને શ્રી સૂત્રકૃતાજ્ઞની (પૂર્વે જણાવેલા આ બે અંગોની) વૃત્તિ કરનાર શ્રીશીલાંકસૂરિજી છે. આ બે અંગની વૃત્તિ કરેલી હોવાથી શ્રીઅમયદેવસૂરિજીએ ત્રીજા શ્રીસ્થાનાજ્ઞસૂત્રની વૃત્તિ કરવાનો પ્રારંભ કર્યો, અને તે પછી અનુક્રમે શ્રીસમાવાયાજ્ઞસૂત્રથી અગીઆરમા શ્રીવિપાક સુધીના નવે અંગોની વૃત્તિ તેઓશ્રીએ કરી; આથી તેઓશ્રીને નવાઙ્ગીવૃત્તિકાર તરીકે ચતુર્વિધ સંઘ સારી રીતે પીછાળે છે. શાસનમાન્ય સૂત્રોની વૃત્તિ કરતાં વૃત્તિકારોના હૃદય વિશાલ હોય છે, અને તેવી વિશાલતાને શ્રીઅમયદેવસૂરિજી અનુસર્યા છે. અંગ-ઉપાંગ-સૂત્રાદિ પર પૂર્વાચાર્યોએ નિર્ધુક્તિ-ભાષ્ય-ચર્ચા વિગેરે જે જે રચનાઓ કરી હોય તે તે રચનાઓના ભાવો સ્પૃતિપથમાં સ્થિર કરીને-વૃત્તિ આલેખન અવસરે બન્ધવેસતા તે પૂર્વાચાર્યપ્રણીત-ભાવોને આલેખવામાં લેશમર સંકોચ રાખતાજ નથી, તે હાર્દિક-વિશાલતાનું પ્રતીક છે. “ પૂર્વાચાર્યોએ જે કહ્યું તે જ કહે છે, પૂર્વાચાર્યપ્રણીત કેટલીક પંક્તિઓ એક સરખી છે. લક્ષાણના ભાવો લગભગ સરખા છે તેમ નવીન આલેખન ઘણુંજ ઓછું છે. વિગેરે ” કહેવું અને ઉપરથી વધુ પડતું કહેવું કે પૂર્વ આલેખનમાંથી ચોરી કરી છે, આવી રીતે કહેવાની અને સમજવાની ઉતાવળ કોઈ પણ વાંચકે, વિચારકે કે અભ્યાસકે કરવીજ નહિં. તત્ત્વદષ્ટિએ વિચારીએ તો પૂર્વપુરુષો પ્રત્યેનું આ વહુમાન સૂચવે છે. માર્ગાનુસારિના ગુણોનું વર્ણન કરતાં કલિકાલસર્વજ્ઞે પૂર્વાચાર્યના આલેખનનું અનુકરણ કર્યું છે. આથીજ વિશાલહૃદયના વૃત્તિકારોનો એ સ્પષ્ટ નિર્ણય હતો કે—“ પૂર્વપુરુષોએ જે બાવતનો खूलासો ન કર્યો હોય તે સમ્બન્ધમાં खूलासો કરવાનો હોય, પરંતુ જે વિષયમાં પહેલાંનું મલે ત્યાં સુધી મ્હારી बुद्धिનું કહેવુંજ નહિં આ હૃદય-વિશાલતાનું વાસ્તવિક પ્રતીક છે.

પૂર્વના ઘુઝપુરુષો પ્રત્યે નનાઙ્ગીવૃત્તિકારને અતિશય બહુમાન હું, અને તેથીજ પંચમાઙ્ગ-શ્રીવિવાહપત્રસિની વૃત્તિના પ્રારંભમાં હૃદયના ભાવ ધ્વનિત કરે છે-“ એટલીકાચૂર્ણિ જીવાભિગમાદિવૃત્તિલેશાં ચ સંયોજ્ય પદ્મમાઙ્ગં વિવૃણોમિ વિશેષતઃ કિઙ્ચિત્ ”
 હત્યાદિ । આ રીતિએ ગ્રંથના વૃત્તિકારને ઓલ્લસવાથી ગ્રંથસ્થિત-ભાવોને જાણતાં હૃદયના હાર્દિક બહુમાન વૃદ્ધિ પામે છે :

ગ્રંથસામગ્રીના પ્રકારો—

આ ગ્રંથની સર્વ સામગ્રીઓ કથાસ્વરૂપે છે, તેથી કથાના પ્રકારો સમજવાની અત્ર આવશ્યકતા છે; માટે તે પ્રકારોને અત્ર વિચારીએ । આ ચરાચર વિશ્વમાં મુલ્યતઃ કથાઓ બે પ્રકારની પ્રવર્તે છે, એક બનેલા બનાવોરૂપ કથાઓ પ્રવર્તે છે, અને બીજી કલ્પના ઓની જમાવટરૂપે કથાઓ પ્રવર્તે છે. આથીજ-અનુક્રમે ચરિત અને કલ્પિત એ બે વિભાગમાં કથાઓ વહેંચાયલી હોય છે; તેવી રીતે શાસ્ત્રોમાં પણ તે બે વિભાગરૂપે કથાઓ આવે છે. કલ્પિત કથાઓ રમૂજ સાથે બોધ આપે છે. જેમ-શ્રી ઉત્તરાધ્યયનના દ્રુમપત્રીય-અધ્યયનનો ભાવ વિચારીએ તો સાક્ષરત્વ-ડાહ્યામાઈ ધોલશાજીના વચનોમાં જણાવાય છે કે “ પીપલ પાન સ્વરંત હસતી કુંપલીયાં મુજ વીતી તુજ વીતશે ધીરી બાપુડીયાં ” આજ ભાવને અનુસરતાં ઉત્તરાધ્યયનના તે અધ્યયનના પદ્યમાં “ જહ તુભમે ” વિગેરે પદો છે તે તેને પુષ્ટ કરે છે. આવી ઘટનાઓ દ્વારા ઉપદેશ અપાય છે, છતાં તે કથા કલ્પિત છે, કારણ કે-પાંદડું શીલામણ આપે અને કુંપલોનું હસવું થાય એ બુદ્ધિને અસંગત છે, છતાં કથાના ભાવને સમજીએ તો ઘટના યુક્તિયુક્ત છે. આવાં આવાં અનેક કલ્પિત દૃષ્ટાન્તો શાસ્ત્રોમાં આવે છે. આ પ્રસિદ્ધ થતા ગ્રંથમાં પ્રથમ શ્રુતસ્કન્ધના ઓગણીસ અધ્યયનોમાં ચરિતો અને કલ્પિતોને અનુરૂપ જ્ઞાતાનિ-દૃષ્ટાન્તો આવે છે. ચરિત્રો બનેલા બનાવો ઉપર આધાર રાખે છે. બનેલો બનાવ વાંચનકાલે અગર શ્રવણકાલે ચમત્કારિક લાગે અગર

ન લાગે તે ચરિત આલેખન કરનારને જોવાનું હોતુંજ નથી. શ્રીત્રિષષ્ઠિશલાકાપુરુષચરિત્રમાં બનેલા બનાવોને સ્થાન છે, પણ આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન કરવા માટે રમૂજને સ્થાન નથી, અવસર્પિણી કાલમાં વર્ણ-ગન્ધ-રસ-સ્પર્શના ઘસારા અનુભવીએ હીંપે તેવા વિષમકાલમાં બનેલા બનાવોની નોંધ રાસ્ત્રવી એ માવી પ્રજા માટે અતીવ હિતકર કાર્ય છે. પૂર્વપુરુષના સમ્બન્ધમાં બનેલા વનાવોની કથાઓરૂપ સાહિત્ય એ જૈનોનો ફલકતો ઇતિહાસ છે, તે ઉપરથી ઘણું ઘણું શીખવાનું, ઘણું ઘણું વિચારવાનું, અને ઘણું ધણું સમજવાનું, બોધ લેવાનું, અને અનુકરણ કરવાનું તેમાંથી મળી આવે છે. શાસનમાન્ય સિદ્ધાન્તો અને કથનો કોણે કોણે પચાવ્યાં? શાસનની માન્યતામાં કોણ દ્રઢ રહ્યું? તેમાં દ્રઢ રહેવાથી શો લાભ મળ્યો? માન્યતા વિરુદ્ધ વર્તન કરવાથી કયો ગેરલાભ મળ્યો? આ વિગેરે શાસનમાન્ય અનેક સિદ્ધાન્તો-વર્તનોને જીવનમાં ઓતપ્રોત બનાવનાર અને હામાડોલ ચિત્તવાલાને દ્રઢ બનાવનાર હોય તો ધર્મકથાનુયોગ છે. આ જ્ઞાતાધર્મ-કથાના બંને શ્રુતસ્કંધોના અધ્યયનોને સાંગોપાંગ વાંચવાથી, વિચારવાથી અને પરિશીલન કરવાથી માર્ગાભિમુખાદિ આરાધકોને નવનવીન માર્ગદર્શન મળે છે. આ અંગના અધ્યયનોની અંદર ઠાંસી ઠાંસીને ચરિતવિભાગીય ચરિતો અને કલ્પનામય કલ્પિતોને વાંચવાથી સારમૂત રહસ્ય પચાવનારાઓ ઇષ્ટમાર્ગની સિદ્ધિ કરી શકે છે, તે નિઃશંક સત્ય સર્વદા આદરणीય છે.

આ ગ્રન્થના પ્રથમ વિભાગમાં એકથી આઠ અધ્યયનો દટલે શ્રીઉત્ક્રિષ્ણ-અધ્યયનથી શ્રીમહીઅધ્યયન સુધીના આઠ અધ્યયનોનો સારાંશ પૂર્વે જણાવ્યો છે, દટલી પ્રાસંગિક નોંધ જણાવીને અધ્યયનોનો સારાંશ તે સ્થલેથી વાંચવાની મલામણ અત્ર કરાય છે. આ પ્રસ્તાવનાનો પ્રારંભ “માનવજીવનની મહત્તા” એ નામના પેરેગ્રાફથી શરૂ કરીને ક્રમશઃ “શ્રવણની આવશ્યકતા, સમર્થ વક્તાનો યોગ, આદ્ય-સદુપદેશક, આદ્ય-સંચાલક, સુધર્માસ્વામિજીનું જીવન, અંતિમ કેવલીની જીવનચર્યા, સૂત્રરચનાની મર્યાદા, શ્રુતસંપદાના માર્ગિક,

અંગોનો અનુસૂત-સંબંધ, આ ગ્રંથનું નામ અને સામગ્રીઓ, આ ગ્રંથના વૃત્તિકાર; અને અંતમાં ગ્રંથસામગ્રીના પ્રકારો ” ૫ પેરેગ્રાફોથી આ પ્રસ્તાવનાના ઉપસંહાર સાથે પરિસમાપ્તિ થાય છે.

આ પ્રસ્તાવનાની પરિસમાપ્તિ સાથે અભ્યાસકોષ વાંચકોષ, અને વિચારકોષ એક પ્રસંગ હૃદયપટ સ્થિર કરવા જેવો છે. અને તે પ્રસંગ જ્ઞાનાચારના આઠ આચારો પૈકી ઉપધાન દૃઢતા યોગોદ્વહન વગર સૂત્રના પઠન-પાઠન કરાવનાર બન્નેને તે પઠન-પાઠનાદિ નુકશાનકારક નીવડે છે. આ સંબંધમાં બૃહદ્વ્યોગવિધિ નામના ગ્રંથની પ્રસ્તાવના વાંચવાની આગ્રહપૂર્વક મલામળ છે. સૂત્રના રહસ્ય પચાવવાની યોગ્યતા યોગોદ્વહન વગર નથી, અને જ્ઞાનાચારના તે આચાર પ્રત્યે આંખમીંચામળા નિન્દાદિ કરવામાં, કરાવવામાં, કરનાર-કરાવનારાઓએ અઘ્યાપિ પર્યંત નુકશાન અનુભવ્યું છે. અને શ્રુતધર્મની આશાતનાનું ભારી પાપ પ્રાપ્ત કર્યું છે તે મૂલ્લા જેવું નથી, માટે જે પુણ્યાત્માઓ જ્ઞાનાચારના આઠે આચારનું સેવન કરીને સૂત્રાદિ લેવા-મેલવાનો સ્વપ્ન કરશે તે આત્માઓ જહૂર શ્રેય સાધીને ઉચરોચર સુંદર સાધન-સામગ્રી-સંયોગો પામીને ભાવિમાં કલ્યાણમંગલની માલાઓ પ્રાપ્ત કરશે એવી શુભેચ્છાપૂર્વક અત્ર વિરમું છું.

શ્રીચન્દ્રપ્રભાસપત્તનતીર્થ, જૈનઉપાશ્રય, (વૈરાવલ સમીપે.)

શ્રીચન્દ્રપ્રભસ્વામિપ્રાસાદસ્ય પ્રતિષ્ઠાપનાદિને

તા. ૧-૨-૫૨ માહ સુદ ૬ શુક્રવાર.

લિ. સ્વ. આગમોદ્ધારક-શ્રીઆનન્દસાગરસૂરીશ્વરચરણારવિન્દ-

ચન્દ્રીક-ચન્દ્રસાગરસૂરિ.

श्रीज्ञाताधर्मकथाङ्गे प्रथमविभागस्य अनुक्रमणिका.

अनु-
क्रमणिका ।

अर्थिकसहायकनामावलि-	पृ. २	अध्ययनोनी	अनुक्रमणिका ।
१ प्रकाशिकानुं निवेदन	पृ. २ शी पृ. ५	१ उत्तिषाध्ययनम्	पृ. १ शी पृ. ८३
२ परिशिष्ट १ वाचनामेद-पाठान्तरसंग्रह	पृ. ५ शी पृ. ८	२ श्रीसंघाटकाख्यमध्ययनम्	पृ. ८३ शी पृ. ९६
३ परि० २ आर्षप्रयोग-निपातन-व्याकरणपाठाः	पृ. ९	३ श्रीअण्डकाख्यमध्ययनम्	पृ. ९७ शी पृ. १०२
४ परि० ३ साक्षिपाठाः	पृ. ९ शी पृ. १०	४ श्रीकूर्माख्यमध्ययनम्	पृ. १०३ शी पृ. १०५
५ शुद्धिपत्रकम्	पृ. ११ शी पृ. १३	५ श्रीशैलकाख्यमध्ययनम्	पृ. १०५ शी पृ. ११९
६ परि० ४ वर्णक-यावत् शब्दातिदिष्टपाठाः	पृ. १३ शी पृ. २६	६ श्रीतुम्बकाख्यमध्ययनम्	पृ. १२० शी पृ. १२१
७ परि० ५ प्रथमविभागस्य अध्ययनानां सारांश	पृ. २७ शी पृ. ४७	७ श्रीरोहिणी-अध्ययनम्	पृ. १२१ शी पृ. १२६
८ प्रस्तावना-अनुक्रमणिका	पृ. ४८ शी पृ. ५८	८ श्रीमल्ली-अध्ययनम्	पृ. १२७ शी पृ. १६२

॥ सकलमन्त्रतन्त्रयन्त्राधिराजराजेश्वर—श्रीसिद्धचक्रेश्वरो नमो नमः ॥

॥ सकलसमीहितपूरक—श्रीशङ्खेश्वरपार्श्वनाथो विजयतेतमाम् ॥

। शासनप्रभावक—श्रीगणधराय नमः ।

नवाङ्गीवृत्तिकारकश्रीमदभयदेवसूरिवरविहितवृत्तियुते, पञ्चमगणधरगुम्फिते;

श्रीज्ञाताधर्मकथाङ्गे—

१—श्रीउत्तिष्ठन्ताख्यं प्रथममध्ययनम् ।

॥ 'नत्वा श्रीमन्महावीरं, प्रायोऽन्यग्रन्थवीक्षितः । ज्ञाताधर्मकथाङ्गस्यानुयोगः कश्चिदुच्यते ॥ १ ॥ तत्र च फलमङ्गला-
'द्विचर्चः स्थानान्तरादवसेयः । केवलमनुयोगद्वारविशेषस्योपक्रमस्य प्रतिभेदरूपक्रान्तशास्त्रस्य ^१वीरजिनवरेन्द्रापेक्षयाऽर्थतः
आत्मागमत्वं, तच्छिष्यं तु पञ्चमगणधरं सुधर्मस्वामिनमाश्रित्यानन्तरागमत्वं, तच्छिष्यं च जम्बूस्वामिनमपेक्ष्य परम्परागमतां
प्रतिपिपादयिषुः; अथवा—अनुगमाख्यस्य तृतीयस्यानुयोगद्वारस्य भेदभूताया उपोद्घातनिर्धुक्तः प्रतिभेदभूतनिर्गमद्वारस्व-
भावं प्रस्तुतग्रन्थस्यार्थतो महावीरनिर्गतत्वमभिधित्सुः सूत्रकारः—'ते णं कालेण 'मित्यादिकमुपोद्घातग्रन्थं तावदादावाह—

१ एवम् । १ नमः नत्वा० अ । २ ०द्विचः अ । ३ 'वीरजिने'x'न्द्रा० अ । ४ ०र्थत आ० अ ।

ॐ नमः सर्वज्ञाय । ते णं काले णं, ते णं समए णं, चंपानामं नगरी होत्था; वण्णओ ॥ सूअम्-१ ॥
तत्र योऽयं णंशब्दः स वाक्यालङ्कारार्थः, ते इत्यत्र च य एकारः प्राकृतशैलीग्रन्थो, यथा-‘करेभि भंते !’ इत्यादिभुः
ततोऽयं वाक्यार्थो जातः-तस्मिन् काले, तस्मिन् समये, यस्मिन्नसौ नगरी वैभूवेति, अधिकरणे चैयं सप्तमी । अथ कालसमययोः
कः प्रतिविशेषः ? उच्यते-काल इति सामान्यकालः, अवसर्धिण्याश्चतुर्थविभागलक्षणः, समयस्तु तद्विशेषो; यत्र सा नगरी,
स राजा, सुधर्मस्वामी च नभूव; अथवा-दृतीयैवेयं, ततस्तेन कालेन-अवसर्धिणीचतुर्थारकलक्षणेन हेतुभूतेन तेन समयेन,
तद्विशेषभूतेन हेतुना ‘चंपा नाम नगरी होत्थ’ति अभवत्-आसीदित्यर्थः । ननु चेदानीमपि साऽस्ति किं पुनरधिकृतग्रन्थकर-
णकाले ? तत्कथमुक्तमासीदिति ? उच्यते-अवसर्धिणीत्वात् कालस्य वर्णकग्रन्थवर्णितविभूतियुक्ता तदानीमासीद्, इदानीं नास्ती-
ति । ‘वण्णओ’ति-चम्पानगर्या वर्णकग्रन्थोऽत्रावसरे वाच्यः, स चायं-‘कङ्कट्थिभियससिद्धा’-कङ्का-भवनादिभिर्द्वि-
भुपगता, स्तिमिता-भयवर्जितत्वेन स्थिरा, समृद्धा-धनधान्यादियुक्ता; ततः पदत्रयस्य कर्मधारयः । ‘पमुइयजणजाणवया’-
प्रमुदिताः प्रमोदकारणवस्तूनां सद्भावाज्जनाः-नगरीवास्तव्यलोकाः, जानपदाश्च-जनपदभवास्तत्रायाताः सन्तो यस्यां सा प्रमु-
दितजनजानपदा; ‘आइण्णजणमणुस्सा’-मनुष्यजनेनाकीर्णा-संकीर्णा, मनुष्यजनाकीर्णति वाच्ये राजदन्तादिदर्शनादाकीर्ण-
जनमनुष्येत्युक्तं; ‘हलसयसहससंकिट्ठिविथट्ठपन्नत्तसेउसीमा’-हलानां-लाङ्गलानां शतैः सहस्रैश्च शतसहस्रैश्च-

१ वण्णउ अ । २ विभूतेति० अ । ३ ष ? उ० अ । ४ ०तेनxxस० अ । ५ वर्णxxअ । ६ कङ्कट्थिभियास०, अ । ७ ०मुपागता०
अ । ८ ०विकिट्ठ० अ ।

लक्षैः संकृष्टा-विलिखिता विकृष्टं-दूरं यावदविकृष्टा वा-आसन्ना लष्टा, मनोज्ञा कर्पकाभिमतफलसाधनसमर्थत्वात्, 'पणप्ते'ति-योग्या कृता बीजवपनस्य सेतुसीमा-मार्गसीमा-यस्याः सा तथा; अथवा-संकृष्टादिविशेषणानि सेतूनि-कुल्याजलसंयक्षेत्राणि सीमासु यस्याः सा, तथा-अनेन तज्जनपदस्य लोकबाहुल्यं क्षेत्रबाहुल्यं चोक्तं, 'कुक्कुडसंखेयगामपउरा'-कुक्कुटाः-ताम्रचूडा षण्ठेयाः-पण्डपुत्रकाः षण्ढा एव तेषां ग्रामाः-समूहास्ते प्रचुराः-प्रभृता यस्यां सा, तथा-अनेन लोकप्रमुदितत्वं व्यक्तीकृतं, प्रमुदितो हि लोकः क्रीडार्थं कुक्कुटान् पोषयति, षण्ढांश्च करोतीति; 'उच्छुजवसालिकालिया'-अनेन च जनप्रमोदकारणमुक्तं, न द्वेवंप्रकारवस्त्वभावेन प्रमोदो जनस्य स्यादिति । 'गोमहिसगवेलगपभूया'-गवादयः प्रभृताः-प्रचुरा यस्यामिति वाक्यं, गवेलका-उरभ्राः । 'आयारवंतचेइयजुवइविविहसण्णिविहुबहुला'-आकारवन्ति-सुन्दराकाराणि यानि, चैत्यानि-देवता-यतनानि, युवतीनां च-तरुणीनां पण्यतरुणीनामिति हृदयं यानि विविधानि संनिविष्टानि-संनिवेशनानि पाटकास्तानि बहुला-नि-बहूनि यस्यां सा, तथा-'उक्कोडियगायगंठिभेयभडतक्करखंडरक्खरहिया'-उक्कोडा-उत्कोटा-लञ्चेत्यर्थः, तथा ये व्यवहरन्ति ते उत्कोटिकाः, गात्रान्-मनुष्यशरीरावयवविशेषान् कट्यादेः सकाशाद्रन्थिकार्षोपणादिपोडलिकां, भिन्दन्ति-आच्छिन्दन्तीति गात्रग्रन्थिभेदाः, भटाः-चारभटा बलात्कारप्रवृत्तयः, तस्कराः-तदेव-चौर्यं कुर्वन्तीत्येवंशीलास्तस्कराः, खण्डरक्षा-दण्ड-पाशिकाः शुल्कपाला वा एभी रहिता या सा । तथा-अनेन तत्रोपद्रवकारिणामभावमाह-'खेमा'-अशिवाभावात् 'निरुवदुदुवा'-निरुपद्रुता अविद्यमानराजादिकृतोपद्रवेत्यर्थः । 'सुभिक्षा'-सुष्ठु-मनोज्ञा प्रचुरा भिक्षा, भिक्षुकाणां यस्यां सा सुभिक्षा, अत एव

पाखण्डिकानां गृहस्थानां च 'वीसत्थसुहावासा'-विश्वस्तानां निर्भयानामनुसुकानां वा सुखः-सुखस्वरूपः शुभो वा आवासो यस्यां सा । तथा-'अणेगकोडीकोटुं चियाइणनिव्वुयसुहा'-अनेकाः कोटयो द्रव्यसंख्यायां स्वरूपपरिमाणे वा येषां ते अनेककोटयः, तैः कौटुम्बिकैः-कुटुम्बिभिश्चाकीर्णा-संकुला या सा, तथा-सा चासौ निर्दुता च-संतुष्टजनयोगात् संतोषवतीति कर्मधारयोऽत एव सा चासौ सुखा च शुभा च वेति कर्मधारयः । 'नड-नट्टग-जल्ल-मल्ल-मुट्टिय-वेलंबग-कहक-पवक-लासक-आइक्खय-लंख-मंख-तूणइल्ल-तुंबवीणिय-अणेगतालाचरणुचरिया'-नटा-नाटकानां नाटयितारो, नर्तका-ये नृत्य-न्ति, अंकोल्ला-इत्येके; जल्ला-वस्त्राखेलकाः, राज्ञः स्तोत्रपाठका इत्येन्ये; मल्लाः-प्रतीताः, मौष्टिका-मल्ला एव ये मुष्टिभिः ग्रहरन्ति, विडम्बका-विदूषकाः, कथकाः-प्रतीताः, पुयका-ये उत्पुत्रन्ते नद्यादिकं वा तरन्ति, लासका ये रासकान् गायन्ति, जयशब्दप्रयोक्तारो वा भाण्डा इत्यर्थः; आख्यायिका-ये शुभाशुभमाख्यान्ति, लङ्का-महावंशाग्रखेलका, मह्हाः-चित्रफलकहस्ता भिक्षाकाः, तूणइल्ला-तूणाभिधानवाद्यविशेषवन्तः, तुम्बवीणिका-वीणावादका, अनेके च ये तालाचराः-तालादानेन प्रेक्षाकारिणस्तैरनुचरिता-आसेविता या सा । तथा-'आरासुल्लाण-अगड-तलाय-दीहिय-वप्पिण्ण-गुणोववेया'-आरमन्ति येषु माधवीलता-गृहादिषु दम्पत्यादीनि ते आरामाः, उद्यानानि-पुष्पादिमद्भूषणसंकुलान्युत्सवादौ बहुजनभोग्यानि, 'अगड'त्ति-अवटाः-कूपा-स्तडागानि-प्रतीतानि, दीर्घिकाः-सारण्यः; 'वप्पिण'त्ति-केदाराः, एतेषां ये गुणा-रम्यतादयस्तरूपेता-युक्ता या सा; तथा-उप-अप-इत-इत्येतस्य शब्दत्रयस्य स्थाने शकन्त्वादिदर्शनादकारलोपे उपपेतेति भवतीति । 'उच्चिच्चद्विविपुलगंभीरखाय-

१ ०ण्णनिव्वुइसु० अ । २ ०भिराकीर्णा० अ । ३ ०ग्रलंखकाः० अ ।

फालिहा'—उद्विद्धं—उण्डं, विपुलं—विस्तीर्णं, गम्भीरम्—अलब्धमभ्यं, खातम्—उपरि विस्तीर्णं अधः संकटं, परिखा च—अध उपरि च समखातरूपा यस्याः सा; तथा—'चक्ष-गय-मुसुंढि-ओरोह-सयग्धि-जमलकवाढघणहुप्पवेसा'-चक्राणि-अरघट्टेयन्त्रिकाचक्राणि, गदाः—प्रहरणविशेषाः, म्रुमुण्ड्योऽप्येवं, अवरोधः—प्रतौलीद्वारेष्ववान्तरप्राकारः संभाव्यते, शतद्वयो—महायष्ट्यो महाशिलासमूहः याः पातिताः शतानि पुरुषाणां म्रन्ति, यमलानि—समसंस्थितद्वयरूपाणि यानि कपाटानि, घनानि च—निश्छिद्राणि तैर्दुष्प्रवेष्टा या सा । तथा—'धणुकुटिलवंकपागारपरिस्विता'-धनुः कुटिलं—कुटिलधनुः, ततोऽपि वक्रेण प्राकारेण परिक्षिप्ता या सा; तथा—'कविसीसयवद्वरइयसंठियविरायमाणा'-कपिशिर्षकैर्वृत्तरचितैः—वर्तुलकृतैः संस्थितैः—विशिष्टसंस्थानवद्भिर्विराजमानाः शोभमाना या सा, तथा—'अट्टालय-चरिय-दार-गोपुर-तोरण-उन्नयसुविभत्तरायमग्गा'-अट्टालकाः—प्राकारोपस्थितवर्त्यश्रयविशेषाः, चरिका-अट्टहस्तप्रमाणो नगरप्राकारान्तरालमार्गः, द्वाराणि-भवनदेवकुलादीनां, गोपुराणि—प्राकारद्वाराणि, तोरणानि—प्रतीतानि, उन्नतानि—गुणवन्ति उच्चानि च यस्यां सा; तथा—सुविभक्ता—विविक्ता राजमार्गा यस्यां सा, तथा ततः पदद्वयस्य कर्मधारयः । 'छेयायरियरइयवद्वफलहइंदकीला'-छेकेन—निपुणेनाचार्येण—शिल्पिना रचितो दृढो—बलवान् परिघः—अर्गला इन्द्रकीलश्च—गोपुरावयवविशेषो यस्यां सा । तथा—'चिवणिचणिछेत्तसिप्पियाइणनिव्वुयसुहा'-विपणीनां—वणिक्पथानां हस्तमार्गानां वणिजां च—वाणिजकानां क्षेत्रं—स्थानं या सा, तथा शिल्पिभिः—कुम्भकारादिभिराकीर्णसुनिर्धृतैः सुलेख—सुलिभिर्वा राजदन्तादिदर्शनात् सा । तथा—'सिंघाडग-तिग-चउक्क-चच्चरपणियावण-विविहवत्थुपरि-

संहिया'-गृह्णाटकं-त्रिकोणं स्थानं, त्रिकं-यत्र रथयात्रयं मिलति, चतुष्कं-रथयाचतुष्कमीलकः, चत्वरं-चतुश्चरयापातस्थानम्, पणितानि-भाण्डानि, तत्प्रधाना आपणा-हडाः, विविधवस्तुनि-अनेकविधद्रव्याणि, एभिः परिमण्डिता या सा । तथा-'सुररुमा'-अतिरमणीया, 'नरचङ्गपचिह्नस्रहिवहपहा'-नरपतिना-राज्ञा, प्रविकीर्णो-गमनागमनाभ्यां व्याप्तः, महीपतिपथो-राजमार्गो यस्यां सा । तथा-अथवा-नरपतिना प्रविकीर्णा-विक्षिप्ता निरस्ता शेषमहीपतीनां प्रभा यस्यां सा । तथा-'अणेगवर-तुरगमत्तकुंजररहपहकरसीयसंदमाणीआइन्नजाणजुग्गा'-अनेकैर्वरतुरगैर्मत्तकुञ्जैः, 'रहपहयर'ति-रथनिकरैः शिविक्राभिः स्यन्दमानाभिराकीर्णा-व्याप्ता यानैर्युगैश्च या सा; तथा-तत्र शिविकाः-कूटाकारेण छादिता जम्पानविशेषा स्यन्दमानिकाः-पुरुषप्रमाणजम्पानविशेषा; यानानि-शकटादीनि, युग्यानि-गोष्ठविषयप्रसिद्धानि द्विहस्तप्रमाणानि वेदिकोप-शोभितानि जम्पानान्येवेति; 'विमउलनवनलिणिसोभियजला'-विमुकुलाभिः-विकसितकमलाभिर्नवाभिर्नलिनीभिः-पञ्चिनीभिः शोभितानि जलानि यस्यां सा, तथा-'पंडुरवरभवणसन्निमहिया'-पाण्डुरैः-सुधाधवलैर्वरभवनैः-प्रासादैः सम्यक् नितरां महितेव महिता-पूजिता या सा, तथा-'उत्ताणनयेपेच्छणिज्जा'-सौभाग्याविशयादुत्तानैः-अनिमिषनयनैः-लोचनैः प्रेक्षणीया या सा, तथा-'पासाईया'-चित्तप्रसत्तिकारिणी, 'दरिसणिज्जा'-यां पश्यच्चक्षुः श्रमं न गच्छति, 'अभिरूपा'-मनोज्ञरूपा, 'पडिरूवा'-प्रतिरूपा द्रष्टारं द्रष्टारं प्रति रूपं यस्याः सा तथेति । तीर्सेणं चंपाए नयरीए, बहिया उत्तरपुरच्छिमे दिसीभाए, पुण्णभदे नामं चेइए; होत्था । वण्णओ ॥सूत्रम्-२॥

तत्थ णं चंपाए नयरीए, कोणिको नामं राया होत्था; वणणओ ॥ सूत्रम्-३ ॥

तस्या णमित्यलङ्कारे, चम्पाया नगर्या, 'उत्तरपुरत्थिमे'त्ति-उत्तरपौरस्त्ये उत्तरपूर्वायामित्यर्थः; 'दिसीभाए'त्ति-दिग्भागे पूर्णभद्रं नाम चैत्यं-व्यन्तरायतनम् । 'वणणओ'त्ति-चैत्यवर्णको वाच्यः, स चायं--'चिराइए पुव्वपुरिसपन्नत्ते'-चिरः-चिरकाल आदिः-निवेशो यस्य तच्चिरादिकं, अत एव पूर्वपुरुषैः-अतीतनरैः प्रज्ञप्तं-उपादेयतया प्रकाशितं-पूर्वपुरुषप्रज्ञप्तं । 'पुराणे'त्ति-चिरादिकत्वात् पुडरातनं, 'सहिंए'-शब्दः-प्रसिद्धिः स संजातो यस्य तच्छब्दितं, 'विंत्तए'-विंत्तं-द्रव्यं तदस्ति यस्य तद्वित्तिकं वृत्तिं वा आश्रितलोकानां ददाति यत्तद्वृत्तिदं, 'नाए'-न्यायनिर्णयकत्वात् न्यायः ज्ञातं वा-ज्ञातसामर्थ्यमनुभूततत्प्रसादेन लोकेनेति । 'सच्छत्ते'-सज्झए-सघंटे-सपडागाइपडागमंडिंए'-सह पताकया वर्तत इति सपताकं एकां पताकामतिक्रम्य या पताका सातिपताका तया मण्डितं यत्तत्तथाऽतच्च तच्चेति कर्मधारयः, 'सलोमहत्थे'-लोममयप्रमार्जनकयुक्तं, 'कयवेयय(दि)ए'-कृतं वितर्दिकं-रचितवेदिकं, 'लाउल्लोइयमहिंए'-लाइयं यद्भूमेऽगुणानि नोपलेपनं उल्लोइयं-कुल्लमालानां सेटिकादिभिः संमृष्टीकरणं ततस्ताभ्यां महितिमिव महितं-पूजितं यत्तत्तथाऽ 'गोसीसरसरत्तचंदणदद्वर-दिन्नपंचंगुलितले'-गोशीर्षेण-सरसरक्तचन्दनेन च दर्दरेण-बहलेन चपेटाकारेण वा दत्ताः पंचाङ्गुलास्तला-हस्तकाः यत्र तत्तथा; 'उवचियचंदणकलसे'-उपचिता-निवेशिताः चन्दनकलशा-मैङ्गल्यघटा यत्र तत्तथा, 'चंदणघडसुकयतोरण-पडिदुवारदेसभागे'-चन्दनघटाश्च सुष्ठु कृतास्तोरणानि च द्वारदेशभागं प्रति यस्मिंस्तच्चन्दनघटसुकृततोरणप्रतिद्वारदेश-

१ ०त्तिये० अ । १ १ एतदंतरगतः पाठः 'अ' प्रती नास्ति । २ इगुल्यः तं अ । ३ 'माज्ञ' अ ।

भागं, देशभागाश्च देशा एव । 'आसक्तोसत्तविपुलवद्ववधारियमल्लदामकलावे' -आसक्तो-भूमौ संबद्धः, उत्सक्त-उपरि संबद्धः, विपुलो-विस्तीर्णः, वृत्तो-वर्तुलः; 'वगधारिय'त्ति-प्रलम्बमानः माल्यदामकलापः--पुष्पमालासमूहो यत्र तत्त्वथेति । 'पंचवचणसुरभिमुक्कपुष्फपुञ्जोवयारकल्लिए' पंचवर्णेन सुरभिणा मुक्तेन-स्थितेन, पुष्पपुञ्जलक्षणेनोपचारेण-पूजया कलितं यत्तत्तथा; 'कालागरुपवरकुंडुरुक्कतुरुक्कधूवमघमघंतगंधुधुयाभिरामे' -कालागरुप्रभृतीनां धूपानां यो मवमवायमानो गन्ध उद्धृत-उद्धृतस्तेनाभिरामं यत्तत्तथा, तत्र कुंडुरुक्कं-चीडा, तुरुक्कं-सिलहकं, 'सुगंधवरगंधगंधिए' -सद्गन्धा ये वरगन्धा-वाससास्तेषां गन्धो यत्रास्ति तत्तथा, 'गंधवद्विभूए' -सौरभ्यातिशयात् गन्धद्रव्यगुटिकाकल्पमित्यर्थः; 'नड-नट्टक-जल्ल-मल्ल-मुट्टिय-वेलंबग-पचक-कहक-लासक-आइक्खय-लंख-मंख-तूणइल्ल-तुंबवीणिय-भुयग-मागह-परिगए' -पूर्ववन्नवरं मुट्टिय-भोगिन इत्यर्थः; भोजका वा, तदर्चका; मागधा-भट्टाः । 'बहुजणजाणवयस्स विससुयकित्तिए' -बहोर्जनस्य पौरस्य जानपदस्य च-जनपदमवलोकस्य विश्रुतकीर्त्तिकं, प्रतीतख्यातिकं । 'बहुजणस्स आहुस्स आहुणिज्जे' -आहोतुः-दातुः आह-वनीयं-संप्रदानभूतं, 'पाहुणिज्जे' -प्रकर्षेण आहवनीयमिति गमनिका, 'अच्चणिज्जे' -चन्दनगन्धादिभिः; 'वंदणिज्जे' -स्तुतिभिः; 'पूयणिज्जे' -पुष्पैः; 'सक्कारणिज्जे' -वस्त्रैः; 'सम्ममाणणिज्जे' -बहुमानविषयतया, 'कल्लाणं मंगलं देवयं चैइयं विणएणं पज्जुवासणिज्जे' -कल्याणमित्यादिधिया विनयेन पर्युपासनीयं; 'दिब्बे' -दिव्यं प्रधानं, 'सच्चे' -सत्यं सत्यादेशत्वात्, 'सच्चो-वाए' -सत्यावपातं, 'सत्यसेव' -सेवायाः सफलीकरणात्, 'सन्निहियपाडिहेरे' -विहितदेवताप्रातिहार्यं, 'जागसहस्सभाग-पडिच्छए' -यागाः--पूजाविशेषा ब्राह्मणप्रसिद्धास्तत्सहस्राणां भागम्--अंशं प्रतीच्छति, आभान्यत्वात् यत्तत्तथा, 'बहुजणो

अच्चेह आगम्म पुण्णभदं चेइअं । से णं पुण्णभदे चेइए, एक्केणं महया वणसंडेण, सव्वओ समंता संपरि-
 खित्ते'—सर्वतः--सर्वदिक्षु, समन्तात्--विदिक्षु च; 'से णं वणसंडे किण्हे किण्होभासे'—कृष्णावभासः--कृष्णप्रभः--कृष्ण
 एव वाऽवभासत इति कृष्णावभासः, 'नीले नीलोभासे'—प्रदेशान्तरे, 'हरिए हरिओभासे'—प्रदेशान्तर एव, तत्र नीलो
 मयूरगलवत्, हरितस्तु शुक्रपिच्छवत्, हरितालाभ इति वृद्धाः; 'सीए सीओभासे'—शीतः स्पर्शपिश्या वल्लयाद्याक्रान्तत्वा-
 दिति वृद्धः, 'निद्धे निद्धोभासे'—स्निग्धो न तु रुक्षः, 'तिव्वे तिव्वोभासे'—तीव्रो वर्णादिगुणप्रकर्षवान्, 'किण्हे
 किण्हच्छाए'—इह कृष्णशब्दः कृष्णच्छाय इत्यस्य विशेषणमिति न पुनरुक्तता, तथाहि--कृष्णः सन् कृष्णच्छायः, छाया
 चादित्यावरणजन्यो वस्तुविशेषः; एवं 'नीले नीलच्छाए, हरिए हरियच्छाए, सीए सीयच्छाए, निद्धे निद्धच्छाए, तिव्वे
 तिव्वच्छाए, घणकडियकडिच्छाए';—अन्योऽन्यं शाखानुप्रवेशाद्बहलनिरन्तरच्छायः, 'रम्मै महामेहनिकुरंभूए'—महा-
 मेघवृन्दकल्पे इत्यर्थः, 'ते णं पायवा मूलमंतो कंदमंतो'—कन्दो--मूलानामुपरि, 'खंधमंतो'—स्कन्धः--स्थुडं, 'तयामंतो'
 'सालमंतो'—शाला--शाखा, 'पवालमंतो'—प्रवालः--पल्लवाङ्कुरः, 'पत्तमंतो पुप्फमंतो फलमंतो बीयमंतो'; 'अणुपुव्व-
 सुजायरुइलवट्टभावपरिणया'—आनुपूर्व्येण--मूलादिपरिपाट्या सुष्ठु जाता रुचिराः वृत्तभावं च परिणता ये ते तथा,
 'एक्कखंधा अणेगसाला अणेगसाहप्पसाहविडिमा'—अनेकशाखाप्रशाखो विटपस्तन्मध्यभागे वृक्षविस्तारो येषां ते ।
 तथा—'अणेगणरवामसुप्पसारियअगेज्झघणचिपुलवट्टखंधा'—अनेकाभिर्नरवामाभिः सुप्रसारिताभिर्ग्राह्यो घनो--निबिडो

विपुलो-विस्तीर्णो वृत्तश्च स्कन्धो येषां ते, तथा ॥ 'अच्छिद् पत्ता'-नीरन्ध्रपर्णाङ्गि, 'अ-
च्चाईणपत्ता'-अवाचीनपत्राः-अधोमुखपलाशाः, अवातीनपत्रा वा-अवातोपहतबर्हाः, 'अणईइपत्ता'-इतिविरहितच्छदाः,
'निह्यजरठपंडुरयपत्ता'-अपगतपुराणपाण्डुरपत्राः, 'नवहरियभिसंतपत्तभारंघकारगंभीरदरिस्त्रिणिज्जा'-नवेन
हरितेन, 'भिसन्त'ति-दीप्यमानेन पत्रभारेण--दलसंचयेनान्धकारा-अन्धकारवन्तः, अत एव गम्भीराश्च दृश्यन्ते ये ते; तथा-
'उचनिगयनवतरुणपत्तपल्लवकोमलउज्जलचलंतकिसलयसुकुमालपवालसोहियवरंकुरगसिहरा'-उपनिर्गतै-
र्नवतरुणपत्रपल्लवैरिति-अभिनवपत्रगुच्छैः, तथा कोमलोज्ज्वलैश्चलद्भिः किशलयैः-पत्रविशेषस्तथा सुकुमालप्रवालैः शोभितानि
वराङ्कुराण्यग्राशिखराणि येषां ते, तथा-इह चाङ्कुरप्रवालकिशलयपत्राणां अल्पबहुबहुतरादिकालकृतावस्थाविशेषाद् विशेषः
संभाव्यत इति, 'निच्चं कुसुमिया निच्चं जाइया'-मयूरिताः, 'निच्चं लवइया'-पल्लवित्ताः, 'निच्चं थवइया'-स्तवकवन्तः,
'निच्चं गुल्लइया'-गुल्मवन्तः, 'निच्चं गोच्छिया'-जातगुच्छाः, यद्यपि स्तवकगुच्छयोरविशेषो नामकोशेऽधीतस्तथाऽपीह
विशेषो भावनीयः, 'निच्चं जमलिया'-यमलतया समश्रेणितया व्यवस्थिताः, 'निच्चं जुयलिया'-युगलतया स्थिताः,
'निच्चं विणमिया'-विशेषेण फलपुष्पभारेण नताः, 'निच्चं पणमिया'-तथैव नन्तुमारब्धाः, 'निच्चं कुसुमियमाइय-
लवइयथवइयगुल्लइयगोच्छियजमलियजुवलियविणमियपणमियसुविभत्तपिंडिमंजरिवेंडंसगधरा'—केचित्
कुसुमिताद्यैककगुणयुक्ताः, अपरे तु समस्तगुणयुक्तास्ततः कुसुमिताश्च ते इत्येवं कर्मधारयः, नवरं सुविभक्ताः-विविक्ताः सुनिष्प-

१ 'वृत्तः स्क० अ । ॥ एतदन्तर्गत. पाठः 'अ' प्रतौ नास्ति । २ 'वड्सि० अ ।

नतया पिण्ड्यो-लुब्धः मञ्जर्यं प्रतीतास्ता एवावतंसकाः--शेखरकास्तान् धारयन्ति ये ते; तथा--'सुयबरहिणमयणसाल-
 कोइलको'भंडक'भिंगारककोमलकजीवजीवकनंदीसुहकविलपिंगलक्खगकारंडचक्कवायकलहंससारसअणेग-
 सउणगणमिहुणविरइयसदूहुणइयमहुरसरनाइए'-शुक्रादीनां सारसान्तानां अनेकेषां शुकुनगणानां मिथुनैर्विरचितं
 शब्दोन्नतिरुं च उन्नतशब्दकं मधुरस्वरं च नादितं-लपितं-यस्मिन् स, तथा-वनखण्ड इति प्रकृतं; 'सुरम्ममे संपिण्डियद-
 रियभमरमहुकरिपहकरपरिलितमत्तछप्पयकुसुमासवलोलमहुरगुमगुमितगुंजंतदेसभागे'-संपिण्डिता इमभ्रम-
 रमधुकरीणां वनसत्कानामेव, 'पहकर'त्ति-निकरा यत्र स तथा, तथा-परिलीयमाना-अन्यत आगत्य लयं यान्तो मत्तपट्ट-
 पदाः कुसुमासवलोलाः--किञ्जलकल्पटाः, मधुरं गुमगुमायमानाः, गुञ्जन्तश्च-शब्दविशेषं विदधानाः, देशभागेषु यस्य स तथा,
 ततः कर्मधारयः; 'अडिभतरपुप्फफला बाहिरपत्तुच्छन्ना पत्तेहि य पुप्फेहि य उच्छन्न पलिच्छन्ना'-अत्यंतमाच्छा-
 दिता इत्यर्थः, एतानि पुनर्वृक्षाणां विशेषणानि; 'साउफले मिट्टफले' इत्यतो वनषण्डस्य भूयो विशेषणानि, 'निरोयए'-रोग-
 वर्जितः, 'नाणाविहगुच्छगुम्ममंडवगसोहिए विचित्तसुहकेउभूए'-विचित्रान्-शुभान्, केतून्-ध्वजान्, भूतः--प्राप्तः,
 'वाविपुक्खरिणीदीहियासुनिवेसियरम्मजालहरए'-वापीपु-चतुरस्रासु, पुष्करिणीषु-वृत्तासु पुष्करवतीषु वा, दीर्घिका-
 सु-ऋजुसारणीषु, सुष्ठु निवेशितानि रम्याणि जालगृहकाणि यत्र स; तथा-'पिण्डिमनीहारिमसुगंधिसुहसुरभिमणहरं
 च महया गंधद्वणि'-सुयंता पिण्डिमनिर्हारिमां पुद्गलसमूहरूपां दूरदेशगामिनीं च सद्देहि-सुगन्धिकां शुभसुरभिभ्यो गन्धा-

१ 'कोमंगकभिंगारकोडलकजीवं' अ । २ 'तथाXXग' अ । ३ 'अन्भतर' अ । ४ 'यासुयनिवे' अ । ५ 'सुगन्धिकां-सद्गन्धि' अ ।

न्तरेभ्यः सकाशान्मनोहरा या सा, तथा तां च महता मोचनप्रकारेण विभक्तियत्ययात् महती वा गन्ध एव ध्राणहेतुत्वात्-
तृप्तिकारित्वाद्गन्धघ्राणिस्तां मुञ्चन्त इति, दृक्षविशेषणमेवमितोऽन्यान्यपि; 'नाणाविहगुच्छगुम्भमंडवकघरकसुहसेउर्केउ
बहुला'-नानाविधाः गुच्छा गुल्मानि मण्डपका गृहकाणि च येषां सन्ति ते तथा, तथा-शुभाः सेतवो-मार्गा आलवालपाल्यो
वा केतवश्च-ध्वजा-बहुला-बहवो येषां ते तथा, ततः कर्मधारयः; 'अणेगरहजाणजोगसिवियपविमोयणा'-अनेकेषां
रथादीनामधोऽतिविस्तीर्णत्वात् प्रविमोचनं येषु ते, तथा-'सुरम्मा पासाईया दरिसणिज्जा अभिरूवा पडिरूवा ।
तस्स णं वणसंडस्स बहुमज्झदेसभागे एत्थ णं महं एक्के असोगवरपायवे पणणत्ते, कुसविकुसविसुद्ध-
रुक्खमूले'-कुशा-दर्भा, विकुशा-बलवजादयस्तैर्विशुद्धं-विरहितं वृक्षानुरूपं मूलं-समीपं यस्य स, तथा-'मूलमंते' इत्यादि-
विशेषणानि पूर्ववद्धान्यानि यावत् पडिरूवे, 'से णं असोगवरपायवे अन्नेहिं बहूहिं तिलएहिं, लउएहिं,
उत्तोएहिं, सिरिसेहिं, सत्तवण्णेहिं, दहिवण्णेहिं, लोद्धेहिं, धवेहिं, चंदणेहिं, अज्जुणेहिं, निंबेहिं, कुडएहिं,
कलंबेहिं, सव्वेहिं, फणसेहिं, दाडिमेहिं, सालेहिं, तालेहिं, पिंयंगूहिं, पुरोवएहिं, रायरुक्खेहिं,
नंदिरुक्खेहिं; सव्वओ समंता संपरिकिक्खत्ते, ते णं तिलया लउया जाव नंदिरुक्खा, कुसविकुसवि-
सुद्धरुक्खमूला मूलमंतो' इत्यादि पूर्ववत्, यावत्, पडिरूवा, 'ते णं तिलया जाव नंदिरुक्खा, अन्नाहिं
बहूहिं पउमलयाहिं, नागलयाहिं, असोगलयाहिं, चंपयलयाहिं, चूलयाहिं, वणलयाहिं, वासंतियलयाहिं,

१ °तथाXशु० अ । २ °Xरहितं° अ । ३ °पियण्हिं° अ । ४ लवइया औ ।

कुंदलयाहिं, सामलयाहिं; सन्वओ समंता संपरिक्खत्ता, ताओ णं पउमलयाओ निच्चं कुसुमियाओ जाव पडिरूवाओ, तस्स णं असोगवरपायवस्स हेट्ठा ईसिखंधंसमल्लीणे-स्कन्धासन्नमित्थर्थः, 'एत्थ णं महं एक्के पुढविसिलापडुए पणत्ते'-एत्थ णं'तिशब्दोऽशोकवरपादस्य यदधोऽत्रेत्येवं संबन्धनीयः; 'विक्खवंभायामसुप्पमाणे किण्हे अंजणकवाणकुवल्लयहलहरकोसेज्जआगासेकसकज्जलंगीखंजणासिंगंभयरिट्ठयजंबूफलअसणकसणंबंधणनीलुप्पलपत्तनिकरअयसिकुसुमप्पयासे'-नील-इत्यर्थः; अञ्जनको-वनस्पतिः, हलधरकोशेयं-बलदेववस्त्रं, कज्जलाङ्गी-कज्जलगृहं, शृङ्गभेदो-महिषादिविषाणच्छेदः, रिष्टकं-रत्नं, असनको-वियकाभिधानो वनस्पतिः, मनबन्धनं-सनपुष्प-वृन्तः; 'मरकतमसारकलित्तनयणकीयरासिवन्ने'-मरकतं-रत्नं, मसारो-मसुणीकारकः-पाषाणविशेषः, 'कडित्तं'ति-कडित्रं-कृत्तिविशेषः, नयनकीका-नेत्रमध्यतारा तद्राशिवर्णः काल इत्यर्थः; 'निद्धघणे'-स्निग्धघनः, 'अट्टसिरे'-अट्टशिरो-अष्टकोण इत्यर्थः, 'आयंसतलोवमे सुरम्मे इहामिग-उसभ-तुरग-नर-मगर-वाल्लग-किन्नररुरूसरभ-चमरवणलयपउमलयभत्तिचित्ते'-ईहामृगाः-वृकाः, व्यालकाः-श्वापदाः भुजगा वा; 'आईणग-रुय-बूरणवणीय-तूलफासे'-आजिनकं-चर्ममयं वस्त्रं, रूतं-प्रतीतं, बूरो-वनस्पतिविशेषः, तूलम्-अर्कतूलं; 'सीहासणसंठिए पासाईए जाव पडिरूवे'त्ति । इह ग्रन्थे वाचनाद्वयमस्ति, तत्रैकां बृहत्तरां व्याख्यास्यामो, द्वितीया तु प्रायः सुगमैव; यच्च तत्र दुस्वगमं तदितरव्याख्यानतोऽवबोद्धव्यमिति । 'कूणिए नामं राय'त्ति-कूणिकनाम-श्रेणिकराजपुत्रो राजा, 'होत्थ'-

सि-अभवत् । 'बल्लभो'ति-तद्वर्णको वाच्यः, स च 'महया हिमवतमंहतमलधसंदरअहिंदसारे' इत्यादि; 'पसंत-
डिखडमरं रजं पस्सिस्माणे विहरति' इत्येतदन्तः, तत्र महाहिमवानिव महान् शेषराजापेक्षया, तथा-मलयः-पर्वत-
विशेषो, मन्दरो-मेरुमेहेन्द्रः-शकादिदेवराजस्तद्वत्सारः-प्रधानो यः स तथा, तथा प्रशान्तानि डिम्बानि-विष्ठाः उमराणि-
राजकुमारादिकृतविद्गरा यस्मिस्तत्तथा 'प्रसाधयन्'-पालयन् 'विहरति'-आस्ते स्मेति, समग्रं पुनरग्रे व्याख्यास्यामः ।

ते णं काले णं, ते णं ससए णं, समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतेवासी अज्जसुहम्ममे नामं अरे, जानि-
संपन्ने, कुलसंपण्णे, बलरूढविणयणाणदंसणचरित्तलाघवसंपण्णे; ओयंसी, तेयंसी, वच्चंसी, जसंसी;
जियकोहे, जियमाणे, जियमाए, जियलोहे, जियइदिए, जियनिहे, जियपरिसहे; जीवियासमरणभय-
विप्पमुक्कं, तवप्पहाणे, गुणप्पहाणे; एवं करणचरणनिग्गहणिच्छयअज्जवमहवलाघवखंतिगुत्तिमुत्ति १०,
विज्जामंतंबभवयनयनियमसच्चसोयणाणदंसण २०, चारित्त०; ओराले, घोरे, घोरेण्वए, घोरेतवस्सी,
घोरंबंभचेरवासी; उच्छूढशरीरे, संखित्तविउल्लेत्यल्लेसे, चोदसपुब्बी, चउणाणोवगते, पंचहिं अणगार-
सएहिं सद्धिं संपरिबुडे, पुब्बाणुपुड्वि चरमाणे, गामाणुगामं दूतिज्जमाणे, सुहंसुहेणं विहरमाणे; जेणेव
चंपा नयरी, जेणेव पुणभइ चेतिए तेणामेव उवागच्छइ, उवागच्छइत्ता; अहापडिरूवं उग्गहं, उग्गि-
ण्हित्ता, संजमेण तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरति ॥ सूत्रम्-४ ॥

१ नमंचर नय० अ । २ तेउल्ले अ ।

'धेरे' ति-श्रुतादिभिर्दृष्टत्वात् स्थविरः, 'जातिः संपन्न' इति-उत्तममातृकपक्षयुक्त इति प्रतिपत्तव्यमन्यथा मातृकपक्ष-
 संपन्नत्वं पुरुषमात्रस्यापि स्यादिति नास्योत्कर्षः कश्चिदुक्तो भवेद्, उत्कर्षाभिधानार्थं चास्य विशेषणकलापोपादानं चिकी-
 र्षितमिति, एवं कुलसंपन्नोऽपि, नवरं कुलं-पैतृकः पक्षः; तथा-बलं-संहननविशेषसमृत्तः-प्राणः, रूपम्-अनुत्तरसुररूपाद-
 नंतगुणं शरीरसौन्दर्यं, विनयादीनि प्रतीतानि; नवरं लाघवं-द्रव्यतोऽल्पोपधित्वं, भावतो गौरवत्रयत्यागः, एभिः संपन्नो
 यः स तथा; 'ओयंसि' ति-ओजो-मानसोऽवष्टम्भस्तद्धानोजस्वी, तथा-तेजस्वी तेजः-शरीरप्रभा तद्वांस्तेजस्वी, वचो-
 वचनं सौभाग्याद्युपेतं यस्यास्ति स वचस्वी; अथवा-वर्चः-तेजः-प्रभाव इत्यर्थस्तद्धान् वर्चस्वी, यशस्वी-ख्यातिमान्, इह
 विशेषणचतुष्टयेऽपि अनुस्वारः प्राकृतत्वात्; जितक्रोध इत्यादि तु विशेषणसप्तकं प्रतीतं, नवरं क्रोधादिजय उदयप्राप्तक्रो-
 धादिविफलीकरणतोऽवसेयः; तथा-जीवितस्य-प्राणधारणस्याशा-वाञ्छा मरणाच्च यद्भयं ताभ्यां विप्रमुक्तः; जीविताशा-
 मरणभयविप्रमुक्तस्तदुभयोपेक्षक इत्यर्थः; तथा-तपसा प्रधानः-उत्तमः शेषमुनिजनापेक्षया तपो वा प्रधानं यस्य स तपः-
 प्रधानः, एवं गुणप्रधानोऽपि, नवरं गुणाः-संयमगुणाः, एतेन च विशेषणद्वयेन तपःसंयमौ पूर्ववद्वाभिनवयोः कर्मणोर्निर्जर-
 णानुपादानहेतू मोक्षमाधने सुमुक्षूणामुपादेयावुपदर्शितौ; गुणप्राधान्ये प्रपञ्चार्थमेवाह- 'एवं करणे' त्यादि, यथा-गुणशब्देन
 प्रधानशब्दोत्तरपदेन तस्य विशेषणमुक्तमेवं करणादिभिरैकविंशत्या शब्दैरेकविंशतिविशेषणान्यध्येयानि, तद्यथा-करणप्रधानश्च-
 रणप्रधानो यावच्चरित्रप्रधान तत्र करणं-पिण्डविशुद्ध्यादिः, यदाह- "पिण्डविमोही समिद् भावण" इत्यादि, चरणं-महाव्रतादि,
 आह च- 'वयममणधम्मसंजमवेयावच्चं च' इत्यादि, निग्रहः-अनाचारप्रवृत्तेर्निषेधनं, निश्चयः-तत्त्वानां निर्णयः, विहितानु-

छान्तिः-क्रोधनिग्रहः,
गुप्तिर्मनोगुह्यादिका, घृत्तिर्निर्लोभता, विद्याः-प्रज्ञस्यादिदेवताधिष्ठिता
वर्णानुपूर्व्यः, मन्त्राः-हरिणोगमिष्यादिदेवताधिष्ठा-
तास्ता एव, अथवा-विद्याः ससाधनाः, साधनरहिताः मन्त्राः, ब्रह्म-ब्रह्मचर्यं सर्वमेव वा कुशलानुष्ठानं, वेदः-आगमो
लौकिकलोकोत्तरकुप्रावचनिकभेदः, नयाः-नैगमादयः सप्त प्रत्येकं शतविधाः, नियमाः-त्रिविन्ना अभिग्रहविशेषाः, सत्य-
वचनविशेषं, शौचं-द्रव्यतो निर्लेपता, भावतोऽनवद्यसमाचाराः, ज्ञानं-मत्यादि, दर्शनं-बक्षुदर्शनादि सम्यक्त्वं वा, चारित्रं-
बाह्यं सदनुष्ठानं, यच्चेह करणचरणग्रहणेऽपि आर्जवादिग्रहणं तदार्जवादीनां प्राधान्यख्यापनार्थम् ननु जितक्रोधत्वादीनां
आर्जवादीनां च को विशेषः?, उच्यते-जितक्रोधादिविशेषणेषु तदुदयविफलीकरणमुक्तं, मार्दवप्रधानादिषु तु उदयनिरोधः;
अथवा-यत्त एव जितक्रोधादिरत एव क्षमादिप्रधान इत्येवं हेतुहेतुमद्भावात् विशेषः; तथा-ज्ञानसंपन्न इत्यादौ ज्ञानादिम-
न्वमात्रमुक्तं ज्ञानप्रधान इत्यादौ तु तद्वर्ता मध्ये तस्य प्राधान्यमित्येवमन्यत्राप्यपौनरुक्त्यं भावनीयं, तथा-‘ओराले’ ति-
भीमो मयानकः, कथम्?-अतिकष्टं तपः कुर्वन् पार्श्ववर्तिनामल्पसत्त्वानां भयानको भवति, अपरस्त्वाह ‘उराले’ ति-
उदारः-प्रधानः, ‘घोरे’ ति-घोरो निर्घृणः परिषहेन्द्रियकषायाख्यानां रिपूणां विनाशे कर्तव्ये, अन्ये त्वात्मनिरपेक्षं
घोरमाहुः, तथा-‘घोरव्वए’ ति-घोराणि-अन्यैर्दुरनुचराणि व्रतानि-महाव्रतानि यस्य स तथा, घोरैस्तपोभिस्तपस्वी च,
तथा-घोरं च तद्ब्रह्मचर्यं चाल्पसत्त्वैर्दुःखं यदनुचर्यते तस्मिन् घोरब्रह्मचर्ये वासी; ‘उच्छृङ्ख-

१ ०दिब्याधं अ ।

शरीरे'—‘उच्छृङ्खल’ति—उल्लिख्यतमिवोल्बितं शरीरं येन से तत्सत्कारं प्रति निःस्पृहत्वात्, तथा—‘संखित्त’ति—संक्षिप्ता शरीरान्तर्वर्त्तिनी विपुला अनेकयोजनप्रमाणक्षेत्राश्रितवस्तुदहनसमर्था तेजोलेश्या—विशिष्टतपोजन्यलब्धिविषयप्रभवा तेजो-
ज्वाला यस्य स संक्षिप्तविपुलतेजोलेश्यः. तथा—चतुर्दशपूर्वीति वेदप्रधान इत्येतस्यैव विशेषाभिधानं, चतुर्ज्ञानोपगतः केवलवर्जज्ञानयुक्त इत्यर्थः, अनेन च ज्ञानप्रधान इत्येतस्य विशेषोऽभिहितः; पञ्चभिरनगरशतैः—साधुशतैः ‘सार्द्ध’—सह समन्तात् परिकरित इत्यर्थः, तथा—‘पुष्पाणुपुन्वि’न्ति—पूर्वानुपूर्व्या न पश्चानुपूर्व्या अनानुपूर्व्या वेत्यर्थः, क्रमेणेति हृदयं, ‘चरन्’—संचरन्; एतदेवाह—‘गामाणुगामं दूइज्जमाणे’त्ति ग्रामश्चानुग्रामश्च विवक्षितग्रामानन्तरग्रामो ग्रामानु-
ग्रामं तत् द्रवन्—गच्छन् एकस्माद्ग्रामादनन्तरं ग्राममनुल्लङ्घयन्तीत्यर्थः, अनेनाप्यप्रतिबद्धविहारमाह, तत्राप्यौत्सुक्यभाव-
माह—तथा सुहंसुहेणं विहरमाणे’त्ति—अत एव सुखं सुखेन शरीरखेदाभावेन संयमवाधाऽभावेन च विहरन्—स्थानात् स्थानान्तरं गच्छन् ग्रामादिषु वा तिष्ठन्, ‘जेणेव’त्ति—यस्मिन्नेव देशे चम्पा नगरी, यस्मिन्नेव च प्रदेशे पूर्णभद्र-
चैत्यं; ‘तेणामेवे’ति—तस्मिन्नेव देशे उपागच्छति । कच्चिद्राजगृहे गुणसिलकं इति दृश्यते, स चापपाठ इति मन्यते ।
उपागत्य च यथाप्रतिरूपं—यथोचितं मुनिजनस्य अत्रग्रहम्—आवासमवगृह्य—अनुज्ञापनापूर्वकं गृहीत्वा ॥ १३ ॥ संयमेन
तपसा चात्मानं भावयन् विहरति—आस्ते स्म ।

तएणं चंपानयरीए परिसा निगगया, कोणिओ निगगओ, धम्मो कहिओ; परिसा जामेव विसं

पाउञ्चूया, तामेव दिशि पङ्क्तिगया । तेणं कालेणं; तेणं समयेणं, अज्जसुहम्मस्स अणगारस्स जेह्म अन्ते-
वासी, अज्जजंबू णामं अणगारे, कासवगोत्तेणं, सत्तुस्सेहे जाय अज्जसुहम्मस्स थेरस्स अदूरसामंते उद्ध-
जाण, अहोसिरे ज्ञाणकोटोवगते, संजमेणं तवसा अद्याणं भावेमाणे विहरति; तेते णं से अज्जजंबूणामे
जायसहे, जायसंसए, जायकोउहल्ले; संजातसहे, संजातसंसए, उप्पन्नसहे. उप्पन्नसंसए,
उप्पन्नकोउहल्ले; सत्तुप्पन्नसहे, सत्तुप्पन्नसंसए, सत्तुप्पन्नकोउहल्ले; उद्धाए उद्धेत्ति, जेणा-
मेव अज्जसुहम्ममे थेरे तेणामेव उवागच्छति २; अज्जसुहम्ममे थेरे तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ २;
वंदति, नमंसति; वंदित्ता, नमंसित्ता; अज्जसुहम्मस्स थेरस्स णचासन्ने नातिदूरे सुस्सुसमाणे, णमंसमाणे,
अभिमुहं पंजलिउडे, विणएणं पज्जुवासमाणं; एवं वयासी-जति णं भंते ! समणेणं भगवया महावीरेणं
आइगरेणं, तित्थगं, सयंसंबुं पुरिसुं, पुरिससीं, पुरिसवगं, लोगुं, लोगनहें, लोग-
हिणं, लोगपं, लोगपज्जोयं, अभयंदं, सरणदं, चक्खुदं, मग्गंदं, बोहिदं, धम्मदं, धम्मंदं,
धम्मनां, धम्मसां, धम्मवरचां, अप्पडिहं, दंसणधं वियट्ठं, जिणेणं जाणएणं, तिन्नेणं तारं,
बुद्धेणं बोहएणं, सुत्तेणं मोअगेणं; संववणेणं, संवदं, सिवमयलमरुतमणंतमक्खयमन्वाबाहमपुणरावि-

१ तएणं । २ ज्जुणामो जा० अ । ००एतदन्तर्गतः पाठः अ० प्रती नास्ति ।
४ ०हे० x x x x x लो० अ । ५ ०द० x x x x च० अ । ६ ०द० x x x x ० x x x ० x x x ० अ । ८ ०णं
x x x x x x x सि० अ । १५ ज्जुइ० अ ।

स्ति यं सासयं ठाणसुवगतेणं, पंचमस्स अंगस्स पन्नत्ते, छट्ठस्स णं अंगस्स णं भंते ! णाया-
धम्मकहाणं के अट्ठे पं० १, जंबूत्ति, तए णं अज्जसुहम्मं थेरे अज्जजंबूणामं अणगारं एवं व०-
एवं खलु जंबू ! समणेणं भगवता महावीरेणं जाव संपत्तेणं, छट्ठस्स अंगस्स दो सुयक्खंधा पन्नत्ता;
तंजहा-णायाणि य धम्मकहाओ य । जति णं भंते ! समणेणं भगवता महावीरेणं जाव संपत्तेणं, छट्ठस्स
अंगस्स दो सुयक्खंधा पं०, तं०-णायाणि य । धम्मकहाओ य । पढमस्स णं भंते ! सुयक्खंधस्स समणेणं
जाव संपत्तेणं, णायाणं कति अज्जयणा पन्नत्ता १, एवं खलु जंबू ! समणेणं जाव संपत्तेणं, णायाणं
एगूणवीसं अज्जयणा पं०, तं०-उक्खित्तणाए १, संघाळे २, अंळे ३, कुम्मे य ४, सेलगे ५ । तुंवे य ६,
रोहिणी ७, मल्ली ८, मायंदी ९, चंदिमा इय १० ॥ १ ॥ दावहवे ११, उदगणाए १२, मंडुके १३, तेयली-
विय १४ । नंदीफले १५, अवरकंका १६, अतिन्ने १७, सुंसुमा इय १८ ॥ २ ॥ अचरे य पुंडरीयणायए
१९ एगुणवीसतिमे ॥ सूत्रम्-५ ॥

‘तए णं’ति-ततोऽनन्तरं, णमित्यलंकारे, चम्पाया नगर्याः परिपत्-कृणिकराजोदिका निर्गता-निःसृता, सुधर्मस्वामि-
वन्दनार्थं, ‘जामेव दिस्सि पाउडभूया, तामेव दिस्सि पडिगाए’ति-यस्या दिशः सकाशात् प्रादुर्भूता-आविर्भूता
आगता इत्यर्थः; तामेव दिशं प्रतिगतेति । तस्मिन् काले, तस्मिन् समये, आर्यसुधर्मणोऽन्तेवासी आर्यजम्बूनामानगरः;

काश्यपगोत्रेण 'सत्सुस्सेहे'ति-सप्तहस्तोच्छ्रयो यावत्करणादिदं दृश्यं, 'सप्तचउरससंठाणसंठिए वज्जरिस्सहनाराय-
संधयणे कणगपुलगनिघसपम्हगोरे-' कनकस्य-सुवर्णस्य, 'पुलग'ति-यः पुलको लवस्तस्य यो निकषः-कपपट्टे
रेखालक्षणः, तथा-'पम्ह'ति-पद्मगर्भस्तद्वत् गौरो यः स तथा, बृद्ध्याख्या तु-कनकस्य, न लोहादेर्यः पुलकः-सारो
वर्णातिशयः, तत्प्रधानो यो निकषो-रेखा तस्य यत्पक्षमबहुलत्वं, तद्वद्यो गौरः स कनकपुलकनिकषपक्षमगौरः, तथा-
'उग्रतपा'-उग्रम्-अप्रभृष्यं तपोऽस्येतिकृत्वा, तथा-'तत्तत्तवे'-तप्तं-तापितं तपो येन स तप्ततपाः, एवं तेन तत्तपस्तप्तं येन
कर्मर्माणि संताप्य तेन तपसा स्वात्मापि तपोरूपः संतापितो यतोऽन्यस्यास्पृश्यमिव जातमिति, तथा-महातपाः-
प्रशस्ततपा बृहत्तया वा, तथा-दीप्तं तपो यस्य स दीप्ततपाः, दीप्तं तु हुताशन इव ज्वलत्तेजः कर्मन्धनदाहकत्वात्; तथा-
'उराले घोरे घोरगुणे घोरतवस्सी घोरवंभचेरवासी उच्छृढसरीरं संखित्तविउलतेयलेस्से' इति पूर्ववत्;
एवंगुणविशिष्टो जम्बूस्वामी भगवान्, आर्यसुधर्मणः स्थविरस्य 'अदूरसामंते'ति-दूरं-विप्रकर्षः, सामन्तं-समीपं,
उभयोरभावोऽदूरसामन्तं, तस्मिन्नातिदूरे नातिसमीपे उचिते देशे स्थित इत्यर्थः; कथं?-'उड्डंजाणू' इत्यादि, शुद्धपृथि-
व्यासनवर्जनात्, औपग्रहिकनिषधामावाच्च, उत्कटुकामनः सन्नपदिश्यते, ऊड्डं जानुनी यस्य स ऊड्डंजातुः; 'अधःशिराः'-
अधोमुखो नोड्डं तिर्यग् वा विक्षिप्तदृष्टिः, किं तु नियतभूभागनियमितदृष्टिरिति भावना । 'ज्ञाणकोटोवगए'ति-व्यानमेव
कोष्ठो ध्यानकोष्ठस्तमुपगतो ध्यानकोष्ठोपगतः, यथा हि कोष्ठके धान्यं प्रक्षिप्तमविप्रकीर्णं भवत्येवं, स भगवान् धर्मध्यानकोष्ठक-
मनुप्रविश्येन्द्रियमनांस्यधिकृत्य संवृतात्मा भवतीति भावः; संयमेन-संवरेण, तपसा-ध्यानेनात्मानं भावयन्-वासयन्

विहरति-तिष्ठति । 'तए णं से' इत्यादि, तत इत्यानन्तर्ये, तस्मात् ध्यानादनन्तरं, णमित्यलंकारे, 'स' इति पूर्वप्रस्तुत-
 परामर्शार्थः, तस्य तु सामान्योक्तस्य विशेषावधारणार्थं आर्यजम्बूनामेति, स च उत्तिष्ठतीति संबन्धः; किम्भूतः सन्नित्याह-
 'जायस्सद्धे' इत्यादि, जाता-प्रवृत्ता श्रद्धा-इच्छाऽस्येति जातश्रद्धः, कः?, -वक्ष्यमाणानां पदार्थानां तत्त्वपरिज्ञाने स तथा,
 जातः संशयोऽस्येति जातसंशयः; संशयस्त्वनिर्द्धारितार्थं ज्ञानमुभयवस्त्वंशवलम्बितया प्रवृत्तं, स त्वेवं तस्य भगवतो जातः-
 यथा-भगवता श्रीमन्महावीरवर्द्धमानस्वामिना त्रिभुवनमवनप्रकाशप्रदीपकल्पेन पञ्चमस्यांगस्य समस्तवस्तुस्तोमव्यतिकरा-
 विर्भावनेनार्थोऽभिहित एवं षष्ठस्याप्युक्तोऽन्यथा वेति; तथा 'जातकुतूहलो'-जातं कुतूहलं यस्य स तथा, जातोत्सुक्य
 इत्यर्थः; विश्वस्यापि विश्वव्यतिकरस्य पञ्चमाङ्गे प्रतिपादितत्वात् षष्ठाङ्गस्य कोऽन्योऽर्थो भगवताऽभिहितो भविष्यतीति,
 संजातश्रद्ध इत्यादौ समुत्पन्न श्रद्धा इत्यादौ च संग्रहः प्रकर्षादिवचनः, तथा-उत्पन्न श्रद्धः प्रागभूता उत्पन्ना श्रद्धा यस्ये-
 त्युत्पन्नश्रद्धः । अथोत्पन्नश्रद्धत्वस्य जातश्रद्धत्वस्य च कोऽर्थमेदो?, न कश्चिदेव, किमर्थं तत्प्रयोगः?, हेतुत्वप्रदर्शनार्थं,
 तथाहि-उत्पन्नश्रद्धत्वाजातश्रद्धः प्रवृत्तश्रद्ध इत्यर्थः; अपरस्त्वाह-जाता श्रद्धा यस्य प्रवृत्तं स जातश्रद्धः, कथं जातश्रद्धो?,
 यस्माज्जातसंशयः, षष्ठाङ्गार्थः पञ्चमाङ्गार्थवत् प्रज्ञप्तः उत्तान्यथेति, कथं संशयोऽजनि?, यस्मात् जातकुतूहलः, कीदृशो
 नाम षष्ठाङ्गस्यार्थो भविष्यति?, कथं च तमहमवभोत्स्ये इति?, तावदवग्रहः, एवं संजातोत्पन्नसमुत्पन्नश्रद्धादय
 ईहायाधारणामेदेन वाच्या इति । 'उट्ठाए उट्ठे' ति-उत्थानमुत्था-ऊर्द्धं वर्त्तनं तथा उत्थया उत्तिष्ठति उत्थाय च,
 'जेणे'त्यादि प्रकटं, 'अज्जसुहम्मे थेरे' इत्यत्र षष्ठ्यर्थे सप्तमीति, 'तिगुत्तो' ति-त्रिकृत्वस्त्रीन् वारान्, 'आदक्षिण-

प्रदक्षिणां' -दक्षिणपार्श्वदिशम्परिभ्रमणतो दक्षिणपार्श्वप्राप्तिरादक्षिणप्रदक्षिणा तां, 'अज्जसुहम्मं ऐरं' -इत्यत्र पाठान्तरे आदक्षिणात्प्रदक्षिणो-दक्षिणपार्श्ववर्ती यः स, तथा-तं 'करोति'-विदधाति, वन्दते-वाचा स्तौति, नमस्यति-कायेन प्रणमति, नात्यामन्ने नातिदूरे उचिते देशे इत्यर्थः; 'सुस्सुसम्माणे'त्ति-श्रोतुमिच्छन्, 'पज्जुवासम्माणे'त्ति-पर्युपासनां विदधानः, अभिमुखः, 'पंजलिउडे'त्ति-कृतप्राञ्जलिः विनयेन प्रणमति-उक्तलक्षणेन, 'जई'त्यादि प्रकटं, नवरं यदि भदन्त ! 'एवं'मिति-वक्ष्यमाणप्रकारं, 'वदास्मि'त्ति-अवादीत् यदवादीत् तदाह-'जई'त्यादि प्रकटं, नवरं यदि भदन्त ! श्रमणेन पञ्चमाङ्गस्यायमर्थः-अनन्तरोदितत्वेन प्रत्यक्षः प्रज्ञप्तस्ततः षष्ठाङ्गस्य कोऽर्थः प्रज्ञप्त इति प्रश्नवाक्यार्थः ? अथोत्तर-दानार्थं 'जम्बूनामे'त्ति हे जम्बू ! इति-एवंप्रकारेणामन्त्रणवचसाऽऽमन्त्र्य आर्यसुधर्मा स्थविरः आर्यजम्बूनामानं अनगारमेवमवादीत्-'नायाणि'त्ति-ज्ञातानि-उदाहरणानीति प्रथमः श्रुतस्कन्धः, 'धम्मकहाओ'त्ति-धम्मप्रधानाः कथाः धर्मकथा इति द्वितीयः ।

'उक्खित्ते'त्यादि श्लोकद्वयं सार्द्धं, तत्र मेघकुमारजीवेन हस्तिमेवे वर्तमानेन यः पाद उत्क्षिप्तेनोत्क्षिप्तेनोपलक्षितं मेघकुमारचरितमुत्क्षिप्तमेवोच्यते, उत्क्षिप्तमेव ज्ञातम्-उदाहरणं विवक्षितार्थसाधनमुत्क्षिप्तज्ञातं, ज्ञातता चास्यैवं भावनीया, दयादिगुणवन्तः सहन्त एव देहकष्टं, उत्क्षिप्तकपादो मेघकुमारजीवहस्तीवेति; एतदर्थमिधायकं सूत्रमधीयमानत्वादध्ययन-मुक्तमेवं सर्वत्र ॥ १ ॥ तथा-संघाटकः-श्रेष्ठिचोरयोरेकवन्धनबद्धत्वमिदमप्रयभीष्टार्थज्ञापकत्वात् ज्ञातमेव, एवमौचित्येन

सर्वत्र ज्ञातशब्दो योज्यः, यथायथं च ज्ञातत्वं प्रत्यक्ष्ययनं तदर्थान्वगमादवसेयमिति ॥ २ ॥ नवरं अण्डकं-मयूराण्डं ॥ ३ ॥
 कर्मश्च-कच्छपः ॥ ४ ॥ शैलको-राजर्षिः ॥ ५ ॥ तुम्बं च-अलाबुः ॥ ६ ॥ रोहिणी-श्रेष्ठिवधूः ॥ ७ ॥ मल्ली-एकोन-
 विंशतितमजिनस्थानोत्पन्ना तीर्थकरी ॥ ८ ॥ माकन्दी नाम वणिक्, तत्पुत्रो माकन्दीशब्दनेह गृहीतः ॥ ९ ॥ चन्द्रमा
 इति च ॥ १० ॥ 'दाचद्देवे'ति-समुद्रतटे वृक्षविशेषाः ॥ ११ ॥ उदकं-नगरपरिखाजलं, तदेव ज्ञातम्-उदाहरणं-उदक
 ज्ञातम् ॥ १२ ॥ मण्डूकः-नन्दमणिकारश्रेष्ठिजीवः ॥ १३ ॥ 'नेयली इय'ति-तेतलिसुताभिधानोऽमात्य इति च ॥ १४ ॥
 'नन्दीफल'ति-नन्दिवृक्षाभिधानतरुफलानि ॥ १५ ॥ 'अवरकंका'-धातलीखण्डभरतक्षेत्रराजधानी ॥ १६ ॥ 'आङ्गणो'-
 ति-आकीर्णा-जात्याः समुद्रमध्यवर्तिनोऽध्याः ॥ १७ ॥ 'सुंसुमा इय'ति-सुंसुमाभिधाना श्रेष्ठिद्वहिता ॥ १८ ॥
 अपरं च पुण्डरीकज्ञातमेकोनविंशतितममिति ॥ १९ ॥

जति णं भंते ! समणेणं जाव संपत्तेणं, णायणं एगूणवीसा अज्झयणा पं०, तं-उक्खित्तणाए जाव
 पुंडरीएत्ति य । पढमस्स णं भंते ! अज्झयणस्स के अट्ठे पन्नत्ते १, एवं खलु जंबू ! तेणं कालेणं २, इहेव
 जंबुद्दीवे दीवे, भारहे वास्से, दाहिणद्धभरहे, रायणिहे गामं नयरे होत्था, वणणओ; चेत्तिए वन्नओ । तत्थ
 णं रायणिहे नगरे, सेणिए नामं राया होत्था, महनाहिमवंतं वन्नओ; तस्स णं सेणियस्स रत्तो नंदा नामं
 देवी होत्था, सुकुमालपाणिपाया वणणओ ॥ सूत्रम्-६ ॥

तत्सं णं सेणियस्स पुत्ते नंदाए देवीए, अत्तए अभए नामं कुमारं होत्था, अहीण जाव सुखे, साम-
दंडभेयउवप्पयाणणीतिसुप्पउत्तणयचिहिन्नु, ईहावूहमगणगवेसणअत्थसत्थमइविसारए, उप्पत्तियाए-
वेणइथाए-कम्मियाए-पारिणामिआए-चउव्विहाए-बुद्धिए उव्वेए, सेणियस्स रण्णो बहुसु कल्लेसु य,
कुडुंबेसु य, मंतेसु य, गुज्जेसु य, रहस्सेसु य, निच्छएसु य, आपुच्छणिज्जे, पडिपुच्छणिज्जे; मेही पमाणं,
आहारं, आलंबणं, चक्खुं, मेहीभूए, पमाणभूए, आलंबणभूए, चक्खुभूए, सव्वकल्लेसु, सव्व-
भूमियासु लद्धपच्चए, विइण्णविचारं, रत्नधुरचित्तए यावि होत्था; सेणियस्स रत्तो रज्जं च, रट्ठं च, कोसं च,
कोट्टागारं च, बलं च, वाहणं च, युरं च, अंतउरं च; सयमेव समुवेक्खमाणे २ विहरति ॥ सूत्रम्-७ ॥

यदि प्रथमश्रुतस्कन्धस्यैतान्यवयवानि भगवतोक्तानि, ततः प्रथमाध्ययनस्य कोडर्थो भगवता प्रज्ञप्तः, इति
शास्त्रार्थप्रस्तावना । अथैवं पृष्टवन्तं जम्बूस्वामिनं प्रति सुधर्मस्वामी यथाश्रुतमर्थं वक्तुमुपक्रमते स्मेति । 'एवं'मित्यादि
सुगमं, नवरं 'एवं'मिति वक्ष्यमाणप्रकारार्थः प्रज्ञप्त इति प्रक्रमः, खलुत्रात्रियालङ्कारे, जम्बूरिति शिष्यामन्त्रणे, 'इदं'वे'ति
देशतः प्रत्यक्षासन्ने, न पुनरसंख्येयत्वात् ; जम्बूद्वीपानामन्यत्रेतिभावः भारते वर्षे-क्षेत्रे, 'दाहिणडुभरहे'ति-दक्षिणार्ध-
भारते, नोत्तरार्द्धभारते । 'देवी'ति-राजभार्या, 'चण्णओ'ति-वर्णको वाच्यः, स च वक्ष्यमाणधारिण्या इव दृश्यः ।
'अत्तए'ति-आत्मजः-अङ्गज इत्यर्थः, 'अहीण जाव सुखे'ति-इह यावत्करणादिदं द्रष्टव्यं, 'अहीणपंचिचिय-

सरीरे'-अहीनानि-अन्यूनानि लक्षणतः स्वरूपतो वा, पञ्चापीन्द्रियाणि यस्मिस्तत्तथाविधं शरीरं यस्य स तथा; 'लक्ष्णव-
जणगुणोवचेष्टे'-लक्षणानि-स्वस्तिकचक्रादीनि, व्यञ्जनानि-मषटिलकादीनि, तेषां यो गुणः-प्रशस्तता तेनोपेतो-
युक्तो यः स तथा, उप-अप-इत-इति शब्दत्रयस्य स्थाने शकन्त्वादिदर्शनादुपेत इति स्यात्; 'माणुम्माणपमाण-
पडिपुणसुजायसव्वंगसुंदरंगे'-तत्र मानं-जलद्रोणप्रमाणता, कथं?, -जलस्यातिभृते कुण्डे पुरुषे निवेशिते यज्जलं
निस्सरति, तद्यदि द्रोणमानं भवति, तदा स पुरुषो मानप्राप्त उच्यते; तथा उन्मानं-अर्द्धभारप्रमाणता, कथं?-तुलासोपितः पुरुषो
यद्यर्द्धभारं तुलति, तदा स उन्मानप्राप्त इत्युच्यते; प्रमाणं-स्वाङ्गुलेनाष्टोत्तरशतोच्छ्रयता, ततश्च मनोन्मानप्रमाणैः प्रतिपूर्णानि-
अन्यूनानि, सुजातानि-सुनिष्पन्नानि, सर्वाणि अङ्गानि-शिरःप्रभृतीनि, यस्मिन् तत्तथाविधं सुन्दरमंगं-शरीरं यस्य स तथा;
'ससिसोमाकारे कंते पियदंसणे'-शशिवत् सौम्याकारं, कान्तं-कमनीयमत एव प्रियं द्रष्टृणां दर्शनं-रूपं यस्य स तथा;
अत एव 'सुरूवे'त्ति-सुरूप इति, तथा-सामदण्डभेदउपप्रदानलक्षणा या राजनीतयः, तासां सुष्ठु प्रयुक्तं-प्रयोगो व्यापारणं
यस्य स तथा; नयानां-नैगमादीनां उक्तलक्षणनीतीनां च या विधा-विधयः प्रकारास्तान् जानाति यः स तथा, पश्चात्पदद्वय-
स्य कर्मधारयः; तत्र परस्परपकारप्रदर्शनगुणकीर्तनादिना शत्रोरात्मवशीकरणं साम, तथाविधपरिक्लेशे धनहरणादिको दण्डः,
विजिगीषितशत्रुपरिवर्गस्य स्वाम्यादिस्नेहापनयनादिको भेदः, गृहीतधनप्रतिदानादिकमुपप्रदानं; नयविधयस्तु सप्त नैगमादयो
नयाः प्रत्येकं शतभेदा, नीतिभेदास्तु सामनीतेः पञ्च, दण्डस्य त्रयः, भेदस्य उपप्रदानस्य च पञ्च कामन्दकादिप्रसिद्धा
इति । तथा ईहा च-स्थाणुरयं पुरुषो वेत्येवं सदर्शालोचनाभिमुखा मतिचेष्टा, अपोहश्च-स्थानुरेवायमित्यादिरूपो निश्चयः,

मार्गणं च-इह बल्युत्सर्पणादयः स्थाणुधर्मा एव प्रायो घटन्ते इत्याद्यन्वयधर्मलोचनरूपं, सर्वेषां च-इह शरीरकण्डूयना-
दयः पुरुषधर्माः प्रायो न घटन्त इति व्यतिरेकधर्मलोचनरूपं; ईहाव्यूहमार्गणागवेषणानि; तैरर्थशास्त्रे-अर्थोपायव्युत्पादग्रन्थे
कौटिल्यराज[धा]नीत्यादौ या मतिबोधस्तया विशारदः-पण्डितो यः स ईहाव्यूहमार्गणगवेषणार्थशास्त्रमतिविशारदः ।
तथौत्पत्तिकयादिकया बुद्ध्या उपपेतो-युक्तः; तत्रौत्पत्तिकी-अदृष्टाश्रुताननुभूतार्थविषयाऽऽकस्मिकी, वैनयिकी-गुरुविनय-
लभ्यशास्त्रार्थसंस्कारजन्या, कर्मजा-कृपिवारिज्यादिकर्मभ्यासप्रभवा; पारिणामिकी-प्रायो वयोविपाकजन्या । तथा-श्रेणि-
कस्य राज्ञः बहुषु कार्येषु च-भक्तसेवकराज्यादिदानलक्षणकृत्येषु विषयभूतेषु, तथा-कुटुम्बेषु च-स्वकीयपरकीयेषु विषयभूतेषु ये
मन्त्रादयो निश्चयान्तास्तेषु आप्रच्छनीयः; तत्र मन्त्रा-मन्त्रणानि पर्यलोचनानि, तेषु च गुह्यानीव गुह्यानि-लज्जनीयव्यव-
हारगोपितानि, तेषु च रहस्यानि-एकान्तयोग्यानि; तेषु निश्चयेषु वा-इत्थमेवेदं विधेयमित्येवंरूपनिर्णयेषु । अथवा-स्वतन्त्रेषु
कार्यादिषु षट्सु विषयेषु चकाराः समुच्चयार्थाः; आप्रच्छनीयः-सकृत् प्रतिप्रच्छनीयो द्वित्रिकृत्वः; किमिति ?-यतोऽसौ 'मेढि'-
त्ति-खलकमध्यवर्त्तिनी स्थूणा, यस्यां नियमिता गोपङ्क्तिर्धान्यं गाहयति, तद्वद्यमालम्ब्य सकलमन्त्रिमण्डलं मन्त्रणीयार्थान्
धान्यमिव विवेचयति सा मेढी; तथा-प्रमाणं-प्रत्यक्षादि, तद्वद्यः तद्दृष्टार्थानामव्यभिचारित्वेन तथैव प्रवृत्तिनिवृत्तिगोचरत्वात्
स प्रमाणं; तथा-'आधारे'-आधारस्येव सर्वकार्येषु लोकानामुपकारित्वात्, तथा-'आलम्बनं' रज्ज्वादि, तद्वदापद्रुत्तादि-
निस्तारकत्वाद्दालम्बनं; तथा-चक्षुः-लोचनं तद्वल्लोकस्य मन्त्र्यमात्यादिविविधकार्येषु प्रवृत्तिनिवृत्तिविषयप्रदर्शकत्वाच्चक्षुरिति ।
एतदेव प्रपञ्चयति-'मेढिभूए' इत्यादि, भूतशब्द उपमार्थः, सर्वकार्येषु-सन्धिविग्रहादिषु सर्वभूमिकासु-मन्त्रिअमात्यादि-

स्थानकेषु लब्धः-उपलब्धः, प्रत्ययः-प्रतीतिरविवक्षितं च यस्य स, तथा-‘विहणवियारे’ति वितीर्णो-राज्ञाऽनु-
ज्ञातो विचारः-अवकाशो यस्य विश्वसनीयत्वात् असौ वितीर्णविचारः सर्वकार्यादिष्विति प्रकृतं; अथवा-‘विणवियारे’
विज्ञापिता राज्ञो लोकप्रयोजनानां निवेदयिता, किं बहुना ?-राज्यधुराश्रितकोऽपि-राज्यनिर्वाहकश्चाप्यभूत्; एतदेवाह-
श्रेणिकस्य राज्ञो राज्यं च-राष्ट्रादिसमुदायात्मकं, राष्ट्रं च-जनपदं, कोशं च-माण्डागारं, कोष्ठागारं च-धान्यगृहं, बलं च-
हस्त्यादिसैन्यं, वाहनं च-वेसरादिकं, पुरं च-नगरं, अन्तःपुरं च-अवरोधनं, स्वयमेव-आत्मनैव समुत्प्रेक्षमाणो-निरूपयन्
समुत्प्रेक्षमाणो वा-व्यापारयन् इह च द्विवचनमाभीक्ष्ण्येऽवसेयं, ‘विहरति’-आस्ते स्म ।

तस्स गं सेणियस्स रत्तो धारिणी नामं देवी होत्था, जाव सेणियस्स रत्तो इट्ठा जाव विहरइ ॥सूत्रम्-८॥
तए गं सा धारिणी देवी, अन्नया कयाइ तंसि तारिसंगंसि, छक्कल्लमट्ठमड्ठसंठियखंभुगयपवरसालभं-
जियउज्जलमणिकणगरैतण भूमियंविडकजालद्धचंदणैज्जहंकंतरकणयालिचंदसालियाविभत्तिकलिते, सर-
सच्छधाज्वलवण्णरइए, बाहिरओ दूमियघट्टमट्ठे, अट्ठिभतरओ पत्तसुविलिहियचित्तकम्मे, पाणाविह-
पंचवणमणिरयणकोट्टिमत्ते, पउमलयाफुल्लवल्लिवरपुण्णजातिउल्लोयचित्तियत्ते, वंदणवरकणगकलस-
सुविणिम्मियपडिपुंजियसरसपउमसोहंतदारभाए, पयरगालंबंतमणिमुत्तदामसुविरइयदारसोहे, सुगंध-

१ कयाइ अ । २ ंगत्ति घटल्लमट्ठसंठियखंभुगप० अ । ३ रणधुभियविडग० अ । ४ ंणीउज्जुहतरकणतालि० अ । ५ ० भत्तिकलिये अ ।
६ ० जायि० अ ।

वरकुसुममन्तयपरुहलसयणोवयोरे, मणहिययनिबुहयोरे, कप्पूरलवंगमलयचन्दनकालागुरुपरकुन्दुरुक्कतुरुक्क-
ध्रुवदञ्जंतसुरभिमघमघंतगंधुदुयाभिरो, सुगंधवरगंधि, गंधवद्विभूते, मणिकरणपणासियंधकारे; किं-
बहुणा ?-जुहयुणेहिं सुरवरविमाणवेलंबियवरघरए, तंसि तारिसगंसि सयणिज्जंसि, सालिगणवद्विए,
उभओ बिब्वोयणे, दुहओ उन्नए, मज्जेणयगंभीरे, गंगापुलिणवाळुयाउदालसालिसए, उयचियवोमदुगुल्ल-
पट्टपडिच्छणो, अच्छरयमलयनययकुसतलंबसीहकैसरपच्चुत्थए, सुविरइयरयत्ताणे, रत्तंसुयसंनुए,
सुरममे, आइणगरूयवूरणवणीयतुल्लफासे; पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि सुत्तजागरा ओहीरमाणी २ एगं,
महं, सत्तुरसेहं, रययकूडसन्निहं, नहयलंसि सोमं, सोमागारं, लीलंयंतं, जंभायमाणं, मुहंमतिगयं;
गयं पासित्ता णं पडिबुद्धा ॥ ९ ॥

तते णं सा धारिणी देवी, अयमेयारूवं, उरालं, कल्लणं, सिवं, धन्नं, मंगल्लं, सस्सिरीयं, महासुमिणं;
पासित्ता णं पडिबुद्धा समाणी, हट्टतुट्ठा चित्तमाणंदिया, पीइमणा, परमसोमणस्सिया, हरिसवसविसप्पमा-
णहियया, धाराहयकलंबपुप्फगंपिच समूससियरोमकूवा, तं सुमिणं ओगिणहइ २; सयणिज्जाओ उट्टेति
२; पायपीढातो पच्चोरुहइ, पच्चोरुहइत्ता; अतुरियमचवलमसंभंताए, अविलंबियाए, रायहंससरिसीए गतीए,
जेणामेव से सेणिए राया तेणामेव उवागच्छइ, उवागच्छइत्ता; सेणियं रायं ताहिं इट्ठाहिं, कंताहिं, पिया-

१ ंभूये० अ । २ ंयारे. अ । ३ ०या अवदालसा० अ । ४ ०वरत्तसम० अ । ५ ०मइगं अ । ६ ० एतदन्तर्गतः पाठः अप्रतौ नास्ति ।

हिं, मणुनाहिं, मणामाहिं, उरालाहिं, कछाणाहिं, सिवाहिं, घनाहिं, मंगछाहिं, ससिरियाहिं, हिययग-
मणिज्जाहिं, हिययपल्हायणिज्जाहिं, मियमहुररिभियगंभीरससिसरीयाहिं, गिराहिं संलवमाणी २; पडिबो-
हेइ, पडिबोहेत्ता सेणिएणं रत्ता अब्भणुत्ताया समाणी णाणामणिकणगरयणभत्तिचित्तंसि, भदासणंसि,
निसीयति २ त्ता; आसत्था, विसत्था, सुहासणवरगथा, करयलपरिगगहिंयं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्ट,
सेणियं रायं एवं वदासी-एवं खलु अहं देवाणुप्पिया! अज्ज तंसि तारिसगंसि सयणिज्जंसि, सालिंगणवट्टिए
जाव नियगवयणमइवयंतं गयं सुमिणे पासित्ता णं पडिबुद्धा, तं एयस्स णं देवाणुप्पिया! उरालस्स
जाव सुमिणस्स के मन्ने कछाणे फलवित्तिविसेसे भविस्सति १, ॥ सूत्रम्-१० ॥

‘धारणी नामं देवी होत्था जाव सेणियस्स रत्तो इट्ठा जाव विहरइ’-इत्यत्र द्विर्यावच्छब्दकरणादेवं द्रष्टव्यम्।
‘सुकुमालपाणिपाया, अहीणपंचेदियसरीरा, लक्खणवंजणगुणोववेया, माणुम्माणपमाणसुजायसञ्चंग-
सुंदरंगी, ससिसोमाकारा, कंता, पियदंसणा, सुरूवा, करतलपरिमितविलियबलियमज्झा;’-करतल-
परिमितो-मुष्टिग्राह्यास्त्रिलीको-रेखात्रयोपेतो बलितो-बलवान् मध्यो-मध्यभागो यस्याः सा तथा। ‘कोसुईरयणिकर-
विमलपडिपुन्नसोअवयणा’-कौमुदीरजनीकरवत्-कार्तिकीचन्द्र इव विमलं-प्रतिपूणं सौम्यं च वदनं यस्याः सा, तथा-
‘कुंडलुल्लिहियगंडलेहा’-कुण्डलाभ्यामुल्लिखिता-घृष्टा गण्डलेखाः-कपोलविरचितमृगमदादिरेखा यस्याः सा। तथा-

‘सिंगारागारचारुचेसा’-शृङ्गारस्य-रसविशेषस्यागारमित्रागारं, अथवा-शृङ्गारो-मण्डनभूषणादोपः, तत्प्रधानः आकारः-
आकृतिर्यस्याः सा, तथा चारुर्वेषो-नेपथ्यं यस्याः सा, तथा-ततः कर्मधारयः । तथा-‘संगयगयहसियभणियविहिय-
विलाससललियसंलावणिउणजुत्तोवयारकुसला’-संगता-उचिता गतहसितमणितविहितविलासा यस्याः सा, तथा-
तत्र विहितं-चेष्टितं, विलासो-नेत्रचेष्टा, तथा मह ललितेन-प्रसन्नतया ये संलायाः-परस्परभाषणलक्षणास्तेषु निपुणा या
सा, तथा-युक्ता-संगता ये उपचारा-लोकव्यवहारास्तेषु कुशला या सा, तथा-ततः पदत्रयस्य कर्मधारयः । ‘पासाईया’-
चित्तप्रसादजनिका, ‘दरिसणिजा’-यां पश्यच्चक्षुर्न श्राम्यति, ‘अभिरूपा’-मनोज्ञरूपा, ‘पडिख्वा’-द्रष्टारं द्रष्टारं
प्रति रूपं यस्याः सा, तथा-‘सैणियस्स रत्तो इहा वल्लभा कांता’-काम्यत्वात्, प्रियो-प्रेमविषयत्वात्, मणुजा-
सुन्दरत्वात्; ‘नामधेजा’-नामधेयवती प्रशस्तनामधेयवतीत्यर्थः, नाम वा धार्य-हृदि घरणीयं यस्याः सा; तथा-
‘वेसासिया’-विश्वसनीयत्वात्, ‘सम्मया’-तत्कृतकार्यस्य सम्मतत्वाद्वहुमता-बहुशो बहुभ्यो वाऽन्येभ्यः सकाशान्मता,
बहुमता, बहुमानपात्रं वा; ‘अणुमया’-विप्रियकरणस्यापि पञ्चात्मता अनुमता, ‘भंडकरंडगसमाणा’-आभरणकरण्ड-
कसमानोपादेयत्वात्, ‘तेल्लकेला इव सुसंगोविया’-तैल्लकेला-सौराष्ट्रप्रसिद्धो मृन्मयस्तैलस्य भाजनविशेषः, स च
मङ्गभयाल्लोच(ठ)नभयाच्च सुष्ठु संगोप्यते एवं साऽपि; तथोच्यते ‘चेलपेडा इव सुसंपरिगिहीया’ वस्त्रमञ्जूषेत्यर्थः,
‘रणकरंडगोविव सुसारविया’-सुसंरक्षितेत्यर्थः, कुत इत्याह-‘मा णं सीयं, मा णं उण्हं, मा णं दंसा, मा णं

मसगा, मा णं वाला, मा णं चोरा, मा णं वाइयपित्तियसंभयसन्निवाइयविहरोगायंका, फुसंतुत्तिकहु;
 सेणिएणं रत्ता सद्धिं चिउलाइं भोगभोगाइं भुंजमाणा विहरति' । माशब्दा निषेधार्थाः, णंकारा वाक्यालङ्कारार्थाः;
 अथा- 'माणं' ति-मैनामिति प्राकृतत्वात्, व्यालाः-श्वापदभुजगाः, रोगाः-कालमहाः, आतङ्काः-सद्योधातिनः; इतिकहु-
 इतिकृत्वा इतिहेतोर्भोगभोगान्-अतिशयवद्भोगानिति । 'तए णं' ति-ततोऽनन्तरं, 'तंसि तारिसयंसि' ति-यदिदं वक्ष्यमाण-
 गुणं तस्मिंस्तादृशकं, यादृशमुपचितपुण्यस्कन्धानामङ्गिनामुचितं, 'वरघरए' ति-संबन्धः वासभवने इत्यर्थः; कथंभूते ?,-
 'षट्काष्ठकं'-गृहस्य बाह्यालन्दकं षड्द्वारुकमिति यदागमप्रसिद्धं, द्वारमित्यन्ये; स्तम्मविशेषणमिदमित्यन्ये तथा-लष्टा-
 मनोज्ञा, मृष्टा-मसृणाः, संस्थिता-विशिष्टसंस्थानवन्तो ये स्तम्भास्तथा उद्गता-ऊर्ध्वगता स्तम्भेषु वा उद्गता-व्यवस्थिताः
 स्तम्भोद्गताः, प्रवराणां वराः-प्रवरवराः-अतिप्रधाना याः शालमञ्जिकाः-पुत्रिकास्तथा उज्ज्वलानां मणीनां-चन्द्रकान्तादीनां
 कनकस्य रत्नानां-कर्केतनादीनां या स्तूपिका-शिखरं; तथा-विटङ्कः-कपोतपाली वरणिङ्काधोवर्त्ती अस्तरविशेषः, जालं-
 सच्छिद्रो गवाक्षविशेषः, अर्द्धचन्द्रः-अर्द्धचन्द्राकारं सोपानं निर्यूहकं--द्वारपार्श्वविनिर्गतदारु अंतरं-अस्तरविशेष एव
 पानीयान्तरमिति सूत्रधारैर्यद् व्यपदिश्यते निर्यूहकद्वयस्य यान्यन्तराणि तानि वा निर्यूहकान्तराणि कणकाली-अस्तर-
 विशेषश्चन्द्रसालिका च-गृहोपरि शाला एतेषां गृहांशानां या विभक्तिः-विभजनं विविक्तता तथा कलितं-युक्तं यत्तत्तथा
 तस्मिन्; 'सरसच्छवाडवंडंसरइए' ति-स्थान्यं, कैश्चित् पुनरेवं संभावितमिदं-'सरसच्छवाडवलवन्नरइए' ति-तत्र

१ गदेव व० अ । २ ष एव तथा चन्दं अ । ३ वाडवलवन्नरए ति अ ।

सरसेन-अच्छेन धातूपलेन-पाषाणधातुना गैरिकविशेषणेत्यर्थः वर्णो रचितो यत्र तत्तथा, 'बाहिरओ दूमियघडमड्डे'ति-
दूमितं-धवलितं घृष्टं-कोमलपाषाणादिना अत एव मृष्टं-मष्टुणं यत्तत्तथा तस्मिन्, तथा अभ्यन्तरतः प्रशस्तं-स्वकीय
२ कर्मव्यापृतं शुचि-पवित्रं लिखितं चित्रकर्म यत्र तत्तथा-तस्मिन्; तथा-नानाविधानां जातिभेदेन पञ्चवर्णानां मणिरत्नानां
सत्कं क्लृप्तमलं-मणिभूमिका यस्मिन्स्तत्तथा तत्र, तथा-पद्मैः-पद्माकारैरेवं लताभिरशोकलताभिः पद्मलताभिर्वा मृणालिकाभिः
पुष्पवल्लीभिः-पुष्पप्रधानाभिः पत्रवल्लीभिः, तथा-चराभिः पुष्पजातिभिः-मालतीप्रभृतिभिश्चित्रितमुल्लोकतलं-उपरितनभागो
यस्मिन् तत्तथा तत्र, इह च प्राकृतत्वेन 'उल्लोयचिच्चित्तियनले' इत्येवं विपर्ययनिर्देशो द्रष्टव्य इति; अथवा-पद्मादिभिरुल्लो-
कस्य चित्रितं तलं-अधोभागो यस्मिन्निति, तथा-वन्द्यन्त इति वन्दना-मङ्गल्याः, ये वरकनकस्य कलशाः, सुष्ठु-'निम्मिय'ति-
न्यस्ताः प्रतिपूजिता-चन्दनादिचर्चिताः, सरसपद्माः-सरसमुत्सथगनकमलाः शोभमाना द्वारभागेषु यस्य, पाठान्तरापेक्षया
चन्दनवरकनककलशैः सुन्यस्तैस्तथा प्रतिपूजितैः-पुञ्जीकृतैः सरसपद्मैः शोभमाना द्वारभागा यस्य तत्तथा तस्मिन्; तथा-
प्रतरकाणि-स्वर्णादिमया आभरणविशेषास्तत्प्रधानैर्मणिमुक्तानां दामभिः-स्रग्भिः सुष्ठु विरचिता द्वारशोभा यस्य तत्तथा
तस्मिन्, तथा-सुगन्धिवरकुसुमैर्मृदुकस्य-मृदोः पक्ष्मलस्य च-पक्ष्मवतः शयनस्य-तूल्यादिशयनीस्य यः उपचारः-पूजा
उपचारो वा स विद्यते यस्मिन् मण इत्यस्य मत्त्वर्थीयत्वात्, तत् सुगन्धिवरकुसुममृदुपक्ष्मलशयनीयोपचारवत्तच्च, यद्
हृदयनिवृत्तिकरं च-मनःस्वास्थ्यकरं तत्तथा तस्मिन्; तथा-कर्पूरश्च लवङ्गानि च-फलविशेषाः, मलयचन्दनं च-पर्वत-

विशेषप्रभवं श्रीखण्डं, कालागुरुश्च-कृष्णागरः, प्रवरकुन्दुरुक्तं च-चीडाभिधानो गन्धद्रव्यविशेषः, तुरुक्तं च-सिल्हकं, धूपश्च-
 गन्धद्रव्यसंयोगज इति द्वन्द्वः, एतेषां वा संबंधी यो धूपः, तस्य दह्यमानस्य सुरभिर्यो मधमवायमानः-अतिशयवान् गन्धः
 उद्भूतः-उद्भूतः-तेनाभिरामम्-अभिरमणीयं यत्तथा तस्मिन्; तथा-सुष्ठु गन्धवरणां-प्रधानचूर्णानां गन्धो यस्मिन् अस्ति
 तत् सुगन्धवरगन्धिकं तस्मिन्, तथा-गन्धवर्त्तिः-गन्धद्रव्यगुटिका कस्तूरिका वा गन्धस्तद्वुटिका गन्धवर्त्तिस्तद्वृत्ते-सौरभ्या-
 तिशयात्तत्कल्पे, तथा-मणिकिरणप्रणाशितान्धकारे; किं बहुना वर्णकेन ?-वर्णकसर्वस्वमिदं ह्युत्था गुणैश्च सुरवरविमानं
 विडम्बयति-जयति यद्वरगृहकं तत्तथा तत्र, तथा-तस्मिन् तादृशे शयनीये सहालिङ्गनवरर्या-शरीरप्रमाणोपधानेन यत्त-
 त्सालिङ्गनवर्त्तिकं तत्र, 'उभओ विव्वोयणे'ति-उभयतः उभौ-शिरोऽन्तपादान्तावाश्रित्य, 'विव्वोयणे'ति-उपधाने
 यत्र तत्तथा तस्मिन्, 'दुहओ'ति-उभयतः उन्नते मध्ये नतं च तन्निम्नत्वाद्भीरं च महत्त्वाच्चतगम्भीरं, अथवा-मध्येन च
 भागेन तु गम्भीरे-अवनते गङ्गापुलिनवालुकायाः अवदातः-अवदलनं पादादिन्यासेऽधोगमनमित्यर्थः तेन 'सालिसए'ति
 सत्त्वशकमतिनम्रत्वाद्यत्तत्तथा तत्र, दृश्यते च हंसतूल्यादिष्वयं न्याय इति । तथा-'उयचिय'ति-परिकर्मितं यत् क्षौमं दूकूलं-
 कार्पासिकमतसीमयं वा वस्त्रं तस्य युगलापेक्षया यः पट्टः-एकः शाटकः स प्रतिच्छादनम्-आच्छादनं यस्य तत्तथा तत्र,
 तथा-आस्तरको मलको नवतः कुशक्तो लिम्बः सिंहकेसरश्चैते आस्तरणविशेषास्तैः प्रत्यवस्तृतम्-आच्छादितं यत्तत्तथा, इह
 चास्तरको लोकप्रतीत एव, मलककुशक्तौ तु रूढिगम्यौ, नवतस्तु ऊर्णाविशेषमयो जीनमिति लोके यदुच्यते, लिम्बो-बालो-
 रभ्रस्योर्णाधुक्ता कृतिः, सिंहकेसरो-जटिलकम्बलः, तथा-सुष्ठु विरचितं शुचि वा रचितं रजस्त्राणं-आच्छादनविशेषोऽपरि-

भोगावस्थायां यस्मिंस्तत्तथा तत्र, रक्तांशुकसंहृते-मशकगृहाभिधानवस्त्रावृते सुरम्ये, तथा-आजिनकं-चर्ममयो वस्त्रविशेषः; स च स्वभावादतिकोमलो भवति । तथा-रुतं-कर्पासपद्म, बुरो-वनस्पतिविशेषः, नवनीतं-अक्षुण्णं, एभिस्तुल्यः स्पर्शो यस्य; तुलं वा-अर्कतूलं, तत्र पक्षे एतेषामिव स्पर्शो यस्य तत्तथा तत्र, पूर्वरात्रासावपररात्रश्च-पूर्वरात्रापररात्रः, स एव काललक्षणः समयः, न तु सामाचारादिलक्षणः पूर्वरात्रापररात्रकालसमयस्तत्र, मध्यरात्रे इत्यर्थः; इह चार्पत्वादेकरेफलोपेन-
'पुञ्चरत्तावरत्त'त्युक्तं, अप[र]रात्रशब्दो वाडयमिति । सुप्तजागरा-नातिसुप्ता नातिजाग्रती, अत एवाह-'ओहीर-
माणी र'त्ति-वारं वारमीषन्निद्रां गच्छन्तीत्यर्थः; एकं महान्तं सप्तोत्सेधमित्यादिविशेषणं मुखमतिगतं गजं दृष्ट्वा, प्रतिबुद्धेति योगः; तत्र सप्तोत्सेधं सप्तसु-कुम्भादिषु स्थानेषून्नतं सप्तहस्तोच्छ्रितं वा 'रययं'ति-रूप्यं, 'नहयलंसि'त्ति-नभस्तलान्मुख-
मतिगतमिति योगः । वाचनान्तरे त्वेवं दृश्यते-'जाव सीहं सुविणे पासित्ता णं पडिबुद्धा'-तत्र यावत्करणादिदं द्रष्टव्यम् । 'एकं च णं महंतं पंडुरं धवलं ये सेयं'-एकार्थशब्दत्रयोपादानं चात्यन्तशुक्लताख्यापनार्थं, एतदेवोपमाने-
नाह-'संखउलविमलदहिघणगोखीर(विमल)फेणरयणि करपगासं'-शंखकुलस्येव विमलदक्ष इव घनगोक्षीरस्येव विमलफेनस्येव रजनीकरस्येव प्रकाशः-प्रभा यस्य स तथा तं, अथवा-'हाररजतखीरसागरदगरयमहासेलपंडुरतरोरु-
रमणिज्जदरिसणिज्ज'-हारादिभ्यः पाण्डुरतरो यः स तथा, इह च महाशैलो-महाहिमवान्, तथा उरुः-विस्तीर्णः, रमणीयो-रम्योऽत एव दर्शनीय इति पदचतुष्टयस्य कर्मधारयोऽतस्तत्, तथा-'थिरलट्टपउट्टपीवरसुसिलिडविसिड-
तिक्खदाहाविडंविचयमुहं'-स्थिरो-अप्रकम्पौ, लघौ-मनोज्ञौ, प्रकोष्ठौ-कूर्पराग्रेतनमागौ यस्य स तथा; तथा-पीवराः-

स्थूलाः, सुश्लिष्टाः—अविस्वरा विशिष्टा—मनोहरास्तीक्ष्णा या दंष्ट्रास्ताभिः कृत्वा, 'चिडंबियं'ति—विद्युतं मुखं यस्य स तथा,
 ततः कर्मधारयस्तं; तथा—'परिकर्मियज्चकमलकोमलमार्द्वयसोहंतलट्टउट्टं'—परिकर्मितं—कृतपरिकर्मा, 'माड्य'त्ति—
 मात्रावान् परिमित इत्यर्थः; शेषं प्रतीतं; तथा—'रत्नुपलपत्तमउयसुकुमालतालुनिह्णालियगजीहं'—रत्नोत्पलपत्र-
 मित्र मुदुकेभ्यः सुकुमारमतिकोमलं तालु च निर्लीलिताग्रा—प्रसादिताग्रा जिह्वा च यस्य स तथा तं, तथा—'महुरगुलिय-
 भिसंतपिंगलच्छं'—मधुगुटिकेव—क्षौद्रवत्तिरिव, 'भिसंत'त्ति—दीप्यमाने पिङ्गले—कपिले अक्षिणी यस्य स तथा तं; तथा—
 'मूसागयपवरकणयतावियआवत्तायंतवट्टतडियविमलसरिसनयणं'—मूषागतं मृन्मयभाजनविशेषस्थं यत्प्रवरकनकं
 तापितमग्निधमनात्, 'आवत्तायंत'त्ति—आवर्त्तं कुर्यत् तद्वत् तथा वृत्ते च तर्हिते—विद्युत्ते विमले च सदृशे च—समाने नयने
 यस्य स तथा तं; अत्र च 'वट्टतट्ट'—इत्येतावदेव पुस्तके दृष्टं संभावनया तु वृत्ततर्हित इति व्याख्यातमिति, पाठान्तरेण तु
 'वट्टपडिपुण्णपसत्थनिद्धमहुगुलियपिंगलच्छं' स्फुटश्चायं पाठः । तथा—'विसालपीवरभमरोरूपडिपुण्णविमल-
 खंधं'—विशालो—विस्तीर्णः, पीवरो—मांसलः, 'भ्रमरोरूलाः'—भ्रमरा—रोमावर्चा उरवो—विस्तीर्णा यत्र स तथा, परिपूर्णो विमलश्च
 स्कन्धो यस्य स तथा तं; अथवा—'पडिपुण्णसुजायखंधं', तथा—'मिदुविसदसुहुमलक्खणपसत्थविच्छिन्नके-
 सरसडं'—सुद्वयो विशदा—अविमूढाः स्वस्मा लक्षणप्रशस्ताः—प्रशस्तलक्षणा विस्तीर्णाः, केसरसटाः—स्कन्धकेशरजटा यस्य
 स तथा तं; अथवा—'निम्मलवरकेसरधरं', तथा—'ऊसियसुनिम्मियसुजायअप्फोडियलंगूलं'—उच्छिन्नतम्—ऊर्द्ध-
 नीतं सुनिर्मितं सुष्ठु भंगुरतथा न्यस्तं सुजातं सद्गुणोपेततया आस्फोटितं भुवि लाङ्गूलं—पुच्छं येन स तथा तं, सौम्यं—

उपशान्तं सौम्याकारं-शान्ताकृतिं, 'लीलायन्तं'ति-लीलां कुर्वन्तं, 'जंभायन्तं'-विजृम्भमाणं शरीरचेष्टाविशेषं विदधानं; 'गगणतलाओ ओवयमाणं सीहं अभिसुहं सुहे पविसमाणं पासित्ता पडिबुद्ध'त्ति'- 'अयमेयारूवं'ति इमं महास्वप्नमिति संबन्धः, एतदेव-वर्णितस्वरूपं रूपं यस्य स्वप्नस्य, न कविकृतमूनमधिकं वा स तथा तं; 'उरालं'ति-उदारं । प्रधानं, कल्याणं-कल्याणानां शुभसमृद्धिविशेषाणां कारणत्वात् कल्ये वा-नीरोगत्वमणति-गमयति कल्याणं तद्धेतुत्वात्, शिवम्-उपद्रवोपशमहेतुत्वात्, धन्यं धनान्वहत्वात्, 'संगल्यं'-मङ्गले दुरितोपशमे साधुत्वात् सश्रीकं-सशोभनमिति, 'समाणी'त्ति-सती हृष्टलुष्टा-अत्यर्थं लुष्टा; अथवा-हृष्टा-विस्मिता, लुष्टा-तोषत्रती; 'चित्तमाणंदिय'त्ति-चित्तेनानन्दिता आनन्दितं वा चित्तं यस्याः सा चित्तानन्दिता, मकारः प्राकृतत्वात्, ग्रीतिर्मनसि यस्या सा ग्रीतिमनाः; 'परमसोमण-स्सिया'-परमं सौमनस्यं संजातं यस्याः सा परमसौमनस्यता, हर्षवशेन विमर्षद्विस्तारयायि हृदयं यस्याः सा तथा, सर्वाणि प्राय एकार्थिकान्येतानि पदानि प्रमोदप्रकर्षप्रतिपादनार्थत्वात् स्तुतिरूपत्वाच्च न दुष्टानि; आह च-"वक्ता हर्षभयादिभिराक्षिप्तमनास्तथा स्तुवन्निन्दन् । यत्पदमसकृद्ब्रूयात्तत्पुनरुक्तं न दोषाय ॥ १ ॥ इति, 'पच्चोरुहइ'त्ति-प्रत्यवरोहति, अत्वरितं-मानसौत्सुक्यभावेनाचपलं, कायतः-असंभ्रान्त्याऽस्खलन्त्या अविलम्बितया-अविच्छिन्नतया, 'राजहंससरिसीए'त्ति-राजहंसगमनसदृश्या गत्या, 'ताहि'ति-या विशिष्टगुणोपेतास्ताभिर्गीभिरिति संबन्धः; इष्टाभिः-तस्य बल्लभाभिः, कान्ताभिः-अभिलषिताभिः, सदैव तेन प्रियाभिः-अद्वेष्याभिः, सर्वेषामपि मनोज्ञाभिः-मनोरमाभिः;

१- किं विकृतं अ । २- कथाभावात् न च अ । ३- असंभ्रान्तया० अ । ४- रायहं० अ ।

मनःप्रियाभिश्चिन्तयापि; उदाराभिः—उदारनादवर्णोच्चारदियुक्ताभिः, कल्याणाभिः—समृद्धिकारिकाभिः—शिवभिः—गीर्दोषानु-
पटुताभिः, धन्याभिः—वनलम्बिकाभिः, मङ्गल्याभिः—मङ्गलसाक्षीभिः, सश्रीकाभिः—अलङ्कारादिशोभाचङ्क्रिः, हृदयगमनी-
याभिः—हृदये या गच्छन्ति कोमलत्वात् सुबोधत्वाच्च तास्तथा ताभिः, हृदयप्रह्लादिकाभिः—हृदयप्रह्लादनीयाभिः, आह्लाद-
जनकाभिः; 'मितमधुररिभितगंभीरश्रीकाभिः'—मिताः—वर्णपदवाक्यापेक्षया परिमिताः, मधुराः—स्वरतः, रिमिताः—स्वर-
घोलनाप्रकारवत्यः, गम्भीराः—अर्थतः शब्दतश्च, सह श्रिया—उक्तगुणलक्ष्म्या यास्तास्तथा, ततः पदपञ्चकस्य कर्मधारयस्तत-
स्ताभिः; गीर्भिः वाग्भिः, संलपन्ती—पुनः पुनर्जल्पन्तीत्यर्थः, नानामणिकनकरत्नानां भक्तिभिः—विच्छित्तिभिश्चित्रं—विवित्रं
यत्तत्तथा, तत्र भद्रासने—सिंहासने, आश्रस्ता गतिजनितश्रमापगमात्, विश्वस्ता संक्षोभाभावात् अनुत्सुका वा; 'सुहास-
णवरगय'ति—सुखेन शुभे वा आसनवरे गता—स्थिता या सा तथा, करतलाभ्यां परिगृहीतः—आतः करतलपरिगृहीतस्तं
शिरस्यावर्त्त आवर्त्तनं—परिश्रमणं यस्य स, तथा—शिरसावर्त्त इत्येके, शिरसा अप्राप्त इत्यन्ये; तमञ्जलिं मस्तके कृत्वा, एवम-
वादीत्—'किं मन्त्रे' इत्यादि, को मन्ये—कः कल्याणफलवृत्तिविशेषो भविष्यति?,—इह मन्ये वितर्कार्थो निपातः, 'सोच्च'ति—
श्रुत्वा श्रवणतः, निशम्य—अवधार्य दृष्टुष्टो यावद्विसर्पच्छृदयः । तथा—वाचनान्तरे पुनरिह राज्ञीवर्णके चेदमुपलभ्यते ॥ ९ ॥

तते णं सेणिण राया, धारिणीए देवीए अंतिए एयमट्ठं सोच्चा, निसम्म, हट्ठ जाव हिंयये, । धाराहयनीव-
सुरभिक्कुसुमचुं(चं)नुमालइयतणुजससियरोमकूवे', तं सुमिणं उगिगणहइह, उगिगणहइत्ता; ईहं पविससि' २,

अप्यणो साभाविणं, महपुण्येणं, बुद्धिचिन्ताणेनं, तस्स सुमिणस्स अत्थोग्गहं करेति २, धारणिं देवीं ताहिं
जाव हिययपत्तहायणिज्जाहिं, मिउमहुररिभियगंभीरसस्सिरियाहिं, वग्गहिं, अणुवूहेमानो २; एवं वयासी-
उराले णं तुमे देवाणुप्पिए !, सुमिणे दिट्ठे कल्लाणा; णं तुमे देवाणुप्पिए !, सुमिणे दिट्ठे, सिद्धे, वग्गे, संगहे,
सस्सिरीए; णं तुमे देवाणुप्पिए !, सुमिणे दिट्ठे, आरोग्गटुट्ठिदीहाउयकल्लाणसंगल्लकारए; णं तुमे देवी
सुमिणे दिट्ठे, अत्थलाओ ते देवाणुप्पिए !, पुत्तलाओ ते देवा, रज्जलाओ, ओणसोक्कल्लाओ ते देवाणु-
प्पिए !; एवं खल्ल तुमं देवाणुप्पिए !, नवणं मासाणं बहुपडिपुत्ताणं, अट्ठममाण य रादिं(हं)दियाणं विइत्तताणं;
अमहं कुलकैउं, कुलदीवं, कुलपण्वयं, कुलवडिंसयं, कुलतिलकं, कुलकित्तिकरं, कुलवित्तिकरं, कुलपांदिकरं,
कुलजसकरं, कुलाधारं, कुलपायवं, कुलविचवणकरं; सुकुमालपाणिपायं जाव दारयं पयाहिमि । से वि य णं
दारए उम्मुक्कवालभावे, विज्ञायपरिणयमेत्ते, जोव्वणगमणुप्पत्ते, सूरे, वीरे, विक्कत्ते, विच्छिन्नविपुलवलवाहणे,
रज्जवन्ती राया भविस्सइ; तं उराले णं तुमे देवीए !, सुमिणे दिट्ठे जाव, आरोग्गटुट्ठिदीहाउकल्लाणकारए, णं
तुमे देवी !, सुमिणे दिट्ठेत्तिकट्ठु सुज्जो २ अणुवूहेइ ॥ सूत्रम्-१० ॥ तते णं सा धारणी देवी सेणिएणं रत्ता
एवं बुत्ता समाणी, हट्ठतुट्ठा जाव हियया करतलपरिग्गहियं जाव अंजलिं कट्ठु; एवं वदासी-एवमेयं देवाणु-
प्पिया !, तहमेयं, अवित्तहमेयं, असंदिद्धमेयं, इच्छियमेयं दे०, पडिच्छियमेयं, इच्छियपडिच्छियमेयं,

१-देवि । २-देवाणुप्पिए सुं-अ । ३-माणपराइ० अ । ४-वइरा० अ ।

सच्चे णं एसमट्ठे, जं णं तुज्जे वदहत्तिकट्ठु; तं सुमिणं सम्मं पडिच्छइ, पडिच्छइत्ता; सेणिएणं रक्षा अब्भ-
णुणया समाणी णाणामणिकणगरयणभत्तिचित्ताओ भद्दासणाओ अब्भुट्ठेइ, अब्भुट्ठेत्ता; जेणेव सए
सयणिज्जे तेणेव उवागच्छइ २ त्ता, सयंसि सयणिज्जंसि निसीयइ, निसीयइत्ता; एवं वदासी-मा मे से
उत्तमे, पहाणे, मंगळे, सुमिणे; अत्तेहिं पावसुमिणेहिं पडिहमिहित्ति कट्ठु, देवयगुरुजणसंघद्धाहिं, पसत्थाहिं,
धम्मियाहिं-कहाहिं सुमिणजागरियं; पडिजागरमाणी विहरइ ॥ सूत्रम्-११ ॥

‘ धाराहयनीय(व)सुरभिक्षुसुमचंचुमालइयतणुऊसवियरोमकूवे ’त्ति-तत्र नीयः-कदम्बः, धाराहतनीय(प)-
सुरभिक्षुसुममिव; ‘ चंचुमालइय ’त्ति-पुलकिता तनुर्यस्य स तथा, किमुक्तं भवति ?,--‘ऊसविय’त्ति-उत्सृता रोमकूपा-
रोम-रन्ध्राणि यस्य स तथा, तं स्वप्नमवगृह्णाति अर्थाविग्रहतः, ईहामनुप्रविशति-सदर्थप्रर्या(पर्याय)लोचनलक्षणां, ततः
‘ अपपणो ’त्ति-आत्मसंबन्धना स्वाभाविकेन-सहजेन, मतिपूर्वेण-आभिनिबोधिकप्रभवेन, बुद्धिज्ञानेन-मतिविशेषभूतो-
त्पत्तिवयादिबुद्धिरूपपरिच्छेदेन, अर्थाविग्रहं-स्वप्नफलनिश्चयं करोति, ततोऽवादीत् ‘उराले ण’मित्यादि; अर्थलाभ इत्यादिषु
भविष्यतीति शेषो दृश्यः, एवं उपबृंहयन्-अनुमोदयन्; ‘एवं खलु’त्ति-एवंरूपादुक्तफलसाधनसमर्थात् स्वप्नात् दारकं
प्रजनिष्यसीति संबन्धः । ‘बहुपडिपुण्णानं’त्ति-अतिपूर्णेपु पष्ठ्याः सप्तम्यर्थत्वात्, अर्द्धमष्टमं येषु तान्यर्द्धाष्टमानि तेषु
रात्रिन्दिवेषु-अहोरात्रेषु व्यतिक्रान्तेषु । कुलकेत्वादीन्येकादश पदानि, -तत्र केतु-चिह्नं-ध्वज इत्यर्थः, केतुरिदं केतुरद्भुतत्वात्

कुलस्य केतुः-कुलकेतुः; पाठान्तरेण-‘कुलहेतुः’-कुलकारणं, एवं दीप इव दीपः प्रकाशकत्वात्, पर्वतोऽनभिभवनीयस्थिरा-
श्रयसाधर्म्यात्; अवतंसः-शेखरः, उत्तमत्वात्तिलको-विशेषकः भूषकत्वात्; कीर्तिकरः-ख्यातिकरः, क्वचिद्वृत्तिकरमित्यपि
दृश्यते, वृत्तिश्च-निर्वाहः; नन्दिकरो-वृद्धिकरः, यशः-सर्वदिग्गामिप्रसिद्धिविशेषस्तत्करः, पादपो-बुक्ष आश्रयणीयच्छा-
यत्वात्; विवर्द्धनं-त्रिविधैः प्रकारैर्वृद्धिरेव तत्करम् । ‘विण्णायपरिणयमेत्ते’ति-विज्ञकः परिणतमात्रश्च कलादिद्विवृति
गम्यते, तथा-शूरो दानतोऽभ्युपेतनिर्वाहणतो वा, वीरः-संग्रामतः, विक्रान्तो भूमण्डलाक्रमणतः; विस्तीर्णे विपुले-अतिवि-
स्तीर्णे बलवाहने-सैन्यगवादिके यस्य स तथा, राज्यपती राजा स्वतन्त्र इत्यर्थः । ‘त’मिति यस्मादेवं तस्मादुदारादि-
विशेषणः स्वप्नः, ‘तुमे’ति-त्वया दृष्ट इति निगमनम् । ‘एवमेत’दिति-राजवचने प्रत्ययाविष्करणम्, एतदेव स्फुटयति-
‘तहमेयं’ति-तथैव तद्यथा भवन्तः प्रतिपादयन्ति, अनेनान्वयतस्तद्वचनसत्यतोक्ता, ‘अचितहमेयं’ति-अनेन व्यतिरेक-
भावतः, ‘असंदिद्धमेय’मित्यनेन संदेहाभावतः, ‘इच्छियं’ति-इष्टं इप्सितं वा, ‘पडिच्छियं’ति-प्रतीष्टं प्रतीप्सितं वा,
अभ्युपगतमित्यर्थः; इष्टप्रतीष्टम् इप्सितप्रतीप्सितं वा धर्मद्वययोगात्; -अत्यन्तादरख्यापनाय चैवं निर्देशः ‘इति कट्टु’ति-
इति भणित्वा, ‘उत्तमे’ति-स्वरूपतः, ‘पहाणे’ति-फलतः, एतदेवाह-‘मंगल्ले’ति-मंगले साधुः स्वप्न इति, ‘सुमिण-
जागरियं’ति-स्वप्नसंरक्षणार्थं जागरिका तां ‘प्रतिजागती’-प्रतिविदधती ॥ १०-११ ॥

तए णं सेणिए राया पच्चूसकालसमयंसि कोडुवियपुरिसे सदावेइ, सदावहत्ता; एवं वदासी-
खिप्पामेवा भो देवाणुप्पिया!, बाहिरियं उवट्ठाणसालं अज्ज सविसेसं, परमरम्मं, गंधोदगसित्तसुइयसंमज्जि-

ओवलित्तं, पंचवन्नसरससुरभिमुक्कपुष्पुंजोवधारकलियं, कालागरुपवरकुंदुरुक्कतुरुक्कधूवडज्झंतमघमघंतगं-
 धुदुयाभिरामं, सुगंधवरगंधियं, गंधवट्ठिभूतं, करेह'य, कारवेह'य २, एवमाणत्तियं पच्चप्पिणह; तेंते णं
 ते कोडुंघियपुरिसा सेणिएणं रत्ता एवं वुत्ता, समाणा, हट्ठा-तुट्ठा जाव पच्चप्पिणंति; तते णं सेणिए राया
 कल्लं पाउप्पभायाए रयणीए, फुल्लप्पलकमलकोमलुम्मिलियंमि, अहापंदुरे पभाए, रत्तासोगपगास-
 किंसुयसुयमुहगुंजद्धरागंधुजीवगपारावयचलणनयणपरहुयसुरत्तलोयणंजासुयणकुसुमजलियजलणतव-
 णिज्जकलसहिंशुलयनिगररुवाइरंगरेहन्तसरिसरीए दिवागरे, अहकमेण उदिए, तस्स दिण[कर]-कर-
 परपरावयारपारद्धंमि अंधयारे बालातवकुंकुमेण खड्धव्व जीवलोए, लोयणविसआणुआसविगसंत-
 विसदंदसियंमि लोए, कमलागरसंडबोहए, उट्ठियंमि सूर, सहस्सरस्सिमि दिणयेरे, तेयसा जलंते,
 सयणिज्जाओ उट्ठेति २; जेणेव अट्ठणसाला तेणेव उवागच्छइ २, अट्ठणसालं अणुपविसति २; अणेगवा-
 यामजोगवग्गणवामद्वणमल्लजुद्धकरणेहिं संते, परिसंतं; सयपागेहिं, सहस्सपागेहिं, सुगंधवरतेल्लमादि-
 एहिं, पीणणिज्जेहिं, दीवणिज्जेहिं, दप्पणिज्जेहिं, मंदणिज्जेहिं, विहणिज्जेहिं, सव्विदियगायपल्हायणिज्जेहिं;
 अबभंगएहिं अबभंगिए, समाणे तेल्लचम्मंसि; पडिपुणपाणिपायसुकुमालकोमलतलेहिं, पुरिसेहिं—छेएहिं,
 दक्खेहिं, पट्ठेहिं, कुसलेहिं, मेहावीहिं, निउणेहिं, निउणसिप्पेवगतेहिं, जियपरिससेमहिं, अबभंगण-

परिमद्वणुव्वलणकरणगुणनिष्साएहिं; अट्टिसुहाए, अंससुहाए, तमसुहाए, चउच्चिहाए, संबाहणाए; संबाहिए, समाणे; अवगयपरिस्समे, नरिंदे अट्टजसालाओ पडिनिक्खमइ, पडिनिक्खमइत्ता; जेणेव मज्जणघरे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छइत्ता; मज्जणघरं अणुपविससि, अणुपविससित्ता; ससंत-
(सुत्त) जालाभिरामे, विचित्तमणिरयणकोटिमत्तले, रमणिजे—एहाणमंडवंसि, जाणासणिरयणभस्ति-
चित्तंसि, एहाणपीढंसि, सुहनिससे; सुहोदएहिं, पुष्पोदएहिं, गंधोदएहिं; सुद्धोदएहि य पुणो पुणो कल्ला-
णगपवरमज्जणविहीए मज्जिए; तत्थ—कोउयसएहिं, बहुविहेहिं, कल्लाणगपवरमज्जणानवसाणे, पक्कलसु-
कुमालगंधकासाईयल्लहियंणे, अहतसुमहघदूसरयणसुसंबुए, सरससुरभिगोसीसंचंदणाणुलित्तगतं, सुइ-
मालायन्नगविलेवणे, आविद्धमणिसुवन्ने, कप्पियहारद्वहारतिसरयपालंबपलंबमाणकडिसुत्तसुकयसोहे, पि-
णद्धगेवज्जे, अंगुलेज्जगललियंगललियकयाभरणे, पाणामणिकडगतुडियथंभियसुए, अहियरूवससिसरीए, कुं-
डल्लुज्जोइयाणणे, मउडदित्तसिरए, हारोत्थयसुकतरइयवच्छे, पालंबपलंबमाणसुकयपडउत्तरिज्जे, सुदि-
यापिंगलंगुलीए, पाणामणिकणगरयणविमलमहरिहनिउणोवियमिसिमिसंतविरइयसुसिलिद्धविसिद्धल-
संठियपसत्थआविद्धवीरवलए; किं बहुणा ?—कप्परूक्खए चेव सुअलंकियविभूसिए नरिंदे, सकोरिंदमल्ल-
दामेणं, छत्तेणं धरिज्जमाणेणं, उभओ चउचामरवालवीइयंणे, मंगलजयसदकयालोए, अणेगगनायग-
दंडणायगराईसरतलवरमांडंबियकोडुंबियमंतिमहामंतिगणगदोवारियअमच्चवेडपीढमदनगरणिगमसेट्टिसे-

णावइसत्थवाहदूयसंधिवाल-सद्धिं संपरिवुडे, धवलमहामेहनिग्गएविव, गहगणद्धिप्पंतरेक्खतारागणाण
 मज्झे ससिन्ध पियदंसणे नरवई मज्जणघराओ पडिनिक्खमिति, पडिनिक्खमिता; जेणेव बाहिरिया
 उवट्ठाणसाला तेणेव उवागच्छइत्ता, सीहासणवरगते पुरत्थाभिमुहे सन्निसन्ने । तते णं से
 सेणिए राया अस्सणो अदूरसामंते, उत्तरपुरच्छिमे दिसिभागे, अट्ट भद्दासणाई सेयवत्थपच्चुत्थुयाति
 सिद्धत्थमंगलोवयारकतसंतिकम्माई रयावेइ, रयावित्ता; णाणामणिरयणमंडियं, अहियपेच्छणिज्जरूवं,
 महग्घवरपट्टुण्णगयं, सण्हबहुभत्तिसयचित्तट्ठाणं; ईहामियउसभतुरयणरमगरविहगवालगकिंनररुसर-
 भचमरकुंजरवणलयपउमलयभत्तिचित्तं, सुखचियवरकणगपवरपेरंतदेसभागं, अट्ठिभतरियं जवणियं
 अंछावेइ, अंछावइत्ता; अच्छरगमउअमसूरगउच्छइयं, धवलवत्थपच्चत्थुयं, विसिट्ठं अंगसुहफासयं सुमउयं
 धारिणीए देवीए भद्दासणं रयावेइ, रयावइत्ता; कोडुंबियपुरिसे सदावेइ, सदावेत्ता; एवं वदासी-“खिप्पामेव
 भो देवाणुप्पिया !, अट्ठंगमहानिमित्तसुत्तत्थपाढए, विविहसत्थकुसले, सुमिणपाढए सदावेइ, सदावइत्ता;
 एयमाणत्तियं खिप्पामेव पक्खिण्ह” । तते णं ते कोडुंबियपुरिसा सेणिएणं रत्ता एवं बुत्ता समाणा हट्ठ
 जाव हियया, करयलपरिग्गहिं दंसनहं, सिरसावत्तं, मत्थए अंजलिं कट्टु; एवं देवो तहत्ति आणाए, विणएणं
 वयणं पडिसुण्णंति २, सेणियस्स रत्तो अंतियाओ पडिनिक्खमंति २, रायगिहस्स नगरस्स मज्झंमज्झेणं
 जेणेव सुमिणपाढगगिहाणि तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता; सुमिणपाढए सदावेति । तते णं ते

सुमिणपाहगा सेणियस्स रत्तो कोडुंबियपुरिसेहिं सदाविद्या समाणा, हट्ट २ जाव हियया पहाया कयबलि-
कम्मा जाव पायच्छित्ता, अप्पमहग्घाभरणालंक्रियसरीरा, हरियालियसिद्धत्थकयमुद्दाणा, सत्तेहिं सत्तेहिं
गिहेहिंतो पडिनिक्खमंति २, रायगिहस्स मज्झमज्झेणं जेणेव सेणियस्स रत्तो भवणवडेंसगदुवारं तेणेव
उवागच्छंति २, एगतओ मिलयंति २; सेणियस्स रत्तो भवणवडेंसगदुवारं अणुपविंसंति, अणुपवि-
सित्ता; जेणेव बाहिरिया उवट्ठाणसाला, जेणेव सेणिए राया, तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता; सेणियं
रायं जएणं विजएणं वद्धावेंति, सेणिएणं रत्ता अच्चिय, वंदिय, पूतिय, माणिय, सक्कारिया, सम्मा-
णिया, समाणा, पत्तेयं २, पुब्बन्नत्थेसु भद्दासणेसु निसीयंति; तत्ते णं सेणिए राया जवणियंतारियं
धारणीं देवीं ठवेह, ठवेत्ता; पुष्फफलपडिपुणहत्थे, परेणं विणएणं ते सुमिणपाहए; एवं वदासी-एवं
खल्लु देवाणुप्पिया !, धारिणीदेवी अज्ज तंसि तारिसयंसि सयणिज्जंसि जाव महासुमिणं पासित्ता, णं
पडिबुद्धा, तं एयस्स णं देवाणुप्पिया !, उरालस्स जाव सस्सिरीयस्स महासुमिणस्स, के मत्ते कल्लाणे
फलवित्तिविसेसे भविस्सति !, तत्ते णं ते सुमिणपाहगा सेणियस्स रत्तो अंतिए एयमट्ठं सोच्चा, णिसम्म,
हट्ट जाव हियया, तं सुमिणं सम्मं ओगिण्हंति २, इहं अणुपविंसंति २, अन्नमत्तेण सद्धिं संचालेंति,
संचालित्ता; तस्स सुमिणस्स लद्धा, गहियट्ठा, विणिच्छियट्ठा, अभिगयट्ठा; सेणियस्स रत्तो

पुराणो सुमिणसत्थाहं उच्चारेमाणा २, एवं वदासी-एवं खलु अमहं सामी !, सुमिणसत्थंसि बायालीसं
 सुमिणा, तीसं महासुमिणा, बावत्तरिं सब्वसुमिणा दिट्ठा; तत्थ णं सामी !, अरिहंतमायरो वा, चक्खविट्ठि-
 मातरो वा, अरहंतंसि वा, चक्खविट्ठिसि वा, गब्भं वक्कममाणंसि एसिं तीसाए महासुमिणाणं, इमे चोदस
 महासुमिणे पासित्ताणं, पडिबुज्झंति; तंजहा-“ गयउसभसीहअभिसेयदामससिदिणयरं झयं कुंभं ।
 पउमसरसागरविमाणभवणरयणुच्चय सिहिं च ॥ १ ॥ ” वासुदेवमातरो वा, वासुदेवंसि गब्भं वक्कममाणंसि,
 एसिं चोदसण्हं महासुमिणाणं, अन्नतरे सत्त महासुमिणे पासित्ता, णं पडिबुज्झंति; बलेदवमातरो
 वा, बलदेवंसि गब्भं वक्कममाणंसि, एसिं चोदसण्हं महासुमिणाणं, अणतरे चत्तारि महासुमिणे
 पासित्ताणं पडिबुज्झंति; मंडलियमायरो वा, मंडलियंसि गब्भं वक्कममाणंसि, एसिं चोदसण्हं
 महासुमिणाणं, अन्नतरं एणं महासुमिणं पासित्ताणं, पडिबुज्झंति; इमे य णं सामी !, धारणीए देवीए
 एग महासुमिणे दिट्ठे, तं उराले णं सामी !, धारणीए देवीए सुमिणे दिट्ठे, जाव आरोगगुट्ठिदीहाउकल्ला-
 णमंगल्लुकारे णं सामी !, धारिणीए देवीए सुमिणे दिट्ठे; अत्थलाभो सामी !, सोवत्थलाभो सामी !,
 भोगलाभो सामी !, पुत्तलाभो, रज्जलाभो, एवं खलु सामी !; धारिणीदेवी नचण्हं मासाणं बहुपडिपुन्नाणं
 जाव दारग पयाहिसि, सेवि य णं दारए उम्मुक्कवालभावे विन्नायपरिणयमिच्चे, जोव्वणगमणुपत्ते, सूरे, वीरे,
 विक्कंते, विच्छिन्नविउलबलवाहण रज्जवती राधा भविस्सह, अणंगारे वा भावियप्पा; तं उराले णं सामी !

धारिणीए देवीए सुमीण विहे, जाव आरोगगतुट्टिजावविहेत्तिक्कहु सुज्जो २ अनुवृहति । तते णं सेणीए राया तेसिं सुमिणपाहणाणं अंतिए एयमट्ठं सोच्चा, णिसम्म, हट्ठ जाव हियए करपल जाव; एवं वदासी-एवलेयं देवाणुप्पिया !, जाव जञ्जं तुब्भे वदह ति कहु, तं सुमिणं सम्मं पडिच्छति २, ते सुमिणपाहए त्रिपुलेणं असणपाणखाइमसाइमेणं वत्थगंधमल्लालंकारेण य सक्कारेति, सम्मणेति २, विपुलं जीवियारिहं धीत्तिदाणं दलयति २; पडिविसज्जेइ । तते णं से सेणिए राया सीहासणाओ अनुवृहति २, जेणेव धारिणी देवी तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छइत्ता; धारिणीदेवीं एवं वदासी-एवं खलु देवाणुप्पिए !, सुमिणसत्थंसि बायालीसं सुमिणा जाव एगं महासुमिणं जाव सुज्जो २, अनुवृहति; तते णं धारिणिदेवी सेणियस्स रत्तो अंतिए एयमट्ठं सोच्चा, णीसम्म, हट्ठ जाव हियया, तं सुमिणं सम्मं पडिच्छति २, जेणेव सए वासघरे तेणेव उवागच्छति २, ण्हाया कयबलिकम्मा जाव विपुलाहिं जाव विहरति ॥ सूत्रम्-१२ ॥

‘पच्चुसे’त्यादि, प्रत्यूषकाललक्षणो यः समयः-अवसरः स तथा, तत्र कौटुम्बिकपुरुषान्-आदेशकारिणः, ‘सद्वावेइ’ति-शब्दं करोति-शब्दयति, ‘उपस्थानशाला’-आस्थानमण्डपं; ‘गन्धोदकेने’त्यादि-गन्धोदकेन सिक्ता, शुचिका-पवित्रा, संमार्जिता-कचवरापनयनेन, उपलिप्ता-छगणादिना या सा तथा तां, इदं च विशेषणं गन्धोदकसिक्तसंमार्जितोपलिप्तशुचि-कामित्येवं दृश्यं, सिक्ताद्यनन्तरभावित्वाच्छुचिकत्वस्य; तथा-पञ्चवर्णः सरसः सुरभिश्च युक्तः-क्षिप्तः पुष्पपुञ्जलक्षणो यः उपचारः-पूजा तेन कलिता या सा तथा तां, ‘काले’त्यादि-पूर्ववत्; ‘आणत्तियं पच्चप्पिणाह’ति-आह्वसिम्-आदेश

प्रत्यर्पयत-कृतां सतीं निवेदयत । 'कल्ल'मित्यादि, -'कल्ल'मिति-श्चः प्रादुः-प्रकाश्ये, ततः प्रकाशप्रभातायां रजन्यां; 'फुल्लो-
त्प(त्प)लकमलकोमलोन्मीलितं' फुल्लं-विकसितं, तच्च तदुत्पलं च-पद्मं, फुल्लोत्पलं, तच्च कमलश्च-हरिणविशेषः; फुल्लो-
त्पलकमलौ, तयोः कोमलम्-अकठोरमुन्मीलितं-दलानां नयनयोश्चोन्मीलनं यस्मिंस्तत्तथा तस्मिन् । अथ रजनीविभातानन्तरं
पाण्डुरे-शुक्ले, प्रभाते-उषसि, 'रत्तासोगे'त्यादि; रक्ताशोकस्य प्रकाशः-प्रभा, स च किंशुकं च-पलाशपुष्पं, शुक्रमुखं च,
गुञ्जा-फलविशेषो रक्तकृष्णस्तदर्धं, बंधुजीवकं च-बन्धुकं, पारापतः-पक्षिविशेषः, तच्चलननयने च; परभृतः-कोकिलः, तस्य
सुरक्तं लोचनं च; 'जासुमिण' इति-जपा वनस्पतिविशेषः, तस्याः कुसुमं च, उज्ज्वलितज्वलनश्च, तपनीयकलशश्च, हिङ्गुलको-
वर्णकविशेषस्तन्निकरश्च-राशिरिति द्वन्द्वः, तत एतेषां यद्रूपं ततोऽतिरेकेण-आधिक्येन, 'रेहंत'ति-शोभमाना स्वा स्वकीया, श्रीः-
वर्णलक्ष्मीर्यस्य स तथा तस्मिन्, 'दिवाकरे'-आदित्ये; अथ-अनन्तरं क्रमेण-रजनीक्षयपाण्डुरप्रभातकरणलक्षणेन 'उदिते'-
उद्गते, 'तस्स दिण[कर]करपरंपरावयारपारद्धमि अंधकारे'त्ति-तस्य-दिवाकरस्य, दिने-दिवसे, अधिकरणभूते,
दिनाय वा यः करपरम्परायाः-किरणप्रवाहस्यावतारः-अवतरणं तेन प्रारब्धम्-आरब्धमभिवितुमिति गम्यते, अपराद्धं
वा-विनाशितं दिनकरपरम्परावतारप्रारब्धं तस्मिन् सति, इह च तस्येति सापेक्षत्वेऽपि समासः; तथा-दर्शनादन्धकारे-तमसि,
तथा-बालातप एव कुल्लमं तेन खचिते इव जीवलोके सति; तथा लोचनविषयस्य-दृष्टिगोचरस्य योऽणुयासोत्ति-अनुकाशो
विकाशः प्रसर इत्यर्थस्तेन विकसंश्चासौ वर्द्धमानो विशदश्च-स्पष्टः स चासौ दर्शितश्चेति लोचनविषयानुकाशविशददर्शित-

स्तस्मिन्, कस्मिन्नित्याह-लोके अयमभिप्रायः-अन्धकारस्य क्रमेण हानौ लोचनविषयविकाशः क्रमेणैव भवति, स च विकसन्तं लोकं दर्शयत्येव; अन्धकारसद्भावे दृष्टेः प्रसरणे लोकस्य संकीर्णस्येव प्रतिभासनादिति, तथा-कमलाकरा-इददित्य-स्तेषु षण्डानि-नलिनीषण्डानि तेषां बोधको यः तस्मिन् उत्थिते-उदयानन्तरावस्थावाप्ते 'सूरे'-आदित्ये, किंभूते ?,-सहस्ररश्मौ, तथा-'दिनकरे'-दिनकरणशीले; तेजसा ज्वलति सतीति । 'अदृष्टणसाल'ति-अदृष्टशाला-व्यायामशाले-त्यर्थः, अनेकानि यानि व्यायामानि योग्या च-गुणनिका वलगनं च-उल्लनं, व्यामर्दनं च-परस्परं बाह्याद्यङ्गमोदनं, मल्लयुद्धं च-प्रतीतं, करणानि च-बाहुभङ्गविशेषा मल्लशस्त्रप्रसिद्धानि, तैः श्रान्तः सामान्येन, परिश्रान्तो अङ्गप्रत्यङ्गापेक्षया सर्वतः; शतकुत्वो यत्पक्वं शतेन वा कार्षापणानां यत्पक्वं तच्छतपक्वमेवमितरदपि, सुगन्धिवरतैलादिभिरभ्यङ्गरिति योगः; आदिशब्दात् द्रुतकर्पूरपानीयादिग्रहः । किंभूते ?,—'प्रीणनीयैः'-रसरुधिरादिधातुसमताकारिभिर्दीपनीयैः-अग्निजननैः, दर्पणीयैः-बलकरैः, मदनीयैः-मनमथदृढणीयैर्मसोपचयकारिभिः, सर्वेन्द्रियगात्रप्रह्लादनीयैः, अभ्यङ्गैः-स्नेहनैः, अभ्यङ्गः क्रियते यस्य सोऽभ्यङ्गितः सन्, ततस्तैलचर्मणि-तैलाभ्यक्तस्य संवाधनाकरणाय यच्चर्म ततैलचर्मं तस्मिन् संवाहिते 'समाणे'ति-योगः, कैरित्याह ?,-पुरुषैः, कथम्भूते ?,-प्रतिपूर्णानां पाणिपादानां सुकुमालकोमलानि-अतिकोमलानि, तलानि-अधोभागा येषां ते तथा तैः, छेकैः-अवसरज्ञैर्द्विसप्ततिकलापण्डितैरिति च वृद्धाः, दक्षैः-कार्याणामत्रिलिम्बितकारिभिः, प्रष्टैः-वाग्मिभिरिति वृद्धव्याख्या, अथवा-प्रष्टैः-अग्रगामिभिः, कुशलैः-साधुभिः, संवाधनाकर्मणि मेधाविमिः-

१. लौचनxxविकर्तुः अ-का । २. स्याप्राप्ते अ । ३. व्यायामयो० अ । ४. दुःखxxअंगमंग० अ । ५. मनमथवधेनैः वृ० अ । ६. क्रियते स्म य० अ ।

अपूर्वविज्ञानग्रहणशक्तिनिष्ठैः, निपुणैः-क्रीडाकुशलैर्निपुणशिल्पोपगतैः-निपुणानि-सूक्ष्माणि यानि शिल्पानि-अङ्गमर्दना-
 दीनि तान्युपगतानि-अधिगतानि यैस्ते तथा तैर्जितपरिश्रमैः, व्याख्यानतरं तु छेकैः-प्रयोगज्ञदैक्षैः-शीघ्रकारिभिः; 'पत्त-
 ट्टेहि'ति-प्राप्तार्थैरधिकृतकर्मणि निष्ठां गतैः कुशलैः-आलोचितकारिभिः, मेधाविभिः-सकृच्छ्रुतदृष्टकर्मज्ञैः, निपुणैः-उपा-
 यारम्भिभिः, निपुणशिल्पोपगतैः-सूक्ष्मशिल्पममन्वितैरिति, अम्यङ्गनपरिमर्दनोद्दलनानां करणे ये गुणास्तेषु निर्मातैः,
 अस्त्रां सुखहेतुत्वादस्थिसुखा तथा; 'संवाहनये'ति-विश्रामणया अपगतपरिश्रमः, 'समन्त-जालाभिरामे'ति-सम-
 न्तात्-सर्वतो जालकैर्विच्छित्तिभिः छिद्रवद्द्रव्यवयवविशेषैरभिरामो-रम्यो यः स्नानमण्डपः स तथा, पाठान्तरे 'समन्त-
 जालाभिरामे'ति-तत्र समस्तैर्जालकैरभिरामो यः स तथा, पाठान्तरेण 'समुत्तजालाभिरामे'-सह मुक्ताजालैर्यो वर्तते-
 ऽभिरामश्च स तथा तत्र । शुभोदकैः-पवित्रस्थानाहृतैः, गन्धोदकैः-श्रीखण्डादिमिश्रैः, पुष्पोदकैः-पुष्परसमिश्रैः, शुद्धोद-
 कैश्च स्वामाविकैः, कथं मज्जितः ?, इत्याह-'तत्र'-स्नानावसरे यानि कौतुकशतानि रक्षादीनि तैः, 'पक्ष्मले'त्यादि,-
 पक्ष्मला-पक्ष्मवती, अत एव सुकुमाला गन्धप्रधाना काषायरक्ता शाटिका तथा लघ्वितमङ्गं यस्य स तथा, अहतं-
 मलमृषिकादिभिरनुपद्रुतं प्रत्यग्रमित्यर्थः, सुमहार्घं दूष्यरत्नं-प्रधानवस्त्रं तेन सुसंवृतः-परिगतस्तद्वा सुष्ठु संवृतं-परिहितं येन
 स तथा, शुचिनी-पवित्रे माला च-पुष्पमाला वर्णकविलेपनं च-मण्डनकारि कुङ्कुमादि विलेपनं यस्य स तथा, आविद्धानि-
 परिहितानि मणिसुवर्णानि 'येन स तथा, कल्पितो-विन्यस्तो हारः-अष्टादशसरिकः, अर्द्धहारो-नवसरिकः, त्रिसरिकं च

प्रतीतमेव यस्य स तथा, प्रालम्बो-लुम्बनकं प्रलम्बमानो यस्य स तथा, कटिखेत्रेण-कट्याभरणविशेषेण सुष्ठु कृता शोभा यस्य स तथा, ततः पदत्रयस्य कर्मधारयः; अथवा-कल्पितहारादिभिः सुकृता शोभा यस्य स तथा, तथा पिनंदानि-परिहितानि ग्रैवेयकाहुलीयकानि येन स तथा, तथा-ललिताङ्गके अन्यान्यपि ललितानि कृतानि-न्यस्तानि आभरणानि यस्य स तथा, ततः पदद्वयस्य कर्मधारयः; तथा-नानामणीनां कटकत्रुटिकैः-हस्तबाहुभरणविशेषैर्बहुत्वात् स्तम्भितावित्र स्तम्भितौ भुजौ यस्य स तथा, अधिकरूपेण सश्रीकः-सशोभो यः स तथा, कुण्डलोद्योतिताननः सुकुटदीप्तिशिरस्कः हारेणा-वस्तृतम्-आच्छादितं तेनैव सुष्ठु कृततरिकं वक्षः-उरो यस्यासौ हारावस्तृतसुकुतरतिक्रवक्षाः, मुद्रिकापिङ्गलाहुलीकः-मुद्रिका-अङ्गुल्याभरणानि तामिः-पिङ्गलाः-कपिला अङ्गुलयो यस्य स तथा, प्रलम्बेन-दीर्घेण प्रलम्बमानेन च सुष्ठु कृतं पटेनो-त्तरीयम्-उत्तरांसङ्गो येन स तथा, नानामणिकनकरत्नैर्विमलानि महाहार्णि-महार्घाणि, निपुणेन शिल्पिना; 'उच्चैय'त्ति-परिकर्मितानि, 'मिसिमिसंत'त्ति-दीप्यमानानि यानि विरचितानि-निर्मितानि, सुश्लिष्टानि सुगन्धीनि विशिष्टानि-विशेष-वन्त्येन्येष्यो लष्टानि-मनोहराणि, संस्थितानि प्रशस्तानि च आविष्टानि-परिहितानि येन स तथा; सुभटो हि यदि कश्चिदन्योऽप्यस्ति वीरव्रतधारी तदाऽसौ मां विजित्य मोचयत्येतानि वलयानीति स्पष्टयन् यानि 'परिदधाति तानि वीरवलयानीत्युच्यन्ते । किं बहुना ?-वर्णितेनेति शेषः, कल्पवृक्ष इव सुष्ठु अलङ्कृतो विभूषितश्च फलपुष्पादिभिः कल्पवृक्षो, राजा तु मुकुटादिभिरलङ्कृतो विभूषितस्तु वस्त्रादिभिरिति, सह कोरणटकप्रधानैर्माल्यदामभिर्यच्छत्रं तेन ध्रियमाणेन, कोरणटकः-

पुष्पजातिः, तत्पुष्पाणि मालान्तेषु शोभार्थं दीयन्ते, मालाये हितानि-माल्यानि-पुष्पाणि दामानि-माला इति, चतुर्णां
 चामराणां प्रकीर्णकानां चालैर्वीजितमङ्गं यस्येति वाक्यं, मङ्गलभूतो जयशब्दः कृत आलोके-दर्शने लोकेन यस्य स तथा,
 तथा-अनेके ये गणनायकाः-प्रकृतिमहत्तराः, दण्डनायकाः-तन्त्रपालाः, राजानो-माण्डलिकाः, ईश्वराः-युवराजानो
 मतान्तरेणाणिमाद्यैश्चर्ययुक्ताः, तलवराः-परितुष्टनरपतिप्रदत्तपट्टबन्धविभूषिताः राजस्थानीयाः, माडम्बिकाः-छिन्नमण्ड-
 म्बाधिपाः, कौटुम्बिकाः-कतिपयकुटुम्बप्रभवोऽवलगकाः, मन्त्रिणः-प्रतीताः, महामन्त्रिणो-मन्त्रिमण्डलप्रधानाः,
 हस्तिसाधनोपरिका इति वृद्धाः, गणकाः-गणितज्ञाः, भाण्डागारिका इति वृद्धाः, दौवारिकाः-प्रतीहाराः राजद्वारिका वा,
 अमात्या-राज्याधिष्ठायकाः, चेटाः-पादमूलिकाः, पीठमर्दाः-आस्थाने आसनासीनसेवकाः, वयस्या इत्यर्थः, 'नगर'-
 नगरवासिप्रकृतयो, निगमाः-कारणिकाः, ओष्ठिनः-श्रीदेवताध्यासितसौवर्णपट्टविभूषितोत्तमाङ्गाः, सेनापतयः-नृपति-
 निरूपिताश्चतुरङ्गसैन्यनायकाः, सार्थवाहाः-सार्थनायकाः, दूताः-अन्येषां गत्वा राजादेशनिवेदकाः, सन्धिपाला-राज्य-
 सन्धिरक्षकाः, एषां द्वन्द्वः ततस्तैः, इह तृतीयावहवचनलोपो द्रष्टव्यः, सार्द्ध-सह, न केवलं तत्सहितत्वमेवापि तु तैः समिति-
 समन्तात् परिच्युतः-परिकरित इति, नरपतिर्मज्जनगृहात् प्रतिनिष्क्रामतीति संबन्धः, किंभूतः?,-प्रियदर्शनः, क इव?,-
 धवलमहामेघनिर्गत इव शशी, तथा-'सस्मिन्व'चि-वत्करणस्यान्यत्र संबन्धस्ततो ग्रहणदीप्यमानक्रक्षतारागणानां मध्ये
 इव वर्तमान इति । सिद्धार्थक्रप्रधानो यो मङ्गलोपचारस्तेन कृतं शान्तिकर्म-विघ्नोपशमकर्म येषु तानि तथा । 'णाणामणी'-
 त्यादिः-यवनिकामाञ्जयतीति संबन्धः, अधिकं प्रेक्षणीयं रूपं यस्यां रूपाणि वा यस्यां सा तथा तां, महाकां चासौ वरपत्तने-

वरवत्सोत्पत्तिस्थाने उद्भूता च-व्यूता तां श्लक्ष्णानि बहुभक्तिशतानि यानि चिन्त्राणि तेषां स्थानं, तदेवाह-ईहामृगाः-वृकाः,
ऋषभः-वृषभाः, तुरगनरमगरविहगाः प्रतीताः, व्यालाः-श्वापदभुजगाः, किन्नराः-व्यन्तरविशेषाः, रुखो-मृगविशेषाः,
सुरभ्राः-आटव्याः महाकायपशवः, पराशरोतिपर्यायाः, चमराः-आटव्या गावः, कुञ्जराः-दन्तिनः, वनलताः-
अशोकादिलताः, पद्मलताः-पद्मिन्यः एतासां यका भक्तयो-विच्छिद्यस्तभिश्चित्रा या सा तथा तां, सुष्ठु खचित्ता-
मण्डिता वरकनकेन प्रवरपर्यन्तानाम्-अञ्जलकर्णवर्चिलक्षणानां देशभागा-अत्रयवा यस्यां सा तथा तां, आभ्यन्तरिकी-
आस्थानशालाया अभ्यन्तरभागवर्चिनी-यवनिर्का-काण्डपटं, 'अंछावेह'त्ति-आयतां कारयति, आस्तरकेण प्रतीतेन
मृदुकमसूरकेण च प्रतीतेनावस्वृतं यत्तत्तथा, धवलवस्त्रेण प्रत्यवस्वृतम्-आच्छादितं विशिष्टं-गोभनं अङ्गस्य सुखः स्वर्गो
यस्य तत्तथा, अष्टाङ्गम्-अष्टमेदं दिव्योत्पातान्तरिक्षादिभेदं यन्महानिमित्तं-शास्त्रविशेषः तस्य सूत्रार्थपाठका ये ते तथा
तान्, 'विणयेण वयणं पडिसुणंति'त्ति-प्रतिमृण्वन्ति-अभ्युपगच्छन्ति वचनं, विनयेन किम्भूतेनेत्याह-'एव'मिति,
यथैव ग्र्यं भणथ, तथैव 'देवो'त्ति; हे देव !, 'तहत्ति'त्ति-नान्यथा आज्ञया-भवदादेशेन करिष्याम इत्येवमभ्युपगमसूचक-
पदचतुष्टयभणनरूपेणेति, जाव हिययत्ति-'हरिसवसविसप्पमाणहियया'-स्नानानन्तरं कृतं बलिकर्म येः स्वगृहदेवतानां ते,
तथा-'जाव पायच्छित्त'त्ति, 'कयकोउयमंगलपायच्छित्ता';-तत्र कृतानि कौतुकमंगलान्येवेति प्रायश्चित्तानि
दुःस्वमादिविधातार्थमवश्यकरणीयत्वाद्वैस्ते तथा, तत्र कौतुकानि-मयीतिलकादीनि, मंगलानि तु-सिद्धार्थकदध्यक्षतद्वाङ्क-
रादीनि, हरितालिका-दर्वा, सिद्धार्थका अक्षताश्च कृता मूर्धनि यैस्ते, तथा-क्वचित् 'सिद्धत्थयहरियालियाकयमंगल-

मुद्धाणा' एवं पाठः, स्वकेभ्य आत्मीयेभ्य इत्यर्थः । 'जएणं विजएणं वद्धावेन्ति'-जयेन विजयेन च वर्द्धस्व त्वमित्या-
 चक्षत इत्यर्थः, तत्र जयः-परैनभिभूयमानता प्रतापवृद्धिश्च, विजयस्तु-परेषामभिभव इति, अर्चिताः-वर्चिताश्चन्दनादिना,
 वन्दिताः-सद्गुणोत्कीर्तनेन, पूजिताः-पुष्पैर्मनिता-दृष्टिप्रणामतः, सत्कारिताः-फलवस्त्रादिदानतः, सन्मानितास्तथाविधया
 प्रतिपरया 'समाण'त्ति-सन्तः; 'अण्णमण्णेण सद्धि'ति-अन्योऽन्येन सह इत्येवं 'संचालेत्ति'त्ति-संचालयन्ति-संचार-
 यन्तीति, पर्यालोचयन्तीत्यर्थः; लब्धार्थाः-स्वतः पृष्टार्थाः, परस्परतः गृहीतार्थाः, पराभिप्रायग्रहणतः, तत एव विनिश्चितार्थाः,
 अत एव अभिगतार्था अवधारितार्था इत्यर्थः; 'गढं वक्कममाणंसि'त्ति-गर्भे 'व्युत्क्रामति'-उत्पद्यमाने, अभिषेक
 इति-श्रियाः संबन्धी । विमानं यो देवलोकादवतरति तन्माता पश्यति, यस्तु नरकादुद्धृत्योत्पद्यते तन्माता भवनमिति
 चतुर्दशैव स्वप्नाः; विमानभवनयोरेकतरदर्शनादिति । 'विण्णायपरिणयमेत्ते'-विज्ञातं-विज्ञानं परिणतमात्रं यस्य स तथा,
 क्वचि'द्विण्णय'त्ति पाठः स च व्याख्यात एव, 'जीवियारिहं'ति-आजन्मनिर्वाहयोग्यम् ॥ १२ ॥

तते णं तीसे धारिणीए देवीए दोसु मासेसु वीतिक्कंतेसु, ततिए मासे वट्टमाणे, तस्स गढभस्स दोह-
 लकालसमयंसि अयमेयारूवे अकालमेहेसु दोहले पाउब्भवित्था-धन्नाओ णं ताओ अम्मयाओ, § सपुन्नाओ
 णं ताओ अम्मयाओ कयत्थाओ णं ताओ, § कयपुन्नाओ, कयलक्खणाओ, कयविहवाओ, सुलद्धे णं तांसि
 माणुस्सए जम्मजीवियफले, जाओ णं मेहेसु, अब्भुगतेसु, अब्भुज्जुएसु, अब्भुन्नतेसु, अब्भुट्टिएसु, सग-

§ § एतदन्तर्गतः पाठः 'अ'प्रती नास्ति ।

पाउंसंमि कलि; णहाया कयबलिकम्मा, कयकोउयमंगलपायच्छिताओ, किं ते वरपायपत्तणेउरमणिमेहल-
 हाररहयकडगखुडुयविचित्तवरवलथंभियंभुयाओ, कुंडलउज्जोवियाणणाओ, रयणभूसियंगंओ, नासानी-
 सासवायवोज्झं, चक्खुहरं, वणफरिससंजुत्तं, हयलालापेलवाइरेयं, धवलकणयखचियन्तकम्मं, आगास-
 फलिहसरिसप्पभं, अंसुयं पवर परिहियाओ, दुग्गल्लसुकुमालउत्तरिजाओ सव्वोउयसुरभिकुसुमंपवर-
 मल्लसोभितसिराओ, कालागरूधूवधूवियाओ, सिरिसमाणवेसाओ, सेयणयगंधहत्थिरयणं दुरुहाओ
 समाणीओ; सकोरिटमल्लदामेणं छत्तेणं धरिल्लमाणेणं, चंदप्पभंवइरवेरुलियविमलदंडसंखकुंदगरयअमय-
 महियफेणपुंजसन्निगासचउचामरवालवीजितंगीओ सेणिएणं रत्ना सद्धिं, हत्थिखंधवरगएणं पिट्टओ समणु-
 गच्छमाणीओ चाउरंगिणीए सेणाए, महता हयाणीएणं, गयाणिएणं, रहाणिएणं, पायत्ताणीएणं, सव्वड्डीए
 सव्वज्जुइए जाव निग्घोसणादियरेणं; रायगिहं नगरं सिंघाडगतियचउक्कचच्चरउम्मुहमहापहपहेसु
 आसित्तसित्तसुचियसंमज्जिओवलित्तं जाव सुगंधवरगंधियं गंधवट्ठीभूय अवलोएमाणीओ नागरजेणं,
 अभिणंदिल्लमाणीओ गुच्छलयारुक्खणुम्मवल्लिगुच्छओच्छाइयं सुरम्मं वेभारगिरिकडगपायमूलं सव्वओ
 समंता आहिंडेमाणीओ २, दोहलं विणियंति; तं जइ णं अहमवि मेहेसु अब्भुवगएसु जाव दोहलं
 विणिज्जामि ॥ सूत्रम्-१३ ॥

“दोहलो पाउब्भवित्थत्ति-दोहदो-मनोरथः प्रादुर्भूतवान्, तथाहि-धनं लब्ध्वारो धन्यास्ता या अकालमेवदोहदं

विनयन्तीति योगः; 'अस्मयाओ'चि-अस्माः पुत्रमातरः, स्त्रिय इत्यर्थः; संपूर्णाः-परिपूर्णाः आदेयवस्तुभिः (सपुण्याः),
कृतार्थाः-कृतप्रयोजनाः, कृतपुण्याः-जन्मान्तरोपाचसुकृताः; कृतलक्षणाः-कृतफलवच्छरीरलक्षणाः, कृतविभवाः-
कृतसफलसंपदः, सुलब्धं तासां, मानुष्यकं-मनुष्यसंबन्धि जन्मनि भवे; जीवितफलं-जीवितव्यप्रयोजनं-जन्मजीवितफलं,
सापेक्षत्वेऽपि च समासः छान्दसत्वात्, या मेघेषु अभ्युद्गतेषु-अङ्कुरवदुत्पन्नेषु सत्सु, एवं सर्वत्र सप्तमी योज्या; अभ्यु-
द्यतेषु-वर्द्धितं प्रवृत्तेषु, अभ्युन्नतेषु-गगनमण्डलव्यापनेनोन्नतिमत्सु, अभ्युत्थितेषु-प्रवर्षणाय कृतोद्योगेषु, सगर्जितेषु-
मुक्तमहाध्वनिषु, सविद्युत्केषु-प्रतीतं, 'सफुसिएसु'चि-प्रवृत्तप्रवर्षणबिन्दुषु, सस्तनिनेषु-कृतमन्दमन्दध्वनिषु, ध्मातेन-
अग्नियोगेन यो द्यौतः-शोधितो रूप्यपट्टो-रजतपत्रकं स तथा; अङ्को-रत्नविशेषः, शङ्खचन्द्रौ-प्रतीतौ, कुन्दः-पुष्पविशेषः,
शालिपिष्टराशिः-व्रीहिविशेषचूर्णपुञ्जः, एतत्समा प्रभा येषां ते तथा तेषु, शुक्लेष्वित्यर्थः; तथा-चिकुरौ-रामद्रव्यविशेष
एव, हरितालो-वर्णकद्रव्यं भेदस्तद्वटिकाखण्डं, चम्पकसनकोरुण्टकसर्षपग्रहणात्तत्पुष्पाणि गृह्यन्ते, पद्मरजः-प्रतीतं तत्सम-
प्रभेषु, वाचनान्तरे-“ सैनस्थाने काञ्चनं सर्षपस्थाने सरिसर्गोत्ति पठ्यते ” । तत्र-चिकुरादिभिः सदृशाश्च ते पद्मरजःसम-
प्रभाश्चेति विग्रहोऽतस्तेषु पीतेष्वित्यर्थः, तथा-लाक्षारसेन सरसेन सरसरक्तकिंशुकेन जपासुमनोभिः रक्तबन्धुजीवकेन,
बन्धुजीवकं हि पञ्चवर्णं भवतीति रक्तत्वेन विशिष्यते; जातिहिङ्गुलकेन-वर्णकद्रव्येण, स कृत्रिमोऽपि भवतीति जात्या
विशेषितः, सरसकुङ्कुमेन,-नीरसं हि विवक्षितवर्णोपेतं न भवतीति सरसमुक्तं; तथा-उरग्नः-ऊरणः, शशः-शशकस्तयो

रुधिराण-रक्तेन, इन्द्रगोपको-वर्षासु कीटकविशेषस्तेन च समा प्रभा येषां ते तथा तेषु रक्तेष्वित्यर्थः; तथा-बर्हिणी-
 मयूराः, नीलं-रत्नविशेषः, गुलिका-वर्णकद्रव्यं शुक्रचापयोः पक्षिविशेषयोः, पिच्छं-पत्रं, भृङ्गः-कीटविशेषस्तस्य पत्रं-
 पक्षः, सासको-बीयकनामा वृक्षविशेषः; अथवा-“सामन्ति पाठः, तत्र इयामा-प्रियङ्गुः” नीलोत्पलनिकरः-प्रतीतः,
 नवशिरीषकुसुमानि च नवशादूलं-प्रत्यग्रहरितं एतत्समप्रभेषु नीलप्रभेषु नीलवर्णेष्वित्यर्थः; तथा-जात्यं-प्रधानं
 यदञ्जनं-सौवीरकं, भृङ्गमेदः-भृङ्गाभिधानः कीटविशेषः, विदलिताङ्गारो वा; रिष्टकं-रत्नविशेषः, अमरावली-प्रतीता,
 गचलगुलीका-महिषशृङ्गगोलिका, कज्जलं-मषी, तत्समप्रभेषु कृष्णेष्वित्यर्थः; स्फुरद्विद्युत्काश्च सर्गजिताश्च ये तेषु, तथा
 वातवशेन विपुले गगने चपलं यथा भवत्येवं, ‘परिसस्किरेसु’ति-परिष्वक्तुं शीलं येषां ते तथा तेषु, तथा निर्मलवरवारि-
 धाराभिः प्रगलितः-क्षरितः प्रचण्डमारुतसमाहतः सन्, ‘समोत्थरन्त’ति-समवस्वृणंश्च-महीपीठमाक्रामन् उपर्यपरि च
 सातत्येन त्वरितश्च शीघ्रो यो वर्षो-जलसमूहः स, तथा-तं प्रवृष्टेषु-वर्षितुमारब्धेषु मेघेष्विति प्रक्रमः, धाराणां ‘पहकरो’ति-
 निकरस्तस्य निपातः-पवनं तेन निर्वापितं-शीतलीकृतं यत्तत्तथा तस्मिन्, निर्वापितशब्दाच्च सप्तम्येकवचनलोपो द्वयः,
 कस्मिन्नित्याह-मेदिनीतले-भूतले, तथा हरितकानां-ह्रस्ववृणानां यो गणः, स एव कञ्चुको यत्राच्छादकत्वात् तत्तथा
 तत्र, ‘पल्लविय’ति-इह सप्तमीबहुवचनलोपो द्वयः, ततः पल्लवितेषु पादपगणेषु तथा वल्लीवितानेषु प्रसृतेषु-जातप्रसरे-
 ष्वित्यर्थः, तथोक्ततेषु भूप्रदेशेष्विति गम्यते सौभाग्यपुण्यतेषु अनवस्थितजलत्वेनाकर्मत्वात् पाठान्तरे नगेषु-पर्वतेषु,
 नदेषु वा-ह्रदेषु, तथा वैभाराभिधानस्य गिरेः ये प्रपाततटाः-भृगुतटाः, कटकाश्च-पर्वतैकदेशास्तेभ्यो ये, विमुक्ताः-

प्रवृत्तास्ते तथा तेषु; केषु?, - 'उज्ज्वरेसु' ति-निज्ज्वरेषु 'त्वरितप्रधावितेन' यः, 'पल्लोद्व' ति:-प्रवृत्तः-उत्पन्नः फेनस्तेन आकुलं-
व्यासम् । 'सकलुस्स' ति-सकालुष्यं जलं वहन्तीषु 'गिरिनदीषु' संज्जुननीपकुटजानां वृक्षविशेषाणां यानि कन्दलानि-
प्ररोहाः, शिलन्ध्राश्च-छन्नकाणि, तैः कलितानि यानि तानि तेषु उपवनेषु; तथा-मेघरसितेन हृष्टतुष्टाः-अतिहृष्टा-
श्चेष्टिताश्च-कृतचेष्टा ये ते तथा तेषु, इदं च सममीलोपात्, हर्षवशात् प्रसुक्तो-मुत्कलीकृतः कण्ठो-गलो यस्मिन् स
तथा स चासौ केकारवश्च तं मुञ्चत्सु वह्निषु-मयूरेषु, तथा-कृतुवद्येन-कालविशेषबलेन यो मदस्तेन जनितं तरुणं-
सहचरीभिः-युवतिमयूरीभिः सह प्रवृत्तं-प्रनतनं येषां ते तथा तेषु, वह्निष्वित्यन्वयः, नवः सुरभिश्च यः शिलीन्ध्र-
कुटजकन्दलकदम्बलक्षणानां पुष्पाणां गन्धस्तेन या ध्राणिः-हृसिस्तां मुञ्चत्सु गन्धोत्कर्षतां विदधानेभित्त्यर्थः उपवनेषु-
भवनासन्नवनेषु, तथा-परभृतानां-कोकिलानां यद्भुतं-रवो रितिभूतं-स्वर्धोलनावत्तेन संकुलानि यान्युपवनानि तानि
तथा तेषु, 'उद्दाहृत' ति-शोभमाना रक्ता इन्द्रगोपकाः-कीटविशेषाः, स्तोककानां-चातकानां कारुण्यप्रधानं विलपितं
च येषु तानि तथा तेषूपवनेष्वित्यन्वयः, तथा-अन्नतरुणैर्मण्डितानि यानि तानि तथा तेषु, दर्दुराणां प्रकृष्टं जल्पितं येषु
तानि तथा तेषु; संपिण्डिता-मिलिताः, हृष्टा-दर्पिताः, अमराणां मधुकरीणां च; 'पहकर' ति-निकरा येषु तानि तथा,
'परिलिप्तं' ति-परिलीयमानाः संश्लिष्यन्तो भक्ताः षट्पदाः, कुसुमासवलोलः-मकरन्दलम्पटाः, मधुरं-कलं, गुञ्जन्तः-
शब्ददीर्घमानाः देवभागेषु येषां तानि तथा ततः कर्मधारयः ततस्तेषु उपवनेषु; तथा-परिदयामिताः-कृष्णीकृताः सान्द्र-

'मेघाच्छादनीत्, पाठान्तरेण परिश्रामिताः—कृतप्रभाश्रमाः, चन्द्रसूरग्रहाणां यस्मिन् प्रनष्टा च नक्षत्रतारकप्रभा यस्मिस्तत्तथा,
 'तस्मिन्नम्बरतले इति योगः, इन्द्रायुधलक्षणी बद्ध इव बद्धः; चिह्नपट्टो—ध्वजपटो यस्मिस्तत्तथा तन्नाम्बरतले—गगने उड्डीन-
 बलाकापङ्क्तिशोभमानमेघवृन्देऽम्बरतले इति योगः, तथा—कारण्डकादीनां पक्षिणां मानससरोगमनादि प्रत्यौत्सुक्यकरे,
 'संप्राप्ते—उत्कलक्षणयोगेन समागते प्रावृषि काले; किंभूता अम्मयाओ ?—इत्याह—'पहायाओ' इत्यादि, किं ते इति किमपर-
 मित्यर्थः, वरौ पादप्राप्तनूपुरौ मणिमेखला—रत्नकाञ्ची हारश्च यासां तास्तथा रचितानि—न्यस्तानि, उचितानि—योग्यानि,
 कटकानि—प्रतीतानि, खुडुकानि च—अङ्गुलीयकानि यासां तास्तथा विचित्रैर्वरवलैः स्तम्भितावित्र स्तम्भितौ भुजौ यासां
 तास्तथा, ततः पदत्रयस्य कर्मधारयः । तथा—'कुण्डलोज्जोतिर्त्तानना चरपायपत्तनेउरमणिमेहलाहाररह्यउचिय-
 कडगखुडुयएगावलिकंठसुरयतिसरयवरवलयेहेमसुत्तकुण्डलोज्जोवियाणणाओत्ति—पाठान्तरं तेन वरपादप्राप्त
 नूपुरमणिमेखलाहारास्तथा रचितान्युचितानि कटकानि च खुडुकानि च एकावली च—विचित्रमणिकृता एकमरिका कण्ठ-
 सुरजश्च—आभरणविशेषः त्रिसरकं च वरवलयानि च हेमसूत्रकं च—संकलकं यासां तास्तथा, तथा—कुण्डलोद्योतिताननास्ततो
 वरपादप्राप्तनूपुरादीनां कर्मधारयः, रत्नविभूषिताङ्गयः नासानिःश्यामवातेनोद्यते यल्लघुत्वात्तत्तथा चक्षुर्हरं दृष्ट्वाक्षेप-
 कत्वात्, अथवा—ग्रन्थीदनीयाङ्गदर्शनाच्चक्षुर्हरति धरति वा निवर्तयति यद्युत्त्वात्तत्तथा, वर्णस्पर्शसंश्रुतं वर्णस्पर्शतिशा-
 यीत्यर्थः; हयलालाया—अश्वलालायाः सकाशात्, 'पेलव'ति—पेलवत्वेन मृदुत्वलघुत्वलक्षणेनातिरेकः—अतिरिक्तत्वं यस्य

तत् तथा धवलं, च तत् कनकैर्न खचितं-मंडितमन्तयोः-अश्वलयोः कर्म वानलक्षणं यस्य तच्चथा तच्चेति वाक्यं, आकाश-
स्फटिकस्य सदृशी प्रभा यस्य धवलत्वात्तत्तथा, अंशुकं-वस्त्रविशेषं प्रवरमिहानुस्वारलोपो दृश्यः, परिहिताः-निवसिताः,
दुक्कलं च वस्त्रं, अथवा-दुक्कलो वृक्षविशेषः, तद्वल्कलाज्जातं दुक्कलं-वस्त्रविशेष एव तत् सुकुमालसुत्तरीयम्-उपरिका-
याच्छादनं यासां तास्तथा, सर्वतुक्कसुरभिःकुसुमैः प्रवरैर्माल्यैश्च-ग्रथितकुसुमैः शोभितं शिरो यासां तास्तथा, पाठान्तरे
“सर्वतुक्कसुरभिःकुसुमैः सुरचिता प्रलम्बमाना शोभमाना कान्ता विकसन्ती चित्रा माला यासां तास्तथा, एवमन्यान्यपि-
पदानि बहुवचनान्तानि संस्करणीयानि; इह वर्णके बृहत्तरो वाचनाभेदः” । तथा चन्द्रप्रभैर्वैवर्ह्यविमलदण्डाः शङ्ख-
कुन्ददकरजोऽमृतमथितफेनपुञ्जसन्निकाशाश्च ये चत्वारश्चामराः-चामराणि तद्वालैर्वीजितमङ्गं यासां तास्तथा; अयमेवार्थो
वाचनान्तरे इत्थमधीतः-‘सेयवरचामराहिं उद्भुववमणीहिं’ २, ‘सन्निवह्नीए’ति-छत्रादिराजचिह्नरूपया, इह याव-
त्करणादेवं द्रष्टव्यं-‘सव्वज्जुइए’-सर्वद्युत्या-आभरणादिसंबन्धिन्या, सर्वद्युत्तया वा-उचितेष्वस्तुघटनालक्षणाया, ‘सर्व-
बलेन’-सर्वसैन्येन, ‘सर्वसमुदायेन’-पौरादिमीलेन, ‘सर्वादरेण’-सर्वोचितकृत्यकरणरूपेण, ‘सर्वविभूत्या’-सर्वसंपदा,
‘सर्वविभूषया’-समस्तशोभया, ‘सर्वसंभ्रमेण’-प्रमोदकृतौत्सुक्येन, सर्वपुष्पगन्धमालयालङ्कारेण, ‘सर्वतूर्यशब्द-
संनिनादेन’-तूर्यशब्दानां मीलेन यः संगतो नितरां नादो-महान् घोषस्तेनेत्यर्थः; अल्पेष्वपि ऋद्ध्यादिषु सर्वशब्द-
प्रवृत्तिर्दृष्टा अत आह-‘महया इड्डीए, महया जुईए, जुत्तीए वा; महया बलेणं, महया समुदणं, महया वर-
तुडियजमगसमगप्पवाहणं;’-‘यमकसमकं’-युगपत् एतदेव विशेषेणाह-‘संखपणवपडहभेरिझल्लरिखरमुहिहु-

दुक्कसुरवमुङ्गदुहुहिनिग्घोसनाइयरइवेणं'-तत्र शङ्खादीनां नितरां घोषो निर्घोषो-महाप्रथत्नोत्पादितः शब्दो नादितं-
 ध्वनिमात्रमेतद्द्वयलक्षणो यो स्वः स तथा तेन, 'सिंघाडे'त्यादि,-सिंघाडकादीनामयं विशेषः; सिंघाडकं-जलजबीजं
 फलविशेषः; तदाकृतिपथयुक्तं स्थानं सिंघाटकं; त्रिपथयुक्तं-चतुष्कं, त्रिपथमेति चत्वरं-चतु-
 र्मुखं-देवकुलादि, महापथो-राजमार्गः, पथः-पथमात्रं, तथा आसिक्तं-गन्धोदकेनेषत्सिक्तं सकृद्वा सिक्तं सिक्तं त्वन्यथा
 शुचिकं-पवित्रं, संमार्जितम्-अपहृतकचवरं, उपलिप्तं च गोमयादिना यत्तत्तथा यावत्करणादुपस्थानशालावर्णकः
 पूर्वोक्त एव वाच्यः, एवंभूतं नगरमवलोकयन्त्यो गुच्छा इन्ताकीप्रभृतीनां लताः, सहकारादिलता वृक्षाः-सहकारादयः,
 गुल्मा वंशीप्रभृतयः, वल्लयः-त्रपुण्यादिकाः एतासां ये, गुच्छाः-पल्लवसमूहास्तै र्यत्, 'ओच्छविं'ति-अवच्छादितं
 वैभारगिरेर्ये कटकाः-देशास्तेषां ये पादा-अधोभागास्तेषां यन्मूलं-समीपं तत्तथा तत्सर्वतः समन्तात्, 'आहिंडन्ति'त्ति-
 आहिण्डन्ते, अनेन चैवमुक्तव्यतिकरभाजां सामान्येन स्त्रीणां प्रशंसाद्वारेणात्मविषयोऽकालमेवदोहदो धारिण्याः प्रादुरभूदि-
 त्युक्तम्, वाचनान्तरे तु-'ओलोएमाणीओ २, आहिंडेमाणीओ २, डोहलं चिणिंति'-विनयन्यपनयन्तीत्यर्थः; 'तं
 जति णं अहमवि मेहेसु अब्बुगगएसु जाव डोहलं विणेज्जामि'-विनयेयमित्यर्थः, संगतश्चायं पाठ इति ॥ १३ ॥

उक्तदोहदाप्राप्तौ यत्तस्याः संपन्नं, तदाह—

तए णं सा धारिणी देवी, तंसि दोहलंसि अविणिज्जमाणंसि; असंपन्नदोहला, असंपुन्नदोहला, असं-

માગિયદોહલા; સુકા, મુકલા, પિમ્મંસા, ઓલગ્ગા, ઓલુગ્ગસરીરા, પન્નહલહુલ્લલા, કિલંતા, ઓમંથિય-
વચનયણકમલા, પંહુહયમુહી કરચલમલિયવ્વ, ચંપગમાલા પિત્તેયા, દીળવિવળ્લવચળા, જહોચિયપુલ્લ-
મંધમહ્ણાલંકારહારં અળમ્મિલસમાળી, કીડારમળકિરિયં ચ પરિહાવેમાળી, દીળા, હુમ્મળા, નિરાળંદા,
મૂમિગયદિહીયા, ઓહયમળસંકપ્પા જાવ સ્થિયાયમ્મણિં પાસંતિ, પાસિત્તા; एवं
અઢિંમતરિયાઓ; દાસચેડીયાઓ; ધારિણીં દેવીં ઓલુગ્ગં જાવ સ્થિયાયમ્મણિં પાસંતિ, પાસિત્તા; एवं
વદાસી-કિણં તુમે દેવાણુપ્પિણં ૧, ઓલુગ્ગા, ઓલુગ્ગસરીરા જાવ સ્થિયાયમ્મણિં ૧; તત્તે ણં સ્સા ધારણી દેવી-
તાહિં અંગપહિયારિયાહિં અઢિંમતરિયાહિં દાસચેડિયાહિં एवं વુત્તા સમાળી નો આહાતિ, ણો ય પરિયા-
ણાતિ; અણાદાયમાળી, અપરિયાણમાળી, તુસિણિયા સંચિહ્વતિ; તત્તે ણં તાઓ અંગપહિયારિયાઓ અઢિંમ-
તરિયાઓ દાસચેડિયાઓ ધારિણીં દેવીં દોહંપિ તહંપિ एवं વયાસી-“કિંન્નં તુમે દેવાણુપ્પિણં ૧, ઓલુગ્ગા
ઓલુગ્ગસરીરા જાવ સ્થિયાયમ્મણિં ૧;” તત્તે ણં સ્સા ધારિણીદેવી તાહિં અંગપહિયારિયાહિં અઢિંમતરિયાહિં
દાસચેડિયાહિં દોહંપિ તહંપિ एवं વુત્તા સમાળી ણો આહાતિ, ણો પરિયાણતિ; અણાદાયમાળા, અપરિ-
યાયમાળા, તુસિણિયા સંચિહ્વતિ; તત્તે ણં તાઓ અંગપહિયારિયાઓ, દાસચેડિયાઓ; ધારિણીદેવીદેવી-
અણાદાતિજ્જમાળીઓ, અપરિજાણિજ્જમાળીઓ, તદેવ સંમંતાઓ સમાળીઓ ધારણીદેવીદેવી અંતિયાઓ પહિ-

निक्खमंति २; जेणेव सेणिए राया तेणेव उवागच्छंति २, करतलपरिगगहिं जाव कट्टु जएणं विजएणं
 वद्धावेंति, वद्धावइत्ता; एवं व०-एवं खलु सामी !, किंपि अज्ज धारिणीदेवी ओलुग्गा, ओलुग्गसरीरा जाव
 अट्टझाणोवगया झियायति; तते णं से सेणिए राया, तासिं अंगपाडियारियाणं अंतिए एयमट्टं सोच्चा,
 णिसम्म, तहेव संभंते समाणे सिग्धं, तुरियं, चवलं, वेइयं जेणेव धारिणीदेवी तेणेव उवागच्छइ, उवा-
 गच्छइत्ता; धारणीं देवीं ओलुग्गं ओलुग्गसरीरं जाव अट्टझाणोवगयं झियायमाणि पासइ, पासित्ता;
 एवं वदासी-“किन्नं तुमे देवाणुप्पिए ! ओलुग्गा ओलुग्गसरीरा जाव अट्टझाणोवगया झियायसि” ? , तते
 णं सा धारणी देवी सेणिएणं रत्ता एवं बुत्ता समाणी नो आढाइ जाव तुसिणीया संचिट्ति, तते णं से
 सेणिए राया धारिणीं देवीं दोच्चंपि तच्चंपि एवं वदासी-“किन्नं तुमे देवाणुप्पिए ओलुग्गा जाव झियायसि ? ,”
 तते णं सा धारिणीदेवी सेणिएणं रत्ता दोच्चंपि तच्चंपि एवं बुत्ता समाणी णो आढाति; णो परिजाणाति,
 तुसिणीया संचिट्ठइ; तते णं सेणिए राया, धारणिं देविं सवहसाविंयं करेइ २ त्ता; एवं वयासी-किणं
 तुमं देवाणुप्पिए !, अहमेयस्स अट्टस्स अणरिहे सवणयाए !, ता णं तुमं ममं अयमेयारूवं मणोमाणसियं
 दुक्खं रहस्सी करेसि, तते णं सा धारिणीदेवी, सेणिएणं रत्ता सवहसाविया समाणी सेणियं रायं, एवं
 वदासी-एवं खलु सामी !, मम तस्स उरालस्स जाव महासुमिणस्स तिण्हं मासाणं बहुपडिपुन्नाणं अय-

मेयारूवे अकालमेहेसु दोहले पाउळसूए-धन्नाओ णं ताओ अम्मयाओ अम्मयाओ
जाव वेअरगिरिपायसूलं आहिंडमाणीओ डोहलं विणिंति, तं जइ णं अहमवि जाव डोहलं विणिज्जामि;
तते णं हं सामी !, अयमेयारूवंसि, अकालदोहलंसि, अविणिज्जमाणंसि, ओलुगगा जाव अट्टज्झाणोचगया
झियायामि; एएणं अहं कारणेणं सामी !, ओलुगगा जाव अट्टज्झाणोचगया झियायामि, तते णं से सेणिए
राया धारिणीए देवीए अंतिए एयमडुं सोच्चा, णिसम्म धारिणिं देविं; एवं वदासी-मा णं तुमं देवाणुप्पिए !,
ओलुगगा जाव झियाहि, अहं णं तहा करिस्सामि, जहा णं तुमं अयमेवारूवस्स अकालदोहलस्स मणो-
रहसंपत्ती भविस्सइ त्ति कट्ठु; धारिणीं देवीं इट्ठाहिं, कंताहिं, पियाहिं, मणुन्नाहिं, मणामाहिं, वग्गूहिं
समासासेइ २; जेणेव बाहिरिया उवट्ठाणसाला तेणामेव उवागच्छइ, उवागच्छइत्ता; सीहासणवरगते,
पुरत्थाभिमुहे सन्निसेन्ने, धारिणीए देवीए एयं अकालदोहलं बट्ठाहिं आएहि य, उवाएहि य, उप्पत्तियाहि
य, वेणइयाहि य, कम्मियाहि य, परिणामियाहि य, चउन्विवाहिं बुद्धीहिं अणुचित्तमाणे २; तस्स
दोहलस्स आयं वा, उवायं वा, ठिइं वा, उप्पत्तिं वा, अविंदमाणे; ओहयमणसंकप्पे जाव झियायति
॥ सूत्रम्-१४ ॥ तदाणंतरं अभए कुमारे पहाते कयबलिकम्मे जाव सन्वालंकारविभूसिए पायवंदते, पहा-
रेत्थ गमणाए; तते णं से अभयकुमारे जेणेव सेणिए राया तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छइत्ता; सेणियं

रायं ओहयमणसंकप्पं जाव पासइ २ ता, अयमेयारूवे अब्भत्थिए, 'चित्तिए, मणोगते संकप्पे, समुप्प-
 जित्था;—“अन्नया य ममं सेणिए राया एज्जमाणं पासति, पासइत्ता; आढाति, परिजाणति, सक्कारेइ, सम्मा-
 णेइ, आलवति, संलवति, अद्दासणेणं उवणिमंतेति, मत्थयंसि अग्घाति; इयाणि ममं सेणिए राया णो
 आढाति, णो परियाणइ, णो सक्कारेइ, णो सम्माणेइ; णो इट्ठाहिं, कंताहिं, पियाहिं, मणुन्नाहिं, ओरालाहिं,
 वग्गूहिं आलवति, संलवति, नो अद्दासणेणं उवणिमंतेति, णो मत्थयंसि अग्घाति; य किंपि ओहय-
 मणसंकप्पे झियायति; तं भवियन्व णं एत्थ कारणेणं, तं सेयं खलु मे सेणियं रायं एयमट्ठं पुच्छित्तए,” एवं
 संपेहेइ २, जेणामेव सेणिए राया तेणामेव उवागच्छइ २, करयलपरिग्गहिंयं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं
 कडु, जएणं विजएणं वद्धावेइ, वद्धावइत्ता; एवं वदासी—“तुब्भे णं ताओ !, अन्नया ममं एज्जमाणं पासित्ता,
 आढाह, परिजाणह जाव मत्थयंसि अग्घायह, आसणेणं उवणिमंतेह; इयाणि ताओ !, तुब्भे ममं नो
 आढाह, जाव नो आसणेणं उवणिमंतेह; किंपि ओहयमणसंकप्पा जाव झियायह, तं भवियन्वं ताओ !,
 एत्थ कारणेणं, तओ तुब्भे मम ताओ !, एयं कारणं अग्गहेमाणा, असंकेमाणा, अनिणहवेमाणा, अप्प-
 च्छाएमाणा, जहाभूतमवितहमसंदिद्धं एयमट्ठमाइक्खह; तंते णं हं तस्स कारणस्स अंतगमणं गमि-
 स्सामि;” तंते णं से सेणिए राया अभएणं कुमारें एवं वुत्ते समाणे, अभयकुमारं एवं वदासी—एवं खलु

पुत्ता !, तव चुल्लमाउयाए धारिणीए देवीए, तरस्स गम्भस्स दोसु मासेसु अइक्कंतेसु, तइयमासे बट्टमाणे दोहलकालसमयंसि, अयमेयारूवे दोहले पाउंभंवित्था-घन्नाओ णं ताओ अम्मयाओ तहेव निरवसेसं भाणियन्वं जाव विणिति, तते णं अहं पुत्ता; धारिणीए देवीए तरस्स अकालदोहलस्स बट्टहिं आएहि य, उवाएहिं जाव उप्पत्ति अविदमाणे, ओहयसणसंकप्पे जाव झियायामि तुमं आगयंपि न याणामि तं एतेणं कारणेणं अहं पुत्ता !, ओहय जाव झियामि; तते णं से अभयकुमारे सेणियस्स रत्तो अंतिए एय-मडुं सोच्चा, णिसम्म, हट्ट जाव हियए सेणियं रायं; एवं वदासी-मा णं तुम्हे ताओ !, ओहयसण० जाव झियायह, अहणं तहा करिस्सामि, जहा णं मम चुल्लमाउयाए धारिणीए देवीए अयमेयारूवस्स अकाल-दोहलस्स मणोरहसंपत्ती भविस्सइ च्चिकट्टु; सेणियं रायं, ताहिं इट्टाहिं कंताहिं जाव समासासेइ; तते णं सेणिए राया अभयेणं कुमारेणं एवं बुत्ते समाणे, हट्टतुडे जाव अभयकुमारं सक्कारेति, संमाणेति २; पडि-विसज्जेति ॥सूत्रम्-१५॥ तते णं से अभयकुमारे सक्कारियसम्माणिए पडिविसज्जिए समाणे सेणियस्स रत्तो अंतियाओ पडिनिक्खमइ २, जेणामेव सए भवणे तेणामेव उवागच्छति २, सीहासणे निसज्जे; तते णं तरस्स अभयकुमारस्स अयमेयारूवे अब्भत्थिए जाव समुप्पज्जित्था-नो खलु सका माणुस्सएणं उवाएणं मम चुल्लमाउयाए धारिणीए देवीए अकालदोहलमणोरहसंपत्तिं करेत्तए, णत्तत्थ दिव्वेणं उवाएणं; अत्थि

णं मज्झ सोहम्मकप्पवासी, पुब्बसंगतिए देवे महिद्धीए जाव महासोक्खे; तं सेयं खलु मम पोसहसालाए
 पोसहियस्स, बंभचारिस्स, उम्मुक्कमणिसुवन्नस्स, ववगयमालावन्नगविलेवणस्स, निक्खित्तसत्थमुसलस्स,
 एगस्स अबीयस्स, दब्भसंथारोवगयस्स, अट्टमभत्तं परिणिहिता, पुब्बसंगतिं देवं मणसि करमाणस्स
 विहरित्तए; तते णं पुब्बसंगतिए देवे मम चुल्लमाउयाए धारिणीए देवीए अयमेयारूवे अकालमेहेसु डोहलं
 विणेहिति, एवं संपेहेति २, जेणेव पोसहसाला तेणामेव उवागच्छति २, पोसहसालं पमज्जति २, उच्चारपासवण-
 भूमिं पडिलेहेइ २, दब्भसंथारं पडिलेहेइ २, डब्भसंथारं दुरूहइ २, अट्टमभत्तं परिणिणहइ २, पोसहसा-
 लाए पोसहिए बंभयारी जाव पुब्बसंगतिं देवं मणसि करमाणे २, चिट्ठइ; तते णं तस्स अभयकुमारस्स
 अट्टमभत्ते परिणममाणे पुब्बसंगतिअस्स देवस्स आसणं चलति, तते णं पुब्बसंगतिए सोहम्मकप्पवासी देवे
 आसणं चलयं पासति २, ओहिं पउजति; तते णं तस्स पुब्बसंगतियस्स देवस्स अयमेयारूवे अब्भत्थिए जाव
 समुप्पज्जित्था-एवं खलु मम पुब्बसंगतिए जंबूदीवे २, भारहे वासे, दाहिणडुभरहे वासे, रायगिहे नगरे;
 पोसहसालाए पोसहिए अभए नामं कुमारे अट्टमभत्तं परिणिहिता णं मम मणसि करमाणे २, चिट्ठति;
 तं सेयं खलु मम अभयस्स कुमारस्स अंतिए पाउब्भवित्तए, एवं संपेहेइ २, उत्तरपुरच्छिमं दिसीभागं
 अवक्कमति २, वेउब्बियसमुग्घाएणं समोहणति २, संखेज्जाइं जोयणाइं दंडं निसिरति; तंजहा-रयणाणं

१, चहराणं २, वेरुलियाणं ३, लोहियक्खाणं ४, मसारगच्छाणं ५, हंसगवभाणं ६, पुलगाणं ७, सोगंधियाणं ८, जोहरसाणं ९, अंकाणं १०, अंजणाणं ११, रयणाणं १२, जायखूवाणं १३, अंजणपुलगाणं १४, फलिहाणं १५. रिद्धाणं १६; अहावायरेर योगले परिसाडेड २, अहासुहुमे योगले परिगिणहति, परिगिणहइत्ता; अभयकुमारमणुकंपसाणे देवे पुब्बभवजणियनेहपीइबहुमागजायसोगे तओ विमाणवरपुंडरीयाओ, रयणुत्तमाओ, धरणियलगमणतुरितसंजणितगमणपयारो, वाघुणितविमलकणगपयरगवडिंसगमउडुक्कडाडोवदंसणिज्जो, अणेगमणिकणगरतणपहकरपरिमंडितभत्तिचित्तविणिउत्तगमणगजणियहरिसे पेखोलमाणवरललितकुंडलुज्जालियवयणगुणजनितसेमरूवे उदितोविव कोमुदीनिसाए, सणिच्छरंगारउज्जलियमज्झभागत्थे, णयणाणंदो, सरयचंदो, दिव्वोसहिपज्जलुज्जालियदंसणाभिरामो, उडलच्छिसमतजायसोहे पइट्ठगंधुद्धुयाभिरामो, मेरुरिव नगवरो, विगुण्वियविचित्तवेसे दीवसमुदाणं, असंखपरिमाणनामधेज्जाणं, मज्झंकारेण वीइवयमाणो उज्जोयंतो पभाए विमलाते जीवलोगं, रायगिहं पुरवरं च अभयस य तस्स पासं उवयति दिव्वरूवधारी ॥ सूत्रम्-१६ ॥ तते णं से देवे अंतलिवत्तपडिवन्ने दसद्धवन्नाइं, सखिखिणियाइं पवरवत्थाइं परिहिए, एक्को ताव एसो गमो; अण्णोऽवि गमो-ताए उक्किट्ठाए, तुरियाए, चवलाए, चंडाए, सीहाए, उद्धुयाए, जतिणाए, छेयाए, दिव्वाए, देवगतीए; जेणामेव जंबुदीवे २, भारहे वासे जेणामेव

दाहिणद्धभरहे, राघणिहे नगरे, पोसहसालाए, अभयए कुमार; तेणामेव उवागच्छइ २, अंतरिक्खपडिवेन
 दसद्धवन्नाइं सखिखणिघाईं पवरवत्थाइं परिहिए, अभयं कुमारं; एवं वयासी-“अहन्नं देवाणुप्पिया !,
 पुव्वसंगतिए सोहम्मकप्पवासी देवे महद्धिए जणं तुमं पोसहसालाए अट्टमभत्तं पणिप्पिहत्ता णं ममं
 मणसि करेमाणे चिट्ठसि तं एस णं देवाणुप्पिया ! अहं इहं हव्वमागए, संदिसाहि णं देवाणुप्पिया !, किं
 करेमि !, किं दलामि !, किं पयच्छामि !, किं वा तं हियइच्छितं !;” तते णं से अभए कुमारे तं पुव्वसंग-
 तियं देवं अंतलिक्खपडिवन्नं पासइ, पासित्ता, हट्ठुट्ठे पोसहं पारेइ २, करयल० अंजलिं कट्ठु एवं वयासी-
 एवं खलु देवाणुप्पिया !, मम चुल्लमाउयाए धारिणीए देवीए अयमेयारूवे अकालडोहले पाउब्भूते-धन्नाओ
 णं ताओ अम्मयाओ तहेव पुव्वगमेणं जाव विणिज्जामि, तन्नं तुमं देवाणुप्पि० मम चुल्लमाउयाए धारि-
 णीए देवीए, अयमेयारूवं अकालडोहलं विणेहि; तते णं से देवे अभएणं कुमारेणं, एवं बुत्ते समाणे हट्ठ-
 तुट्ठ अभयकुमारं; एवं वदासी-तुमणं देवाणुप्पिया ! सुणिब्बुयवीसत्थे अच्छाहि, अहणं तव चुल्लमा-
 उयाए धारिणीए देवीए अयमेयारूवं डोहलं विणेमीति कट्ठु, अभयस्स कुमारस्स अंतियाओ पडिणिक्ख-
 मति २, उत्तरपुरिच्छमे णं वेभारपव्वए वेउव्वियसमुग्घाएणं समोहणति २, संखेज्जाइं जोयणाइं दंडं
 निस्सरति जाव दोच्चपि वेउव्वियसमुग्घाएणं समोहणति २, खिप्पामेव सगज्जतियं, सविज्जुयं, सफुसियं,

तं पंचवन्नमेहणिणाओवसोहिधं दिव्यं पाउससिरिं विउव्वेह २, जेणेव अभए कुमारं तेणामेव उवागच्छइ २, अभयं कुमारं एवं वदासी-एवं खलु देवाणुप्पिया ! मए तव पिघट्टयाए सगज्जिया, सफुसिया, सविज्जुया, दिव्वा पाउससिरी विउव्विया; तं विणेउ णं देवाणुप्पिया !, तव बुल्लमाउया धारिणीदेवी, अयमेयारूवं अकालडोहलं; तते णं से अभयकुमारं तस्स पुव्वसंगतियस्स देवस्स सोहम्मकप्पवासिस्स अंतिए एयमट्ठं सोच्चा, णिसम्म, हट्टुट्ठे सयातो भवणाओ पडिनिक्खमति २, जेणामेव सेणिए राया तेणामेव उवागच्छति, करयल० अंजलिं कट्ठु; एवं-वदासी-एवं खलु ताओ !, मम पुव्वसंगतिएणं सोहम्मकप्पवासिणा देवेणं खिप्पामेव सगज्जिता, सविज्जुता, पंचवन्नमेहनिनाओवसोभिता, दिव्वा पाउससिरी विउव्विया; तं विणेउ णं मम बुल्लमाउया धारिणी देवी अकालदोहलं । तते णं से सेणिए राया अभयस्स कुमारस्स अंतिए एतमट्ठं सोच्चा, णिसम्म, हट्टुट्ठं कोडुंबियपुरिसे सहावेति २, सहावइत्ता; एवं वदासी-खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया !, रायगिहं नयरं, सिंघाडग-तिय-चउक्क-चच्चर० आसित्तसित्त जाव सुगंधवरगंधियं गंधवट्ठिभूयं करेह य २, मम एतमाणत्तियं पच्चप्पिणह; तते णं ते कोडुंबियपुरिसा जाव पच्चप्पिणंति, तते णं से सेणिए राया दोच्चं पि कोडुंबियपुरिसे २ वदासी-खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया !, हयगयरहजोहपवरकलितं, चाउरंणिणिं सेन्नं सन्नाहेह, सेयणयं च गंधहत्थिं परिकप्पेह, तेवि तहेव जाव पच्चप्पिणंति, तते णं से सेणिए राया जेणेव धारिणीदेवी तेणामेव उवागच्छति २, धारिणीं देवीं; एवं वदासी-एवं खलु

देवाणुप्पिए !, सगळिया जाव पाउससिरी पाउब्भूता, तणं तुमं देवाणुप्पिए !; एयं अकालदोहलं विणेहि ।
 तते णं सा धारणीदेवी सेणिएणं रत्ता एवं वुत्ता समानी हट्ठुट्ठा जेणामेव मज्जनघरे तेणेव उवागच्छति २,
 मज्जनघरं अणुपविसति २, अंतो अंतेउरंसि णहाता कतबलिकम्मा कतकोउयमंगलपायच्छित्ता किं ते
 वरपायपत्तणेउर जाव आगासफालियसमप्पभं अंसुयं नियत्था सेयणयं गंधहत्थि दूरुढा समानी, अम-
 यमहियेफेणुंजसण्णिगासाहिं सेयचामरवालवीयणीहिं वीइज्जमाणी २, संपत्थिता; तते णं सेणिए राया
 णहाए कयबलिकम्मे जाव ससिसरीए, हत्थिखंधवरगए, सकोरंटमह्छदामेणं, छत्तेणं धरिज्जमाणेणं, चउचा-
 मराहिं वीइज्जमाणेणं, धारिणीदेवीं पिट्ठतो अणुगच्छति; तते णं सा धारिणीदेवी, सेणिएणं रत्ता हत्थि-
 खंधवरगएणं पिट्ठतो पिट्ठतो समणुगम्ममाणमग्गा हयगयरहजोहकलियाए, चाउरंगिणीए सेणाए सद्धिं
 संपेरिउए, महता भडचडगरवंदपरिखित्ता सव्विड्डीए सव्वजुइए जाव हुंदुभिनिग्घोसनादितरवेणं;
 रायगिहे नगरे, सिंघाडग-तिग-चउक्क-चच्चर जाव महापहेसु, नागरजणेणं अभिनंदिज्जमाणा २, जेणामेव
 वेब्भारगिरिपव्वए तेणामेव उवागच्छति २; वेब्भारगिरिकडगतडपायमूले आरामेसु य, उज्जाणेसु य,
 काणणेसु य, वणेसु-वणसंडेसु य, रुक्खेसु य, गुच्छेसु य, गुम्मेसु य, लयासु य, वल्लीसु य, कंदरासु य,
 दरीसु य, चुण्ढीसु य, दहेसु य, कच्छेसु य, नदीसु य, संगमेसु य, विवरत्तेसु य; अच्छमाणी य, पेच्छ-

माणी य, मज्जमाणी य; पत्ताणि य, पुष्पाणि य, फलाणि य, पल्लवाणि य, गिणहमाणी य, माणेमाणी य, अग्घायमाणी य, परिभुंजमाणी य, परिभाएमाणी य, य; वेब्भारगिरिपायमूले दोहलं विणेमाणी सव्वतो समंता आहिंइति; तते णं धारिणी देवी विणीतदोहला, संपन्नदोहला, जाया याचि होत्था; तते णं से धारिणीदेवी सेयणयगंधहत्थि दूरूढा समाणी सेणिएणं हत्थिखंधवरगएणं पिट्ठओ २, समणु-
गम्ममाणमग्गा हयगय जाव रहेणं जेणेव रायगिहे नगरे तेणेव उवागच्छइ २, रायगिहं नगरं मज्झमज्जेणं जेणामेव सए भवणे तेणामेव उवागच्छति २ त्ता; विउलाइं माणुस्साइं भोगभोगाइं जाव विहरति ॥ सूत्रम्-
१७ ॥ तते णं से अभए कुमारे जेणामेव पोसहसाला, तेणामेव उवागच्छइ २; पुब्बसंगतियं देवं सक्कारेइ, सम्माणेइ २, पडिविसजेति २; तते णं से देवे सगज्जियं, पंचवन्नं मेहोवसोहिंयं दिव्वं पाउससिरिं, पडि-
साहरति २; जामेव दिस्सि पाउब्भूए, तामेव दिस्सि पडिगते ॥ सूत्रम्-१८ ॥ तते णं सा धारिणीदेवी, तंसि अकालदोहलंसि विणीयंसि सम्माणियडोहला, तस्स गवभस्स अणुकंपणट्टाए जयं चिट्ठति, जयं आसयति, जयं सुवति; आहारंपिय णं आहारेमाणी णाइतित्तं, नातिकडुयं, नातिकसायं, नातिअंबिलं, नातिमहुरं; जं तस्स गवभस्स हिंयं, मियं, पत्थयं, देसे य काले य आहारं आहारेमाणी; णाइचिन्तं, णाइसोगं, णाइदेणं, णाइमोहं, णाइभयं, णाइपरितासं, भोयणच्छायणगंधमल्लालंकारेहिं तं गवभं;

सुहंसुहेणं परिवहति ॥ सूत्रम्-१९ ॥

‘तए ण’मित्यादि, ‘अविणिज्जमाणंसि’त्ति-दोहदे अविनीयमाने-अनपनीयमाने सति, असंप्राप्तदोहदा मेघादीना-
मजातत्वात् असंपूर्णदोहदाः, तेषामजातत्वेनैवासंपूर्णत्वात्, अत एव असन्मानितदोहदा तेषामननुभवनादिति; ततः शुष्का
मनस्तापेन शोणितशोषात्, ‘मुक्ख’त्ति-बुभुक्षाक्रान्तेव अत एव निर्मासा, ‘ओलुग्ग’त्ति-अवरुणा-जीर्णव कथमित्याह-
‘ओलुग्ग’ति अवरुणमिव-जीर्णमिव शरीरं यस्याः सा तथा, अथवा-अवरुणा चेतसा अवरुणशरीरा तथैव प्रमलित-
दुर्बला-स्नानभोजनत्यागात्, क्लान्ता-ग्लानीभूता, ‘ओमंथिय’त्ति-अधोमुखीकृतं वदनं च नयनकमले च यथा सा तथा,
पांडुकितमुखी-दीनास्यैव विवर्णं वदनं यस्याः सा तथा, क्रीडा-जलक्रीडादिका, रमणमक्षादिभिः तत्क्रियां च परिहापयन्ती,
दीना-दुःस्था दुःस्थं मनो यस्याः सा तथा, यतो निरानन्दा उपहतो मनसः संकल्पः-युक्तायुक्तविवेचनं यस्याः सा तथा,
यावत्करणात् ‘करतलपल्हत्थमुही अट्टञ्झाणोवगया स्झियाह’त्ति-आर्त्तव्यानं व्यायतीति, ‘नो आढाह’त्ति-नाद्रि-
यते-नादरं करोति, नो परिजानाति-न प्रत्यभिजानाति विचित्तत्वात्, ‘संभंताड’त्ति-आकुलीभूताः, शीघ्रमित्यादीनि
चत्वार्येकार्थिकानि अतिसंभ्रमोपदर्शनार्थं, ‘जेणेवे’त्यादि, यत्र धारिणी देवी तत्रोपागच्छति, स्मोगत्य चावरुणादि-
विशेषणां धारणीं देवीं पश्यति । वाचनान्तरे तु-‘जेणेव धारणीदेवी तेणेवेत्यतः पहारेत्थ गमणाए’ इत्येतददृश्यते ।
तत्र-‘पहारेत्थ’-संप्रधारितवान्-विकल्पितवानित्यर्थः, गमनाय-गमनार्थः, तथा-‘तए णं से सेणिए राया जेणेव

धारणीदेवी लेगेव उवागच्छति २, पासइ'त्ति-पइयति सामान्येन ततोऽनुरूपमिदं विशेषणं पश्यतीति; 'दोच्चपि'त्ति-
द्वितीयामपि वारामिति गच्छते, 'सुखहृत्साविय'त्ति-शुपथान्-देवगुरुद्रोहिक्का भविष्यसि, त्वं यदि विकल्पं नाख्यासी-
त्यादिकान् वाक्यविशेषान् आविता-श्रोत्रेणोपलम्भिता अपथैर्वा आविताः अपथश्राविता अपथश्रापिता वा तां करोति ।
'किण्हं किन्न'मिति वा पाठो देवानुप्रिये ! एतस्यार्थस्यानर्हः श्रावणतायां, 'मणोमाणस्सियं'ति-मनसि जातं मानसिकं,
मनस्येव यद्वर्तते मानसिकं-दुःखं, वचनेनाप्रकाशितत्वान्मनो मानसिकं रहस्यीकरोषि-गोपयसीत्यर्थः; 'तिण्ह'मित्यादि,
त्रिष्टु मासेषु, 'बहुपड्डिपुद्धानां'ति-ईषदूनेषु 'जत्तिहामि'त्ति-यतिष्ये । 'क्वचित्करिष्यामीति' पाठः । 'अयमेया-
रुवस्स'त्ति-अस्यैवंरूपस्य, 'मणोरहसंपत्ती'ति मनोरथप्रधाना प्राप्तिर्यथा विचिन्तितेत्यर्थः, आयैः-लभैरीप्सितार्थहेतुना-
मुपायैः-अप्रतिहतलाभकारणैः, आयं वा उवायं वा ठियं वा स्थिरहेतुदोहदानां वेप्पितार्थस्य; पाठान्तरे
उत्पत्तिं वा तस्यैवेत्यर्थः । 'अविदमाणे'त्ति-अलभमानः, 'अयमेयास्त्वे'त्ति-अयमेतद्रूपः, आध्यात्मिकः-आत्माश्रयः,
चिन्तितः-स्मरणरूपः, प्राथितो-लब्धुमाशंसितः, मनोगतः-अचिहः प्रकाशितः, संकल्पो-विकल्पः, 'संपेहेत्ति'त्ति-
संप्रेक्षते-पर्यालोचयति, 'ताओ'त्ति-हे तात ! इत्यामन्त्रणं, 'एयं कारण'ति-अपह्णानहेतुं दोहदापूर्तिलक्षणमिति भावः-
कारणमिति, क्वचिन्नाधीयत इति; एवं 'अगूहमाणे'ति-अगोपायन्तः आकारसंवरण, अशङ्कमानाः-विवक्षितप्राप्तौ संदे-
हमविदधतः, अनिहनुवाना-अनपलपन्तः, किमुक्तं भवति ?-अप्रच्छादयन्तः यथाभूतं-यथावृत्तं अत्रितथं नत्वन्यथाभूतं,

असंदिग्धम्-असंदेहं, 'एयमट्टं'ति-प्रयोजनं दोहदपूरणलक्षणमिति भावः । 'अंतगमणं गमिस्सामि'ति-पारगमनं
 गमिष्यामीति, 'बुल्लमाउयाए'ति-लघुमातुः, 'पुब्बसंगइय'ति-पूर्व-पूर्वकाले संगतिः-भिन्नत्वं येन सह स पूर्वसंगतिकः,
 महर्द्धिको-विमानपरिवारादिसंपदुपेतत्वाद्यावत्करणादिदं दृश्यं, महाद्युतिकः-शरीराभरणादिदीप्तिर्योगात्, महानुभागो-
 वैक्रियादिकरणशक्तियुक्तत्वात्, महायशाः-सत्कीर्तियोगात्, महाबलः-पर्वताद्युत्पादनसामर्थ्योपेतत्वात्, महासौख्यो-
 विशिष्टसुखयोगादिति, 'पोसहसालाए'ति-पौषधं-पर्वदिनानुष्ठानमुपवासादि तस्य शाला-गृहविशेषः-पौषधशाला तस्यां,
 पौषधिकस्य-कृतोपवासादेः व्यपगतमालावर्णकविलेपनस्य, वर्णकं-चन्दनं, तथा-निक्षिप्तं-विमुक्तं, शस्त्रं-क्षुरिकादि मुशलं
 च येन स तथा, तस्य एकस्य-आन्तरव्यक्तरागादिसहायवियोगात्, अद्वितीयस्य तथाविधपदात्यादिसहायविरहात्, 'अट्टम-
 भत्तं'ति-समयभाषयोपवासत्रयमुच्यते, 'अट्टमभत्ते परिणममाणे'ति-पूर्यमाणे परिपूर्णप्राय इत्यर्थः, 'वेउन्विचयसमु-
 र्गघाएण'मित्यादि, वैक्रियसमुद्घातो वैक्रियकरणार्थो जीवव्यापारविशेषः, तेन समुपहन्यते-समुपहतो भवति, समुपहन्ति वा-
 क्षिपति प्रदेशानिति गम्यते, व्यापारविशेषपरिणतो भवतीति भावः; तत्स्वरूपमेवाह-'संखेज्जाइ' इत्यादि, दण्ड इव दण्डः-
 ऊर्द्धाध आयतः शरीरबाह्व्यो जीवग्रदेशकर्मपुद्गलसमूहः, तत्र च विविधपुद्गलानादत्ते इति दर्शयन्नाह-तद्यथा-स्तनानां-कर्कत-
 नादीनां संबन्धिनः १, तथा वैराणां २, वैहूर्याणां ३, लोहिताक्षाणां ४, मसारगच्छाणां ५, हंसगर्भणां ६, पुलकानां ७,
 सौगन्धिकानां ८, ज्योतीरसानां ९, अङ्गानां १०, अञ्जनानां ११, रजतानां १२, जातरूपाणां १३, अञ्जनपुलकानां १४,
 स्फटिकानां १५, रिष्टानां १६; किमत आह-यथा बादरान्-अमारान्, यथा सूक्ष्मान्-सारान्, ततो वैक्रियं करोति;

‘अभयकुमारमणुकंपमाणे’ति-अनुकम्पयन् हा !, तस्याष्टमोपवासरूपं कष्टं वर्तते इति विकल्पयन्नित्यर्थः, पूर्वभवे-पूर्व-
जन्मनि जनित्वा-जाता या स्नेहात्प्रीतिः-प्रियत्वं न कार्यवशादित्यर्थः, बहुमानश्च-गुणानुशागस्ताभ्यां सकाशात्, जातः
शोकः-चित्तखेदो विरहसद्भावेन यस्य स पूर्वजनितस्नेहप्रीतिबहुमानजातशोकः, वाचनान्तरे-‘पूर्वभवजनितस्नेहप्रीतिबहुमान-
जनितशोभ’स्त्वत्र शोभा-पुलकादिरूपा, तस्मात्स्वकीयात् विमानवरपुण्डरीकात्, पुण्डरीकता च विमानानां मध्ये
उत्तमत्वात्, ‘रयणुत्तमाउ’ति रत्नोत्तमात् रत्नोत्तमाद्वा; ‘धरणीतलगमनाय’-भूतलप्राप्तये, त्वरितः-शीघ्रं, संजनितः-
उत्पादितो, गमनप्रचारी-गतिक्रियावृत्तिर्येन स तथा; वाचनान्तरे-‘धरणीतलगमनसंजनितभनःप्रचार’ इति
प्रतीतमेव, व्याघूर्णितानि-दोलायमानानि यानि विमलानि कनकस्य, प्रतरकाणि च-प्रतरष्टुत्तरूपाणि जाभरणानि च-
कर्णपूरे सुकुटं च-मौलिः, तेषामुत्कटो य आदोपः-स्फारता तेन दर्शनीयः-आदेयदर्शनी यः स तथा, तथा-अनेकेषां मणि-
कनकरत्नानां ‘पहकर’ति-निकरस्तेन परिमण्डितो-भक्तिभिश्चित्रो, विनियुक्तकः-कट्यां निवेशितो, ‘मणु’ति-मकारस्य
प्राकृतशैलीप्रभवत्वात्, योऽनुरूपो गुणः-कटिद्वित्रं तेन जनितो हर्षो यस्य स तथा, प्रेङ्खोलमानाभ्यां-दोलायमानाभ्यां वर-
ललितकुण्डलाभ्यां यदुज्ज्वलितम्-उज्ज्वलीकृतं वदनं-मुखं तस्य यो गुणः-कान्तिलक्षणः तेन जनितं सौम्यं रूपं यस्य स
तथा । वाचनान्तरे-पुनरेवं विशेषणत्रयं दृश्यते । “वाधुन्नियविमलकणगपयरगवडेंसगपंकंपमाणचलोलललियपरि-
लंबमाणनरमगरतुरगमुहसयविणिगगउगिगन्नपवरमोत्तियविरायमाणमउडुकडाडोवदरिसणिज्जे”-तत्र व्या-
घूर्णितानि-चञ्चलानि विमलकनकप्रतरकाणि च अवतंसके च प्रकम्पमाने चलोलोलानि-अतिचपलानि, ललितानि-शोभा-

वन्ति, परिलम्बमानानि-प्रलम्बमानानि, नरमकरतुरगमुखशतेभ्यो-मुकुटाग्रविनिर्मिततन्मुखाकृतिशतेभ्यो विनिर्गतानि-निःसु-
 तानि, उद्रीर्णानीव-वान्तानीवोद्रीर्णानि यानि प्रवरमौक्तिकानि-वरमुक्ताफलानि, तैर्विराजमानं-शोभमानं यन्मुकुटं तच्चेति
 द्वन्द्वः, तेषां य उक्तं आटोपस्तेन दर्शनीयो यः स तथा; तथा-‘अनेगमणिकणगरयणपहकरपरिमंडियभाग-
 भत्तिचित्तविणिउत्तगमणगुणजणियपेंखोलमाणवरललितकुंडलुज्जलियअहियआभरणजणियसोभे’-अनेक-
 मणिकनकरत्ननिकरपरिमण्डितभागे, भत्तिचित्ते-विच्छित्तिविचित्रे, विनियुक्ते-कर्णयोर्निवेशिते गमनगुणेन-गतिसामर्थ्येन
 जनिते-कृते, प्रेङ्खोलमाने-चञ्चले ये वरललितकुंडले ताभ्यामुज्ज्वलितेन-उदीपनेनाधिकाभ्यामाभरणाभ्यामुज्ज्वलितार्धैर्वाऽऽ-
 भरणैश्च कुण्डलव्यतिरिक्तैर्जनिता शोभा यस्य स तथा; तथा-‘गयजलमलविमलदंसणविरायमाणरूवे’-गतजलमलं-
 विगतमालिन्यं विमलं दर्शनम्-आकारो यस्य स तथा, अत एव विराजमानं रूपं यस्य स तथा ततः कर्मधारयः; अयमेवो-
 पमीयते-उदित इव कौमुदीनिशायां-कार्तिकपौर्णमास्यां शनीश्वराङ्गारकयोः-प्रतीतयोरुज्ज्वलितः-दीप्यमानः सन् यो मध्य-
 भागे तिष्ठति स तथा, नयनानन्दो-लोचनाह्लादकः शरच्चन्द्र इति, शनीश्वरांगारकवत्कुण्डले चन्द्रवच्च तस्य रूपमिति, तथा-
 इयमेव मेरुणोपमीयते-दिव्यौषधीनां प्रज्वलेनेव मुकुटादितेजसा उज्ज्वलितं यद्दर्शन-रूपं तेनाभिरामो-रम्यो यः स तथा,
 ऋतुलक्ष्म्येव-सर्वतुल्लङ्घ्यसुमसंपदा समस्ता-सर्वा समस्तस्य वा जाता शोभा यस्य स तथा, प्रकृष्टेन गन्धेनोद्भूतेन-उद्भूतेनाभि-
 रामो यः स तथा, मेरुरिव नगवरः विकुर्वितविचित्रवेषः सन्नसौ वर्तते इति; ‘दीवससमुदाणं’ति-द्वीपसमुद्राणां, ‘असंखपरि-
 माणनामधेज्जाणं’ति-असंख्यं परिमाणं नामधेयानि च येषां ते तथा तेषां; ‘मध्यकारेण’-मध्यभागेन, ‘वीहवयमाणे’

त्ति-व्यतिव्रजन् गच्छन् उद्योतयन् विमलया प्रभया जीवलोकं, 'ओवयइ'त्ति-अवपतति अवतरति, अन्तरिक्षप्रतिपन्नः-
आकाशस्थः दशार्द्धवर्णानि सकिङ्किणीकानि क्षुद्रघण्टिकोपेतानि; एकस्तावदेव गमः-पाठः, अन्योऽपि-द्वितीयो गमो-
वाचनाविशेषः पुस्तकान्तरेषु दृश्यते, 'ताए'-तया उत्कृष्टया गत्या, त्वरितया-आकुलया न स्वाभाविकया, आन्तराकृत-
तोऽप्येषा भवत्यत आह-चपलया कायतोऽपि, चण्डया-रोद्रयाऽत्युत्कर्षयोगेन, सिंहया-तदाल्ब्यस्थैरण, उद्धतया-दर्पो-
तिशयेन, जयिन्या-विपक्षजेतृत्वेन, छेक्या-निपुण्या, दिव्यया-देवगत्या; अयं च द्वितीयो गमो जीवाभिगमसूत्र-
वृत्त्यनुसारेण लिखितः, 'किं करोसि'त्ति-किमहं करोमि यवदभिप्रेतं कार्यं किं वा, 'दलयामि'त्ति-तुभ्यं ददामि, किं वा ग्रय-
च्छामि भवत्संगतायान्यस्मै, किं वा ते हृदयेष्मिन्-मनोवाञ्छितं वर्तत इति प्रश्नः, 'सुनिव्वुयवीसत्थे'त्ति-सुष्ठु निवृत्तः-
स्वस्थात्मा, विश्वस्तो-विश्वासवान् निरुत्सुको वा यः स तथा, 'तातो'त्ति-हे तात ! । 'परिकप्पेह'त्ति-सन्नाहवन्तं कुरुत,
'अंतोअंतेउरंसि'त्ति-अन्तरन्तःपुरस्य, 'महयाभडेचडगरबंदपरिखित्त'त्ति-महाभटानां यच्चटकरप्रधानं विच्छेदप्रधानं
वृन्दं तेन संपरिक्षिप्ता, वैभारगिरेः कटतटानि-तदेकदेशतटानि पादाश्च-तदासन्नलघुवर्षनास्तेषां यन्मूलं तत्र, तथा-आरामेषु
च आरमन्ति, येषु माघवीलतागृहादिषु दम्पत्या(दी)नि ते आरामास्तेषु पुष्पादिमद्वृथसंकुलानि उत्पन्नादौ बहुजनभोग्यानि
उद्यानानि तेषु च तथा, सामान्यवृक्षवृन्दयुक्तानि नगरासन्नानि काननानि तेषु च; नगरविप्रकृष्टानि वनानि तेषु च तथा,
वनखण्डेषु-च-एकजातीयवृक्षसमूहेषु वृक्षेषु चैकैकेषु गुच्छेषु च-वृन्ताकीप्रभृतिषु, गुल्मेषु च-वंशजालीप्रभृतिषु, लतासु-

१ ०र्णानि पञ्चवर्णानि स० अ । २ रोद्रयात्यु० अ ।

च-सहकारलतादिषु, वल्लीषु च-नागवल्ल्यादिषु च, कन्दरासु च-गुहासु, दरीषु च-शृगालादित्कीर्णभूमिविशेषेषु, 'बुंढीसु य'ति-अखाताल्पोदकविदरिकासु गृथेषु च-वानरादिसम्बन्धिषु, पाठान्तरेण-हृदेषु च कक्षेषु च गहनेषु च, नदीषु च-सरित्सु, संगमेषु च-नदीमीलकेषु च, विदरेषु च-जलस्थानविशेषेषु; 'अच्छमाणी य'ति-तिष्ठन्ती, प्रेक्षमाणा च-पश्यन्ती, दृश्यवस्तूनि मञ्जन्ती च-स्नान्ती, 'पल्लवाणि य'ति-पल्लवान् किशलयानि, 'माणेमाणी य'ति-मानयन्ती स्पर्शनद्वारेण, 'विणेमाण'ति-दोहलं विनयन्ती, 'तंसि अकालदोहलंसि विणीयंसि'ति-अकालमेषदोहदे विनीते सति सम्मानितदोहदा पूर्णदोहदेत्यर्थः, 'जयं चिहुइ'ति-यतनया यथा गर्भबाधा न भवति, तथा तिष्ठति ऊर्ध्वस्थानेन; 'आसयइ'ति-आस्ते आश्रयति वा आसनं स्वपिति चेति, हितं-मेघायुरादिवृद्धिकारणत्वात्तन्मिन्द्रियानुकूलत्वात्, पथ्यमरोगकारणत्वात्; 'नाह्चिंतं'ति-अतीव चिन्ता यस्मिंस्तदतिचिन्तं तथा, यथा न भवतीत्येवं गर्भं परिवहतीति संबन्धः; नातिशोकं, नातिदैन्यं, नातिमोहं-नातिकामासक्तिं, नातिभयमेतदेव संग्रहवचनेनाह-'व्यपगते'त्यादि, तत्र भयं-भीतिमात्रं, परित्रासौऽकस्मात्; ऋतुषु यथायथं भज्यमानाः सुखायेति ऋतुभज्यमानमुखाः तैः ।

तते णं सा धारिणीदेवी, नवण्हं मासाणं बहुपडिपुत्ताणं, अद्धमाणरान्तिदियाणं, वीतिक्कंताणं, अद्धरत्तकालसमयंसि सुकुमालपाणिपादं जाव सच्चंगसुंदरं दारंगं पयाया; तएणं ताओ अंगपडियारिआओ धारिणीं देवीं नवण्हं मासाणं जाव दारंगं पयायं पासन्ति २; सिग्घं, तुरियं, चवलं, वेतियं; जेणेव सेणिए राया तेणेव उवागच्छति २, सेणियं रायं जएणं विजएणं वद्धावेति २, करयलपरिगगहियं सिरसावत्तं

मत्थए अंजलिं कटुः एवं वदासी-एवं खलु देवाणुप्पिया !, धारिणीदेवी णवण्हं मासाणं जाव दारणं पयाथा; तन्नं अम्हे देवाणुप्पियाणं पियं णिवेदेमो, पियं भे भवउ; तते णं से सेणिए राया तासिं अंगपडियारियाणं अंतिए एयमहं सोच्चा, णिसम्म, हट्टुहं ताओ अंगपडियारियाओ महुरेहिं वयणेहिं विपुळेण य पुप्फणं घमल्लालंकारेणं सक्कारेति, सम्माणेति २, मत्थयधोयाओ करेति, पुत्ताणुपुत्तियं वित्तिं कप्पेति २; पडि- विसल्लेति । तते णं से सेणिए राया कोडुंवियपुरिसे सदावेति २, एवं वदासी-खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया !, रायगिहं नगरं आसिय जाव परिगयं करेह २, चारगपरिसोहणं करेह २ ता, माणुम्माणवद्धणं करेह २, एतमाणात्तियं पच्चप्पिणह जाव पच्चप्पिणंति । तते णं से सेणिए राया अट्टारससेणीप्पसेणीओ सदावेति २, एवं वदासी-गच्छह णं तुब्भे देवाणुप्पिया !, रायगिहे नगरे अट्ठिभतरवाहिरिए उस्सुक्कं, उक्करं, अभ- हप्पवेसं, अट्ठिमकुडंडिमं, अधरिमं, आधारणिज्जं, अणुद्धुयमुइंगं, अमिलायमल्लदामं, गणियावरणाड्डिज्ज- कलियं, अणेगतालायराणुचरितं, पमुइयपक्कीलियाभिरामं, जहारिहं ठिइवडियं, दसदिवसियं करेह २; एयमाणात्तियं पच्चप्पिणह तेवि करिंति २, तहेव पच्चप्पिणंति; तए णं से सेणिए राया बाहिरियाए उवट्ठा- णसालाए, सीहासणवरगए, पुरत्थाभिमुहे, सत्तिस्से सइएहि य, साहस्सिएहि य, सयसाहस्सेहि य जाएहिं, दाएहिं, भागेहिं दलयमाणे २, पडिच्छेमाणे २, एवं च णं विहरति; तते णं तस्स अम्मापियरो

पदमे दिवसे जातकम्मं करेति, २, चित्तिद्यदिवसे जागरियं करेति २, तत्तिए दिवसे चंदसूरदंसणियं करेति २,
 एवामेव निव्वत्ते सुइजातकम्मकरणे संपत्ते बारसाहदिवसे विपुलं असणं, पाणं, खातिमं, सातिमं उवक्ख-
 डावेति २; मित्तणातिणिगसयणसंबंधिपरिजणं बलं च बह्वे गणणायग, दंडणायग जाव आमन्तेति;
 ततो पच्छा पहाता कयबलिकम्मा, कयकोडय जाव सब्वालंकारविभूसिया, महतिमहालयंसि भोयण-
 मंडवंसि, तं विपुलं असणं, पाणं, खाइमं, सातिमं मित्तनातिगणणायग जाव सद्धिं आसाएमाणा; विसाए-
 माणा, परिभाएमाणा, परिभुंजेमाणा, एवं च णं विहरति; जिमित्तुत्तुरागतावि य णं समाणा आयंता
 चोक्खा परमसुइभूया, तं मित्तनातिनिगसयणसंबंधिपरितगणणायग० विपुलेणं पुप्फवत्थंगंघमल्ला-
 लंकारेणं, सक्कारेति, सम्माणेति २; एवं वदासी-जम्हा णं अमंहं इमस्स दारगस्स गब्भत्थस्स 'चेव समा-
 णस्स अकालमेहेसु डोहले पाउब्भूते, तं होउ णं अमंहं दारए मेहे नामेणं-'मेहकुमारे'; तस्स दारगस्स,
 अम्मापियरो अयेमेयारूवं गोण्णं गुणनिष्फन्नं नाणधेज्जं करेति । तए णं तते णं से मेहकुमारे पंचधातीपरि-
 गगहिए, तंजहा-खीरधातीए, मंडणधातीए, मज्जणधातीए, अंकधातीए, अन्नाहि य बहूहिं
 खुब्बाहिं, चिलाइयाहिं, वामणिवड्ढिबबब्बरिबउसिजोणियपल्हविणइसिणियाचाधोरुगिणिलासियलउ-
 सियवमिलिसिंहलियारविपुलंदिपक्कणिबहलिमरुंडिसबरिपारसीहिं, णाणादेसीहिं, विदेसपरिमंडियाहिं,

इंगितचिन्तियपत्थियवियाणियाहिं, सदेसणेवत्थगहितवेसाहिं. निउणकुसलाहिं, विणीयाहिं; चेडियाचक्क-
वालवरिसधरंकंछुइअमहयरगवंदपरिखित्ते हत्थाओ हत्थं संहरिज्जमाणे, अंकाओ अंकं परिमुज्जमाणे, परि-
गिज्जमाणे, चालिज्जमाणे, उवलालिज्जमाणे, रम्मंसि मणिक्कोट्टिमत्तलंसि परिमिज्जमाणे २; णिव्वाय्यणिव्वा-
द्यायंसि गिरिकंदरमल्लीणेव चंपगपायवे सुहं सुहेणं वड्डइ । तते णं तस्स मेहस्स कुमारस्स अस्मापियरो
अणुपुब्बेणं नामकरणं च, पजेसणं च; एवं चंक्कम्मणगं च, चोलोवणयं च महता महया इड्डीसक्कारस-
सुदणं करिंस्सु । तते णं तं मेहकुमारं अस्मापियरो सातिरेगट्ठवासजातगं चेन्न गवभट्ठमे वासे सोहणंसि
तिहिकरणसुहुत्तंसि कलायरियस्स उवणेति, तते णं से कलायरिए मेहं कुमारं लेहाइयाओ गणितप्पहाणाओ
सउणरुत्तपज्जवसाणाओ वावत्तरिं कलाओ सुत्तओ य, अत्थओ य, करणओ य सेहावेति, सिक्खवेति;
तं०-लेहं, गणियं, रूवं, नट्टं, गीयं, वाइयं, सरम(ग)यं, पोक्खरगयं, समत्तालं, जूयं १०; जणवायं, पासयं,
अट्ठावयं, पोरेक्कं, दगमट्ठियं, अन्नविहिं, पाणविहिं, वत्थविहिं, विलेवणविहिं, सयणविहिं २०; अज्जं,
पहेलियं, मागहियं, गाहं, गीइयं, सिलोयं, हिरणजुत्तिं, सुवन्नजुत्तिं, आभरणविहिं ३०; तरुणी-
पडिकम्मं, इत्थिलक्खणं, पुरिसलक्खणं, हयलक्खणं, गयलक्खणं, गोणलक्खणं, कुक्कुडलक्खणं, छत्तल-
क्खणं, डंडलक्खणं, असिलक्खणं ४०; मणिलक्खणं, कागणिलक्खणं, वत्थुविज्जं, खंधारमाणं, नगरमाणं,
वूहं, परिबूहं, चारं, परिचारं, चक्कवूहं ५०; गरुलवूहं, जुद्धं, निजुद्धं, सगडवूहं, जुद्धं, निजुद्धं, अट्ठियुद्धं,

सुद्धियुद्धं, बाहुयुद्धं, लयाजुद्धं, ईसत्थं ६०; छरूपवायं, धणुन्वेयं, हिरन्नपागं, सुवन्नपागं, सुत्तखेडं, वट्खेडं,
 नालियाखेडं, पत्तच्छेजं, कडच्छेजं, सज्जीवं ७०; निज्जीवं सऊणरुयमिति ॥ सूत्रम्-२० ॥ तते णं से कलाय-
 रिए मेहं कुमारं लेहादीयाओ, गणियप्पहाणाओ, सउणरुयपज्जवसाणाओ बावत्तरिं कलाओ, सुत्तओ य,
 अत्थओ य, करणओ य, सिहावेति, सिक्खावेइ; सिहावेत्ता, सिक्खा अम्मापिऊणं उवणेति । तते णं
 मेहस्स कुमारस्स अम्मापितरो तं कलायरियं, मधुरेहिं-वयणेहिं, विपुलेणं-वत्थंगमल्लालंकारेण, सक्का-
 रेंति, सम्माणेंति २ ता; विपुलं जीवियारिहं पीइदाणं दलयंति २ ता; पडिविसज्जेति ॥ सूत्रम्-२१ ॥ तते णं
 से मेहे कुमारं बावत्तरिकलापंडिए, णवंगसुत्तपडिबोहिए, अट्टारसविहिप्पगारदेसीभासाविसारए, गीइ-
 रई, गंधव्वनट्टकुसले, हयजोही, गयजोही, रहजोही, बाहुजोही, बाहुप्पमदी; अलं भोगसमत्थे साहसिए
 विद्यालचारी जाते यावि होत्था; तते णं तस्स मेहकुमारस्स अम्मापियरो मेहं कुमारं बावत्तरिकलापंडितं
 जाव विद्यालचारी जायं पासंति २ ता, अट्ट पासातवडिंसए करेंति, अब्भुगगयसुसियपहसिए विव मणिक्क-
 णगरयणभत्तिचित्ते, वाउडूतविजयवेजयंतीपडागाच्छत्ताइच्छत्तकलिए, तुंगे, गगणतलमभिलंघमाणसिहरं,
 जालंतरयणपंजरम्मिल्लियव्व मणिकणगथूभियाए, वियसितसयपत्तपुंडरीए, तिलयरयणद्वयचंदच्चिए,
 नानामणिमयदामालंकिते, अंतो बहिं च सण्हे, तवणिज्जरुइलवाल्यापत्थरे, सुहफासे, सस्सिसीयरुवे,
 पासादीए जाव पडिस्सेव, एगं च णं महं भवणं करेंति; अणेगखंभसयसन्निविद्धं, लीलडियसालभंजियागं,

अनुभुगयसुकथवहरवेतियातोरणं चरइयसालभंजियासुसिलिद्विसिद्वलद्वसंठितपसत्थवेकलियखंभनाणा-
मणिकणगरयणत्वचितउज्जलं, बहुसमसुविभत्तनिचियरमणिज्जभूमिभागं, ईहामिय जाव भत्तिचित्तं, खंसु-
ग्गयवयरवेइयापरिगयाभिराभं, विज्जाहरजमलजुयलजुत्तंपिव अचीसहससमालणीयं, रूवगसहससकलियं,
भिसमाणं भिन्भिसमाणं, चक्खुल्लोगणलेसं सुहफासं, सस्सिसरीयरूवं, कंचणमणिरयणथूभियागं, नाणा-
विहपंचवन्नघंटापडागपरिमंडियगसिरं, धवलमिरीचिकवयं, विणिस्सुयंतं, लाउल्लोइयमहिंयं जाव गंध-
वड्ढिभूयं, पासादीयं दरिसणिज्जं अभिरूवं पडिरूवं ॥ सूत्रम्-२२ ॥ तते णं तस्स मेहकुमारस्स अम्मपियरो
मेहं कुमारं, सोहणंसि-तिहिकरणनक्खत्तमुहुत्तंसि सरिसियाणं, सरिसव्वयाणं, सरित्तथाणं, सरिसला-
वन्नरूवजोव्वणगुणोव्वेयाणं; सरिसएहिंतो रायकुलेहिंतो आणिअल्लियाणं, पसाहणद्वंगअविहववहुओ-
वयणमंगलसुजंपियाहिं अट्ठहिं रायवरकणाहिं सद्धिं; एगदिवसेणं पाणिं गिणहाविंसु । तते णं तस्स
मेहस्स अम्मपितरो इमं एतारूवं पीतिदाणं दलयइ अट्ठ हिरणकोडीओ, अट्ठ सुवण्णकोडीओ गाहाणु-
सारेण भवियव्व जाव पेसणकारियाओ, अन्नं च विपुलं धणकणगरयणमणिमोत्तियसंखसिलप्पवालरत्त-
रयणसंतसारसावतेज्जं अलाहि जाव आसत्तमाओ कुलवंसाओ पकामं दाउं, पकामं भोत्तुं, पकामं परि-
भाएउं; तते णं से मेहे कुमारं एगमेगाए भारियाए एगमेगं हिरणकोटिं दलयति, एगमेगं सुवन्नकोटिं

१० सिहरं अ । २ दलयति व । ३ भाणिअ० अ ।

दलयति, जाव एगमेगं पेसणकारिं दलयति, अन्नं च विपुलं धणकणग जाव परिभाएउं दलयति; तते णं
 से मेहे कुमारे उप्पि पासातवरगते फुट्टमाणेहिं, मुहंगमत्थएहिं, वरतरुणिसंपउत्तेहिं, बत्तीसइंबद्धएहिं
 नाडएहिं, उवगिज्जमाणे उ० २, उवतालज्जमाणे २, सद्धफरिसरसरुवगंधधितले माणुस्सए कामभोगे
 पच्चणुभवमाणे विहरति ॥ सूत्रम्-२३ ॥ तेणं कालेणं २, समणे भगवं महावीरे पुब्बाणुपुब्बि चरमाणे
 गामाणुगामं दूइज्जमाणे सुहंसुहेणं विहरमाणे, जेणामेव रायगिहे नगरे, गुणसिलए चेतिए जाव विहरति;
 तते णं से रायगिहे नगरे सिंघाडग० महया बहुजणसंवेति वा जाव बहवे उग्गा भोगा, जाव रायगिहस्स
 नगरस्स मज्झमज्जेणं, एगदिसिं एगाभिमुहा निगगच्छंति, इमं च णं मेहे कुमारे उप्पि पासातवरगते
 फुट्टमाणेहिं सुयंगमत्थएहिं जाव माणुस्सए कामभोगे मुंजमाणे रायमगं च ओलोएमाणे २, एवं च णं
 विहरति । तए णं से मेहे कुमारे ते बहवे उग्गे भोगे जाव एगदिसाभिमुहे निगगच्छमाणे पासति, पासित्ता;
 कंचुइज्जपुरिसं सदावेति, एवं वदासी-किन्नं भो देवाणुप्पिया !, अज्ज रायगिहे नगरे इंदमहेति वा, खंद-
 महेति वा, एवं रुद्धसिवेसमणनागजक्खभूयनईतलायक्खवेतिअपव्वयउज्जाणगिरिजत्ताइ वा; जओ णं
 बहवे उग्गा भोगा जाव एगदिसिं एगाभिमुहा निगगच्छंति, तते णं से कंचुइज्जपुरिसे समणस्स भग०
 महावीरस्स गहिभागमणपचत्तीए मेहं कुमारं, एवं वदासी-नो खलु देवाणुप्पिया !, अज्ज रायगिहे नगरे
 इंदमहेति वा, जाव गिरिजत्ताओ वा, जन्नं एए उग्गा जाव एगदिसिं एगाभिमुहा निगगच्छन्ति; एवं खलु

देवाणुपिपया ! समणे भगवं महावीरे, आइकरे, तित्थकरे, इहमागते इह संपत्ते, इह समीसेढे; इह चैव रायगिहे नगरे, गुणसिलए चैइए; अहापडि जाव चिहरति ॥ सूत्रम्-२४ ॥

‘सत्तथयधोघाड’त्ति-धौतमस्तकाः करोति अपनीतदामत्वा इत्यर्थः, पौत्रानुपुत्रिकां पुत्रपौत्रादियोग्यामित्यर्थः, ‘वृत्ति’-जीविकां कल्पयतीति । ‘रायगिहं नगरं आसिय’-इह यावत्करणादंवं दृश्यं, ‘आसियसंमज्जिओवलित्तं’-आसिक्तमुदकच्छटेन संमार्जितं कचवरशोधनेन उपलितं गोमयादिना, केषु ?,-‘सिंघाडगतिगचउक्कचच्चरचउमुहमहापहपहेसु; तथा-सित्तसुइयसंमड्ढरत्थंतरावणवीहियं’-सिक्तानि जलेनात एव शुचीनि-पवित्राणि संस्पृष्टानि कचवरापनयनेन रथयान्तराणि आपणवीथयश्च हट्टमार्गा यस्मिन् तत्तथा, ‘संचातिमंचकलित्तं’-मञ्चा-मालकाः प्रेक्षणकद्रष्टृजनोपवेशननिमित्तं अतिमञ्चाः-तेषामप्युपरि ये तैः कलित्तं, ‘णाणाविहरागभूसियज्झयपडागमंडियं’-नानाविधरागैः कुसुम्भादिभिर्भूषिता ये ध्वजाः सिंहगरुडादिरूपकोपलक्षितवृहत्पटरूपाः पताकाश्च तदितरास्ताभिर्मंडितं, ‘लाउल्लोइयमहियं’-लाइयं-छगणादिना भूमौ लेपनं उल्लोइयं-सेटिकादिना कुड्यादिषु धवलनं ताभ्यां महितं-पूजितं ते एव वा महितं-पूजनं यत्र तत्तथा, ‘गोसीसरसरत्तचंदणदद्वरदिन्नपंचंगुलित्तलं’-गोशीर्षस्य-चन्दनविशेषस्य सरसस्य च-रक्तचन्दनविशेषस्यैव दर्दरेण-चपेटारूपेण दत्ता-न्यस्ताः, पञ्चाङ्गुलयस्तला-हस्तका यस्मिन् कुड्यादिषु तत्तथा, ‘उवचियचंदणकलसं’-उपचिता-उपनिहिता, गृहान्तःकृतचतुष्केषु चन्दनकलशाः-मङ्गल्यघटाः, यत्र तत्तथा; ‘चंदणघडसुकयतोरणपडिडुवारदेसभागं’-चंदनघटाः सुष्ठुकृताः तोरणानि च प्रतिद्वारं द्वारस्य २, देशभागेषु यत्र तत्तथा; ‘आसत्तोसत्तविपुल-

वद्वगधारियमल्लदामकलावं'-आसक्तो-भूमिलग्नः, उत्सक्तश्च-उपरिलग्नो विपुलो वृत्तो; 'वग्धारिय'ति-प्रलम्बो
 माल्यदानां-पुष्पमालानां, कलापः-समूहो यत्र तत्तथा; 'पंचवन्नसरससुरभिमुक्कपुष्पपुंजोवयारकलियं'-पञ्चवर्णाः
 सरसाः सुरभयो ये मुक्ताः-करप्रेरिताः पुष्पपुञ्जास्तैर्य उपचारः-पूजा भूमेः तेन कलितं, 'कालागरुपचरकुंदुरुक्कतुरुक्कधूव-
 छज्जंतमघमघंतगंधुद्धुयाभिरासं'-कुंदुरुक्कं-चीडा तुरुक्कं-सिलहकं, 'सुगन्धवरगन्धियं गंधवट्टिभूयं नडनट्टगजल्ल-
 मल्लगमुट्टियेवलंबगकहकहगपवगलासगआइक्खगलंखमंखतूणइल्लतुंबवीणियअणेगतालायरपरिगीयं'-तत्र
 नटा-नाटकानां नाटयितारः, नर्तका-ये नृत्यन्ति, अंकिला इत्येकैः जल्ला-चरत्राखेलका, राज्ञः स्तोत्रपाठका इत्यन्ये; मल्लाः-
 प्रतीताः, मौष्टिका-मल्ला एव ये मुष्टिभिः प्रहरन्ति, विडम्बकाः-विदूषकाः, कथाकथकाः-प्रतीताः, प्लवका ये उत्सुवन्ते
 नद्यादिकं वा तरन्ति, लासकाः-ये रासकान् गायन्ति, जयशब्दप्रयोक्तारो वा भाण्डा इत्यर्थः; आख्यायका-ये शुभाशुभमा-
 खयान्ति, लह्णा-वंशखेलकाः, मल्लाः-चित्रफलकहस्ता भिक्षाटाः, तूणइल्लाः-तूणाभिधानवाद्यविशेषवन्तः, तुम्बवीणका-
 वीणावादकाः, अनेके ये तालाचराः-तालाप्रदानेन प्रेक्षाकारिणः, तेषां परि-समन्ताद्गीतं-श्वनितं यत्र तत्तथा कुरुत, स्वयं
 कारयतान्यैस्तथा चारगशोधनं कुरुत, कृत्वा च, सानोन्मानचद्धनं कुरुत; तत्र-मानं-धान्यमानं सेतिकादि, उन्मानं-तुला-
 मानं कर्पादिकं, श्रेणयः-कुम्भकारादिजातयः, प्रश्रेणयः-तत्प्रभेदरूपाः । 'उस्सुक्क'मित्यादि,-उच्छुल्कां-उन्मुक्तशुल्कां
 स्थितिपतितां कुरुतेति संबन्धः, शुल्कं तु विक्रेतव्यं भाण्डं प्रति राजदेयं द्रव्यं, उत्करां-उन्मुक्तकरां, करस्तु गवादीनां
 प्रति प्रतिघर्षं राजदेयं द्रव्यं, अविधमानो भटानां-राजपुरुषाणां आज्ञादायिनां प्रवेशः कुटुम्बिमन्दिरेषु यस्यां सा तथा

तामभटप्रवेशं, दण्डेन निवृत्तं दण्डिमं, कुदण्डेन निवृत्तं कुदण्डिमं-राजद्रव्यं, तन्नास्ति यस्यां सा तथा तामदंडिमकुदंडिमां;
तत्र-दण्डोऽपराधानुसारेण राजग्राह्यं द्रव्यं, कुदण्डस्तु कारणिकानां प्रज्ञाद्यपराधान्महत्त्वप्यपराधिनोऽपराधे अल्पं राजग्राह्यं
द्रव्यम्, अविद्यमानं 'धरिमं'ति-ऋणद्रव्यं यस्यां सा तथा तां, अविद्यमानो धारणीयः-अधमर्णो यस्यां सा तथा तां;
अणुद्रुयमुदंग'ति-अनुद्धूता-आलुरुण्येण वादनार्थमुत्तिष्ठा अनुद्धूता वा-वादनार्थमेव वादकैरत्यक्ता मृदङ्गा-मर्दला
यस्यां सा तथा तां, 'अ[म्मा]यमिलायमल्लदाम'न्ति-अम्लानपुष्पमालां गणिकावरैः-विलासिनीग्रधानैर्नाटकीयैः-
नाटकप्रतिबद्धपात्रैः कलिता या सा तथा तां, अनेकतालाचरानुचरितां-प्रेक्षाकारिविशेषैः सेवितां प्रमुदितैः-हृष्टैः
प्रक्रीडितैश्च-क्रीडितुमारब्धैर्जनैरभिरामा या सा तथा तां, 'यथाह्री'-यथोचितां, 'स्थितिपतितां'-स्थितौ-
कुलमर्यादायां पतिता-अन्तर्भूता या प्रक्रिया पुत्रजन्मोत्सवसंवन्धिनी सा स्थितिपतिता तां; वाचनान्तरे-'दसदिवसियं
ठियपडिय'न्ति-दशाहिकमहिमानमित्यर्थः, कुरुत कारयत वा 'सएहि'ति-शतपरिमाणैः, 'दायेहि'ति-दानैः, वाचनान्तरे-
शतिकांश्चेत्यादि; यागान्-देवपूजाः, दायान्-दानानि, भागान्-लब्धद्रव्यविभागानिति, प्रथमे दिवसे जातकर्म-
प्रसवकर्म, नालच्छेदननिखननादिकं, द्वितीयदिने जागरिकां-रात्रिजागरणं, तृतीये दिवसे चन्द्रसूर्यदर्शनं उत्सवविशेष
एतै इति, पाठान्तरे-तु प्रथमदिवसे स्थितिपतितां, तृतीये चन्द्रसूर्यदर्शनिकां, पष्ठे जागरिकां; 'निव्वत्ते असुइजायकम्म-
करणे'त्ति-निवृत्ते-अतिक्रान्ते-अशुचीनां जातकर्मणां करणे, 'निव्वत्ते सुइजायकम्मकरणे'त्ति, वा पाठान्तरे, तत्र

निर्वृत्ते-कृते शुचीनां जातकर्मणां करणे; 'वारसाहे दिवसे'ति-द्वादशाख्ये दिवसे इत्यर्थः; अथवा-द्वादशानामह्नां समा-
हारो द्वादशाहं तस्य दिवसो येन द्वादशाहः पूर्यते तत्र तथा, मित्राणि-सुहृदः, ज्ञातयो-मातापितृभ्रात्रादयः, निजकाः-
स्वकीयाः पुत्रादयः, स्वजनाः-पितृव्यादयः, संबन्धिनः-श्वशुरपुत्रश्वशुरादयः, परिजनो-दासीदासादिः, बलं च-
सैन्यं च, गणनायकादयस्तु प्रागभिहिताः, 'महद्महालह'ति-अतिमहति, आस्नादयन्तावास्वादनीयं, परिभाजयन्तो
अन्येभ्यो यच्छन्तो मातापितराविति प्रक्रमः, 'जेमिय'ति-जेमितौ युक्तवन्तौ, 'मुत्तुत्तर'ति-युक्तोत्तरं-युक्तोत्तरकालं,
'आगय'ति-आगतायुपवेशनस्थाने इति गम्यते, 'समाणे'ति-सन्तौ, किंभूतौ भूत्वेत्याह !, आचान्तौ शुद्धोदकयोगेन
चोक्षौ लेपसिक्थाद्यपनयनेन अत एव परमशुचिभूताविति, 'अयमेयारूवे'ति-इदमेतद्रूपं गौणं, कोऽर्थो ?,-गुणनिष्पन्नं
नामधेयं-प्रशस्तं नाम मेघ इति । क्षीरधात्र्या-स्तन्यदायिन्या, मण्डनधात्र्या-मण्डकया, मज्जनधात्र्या-स्नापिकया,
क्रीडनधात्र्या-क्रीडनकारिण्या, अङ्गधात्र्या-उत्सङ्गस्थापिकया, कुब्जिकाभिः-वक्रजङ्घाभिः, चिलातीभिः-अनार्य-
देशोत्पन्नाभिः, वामनाभिः-ह्रस्वशरीराभिः, वटभाभिः-महत्कोष्ठाभिः, बर्बरीभिः-बर्बरदेशसंभवाभिः, बकुसिकाभि-
र्गोनकाभिः, पल्लविकार्भाभिः ईसिनिकाभिः, धोरुकिनिकाभिः, लासिकाभिः, लकुसिकाभिर्द्वीविडीभिः, सिंहलीभिः, आरबीभिः,
पुलिन्द्रीभिः, पक्कणीभिः, बहलीभिः, मुलुंडीभिः, शबरीभिः, पारसीभिः, 'नानादेशीभिः'-बहुविधाभिः अनार्यप्रायदेशो-
त्पन्नाभिरित्यर्थः; त्रिदेशः-स्वकीयदेशापेक्षया राजगृहनगरदेशस्तस्य परिमण्डिकाभिः, इङ्गितेन-नयनादिचेष्टाविशेषेण,

चिन्तितं च-अपरेण हृदि स्थापितं, प्राथितं च-अभिलषितं विजानन्ति यास्ताः तथा ताभिः, स्वदेशे यन्नेपथ्यं-परि-
धानादिरचना तद्वद्गृहीतो वेधो यस्माभिस्तास्तथा ताभिः, निषुणानां मध्ये कुशलायास्तास्तथा ताभिः, अत एव विनीता-
भिर्युक्त इति गम्यते, तथा चेदिकाचक्रवालेन अर्थात् स्वदेशसंभवेन वर्षघराणां-वर्द्धितकरिथनरुन्धनप्रयोगेण नपुंसकीकृता-
नामन्तःपुरमहल्लकानां, 'कंचुइज्ज'त्ति-कंचुकिनामन्तःपुरप्रयोजननिवेदकानां प्रतीहाराणां वा, महत्तरकाणां च-अन्तः-
पुरकार्यचिन्तकानां वृन्देन परिशिष्टो यः स तथा, हस्ताद्धस्तं-हस्तान्तरं संहियमाणः, अङ्कादङ्कं-उत्सङ्गादुत्सङ्गान्तरं, परि-
मोज्यमानः, परिणीयमानः, तथाविधबालोचितगीतविशेषः उपलब्धमानः, क्रीडादिलालनया, पाठान्तरे तु 'उचण-
च्चिज्जमाणे' २, उचगाइज्जमाणे' २, अवगूहिज्जमाणे' २, आलिङ्गयमान इत्यर्थः; 'अवया-
स्सिज्जमाणे' २, कथञ्चिदालिङ्गयमान एव, 'परिवंदिज्जमाणे' २, स्तूयमान इत्यर्थः; 'परिचुंबिज्जमाणे' २ इति प्रचुम्ब्य-
मानः, वंक्रम्यमाणः; निवर्ति-निर्व्याधाते, 'गिरिकन्दरे'त्ति-गिरिनिकुञ्जे आलीन इव चम्पकपादपः सुखंसुखेन वर्द्धते
स्मेति, प्रचङ्क्रमणकं-भ्रमणं, चूडापनयनं-गुण्डनं 'महया इड्डीसक्कारसमुदणं'ति-महत्या ऋद्ध्या एवं सत्कारेण पूजया
समुदयेन च जनानामित्यर्थः, 'अर्थत' इति व्याख्यानतः, 'करणतः'-प्रयोगतः, 'सेहावए'त्ति-सेधयति-निष्पादयति,
शिक्षयति-अभ्यासं कारयति; 'नवंगसुत्तपडिवोहिए'त्ति-नवाङ्गानि द्वे द्वे श्रोत्रे नयने नासिके जिह्वेका त्वगेका
मनश्चैकं सुप्तानीव सुप्तानि-बाल्यादव्यक्तचेतनानि प्रतिबोधितानि-यौवनेन व्यक्तचेतनावन्ति कृतानि यस्य स तथा,
आह च व्यवहारभाष्ये-'सोत्ताई नव सुत्ता' इत्यादि, अष्टादश विधिप्रकाराः-प्रवृत्तिप्रकाराः अष्टादशभिर्वा

विधिभिः-भेदैः प्रचारः-प्रवृत्तिर्यस्याः सा तथा तस्यां, देशीभाषायां-देशभेदेन वर्णावलीरूपायां, विशारदः-पण्डितो
यः स तथा, गीतिरतिगंधर्व-गीते नाट्ये च कुशलः, हयेन युध्यत इति हययोधी, एवं रथयोधी, बाहुयोधी, बाहुभ्यां
प्रमृदातीति बाहुप्रमर्दी; साहसिकत्वादिकाले चरतीति-विकालचारी । 'पासायवडिंसए'ति-अवतंसका इवावतंसकाः
शेखराः प्रासादाश्च तेऽवतंसकाश्च प्रासादावतंसका प्रधानप्रासादा इत्यर्थः, 'अवमुगयमूसिय'ति-अभ्युदृतोच्छ्रितान्
अत्युच्चानित्यर्थः, अत्र च द्वितीयाबहुवचनलोपो दृश्यः, 'पहसिएविव'ति-प्रहसितानिव श्वेतप्रभाप्रबलपटलतया हसन्त
इवेत्यर्थः,-तथा-मणिकनकरत्नानां भक्तिभिः-विच्छित्तिभिश्चित्रा ये ते तथा वातोद्धृता याः विजयसूचिका वैजयन्त्यभि-
धानाः पताकाः छत्रानिच्छत्राणि च तैः कलिता ये ते तथा, ततः कर्मधारयसुतस्तान्; तुङ्गान् कथमिव ?,-गगनतल-
मभिलङ्घयच्छिखरान्, 'जालंतररणपंजरुमिह्लियन्व'ति-जालान्तेषु-मत्तालम्बपर्यन्तेषु जालान्तरेषु वा-जालक-
मध्येषु रत्नानि येषां ते तथा, ततो द्वितीयाबहुवचनलोपो दृश्यः पञ्जरोन्मीलितानि च-पृथक्कृतपञ्जराणि च प्रत्यग्रच्छा-
यानित्यर्थः; अथवा-जालान्तररत्नपञ्जरैः-तत्समुदायविशेषैरुन्मीलितानीचोन्मीलितानि चोन्मीषितलोचनानि चेत्यर्थः, मणि-
कनकस्तूपिकानिति-प्रतीतं, त्रिकसितानि शतपत्राणि पुण्डरीकाणि च प्रतिरूपापेक्षया साक्षाद्वा येषु ते तथा तान्, तिलकैः
पुण्ड्रैः, रत्नैः-कर्कतनादिभिः, अर्द्धचन्द्रैः-सोपानविशेषैः, भित्तिषु वा-चन्दनादिमयैरालेख्यैः अर्चिता ये ते तथा तान्,
पाठान्तरेण-'तिलकरत्नार्द्धचन्द्रचित्रान्'; नानामणिमयदामालङ्कृतान् अन्तर्बहिश्च श्लक्ष्णान्-मसृणान् तपनीयस्य या
रुचिरा वालुका तस्याः प्रस्तरः-प्रस्तरः प्राङ्गणेषु येषां ते तथा तान्, सुखस्पर्शान्, सश्रीकाणि-सशोभनानि रूपाणि-

रूपकाणि येषु ते तथा तान्, प्रसादीयान्-चिताह्लादकान्-दर्शनीयान्-यान् पश्यच्चक्षुर्न श्राम्यति, अभिरूपान्-मनो-
ज्ञरूपान् द्रष्टारं प्रति रूपं येषां ते तथा तान्; एकं महद्भवमिति । अथ भवनप्रासादयोः को विशेषः?, उच्यते-
भवनमायामापेक्षया किञ्चित्पुन्योच्छ्रायमानं भवति, प्रासादस्तु आयामद्विगुणोच्छ्राय इति । अनेकेषु स्तम्भशतेषु संनिविष्ट
यत्तत्तथा, लीलया स्थिताः शालभञ्जिकाः-पुत्रिका यस्मिन् तत्तथा, अभ्युद्गता-सुकृता वज्रस्य वेदिका-द्वारमण्डिकोपरि
वेदिका तोरणं च यत्र तत्तथा, वराभिः रचिताभी रतिदाभिर्वा शालभञ्जिकाभिः, सुश्लिष्टाः-संवद्धाः विशिष्टा लष्टाः
संस्थिताः प्रशस्ताः वैदूर्यस्य स्तम्भा यत्र तत्तथा, नानामणिकनकरत्नैः खचितं च उज्ज्वलं च यत्तत्तथा, ततः पदत्रयस्य
कर्मधारयः; 'बहुसम्'ति-अतिसमः सुविभक्तो निचितो-निबिडो रमणीयश्च भूभागो यत्र तत्तथा, ईहामृगवृषभतुरगनर-
मकरविहगव्यालकिन्नररुसरभचमरकुञ्जरवनलतापद्मलताभक्तिचित्रमिति यावत्करणात् दृश्यं; तथा स्तम्भोद्गतया-स्तम्भो-
परिवर्तिन्या वज्रस्य वेदिकया, परिगृहीतं-परिवेष्टितमभिरामं च यत्तत्तथा, 'विज्जाहरजमलजुयलजंतजुत्तं'ति-विद्याधरयो-
र्यत् यमलं समश्रेणीकं युगलं-द्वयं तेनैव यन्त्रेण-संचरिष्णुपुरुषप्रतिमाद्वयरूपेण युक्तं यत्तत्तथा, आर्षत्वाच्चैवंविधः समास इति, तथा
अर्चिषां-किरणानां सहस्रैर्मालीनयं-परिवारणीयं, 'भिसमाणं'ति-दीप्यमानं, 'भिम्भिसमाणं'ति-अतिशयेन दीप्यमानं चक्षुः-
कर्तृलोकने-अवलोकने दर्शनं सति लिङ्गतीव-दर्शनीयत्वातिशयात् श्लिष्यतीव यत्र तत्तथा, नानाविधाभिः पञ्चवर्णाभिर्घण्टाप्रघा-
नपताकाभिः परिमण्डितमग्नशिखरं यस्य तत्तथा धवलमरीचिलक्षणं, कचचं-कङ्कटं तत्समूहमित्यर्थः; विनिर्मुञ्चन्-विक्षिपन् सदृ-
शीनां शरीरप्रमाणतो मेघकुमारापेक्षया परस्परतो वा सदृग्वयसां-समानकालकृतावस्थाविशेषाणां, सदृक्त्वचां-सदृशच्छवीनां

सटशैलविण्यरूपयौवनगुणैरुपेतानां, तत्र लावण्यं-मनोज्ञता, रूपम्-आकृतिर्यौवनं-युवता, गुणाः-प्रियभाषित्वादयः;
 तथा-प्रसाधनानि च-मण्डनानि अष्टासु चाङ्गेषु अविधववर्धूभिः-जीवत्पतिकनारीभिर्यदवपदनं-प्रोज्जनकं तच्च मङ्ग-
 लानि च दध्यक्षतादीनि गानविशेषो वा, सुजातिपतानि च-आशीर्वचनानीति द्वन्द्वस्तैः कर्णभूतैरिति; इदं चास्मै प्रीतिदानं
 दत्ते स्म, तद्यथा-अष्टौ हिरण्यकोटीः, हिरण्यं च-रूप्यं, एवं सुवर्णकोटीः, शेषं च प्रीतिदानं गाथाऽनुसारेण भणितव्यं, याव-
 त्प्रेक्षणकारिकाः, गाथाश्चैव नोपलभ्यन्ते; केवलं ग्रन्थान्तरानुसारेण लिख्यन्ते-“अट्टहिरण्यसुवन्नय कोडीओ, मउडकुंडला
 हारा । अट्टहुहार एकावली उ मुत्तावली अट्ट ॥ १ ॥ कणगावलिरथणावलिकडगजुगा तुडियजोयखोमजुगा । वडजुगपट्ट-
 जुगाइं दुक्कुलजुगलाइं अट्ट(वग्ग)ट्ट ॥ २ ॥ सिरिहिरिधिहकित्तीउ बुद्धी लच्छी य होंति अट्टट्ट । नंदा भदा य तला झय वय
 नाडाइं आसेव ॥ ३ ॥ हत्थी जाणा जुगा उ सीया तह संदमाणी गिल्लीओ । थिल्लीइ वियडजाणा रह गामा दास दासीओ
 ॥ ४ ॥ किकरकंचुइ मयहर वरिसधरे तिविह दीव थाले य । पाई थासग पल्लग कतिविय अवएड अवपका ॥ ५ ॥ पावीढ
 भिसिय करोडियाओ पल्लंकए य पडिसिजा । हंसाईहि विसिद्धा, आसणमेया उ अट्टट्ट ॥ ६ ॥ हंसे १ कुंचे २ गरुडे ३ ओणय
 ४ पणए ५ य दीह ६ भदे ७ य । पक्खे ८ मयरे ९ पउमे १० होइ दिसासोत्थिए ११ कारे ॥ ७ ॥ तेल्ले कोट्टसमुग्गा
 पत्ते चोए य तगर एला य । हरियाले हिंगुलए मणोसिला सासव समुग्गे ॥ ८ ॥ खुजा चिलाइ वामणि वडभीओ बन्बरी
 उ वसियाओ । जोणिय पल्लवियाओ ईसिणिया घोऱुहणिया य ॥ ९ ॥ लासिय लउसिय दमिणी सिंहलि तह आरबी पुलिदी
 य । पक्कणि बहणि मुरंटी सबरीओ पारसीओ य ॥ १० ॥ छत्तघरी चेडीओ चामरधरतालियंयधरीओ । सकरोडियाधरीउ

खीराती पंच धात्रीओ ॥ ११ ॥ अट्टंगमहियाओ उम्महिगविगमंडियाओ य । नणयचुणय गीसिय कीलाकारी य दवगारी ॥ १२ ॥ उच्छाविया उ तह नाडइल्ल कोडुंबिणी महाणसिणी । भंडारि अज्झारि पुप्फधरी पाणीयधरी य ॥ १३ ॥ वल-
कारिय सेज्जाकारियाओ अबभंतरी उ बाहिरिया । पडिहारी मालारी पेसणकारीउ अट्ट ॥ १४ ॥” अत्र चायं पाठक्रमः,
स्वरूपं च-‘अट्ट मउडे मउडपवरे अट्ट कुंडले कुंडलजोयप्पवरे,’ एवमौचित्येनाध्येयं, हाराद्धहारी-अष्टादशनवसरिकौ,
एकावली-विचित्रमणिका, युक्तावली-युक्ताफलमयी, कनकावली-कनकमाणिकमयी, कटकानि-कुलाचिकामरणानि, योगो-
युगलं, तुटिका-बाहुरशिका, क्षौभं-कार्पासिकं, वटकं-त्रिसरीमयं, पट्टं-पट्टसूत्रमयं, दुक्कलं-दुक्कलामिधानवृक्षनिष्पन्नं, वल्क-
वृक्षवल्कनिष्पन्नं, श्रीप्रभृतयः षट् देवताप्रतिमाः संभाव्यन्ते, नन्दादीनां लोकतोऽर्थोऽवसेयः, अन्ये त्वाहुः-नंदं-वृत्तं
लोहासनं, भद्रं-शरासनं, मूढक इति यत्प्रसिद्धं, ‘तल’त्ति-अस्यैवं पाठः, “अट्ट तले तलप्पवरे सवयणामए नियगवर-
भवणकेऊ” ते च तालवृक्षाः संभाव्यन्ते, वज्राः-केतवो ‘वए’-त्ति गोकुलानि दशसाहसिकेण गोव्रजेनेत्येवं दृश्यं, ‘नाड्य’
त्ति-‘बत्तीसइवद्धेणं नाडगेण’मिति दृश्यं, द्वात्रिंशद्भृ-द्वात्रिंशत्पात्रवद्धमिति व्याख्यातारः, ‘आसे’त्ति-आसे आसप्पवरे
सवयणामए सिरिधरपडिरूवे-श्रीगृहं भाण्डागारं, एवं हस्तिनोऽपि, यानानि-शकटादीनि, शुग्यानि-गोछविषये प्रसिद्धानि,
जम्पानानिद्विहस्तप्रमाणानि चतुरस्त्राणि वेदिकोपशोभितानि शिबिकाः-कूटाकारेणाच्छादिताः, स्यन्दमानिकाः-पुरुषप्रमाणायामा
जम्पानविशेषाः, गिह्यः-हस्तिन उपरि कोल्लररूपा मानुषं गिलन्तीवेति गिह्यः, लाटानां यानि अट्टपलयानानि तान्यन्यविष-
येषु थिह्णीओ अभिधीयन्ते, विगडजाणत्ति-अनाच्छादितानि बाह्नानि रहत्ति-संग्रामिकाः परियानिकाश्चाष्टाष्ट, तत्र-संग्रामर-

थानां कटीप्रमाणाफलकवेदिका भवन्ति, वाचनान्तरे स्थानन्तरमश्वा हस्तिनश्चाभिधीयन्ते, तत्र ते वाहनभूताः ज्ञेयाः ।
 'गाम'त्ति-दंशकुलसांसिको ग्रामः, तिविहदीवत्ति-त्रिविधा दीपाः, १ अवलंबनदीपाः शृङ्गलाबद्धा इत्यर्थः, २ उत्कम्पन-
 दीपाः-ऊर्ध्वदण्डवन्तः, ३ पञ्जरदीपा-अभ्रपटलादिपञ्जरयुक्ताः, त्रयोऽप्येते त्रिविधाः सुवर्णरूप्यतदुभयमयत्वादिति, एवं
 स्थालादीनि सौवर्णादिभेदात् त्रिविधानि वाच्यानि, कइविका-कलाचिका अवएज इति-तापिकाहस्तकः, 'अवपक्व'त्ति-
 अवपाक्या तापिकेति संभाव्यते, भिसियाओ-आसनविशेषाः, करोटिकाधारिकाः-स्थगिकाधारिकाः, द्रवकारिकाः-परि-
 दासकारिकाः, शेषं रूढितोऽवसेयं; 'अन्नं चे'त्यादि, विपुलं-प्रभूतं धनं-गणिमधरिममेयपरिच्छेद्यभेदेन चतुर्विधं; कनकं
 च-सुवर्णं, रत्नानि च-कर्कतनादीनि, स्वस्वजातिप्रधानवस्तूनि वा, मणयश्चन्द्रकान्ताद्या मौक्तिकानि च; शङ्खाश्च प्रतीता
 एव, शिलाप्रवालानि च-विद्रुमाणि, अथवा-शिलाश्च-राजपट्टा, गन्धपेषणशिलाश्च, प्रवालानि च-विद्रुमाणि, रक्तरत्नानि
 च-पञ्चरागादीनि एतान्येव; 'संत'त्ति-सत् विद्यमानं यत्सारं-प्रधानं स्वापतेयं-द्रव्यं तदन्तवन्ताविति प्रक्रमः, किंभूतं?, -
 'अलाहि'त्ति-अलं-पर्याप्तं परिपूर्णं भवति, 'याव'त्ति-यावत्परिमाणं आसप्तमात् कुलक्षणे वंशे भवः कुलवंश्यस्तस्मात्सप्तमं
 पुरुषं यावदित्यर्थः, प्रकामं-अत्यर्थं दातुं-दीनादिभ्यो दाने, एवं मोक्तुं-स्वयं भोगे, परिभाजयितुं-दायादादीनां परिभाजने,
 तत्परिमाणं दत्तवन्ताविति प्रकृतं; 'उप्पि'त्ति-उपरि, 'फुट्टमाणेहि' सुयंगमत्थएहि' -स्फुटद्धिरिवातिरभसाऽस्फालनात्
 मृदङ्गमस्तकैः-मर्दलमुखपुटैः, 'रायगिहे नगरे सिंघाडग'-इत्यनेनालापकांशेनेदं द्रष्टव्यं-'सिंघाडगतिगचउकचचरचउ-
 म्मुहमहापहपहेसु', 'महया जणसदेह वा' इह यावत्करणादिदं दृश्यं; 'जणसमूहेह वा, जणबोलेह वा, जणकलकलेह

वा, जणुमीह वा, जणुकलियाइ वा, जणसन्निवाएह वा; बहुजनो अन्नमन्नस्स एवमाइक्खइ एवं पन्नवेइ, एवं भासइ, एवं परूवेइ;—एवं खलु देवानुप्पिया !, समणे ३, आइगरे, तित्थगरे जाव संपाविउकामे, पुद्धानुपुर्वि चरमाणे, गामानुगामं दुइजमाणे, इहमार्गाए, इह संपत्ते, इह समोसडे, इहेव रायगिहे नगरे, गुणसिलए चेइए, अहापडिरूवं उग्गंहं उग्गिणिहत्ता, संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ,—तं महाफलं खलु भो देवानुप्पिया !, तहारूत्राणं अरहंताणं भगवंताणं नाम- गोयस्सवि सवण्याए, किमंग !, पुण अभिमणवंदणमंसणपडिपुच्छणपज्जुवासण्याए; ‘एगस्सवि आयरियस्स धम्मियस्स सुवयणंस्स सवण्याए, किमंग !, पुण विउलस्स अट्टस्स गहण्याए ?; तं गच्छामो णं देवानुप्पिया !, समणं भगवं महावीरं वंदांमो, नमंसांमो, सक्कारेमो, सम्माणेमो, कळ्ळाणं मंगलं देवं येइयं पज्जुवासांमो; एवं नो पेच्चभवे हियाए, सुहाए, खमाए, निस्सेसाए, अणुगामित्ताए भविस्सइ’ति कट्टुत्ति, ‘बह्वे उग्गा’—इह यावत्करणादिदं द्रष्टव्यं—उग्गपुत्ता, भोगा, भोगपुत्ता; एवं राइन्ना, खत्तिया, माहणा, भडा, जोहा, मछइ, लेच्छइ; अन्नं य बह्वे राईसरतलंवरमांडं वियकोडुं वियइम्भसेट्टिसेणां चइसत्थ- वाहंप्पभियओ अप्पेगइया वंदणवत्तिं, अप्पेगइया पूरणवत्तिं, एवं सक्कारवत्तिं, सम्माणवत्तिं, कोउहल्लवत्तिं; असुयाइ सुणिस्सांमो, सुयाइ निस्सकियाइ करिस्सांमो, अप्पे० मुंडे भविता आगाराओ अणगरिं पव्वइस्सांमो, अप्पे० पंचाणुव्वइयं सत्तसिक्खवावइयं दुवालसविहं मिहिधम्मं पडिवज्झिस्सांमो, अप्पेगइया जिणमत्तिरागेणं, अप्पेगइया जीयमेयंति कट्टु, ण्हाया- कयंबलिक्कम्मा, कयकोउयंमंगलपायच्छिता, सिरसाकंठेमालक्कडा, आविद्धमणिमुचंन्ना, कप्पियंहारद्धारेतिसरयपालंबपलंब- माणंकडिमुत्तयसुत्तयसोभाभरणा, पवरत्तथपरिहिया, चंदणोवलित्तगायसरीरा, अप्पेगइया हयगया एवं गयरहीसिचियसंद-

माणिगया, अप्पेगइथा पायविहारचारिणो पुरिसवगुरापारिखित्ता महया उक्किट्टिसीहणायबोलकलकलरवेणं समुहरवभूयंयिच
 करेमाणा रायगिहस्म नगरस्स मज्झं मज्जेणं'ति । अस्यायमर्थः—शृङ्गाटिकादिषु यत्र महाजनशब्दादयः, तत्र बहुजनोऽन्योऽ-
 न्यमेवमाख्यातीति वाक्यार्थः; 'महया जणसदेइ वा'ति—महान् जनशब्दः—परस्परालापानादिरूपः, इकारो वाक्यालङ्कारार्थः;—
 वाशब्दः पदान्तरापेक्षया समुच्चयार्थः; अथवा—सदेइ वत्ति—इह संधिप्रयोगादिति शब्दो द्रष्टव्यः, स चोपप्रदर्शने, यत्र महान्
 जनशब्द इति वा, यत्र जनव्यूह इति वा तत्समुदाय इत्यर्थः; जनबोलः—अव्यक्तवर्णो ध्वनिः, कलकलः—स एवोपलभ्यमान-
 वचनविभागः, उर्मिः—संवाधः, एवमुत्कलिका—लघुतरः समुदायः, एवं सन्निपातः—अपरापरस्थानेभ्यो जनानामेकत्र
 मीलनं तत्र, बहुजनोऽन्योऽन्यस्याख्याति सामान्येन, प्रज्ञापयति विशेषेण, एतदेवार्थद्वयं पदद्वयेनाह—भाषते प्ररूपयति चेति;
 अथवा—आख्याति सामान्यतः, प्रज्ञापयति विशेषतो, बोधयति वा भाषते व्यक्तपर्यायवचनतः प्ररूपयति उपपत्तिः; 'इह
 आगए'ति—राजगृहे, 'इह संपत्ते'ति—गुणशिलके, 'इह समोसढे'ति—साधूचितावग्रहे । एतदेवाह—'इहेव रायगिहे'
 इत्यादि, 'अहापडिखुव'ति—यथाप्रतिरूपमुचितं इत्यर्थः; 'त'मिति—तस्मात्, 'महफल'ति—महफलं—अर्थो भवतीति
 गम्यं, 'तहाख्वाण'ति—तत्प्रकारस्वभावानां महाफलजननस्वभावानामित्यर्थः, 'नामगोयस्स'ति—नाम्नोयादृच्छिकस्याभि-
 धानकस्य गोत्रस्य—गुणनिष्पन्नस्य, 'सवणयाए'ति—श्रवणेन, 'किमङ्ग पुण'ति—किमङ्ग पुनरिति पूर्वोक्तार्थस्य विशेषद्यो-
 तनार्थः; अङ्गेत्यामन्त्रणे, अथवा—परिपूर्ण एवायं शब्दो विशेषणार्थ इति, अभिगमनं—अभिमुखगमनं—वन्दनं—स्तुतिः, नमस्यनं-
 प्रणमनं, प्रतिप्रच्छनं—शरीरादिवातप्रिक्षः, पर्युपासनं—सेवा एतद्भावस्तत्ता तथा एकस्याप्यार्यस्य आर्यप्रणेतृकत्वात्,

धार्मिकस्य-धर्मप्रतिबद्धत्वात् वन्द्यामोक्षि-स्तुमो, नमस्यामः-प्रणम्यामः, सत्कारयासः-आदरं कुर्मो, वस्त्राद्यर्चनं वा;
सन्मानयामः-उचितप्रतिपत्तिभिः, कल्याणं-कल्याणहेतुं, मङ्गलं-दुरितोपशमहेतुं, दैवतं-दैवं, चैत्यमित्ये चैत्यं पशुपालयामः-
सेवामहे, एतत् णो-अस्माकं, प्रेत्यभवे-जन्मान्तरे, हिताय पथ्यान्नवत्, सुखाय-शर्मणो, क्षमाय-संगतत्वाय, निःश्रेयसाय-
मोक्षाय, आनुगामिकत्वाय-भवपरम्परसुखानुबन्धिसुखाय भविष्यतीतिकृत्वा-इतिहेतोर्वहन उग्रा-आदिदेवावस्थापितारक्ष-
वंशजाः, उग्रपुत्राः-त एव कुमारश्चवस्थाः, एवं भोगाः-आदिदेवैर्वावस्थापितगुरुवंशजाताः, राजन्या-भगवद्वयस्यवंशजाः,
क्षत्रियाः-सामान्यराजकुलीनाः, भटाः-शौर्यवन्तो, योधाः-तेभ्यो विशिष्टतराः; मल्लकिनो लेच्छकिनश्च राजविशेषाः, यथा-
श्रूयन्ते चेटकराजस्याष्टादशगणराजानो नव मल्लकिनो नव लेच्छकिन इति, लेच्छहृत्ति-क्वचिद्भूवणिजो व्याख्याताः; लिप्सव
इति संस्कारेणेति, राजेश्वरादयः प्राग्बद्, 'अप्येगद्वय'त्ति-अप्येके केचन, 'वंदणवत्तियं'त्ति-वंदनप्रत्ययं वन्दनहेतोः
शिरसा कण्ठे च कृता-धृता माला यैस्ते शिरसाकण्ठेमालाकृताः, कल्पितानि हाराद्भहारत्रिसरकाणि प्रालम्बश्च-प्रलम्बमानः
कटिद्वत्रकं च येषां ते तथा, तथाऽन्यान्यपि सुकृतशोभान्याभरणानि येषां ते तथा, ततः कर्मधारयः; चन्दनावल्लिप्तानि
गात्राणि, यत्र तत्तथाविधं शरीरं येषां ते तथा, पुरिसवगुरत्ति-पुरुषाणां वागुरेव वागुरा-परिकरं च महया-महता
उत्कृष्टिश्च-आनन्दमहाध्वनिः-गम्भिरध्वनिः-सिंहनादश्च, बोलश्च-वर्णव्यक्तिवर्जितो ध्वनिरेव, कलकलश्च-व्यक्तवचनः, स
एव एतल्लक्षणो यो रवस्तेन समुद्ररवभूतमिव-जलधिशब्दप्राप्तमिव तन्मयमिवेत्यर्थो नगरमिति गम्यते कुर्वाणाः; 'एग-
दिसि'त्ति-एकया दिशा पूर्वोत्तरलक्षणया एकाभिमुखया-एकं भगवन्तं अभि मुखं येषां ते एकाभिमुखा निर्गच्छन्ति, 'इमं

च णं'ति-इतश्च 'रायमगं च ओलोएमाणे एवं च णं विहरइ, तते णं से मेहे कुमारे ते बहवे उग्गे जाव एगदिसाभिष्टुहे निगच्छमाणे पासइ पासित्ता' इत्यादि स्फुटं, इन्द्रमहः-इन्द्रोत्सवः, एवमन्यान्यपि पदानि; नवरं स्कन्दः-कार्तिकेयः, रुद्रः-प्रतीतः, शिवो-महादेवः, वैश्रमणो-यक्षराट्, नागो-भवनपतिविशेषः, यक्षो भूतश्च व्यन्तरविशेषौ, चैत्यं-सामान्येन प्रतिमा, पर्वतः-प्रतीतः, उद्यानयात्रा-उद्यानगमनं, गिरियात्रा-गिरिगमनं; 'गहियागमणपवित्तिए'ति-परिगृहीतागमनप्रवृत्ति-को गृहीतवार्त्त इत्यर्थः ॥ २४ ॥

तते णं से मेहे कंजुइज्जपुरिसस्स अंतिए ऐतमट्ठं सोच्चा, णिसम्म, हट्ठुट्ठे कोडुबियपुरिसे सदावेति २; एवं वदासी-खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया !, चाउग्घं आसरहं जुत्तामेव उवट्ठवेह, तहत्ति उवणेंति; तते णं से मेहे णहाते जाव सव्वालंकारविभूसिए, चाउग्घं आसरहं दूरूढे समाणे, सकोरंटमल्लदामेणं छत्तेणं धरिज्जमाणेणं, महया भडचडगरविंदपरियालसंपरिवुडे; रायणिहस्स नगरस्स मज्झं मज्झेणं निगगच्छति २, जेणामेव गुणसिलए चेत्तिए, तेणामेव उवागच्छति २ त्ता; समणस्स भगवओ महावीरस्स छत्तातिछत्तं, पडागातिपडागं, विज्जाहरचारणे जंभए य देवे ओवयमाणे उप्पयमाणे पासति, पासित्ता; चाउग्घंटाओ आसरहाओ पच्चोरुहति २, समणं भगवं महावीरं पंचविहेणं अभिगमेणं अभिगच्छति; तंजहा-सचित्ताणं दब्बाणं विउसरणयाए, अचित्ताणं दब्बाणं अविउसरणाए, एगसाडियउत्तरासंगकर-

णं, चक्चुप्फासे अंजलिपगहेणं, मणसो एगत्तीकरणेणं, जेणामेव समणे भ० महावीरे तेणामेव उवाग-
च्छति २, समणं ३, तिक्खुत्तो आदाहिणं पदाहिणं करेति २, वंदति, णमंसइ २; समणस्स ३, णच्चासन्ने
नातिदूरे; सुइस्ससमाणे, नमंसमाणे अंजलियउडे, अभिमुहे विणएणं पज्जुवासति; तए णं समणे ३, मेह-
कुमारस्स तीसे य महतिमहालियाए परिसाए मज्झगए विचित्तं धम्ममातिक्खति जहा जीवा बुज्झंति;
मुच्चंति, जह य संक्किलिस्संति, धम्मकहा भाणियन्वा, जाव परिसा पडिगया ॥ सूत्रम्-३५ ॥

‘चाउग्घंटं आसरहं’ति-चतस्रो घण्टा अवलम्बमाना यस्मिन् स तथा, अश्वप्रधानो रथोऽश्वरथः, युक्तमेव अश्वा-
दिभिरिति, ‘दूस्खे’ति-आरुढः; ‘महया’ इत्यादि, महइ यत् भटानां चटकरं वृन्दं विस्तारवत्समूहस्तत्लक्षणो यः परिवा-
रस्तेन संपरिवृतो यः स तथा । जम्भकदेवास्तिर्यग्लोकचारिणः, ‘ओवयमाणे’ति-अवपततो-व्योमाङ्गणादवतरतः, ‘उप्प-
यंते’ति-भूतलादुत्पततो दृष्टः; ‘सच्चित्ते’त्यादि, सचित्तानां द्रव्याणां पुष्पताम्बूलादीनां, ‘विउसरणयाए’ति-व्यवसरणेन-
व्युत्सर्जनेनाचित्तानां द्रव्याणामलङ्कारवस्त्रादीनामव्यवसरणेन-अव्युत्सर्जनेन; क्वचिद्व्योसरणयेति पाठः, -तत्र अचेतनद्रव्या-
णां छत्रादीनां व्युत्सर्जनेन परिहारेण, उक्तं च-“अवणेइ पंच ककुहाणि रायवरवसमंचिधभूयाणि । छत्ते खगोवाहण
मउडं तह चामराओ य ॥ १ ॥”ति; एका शाटिका यस्मिस्तत्तथा तच्च तदुत्तरासङ्गकरणं च-उत्तरीयस्य न्यास-
विशेषस्तेन, चक्षुःस्पर्श-दर्शने, अजलिप्रग्रहेण-हस्तजोडनेन, मनस एकत्वकरणेन, एकाग्रत्वविधानेनेति भावः; क्वचिदे-

गत्तभावेणंति पाठः, अभिगच्छतीति प्रक्रमः, 'महद्महालयाए'ति-महातिमहत्याः, धर्म-श्रुतचारित्रात्मकं आख्याति, स च यथा जीवा बध्यन्ते कर्मभिः मिथ्यात्वादिहेतुभिर्यथा मुच्यन्ते तैरेव ज्ञानाद्यासेवनतः, यथा संविलयन्ते अशुभपरिणासा भवन्ति, तथा-आख्यातीति; इहावसरे धर्मकथा उपपातिकोक्ता भणितव्या, अत्र च बहुग्रन्थ इति न लिखितः ॥२५॥

तते णं से मेहे कुमारे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए धम्मं सोच्चा, णिसम्म, हट्ठतुट्ठे समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आदाहिणं पदाहिणं करेति २; वंदति, नमंसइ २; एवं वदासी-सद्दहामि णं भंते !, णिगंगं पावयणं; एवं पत्तियासि णं, रोएसि णं, अब्भुट्ठेसि णं भंते ! निगंगं पावयणं; एवमेयं भंते ! तहमेयं, अवितहमेयं, इच्छितमेयं, पडिच्छितमेयं भंते !, इच्छितपडिच्छितमेयं भंते !; से जहेव तं तुब्भे वदह जं, नवरं देवाणुप्पिया !, अम्मापियरो आपुच्छामि, तओ पच्छा मुंढे भवित्ता णं पव्वइस्सामि; अहासुहं देवाणुप्पिया !, मा पडिबंघं करेह; तते णं से मेहे कुमारे समणं २, वंदति, नमंसति २; जेणामेव चाउग्घंटे आसरहे तेणामेव उवागच्छति २ त्ता, चाउग्घंटे आसरहं दूरूहति २, महया भडचडगरपह्करेणं रायगिहस्स नगरस्स मज्झं मज्झेणं जेणामेव सए भवणे तेणामेव उवागच्छति २ त्ता, चाउग्घंटाओ आसरहाओ पच्चोरूहति २, जेणामेव अम्मापियरो तेणामेव उवागच्छति २ त्ता, अम्मापिऊणं पायवडणं करेति २; एवं वदासी-एवं खलु अम्मयाओ !, मए समणस्स भगवतो महावीरस्स अंतिए

धम्मे गिसंते, से वि य मे धम्मे इच्छिते, पडिच्छिते अभिरुहए; तते णं तदस्स अरुहस्स अन्मापियरो एवं वदासी धन्नेसि तुमं जाया ! संपुत्तो०, कयत्थो०, कयलक्खणोऽसि तुमं जाया !, जज्जे तुमे ससणस्स ३ अंतिए धम्मे गिसंते, से वि य ते धम्मे इच्छिते, पडिच्छिते, अभिरुहए; तते णं से वेहे कुलारे अन्मापियरो दोच्चपि तच्चपि एवं वदासी एवं खलु अस्मयातो !, मए ससणस्स ३ अंतिए धम्मे गिसंते, से वि य मे धम्मे० इच्छियपडिच्छिए, अभिरुहए; तं इच्छासि णं अस्मयाओ !, तुब्भेहिं अब्भणुनाए समाणे ससणस्स भगवतो महावीरस्स अंतिए मुंडे भवित्ताणं आगारातो अणगारियं पव्वइत्ताए, तते णं सा धारिणी देवी तमणिडं, अकंतं, अप्पियं, अमणुन्नं, असुयपुब्बं; फरुसं गिरं सोच्चा, गिसम्म, इमेणं एतारूवेणं मणोमाणस्सिएणं महया-पुत्तदुक्खेणं अभिभूता समाणी सेयागयरोमक्खपगलंतविलीण-गाया, सोयभरपवेचियंगी, गित्तेया, दीणविमणवयणा, करयलमलियव्व कमलमाला, तक्खणउल्लुगदुब्ब-लसरीरा, लावन्नसुन्ननिच्छायगयसिरीया, पसिढिलभूसणपडंतखुम्मियसंचुन्नियधवलवलयपव्वभट्टउत्तरिज्जा, सूमालविकिन्नकेसहत्था, सुच्छावसणट्ठचेयगरुई, परसुनियत्तव्व चंपकलया, निव्वत्तमहिमव्व इंदलही, विमुक्कसंबिबंधणा कोट्टिमतलंसि, सव्वंगेहिं धसत्ति पडिया; तते णं सा धारिणी देवी संसंभमोवत्तियाए तुरियं कंचणभिगारसुहविणिगयसीयलजलविमलधाराए परिसिंचमाणा, निव्वावियगायलही उक्खेवण-

१ मेहेस्सकुमा० अ० । २ अभिरुत्तिते अ० ।

तालवंटवीयणगजणियवाएणं सफुसिएणं अंतेउपरिजणेणं आसासिया समानी सुत्तावलिसन्निगासपव-
इंतअंसुधाराहिं सिंचमाणी पओहरे कलुणविमणदीणा रोयमाणी, कंदमाणी, तिप्पमाणी, सोयमाणी,
विलवमाणी मेहं कुमारं; एवं वयासी—सूत्रम्-२६ ॥

‘सहहामी’त्यादि, श्रद्धे- अस्तीत्येवं प्रतिपद्ये नैर्ग्रन्थं प्रवचनं-जैनं ज्ञासनं, एवं ‘पत्तियामि’त्ति-प्रत्ययं करोम्य-
त्रेति भावः, रोचयामि-करणरुचिविषयीकरोमि-चिकीर्षामीत्यर्थः; किमुक्तं भवति?,-अभ्युत्तिष्ठामि-अभ्युपगच्छामीत्यर्थः;
तथा-एवमेवैतत् यद्भवद्भिः प्रतिपादितं तत्तथैवेत्यर्थः, तथैव तद्यथा वस्तु किमुक्तं भवति?,-अवितथं सत्यमित्यर्थः;
अतः ‘इच्छिंए’ इत्यादि, प्राग्वत्; ‘इच्छिंए’त्ति-इष्टः, ‘पडिच्छिंए’त्ति-पुनः पुनरिष्टः भावतो वा प्रतिपन्नः, अभिरुचितः-
स्वादुभावमिवोपगतः; ‘आगाराओ’त्ति-गेहात् निष्क्रम्यानगारितां-साधुतां प्रव्रजितुं मे, ‘मणोमाणसिएणं’त्ति-मनसि
भवं यन्मानसिकं, तन्मनोमानसिकं, तेन अबहिर्दृष्टिनेत्यर्थः; तथा-स्वेदागताः-आगतस्वेदा रोमकूपा येषु तानि स्वेदागत-
रोमकूपाणि, तत एव प्रगलन्ति-क्षरन्ति, विलीनानि च-ह्निन्नानि गात्राणि यस्याः सा, तथा-शोकभरेण प्रवेपिताङ्गी-
कम्पितगात्रा या सा तथा, निस्तेजा, दीनस्येव-विमनस इव वदनं वचनं वा यस्याः सा तथा, तत्क्षणमेव-प्रव्रजामीति
वचनश्रवणक्षणे एव अवरुणं-म्लानं दुर्बलं च शरीरं यस्याः सा तथा, लावण्येन शून्या-लावण्यशून्या, निश्छाया-गतश्रीका
च या सा तथेति, पदचतुष्टयस्य कर्मधारयः; दुर्बलत्वात् प्रशिथिलानि भूषणानि यस्याः सा तथा, कुशीभूतबाहुत्वात् पतन्ति-
विगलन्ति, खुम्भियत्ति-भूमिपतनात् प्रदेशान्तरेषु नमितानि चूर्णितानि च-भूषातादेव भग्नानि धवलवलयानि

१-उत्तिष्ठ-
स्ताध्य०
मूर्च्छावि-
स्थित-
धारिण्याः
शरीर-
वर्णनम् ।

॥ ५२ ॥

यस्याः सा तथा, प्रअष्टमुत्तरीयं च यस्याः सा तथा, ततः प्रदत्रयस्य कर्मधारयः; सुकुमारो विक्रीर्णः केयद्वस्तः-
केशपाशो यस्याः सा तथा, मूर्च्छाविशाब्दे चेतसि सति गुर्वी-अलघुशरीरा या सा तथा, परशुनिकृतेव चम्पकलता
कुट्टिमतले पतितेति संबन्धः, निवृत्तमहेवेन्द्रयष्टिः-इन्द्रकेतुर्वियुक्तसन्धिवन्धना-शुथीकृतसन्धाना धसतीत्यनुकरणे
ससंभ्रमं व्याकुलचित्ततया, 'उवत्तियाए'ति-अपवर्त्तितया क्षिप्तया त्वरितं-शीघ्रं काञ्चनभृङ्गारमुखविनिर्गता या
शीतलजलविमलधारा तया परिषिच्यमाना निर्वापिता-शीतलीकृता गात्रयष्टिर्यस्याः सा परिषिच्यमाननिर्वापितगात्रयष्टिः,
उदक्षेपको-वंशदलादिमयो मुष्टिग्राह्यो दण्डमध्यभागः, तालवृन्तं-तालाभिधानवृक्षपत्रवृन्तं पच्छोटन इत्यर्थः, तदाकारं
वा चर्ममयं वीजनकं तु-वंशादिमयमेवान्तर्ग्राह्यदण्डं एतैर्जनितो यो वातस्तेन, 'सफुसिएणं'-सोदकविन्दुना अन्तःपुरजेनेन
समाश्वासिता सती मुक्तावलीसन्निकाशा याः प्रपतन्त्योऽश्रुधारास्ताभिः सिञ्चन्ती पयोधरो, करुणा च विमनाश्च दीना च या
सा तथा, रुदन्ती-साश्रुपातं शब्दं विदधाना, क्रदन्ती-व्यनिविशेषेण, तेषामाना-स्वेदालादि क्षरन्ती; शोचमाना-हृदयेन
विलपन्ती-आर्त्तस्वरेण ॥ २६ ॥

तुमं सि णं जाया !, अमंहं एगे पुत्ते इहे, कंते, पिए, मणुन्ने, मणामे, थेज्जे वेसासिए, सम्मए, बहुमए,
अणुमए, भंडकरंडगसमाणे रयणे, रयणभूते, जीवियउस्सासय, हिययाणंदजणणे, उंवरपुष्पं व दुल्लभे
सवणयाए, किमंग ! पुण पासणयाए !; णो खलु जाया !, अम्हे इच्छामो खणमवि विप्पओगं सहित्ते,

नवाङ्गी-
दृ० वृ०
श्रीज्ञाता-
वर्मकथान्ने
॥ ५२ ॥

तं सुंजाहि ताव जाया !, विपुले माणुस्सए कामभोगे जाव ताव वयं जीवामो, तओ पच्छा अम्हेहिं काल-
 गतेहिं, परिणयवए वड्डियकुलवंसतंतुकज्जंमि निरावयक्खे, समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए सुंढे
 भवित्ता, आगारातो अणगारियं पव्वइस्ससि । तते णं से मेहे कुमारे अम्मपिअहिं एवं वुत्ते समाणे
 अम्मपियरो, एवं वदासी-तहेव णं तं अम्मतायो !, जहेव णं तुम्हे ममं एवं वदह तुमंसि णं जाया !, अम्हं
 एगे पुत्ते तं चेव जाव निरावयक्खे समणस्स ३ जाव पव्वइस्ससि, एवं खल्ल अम्मयाओ ! माणुस्सए भवे
 अधुवे, अणियए, असासए, वसणसउवदवाभिभूते, विज्जुलयाचंचले, अणिच्चे, जलवुबुयसमाणे, कुस-
 ग्गजलबिंदुसन्निभे, संझभरागसरिसे, सुविणदंसणोवमे, सडणपडणविद्धंसणधम्मे, पच्छा पुरं च णं
 अवस्स विप्पजहणिल्ले, से केणं जाणति अम्मयाओ !, के पुव्विं गमणाए !, के पच्छा गमणाए ?; तं इच्छामि
 णं अम्मयाओ !, तुब्भेहिं अब्भणुत्ताते समाणे समणस्स भगवतो० जाव पव्वतित्तए; तते णं तं मेहं कुमारं
 अम्मपियरो एवं वदासी-इमातो ते जाया !, सरिसियाओ, सरिसत्तयाओ, सरिसव्वयाओ, सरिस-
 लावन्नरुवजोव्वणगुणोव्वेयाओ, सरिसेहिंतो रायकुलेहिंतो आणियल्लियाओ भारियाओ, तं सुंजाहि णं
 जाया !, एताहिं सद्धिं विपुले माणुस्सए कामभोगे, तओ पच्छा सुत्तभोगे समणस्स ३, जाव पव्व-
 स्ससि; तते णं से मेहे कुमारे अम्मपितरं, एवं वदासी-तहेव णं अम्मयाओ !, जन्नं तुब्भे ममं; एवं
 वदह-इमाओ ते जाया !, सरिसियाओ जाव समणस्स ३ पव्वइस्ससि; एवं खल्ल अम्मयाओ !, माणुस्सगा

कामभोगा असुई, अस्मासया, वंतासवा, पित्तासवा, खेलासवा, सुक्कासवा, सोणियासवा, दुरुस्सासनी-
सासा, दुरुयसुत्तपुरिसपूयबहुपडिपुन्ना, उचारपासवणखेलजल्लसिघाणगवंतपित्तसुक्कसोणितसंभवा, अ-
धुवा, अणितिया, असासया, सडणपडणविद्धंसणधम्मा, पच्छा पुरं च णं अवस्सविप्पजहणिज्जा; से के णं
अम्मयाओ ! जाणंति के पुंढिं व गमणाए ? , के पच्छा गमणाए ?; तं इच्छामि णं अम्मयाओ !, जाव पञ्च-
तित्तए । तते णं तं मेहं कुमारं अम्मापितरो, एवं वदासी-इमे ते जाया !, अज्जयपज्जयपिउपज्जयागए
सुबहु हिरन्ने य, सुवण्णे य, कंसे य, दूसे य, मणिमोत्तिए य, संखसिलप्पवालरत्तरयणसंतसारसाव-
त्तिज्जे य, अलाहि जाव आसत्तमाओ कुलवंसाओ पगामं दाउं; पगामं भोत्तुं, पकामं परिभाएउं, तं अणु-
होहि ताव जाव जाया ! विपुलं माणुस्सगं इड्डिसक्कारसमुदयं, तओ पच्छा अणुभूयकल्लाणे समणस्स भगवओ
महावीरस्स अंतिए पञ्चइस्ससि; तते णं से मेहे कुमारं अम्मापियरं, एवं वदासी-तहेव णं अम्मयाओ ! जणं
तं वदह इमे ते जाया !, अज्जगपज्जगपि०, जाव तओ पच्छा अणुभूयकल्लाणे पञ्चइस्ससि, एवं खलु अम्म-
याओ ! हिरन्ने य, सुवण्णे य, जाव सावतेज्जे अग्गिसाहिए, चोरसाहिए, राघसाहिए, दाइयसाहिए, म-
च्छुसाहिए; अग्गिसामन्ने जाव मच्छुसामन्ने, सडणपडणविद्धंसणधम्मे; पच्छा पुरं च णं अवस्सविप्पजह-
णिज्जे, से के णं जाणइ अम्मयाओ !, के जाव गमणाए तं इच्छामि णं जाव पञ्चतित्तए । तते णं तस्स
मेहस्स कुमारस्स अम्मापियरो जाहे नो संचाएइ मेहं कुमारं बहूहि विसयाणुलोमाहि आघवणाहि य,

पन्नवणाहि य, सन्नवणाहि य, विन्नवणाहि य; आघवित्तए वा, पन्नवित्तए वा, सन्नवित्तए वा, विन्नवित्तए वा, ताहे विसयपडिक्कूलाहिं संजमभउव्वेयकारियाहिं पन्नवणाहिं पन्नवेमाणा; एवं वदासी-एस णं जाया!, निगंग्थे पावयणे सच्चे, अणुत्तरे, केवलिए, पडिपुन्ने, पेयाउए, संसुद्धे, सहलगत्तणे, सिद्धिमग्गे, सुत्तिमग्गे, निज्जाणमग्गे, निव्वाणमग्गे, सब्बदूक्खप्पहीणमग्गे, अहीव एगंतदिट्ठीए, खुरो इव एगंतधाराए, लोह-मया इव जवा चावेयव्वा, वालुयाक्कवले इव निरस्साए, गंगा इव महानदी पडिसोयगमणाए, महासमुद्धो इव भूयाहिं दुत्तरे, तिकखं चंक्रमियव्वं, गरुअं लंबेयव्वं, असिधारव्व संचरियव्वं, णो य खल्ल कप्पति जाया!, समणाणं निगंग्थाणं आहाकम्मिए वा, उद्देसिए वा, कीयगडे वा, ठवियए वा, रइयए वा, दुब्बिभक्खभत्ते वा, कंतारभत्ते वा, वदलियाभत्ते वा, गिलाणभत्ते वा, मूलभोयणे वा, कंदभोयणे वा, फलभोयणे वा, बीयभोयणे वा, हरियभोयणे वा, भोत्तए वा, पायए वा; तुमं च णं जाया!, सुहससुच्चिए, णो चेव णं दुहससुच्चिए; णालं सीयं, णालं उण्हं, णालं खुहं, णालं पिवासं; णालं वाइयपित्तियसिंभिय-सन्निवाइयविविहे रोगायंके, उच्चावए, गामकंटए, बावीसं परीसहोचसग्गे, उदिन्ने सम्मं अहियासित्तए; मुंजाहि ताव जाया!, माणुस्सए कामभोगे, ततो पच्छा भुत्तभोगी समणस्स ३, जाव पव्वतित्ससि; तते णं से मेहे कुमारे अम्मापिज्जहिं एवं वुत्ते समाने अम्मापितरं, एवं वदासी-तहेव णं तं अम्मयाओ!, जन्नं तुब्भे ममं एवं वदह-“ एस णं जाया!, निगंग्थे पावयणे सच्चे, अणुत्तरे०; पुणरवि तं चेव जाव तओ

पच्छा मुत्तभोगी समगस्स ३; जाव पव्वइस्ससि;” एवं खलु अस्मयाओ !, णिगंगे पावयणे कीचाणं, कायराणं; कापुरिसाणं, इहलोगपडिबद्धाणं, परलोगनिप्पिवासाणं, दुरणुचरे पाययजणस्स; णो खेव णं धीरस्स, निच्छियस्स (च्छया)ववसियस्स; एत्थं किं दुक्करं करणयाए !, तं इच्छामि णं अस्मयाओ !, तुवभेहिं अबभणुन्नाए समाणे समणस्स भगवओ० जाव पव्वइत्तए ॥ सूत्रम् ॥ २७ ॥

‘जाय’त्ति-हे पुत्र !, इष्टः-इच्छाविषयत्वात्, कान्तः-कमनीयत्वात्, प्रियः-प्रेमनिबन्धनत्वात्, मनसा ज्ञायसे उपादेयतयेति मनोज्ञः, मनसा अम्यसे-गम्यसे इति मनोऽमः, स्थैर्यगुणयोगात् स्थैर्यो वैश्वासिको-विश्वासस्थानं संमतः, कार्यकरणे बहुमतः-बहुष्वपि कार्येषु बहुर्वाऽनल्पतयाऽस्तोकतया मतो बहुमतः, कार्यविधानस्य पश्चादपि मतोऽनुमतः; ‘भाण्डकरण्डकसमानो’-भाण्ड-आभरणं, रत्नमिव रत्नं मनुष्यजातावुत्कृष्टत्वात् रत्नो वा रत्नक इत्यर्थः, रत्नभूतः-चिन्तामणिरत्नादिकल्पो, जीवि-तमस्माकमुच्छ्वासयसि-वर्द्धयसीति जीवितोच्छ्वासः स एव जीवितोच्छ्वासिकः; वाचनान्तरे-तु जीविउस्सइत्ति-जीवितस्योत्सव इव जीवितोत्सवः स एव जीवितोत्सविकः, हृदयानन्दजननः, उदुम्बरपुष्पं ह्यलभ्यं भवति, अतस्तेनोपमानं; ‘जाव ताव अम्हेहिं जीवामो’त्ति-इह भुङ्क्ष्व तावद्भोगान् यावद्वयं जीवाम इत्येतावतैव विवक्षितसिद्धौ यत्पुनः तावत्शब्दस्योच्चारणं तद्भाषामात्रमेवेति, परिणतवया ‘वड्डियकुलवंसंतु कज्जंमि’-वड्डिते-वड्डिमुपागते पुत्रपौत्रादिभिः कुलवंश एव-संतान एव तंतुः दीर्घत्वसाधर्म्यात् कुलवंशतन्तुः स एव कार्य-कृत्यं तस्मिन्, ततो ‘निरव-एक्खे’त्ति-निरपेक्षः सकलप्रयोजनानां, ‘अधुवे’त्ति-न ध्रुवः स्रयोदयवत्, न प्रतिनियतकाले अवश्यंभावी, अनियतः ईश्वरा-

देरपि दरिद्रादिभावात्, अंशश्चतः-क्षणविनश्चरत्वाद्, व्यसनानि-द्युतचौर्यादीनि तच्छतैरुपद्रवैः स्वपरसंभवैः सदोपद्रवैर्वाऽ-
 भिभूतो-व्यासः, शटनं-कुष्ठादिना अङ्गुल्यादेः, पतनं-बाह्यादेः, खड्गच्छेदादिना विध्वंसनं-क्षयः, एते एव धर्मा यस्य स
 तथा; पश्चात्-विवक्षितकालात् परतः, 'पुरं च'त्ति-पूर्वतश्च, णमलंकृतौ, 'अवस्सविप्पजहणिल्ले'-अवश्यत्याज्यः। 'से के
 णं जाणह'त्ति-अथ को जानाति?, न कोऽपीत्यर्थः; अत्रतातक!, पूर्वं पित्रोः पुत्रस्य चान्योऽन्यतः गमनाय परलोके
 उत्सहते, कः पश्चाद्गमनाय तत्रैवोत्सहते इति; कः पूर्वं को वा पश्चात्त्रियते इत्यर्थः। वाचनान्तरे-मेघकुमारभार्यावर्णक एव-
 सुपलभ्यते, 'इमाओ ते जायाओ विपुलकुलबालियाओ कलाकुसलसखकालालियसुहोइयाओ महवगुणजुत्तनिउणविणओ-
 वयारपंडियवियक्खणाओ'-पण्डितानां मध्ये विचक्षणाः-पण्डितविचक्षणाः, अतिपण्डिता इत्यर्थः; 'मंजुलमियमहुरमणियहसि-
 यविप्पेक्खियगइविलासवट्ठियविसारयाओ'-मंजुलं-कोमलं शब्दतः, मितं-परिमितं, मधुरं-अकठोरमर्थतो यद्गणितं तत्तथा-
 ऽवस्थितं-विशिष्टस्थितिशेषं कण्ठचं; 'अविकलकुलसीलसालिणीओ विसुद्धकुलवंसंताणतंतुवद्धणपगब्भुमंवंप्पभाविणीओ'--
 विशुद्धकुलवंश एव सन्तानतन्तुः-विस्तारवचन्तुः तद्वद्गुणा ये प्रकृष्टा गन्धर्वाः-पुत्रवरगर्भास्तेषां य उद्भवः-संभवस्तल्लक्षणो यः
 प्रभावो-माहात्म्यं स विद्यते यासां ताः, तथा- 'मणोणुक्कलहियइच्छियायो'-मनोऽनुकूलाश्च ता हृदयेनेप्सिताश्चेति कर्मधारयः,
 'अट्ट तुज्झगुणवल्लहाओ'-गुणैर्वल्लभा यास्तास्तथा, 'भज्जाओ उत्तमाओ निच्चं भावाणुरत्ता सवंगसुंदरीओ'त्ति, 'माणुस्सगा काम-
 भोग'त्ति;-इह कामभोगग्रहणेन तदाधारभूतानि स्त्रीपुरुषशरीराण्यभिप्रेतानि अशुचयः अशुचिकारणत्वात् वान्तं-वमनं, तदा-
 श्रवन्तीति वान्ताश्रवाः एवमन्यान्यपि। नवरं पित्तं प्रतीतं, खेलो-निष्ठीवनं, शुक्रं-सप्तमो घातुः, शोणितं-रक्तं, दूरुपाणि-

विरूपाणि यानि मूत्रपुरीषपूयानि तैर्बहुप्रतिपूर्णाः; उच्चारः-पुरीषं, प्रस्रवणं-मूत्रं, खेलः-प्रतीतः, सिंघानो-नासिकामलः, वान्तादिकानि प्रतीतान्येतेभ्यः संभवः-उत्पत्तिर्येषां ते तथा । 'इमे य ते' इत्यादि, इदं च ते आर्यकः-पितामहः, आर्यकः-पितुः पितामहः, पितृप्रार्थकः-पितुः प्रपितामहः, तेभ्यः सकाशादागतं यत्तत्तथा; अथवा-आर्यकप्रार्थकपितृणां यः पर्यायः परिपाटिरित्यनर्थान्तरं तेनागतं यत्तत्तथा । 'अग्निस्त्राहि' इत्यादि, अग्नेः स्वाभिनश्च साधारणं, 'दाइय' ति-दायादाः पुत्रादयः, एतदेव द्रव्यस्यातिपारवश्यप्रतिपादनार्थं पर्यायान्तरेणाह- 'अग्निस्त्राहि' इत्यादि, श्रुतं वस्त्रादेरतिस्थगितस्य पतनं-वर्णादिविनाशः, विष्वंसनं च प्रकृतेरुच्छेदः धर्मो यस्य तत्तथा, 'जाहे नो संचाएति' ति-यदा न शक्नुवन्तौ, 'बहूहि चिसए' त्यादि, बह्वीभिः विषयाणां-शब्दादीनामनुलोमाः-तेषु प्रवृत्तिजनकत्वेन अनुकूला विषयानुलोमास्ताभिः, आख्यापनाभिश्च-सामान्यतः प्रतिपादनैः, प्रज्ञापनाभिश्च-संशोधनाभिर्विज्ञापनाभिश्च-विज्ञ-सिकाभिश्च सप्रणयप्रार्थनैः, चकाराः-समुच्चयार्थाः, आख्यातुं वा, प्रज्ञापयितुं वा, विज्ञापयितुं वा न शक्नुत इति प्रक्रमः । 'ताहे' ति-तदा विषयप्रतिकूलाभिः-शब्दादिविषयाणां परिभोगनिषेधकत्वेन प्रतिलोमाभिः संयमाद्भयमुद्भवं च-चलनं कुर्वन्ति यास्ताः संयमभयोद्वेगकारिकाः-संयमस्य दृढस्वरूपप्रतिपादनपरास्ताभिः प्रज्ञापनाभिः प्रज्ञापयन्तौ एवम-वादिष्टाम्-'निगगन्थे' त्यादि, -निर्ग्रन्थाः-साधवस्तेषामिदं नैर्ग्रन्थं प्रवचनमेव प्रावचनं, सद्भ्यो हितं सत्यं, सद्भूतं वा; नास्मा-दुत्तरं-प्रवानतरं विद्यत इत्यनुत्तरं, अन्यदप्यनुत्तरं भविष्यतीत्याह-कैवलिकं-कैवल्यं, केवलप्रणीतत्वाद्वा कैवलिकं; प्रतिपूर्णं-अपवर्गप्रापकैर्गुणैर्भूतं, नयनशीलं नैयायिकं, मोक्षगमकमित्यर्थः; न्याये वा भवं-नैयायिकं, मोक्षगमकमित्यर्थः;

संशुद्धं--सामस्त्येन शुद्धमेकान्तकलङ्कमित्यर्थः, शल्यानि--मायादीनि कृन्ततीति शल्यकर्तनं, सेधनं सिद्धिः--हितार्थप्राप्ति-
 स्तन्मार्गः, सिद्धिमार्गः मुक्तिमार्गः--अहितकर्मविच्युतेरुपायः, यान्ति तदिति यानं, निरुपमं यानं, निर्याणं--सिद्धिक्षेत्रं तन्मार्गो
 निर्याणमार्गः, एवं निर्याणमार्गोऽपि, नवरं निर्याणं--सकलकर्मविरहजं सुखमिति, सर्वदुःखप्रक्षीणमार्गः--सकलाशर्मक्षयोपायः,
 अहिरिव एकोऽन्तो--निश्चयो यस्याः सा एकान्ता सा दृष्टिः--बुद्धिर्यस्मिन्निर्ग्रन्थे प्रवचने--चारित्रपालनं प्रति तदेकान्तदृष्टिकं,
 अद्विपक्षे--आमिषग्रहणैकतानतालक्षणा एकान्ता--एकनिश्चया दृष्टिः--दृक् यस्य स एकान्तदृष्टिकः, क्षुरप्र इव एकधारा, द्वितीय-
 धाराकल्पाया अपवादाक्रियाया अभावात्; पाठान्तरेण--एकविभागाश्रया धारा यस्य तत्तथा, लोहमया इव यवाः
 चर्वयितव्याः प्रवचनमिति प्रक्रमः, लोहमययवचर्वणमिव दुष्करं चरणमिति भावः, वालुकाकवल इव निरास्वादं वैषयिक-
 सुखास्वादनापेक्षया प्रवचनं, गङ्गैव महानदी प्रतिश्रोतसा गमनं--प्रतिश्रोतो गमनं तद्भावस्तत्ता तथा, प्रतिश्रोतो गमनेन गङ्गैव
 दुस्तरं प्रवचनमनुपालयितुमिति भावः, एवं समुद्रोपमानं प्रवचनमिति,--तीक्ष्णं खड्गकुन्तादिकं चक्रमितव्यं--आक्रमणीयं यदे-
 तत्प्रवचनं तदिति, यथा--खड्गादि क्रामितुमशक्यमेवमशक्यं प्रवचनमनुपालयितुमिति भावः, गुरुकं महाशिलादिकं लम्बयि-
 तव्यं--अवलम्बनीयं प्रवचनं गुरुकलम्बनमिव दुष्करं तदिति भावः, असिधारायां सञ्चरणीयमित्येवं रूपं यद्व्रतं--नियम-
 स्तदसिधाराव्रतं चरितव्यं--आसेव्यं यदेतत्प्रवचनानुपालनं तद्वदेतदुष्करमित्यर्थः, कस्मादेतस्य दुष्करत्वमत उच्यते--'नो य
 कप्पई' त्यादि, 'रहए व'त्ति--औद्देशिकमेदस्तच्च मोदकचूर्णादि पुनर्मोदकतया रचितं भक्तमिति गम्यते, दुर्भिक्षभक्तं यद्धि-

क्षुकार्थं दुर्भिक्षे संस्क्रियते, एवमन्यान्यपि; नवरं कान्तारं-अरण्यं, वर्दलिका-वृष्टिः, ग्लानः सन्नारोग्याय यद्ददाति तद् ग्लान-
भक्तं, मूलानि-पद्मसिन्धुकादीनां कन्दाः-स्रवणादयः, फलानि-आम्रफलादीनि, बीजानि-शाल्यादीनि, हरितं-मधुरतृण-
कटुभाण्डादि भोक्तुं वा पातुं वा नालं-न समर्थः, शीताद्याधिसौदुमिति योगः, रोगाः-कुष्ठादयः, आतङ्काः-आशुघातिनः
शूलादयः, उच्चावचान्-नानाविधान् ग्रामकण्टकान्-इन्द्रियवर्गप्रतिकूलान् 'एवं खलु अम्मयाओ !' इत्यादि-यथा
लोहचर्वणाद्युपमया दुरनुचरं-दुःखासेव्यं नैर्ग्रन्थं प्रवचनं भवद्भिरुक्तमेवं-दुरनुचरमेव, केषां ?-ह्रीवानां-मन्दसंहननानां
कातराणां-चित्तावष्टम्भजितानामत एव कापुरुषाणां-कुत्तिसतनराणां, विशेषणद्वयं तु कण्ठ्यं; पूर्वोक्तमेवार्थमाह-दुरनुचरं-
दुःखासेव्यं नैर्ग्रन्थं प्रवचनमिति प्रकृतं, कस्येत्याह-प्राकृतजनस्य, एतदेव व्यतिरेकेणाह-'नो चेव णं' नैव धीरस्य-साह-
सिकस्य दुरनुचरमिति प्रकृतं, एतदेव वाक्यान्तरेणाह-निश्चितं-निश्चयवद् व्यवसितं-व्यवसायः कर्म यस्य स तथा तस्य,
'एतथ'ति-अत्र नैर्ग्रन्थे प्रवचने किं दुष्करं ?-न किञ्चित् दुरनुचरमित्यर्थः; कस्यामित्याह-'करणतायां' करणानां-
संयमन्यापाराणां भावः करणता तस्यां, संयमयोगेषु मध्ये इत्यर्थः, तत्-तस्मादिच्छाम्यम्बतात ! ॥ २७ ॥

तते णं तं मेहं कुमारं, अम्मापियरो जाहे नो संचाहंति बहूहिं विसयाणुलोमाहि य, विसयपडि-
कूलाहि य, आघवणाहि य, पन्नवणाहि य, सन्नवणाहि य, वित्तवणाहि य; आघचित्तए वा, पन्नचित्तए वा,
सन्नचित्तए वा, वित्तचित्तए वा; ताहे अकामए चेव मेहं कुमारं एवं वदासी-इच्छामो ताव जाया !,
एगदिवसमवि ते रायसिरिं पासित्तए, तते णं से मेहे कुमारे अम्मापितरमणुवत्तमाणे तुसिणीए संचि-

दृति, तते णं से सेणिए राया कोडुबियपुरिसे सदावेति २ त्ता, एवं वदासी-खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया !,
 मेहस्स कुमारस्स महत्थं महग्गं महरिहं विउलं रायाभिसेयं उवट्टवेह, तते णं ते कोडुबियपुरिसा जाव
 तेवि तहेव उवट्टवेंति; तते णं से सेणिए राया बह्महिं गणणायगंदडणायगेहि य जाव संपरिवुडे मेहं
 कुमारं अट्टसएणं सोवन्नियाणं कलसाणं, एवं रूपमयाणं कलसाणं, सुवन्नरूपमयाणं कलसाणं, मणि-
 मयाणं कलसाणं, सुवन्नमणिमयाणं, रूपमणिमयाणं, सुवन्नरूपमणिमयाणं, भोमेज्जाणं; सन्वोदएहि,
 सन्वमट्टियाहिं, सन्वपुप्फेहिं, सन्वगंधेहिं, सन्वमल्लेहिं, सन्वोसहिहि य, सिद्धत्थएहि य; सन्विड्डीए,
 सन्वजुईए, सन्वबलेणं जाव दुंदुभिनिग्घोसणादितरवेणं महया २ रायाभिसेएणं अभिसिंचति २, करयल
 जाव कट्टु; एवं वदासी-जय जय णंदा !, जय २ भदा !, जय णंदा० भदं ते अजियं जिणेहि, जियं पाल-
 याहि, जियमज्जे वसाहि, अजियं जिणेहि, सत्तुपक्खं जियं च पालेहि, मित्तपक्खं जाव भरहो इव
 मणुयाणं; रायणिहस्स नगरस्स, अन्नोसिं च बहूणं गामागरनगरजाव सन्निवेसाणं आहेवच्चं जाव विहरा-
 हित्ति कट्टु, जय २ सइं पउजंति, तते णं से मेहे राया जाते महया जाव विहरति; तते णं तस्स
 मेहस्स रत्तो अम्मपितरो एवं वदासी-भण जाया !, किं दलयामो, किं पयच्छामो, किं वा ते
 हियहन्धिणए सामत्थे (मन्ते) ?; तते णं से मेहे राया अम्मपितरो एवं वदासी-इच्छामि णं
 अम्मयाओ !, कुत्तियावणाओ रयहरणं, पडिग्गहगं च उवणेह; कासवयं च सदावेह; तते णं से सेणिए

राया कोडुंबियपुरिसे सदावेत्ता; एवं वदासी-गच्छह णं तुम्हे देवाणुप्पिया !, सिरिघरातो
तिन्नि सयसहस्सातिं गहाय, दोहिं सयसहस्सेहिं कुत्तिवावणाओ रयहरणं पडिग्गहणं च उवणेह, सय-
सहस्सेणं कासवयं सदावेह; तते णं ते कोडुंबियपुरिसा सेणिएणं रत्ता एवं बुत्ता समाणा हेट्टु-तुट्टा सिरि-
घराओ तिन्नि सयसहस्सातिं गहाय, कुत्तिवावणातो दोहिं सयसहस्सेहिं रयहरणं पडिग्गहं च उवणेति;
सयसहस्सेणं कासवयं सदावेति; तते णं से कासवए तेहिं कोडुंबियपुरिसेहिं सदाविए समाणे हेट्टे जाव
हयहियए पहाते, कैतबलिकम्ममे, कयकोउयमंगलपायच्छित्ते, सुद्धप्पावेसातिं वत्थाइं भंगलाइं पवरपरि-
हिए, अप्पमहग्घाभरणालंकितासरीरे, जेणेव सेणिए राया तेणामेव उवागच्छति २, सेणियं रायं करयल-
मंजलिं कट्टु; एवं वयासी-संदिसह णं देवाणुप्पिया !, जं मए करणिज्जं । तते णं से सेणिए राया कासवयं
एवं वदासी-गच्छाहि णं तुमं देवाणुप्पिया !, सुरभिणा गंधोदएणं णिक्क हत्थपाए पक्खालेह, सेयाए
चउप्फालाए पोत्तीए सुहं बंधेत्ता, मेहस्स कुमारस्स चउरंगुलवज्जे णिक्खमणपाउग्गे अग्गकेसे कप्पेहि;
तते णं से कासवए सेणिएणं रत्ता एवं बुत्ते समाणे हेट्ट जाव हियए जाव पडिसुणेति २, सुरभिणा गंधो-
दएणं हत्थ-पाए पक्खालेति २, सुद्धवत्थेणं सुहं बंधति २ त्ता, परेणं जत्तेणं मेहस्स कुमारस्स चउरंगुलवज्जे
णिक्खमणपाउग्गे अग्गकेसे कप्पति; तते णं तस्स मेहस्स कुमारस्स माया महरिहेणं हंसलक्खणेणं

पडसाडएणं अगकेसे पडिच्छति २, सुरभिणा गंधोदएणं पक्खालेति २, सरसेणं गोसीसचंदणेणं चच्चाओ
 दलयति २, सेयाए पोतीए बंधेति २, रयणसमुगयंसि पक्खिवति २, मंजूसाए पक्खिवति २, हारवारि-
 धारसिंदुवारच्छिन्नसुत्तावल्लिपगासाहं अंसूहं विणिम्मुयमाणी २, रोयमाणी २, कंदमाणी २, विलवमाणी २,
 एवं वदासी-एस णं अम्हं मेहस्स कुमारस्स अब्सुदएसु य, उस्सवेसु य, पन्वेसु य, तिहीसु य, छणेसु य,
 जनेसु य, पव्वणीसु य, अपच्छिमे दरिसणे भविस्सहत्तिकडु, उस्सीसामूले ठ्वेति; तते णं तस्स मेहस्स
 कुमारस्स अम्ममापितरो उत्तरावक्कमणं सीहासणं रयावेंति, मेहं कुमारं दोच्चपि तच्चपि सेयपीयएहिं कल-
 सेहिं पहावेंति २, पम्हलसुकुमालाए गंधकासाइयाए गायतिं तूहेति २, सरसेणं गोसीसचंदणेणं गायतिं
 अणुलिंपति २, नासानीसासवायवोज्झं जाव हंसलक्खणं पडगसाडगं नियंसेति २, हारं पिणद्धंति २,
 अद्धहारं पिणद्धंति २; एणावल्लिं, सुत्तावल्लिं, कणगावल्लिं, पालंबं पायपलंबं, कडगाहं, तुडिगाहं,
 केउरातिं, अंगयातिं, दसमुदियाणंतयं, कडिसुत्तयं, कुंडलातिं, चूडामणिं, रयणुक्कलं मउडं पिणद्धंति २; दिव्वं
 सुमणदामं पिणद्धंति २, दहुरमलयसुगंधिणं गंधे पिणद्धंति; तते णं तं मेहं कुमारं गंठिमवेढिमपूरिमसं-
 घाइमेण चउड्विवहेणं महेणं कप्परुक्खगंपिव अलंकितविभूसियं करेति । तते णं से सेणिणं राया कोडुविय-
 पुरिसे सहावेति २, एवं वयासी खिण्णामेव भो देवाणुप्पिया !, अणेगखभसयसन्निविट्ठं, लीलट्टियसाल-
 भंजियागं, ईहामिणउसभतुरयनरमगरविहगवाल्लगकिन्नररुस्सरभचमरकुंजरवणलयपउमलयभत्तिचिंतं,

घंटावलमहुरमणहरसरं, सुभक्तदरिसणिजं, निउणोवियमिसिमिसितमणिरयणघंटियाजालपरिखित्तं,
अब्भुगगयवइरवेतियापरिगयाभिरांसं, विज्जाहरजमलजंतजुत्तंपिव अच्चीसहस्समालणीयं, रूवगसहस्स-
कलियं, भिसमाणं भिभिसमाणं, चक्खुलोयणलेस्सं, सुहफासं, सस्सिसरीयरूवं, सिग्घं, तुरितं, चवलं, तते
वेतियं, पुरिससहस्सवाहिणीं सीयं उवट्टवेह; तते णं ते कोडुंबियपुरिसा हट्ट-तुट्ठा जाव उवट्टवेंति । तते
णं से मेहे कुमारे सीयं दूरूहति २ त्ता, सीहासणवरगए पुरत्थाभिमुहे सन्निसन्ने; तते णं तस्स मेहस्स
कुमारस्स माया णहाता कयबलिकम्मा जाव अप्पमहग्घाभरणालंकियसरीरा सीयं दूरूहति २, मेहस्स
कुमारस्स दाहिणे पासे भद्दासणंसि निसीयति; तते णं तस्स मेहस्स कुमारस्स अंबघाती रयहरणं च
पडिग्गहगं च गहाय सीयं दूरूहति २, मेहस्स कुमारस्स वामे पासे भद्दासणंसि निसीयति । तते णं
तस्स मेहस्स कुमारस्स पिट्ठतो एगा वरतरुणी सिंगारागारचारुवेसा, संगयगयहसियभणियचेट्ठियविला-
ससंलावुक्कावनिउणजुत्तोवयारकुसला, आमेलगजमलजुयलवट्ठियअब्भुन्नयपीणरतियसंठितपओहरा; हिम-
रययकुंदेंदुपगासं, सकोरेटमल्लदामघवलं आयवत्तं गहाय, सलीलं ओहारेमाणी २ चिट्ठति; तते णं तस्स
मेहस्स कुमारस्स दुवे वरतरुणीओ सिंगारागारचारुवेसाओ जाव कुसलाओ सीयं दूरूहति २, मेहस्स
कुमारस्स उभओ पासिं नाणामणिक्कणगरयणमहरितवणिज्जुल्लविचित्तदंडाओ चिल्लियाओ सुहुमवर-
दीहवालाओ संखकुंददगरयअमयमहियेणपुंजसन्निगासाओ चामराओ गहाय सलीलं ओहारेमाणीओ २

चिह्नंति । तते णं तस्स मेहकुमारस्स एगा वरतरुणी सिंगारा जाव कुसला सीयं जाव दूरूहति २, मेहस्स कुमारस्स पुरतो पुरत्थिमेणं चंदप्पभवहरवेरुलियविमलदंडं तालविंदं गहाय चिह्नति; तते णं तस्स मेहस्स कुमारस्स एगा वरतरुणी जाव सुरूवा सीयं दूरूहति २, मेहस्स कुमारस्स पुव्वदक्खिणेणं सेयं रययामयं विमलसलिलपुन्नं मत्तगयमहामुहाकितिसमाणं भिंगारं गहाय चिह्नति । तते णं तस्स मेहस्स कुमारस्स पिया कोडुंबियपुरिसे सद्दावेति २ त्ता, एवं वदासी-खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया !, सरिसयाणं, सरिस-त्तयाणं, सरिब्बयाणं, एगाभरणगहितनिज्जोयाणं, कोडुंबियवरतरुणाणं सहस्सं, सद्दावेह जाव सद्दावंति; तए णं कोडुंबियवरतरुणपुरिसा सेणियस्स रन्नो कोडुंबियपुरिसेहिं सद्दाविया समाणा, हट्ठा, णहाया जाव एगाभरणगहितणिज्जोया; जेणामेव सेणिए राया तेणामेव उवागच्छंति २, सेणियं रायं एवं वदासी-संदिसह णं देवाणुप्पिया !, जन्नं अम्हेहिं करणिज्जं; तते णं सेणिए तं कोडुंबियवरतरुणसहस्सं एवं वदासी-गच्छह णं देवाणुप्पिया !, अहस्स कुमारस्स पुरिससहस्सवाहिणं सीयं परिचहेह; तते णं तं कोडुंबियव-रतरुणसहस्सं सेणिएणं रन्ना एवं वुत्तं संतं हट्ठं तुट्ठं तस्स मेहस्स कुमारस्स पुरिससहस्सवाहिणीं सीयं परिवहति, तए णं तस्स मेहस्स कुमारस्स पुरिससहस्सवाहिणीं सीयं दुरूढस्स समाणस्स इमे अट्ठ-मंगलया तप्पढमयाए पुरतो अहाणुपुब्बीए संपट्टिया, तं०-सोत्थिय, सिरिवच्छ, णंदियावत्त, वद्धमाणग, भद्दासण, कलस, मच्छ, दप्पण जाव बहवे अत्थत्थिया जाव ताहिं इट्ठाहिं जाव अणवरयं अभिणंदंता य,

अभिधुणंता य; एवं वदासी-जय २ गंदा !, जय २ गंदा, जय २ भद्रा !; भद्रं ते अजियाइं जिणाहि,
इंदियाइं जियं च, पालेहि समणधम्मं, जियविघोऽविय वसाहि, तं देव !, सिद्धिमज्जे, निहणाहि राग-
दोसमल्ले, तवेणं धितिधणियबद्धकच्छं, मदाहि य अट्ठकम्मसत्तु ज्ञाणेणं उत्तमेणं सुक्खेणं अप्पमत्तो, पावय,
वित्तिमिरमणुत्तरं केवलं नाणं, गच्छ य मोक्खं परमपयं सासयं च अयलं, हंता परीसहचसुं णं अभीओ
परीसहोवसग्गाणं, धम्मं ते अविग्घं भवउ त्ति कट्ठु; पुणो २, मंगलजय २, सहं पउंजंति; तते णं से
मेहे कुमारं रायगिहस्स नगरस्स मज्झंमज्जेणं निगगच्छति २, जेणेव गुलसिलए चेतिए, तेणामेव
उवागच्छति २; पुरिससहस्सवाहिणीओ सीयाओ पच्चोरुभति ॥ सूत्रम्-२८ ॥

‘महत्थं’ति-महाप्रयोजनं, महार्घं-महामूल्यं, महार्हं-महापूज्यं महतां वा योग्यं; राज्याभिषेकं-राज्याभिषेकसामर्थ्यं
उपस्थापयत-सम्पादयत । सौवर्णादीनां कलशानामथौ शतानि चतुःषष्ट्यधिकानि, ‘भोमेज्जाणं’ति-भौमानां पार्थिवानामि-
त्यर्थः । सर्वोदैकैः-सर्वतीर्थसंभवैः, एवं मुत्तिकाभिरिति । ‘जय जये’त्यादि, जय जय त्वं-जयं लभस्व, नन्दति नन्दयतीति
वा नन्दः-समृद्धः समृद्धिप्रापको वा तदामन्त्रणं हे नन्द !, एवं भद्र-कल्याणकारिन् !, हे जगन्नन्द !, भद्रं ते भवंत्विति
शेषः; इह गमे यावत्करणादिदं दृश्यम्-“इन्दो इव देवाणं, चमरो इव असुराणं, धरणो इव नागाणं, चन्दो इव ताराणं”ति ।
‘गामागर’-इह दण्डके यावत्करणादिदं दृश्यम्-“नगर-खेड-कब्बड-दोणमुह-मंडव-पट्टण-संवाह-सन्निवेशाणं आहेवच्चं,
पोरेवच्चं, सामित्तं, मत्तित्तं, महत्तरगतं, आणाईसरं-सेणावच्चं; कारेमाणे, पालेमाणे; महयादयनड्डमीयंवाइयंततीतलतालुडिय-

घणमुहंगपडुप्पवाइयरवेणं विउलाइं भोगभोगाइं भुंजमाणे विहराहि”त्ति । तत्र करादिगम्यो ग्रामः, आकरो--लवणाद्युत्पत्ति-
भूमिः, अविद्यमानकरं--नगरं, धूलीप्राकारं--खेटं, कुनगरं--कर्वटं, यत्र जलस्थलमार्गभ्यां भाण्डान्यागच्छन्ति तद् द्रोणमुखं,
यत्र योजनाभ्यन्तरे सर्वतो ग्रामादि नास्ति तन्मडम्बं, पत्तनं द्विधा--जलपत्तनं स्थलपत्तनं च;--तत्र जलपत्तनं यत्र जलेन
भाण्डान्यागच्छन्ति, यत्र तु स्थलेन तत् स्थलपत्तनं; यत्र पर्वतादिदुर्गे लोका धान्यानि संवहन्ति स संवाहः, सार्थादिस्थानं
सन्निवेशः, आधिपत्यं अधिपतिकर्म रक्षेत्यर्थः, ‘पोरेवच्चं’--पुरोवर्त्तित्वमेग्रस्त्वमित्यर्थः, स्वामित्वं--नायकत्वं, भर्तृत्वं--पोष-
कत्वं, महत्तरकत्वं--उत्तमत्वं; आश्वेश्वरस्य--आज्ञाप्रधानस्य सतः तथा सेनापतेर्भावः--आश्वेश्वरसेनापत्यं कारयन्, अन्यैर्नि-
युक्तैः पालयन् स्वयमेव महता-प्रधानेन; ‘अहय’त्ति--आख्यानकप्रतिबद्धं नित्यानुबन्धं वा यन्नाट्यं च--नृत्यं, गीतं च--
गानं; तथा--वादितानि यानि तन्त्री च--वीणा, तलौ च--हस्तौ, तालश्च--कंसिका, तुडितानि च वादित्राणि; तथा-घनसमान-
क्वनिर्यो मृदङ्गः पटुना पुरुषेण प्रवादितः स चेति द्वन्द्वः, ततस्तेषां यो स्वस्तेनेति, इति कट्टु--इति कृत्वा एवमभिधाय
जय २ शब्दं प्रयुक्ते श्रेणिकराज इति प्रकृतं, ततोऽसौ राजा जातः, ‘महया’--इह यावत्करणात् एवं वर्णको वाच्यः--
“महयाहिमवन्तमहंतमलयमंदरमहिंदसारे, अचंतविउद्धदीहरायकुलवंसप्पसए, निरंतरं रायलक्खणविराइयंगमंगे, बहुजण-
बहुमाणपूइए, सबगुणसमिद्धे, खत्तिए, मुदिए, मुद्धाभिसित्ते”--पित्रादिभिर्मूर्द्धन्यभिषिक्तत्वात्, “माउपिउसुजाए दयपत्ते”--
दयावानित्यर्थः, सीमंकरे मर्यादाकारित्वात्, सीमंधरे कृतमर्यादापालकत्वात् ; एवं--खेमंकरे, खेमंधरे;--क्षेमं--अनुपद्रवता-

इति-हे जात ! पुत्र 'किं दलयामो'ति-भवतोऽनभिमतं किं विघटयामो विनाशयाम इत्यर्थः; अथवा-भवतोऽभिमतेभ्यः किं दद्याः; तथा भवते एव किं प्रयच्छामः ? 'किं वा ते हि यइच्छिद्यसामत्थे'ति-को वा तव हृदयवाञ्छितो मन्त्र इति, 'कुत्तियावणाड'ति देवताधिष्ठितत्वेन स्वर्गमर्त्यपाताललक्षणभूत्रितयसंभविस्तुसंपादक आपणो-हृद्दुः-कुत्रिकापणः तस्मात् आनीतं काश्यपकं च-नापितं शब्दितुं-आकारितुमिच्छामीति वर्तते, श्रीगृहात्-भाण्डागारात्, 'निष्के'त्ति सर्वथा विगतमलान्, 'पोत्तियाइ'ति-वस्त्रेण, 'महरिहे'त्यादि 'महरिहेण'ति-महता योष्येन महापूजेन वा हंसस्येव लक्षणं-स्वरूपं शुक्लता हंसा वा लक्षणं-चिह्नं यस्य स तथा तेन शाटको-वस्त्रमात्रं स च पृथुलः पटोऽभिधीयत इति पटशाटकस्तेन, 'सिन्दुवारे'ति-वृक्षविशेषो निर्गुण्डीति केचित् तर्कुसुमानि सिन्दुवाराणि तानि च शुक्लानि । 'एस णं'ति-एतत् दर्शनमिति योगः; णमित्यलंकारे; अभ्युदयेषु-राज्यलाभादिषु उत्सवेषु प्रियसमागमादिमहेषु प्रसवेषु-पुत्रजन्मसु तिथिषु-मदनत्रयो-दशीप्रभृतिषु क्षणेषु-इन्द्रमहादिषु यज्ञेषु-नागादिपूजासु पर्वणीषु च-कार्तिकयादिषु अपश्विमं-अकारस्यामङ्गलपरिहारार्थत्वात् पश्विमं दर्शनं भविष्यति, एतत्केशदर्शनमपनीतकेशवस्थस्य मेघकुमारस्य यद्दर्शनं सर्वदर्शनपाश्चात्यं तद्भविष्यतीति भावः; अथवा न पश्विममपश्विमं-पौनःपुन्येन मेघकुमारस्य दर्शनमेतद्दर्शनेन भविष्यतीत्यर्थः । 'उत्तराचक्रमणं'ति-उत्तरस्यां दिश्य-पक्रमणं-अवतरणं यस्मात्तदुत्तरापक्रमणं-उत्तराभिमुखं राज्याभिषेककाले पूर्वाभिमुखं तदासीदिति, 'दोच्चं पि'-द्विरपि, 'तच्चं पि'-त्रिरपि, 'श्वेतपीतैः'-रजतसौवर्णैः, 'पायपलंबं'ति-पादौ यावद् यः प्रलम्बतेऽलङ्कारविशेषः स पादप्रलम्बः, 'तुडियाइ'ति-बाहुरक्षकाः, केयूराङ्गदयोर्वधपि नामकोशे बाह्वाभरणतया न विशेषः तथापीहाकारभेदेन भेदो दृश्यः,

‘दशसुद्रिकानन्तकं’-हस्ताङ्गुलिसंबन्धि सुद्रिकादशकं, ‘सुमणदामं’ति-पुष्पमालां पिनद्वध्यतः-परिधत्तः दर्दरः-चीवराव-
नद्वकुण्डिकादिभाजनमुखं तेन गालितास्वत्र पक्वा वा ये, ‘मलय’ति-मलयोद्भवं श्रीखण्डं तत्संबन्धिनः सुगन्धयो-गन्धा-
स्तान् पिनद्वध्यतः, हारादिस्वरूपं प्राग्वत्, ग्रन्थिमं-यद्वध्यते सूत्रादिना वेष्टिमं-यद्वथितं सद्देष्ट्यते यथा पुष्पलम्बूसकः गेन्दुक-
इत्यर्थः, पूरिमं-येन वंशशलाकामयपञ्जरकादि कूर्चादि वा पूर्यते सांयोगिकं-यत्परस्परतो नालसंघातनेन संघात्यते अलङ्कृत-
कृतालङ्कारं, विभूषितं-जातविभूषं । ‘सदावेह जात्र सदाविति’ ‘एगा वरतरुणी’त्यादि शृङ्गारस्यागारमिव शृङ्गारागारं अथवा-
शृङ्गारप्रधान आकारो यस्याश्चारुश्च वैषो यस्याः सा तथा, सङ्गतेषु गतादिषु निपुणा युक्तेषूपचारेषु कुशला च या सा
तथा, तत्र विलासो-नेत्रविकारो, यदाह-“ हावो मुखविकारः स्याद्भावश्चित्तसमुद्भवः । विलासो नेत्रजो ह्येषो, विभ्रमो
भ्रूसमुद्भवः ॥ १ ॥ ” संलापो-मिथो भाषा उल्लापः-काकुवर्णनं, आह च-“अनुलापो मुहुर्भाषा, प्रलापोऽनर्थकं वचः ।
काका वर्णनमुल्लापः, संलापो भाषणं मिथः ॥ १ ॥ ” इति । ‘आमेलग’ति-आपीडः-शेखरः स च स्तनः-प्रस्तावाच्चुचुक-
स्तप्रधानौ आमेलको वा-परस्परमीषत्सम्बद्धौ यमलौ-समश्रेणिस्थितौ युगलौ-युगलरूपौ द्ववित्यर्थः वर्तितौ-वृत्तौ अभ्युन्नतौ-
उच्चौ पीनौ-स्थूलौ रतिदौ-सुखप्रदौ संस्थितौ-विशिष्टसंस्थानवन्तौ पयोधरौ-स्तनौ यस्याः सा तथा, हिमं च रजतं च कुन्द-
श्चेन्दुश्चेति द्वन्द्वः, एषामिव प्रकाशो यस्य तत्तथा, सकोरेण्टानि-कोरेण्टकपुष्पगुच्छयुक्तानि मालयदामानि-पुष्पमाला यत्र
तत्तथा, धवलमातपत्रं-छत्रं, नानामणिकनकरत्नानां महार्धस्य महार्धस्य तपनीयस्य च सत्काबुज्ज्वलौ विचित्रौ दण्डौ ययोस्ते
तथा, अत्र कनकतपनीययोः को विशेषः?, उच्यते कनकं पीतं तपनीयं रक्तं इति, ‘चिह्नियाओ’ति-दीप्यमाने लीने इत्येके ।

स्रक्षमचरदीर्घचाले शङ्खकुन्ददकरजसां अमृतस्य मथितस्य सतो यः फेनपुंजस्तस्य च सन्निकाशे-सदृशे ये ते तथा, चामरे
 चन्द्रप्रभवज्वैर्ह्यविमलदण्डे, इह चन्द्रप्रभः-चन्द्रकान्तमणिः, तालवृन्तं-व्यजनविशेषः मत्तगजमहामुखस्य आकृत्या-
 आकारेण समानः-सदृशो यः स तथा तं भुङ्गारं, 'एगे' त्यादि, एकैः-सदृशः आभरणलक्षणो गृहीतो नियोगः-परिकरो
 यैस्ते तथा तेषां कौटुम्बिकचरतरुणानां सहस्रमिति । 'तए णं ते कोटुंबियवरतरुणपुरिसा सद्वाचिय'त्ति-शब्दिताः,
 'समाणे'त्ति-सन्तः, 'अट्टमंगलय'त्ति-अष्टावष्टाविति वीप्सायां द्विर्वचनं मञ्जलकानि-माङ्गल्यवस्तूनि, अन्ये त्वाहुः-अष्ट-
 संख्यानि अष्टमङ्गलसंज्ञानि वस्तूनीति 'तप्पटमयाए'त्ति तेषां विवक्षितानां मध्ये प्रथमता तत्प्रथमता तथा; 'वद्धमाणयं'ति-
 शरावं, पुरुषारूढः पुरुष इत्यन्ये, स्वस्तिकपञ्चक्रमित्यन्ये, प्रासादविशेष इत्यन्ये । 'दप्पण'त्ति-आदर्शः, इह यावत्करणादिदं
 दृश्यं-'तयाणंतरं च णं पुण्णकलसंभिगारा दिवा य छत्तपडागा सचामरा दंसणरह्यआलोहयदरिसणिजा वाउद्धयविजयंती य
 ऊसिया गगणतलमणुलिहंती पुरओ अहाणुपुविए संपट्टिया, तयाणंतरं चं वेरुलियभिसंतविमलदंडं पलंबकोरेंटमल्लदामोवसोहियं
 चंदमंडलनिमं विमलं आयवत्तं पवरं सीहासणं, च मणिरयणैपायपीढं सपाडयाजोयसमाउत्तं, बहुकिंकरकम्मकरपुरिसपायत्त-
 परिखित्तं, पुरओ अहाणुपुविए संपट्टियं; तयाणंतरं च णं बहवे लट्ठिग्गाहा, कुंतग्गाहा, चावग्गाहा, धयग्गाहा, चामरग्गाहा,
 कुमरग्गाहा, पोत्थयग्गाहा, फलयग्गाहा, पीढयग्गाहा, वीणग्गाहा, कूवग्गाहा, हडप्फग्गाहा, पुरओ अहाणुपुवीए संपट्टिया;
 तयाणंतरं च णं बहवे दंडिणो, मुंडिणो, सिंहडिणो, पिंडिणो, हासकहा, डमरकरा, चाडुकरा; कीडंता य, वायंता य, गायंता

य, नचंता य, हासंता य, सोहिता य, साविता य, रक्षंता य, आलोयं च करेमाणा जयजयसहं च पउंजमाणा पुरओ
अहाणुपुव्विए संपट्ठिया; तयाणंतरं च णं जच्चाणं, तमस्सिहायणाणं, थासगअहिलाणाणं, चामरगंडपरिमंडियकडीणं, अट्टसयं
वरतुरगाणं, पुरओ अहाणुपुव्विए संपट्ठियं; तयाणंतरं च णं ईसिदन्ताणं, ईसिमत्ताणं, ईसिउच्छंगविसालधवलदंताणं, कंचण-
कोसिपविट्ठदंताणं, अट्टसयं गयाणं, पुरओ अहाणुपुव्विए संपट्ठियं; तयाणंतरं च णं सच्छत्ताणं, सज्झयाणं, सघंटाणं, सपडा-
गाणं, सतोरणवराणं, सनंदिघोसाणं, सखिखिणीजालपरिखित्ताणं, हेममयचित्तिणिसकणकनिज्जुत्तदारुयाणं, कालाय-
ससुकयनेमिजंतकम्माणं, सुसिलिद्धवित्तमंडलधुराणं, आइण्णवरतुरगसंपउत्ताणं, कुसलनरच्छेयसारहिसुसंपरिगगहियाणं, बैत्तीसतो-
णपरिमंडियाणं, सकंकडवडंसकाणं, सचावसरपहरणावरणभरियजुद्धसज्जाणं, अट्टसयं रहाणं, पुरओ अहाणुपुव्विए संपट्ठियं; तया-
णंतरं च णं असिसत्तिकोत्ततोमरसल्ललउडडिडिमालधनपुपाणिसज्जं, पायत्ताणीयं, पुरओ अहाणुपुव्विए संपट्ठियं; तए णं से मेहे
कुमारे हारोत्थयसुकयरइयवच्छे, कुंडलुजोइयाणो, मउडदित्तिसिए, अब्भहियरायतेयलच्छीए, दिप्पमाणे सकोरेंटमल्लदामेणं
छत्तेणं धरिज्जमाणेणं, सेयवरचामराहिं उडुव्वमाणीहिं, हयगयपवरजोहकलियाए, चाउरंगिणीए सेणाए समणुगम्ममाणमग्गे,
जेणेव गुणसिलए चेइए तेणेव पहारेत्थ गमणाए, तए णं तस्स मेहस्स कुमारस्स पुरओ महं आसा, आसधरा, उभओ पासे
नागा, नागधरा, करिवरा, पिट्ठओ रहा, रहसंगेल्ली; तए णं से मेहे कुमारे अब्भभागयभिगारे, पग्गहियतालियंटे, ऊसवियसेयच्छत्ते,
पवीजियवालवियणीए, सव्विड्डीए, सव्वजुईए, सव्वबलेणं, सव्वादरेणं, सव्वविभूए, सव्वविभूसाए, सव्वसंभमेणं, सव्वगंध-

पुष्पमल्लालंकारेणं, सबतुडियसहस्रनिनाएणं, महया इट्टीए, महया जुईए, महया समुदएणं, महया वरतुडियज-
 मगसमगप्पवाइएणं, संखणवपडहभेरिअल्लरिखरमुहिहुडुकुमुवमुइगंदुडुभिनिग्घोसनाइयरवेणं, रायगिहस्स नगरस्स मज्झमज्झेणं
 णिग्गच्छइ; तए णं तस्स मेहस्स कुमारस्स रायगिहस्स नगरस्स मज्झमज्झेणं निग्गच्छमाणस्स बहवे अत्थत्थिया, कामत्थिया,
 भोगत्थिया, लामत्थिया, कीब्बिसिया, करोडिया, कारवाहिया, संखिया, चक्किया, लंगलिया, मुहमंगलिया,* पूसमाणवा,
 वट्टमाणगा; ताहिं इट्टाहिं, कंताहिं, पियाहिं, मणुन्नाहिं, मणाभिरामाहिं, हिययगमणिज्जाहिं वग्गूहिं'ति, अयम-
 स्यार्थःतदनन्तरं च छत्रस्योपरि पताका छत्रपताका सचामरा-चामरोपशोभिता तथा, दर्शनरतिदा-दृष्टिसुखदा आलोकं-दृष्टि-
 विषये क्षेत्रे स्थिताऽत्युच्चतया दृश्यते या* सा आलोकदर्शनीया, ततः कर्मधारयः, अथवा-दर्शने-दृष्टिपथे मेघकुमारस्य रचिता-
 धृता या आलोकदर्शनीया च या सा तथा, वातोद्धृता विजयसूचिका च या वैजयन्ती-पताकाविशेषः सा तथा, सा च ऊसिया-
 उच्छ्रिताऊर्द्धीकृता पुरतः-अग्रतः यथानुपूर्वी-क्रमेण सम्प्रस्थिता-प्रचलिता, 'भिसंत'ति-दीप्यमानः, मणिरत्नानां सम्बन्धि
 पादपीठं यस्य सिंहासनस्य तत्तथा, स्वेन-स्वकीयेन मेघकुमारसम्बन्धिनः पादुकायुगेन समायुक्तं यत्तत्तथा, बहुभिः किङ्करैः-
 किङ्कुवर्णैः कर्मकरपुरुषैः पादातेन च-पदातिसमूहेन शस्त्रपाणिना परिक्षिप्तं यत्तत्तथा 'कूय'ति-कुतुपः, 'हडप्फो'ति-आभ
 रणकरण्डकं, 'सुंडिणो'-गुण्डिताः, 'छिडिणो'-शिखावन्तः, 'डमरकराः'-परस्परेण कलहविधायकाः, 'चाटुकराः'-
 प्रियंवदाः, 'सोहंता य'ति-शोभां कुर्वन्तः, 'सावंता य'ति-श्रावयन्तः आशीर्वचनानि रक्षन्तः न्यायं आलोकं च कुर्वाणाः-

* * एतदन्तर्गतः पाठः अग्रतो नास्ति ।

मेघकुमारं तत्समृद्धिं च पश्यन्तः, जात्यानां-काम्बोजादिदेशोद्भवानां तरोमल्लिनो-बलाधायिनो वेगाधायिनो वा हायनाः-
संवत्सरा येषां ते तथा तेषां, अन्ये तु 'भायल'त्ति मन्यन्ते, तत्र भायला-जात्यविशेषा एवेति गमनिकैवेषा, यासका-
दर्पणाकाराः अहिलाणानि च-कविकानि येषां सन्ति ते तथा, मतुब्लोपात्, 'चामरगंडा'-चामरदण्डास्तैः परिमण्डिता कटी-
येषां ते तथा तेषां, ईषादान्तानां-मनाग्र ग्राहितशिक्षणामीषमत्तानां, -नातिमत्तानां, ते हि जनमुपद्रवयन्तीति, ईषत्-मना-
गुत्सङ्गः इवोत्सङ्गः-पृष्ठिदेशस्तत्र विद्याला-विस्तीर्णा धवलदन्ताश्च येषां ते तथा तेषां, कोशी-प्रतिमा, नन्दिधोपः-तूर्यनादः,
अथवा सुनंदी-सत्समृद्धिको घोषो येषां ते तथा तेषां, सकिङ्किणि-सशुद्रघण्टिकं यजालं-मुक्ताफलादिमयं तेन परिक्षिप्त्वा ये
ते तथा तेषां, तथा हैमवतानि-हिमवत्पर्वतोद्भवानि चित्राणि तिनिशस्य-वृक्षविशेषस्य सम्बन्धीनि कनकनियुक्तानि-हैमख-
चितानि दारुणि-काष्ठानि येषां ते तथा तेषां, कालायसेन-लोहविशेषेण सुष्ठु कृतं नेमैः-गण्डमालायाः यन्त्राणां च-रथो-
पकरणविशेषाणां कर्म येषां ते तथा तेषां, सुश्लिष्टे वित्तचित्ति-वत्रदण्डवत् मण्डले वृत्ते धुरौ येषां ते तथा तेषां, आकीर्णा-वेगा-
दिगुणयुक्ताः ये वरतुरगास्ते संप्रयुक्ता-योजिता येषु ते तथा तेषां, कुशलनराणां मध्ये ये छेकाः-दक्षाः सारथयस्तैः
सुसंप्रगृहीता ये ते तथा तेषां, तोणत्ति-शरभस्त्राः सह कण्टकैः-कवचैर्वैशैश्च वर्तन्ते ये ते तथा तेषां, सचापाः-धनुर्युक्ता ये शराः
प्रहरणानि च-खट्वादीनि आवरणानि च-शीर्षकादीनि तैर्ये भृता युद्धसज्जाश्च-युद्धप्रगुणाश्च ये ते तथा तेषां, 'लउड'त्ति-
लकुटाः, अस्यादिकानि पाणौ हस्ते यस्य तत्तथा तच्च तत्सज्जं च-प्रगुणं युद्धस्येति गम्यते, पादातानीकं-पदातिकटकं हारा-
वस्तुतं सुकृतरतिकं-विहितसुखं वक्षो यस्य स तथा, मुकुटदीप्तशिरस्कः, 'पहारेत्थ गमणयाए'-चि-गमनाय प्रधारितवान्-

संग्रधारितवान्, 'मह'त्ति-महान्तः अश्वाः, अश्वधराः ये अश्वान् धारयन्ति, नागा-हस्तिनः, नागधरा ये हस्तिनो धारयन्ति, क्वचिद्वरा इति पाठः; तत्राश्वा नागाश्च किंविधाः ? अश्ववरा अश्वप्रधानाः, एवं नागवराः, तथा रथा रथसंगिणेच्छी-रथमाला क्वचित् रहसंगेच्छीति पाठः, तत्ररथसङ्गेच्छी-रथसमूहः । 'तए णं से मेहे कुमारे अब्भागसभिगारे' इत्यादिवर्णकोपसंहारवचनमिति न पुनरुक्तं, 'सविड्डीए'त्यादि, दोहदावसरे व्याख्यातं, शङ्खः-प्रतीतः, पणवो-माण्डानां पटहः, पटहस्तु प्रतीत एव, मेरी-टकाकारा, झल्लरी-चलयाकारा, खरमुही-काहला, हुडुका-प्रतीता; महाप्रमाणो मर्दलो, सुरजः, स एव लघुमृदङ्गो; दुन्दुभिः-भेर्याकारा सङ्कटमुखी एतेषां निर्घोषो-महाध्वानो नादितं च-घण्टायामिव वादनोत्तरकालभावी स तथा तद्भवनि स्तल्लक्षणो यो रवस्तेन, अर्थार्थिनो-द्रव्यार्थिनः, कामार्थिनः-शब्दरूपार्थिनः, भोगार्थिनः-गन्धरसस्पर्शार्थिनः लाभार्थिनः-सामान्येन लाभेऽप्यव, किल्बिषिकाः-पातकफलवृत्तो निःस्वान्धपङ्कजादयः, कारोटिकाः-कापालिकाः, करो-राजदेयं द्रव्यं तद्वहन्ति ये ते कारवाहिकाः, करेण वा बाधिताः-पीडिता ये ते करबाधिताः; शंखवादनशिल्पमेवामिति शाङ्घिकाः शङ्खो वा विद्यते येषां मङ्गल्यचन्दनाधारभूतः ते शाङ्घिकाः, चक्रं प्रहरणमेवामिति चाक्रिकाः-योद्धारः, चक्रं-वाऽस्ति येषां ते चाक्रिकाः-कुम्भकारतैलिकादयः, चक्रं वोपदर्श्य याचन्ते ये ते चाक्रिकाः-चक्रधरा इत्यर्थः, लाङ्गलिकाः-हालिकाः, लाङ्गलं वा प्रहरणं येषां गले वा लम्बमानं सुवर्णादिमयं तद्येषां ते लाङ्गलिकाः-कार्पहिकविशेषाः, मुखमङ्गलानि-चातुवचनानि ये कुर्वन्ति ते मुखमङ्गलिकाः, पुष्पमाणवा-नगाचार्या, वर्द्धमानकाः-स्कन्धारोपितपुरुषाः, 'दङ्काही'त्यादि पूर्ववत्, 'जियविग्घोविय

वसाहि'-त्ति-इहैवं सम्बन्धः, अपि च जितविघ्नः त्वं हे देव ! अथवा-देवानां सिद्धेश्च मध्ये वस-आस्व, 'निहंणाहि'त्ति-विनाशय रागद्वेषौ मल्लौ, केन करणभूतेनेत्याह-तपसा-अनशनादिना, किंभूतः सन् ?-धृत्या-चित्तस्वास्थेन । 'घणियं'ति-अत्यर्थं पाठान्तरेण बलिफा-दृढा बद्धा येन स तथा, मल्लं हि प्रतिमल्लो मुख्यादिना कारणेन वस्त्रादिदृढबद्धकक्षः सन्निहन्तीति एवमुक्तमिति, तथा मर्दय अष्टौ कर्मशत्रून् ध्यानेनोत्तमेन-शुक्लेनाप्रमत्तः सन्, तथा 'पावय'त्ति-प्राप्नुहि वित्तिमिर-अपगताज्ञानतिमिरपटलं नास्मादुस्तरमस्तीति अनुत्तरं-केवलज्ञानं, गच्छ च मोक्षं परं पदं आश्रयतमचलं चेत्येवं चकारस्य सम्बन्धः, किं कृत्वा ?-हत्वा परीषहचमूं-परीषहसैन्यं, णमित्यलंकारे, अथवा-किंभूतस्त्वं ?-हन्ता-विनाशकः परीषहचमूनाम् ॥२८॥

तेने णं तस्स मेहस्स कुमारस्स अम्मापियरो मेहं कुमारं पुरओ कट्ठु, जेणामेव समणे भगवं महावीरे, तेणामेव उवागच्छंति २ त्ता; समणं भगवं महावीरं तिखुत्तो आयाहिणं पयाहिणं करेति २ त्ता, वंदंति नमं संति २ त्ता; एवं वदासी-एस णं देवाणुप्पिया !, मेहं कुमारं अमहं एगे पुत्ते इट्ठे, कंते जाव जीवियाउसासए, हिययंदिजणए, उंबरपुप्पंपिव दुल्लहे सवणयाए, किमंग पुण दरिसणयाए ?; से जहा नामए उप्पलेति वा, पउमेति वा, कुमुदेति वा, पंके जाए जले संवट्ठिए, नोवलिप्पहं पंकरणं, नोवलिप्पह जलरणं; एवामेव मेहं कुमारं कामेसु जाए भोगेसु संबुद्धं नोवलिप्पति, कामरणं नोवलिप्पति भोगरणं; एस णं देवाणुप्पिया !, संसारभउव्विगे, भीए जम्मणजरमरणं, इच्छइ देवाणुप्पियाणं अंतिए सुंढे भवित्ता आगाराओ

अणगारियं पव्वतित्तए; अम्हे णं देवाणुप्पियाणं सिस्सभिक्खं दलयामो, पडिच्छंतु णं देवाणुप्पिया !, सिस्सभिक्खं; तते णं से समणे भगवं महावीरे मेहस्स कुमारस्स अम्मापिज्जहिं एवं वुत्ते समणे एय-मट्ठं सम्मं पडिसुणेति, तते णं से मेहे कुमारे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतियाओ उत्तरपुरच्छिम्मं दिसिभागं अवक्कमति २ ता, सयमेव आभरणमल्लालंकारं ओसुयति; तते णं से मेहकुमारस्स माया हंस-लक्खणेणं पडसाडएणं आभरणमल्लालंकारं पडिच्छति २, हारवारिधारसिंदुवारच्छिन्नमुत्तावल्लिपगासारिं अंसूणि विणिम्मुयमाणी २, रोयमाणी २, कंदमाणी २, विलवमाणी २; एवं वदासी-जतियव्वं जाया ! घडि-यव्वं जाया ! परक्कमियव्वं जाया !, अस्सि च णं अट्ठे नो पमादेयव्वं, अम्हं पि णं एमेव मग्गे भवउ त्ति कट्ठु, मेहस्स कुमारस्स अम्मापियरो समणं भगवं महावीरं वंदति नमंसंति २; जामेव दिसि पाउब्भूता तामेव दिसि पडिगया ॥ सूत्रम्-२९ ॥

‘एणे पुत्ते’इति-धारिण्यपेक्षया, श्रेणिकस्य बहुपुत्रत्वात् ; जीवितोच्छ्वासको हृदयनंदिजनकः, उत्पलमिति वा-नीलोत्पलं पद्ममिति वा-आदित्यबोध्यं, कुमुदमिति वा-चन्द्रबोध्यम् । ‘जह्यव्व’मित्यादि, प्राप्तेषु संयमयोगेषु यत्नः कार्यो हे जात !, -पुत्र !; घटितव्यं-अप्राप्तप्राप्तये घटना कार्या पराक्रमितव्यं च-पराक्रमः कार्यः, पुरुषत्वाभिमानः सिद्धफलः कर्तव्य इति भावः, किमुक्तं भवति ?,-एतस्मिन्नर्थे प्रव्रज्यापालनलक्षणे न प्रमादयितव्यमिति ।

तते णं से मेहे कुमारे सयमेव पंचमुट्ठियं लोयं करेति २, जेणामेव समणे ३, तेणामेव उवागच्छति

२, समणं भगवं महावीरं तिखुत्तो आयाहिणं पयाहिणं करेति २, वंदति नमंसति २; एवं वदासी-आलिच्छे
णं भंते !, लोए पलित्ते णं भंते ! लोए आलिच्छे पलित्ते णं भंते !, लोए जराए सरणेण य, से जहाणामए
केई गहावती आगारंसि स्त्रियायमाणंसि, जे तत्थ भंडे भवति अप्पभारे मोल्लगुरुए तं गहाय आयाए
एगंतं अवक्कमति एस मे णित्थारिए समाणे पच्छा पुरा हियाए सुहाए खमाए णिस्सेसाए आणुगामिय-
त्ताए भविस्सति एवामेव ममवि एगे आयाभंडे इड्ढे, कंते, पिए, मणुन्ने, मणामि, एस मे नित्थारिए समाणे
संसारवोच्छेयकरे भविस्सति; तं इच्छामि णं देवाणुप्पियाहिं सयमेव पन्वाविंयं, सयमेव सुंडाविंयं, सहा-
विंयं, सिक्खाविंयं, सयमेव आयारगोयरविणयवेणइयचरणकरणजायामायावत्तिंयं, धम्ममाइक्खिंयं; तत्ते
णं समणे भगवं महावीरे मेहं कुमारं सयमेव पन्वावेति, सयमेव आयारजाव धम्ममातिक्खइ; -एवं
देवाणुप्पिया !, गंतव्वं, चिट्ठितव्वं, णिसीयव्वं, तुयट्ठियव्वं, भुंजियव्वं, मासियव्वं; एवं उट्ठाए उट्ठाए
पाणेहिं, भूतेहिं, जीवेहिं, सत्तेहिं, संजमेणं संजमितव्वं, अस्सि च णं अट्ठे णो पमादेयव्वं; तत्ते णं से मेहे
कुमारं समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए इमं एयारूवं धम्मियं उवएसं णिसम्म समं पडिवज्जइ,
तमाणाए तह गच्छइ, तह चिट्ठइ जाव उट्ठाए उट्ठाए पाणेहिं भूतेहिं जीवेहिं सत्तेहिं संजमइ ॥ सूत्रम्-३० ॥
जं दिवसं च णं मेहे कुमारं मुंढे भवित्ता आगाराओ अणगारियं पन्वइए, तस्स णं दिवसस्स पुन्वावरणह-

१ ओ पडिणिखमेति । २ ता उए अ ।

कालसमयंसि, समणां निगंगथां अहारातिणियाए, सेज्जासंथारएसु, विभज्जमाणेसु, मेहकुमारस्स दार-
 मूले सेज्जासंथारए जाए यावि होत्था; तते णं समणा निगंगथा पुब्बरत्तावरत्तकालसमयंसि वायणाए, पुच्छ-
 णाए, परियट्ठणाए, धम्माणुजोगच्चिताए य; उच्चारस्स य पासवणस्स य अहगच्छमाणा य निगगच्छमाणा य
 अप्पेगतिया, मेहं कुमारं हत्थेहिं संघट्ठंति, एवं पाएहिं सीसे पोद्दे काग्रंसि अप्पेगतिया ओल्लेडति, अप्पे-
 गइया पोलेडेह, अप्पेगतिया पायरयेणुगुंडियं करेति; एवंमहालयं च णं रयणीं मेहे कुमारे णो संचाएति,
 खणमवि अञ्छि निमीलित्तए; तते णं तस्स मेहस्स कुमारस्स अयमेयारूवे अबभत्थिए जाव समुप्पज्जित्था
 एवं खलु अहं सेणियस्स रत्तो पुत्ते, धारिणीए देवीए अत्तए मेहे, जाव समणयाए तं जया णं अहं
 अगारमज्झे वसामि, तया णं मम समणा निगंगथा आढायंति, परिजाणंति, सक्कारेति; सम्माणेति, अट्ठाइं,
 हेऊति, पसिणाति, कारणहं, वाकरणाहं, आतिकूवंति; इट्ठाहिं, कंताहिं, वग्गहिं, आलवेंति, संलवेंति;
 जप्पभित्तिं च णं अहं मुंडे भवित्ता आगाराओ अणगारियं पव्वहए, तप्पभित्तिं च णं मम समणा नो
 आढायंति, जाव नो संलवेंति; अदुत्तरं च णं मम समणा निगंगथा राओ पुब्बरत्तावरत्तकालसमयंसि
 वायणाए, पुच्छणाए जाव महालयं च णं रत्ति नो संचाएमि, अञ्छि णिमिलोवत्तए; तं सेयं खलु मज्झे
 कल्लं पाउप्पभायाए रयणीए जाव तेयसा जल्ले, समणं भगवं महावीरं आपुञ्छित्ता पुणरवि आगारमज्झे
 वसित्तए त्ति कट्ठु; एवं संपेहेति २, अट्ठुहट्ठवसट्ठमाणसगए निरयपडिरूवियं च णं तं रयणिं खवेति २,

कल्लं पाउप्पभायाए सुविमलाए रयणीए जाव तेयसा जलंते जेणेव समणे भगवं० तेणामेव उवागच्छति २,
तिखुत्तो आदाहिणं पदाहिणं करेह २, वंदह नमंसह २; जाव पज्जुवासह ॥ सूत्रम्-३१ ॥

आदीप्त-ईषदीप्तः प्रदीप्तः-प्रकर्षेण दीप्त आदीप्तप्रदीप्तोऽत्यन्तप्रदीप्त इति भावः, 'गाहावह'त्ति-गृहपतिः, 'झियाय-
माणंस्सि'त्ति-हमायमाने भाण्डं-पण्यं हिरण्यादि अल्पभारं, पाठान्तरे अल्पं च तत्सारं चेत्यल्पसारं मूल्यगुरुकं; 'आयाए'त्ति-
आत्मना, 'पच्छापुरा य'त्ति-पश्चादागामिनि काले पुरा च पूर्वमिदानीमेव लोके-जीवलोके, अथवा-पश्चाल्लोके-आगामिजन्मनि
पुरालोके-इहैव जन्मनि;-पाठान्तरे-'पच्छाउरस्स'त्ति, पश्चादग्निभयोत्तरकालं; आतुरस्य-बभ्रुक्षादिभिः पीडितस्येति । ' एणे
भंडे'त्ति-एकं-अद्वितीयं भाण्डमिव भाण्डं, 'स्यमेवे'त्यादि,--स्वयमेव प्रव्राजितं वेषदानेन आत्मानं इति गम्यते भावे वा
क्तः प्रत्ययः प्रव्राजनमित्यर्थः, मुण्डितं शिरोलोचेन सेधितं-निष्पादितं करणप्रत्युपेक्षणादिग्राहणतः, शिक्षितं सूत्रार्थग्राहणतः,
आचारो-ज्ञानादिविषयमनुष्ठानं कालाध्ययनादि गोचरो-भिक्षाटनं, विनयः-प्रतीतो, वैनयिकं-तत्फलं-कर्मक्षयादि, चरणं-
व्रतादि, करणं-पिण्डविशुद्ध्यादि, यात्रा-संयमयात्रा मात्रा-तदर्थमेवाहारमात्रा, ततो द्रव्यः; तत एषामाचारादीनां वृत्तिः-
वर्त्तनं, यस्मिन्नसौ आचारगोचरविनयवैनयिकचरणकरणयात्रामात्रावृत्तिकस्तं धर्म्ममाख्यातं-अभिहितं; ततः श्रमणो भगवान्
महावीरः स्वयमेव प्रव्राजयति यावत् धर्म्ममाख्याति, कथमित्याह-एवं गन्तव्यं-युगमात्रभूयस्तद्वृत्तिनेत्यर्थः, 'एवं चिट्ठि-
यव्वं'त्ति-शुद्धभूमौ ऊर्ध्वस्थानेन स्थातव्यं, एवं निषीदितव्यं-उपवेष्टव्यं संदंशकभूमिप्रमार्जनादिन्यायेनेत्यर्थः, एवं त्वग्वत्ति-
तव्यं-शयनीयं,-सामायिकाद्युच्चारणापूर्वकं शरीरप्रमार्जनं विधाय संस्तारकोत्तरपट्टयोर्बाहुपधानेन वामपार्श्वत इत्यादिना

न्यायेनेत्यर्थः; भोक्तव्यं-वेदनादिकारणतो अङ्गारादिदोषरहितमित्यर्थः, मापितव्यं-हितमित्तमधुरादिविशेषणतः, एवमुत्था-
योत्थाय-प्रमादनिद्राव्यपोहेन विबुध्य २ प्राणादिषु विषयेषु संयमो-रक्षा तेन संयतव्यम्-संयतितव्यमिति, तत्र-“प्राणा
द्वित्रिचतुः प्रोक्ताः, भूतास्तु तरवः स्मृताः । जीवाः पञ्चेन्द्रिया द्वेयाः, शेषाः सत्त्वा उदीरिताः ॥ १ ॥” किं
बहुना ?-अस्मिन् प्राणादिसंयमे न प्रमादयितव्यमुद्यम एव कार्य इत्यर्थः । प्रत्यपराङ्मूलसमयो-विकालः, ‘अहाराह-
णियाए’ति-यथारन्नाधिकतया यथाज्येष्ठमित्यर्थः, शय्या-शयनं, तदर्थं संस्तारकभूमयः; अथवा-शय्यायां-वसतो संस्ता-
रकाः; वाचनार्थ-वाचनार्थं धर्मार्थमनुयोगस्य-व्याख्यानस्य चिन्ता धर्मानुयोगस्य वा-धर्मव्याख्यानस्य चिन्ता धर्मानु-
योगचिन्ता तस्यै अतिगच्छन्तः प्रविशन्तो निर्गच्छन्तश्चालयादिति गम्यते, ‘ओलंडिति’ति-उल्लङ्घयति, ‘पोलंडेन्ति’ति-
प्रकर्षेण द्विस्त्रिवोल्लङ्घयंतीत्यर्थः, पादरजोलक्षणेन रेणुना पादरयाद्वा-तद्वेगात् रेणुना गुण्डितो यः स तथा तं कुर्वन्ति ।
‘एवं महालयं च णं रयणि’न्ति-इतिमहतीं च रजनीं यावदिति शेषः, मेघकुमारो ‘नो संचाएति’ति-न शक्नोति
क्षणमप्यक्षि निमीलयितुं निद्राकरणायेति, आध्यात्मिकः-आत्मविषयश्चिन्तितः-स्मरणरूपः, प्रार्थितः-अभिलाषात्मकः
मनोगतः-मनस्येव वर्तते यो न बहिः स तथा, सङ्कल्पो-विकल्पः, समुत्पन्नः आगारमध्ये-गेहमध्ये वसामि-अधितिष्ठामि;
पाठान्तरतो अगारमध्ये आवसामि, ‘आढंति’-आद्रियन्ते, ‘परिजानन्ति’-यदुतायमेवंविध इति, ‘सङ्कारयंति सत्कार-
यन्ति च वस्त्रादिभिरभ्यर्चयन्तीत्यर्थः, ‘सन्मानयन्ति’-उचितप्रतिपत्तिकरणेन, अर्थान्-जीवादीन्, हेतून्-तद्गमकानन्वय-
व्यतिरेकलक्षणान्, प्रश्नान्-पर्यनुयोगान्, कारणानि-उपपत्तिमात्राणि, व्याकरणानि-परेण प्रश्ने कृते उत्तराणीत्यर्थः;

आख्यान्ति-ईषत् संलयन्ति-मुहुर्मुहुः; 'अदुत्तरं च णं'ति-अथवा परं 'एवं संपेहेह'ति-संप्रेक्षते-पर्यालोचयति, 'अदु-
हृद्ववसद्वमाणसगए'ति-आर्त्तेन-ध्यानविशेषेण दुःखार्त्तं-दुःखपीडितं वशात्तं-विकल्पवशमुपगतं यन्मानसं, तद्वतः-
प्राप्तो यः स तथा, निरयप्रतिरूपिकां च-नरकमुद्दर्शीं दुःखसाधर्म्यात् तां रजनीं क्षपयति-गमयति ।

तते णं मेहाति समणे भगवं महावीरे मेहं कुमारं, एवं वदासी-से णं तुमं मेहा !, राओ पुव्वर-
त्तावरत्तकालसमयंसि समणेहि निगंथेहि वायणाए पुव्वणाए जाव महालिं च णं राइं णो संचाएमि,
मुहुत्तमवि ओळि निमिलावेत्तए; तते णं तुभं मेहा !, इमे एयारूवे अब्भत्थिए० समुपज्जित्था-जया
णं अहं अगारमज्जे वसामि, तथा णं मम समणा निगंथा आढायंति जाव परिघाणंति; जप्पभित्तिं च
णं मुंढे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वयामि, तप्पभित्तिं च णं मम समणा णो आढायंति जाव
नो परिघाणंति, अदुत्तरं च णं समणा निगंथा राओ अप्पेगतिया वायणाए जाव पायरयेणुगुंडियं
करेति; तं सेयं खलु मम कल्लं पाउप्पभायाए समणं भगवं महावीरं आपुच्छित्ता पुणरत्रि अगारमज्जे
आवसित्तए त्ति कटु एवं संपेहेसि २, अदुहृद्ववसद्वमाणसे जाव रयणीं खवेसि २, जेणामेव अहं
तेणामेव हव्वमागए !, से णूं मेहा !, एस अत्थे समंढे !, हेन्ना अत्थे समंढे, एवं खलु मेहा !,
तुमं इओ तच्चे अईए भवग्गहणे वेयडुगिरिपायमूले वणयरेहि निव्वत्तिघणामधेज्जे, सेते संखदल-
उज्जलविमलनिम्मलदहिघणगोखीरफेणरयणियरप्पयासे, सत्तुस्सेहे, णवायए, दसपरिणाहे, सत्तंगपत्तिट्ठिए,

सोमे, समिए, सुखे; पुरतो उदगे समूसियसिरे सुहासणे, पिठओ वराहे अतियाकुच्छी, अच्छिदकुच्छी,
 अलंबकुच्छी, पलंबलंबोदराहरकरे, धणुपट्टागिहविसिद्धपुठे, अल्लीणपमाणजुत्तवट्टियापीवरगत्तावरे, अल्लीण-
 पमाणजुत्तपुच्छे, पडिपुत्रसुचारुक्रमचलणे, पंडुरसुविसुद्धनिद्धणिरुवहयविसतिणहे, छदंते, सुमेरुप्पमे
 नामं हत्थिराया होत्था; तत्थ णं तुमं मेहा !, बह्महिं हत्थीहि य, हत्थीणियाहि य, लोदएहि
 य, लोदियाहि य, कलभेहि य, कलभियाहि य सद्धिं संपरिवुडे; हत्थिसहस्सणायए देसए पागट्ठी
 पट्टवए जूहवई वंदपरियट्टए, अन्नसिं च बहूणं एकल्लणं हत्थिकलभाणं आहेवच्चं जाव विहरसि;
 तते णं तुमं मेहा !, णिच्चप्पमत्ते सइं पललिए, कंदप्परई, मोहणसीले, अचितणहे, कामभोगतिसिए,
 बह्महिं हत्थीहि य; जाव संपरिवुडे, वेयडुगिरिपायमूले गिरीसु य, दरीसु य, कुहरेसु य, कंदरासु य,
 उज्झरेसु य, निज्झरेसु य, वियरएसु य, गदासु य, पल्लवेसु य, चिल्लेसु य, कडयेसु य, कडयपल्लेसु
 य, तडीसु य, वियडीसु य, टंकेसु य, कूडेसु य, सिहरेसु य, पढभारेसु य, मंचेसु य, मालेसु य, काण-
 णेसु य, वणेसु य, वणसंडेसु य, वणराईसु य, नदीसु य, नदीकच्छेसु य, जूहेसु य, संगमेसु य, वावीसु
 य, पोक्खरिणीसु य, दीहियासु य, गुंजालियासु य, सेरेसु य, सरपंतियासु य, सरसरपंतियासु य,
 वणयरएहिं दिन्नवियारे बह्महिं हत्थीहि य जाव सद्धिं संपरिवुडे, बहुविहतरूपल्लवपउरपाणियतणे निम्भए,
 निरुव्विगगे, सुहंसुहेणं विहरसि । तते णं तुमं मेहा !, अन्नया कयाई पाउसवरिसारत्तसरयहेमंतवसंतेसु

कमेण पंचसु उज्जसु समतिक्कतेसु गिम्हकालसमयंसि, जेढामूलमासे; पायवधंससमुट्टिणं, सुक्कतणपत्तकय-
वरमारुतसंजोगदीविणं, महाभयंकरेणं, हुयवहेणं; वणदवजालासंपलित्तेसु वणंतेसु धूमाउलासु दिसासु
महावायवेगेण संघट्टिएसु, छिन्नजालेसु, आवयमाणेसु, पोच्छरुक्खेसु अंतो २ द्वियायमाणेसु, मयकुहित-
विणिचिट्ठकिमियकदमनदीवियरगजिण्णपाणीयंतेसु, भिगारकदीणकंदियरवेसु, खरफरुसअणिट्टरिट्ट-
वाहितविहुमगेसु दुमेसु, तणहावसमुक्कपक्खपयडियजिम्भतालुयअसंपुडिततुंडपक्खिसंघेसु, ससंतेसु
गिम्हउम्हउणहवायखरफरुसचंडमारुयसुक्कतणपत्तकयवरवाउलिभमंतदित्तसंभंतसावयाउलमिगतणहावद्ध-
चिण्हपट्टेसु गिरिवरेसु, संवट्टिएसु, तत्थमियपसवसिरीसिवेसु अवदालियवयणविवरणिछालियगजीहे
महंततुंबइव पुन्नकन्ने संकुचियथोरपीवरकरे ऊसियलंगूले पीणाइयविरसरडियसदेणं फोडयंतेव अंबरतलं
पायददरएणं कंपयंतेव मेइणितलं विणिम्भुयमाणे य सीयारं सब्वतो समंता वल्लिवियाणाइं छिंदमाणे
रुक्खसहस्सतिं तत्थ सुवहूणि णोल्लायंते विण्हुरेडुव्व णारवरिंदे वायाइदुव्व पोए मंडलवाएव्व परिभमंते
अभिकखणं २, लिंडणियरं पमुंचमाणे २, बहूहिं हत्थीहि य जाव सद्धिं दिसोदिंसि विप्पलाइत्था; तत्थ णं
तुमं मेहा !, जुन्ने जराजज्जरियदेहे आउरे झंझिए, पिवासिए, दुब्बले, किलंते, नड्सुइए, मूढदिसाए, सयातो
जूहातो विप्पहूणे, वणदवजालापारद्धे उणहेण तणहाए य, छुहाए य, परंभाहए समाणे भीए, तत्थे तसिए,

उविगो, संजातभए, सन्वतो सखता आधावमाणे, परिधावमाणे, एगं च णं मंहं सरं अप्पोदयं पंकबहुलं
 अतित्थेणं पाणियपाए उइन्नो; तत्थ णं तुमं मेहा !, तीरमतिगते पाणियं असंपत्ते, अंतरा चैव सेयंसि
 विसन्ने; तत्थ ण तुमं मेहा !, पाणियं पाइस्सामि त्तिक्कट्टु हत्थं पसरैसि, सेवि य ते हत्थे उदगं न पावति;
 तते णं तुमं मेहा !, पुणरवि कायं पच्चुद्धरिस्सामी तिकट्टु बलियतरायं पंकसि खुत्ते । तते णं तुमं मेहा !,
 अन्नया कदाइ एगे चिरनिज्जेहे गयवरजुवाणए सगाओ जूहाओ करचरणंदंतमुसलप्पहारोहि विप्परद्धे
 समाणे, तं चैव महइहं पाणीयं पादेउं समोयेरति; तते णं से कलभए तुमं पासति २, तं पुब्बवेरं संसरति २,
 आसुरत्ते रुद्धे, कुविए, चंडिक्किए, मिसिमिसेमाणे; जेणेव तुमं तेणेव उवागच्छति २, तुमं तिकखेहि दंतमु-
 सखेहि तिकखुत्तो पिट्ठतो उच्छुभति, उच्छुभित्ता; पुब्बवेरं निज्जाएति २; हट्ठुट्ठे पाणियं पियति २, जामेव
 दिस्सि पाउब्भूए तामेव दिस्सि पडिगए; तते णं तव मेहा !, सरीरगंसि वेयणा पाउब्भवित्था, उज्जला
 विउला तिउला कक्खडा जाव दुरहियासा पित्तज्जरपरिगयसरीरे दाहवक्कंतीए यावि विहरित्था । तते
 णं तुमं मेहा !, तं उज्जलं जाव दुरहियासं सत्तराईदियं वेयणं वेदेसि, सबीसं वाससतं परमाउं पालइत्ता,
 अट्ठवसट्ठुट्ठे कालमासे कालं किच्चा, इहेव जंबुदीवे भारहे वासे, दाहिणड्ढुभरहे, गंगाए महाणदीए, दाहिणे
 कूले, विंक्षगिरिपायमूले, एगेणं मत्तवरगंधहत्थिणा एगाए गयवरकरेणूए कुच्छिसि गयकलभए जणिते;

तते णं सा गयकलभिया णवणहं मासाणं वसंतमासंमि तुमं पयाया, तते णं तुमं मेहा !, गवभवासाओ विप्पमुक्के समाणे गयकलभए यावि होत्था, रत्तुप्पलरत्तसूमालए जासुमणारत्तपारिजत्तयलक्खारससरस-
कुंकुमसंक्षबभराणवन्ने इट्ठे णिगस्स जूहवइणो गणियायारकणेरुकोत्थहत्थी अणेगहत्थिसयसंपरिबुडे रमेसु
गिरिकाणणेसु सुहंसुहेणं विहरसि । तते णं तुमं मेहा !, उम्मुक्खालभावे, जोव्वणगमणुपत्ते, जूहवइणा
कालधम्मणा संजुत्तेणं तं जूहं सयमेव पडिवज्जसि; तते णं तुमं मेहा !,--वणयेरेहिं निव्वत्तियनामथेज्जे
जाव चउदंते मेरुप्पमे, हत्थिरयणे होत्था; तत्थ णं तुमं मेहा !, सत्तंगपइडिहए तहेव जाव पडिरूवे, तत्थ
णं तुमं मेहा !, सत्तसइयस्स जूहस्स ओहेवचं जाव अभिरमेत्था; तते णं तुमं अन्नया कयाइ गिम्हकाल-
समयंसि जेढ्ढामूले वणदवजालापलित्तेसु वणंतसु सुधूमाउलासु विसासु जाव मंडलवाएव्व तते णं परि-
व्वमंते, भीते, तत्थे जाव संजायभए बहूहिं हत्थीहि य जाव कलभियाहि य सद्धिं संपरिबुडे, सब्वतो
समंता विसोदिसिं विप्पलाइत्था; तते णं तव मेहा !, तं वणद्वं पासित्ता अयमेयारूवे अज्झत्थिए जाव
समुप्पज्जित्था--" कहिणं मन्ने मए अयमेयारूवे अग्गिसंभवे अणुभूयपुंवे !, " तव मेहा !, लेस्साहिं
विसुज्झमाणीहिं, अज्झवसाणेणं सोहणेणं, सुभेणं परिणामेणं, तथावरणिज्जाणं कम्ममाणं खओवसमेणं,
ईहापूहमगगणवेसणं करेमाणस्स सन्निपुंवे जातिसरणे ससुपज्जित्था; तते णं तुमं मेहा !, एयमइं समं

अभिसमेसि; एवं खलु मया अतीए दोच्चे भवग्गहणे इहेव जंबुद्वीवे २, भारहे वासे वियड्डुगिरिपाय-
 मूले जाव तत्थ णं महया अयमेयारूवे अग्गिसंभवे समणुभूए; तते णं तुमं मेहा !, तस्सेव दिवसस्स
 पुब्बावरणहकालसमयंसि नियएणं जूहेणं सद्धिं समन्नागए यावि होत्था; तते णं तुमं मेहा !, सत्तुस्सेहे
 जाव सन्निजाइस्सरणे चउद्धंते मेरुप्पमे नाम हत्थी होत्था, तते णं तुज्झं मेहा अयमेयारूवे अज्झत्थिए
 जाव समुप्पज्जित्था-“ तं सेयं खलु मम इयानिं गंगाए महानदीए दाहिणिह्लंसि कूलंसि विंक्षगिरिपाय-
 मूले दवग्गिसंताणकारणट्ठा सएणं जूहेणं महालयं मंडलं घाइत्तए, त्ति कट्ठु, एवं संपेहेसि २; सुहंसुहेणं
 विहरसि; तते णं तुमं मेहा !, अन्नया कदाइं पढमपाउसंसि महाबुट्टिकायंसि सन्निवइयंसि गंगाए
 महानदीए अदूरसामंते बह्महिं हत्थीहिं जाव कलभियाहि य सत्तहि य हत्थिसएहिं संपरिवुडे एगं महं
 जोयणपरिमंडलं महतिमहालयं मंडलं घाएसि, जं तत्थ तणं वा, पत्तं वा, कट्ठं वा, कंठए वा, लया वा,
 वल्ली वा, खाणुं वा, रुक्खे वा, खुवे वा; तं सच्चं तिलुत्तो आहुणिय एगंते एडेसि २, पाएण उट्टवेसि,
 हत्थेणं गेणहसि[रत्ता] तते णं तुमं मेहा !, तस्सेव मंडलस्स अदूरसामंते गंगाए महानदीए दाहिणिह्ले
 कूले विंक्षगिरिपायमूले, गिरीसु य जाव विहरसि; तते णं मेहा !, अन्नया कदाइ मज्झिमए वरिसारत्तंसि
 महाविट्ठिकायंसि सन्निवइयंसि जेणेव से मंडले तेणेव उवागच्छसि २, दोच्चं तच्चं पि मंडलं घाएसि २,
 एवं चरिमे वासारत्तंसि महाबुट्टिकायंसि सन्निवइयमाणंसि जेणेव से मंडले तेणेव उवागच्छसि २, तच्चं-

पि मंडलघायं करेसि, जं तत्थ तणं वा जाव सुहंसुहेणं चिहरसि; अह मेहा !, तुमं गहंदभावंमि वट्टमाणो,
कमेणं नलिणिवणविवहणगरे हेमंते, कुंदलोद्धउद्धतुसारपउरंमि अतिकंते, अहिणवे गिम्हसमयंसि पत्ते,
वियट्टमाणेसु वणेसु वणकरेणुविविहदिणकयपंपुद्याओ तुमं उउयकुसुमकयचामरकन्नपूरपरिमंडिया-
भिरामो मयवसविगसंतकडतडकिलिन्नगंधमदवारिणा सुरभिजणियगंधो करेणुपरिवारिओ उउसमत्तज-
णितसोभो काले दिणयरकरपयंडे परिसोसियतरुवरसिहरभीमतरदंसणिज्जे भिगाररवंतभेरवरवे णाणा
विहपत्तकट्टतणकयवरुद्धतपइमारुयाइद्धनहयलडुमगणे वाउलियादारुणतरे तणहावसदोसदूसियभमंत-
विविहसावयसमाउले भीमदरिसणिज्जे वट्टंते दारुणंमि गिम्हे; मारुतवसपसरपसरियवियंभिएणं, अबभ-
हियभीमभेरवरप्पगारेणं; महुधारापडियसित्तउद्धायमाणधगधगंतसुद्धुएणं, दित्ततरसफुल्लिगेणं,
धूममालाउलेणं, सावयसयंतकरणेणं, अबभहियवणदवेणं; जालालोवियनिरुद्धधूमंधंकारभीयो आयवालो-
यमहंततुंबइयपुन्नकन्नो आकुंचियथोरपीवरकरो भयवसभयंतदित्तनयणो वेगेण महामहेओव पवणोल्लियम-
हल्लरुवो जेणेव कओ ते पुरा दवगिगभयभीयहियएणं अवगयतणप्पएसरुक्खो रुक्खोहेसो दवगिगसंता-
णकारणट्टाए जेणेव मंडले तेणेव पहरेतथ गमणाए, एक्को ताव एस गमो ! तते णं तुमं मेहा !, अन्नया
कदाहं कमेणं पंचसु ऊउसु समतिकंतेसु, गिम्हकालसमयंसि जेट्टामूले मासे, पायवसंधंससुट्टिएणं जाव
संवट्टिएसु, मियपसुपक्खिसिरीसिवे दिसो दिसिं विप्पलायमाणेसु, तेहिं बहूहिं हत्थीहि य सद्धिं; जेणेव

मंडले तेणेव पहारेत्थ गमणाए; तत्थ णं अण्णे बहवे सीहा य, वग्घा य, विगया, दीविया, अच्छा य, तरच्छा
य, पारासरा य, सरभा य, सियाला, विराला, सुणहा, कोला, ससा, कोकंतिया, चित्ता, चिल्ला, पुब्ब-
पविट्ठा अग्गिभयविहुया एगयाओ विलधम्मं चिट्ठति; तए णं तुमं मेहा !, जेणेव से मंडले तेणेव उवा-
गच्छसि २ त्ता, तेहिं बह्वहिं सीहेहिं जाव चिल्लएहि य एगयओ विलधम्मं चिट्ठसि; तते णं तुमं मेहा !,
पाएणं गत्तं कंडुइसामीति कहु, पाए उक्खित्ते, तंसि च ण अंतरंसि अन्नेहिं बलवन्तेहिं सत्तेहिं पणोलिज्ज-
मणे २, ससए अणुपविट्ठे । तते णं तुमं मेहा !, गायं कंडुइत्ता पुणरवि पायं पडिनिक्खमिस्सामि त्तिकहु
तं ससयं अणुपविट्ठं पाससि २; पाणाणुकंपयाए, भूयाणुकंपयाए, जीवाणुकंपयाए, सत्ताणुकंपयाए, सो पाए
अंतरा चैव संघारिए, नो चैव णं णिक्खित्ते; तते णं तुमं मेहा !, ताए पाणाणुकंपयाए जाव सत्ताणुकंपयाए,
संसारे परित्तीकते, माणुस्साउए निबद्धे; तते णं से वणदवे अड्ढातिज्जातिं रातिंदियाइं तं वणं झामेइ
२, निट्ठिए, उवरए उवसंते विज्झाए यावि होत्था; तते णं ते बहवे सीहा य जाव चिल्ला य, तं वणदवं
निट्ठियं जाव विज्झायं पासंति २ त्ता, अग्गिभयविप्पमुक्का तण्हाए य, छुहाए य, परब्भाहया समाणा
मंडलातो पडिनिक्खमंति २, सबतो समंता विप्पसरित्था, [तए णं ते बहवे हत्थि जाव छुहाए य परब्भा-
हया समाणा तओ मंडलाओ पडिनिक्खमंति २ दिसो दिसिं विप्पसरित्था;] तए णं तुमं मेहा !, जुन्ने
जराज्जरियदेहे, सिट्ठिलवलितयापिणिद्धगत्ते, दुब्बले, किलंते, जुंजिए, पिवासिते, अत्थामे, अबले, अपरक्कमे,

अचंकमणो वा ठाणुखंडे वेगेण विप्पसरिस्सामि त्ति कट्ठु पाए पसारमाणे, विज्जुहते विव रयतगिरि-
पठभारे धरणितलंसि सव्वंगेहि य सन्निवइए; तते णं तव मेहा, सरीरगंसि वेयणा पाउब्भूता, उज्जला
जाव दाहवक्कन्तिए यावि विहरसि; तते णं तुमं मेहा !, तं उज्जलं जाव दुरहियासं तिन्नि राइंदियाइं वेयणं
वेएमाणे विहरित्ता एगं वासंसतं परमाउं पालहत्ता, इहेव जंबुदीवे २, भारहे वासे रायगिहे नयरे;
सेणितंस्स रत्तो धारिणीए देवीए कुण्डिंसि कुमारत्ताए पच्चायाए ॥ सूत्रम्-३२ ॥

‘मेहाइ’त्ति-हे मेघ इति, एवममिलाप्य महावीरस्तमवादीत् । ‘से णुण’मित्यादि, अथ नूनं-निश्चितं मेघ !, अस्ति
एषोऽर्थः १, ‘हंते’ ति-कोमलामन्त्रणे, अस्त्येषोऽर्थ इति मेघेनोत्तरमदायि, वनचरकैः-शबरादिभिः, ‘संखे’त्यादि,
विशेषणं प्रागिव सत्तुस्सेहे-सप्तहस्तोच्छ्रितः, नवायतो-नवहस्तप्रमाणः मध्यभागे सप्ताङ्गानि-पादकर-
पुच्छलिङ्गलक्षणानि प्रतिष्ठितानि भूमौ यस्य स तथा समः-अविषमगात्रः, सुसंस्थितो-विशिष्टसंस्थानः; पाठान्तरेण
सौम्यसम्मितः । तत्र सौम्यः-अरौद्राकारो नीरोगो वा; सम्मितः-प्रमाणोपेताङ्गः । पुरतः-अग्रतः उदग्रः-उच्चः समुच्छ्रित-
शिराः शुभानि सुखानि वा आसनानि-स्कन्धादीनि यस्य स तथा, पृष्ठतः-पश्चाद्भागे वराह इव-शूकर इव वराहः अवनत-
त्वात्, अजिकाया इवोन्नतत्वात्-कुक्षी यस्य स तथा, अच्छिद्रकुक्षी मांसलत्वात् अलम्बकुक्षिरपलक्षणवियोगात् पलम्बलंबो-
यराहरकरेत्ति-प्रलम्बं च लम्बौ च क्रमेणोदरं च-जठरमधरकरो च-ओष्ठहस्तौ यस्य स तथा; पाठान्तरे [प्र] लम्बौ लम्बो-

दरस्येव-गणपतेरिव अधरकरो यस्य स तथा धनुःपृष्ठाकृति-आरोपितज्यघनुराकारं विशिष्टं-प्रधानं पृष्ठं यस्य स तथा, आलीनानि-सुश्लिष्टानि प्रमाणयुक्तानि, वर्तितानि-वृत्तानि, पीत्राणि-उपचितानि, गात्राणि-अङ्गानि, अपराणि-वर्णितगात्रे-भ्योऽन्यानि अपरभागगतानि वा यस्य स तथा, अथवा आलीनादिविशेषणं गात्रं-उरः अपरश्च-पश्चाद्भागो यस्य स तथा, वाचनान्तरे विशेषणद्वयमिदं-अभ्युद्गता-उन्नता मुकुलमल्लिकैत्र-कोरकावस्थविचकिलकुसुमवद्धवलाश्च दन्ता यस्य सोऽभ्युद्गत-तमुकुलमल्लिकाधवलदन्तः, आनामितं यच्चापं-धनुस्तस्येव ललितं-विलासो यस्याः सा, तथा च संवेष्टिता च-संवेष्टन्ती सङ्कोचिता वा अग्रसुण्डा-सुण्डाग्रं यस्य स आनामितचापललितसंवेष्टिताग्रसुण्डः, आलीनप्रमाणयुक्तपुच्छः, प्रतिपूर्णाः सुवारत्रः कूर्मवच्चरणा यस्य स तथा, पाण्डुराः-शुक्लाः, सुविशुद्धाः-निर्मलाः, स्निग्धाः-कान्ता निरुपहताः-स्फोटादिदोषरहिता विंशतिर्नखा यस्य स तथा, तत्र त्वं हे मेघ !, बहुभिर्हस्त्यादिभिः सार्द्धं संपरिधृतः आधिपत्यं कुर्वन् विहरसीति सम्बन्धः । तत्र हस्तिनः-परिपूर्णप्रमाणाः लोडुकाः-कुमारकावस्थाः, कलमाः-बालकावस्थाः, हस्तिमहसस्य नायकः-प्रधानः, न्यायको वा-देशको हितमार्गादेः प्राकर्षी-प्राकर्षको अग्रगामी, प्रस्थापको-विविधकार्येषु प्रवर्तको, यूथपतिः-तत्त्वगामी, बृन्दपरिवर्द्धकः-तद्बृद्धिकारकः, 'सहं पललिपु'ति-सदा प्रललितः-प्रक्रीडितः, कन्दर्परतिः-केलिप्रियः, मोहनशीलो-निधुवनप्रियः, अविदुसो-मोहने एवानुपस्तवाञ्छः, तथा सामान्येन कामभोगेऽवृत्तपितः गिरिषु च-पर्वतेषु, दरीषु च-कन्दर-विशेषेषु, कुहरेषु च-पर्वतान्तरालेषु, कन्दरासु च-गुहासु, उज्ज्वरेषु च-उदकस्य प्रपातेषु, निर्झरेषु च-स्यन्दनेषु, विदरेषु च-

क्षुद्रनद्याकारेषु, नदीपुलिनस्यन्दजलगतिरूपेषु वा गर्तासु च-प्रतीतासु, पल्वलेषु-च प्रह्लादनशीलेषु, चिह्नरेषु च-चिह्निल-
छमिश्रेषु, कटकेषु च-पर्वततटेषु, कटकपल्वलेषु-पर्वततटव्यस्थितजलाशयविशेषेषु, तद्गीषु च-नद्यादीनां तटेषु, विततीषु
च-तास्वेव विरूपासु; अथवा-वियडिशब्देन लोके अटवी उच्यते, टङ्क्रेषु च-एकदिशि छिन्नेषु पर्वतेषु, कुटकेषु च अधो-
विस्तीर्णेषुपरि संकीर्णेषु वृत्तपर्वतेषु, हस्त्यादिवन्धनस्थानेषु वा; शिखरेषु च-पर्वतोपरिवर्तितकुट्टेषु, प्राग्भारेषु च-ईषदवनतपर्वत-
भागेषु, मध्येषु च-स्तम्भन्यस्तफलकमयेषु नद्यादिलङ्घनार्थेषु, मालेषु च-श्चापदादिरक्षार्थेषु तद्विशेषेभ्यः मञ्चमालकाकारेषु, पर्वत
देशेष्वित्यन्ये; काननेषु च-स्त्रीपक्षस्य पुरुषपक्षस्य चैकतरस्य भोग्येषु वनविशेषेषु, अथवा-यत्परतः पर्वतोऽटवी वा भवति
तानि काननानि लीर्णवृक्षाणि वा तेषु वनेषु च-एकजातीयवृक्षेषु, वनखण्डेषु च-अनेकजातीयवृक्षेषु वनराजीषु च-एकानेक-
जातीयवृक्षाणां पङ्क्तिषु, नदीषु च-प्रतीतासु, नदीकक्षेषु च-तद्गहनेषु, गूथेषु च वानरादियूथाश्रयेषु, सङ्गमेषु च-नदीमीलकेषु,
वापीषु च-चतुरस्रासु, पुष्करिणीषु च-वर्तुलासु, पुष्करवतीषु वा; दीर्घिकासु च-ऋजुसारिणीषु, गुंजालिकासु च-वक्रसारि-
णीषु, सरस्सु च-जलाशयविशेषेषु, सरःपङ्क्तिकासु च-सर्सां पद्धतिषु, सरःसरःपङ्क्तिषु सरःपङ्क्तिषु एकस्मात्सरसोऽ-
न्यस्मिन्नन्यस्मादन्यत्रैवं सञ्चारकपाटकेनोदकं संचरति तासु बहुविधास्तरुपल्लवाः प्रचुराणि पानीयवृणानि च यस्य भोग्यतया स-
तथा; निर्मयः शूरत्वात्, निरुद्धिः सदैव अनुकूलविषयप्राप्तेः सुखं सुखेन-भ्रुकुञ्छेण । 'पाउसे'त्यादि, प्रावृट्-आषाढश्रावणौ,
वर्षाश्रो-भाद्रपदाश्वयुजौ, शरत्-कार्तिकमार्गशीर्षौ, हेमन्तः-पोषमाघौ, एतेषु पञ्चसु ऋतुषु समति-
क्रान्तेषु; 'ज्येष्ठामूलमासे'ति-ज्येष्ठमासे पादप्रघर्षणसमुत्थितेन शुष्कवृणपत्रलक्षणं कचवरं मारुतश्च तयोः संयोगेन दीप्तो

यः स तथा तेन, 'महाभयंकरेण'-अतिभयकरिणा, 'हुतवहेन'-अग्निना यो जनित इति हृदयस्थं, 'वनदवो'-वनाग्निः, तस्य ज्वालाभिः संप्रदीप्ता ये ते तथा, तेषु वनान्तेषु सत्सु; अथवा-'पायवधंसमुद्दिण'मित्यादिषु गंकाराणां वाक्यालङ्कारार्थत्वात्सम्यक्वचनान्तता व्याख्येया, तथा-धूमाकुलासु दिक्षु, तथा महावायुवेगेन संधितैषु छिन्नज्वालेषु-भ्रुटितज्वालासमूहेषु आपतत्सु-सर्वतः संपतत्सु, तथा-'पोल्लुरुक्वेसु'चि-शुषिरवृक्षेषु अन्तरन्तः-मध्ये मध्ये व्मायमानेषु-दह्यमानेषु, तथा-मृतैर्मृगादिभिः कुथिताः-कोथमुपनीता, विनष्टाः-विगतस्वभावाः, 'किमिणकद्वम'चि-कृमिवत्कर्दमाः नदीनां त्रिवरकाणां च क्षीणपानीयाः अन्ताः-पर्यन्ता येषु, क्वचित्-'किमवचि' पाठः, तत्र मृतैः कुथिताः विनष्टकृमिकाः कर्दमाः नदीविवरकलक्षणाः क्षीणा जलक्षयात्पानीयान्ता-जलाशया येषु ते तथा, तेषु वनान्तेषु-वनविभागेषु सत्सु; तथा-भृङ्गारकाणां-पक्षिविशेषाणां दीनः क्रन्दितरवो येषु ते तथा तेषु वनान्तेष्विवि वर्तते, तथा खरपरुषं-अतिकर्कशमनिष्टं रिष्टानां-काकानां व्याहृतं-शब्दितं येषु ते तथा, विद्रुमाणीव-प्रवालानीव लोहितानि अग्नियोगात्पल्लवयोगाद्वा अग्राणि अेषां ते विद्रुमाग्रास्ततः पदद्वयस्य २ कर्मधारयः, ततस्तेषु द्रुमाग्रेषु वृक्षोत्तमेषु सत्सु; वाचनान्तरे-खरपरुपरिष्ठव्याहृतानि विविधानि द्रुमाग्राणि येषु ते खरपरुपरिष्ठव्याहृतविविधद्रुमाग्रास्तेषु वनान्तेष्विवि, तथा-वृणावशेन मुक्तपक्षाः-श्लथीकृतपक्षाः प्रकटितजिह्वातालुकाः असंपुटिततुण्डाश्च-असंवृतमुखाः ये पक्षिसङ्घास्ते तथा तेषु 'ससंतेसु'चि-श्वसत्सु-श्वासं मुञ्चत्सु, तथा ग्रीष्मस्य ऊष्मा च-उष्णता उष्णपातश्च-रविकरसन्तापः खरपरुषचण्डमारुतश्च-अतिकर्कशप्रबलवातः शुष्कतृणपत्रकचक्रप्रधानवातोली चेति द्वन्द्वः ताभिर्भ्रमन्तः-अनवस्थिता दप्ताः संभ्रांता ये श्वापदाः-सिंहादयः तैराकुला ये ते तथा, मृगवृणा-मरीचिका

तल्लक्षणो बद्धः चिह्नपट्टो येषु ते तथा, ततः पदद्वयस्य कर्मधारयोऽतस्तेषु सत्सु, गिरिवरेषु-पर्वतराजेषु, तथा-सर्वतर्कि-
तेषु-संजातसंवर्तकेषु त्रस्ता-भीता ये मृगाश्च प्रसयाश्च-आटव्यचतुष्पदविशेषाः, सरीसृपाश्च-गोघादयस्तेषु, ततश्चासौ हस्ती
अवदारितवदनविवरो निर्ललिताग्रजिह्वश्च य इति कर्मधारयः; 'महंततुंबहुयपुण्णकण्णे'-महान्तौ तुम्बकितौ भयादर-
वद्धतुम्बाकारौ कृतौ स्तब्धावित्यर्थः; पुण्यौ-व्याकुलतया शब्दग्रहणे प्रवणौ कर्णौ यस्य स तथा, संकुचितः 'थोर'त्ति-
स्थूलः, पीवरो-महान् करो यस्य स तथा उच्छ्रितलाजुलः; 'पीणाइय'त्ति-पीनाया-महुा तथा निर्वृत्तं पैनायिकं, तद्विधं
यद्विरसं रटितं तल्लक्षणेन शब्देन स्फोटयन्निवाम्बरतलं पाददर्दरेण-पादघातेन कम्पयन्निव 'मेदिनीतल'मित्यादि, कण्ठयः
'दिसो दिसि'त्ति-दिक्षु चापदिक्षु च त्रिपलायितवान्, आतुरो-व्याकुलः 'जुंजिए'त्ति-बुभुक्षितः, दुर्बलः-क्लान्तो ग्लानः,
नष्टश्रुतिको-मूढदिक्कः, 'परब्भाहए'त्ति-पराभ्याहतो बाधितो भीतो-जातभयः, त्रस्तो-जातक्षोभः; 'तसिए'त्ति-शुष्क
आनन्दरसशोषात्, उद्विग्नः-कथमितोऽनर्थान्मोक्षेऽहमित्यव्यवसायवान्, किमुक्तं भवति ?-संजातभयः-सर्वात्मनोत्पन्नभयः
आधावमान-ईषत् परिधावमानः-समन्तात्, 'पाणिग्रपाए'त्ति-पानं पायः पानीयस्य पायः पानीयपायस्तस्मिन्, जलपा-
नायेत्यर्थः; 'सेयंसि विसन्ने'त्ति पङ्के निमग्नः, कायं प्रत्युद्धरिष्यामीतिकृत्वा कायमुद्धर्तुमारब्ध इति शेषः; 'वल्लियतराय'-
ति-गाहतरं । 'तए ण'मित्यादि, इहैवमक्षरघटना-त्वया हे मेघ !, एको गजवरयुवा करचरणदन्तमुशलप्रहारैर्विप्रालब्धो
विनाशयितुमिति गम्यते, विपराद्धो वा-हतः सन् अन्यदा कदाचित् स्वकाद्युथात् चिरं, 'निज्जुहे'ति-निर्घाटितो यः स
पानीयपानाय तमेव महाद्दं समवतरति स्मेति, 'आसुरुत्ते'त्ति-स्फुरितकोपलिङ्गः रुष्टः-उदितक्रोधः कुपितः-प्रवृद्धकोपोदयः

चाण्डिक्यतः-संजातचाण्डिक्यः प्रकटितरौद्ररूप इत्यर्थः, 'मिसिमिसीमाणे'ति-क्रोधाग्निना देदीप्यमान इव, एकार्थिका
वैते शब्दाः कोपप्रकर्षप्रतिपादनार्थं नानादेशजविनेयानुग्रहायं वा, 'उच्छुहह'-अवष्टभ्नाति विषयतीत्यर्थः, 'निज्जाए'ति-
निर्यातयति-समापयति, वेदना किंविधा?, -उज्ज्वला विपक्षलेशेनापि अकलङ्किता, विपुला शरीरव्यापकत्वात्, 'क्वचित्ति-
तुल्ले'ति पाठस्तत्र त्रीनपि मनोवाक्यालक्षणानर्थस्तुलयति-जयति, तुलारूढानिव वा करोतीति त्रितुला; कर्कशा-कर्कश-
द्रव्यमिवानिष्ट्यर्थः, प्रगाढा-प्रकर्षवती, चण्डा-रौद्रा, दुःखा-दुःखरूपान सुखेत्यर्थः किमुक्तं भवति ?-दुरधिसह्या, 'दाह-
चकंतीए'ति-दाहो व्युत्क्रान्त-उत्पन्नो यस्य स तथा स एव दाहव्युत्क्रान्तिकः 'अद्ववसदुहृद्वे'ति-आर्त्तवशं-आर्त्तव्यान-
वशतामृतो-गतो दुःखार्त्तश्च यः स तथा, 'कणेरुए'ति-करेणुकायाः, 'रत्तुपल्ले'त्यादि, -रक्तोत्पलवद्रक्तः सुकुमारकश्च यः
स तथा, जपासुमनश्च आरक्तपारिजातकश्च वृक्षविशेषो लाक्षारसश्च सरसकुङ्कुमं च सन्ध्याभ्ररागश्चेति द्वन्द्वः, एतेपामिव वर्णो
यस्य स तथा, 'गणियार'ति-गणिकाकाराः-समकायाः करेणवस्तासां, 'कोत्थं'ति-उदरदेशस्तत्र हस्तो यस्य कामक्रीडा-
परायणत्वात् स तथा, इह चेत्समासान्तो द्रष्टव्यः । 'कालधंमुण'ति-कालः-मरणं स एव धर्मो-जीवपर्यायः कालधर्मः
'निव्वत्तियनामधेज्जो'-इह णवत्करणेन यद्यपि समग्रः पूर्वोक्तो हस्तिवर्णकः स्र्वितस्तथापि श्वेततावर्णकवर्जो द्रष्टव्यः, इह
रक्तस्य तस्य वर्णितत्वादत्त एवाग्रे; 'सत्तुस्सेहे' इत्यादिकमतिदेशं वक्ष्यति, यत् पुनरिह वृक्षयते; 'सत्तंगे'त्यादि-
तद्वाचनान्तरं, वर्णकापेक्षं तु लिखितमिति । 'लेसाही'त्यादि, तेजोलेख्याद्यन्यतरलेख्यां प्राप्त्येत्यर्थः, अध्यवसानं-मानसी

परिणतिः, परिणामो-जीवपरिणतिः, जातिस्मरणानवर्णीयानि कर्मणि-मतिज्ञानानवर्णीयभेदाः क्षयोपशमः-उदितानां क्षयो-
नुदितानां विष्कम्भितोदयत्वं, ईहा-सदृशभिमुखो वितर्क इत्यादि प्राग्वत्, संज्ञिनः पूर्वजातिः-प्राक्तनं जन्म तस्या यत्
स्मरणं तत्संज्ञिपूर्वजातिस्मरणं व्यस्तनिर्देशे तु संज्ञी पूर्वो भवो यत्र तत्संज्ञिपूर्वं, संज्ञीति च विशेषणं स्वरूपज्ञापनार्थं, न
ह्यसंज्ञिनो जातिविषयं स्मरणमुत्पद्यत इति, 'अभिसमेसि'ति-अवबुध्यसे प्रत्यपरत्नः-अपरत्नः, 'तए ण'मित्यादिको
ग्रन्थो जातिस्मरणविशेषणमाश्रित्य वर्णितः, 'दवग्गिसंजायकारणट्ठ'ति-दवाग्नेः संजातस्य कारणस्य-भयहेतोर्निवृत्तये
इदं दवाग्निर्नसंजातकारणार्थं, अर्थशब्दस्य निवृत्त्यर्थत्वात् ; क्वचित्-'दवग्गिसंजाणकारणट्ठ'ति दृश्यते, तत्र दवाग्निर्नसन्ना-
णकारणायेति व्याख्येयं; 'मंडलं घाएसि'-बृक्षाद्युपघातेन तत्करोतीत्यर्थः, 'खुवेतयति व'त्ति-क्षुवो ह्रस्वशिवः शाखी,
'आहुणिच'त्ति-२ प्रक्रम्य चलयित्वेत्यर्थः, 'उट्ठवेसि'त्ति-उद्धरस्मि, 'एट्ठेसि'त्ति-छर्दयसि, 'दोच्चंपि'-द्वितीयं तस्यैव
मण्डलस्य घातं, एवं तृतीयमिति; नलिनीवनविवधनकरे, इह विवधनं-विनाशः; 'हेमंते'त्ति-शीतकाले कुन्दाः-पुष्पजातीय
विशेषाः, लोभ्राश्च-बृक्षविशेषास्ते च शीतकाले पुष्पन्त्यतस्ते उद्धताः-पुष्पसमृद्ध्या उद्धरा इव यत्र स तथा, तथा-तुषारं
हिमं, तत् प्रचुरं यत्र स तथा, ततः कर्मधारयः ततस्तत्र; ग्रीष्मे-उष्णकाले विवर्तमानो-विचरन् वनेषु वनकरेणूनां तामिवा
विविधा 'दिन्न'त्ति-दत्ताः कजप्रसवैः-पद्मकुसुमैर्घाताः-प्रहारा येषु यस्य वा स तथा, 'वणरेणुविविहदिन्नकयंपसुधाओ'त्ति-
पाठान्तरे तु वनरेणवो-वनपांशवो विविधं-अनेकधा, 'दिन्न'त्ति-दत्ता दिक्षात्मनि चं क्रीडापरतया क्षिप्ता येन स तथा,
तथा क्रीडयैव कृताः पांशुघाता येन स तथा, ततः पदद्वयस्य कर्मधारयः, 'तुमं'त्ति त्वं, तथा कुसुमैः कृतानि यानि चाम-

रवत्कर्णपूराणि तैः परिमण्डितोऽभिरामश्च यः स तथा, क्वचित्-‘उउयकुसुम’ति पाठः, तत्र ऋतुजकुसुमैरिति व्याख्येयं,

तथा मदवशेन विकसन्ति कटतटानि-गण्डतटानि, छिन्नानि-आर्द्राङ्कृतानि येन तत्तथा, तच्च तद्दन्धमदवारि च तेन सुरभिजनि-
तगन्धः-मनोज्ञकृतगन्धः करेणुपरिवृतः ऋतुभिः समस्ता समाप्ता वा-परिपूर्णा जनिता शोभा यस्य स तथा, काले किंभूते ?,-
दिनकरः करप्रचण्डो यत्र स तथा तत्र, परिशोषिताः-नीरसीकृताः तरुवराः श्रीधराः-शोभावन्तो येन परिशोषिता वा
तरुवराणां श्रीः-संपद्धरायां-भुवि वा येन, पाठान्तरे-परिशोषितानि तरुवरशिखराणि येन स तथा स चासौ भीमतरदर्शनी-
यश्चेति, तत्र भृङ्गाणां-पक्षिविशेषाणां रुवतां-रवं कुर्वतां भैरवो-भीमो रवः-शब्दो यस्मिन् स तथा तत्र, नानाविधानि पत्र-
काष्ठवृणकचवराण्युद्धृतानि-उत्पाटितानि येन स तथा स चासौ प्रतिमारुतश्च-प्रतिक्लृवायुस्तेन आदिग्धं-व्याप्तं नभस्तलं-व्योम
‘पटुममाणे’ति-पटुत्वादुपतापकारि यस्मिन् पाठान्तरे-उक्तविशेषणेन प्रतिमारुतेनादिग्धं नभस्तलं द्रुमगणश्च यस्मिन् स तथा,
तत्र वातोल्या-बाल्या दारुणतरो यः स तथा तत्र, तृष्णावशेन ये दोषा-वेदनादयस्तैर्दोषिता-जातदोषा दूषिता वा अमन्तो
विविधा ये श्वापदास्तैः समाकुलो यः स तथा तत्र; भीमं यथा भवत्येवं दृश्यते यः स भीमदर्शनीयः तत्र वर्तमाने दारुणे ग्रीष्मे,
केनेत्याह-मारुतवशेन यः प्रसरः-प्रसरणं तेन प्रसृतो विजृम्भितश्च-प्रबलीभूतो यः स तथा तेन, वनदवेनेति योगः, अभ्यधिकं
यथा भवत्येवं भीमभैरवः-अतिभीष्मो रवप्रकारो यस्य स तथा तेन, मधुधाराया यत्पतितं-पतनं तेन सिक्त उद्वागमानः-
प्रवर्द्धमानो धगधगायमानो-जाज्वल्यमानः स्पन्दोद्धतश्च-दह्यमानदारुस्पन्दप्रबलः, पाठान्तरे-शब्दोद्धतश्च यः स तथा,
तेन दीप्ततरो यः सस्फुल्लिङ्गश्च तेन, धूममालाकुलेनेति प्रतीतं, श्वापदशतान्तकरणेन-तद्विनाशकारिणा ज्वालाभिरालोपितः-

कृताच्छादनो निरुद्धश्च-विवक्षितदिग्गमनेन निवारितो धूमजनितान्धकाराद्धीतश्च यः स तथा, आत्मानमेव पालयतीत्या-
त्मपालः, पाठान्तरेण-‘आयवालोय’ति-तत्र आतपालोकेन-हुतवहतापदर्शनेन महान्तो तुम्बकितो स्तब्धतया अवहट्ट-
तुम्बाकृती संसंभ्रमौ कर्णौ यस्य स तथा, आकुञ्चितस्थूलपीवरकरः भयत्रशेन भजन्ती दिश इति गम्यते दीप्ते नयने यस्य
स तथा । ‘आकुञ्चियथोरपीवरकराभोयसवभयंतदित्तनयणो’ति-पाठान्तरं-तत्राभोगो-विस्तरः, सर्वा दिशो भजन्ती दीप्ते
नयने यस्येति; वेगेन महामेघ इव वातेनोदितमहारूपः, किमित्याह-येन यस्यां दिशि कृतो-विहितस्ते-त्वरं पुरा-पूर्वं
दवाग्निभयभीतहृदयेन अपगतानि तृणानि तेषामेव च प्रदेशा-मूलादयोऽवयवा वृक्षाश्च यस्मात्सोऽपगततृणप्रदेशवृक्षः,
कोऽसौ ?-वृक्षोद्देशः-वृक्षप्रधानो भूमेरेकदेशो रूक्षोद्देशो वा किमर्थं ?-दवाग्निसन्त्राणकारणार्थं-दवाग्निसन्त्राणहेतुरिदं
भवत्वित्येतदर्थं, तथा येनैव-यस्यामेव दिशि मण्डलं तेनैव-तत्रैव प्रधारितवान् गमनाय, कथं बहुभिर्हस्त्यादिभिः
सार्द्धमित्ययमेको गमः । यत् पुनः ‘तए णं तुमं मेहा !, अणण्या कयाइं कमेण पंचसु’ इत्यादि दृश्यते
तद्गमान्तरं मन्यामहे, तच्च एवं द्रष्टव्यं ‘दुष्पि मंडलघायं करेसि जाव सुहुंहेणं विहरसि, तए णं तुमं मेहा !, अब्बया
कयाइ पंचसु उऊसु अइकंतेसु’ इत्यादि, यावत् ‘जेणेव मण्डले तेणेव पहारेत्थ गमणाए’ति, सिंहादयः प्रतीताः
नवरं वृका-वरुक्षाः, द्वीपिकाः-चित्रकाः, अच्छत्ति-रिक्षाः, तरच्छा-लोकप्रसिद्धाः, परासराः-शरभाः शृगालविरालशुनकाः
प्रतीताः, कोलाः-शूकराः, शशकाः-प्रतीताः, कोकन्तिका-लोमटकाः, चित्राः, चिच्छलगा-आण्या जीवविशेषाः; एतेषां
मध्येऽधिकृतवाचनायां कानिचिन्न दृश्यन्ते, अप्रिमयविदुताः-अग्निभयाभिभूता ‘एगओ’ति-एकतो बिलधर्मेण-बिलाचारेण

यथैकत्र बिले यावन्तो मर्कटकादयः संमान्ति तावन्तस्तिष्ठन्ति एवं तेऽपीति, ततस्त्वया हे मेघ !, गात्रेण गात्रं कण्डूयिष्ये इतिकृत्वा-इतिहेतोः पाद उत्क्षिप्तः-उत्पादितः, तंसि च गणं अंतरंसि-तस्मिन्श्चान्तरे पादाक्रान्तपूर्वे अन्तराले इत्यर्थः । 'पादं निक्खेविससामि तिकहु'-इह भुवं निरूपयन्निति शेषः, 'प्राणानुकम्पये'त्यादि पदचतुष्टयमेकार्थं दयाप्रकर्षप्रतिपादनार्थं, 'निट्टिए'ति-निष्ठां गतः, कृतस्वकार्यो जात इत्यर्थः; उपरतोऽनालिङ्गितेन्धनाद् व्यावृत्तः उपशान्तो-ज्वालोपशमात् विध्यातोऽङ्गारमुर्मुखाद्यभावात्, 'वापी'ति-समुच्चये, 'जीर्ण' इत्यादि, शिथिला वलिप्रधाना या त्वक् तथा पिनद्धं गात्रं शरीरं यस्य स तथा, अस्थामा-शरीरचलविकलत्वात्, अबलः-अवष्टम्भवर्जितत्वात्, अपराक्रमो-निष्पादितस्वफलाभिमानविशेषरहितत्वात्; अचंक्रमणतो वा 'ठाणुखंडे'ति-ऊर्द्धस्थानेन स्तम्भितगात्र इत्यर्थः, 'रययागिरिपब्भारे'ति-इह प्राग्-भार-ईषदवनतं खण्डं, उपमा चानेनास्य महत्तयैव, न वर्णतो, रक्तत्वात्तस्य, वाचनान्तरे तु सित एवासाविति ॥३२॥

तते गं तुमं मेहा !, आणुपुण्वेणं गढभवासाओ निक्खंते समाणे उम्मुक्खबालभावे जोव्वणगमणुपत्ते; मम अंतिए मुंडे भवित्ता आगाराओ अणगारियं पव्वइए; तं जति जाव तुमे मेहा !, तिरिक्खजोणियभावमुवगएणं अपडिलद्धसंमत्तरयणलंभेणं से पाणे पाणाणुकंपयाए जाव अंतरा चैव संधारिते नो चैव गं निक्खित्ते, किमंग पुण तुमं मेहा !, इयाणि विपुलक्कुलसमुद्भवेणं निक्खहयसरीरंदंतलद्धपंचिदिएणं एवं उट्ठाणबलवीरियपुरिसगारपरक्कमसंजुत्तेणं मम अंतिए मुंडे भवित्ता आगारातो अणगारियं पव्वतिए समाणे समणाणं निगगंथाणं राओ पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि वायणाए जाव धम्ममाणुओगचिंताए य

उच्चारस्स वा पासवणस्स वा अतिगच्छमाणाण य हत्थसंघट्टणाणि य पायसंघट्टणाणि य जाव रयरेणुगुंडणाणि य नो सम्मं सहसि, खमसि, तित्तिक्खसि; अहियासेसि । तते णं तस्स मेहस्स अण- गारस्स समणस्स भगवतो महावीरस्स अंतिए एतमहं सोचा, णिसम्म, सुभेहिं परिणामेहिं, पसत्थेहिं अज्झवसाणेहिं, छेस्साहिं विमुञ्ज्जमाणीहिं; तयावरणिज्जाणं कम्माणं, खओवसमेणं ईहावहूमग्गणग- वेसणं करेमाणस्स सन्निपुण्वे जातीसरणे समुप्पन्ने, एतमहं सम्मं अभिसमेति । तते णं से मेहे कुमार- समणेणं भगवया महावीरेणं संभारियपुण्वजातीसंभरणे दुगुणाणीयसंवेगे आणंदयसुपुन्नमुहे हरिसव- सेणं धाराहयकंदबकं पिव समुस्ससितरोमकूवे समणं भगवं महावीरं वंदति, नमंसति २ ता; एवं वदासी- अज्जप्पभिती णं भंते !, मम दो अच्छीणि मोत्तूणं अवसेसे काए समणाणं णिग्गंथाणं निसिंहे त्तिक्कड्ड पुणरवि समणं भगवं महावीरं वंदति, नमंसति, २; एवं वदासी-इच्छामि णं भंते !, इयाणि सयमेव दोच्चं पि सयमेव पण्वावियं सयमेव मुंडावियं जाव सयमेव आयारगौयरं जायामायावत्तिथं धम्ममाति- कखह । तए णं समणे भगवं महावीरे मेहं कुमारं सयमेव पण्वावेइ जाव जायामायावत्तिथं धम्ममाह- कखह, एवं देवानुप्पिया !, गन्तव्वं एवं चिट्ठियव्वं, एवं णिसीयव्वं, एवं तुयट्ठियव्वं, एवं भुंजियव्वं, भासियव्वं, उट्ठाय २, पाणाणं भूयाणं जीवाणं सत्ताणं संजमेणं संजमितव्वं; तते णं से मेहे समणस्स

भगवतो महावीरस्य अयमेयारूवं धम्मियं उवएसं सम्मं पडिच्छति २, तह चिट्ठति जाव संजमेणं संज-
मति; तते णं से मेहे अणगारे जाए ईरियासमिए अणगारवन्नओ भणियव्वो, तते णं से मेहे अणगारे
समणस्स भगवतो महावीरस्य अंतिए एतारूवाणं थेराणं सामातियमातियाणि एक्कारस अंगारिं अहि-
ज्जति २ त्ता, बह्निं चउत्थच्छट्ठमदसमदुवालसेहिं मासद्धमासखमणेहिं अप्पाणं भावेमाणे विहरति;
तते णं स० भ० महावीरे रायगिहाओ नगराओ गुणसिलाओ चेतियाओ पडिनिक्खमति २, बहिया
जणवयविहारं विहरति ॥ सूत्रम्-३३ ॥

‘अपडिलद्धसंमत्तरयणलंभेण’ति-अप्रतिलब्धः-असंजातः, ‘विपुलकुलसमुद्भवेण’मित्यादौ, णंकारा-वाक्यालङ्कारे,
निरुपहतं शरीरं यस्य स तथा दान्तानि-उपशमं नीतानि प्राक्काले लब्धानि सन्ति पञ्चेन्द्रियाणि येन स तथा, ततः कर्म-
धारयः; पाठान्तरे-निरुपहतशरीरप्राप्तश्चासौ लब्धपञ्चेन्द्रियश्चेति समासः । ‘एव’मित्युपलभ्यमानरूपैरुत्थानादिभिः संयुक्तो
यः स तथा, तत्र उत्थानं-चेष्टाविशेषः बलं-शरीरं वीर्यं-जीवप्रभवं पुरुषकारः-अभिमानविशेषः पराक्रमः-स एव साधित-
फल इति । नो सम्यक् सहसे भयाभावेन क्षमसे क्षोभोभावेन तितिक्षसे दैन्यानवलम्बनेन अग्यासयसि अविचलितकायतया,
एकार्थिकानि वैतानि पदानि तस्य मेघस्यानगरस्य जातिस्मरणं समुत्पन्नमिति सम्वन्धः, समुत्पन्ने च तत्र किमित्याह-एतमर्थ-
पूर्वोक्तं वस्तु सम्यक् ‘अभिसमेह’ति-अभिसमेति-अवगच्छतीत्यर्थः । ‘संभारियपुण्वजाईसरणे’ति-संस्मारितं पूर्व-

जात्योः-प्राक्तनजन्मनोः सम्बन्धि सरणं-गमनं पूर्वजातिसरणं यस्य स तथा, पाठान्तरे-संस्मारितपूर्वभवः, तथा प्राक्कालापे-
क्षया द्विगुण आनीतः संवेगो यस्य स तथा, आनन्दाश्रुभिः पूर्णं भृतं प्लुतमित्यर्थो मुखं यस्य स तथा 'हरिसवस'त्ति-अनेन
'हरिसवसविसप्पमाणहियए'त्ति द्रष्टव्यं, धाराहतं यत्कदम्बकं-कदम्बपुष्पं तद्वत् समुच्छित्तरोमङ्कयो रोमाञ्चित इत्यर्थः;
'निसट्ठे'त्ति-निःसृष्टो दत्तः । अनगारवर्णको वाच्यः, स चायं-'ईरियासमिए, भासासमिए, एसणासमिए, आयाणभंडमत्त-
निकखेवणासमिए, उच्चारपासवणखेलसिंघाणजल्लपरिद्धावणियासमिए, मणसमिए वयसमिए, कायसमिए मणगुत्ते ३,'-मनः-
प्रभृतीनां समितिः-सत्प्रवृत्तिः, गुप्तिस्तु-निरोधः, अत एव 'गुत्ते गुत्तिदिए गुत्तवंभयारी' ब्रह्मगुप्तिभिः; चाई-सद्धानां व्रणे
लज्जू-रज्जुरिवावक्रव्यवहारात् लज्जालुर्वा, संयमेन लौकिकलज्जया वा, 'तवस्सी खंतिखमे' क्षान्त्या क्षमते यः स तथा; 'जिंइ-
दिए सोही'-शोधयत्यात्मपराविति शोधी, शोभी वा, 'अणिदाणे अप्पुस्सुए'-अल्पौत्सुक्योऽनुत्सुक इत्यर्थः; 'अवहिल्लेसे'-
संयमादबहिर्भूतचित्तवृत्तिः, 'सुसामणए इणमेव निगंथं पावयणं पुरओ त्तिक्कु विहरइ'-निर्ग्रन्थप्रवचनानुमोर्गेण इत्यर्थः ॥३३॥

तत्ते णं से भेहे अणगारे अन्नया कदाइ समणं भगवं० वंदति, नमंसति २; एवं वदासी-इच्छामि णं
भंते !, तुवभेहिं अब्भणुन्नाते समणे मासियं भिक्खुपडिमं उवसंपज्जित्ताणं विहरित्तए, अहासुहं देवा-
णुप्पिया !, मा पडिबन्धं करेह; तत्ते णं से मेहे समणेणं भगवया० अब्भणुन्नाते समणे मासियं भिक्खु-
पडिमं उवसंपज्जित्ताणं विहरति, मासियं भिक्खुपडिमं अहासुत्तं, अहाकप्पं, अहामगं०, सम्मं काएणं
फासेति, पालेति, तीरेति, सोभेति, तीरेत्ता, पालित्ता, सोभेत्ता, तीरेत्ता, किंहेत्ता,

पुणरवि समणं भगवं महावीरं वंदति, नमंसति २ त्ता; एवं वंदासी-इच्छामि णं भंते !, तुब्भेहिं अ०भ-
 णुन्नाते समाणे ॥दोमासियं भिक्खुपडिमं उवसंपज्जिता णं विहरित्तए, अहासुहं देवाणुप्पिया ! मा पडि-
 बन्धं करेह; जहा पढमाए अभिलावो तहा दोच्चाए, तच्चाए, चउत्थाए, पंचमाए, छम्मासियाए, सत्तमा-
 सियाए, पढमसत्तराहंदियाए, दोच्चं सत्तरातिंदियाए, तइयं सत्तरातिंदियाए, अहोरातिंदियाएवि, एगराहं-
 दियाएवि; तते णं से मेहे अणगारे बारस भिक्खुपडिमाओ सम्मं काएणं फासेत्ता, पालेत्ता, सोभेत्ता,
 तीरेत्ता, किट्टेत्ता; ॥पुणरवि वंदति, नमंसइ २. त्ता; एवं वंदासी-इच्छामि णं भंते !, तुब्भेहिं अ०भणुन्नाए
 समाणे गुणरतणसंवच्छरं तवोकम्मं उवसंपज्जिता णं विहरित्तए, अहासुहं देवाणुप्पिया !, मा पडिबन्धं
 करेह; तते णं से मेहे अणगारे पढमं मासं चउत्थं चउत्थेणं अणिविखत्तेणं तवोकम्मेणं दिया ठाणुककुडुए
 सूराभिमुहे, आयावणभूमीए आयावेमाणे रत्ति वीरासणेणं, अवाउडतेणं, दोच्चं मासं छट्ठं छट्ठेणं, तच्चं
 मासं अट्ठमं अट्ठमेणं० चउत्थं मासं दसमं २ अणिविखत्तेणं तवोकम्मेणं दिया ठाणुककुडूए, सूराभिमुहे,
 आयावणभूमीए आयावेमाणे, रत्ति वीरासणेणं अवाउडतेणं; पंचमं मासं दुवालसमं २, अणिविखत्तेणं
 तवोकम्मेणं दिया ठाणुककुडूए सूराभिमुहे, आयावणभूमीए आयावेमाणे रत्ति वीरासणेणं अवाउ-
 डतेणं एवं खलु एएणं अभिलावेणं छट्ठे चोदसमं २, सत्तमे सोलसमं २, अट्ठमे अट्ठारसमं २, नवमे

॥ ॥ एतदन्तर्गतः पाठः 'अ' प्रती नास्ति.

वीसतिमं २, दशमे बावीसतिमं २, एक्कारसमे चउव्वीसतिमं २, बारसमे छव्वीसतिमं २, तेरसमे अट्ठा-
वीसतिमं २, चोदसमे तीसइमं २, पंचदसमे बत्तीसतिमं २, सोलसमे चउत्तीसतिमं अणिक्खित्तेणं तवो-
कम्मणेणं दिया ठाणुक्कुडुएणं, सूरामिमुहे, आयावणभूमीए आयावेमाणे, रत्ति वीरासणेण य, अवा-
उडतेण य; तते णं से मेहे अणगारे गुणरयणसंवच्छरं तवोकम्मं अहासुत्तं जाव सम्मं काएणं फासेइ,
पालेइ, सोभेइ, तीरेइ, किंइइ; अहासुत्तं, अहाकप्पं, जाव किंइत्ता; समणं भगवं महावीरं वंदति, नमं-
सति २; बहूहिं छट्ठमदसमहुवालसेहिं, मासद्धमासखमणेहिं, विचित्तेहिं, तवोकम्ममेहिं; अप्पाणं भावे-
माणे विहरति ॥ सूत्रम्-३४ ॥

‘अहासुहं’ति-यथासुखं सुखानतिक्रमेण मा पडिबन्धं-विघातं विधेहि विवक्षितस्येति गम्यं । ‘भिकखुपडिम’त्ति-
अभिग्रहविशेषः, प्रथमा एकमासिकी, एवं द्वितीयाद्याः सप्तम्यन्ताः क्रमेण द्वित्रिचतुष्षवट्सप्तमासमानाः; अष्टमीनवमी-
दशम्यः प्रत्येकं सप्ताहोरात्रमानाः, एकादशी अहोरात्रमाना, द्वादशी एकरात्रमानेति, तत्र-“पडिवज्जइ एयाओ संघयणधिइजु-
ओ महासत्तो । पडिमाओ भाविचप्पा सम्मं गुरुणा अणुत्ताओ ॥ १ ॥ गच्छेच्चिय निम्माओ जा पुवा दस भवे असंपुण्णा ।
नवमस्स तइय वत्थू होइ जहन्नो सुयाहिगमो ॥ २ ॥ वोसडुचत्तदेहो उवसगसहो जहेव जिणकप्पी । एसण अभिग्गहिया
भत्तं च अलेवडं तस्स ॥३॥ दुडुस्सहत्थिमाइ तओ मएणं पयंपि नोसरइ । एमाइ नियमसेवी विहरइ जाडंखंडिओ मासो॥४॥”

सा० प्रतिपद्यते एताः संहननघृतिथुतो महासत्त्वः । प्रतिमा भावितात्मा सम्यग् गुरुणाऽनुज्ञातः ॥ १ ॥ गच्छ एव निर्मातो यावत्पूर्वाणि दश भवन्ति ।

इत्यादिग्रन्थान्तराभिहितो विधिरासां द्रष्टव्यः । यच्चैह एकादशाङ्गविदोऽपि मेधानगरस्य प्रतिमानुष्ठानं भणितं, तत्सर्ववेदिसमुपदिष्टत्वादनवद्यमवसेयमिति; 'यथासूत्रं'-सूत्रानतिक्रमेण, 'यथाकल्पं'-प्रतिमाचारानतिक्रमेण, 'यथा-मार्गं'-ज्ञानाद्यनतिक्रमेण क्षायोपशमिकभावानतिक्रमेण वा, कायेन न मनोरथमात्रेण; 'फासेह'ति-उचितकाले विधिनान् ग्रहणात्, 'पालयति'-असकृदुपयोगेन प्रतिजागरणात्, 'शोभयति'-पारणकदिने गुरुदत्तशेषभोजनकरणात्, शोधयति वा-अतिचारपङ्कक्षालनात्, 'तीरयति'-पूर्णेऽपि काले स्तोककालमवस्थानात्, 'कीर्त्तयति'-पारणकदिने इदं वेदं चैतस्याः कृत्यं कृतमित्येवं कीर्त्तनात् । गुणानां-निर्जराविशेषाणां रचना-करणं, संवत्सरेण-सन्निभागवर्षेण यस्मिंस्तत्तपो गुणरचन-संवत्सरं, गुणा एव वा रत्नानि यत्र स तथा गुणरत्नः संवत्सरो यत्र तपसि तद्गुणरत्नसंवत्सरमिति, इह च त्रयोदश मासाः सप्तदश दिनाधिकास्तपःकालः, त्रिसप्ततिश्च दिनानि पारणककाल इति; एवं चायं-'पण्णरस वीस चउवीस चैव चउवीस पण्णवीसा य । चउवीस एकवीसा चउवीसा सत्तवीसा य ॥ १ ॥ तीसा तेत्तीसावि य चउवीस छवीस अट्टवीसा य । तीसा बत्तीसावि य सोलस मासेसु तवदिवसा ॥ २ ॥ पनरसदसट्ठ छप्पंच चउर पंचसु य तिणिण तिणिणत्ति । पंचसु दो दो य तहा सोलसमासेसु पारणगा ॥ ३ ॥' इह च यत्र मासे अष्टमादितपसो यावन्ति दिनानि न पूर्यन्ते, तावन्त्यग्रेतनमासादाकृष्य पूरणीयान्यधिकानि चाग्रेतनमासे क्षेप्तव्यानीति । 'चउत्थ'मित्यादि, चत्वारि भक्तानि यत्र त्यज्यन्ते तच्चतुर्थं, इयं चोप-

असंपूर्णानि, नवमस्य तृतीयं वस्तु भवति श्रुताधिगमो जघन्यः ॥ २ ॥ व्युत्पद्यत्युक्तदेह उपसर्गसहे यथैव जिनकल्पो । एषणाऽभिप्रमहयुता भक्तं चालेपकुत्तस्य ॥ ३ ॥ दुष्टाश्चहस्त्यादयः (आगच्छेयुः) ततो भयेन पदमपि नृपसरति । एवमादि नियमसेवी विहरति यावदखण्डितो मासः ॥ ४ ॥ पश्य. पृ. ७८ तमे ।

वासस्य संज्ञा, एवं षष्ठादिरुपवासद्वयादेरिति, 'अणिविखत्तेणं'ति-अविश्रान्तेन, 'दिया ठाणुक्कुडुणं'-दिवा-दिवसे स्थानं-आसनमुत्कुडुकं आसनेषु पुतालगनरूपं यस्य स तथा, आतापयन्-आतापनां कुर्वन् 'वीरासणेणं'ति-सिंहासनोप-विष्टस्य शुचि न्यस्तपादस्यापनीतसिंहासनस्येव यदवस्थानं तद्वीरासनं तेन व्यवस्थित इति गम्यते । किंभूतेन अप्रावृतेन-अविद्यमानप्रावरणेन स एवं वा अप्रावृतः, णंकारस्तु अलङ्कारार्थः ॥ ३४ ॥

तत्ते णं से मेहे अणगारे तेणं उरालेणं, विपुलेणं, ससिसरीएणं, पयत्तेणं, पग्गहिएणं, कल्लाणेणं, सिवेणं, धत्तेणं, मंगल्लेणं, उदग्गेणं, उदारएणं, उत्तमेणं, महाणुभावेणं, तवोकम्ममेणं; सुक्के, सुक्खे, लुक्खे, निम्मंसे, निस्सोणिए, किडिक्किडियाभूए, अट्टिचम्ममावणद्धे, किसे धमणिसंतए जाते यावि होत्था; जीवं जीवेणं गच्छति, जीवं जीवेणं चिद्धति; भासं भासित्ता गिलायति, भासं भासिस्सामित्ति गिलायति; से जहा नामए इंगालसगडियाइ वा, कट्टसगडियाइ वा, पत्तसगडियाइ वा, तिलसगडियाइ वा, एण्डकट्टसगडियाइ वा, उण्हे दिन्ना सुक्का समानी ससदं गच्छइ, ससदं चिद्धति; एवामेव मेहे अणगारे ससदं गच्छइ, ससदं चिद्धइ; उवचिए तवेणं, अवचित्ते मंससोणिएणं, हुयासणे इव भासरासिपरिच्छेन्न, तवेणं तेएणं तवतेयसिसरीए; अतीव अतीव उवसोभेमाणे २ चिद्धति । तेणं कालेणं, तेणं समएणं, समणे भगवं महावीरे आइगरे, तित्थगरे जाव पुब्बाणुपुड्वि चरमाणे, गामाणुगामं दुत्तिज्जमाणे, सुहंसुहेणं विहरमाणे; जेणामेव रायणिहे नगरे, जेणामेव गुणसिलए चेत्तिए, तेणामेव

उवागच्छति २ ता; अहापडिरूवं उगहं उगिगहिता, संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरति;
 तते णं तस्स मेहस्स अणगारस्स राओ पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि धम्मजागरियं जागरमाणस्स
 अयजेयारूवे अज्झत्थिते जाव समुपज्जित्था-एवं खलु अहं इमेणं उरालेणं तहेव जाव भासं भासि-
 स्सामीति गिलामि, तं अत्थि ता मे उट्ठाणे, कम्मे, बले, वीरिए, पुरिसक्कारपरक्कमे; सद्धा धिई संवेगे तं
 जाव ता मे अत्थि उट्ठाणे कम्मे, बले, वीरिए; पुरिसगारपरक्कमे, सद्धा धिई संवेगे जाव इमे धम्ममायरिए,
 धम्मोवदेसए समणे भगवं महावीरे जिणे सुहत्थी विहरति, ताव ताव मे सेयं कल्लं पाउप्पभायाए
 रयणीए जाव तेयसा जलंते सूरे समणं ३, वंदित्ता, नमंसित्ता; समणेणं भगवता महावीरेणं
 अब्भणुन्नायस्स समाणस्स सयमेव पंच महव्वयाहं आरुहिता, गोयमादिए समणे निगंथे निगंथीओ
 य खामेत्ता, तहारूवेहिं कडाईहिं थेरेहिं सद्धिं विउलं पव्वयं २ सणियं सणियं दुरुहिता, सयमेव
 मेहघणसन्निगासं पुढविसिलापट्टयं पडिलेहेत्ता, संलेहणाङ्गुसणाए झूसियस्स भत्तपाणपडियाइक्खितस्स
 पाओवगयस्स कालं अणवकंखमाणस्स विहरित्तए; एवं संपेहेति २, कल्लं पाउप्पभायाए रयणी
 जाव जलंते जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छति २, समणं ३, तिक्खुत्तो आदाहिणं पदाहिणं
 करेह २ ता, वंदति, नमंसति २, नच्चासन्ने नातिदूरे सुस्ससमाणे, नमंसमाणे, अभिसुहे विणएणं
 पंजलियपुढे पज्जुवासति; मेहेत्ति समणे भगवं महावीरे मेहं अणगारं एवं वदासी-से णणं तव मेहा !

राओ पुन्वरत्ताचरत्तकालसमयंसि धम्मजागरियं जागरमाणस्स अयेमेयारूवे अज्झत्थिते जाव समु-
पज्झित्था-एवं खलु अहं इमेणं ओरालेणं जाव जेणेव अहं तेणेव हव्वमागए, से ण मेहा अट्ठे समट्ठे १,
हंता अत्थि, अहासुहं देवाणुप्पिया १, मा पडिबधं करेह; तते णं से मेहे अणगारे समणेणं भगवया०
अब्भणुन्नाए समाणे हट्ठ जाव हियए उट्ठाह उट्ठेह २ त्ता, समणं ३, तिवखुत्तो आयाहिणं पयाहिणं करेह
२ त्ता, वंदइ, नमंसइ २ त्ता, सयमेव पंच महव्वयाहं आरुभेइ २ त्ता, गोयमातिसमणे निगंगंथे, निगंग-
थीओ य खामेत्ता य, तहारूवेहिं कडाहिं धेरेहिं सद्धिं विपुलं पव्वयं सणियं २, दुरुहति २,
सयमेव मेहघणसन्निगासं पुढविसिलापट्टयं पडिलेहति २, उच्चारपासवणभूमिं पडिलेहति २, दब्भसंथा-
रगं संथरति २, दब्भसंथारगं दुरुहति २, पुरत्थाभिमुहं, संपलियंकनिसत्ते; करयलपरिणहिंयं सिरसा-
वत्तं मत्थए अंजलिं कट्ठु, एवं वदासी-नमोऽत्थु णं अरिहंताणं, भगवंताणं, जाव संपत्ताणं; णमोत्थु णं
समणस्स भगवओ महावीरस्स जाव संपाविउकामस्स मम धम्मायरियस्स; वंदामि णं भगवंतं तत्थगयं
इहगए, पासउ मे भगवं तत्थगते इहगतं तिकट्ठु वंदति, नमंसइ २ त्ता; एवं वदासी-पुब्बिपिय णं मए
समणस्स ३, अंतिए सव्वे पाणाइवाए पच्चक्खाए, सुसावाए, अदिन्नादाने, मेहुणे, परिगहे, कोहे, माणे,
माया, लोभे, पेजे, दोसे, कलेहे, अब्भक्खाणे, पेसुन्ने, परपरिवाए, अरतिरति, मायामोसे, मिच्छादंसणसंछे,

पञ्चक्खाले; इयाणिपि णं अहं तस्सेव अंतिए सव्वं पाणातिवायं पञ्चक्खामि जाव मिच्छादंसणसल्लं पञ्च-
 क्खामि सव्वं असणपाणत्वादिमसातिमं चउव्विहंपि आहारं पञ्चक्खामि जावल्लीवाए; जंपि य इमं सरीरं
 इट्ठं कंतं पियं जाव विविहा रोगायंका परीसहोवसग्गा फुसंती तिकट्ठु, एयंपियं णं चरमेहिं ऊसासनिस्सासेहिं
 वोस्सिरामि त्तिकट्ठु, संलेहणाञ्जूसणाञ्जूसिए भत्तपाणपडियाइक्खिए पाओवगए कालं अणवकंखमाणे विह-
 रति; तते णं ते थेरा भगवंतो मेहस्स अणगारस्स अगिलाए वेयावडियं करंति । तते णं से मेहे अणगारे
 समणस्स भगवओ महावीरस्स तहारूवाणं थेराणं अंतिए सामाइयमाइयाइं एक्कारस अंगाइं अहिजित्ता,
 बहुपडिपुन्नाइं दुवालस वरिसाइं सामन्नपरियागं पाउणित्ता, मासियाए संलेहणाए अपपाणं झोसेत्ता,
 सट्ठिं भत्ताइं अणसणाए छेदेत्ता, आलोतियपडिक्कंते, उद्धियसल्ले, समाहिपत्ते, आणुपुब्बेणं, कालगए;
 तते णं ते थेरा भगवंतो मेहं अणगारं आणुपुब्बेणं कालगयं पासंति २, परिनिव्वाणवत्तियं काउससगं
 करंति २, मेहस्स आयारभंडयं गेण्हंति २, विउलाओ पव्वयाओ सणियं २, पच्चोरुहंति २; जेणामेव
 गुणसिलए चेइए, जेणामेव समणे भगवं महावीरे, तेणामेव उवागच्छंति २ त्ता, समणं ३, वंदंति, नमंसंति
 २ त्ता; एवं वयासी-एवं खलु देवाणुप्पियाणं अंतेवासी मेहे णामं अणगारे पगइभइए जाव विणीते, से
 णं देवाणुप्पिएहिं अब्भणुत्ताए समणे गोतमातिए समणे निगंगंथे निगंगंथीओ य खामेत्ता, अम्मेहिं सट्ठिं
 विउलं पव्वयं सणियं २, दुरुहंति २, सयमेव मेघघणसन्निगासं पुढविसिलं पट्ठयं पडिलेहेति २,

भक्तपाणपडियाहक्वित्ते अणुपुण्ड्रवेणं कालगए, एस णं देवाणुपिया मेहस्स अणगारस्स आयारभंडए ॥ सूत्रम्-३५ ॥ भंतेत्ति भगवं गोतमे समणं ३, उ वंदति नमंसति २ ता एवं वदासी-एवं खलु देवा-
णुपियाणं अंतेवासी मेहे णामं अणगारे से णं भंते !, मेहे अणगारे कालमासे कालं किच्चा, कहिं गए ?
कहिं उववन्ने ?, गोतमादि समणे भगवं महावीरे भगवं गोयमं एवं-वयासी एवं खलु गोयमा !, मम
अंतेवासी मेहे णामं अणगारे पगति भइए जाव विणीए से णं तहारूवाणं थेराणं अंतिए सामाहयमाइयातिं
एक्कारस अंगानिं अहिज्जति २, बारस भिक्खुपडिमाओ, गुणरयणसंवच्छरं तवोक्कमं काएणं, फासेत्ता जाव
किट्टेत्ता; मए अबभणुत्ताए समाणे गोयमाइ थेरे खामेइ २, तहारूवेहिं जाव विउलं पव्वयं दुरुहति २,
दब्भसंधारगं संथरति २, दब्भसंधारोवगए सयमेव पंच महव्वए उच्चारैइ, बारस वासातिं सामण-
परिगायं पाउणित्ता, मासियाए संलेहणाए अप्पाणं छुसित्ता, सट्ठिं भत्तातिं अणसणाए छेदेत्ता, आलो-
इयपडिक्कते, उद्धियसल्ले, समाहिपत्ते, कालमासे कालं किच्चा; उद्धं चंदिमसूरगहणणक्खत्ततारारूवाणं
बहूइं जोयणाइं, बहूइं जोयणसयाइं, बहूइं जोयणसहस्साइं, बहूइं जोयणसयसहस्साइं, बहूइं जोयण-
कोडीओ, बहूइं जोयणकोडाकोडीओ; उद्धं दूरं उप्पइत्ता सोहंमी-साण-सणकुमार-महिंद-बंभ-लं-नग-
महासुक्क-सहस्सारा-णय-पाणया-रण-ब्भुते, तिणिण य अट्टारसुत्तरे भेवेज्जविमाणावाससए वीइवइत्ता,

विजए महाविमाणे देवत्ताए उववणणे; तत्थ णं अत्थेगइयाणं देवाणं तेत्तीसं सागरोवमाइं ठिई पणणात्ता, तत्थ णं मेहस्सवि देवस्स तेत्तीसं सागरोवमार्तिं ठिती पं०; एस णं भंते !, मेहे देवे ताओ देवलोयाओ आउक्खएणं, ठितिकखएणं, भवक्खएणं; अणंतरं चयं चइत्ता कहिं गच्छिहिति !, कहिं उववज्जिहिति !; गो० ! महाविदेहे वासे सिञ्चिहिति, बुञ्चिहिति, मुच्चिहिति, परिनिव्वाहिति, सब्बदुक्खाणमंतं काहिति । एवं खल्ल जंबू !, समणेणं भगवया महावीरेणं, आइगरेणं, तित्थगरेणं जाव संपत्तेणं अप्पोपालं भनिमित्तं पढमस्स नायज्झयणस्स अयमट्ठे पन्नत्ते त्तिबेमि ॥ सूत्रम्-३६ ॥ पढमं अज्झयणं समत्तं ॥

‘उरालेण’ मित्यादि, उरालेन-प्रधानेन त्रिपुलेन-बहुदिनत्वाद्विस्तीर्णन सश्रीकेण-सशोभेन, ‘पयत्तेणं’ति-गुरुणा प्रदत्तेन प्रयत्नवता वा प्रमादरहितेनेत्यर्थः, प्रगृहीतेन-बहुमानप्रकर्षाद्गृहीतेन, कल्याणेन-नीरोगताकरणेन, शिवेन शिवहेतुत्वात्, धन्येन-धनावहत्वात्, मङ्गल्येन-दुरितोपशमे साधुत्वात्, उदग्रेण-तीव्रेण, उदारेण-औदार्यवता, निःस्पृहत्वातिरेकात्, ‘उत्तमेणं’ति-ऊर्ध्वं तमसः-अज्ञानाद्यत्तत्वात् तेन अज्ञानरहितेनेत्यर्थः, महानुभागेन-अचिन्त्यसामर्थ्येन शुष्को नीरसशरीरत्वात्, ‘सुक्खे’ति-बुभुक्षावशेन रूक्षीभूतत्वात् किटिकिटिका-निर्मासास्थिसम्बन्धी उपवेशनादिक्रियाभावी शब्दविशेषः तां भूतः-प्राप्तो यः स तथा, अस्थीनि चर्मणाऽवनद्धानि यस्य स तथा, कृशो-दुर्बलो धमनीसन्ततः-नाडीव्याप्तो जातश्चाप्यभूत्, ‘जीवं जीवेणं गच्छति’-जीवबलेन-शरीरबलेनेत्यर्थः, ‘भासं भासित्ता’इत्यादौ कालत्रयनिर्देशः, ‘गिलायति’ति-ग्लायति ग्लानो भवति; ‘से’इति अथार्थः, अथशब्दश्च वाक्योपक्षेपार्थः, यथा-दृष्टान्तार्थः, नामेति संभावनायां एवेति वाक्यालङ्कारे;

अङ्गाराणां भृता शकटिका-गन्त्री अङ्गारशकटिका, एवं काष्ठानां पत्राणां पत्राणां 'तिल'चि-तिलदण्डकानां एरण्डशकटिका-एरण्डकाष्ठमयी, आतपे दत्ता शुष्का सतीति विशेषणद्वयं, आर्द्रकाष्ठपत्रभृतायाः तस्या न (शब्दः) संभवति; इतिशब्द उपप्रदर्शनार्थः, वाशब्दा विकल्पार्थः, सशब्दं गच्छति तिष्ठति वा, एवमेव मेघोऽनगारः सशब्दं गच्छति, सशब्दं तिष्ठति, हुताशन इव भस्मराशिप्रतिच्छन्नः; 'तवेणं'ति-तपोलक्षणेन तेजसा, अयमभिप्रायो-यथा भस्मच्छन्नोऽग्निर्बहिर्वृत्त्या तेजो-रहितोऽन्तर्वृत्त्या तु ज्वलति एवं मेघोऽनगारोऽपि बहिर्वृत्त्याऽपचितमांसादित्वान्निस्तेजा अन्तर्वृत्त्या तु शुभ्रभयानतपसा ज्वलतीति; उक्तमेवाह-तपस्तेजःश्रिया अतीवातीव उपशोभमानः २, तिष्ठतीति । 'तं अत्थि ता मे'त्ति-तदेवमस्ति तावन्मे उत्थानादि न सर्वथा क्षीणं तदिति भावः, 'तं जाव ता मे'त्ति-तत्-तस्मात् यावन्मेऽस्ति उत्थानादि ता इति भाषामात्रेण यावच्च मे धर्माचार्यः, 'सुहृत्थी'ति-पुरुषवरगन्धहस्ती शुभाः वा क्षायिकज्ञानादयोऽर्था यस्य स तथा, 'ताव ताव'त्ति-तावच्च तावच्चेति वस्तुद्वयापेक्षा द्विरुक्तिः, 'कडाईहि'ति-कृतयोग्यादिभिः, 'मेहघणसन्निगासं'ति-घनमेघसदृशं कालमित्यर्थः, 'भत्तपाणपडियाइ'ति-प्रत्याख्यातभक्तपानस्य, 'कालं'ति-मरणं, 'जेणेव इहं'ति-इहशब्दविषयं स्थानं इदमित्यर्थः, 'संपलियं'कनिसण्णे'ति-पद्मासनसन्निविष्टः, 'पेजे'त्ति-अभिष्वङ्गमात्रं, 'दोसं'त्ति-अप्रीतिमात्रं, अस्याख्यानं-असहोषारोपणं, पैशून्यं-पिशुनकर्म, परपरिवादः-विप्रकीर्णपरदोषकथा, अतिरती-धर्मा-धर्मङ्गिषु, मायामृषा-वेषान्तरकरणतो लोकविप्रतारणं; संलेखनां-कषायशरीरकृशतां स्पृशतीति संलेखनास्पृशकः । पाठान्तरेण-

‘संलेहणाद्भूसूणाङ्गुसिय’त्ति-संलेखनासेवनजुष्टः इत्यर्थः । ‘मासियाए’त्ति-मासिकया मासपरिमाणया, ‘अत्पपाणं झूसिते’त्ति-क्षपयित्वा षष्टिं भक्तानि, ‘अणसणाए’त्ति-अनशनेन, छित्त्वा-व्यवच्छेद्य, किल दिने २ द्वे द्वे भोजने लोकः कुरुते, एवं च त्रिंशता दिनैः षष्टिर्भक्तानां परित्यक्ता भवतीति; ‘परिनिव्वाणवत्ति’त्ति-परिनिर्वाणमुपरतिर्मरणमित्यर्थः, तत्प्रत्ययो-निमित्तं यस्य स परिनिर्वाणप्रत्ययः मृतकपरिष्ठापनाकायोत्सर्ग इत्यर्थः, तं कायोत्सर्गं कुर्वन्ति; ‘आयारभंडगं’त्ति-आचाराय-ज्ञानादिभेदभिन्नाय भाण्डकं-उपकरणं, वर्षाकल्पादि आचारभाण्डकं, ‘पगइभइए’इत्यत्र यावत्करणादेवं दृश्यं, ‘पयइउवसन्ते पगइपयणुकोहमाणमायालोभे मिउमइवसंपन्ने आलीणे भइए विणीए’त्ति-तत्र प्रकृत्यैव-स्वभावैर्नैव, भद्रकः-अनुकूलवृत्तिः, प्रकृत्यैवोपशान्तः-उपशान्ताकारः मृदु च तन्मार्दवं च मृदुमार्दवं-अत्यन्तमार्दवं इत्यर्थः; आलीनः-आभिषेचो-गुर्वननुशासनेऽपि सुभद्रक एव यः स तथा, ‘कहिं गए’त्ति-कस्यां गतौ गतः ?, क्व च देवल्लोकादौ उत्पन्नो ?, जातः ?; विजयविमानमनुत्तरविमानानां प्रथमं पूर्वदिग्भागवत्तिं, तत्रोत्कृष्टादिस्थितेर्भावादाह-‘तत्थे’त्यादि, आयुःक्षयेण-आयुर्दलिक-निर्जरणेन, स्थितिक्षयेण-आयुःकर्मणः स्थितेर्वेदनेन; भवक्षयेण-देवभवनिबन्धनभूतकर्मणां गत्यादीनां निर्जरणेनेति । अनन्तरं देवभवसम्बन्धिनं चयं-शरीरं ‘चइत्त’त्ति-त्यक्त्वा, अथवा चयं-व्यवनं कृत्वा सेत्स्यति । निष्ठितार्थतया विशेषतः सिद्धि-गमनयोग्यतया महर्द्धिग्राह्या वा भोत्स्यते केवलालोकेन, मोक्षयते सकलकर्मज्ञैः, परिनिर्वास्यति-स्वस्थो भविष्यति, सकल-कर्मकृतविकारविरहिततया किमुक्तं भवति ?, -सर्वदुःखानामन्तं करिष्यतीति । ‘एवं खल्वि’त्यादि, निगमनं ‘अत्पो-पालं भनिमित्तं’-आप्तेन हितेन गुरुणेत्यर्थः, उपालम्भो-विनेयस्याविहितविधायिनः आप्तोपालम्भः स निमित्तं यस्य

प्रज्ञापनस्य तत्तथा । प्रथमस्य ज्ञाताध्ययनस्यायं-अनन्तरोदितः मेघकुमारचरितलक्षणोऽर्थोऽभिधेयः, प्रज्ञप्तः-अभिहितः ।
अविधिप्रवृत्तस्य शिष्यस्य गुरुणा मार्गे स्थापनाय उपालम्भो देयो, यथा भगवता दत्तो मेघकुमारायेत्येवमर्थं प्रथम-
मध्ययनमित्यभिप्रायः । इह गाथा-महुरेहि निउणेहि वयणेहि चोययति आयरिया । सीसे कहिंचि खलिए जह मेहमुणिं
महावीरो ॥ १ ॥

इतिशब्दः समाप्तौ, ब्रवीमीति-प्रतिपादयाम्येतदहं तीर्थकरोपदेशेन, न स्वकीयबुद्ध्या, इत्येवं गुरुवचनपारतन्त्र्यं सुधर्म-
स्वामी आत्मनो जम्बूस्वामिने प्रतिपादयति; एवमन्येनापि सुमुक्षणा भवितव्यमित्येतदुपदर्शनार्थमिति ॥
ज्ञातार्धर्मकथायां प्रथममुत्तिष्ठताध्ययनं ज्ञातविवरणं मेघकुमारकथानकारुण्यं समाप्तम् ॥

२-अथ श्रीसंघाटाख्यं ज्ञाताध्ययनम् ॥

अस्य च पूर्वेण सहायं सम्बन्धः, पूर्वस्मिन्ननुचितप्रवृत्तिकस्य शिष्यस्य उपालम्भ उक्तः; इह त्वनुचितप्रवृत्तिकोचित-
प्रवृत्तिकयोरनर्थार्थप्राप्तिपरम्पराऽभिधीयते इत्येवंसम्बन्धस्यास्येदमुपक्षेपसूत्रम्—

जति णं भंते !, समणेणं भगवया महावीरेणं पढमस्स नायज्झयणस्स अयमट्ठे पन्नत्ते; चित्तीयस्स
णं भंते !, नायज्झयणस्स के अट्ठे पन्नत्ते !; एवं खलु जंबू !, तेणं कालेणं, तेणं समएणं, रायणिहे णामं

सा० १ महुरेनिपुणैर्वचनैः स्थापयन्ति आचार्याः । शिष्यं क्वचित् स्खलिते यथा मेघमुनिं महावीरः ॥ १ ॥

नयरे होत्था वन्नओ; तस्स णं रायगिहस्स नगरस्स बहिया उत्तरपुरच्छिमे दिसीभाए गुणसिलए नामं चेत्तिए होत्था वन्नओ, तस्स णं गुणसिलयस्स चेतियस्स अदूरसामंते एत्थ णं महं एगे जिणुज्जाणे यावि होत्था, विणहुदेवउले परिसडियतोरणघरे नाणविहगुच्छगुम्मलयावल्लिवच्छाहए अणेगवालसयसंकणिल्ले यावि होत्था, तस्स णं जिन्नुज्जाणस्स बहुमज्झदेसभाए एत्थ णं महं एगे भग्गकूवए यावि होत्था, तस्स णं भग्गकूवस्स अदूरसामंते एत्थ णं महं एगे मालुयाकच्छए यावि होत्था, किणहे किणहोभासे जाव रस्से महामेहनिरंभूते बहूहिं रुक्खेहि य, गुच्छेहि य, गुम्मेहि य, लयाहि य, वल्लीहि य, कुसेहि य, खाणुएहि य संच्छन्ने, पलिच्छन्ने, अंतो झुसिरे बाहिं गंभीरे अणेगवालसयसंकणिल्ले यावि होत्था ॥ सूत्रम्-३७ ॥

‘जइ णं’मित्यादि, कण्ठ्यं; ‘एवं खल्वित्थ’त्यादि तु प्रकृताध्ययनार्थसूत्रं सुगमं चैतत्सर्वं नवरं जीर्णोद्यानं चाप्यभूत् । चापीति समुच्चये, अपिचेत्यादिवत्; विनष्टानि देवकुलानि परिसटितानि तोरणानि प्राकारद्वारेदेवकुलसम्बन्धीनि गुहाणि च यत्र तत्रथा, नानाविधा ये गुच्छा-धुन्ताकीप्रभृतयः, गुल्मा-वंशजालीप्रभृतयः, लताः-अशोकलतादयः, वल्लयः-त्रपुषी-प्रभृतयः, वृक्षाः-सहकारादयः, तैः छादितं यत्तत्तथा; अनेकैर्व्यालशैतः-श्वापदशैतः शङ्कनीयं-भयजनकं चाप्यभूत्, शङ्कनीयमित्येद्विशेषणसम्बन्धत्वात्क्रियावचनस्य न पुनरुक्तता, ‘मालुकाकच्छए’ति-एकास्थिफलाः वृक्षविशेषाः मालुकाः प्रज्ञापनाभिहितास्तेषां कक्षो-गहनं मालुकाकक्षः, चिर्मटिकाकच्छक इति तु जीवाभिगमचूर्णिकारः । ‘किणहे किणहो-भासे’ इह यावत्करणादिदं दृश्यं, “नीले नीलोभासे, हरिए हरिओभासे, सीए सीओभासे, निद्धे निद्धोभासे, तिब्बे तिब्बो-

भासे; किण्हे किण्हेच्छाए, नीले नीलेच्छाए, हरिए हरियच्छाए, सीये सीयच्छाए, निद्धे निद्धच्छाए, तिब्वे तिब्वच्छाए; धणकडियडच्छाए'त्ति कृष्णः-कृष्णवर्णः अञ्जनवत् स्वरूपेण कृष्णवर्ण एवावभासते-द्रष्टृणां प्रतिभातीति कृष्णावभासः; किल किञ्चिद्दस्तु स्वरूपेण भवत्यन्यादृशं प्रतिभासते तु सन्निधानविप्रकर्षादेः कारणादन्यादृशमिति, एवं क्वचिदसौ नीलो मयूरग्रीवेव, क्वचित्-हरितः शुक्रपिच्छवत्, हरितालाम इति वृद्धाः, तथा शीतः स्पर्शतः वल्ल्याद्याक्रान्तत्वादिति च वृद्धाः; स्निग्धो न रुक्षः तीव्रो वर्णादिगुणप्रकर्षवान् तथा कृष्णः सन् वर्णतः कृष्णच्छायः, छाया च-दीप्तिरादित्यकरावरणजनिता वेति; एवमन्यत्रापि 'धणकडियडच्छाए'त्ति-अन्योऽन्यथास्वाप्रशस्वानुप्रवेशात् घननिरन्तरच्छायो रम्यो महामेधानां निकुरम्बः-समूहस्तद्वद् यः स महामेघनिकुरम्बभूतः, वाचनान्तरे त्विदमधिकं पठ्यते-'पत्तिए पुष्पिए फलिए हरियगरेखिमाणे' हरितकञ्चासौ रेखिमाणेत्ति-भृशं राजमानश्च यः स तथा, "सिरीए अईव २ उवसोभेभाणे चिद्धइ'त्ति श्रिया-वनलक्ष्म्या अतीव २ उपशोभमानस्तिष्ठति 'कुसेहि य'त्ति दमैः, क्वचित्-क्वविएहि य'त्ति पाठः, तत्र कूपिकाभिः लिङ्गव्यत्ययात् 'खाणुएहि'न्ति-स्थाणुभिश्च, पाठान्तरेण-'खत्तएहि'त्ति-खार्तैर्गतैरित्यर्थः, अथवा-'क्वविएहि'त्ति चोरगवेषकैः 'खत्तएहि'त्ति खार्तकैः क्षेत्रस्येति गम्यते चौरैरित्यर्थः, अयमभिप्रायो-गहनत्वात् तस्य तत्र चौराः प्रविशन्ति तद्वेषणार्थमितरे चेति, संछन्नो-व्याप्तः परिछन्नः-समन्तात् अन्तः-मध्ये शुषिरः सावकाशत्वात् बहिर्गम्यो दृष्टप्रक्रमणात् ।

तत्थ णं रायगिहे नगरे, घणणे नामं सत्थवाहे, अट्टे दित्ते जाव विउलभत्तपाणे; तस्स णं धणस्स सत्थवाहस्स भद्दा नामं भारिया होत्था, सुकुमालपाणिपाया, अहीणपडिपुण्णपंचिदियसरीरा, लक्खण-

चंजणगुणोववेया, माणुम्माणप्पमाणपडिपुन्नसुजातसव्वंगसुंदरंगी, ससिसोमागारा, कंता, पियदंसणा,
 सुरूवा, करयलपरिमियतिवल्लियमज्झा, कुंडलुल्लिहियगंडलेहा, कोमुदिरयणियरपडिपुणसोमवयणा,
 सिंगारागारचारुवेसा जाव पडिरूवा, वंझा अविघाउरी जाणुकोप्परमाया यावि होत्था ॥ सूत्रम् ३८ ॥ तस्स
 णं धणणस्स सत्थवाहस्स पंथए नाम दासचेढे होत्था, सव्वंगसुंदरंगे मंसोवचित्ते बालकीलावणकुसले
 यावि होत्था; तत्ते णं से धणणे सत्थवाहे, रायगिहे नयरे बहूणं नगरनिगमसेट्ठिसत्थवाहाणं अट्टारसणह य
 सेणियप्पसेणीणं बहुसु कजेसु य कुडुंबेसु य जाव चक्खुभूते यावि होत्था, नियगस्सवि य णं कुडुंबस्स
 बहुसु य कजेसु जाव चक्खुभूते यावि होत्था ॥ सूत्र ३९ ॥ तत्थ णं रायगिहे नयरे, विजए नामं तट्टरे
 होत्था; पावे चंडालरूवे, भीमतररुक्कम्मै, आरुसियदित्तरत्तनयणे, खरफरुसमहल्लविगययी भत्थ(च्छ)दाट्टिए,
 असंपुडितउट्टे, उद्धुयपहन्नलंबंतमुद्धए, भमरराहुवन्ने, निरणुक्कोसे, निरणुतावे, दारुणे, पइभए, निसंसत्तिए,
 निरणुकंप्पे, अहिन्व एगंतदिट्ठिए, खुरेव एगंतधाराए, गिद्धेव आमिसत्तल्लिच्छे, अग्गिमिव सव्वभक्कूले,
 जलमिव सव्वगगाही, उक्कंचणवंचणमाथानियडिक्कडकवडसाइसंपओगबहुले, चिरनगरविणट्टुट्टसीलायार-
 चरित्ते; जूयपसंगी, मज्जपसंगी, भोजपसंगी, मंसपसंगी; दारुणे, हिययदारए, साहसिए, संधिच्छेयए,
 उवहिए चिस्संभघाती; आलीयगतित्थभेयलहुहत्थसंपउत्ते परस्स दन्वहरणंमि निचं अणुबद्धे, तिन्ववरे;

रायगिहस्स नगरस्स बहूणि अहगमणाणि य, निगमणाणि य, दाराणि य, अवदाराणि य, छिडिओ य, खंडीओ य, नगरनिद्धमणाणि य, संवट्टणाणि य, निव्वट्टणाणि य, जूवखलयाणि य, पाणागाराणि य, वेसागाराणि य, तद्दारट्टाणाणि य, तक्करट्टाणाणि य, सिंगाडगाणि य, तियाणि य, चउक्काणि य, चचराणि य, नागघराणि य, भूयघराणि य, जक्खदेउलाणि य, सभाणि य, पवाणि य, पणिय-
सालाणि य, सुन्नघराणि य; आभोएमाणे २ मग्गमाणे, गवेसमाणे; बहुजणस्स छिद्देसु य, विसमेसु य, विहुरेसु य, वसणेसु य, अब्बुदएसु य, उस्सवेसु य, पसवेसु य, तिहीसु य, छणेसु य, जन्नेसु य, पव्व-
णीसु य; मत्तपमत्तस्स य, वक्खित्तस्स य, वाउलस्स य, सुहितस्स य, दुक्खियस्स विदेसत्थस्स य, विप्प-
वसियस्स य, मग्गं च, छिद्दं च, विरहं च, अंतरं च मग्गमाणे, गवेसमाणे एवं च णं विहरति; बहियावि
य णं रायगिहस्स नगरस्स आरामेसु य, उज्जाणेसु य, वावि-पोक्खरणी-दीहिया-गुंजालिया-सरेसु य,
सरपंतिसु य, सरसरपंतियासु य, जिणुज्जाणेसु य, भग्गकूवएसु य, माल्लयाकच्छएसु य, सुसाणएसु
य, गिरिकंदरलेणउवट्टाणेसु य, बहुजणस्स छिद्देसु य जाव एवं च णं विहरति ॥ सूत्रम्-४० ॥

‘अट्ठे दित्ते’-इह यावत्करणादिदं द्रष्टव्यम् । ‘विच्छिण्णविउलभवणसयणासणजाणवाहणाइन्ने बहुदासदासीगोमहि-
सगवेलगप्पभूए बहुधणबहुजायरूवरयए आओगपओगसंपउत्ते विच्छिडियविउलभत्तपाणे”त्ति-व्याख्या त्वस्य मेघकुमार-
राजवर्णकवत् । भद्रावर्णकस्य तु धारिणीवर्णकवन्नरं । ‘कस्यल’त्ति अनेन करयलपरिमियतिवल्लियमज्झा इति दृश्यं,

'वंद'सि-अपत्यफलापेक्षया निष्फला, 'अवियाउरि'सि-प्रसवानन्तरमपत्यमरणेनापि फलतो वन्ध्या भवतीत्यत उच्यते-
 अवियाउरिसि-अविजननशीला अपत्यानामत एवाह-जानुकूर्पराणामेव माता-जननी जानुकूर्परमाता, एतान्येव शरीरा-
 शभूतमनि तस्याः स्तनौ स्पृशन्ति नापत्यमित्यर्थः, अथवा जानुकूर्पराण्येव मात्रा-परप्रणोदे साहाय्ये समर्थ उत्सङ्गनिवेश-
 नीयो वा परिकरो यस्या न पुत्रलक्षणा सा जानुकूर्परमात्रा । 'दासचेडे'सि-दासस्य-भृतकविशेषस्य चेष्टः-कुमारकः दास-
 चेष्टः अथवा दासश्चासौ चेष्टश्चेति दासचेष्टः । 'तक्करे'ति-चौरः, 'पापस्य'-पापकर्मकारिणः, चाण्डालस्येव रूपं-स्वभावो
 यस्य स तथा, चण्डालकर्मपेक्षया भीमतराणि-रौद्राणि कर्माणि यस्य स तथा; 'आरुसिय'सि-आरुष्टस्येव दीप्ते-रक्ते
 नयने यस्य स तथा, खरपरुषे-अतिकर्कशे महत्यौ विद्यते-बीभत्से दंष्ट्रिके-उत्तरोष्ठकेशगुच्छरूपे दशनविशेषरूपे वा यस्य
 स तथा, असंपुटितौ असंवृतौ वा परस्परालामौ तुच्छत्वाद्दशनदीर्घत्वाच्च ओष्ठौ यस्य स तथा उद्धृता-वायुना प्रकीर्णा लम्ब-
 माना मूर्द्धजा यस्य स तथा, भ्रमरराहुवर्णः कृष्ण इत्यर्थः, 'निरनुक्तोशो'-निर्दशो, 'निरनुतापः'-पश्चात्तापरहितः, अत
 एव 'दारुणो' रौद्रः, अत एव 'प्रतिभयो' भयजनकः; 'निःसंशयिकः'-शौर्यातिशयादेव तत्साधयिष्याम्येवेत्येवंप्रवृत्तिकः,
 पाठान्तरे-'निसंसे'ति-नृन्-नरान् शंसति-हिनस्तीति नृशंसः निःशंसो वा-विगतश्लाघः । 'निरणुकंषे'सि-विगतप्राणि-
 रक्षः निर्गता वा जनानामनुकम्पा यत्र स तथा, अहिरिव एकान्ता-ग्राह्यमेवेदं मयेत्येवमेवनिश्चया दृष्टिर्यस्य स तथा, 'खुरेव
 एगंतधाराए'सि-एकत्रान्ते-वस्तुभागेऽपहर्तव्यलक्षणे धारा परोपतापप्रधानवृत्तिलक्षणा यस्य स तथा, यथा क्षुरप्रः-एक-
 धारः, मोपकलक्षणैकप्रवृत्तिक एवेति भावः, 'जलमिव सञ्चगाहि'सि-यथा जलं सर्वं स्वविषयापन्नमभ्यन्तरीकरोति तथाऽ-

यमपि सर्वं गुह्यातीति भावः, तथा उत्कञ्चनवञ्चनमायानिकृतिक्लृप्तकपटैः सह योऽतिसंप्रयोगो-गाढ्यं तेन बहुलः-प्रचुरो यः स तथा, तत्र ऊर्ध्वं कञ्चनं मूलयाधारोपणार्थं उत्कञ्चनं हीनगुणस्य गुणोत्कर्षप्रतिपादनमित्यर्थः वञ्चनं-प्रतारणं माया-परवञ्चनबुद्धिः निकृतिः-बकवृत्त्या गलकर्तकानामित्रावस्थानं क्लृप्तं-कार्षापणतुलादेः परवञ्चनार्थं न्यूनाधिककरणं कपटं-नेपथ्यभाषाविपर्ययकरणं एभिरुत्कञ्चनादिभिस्सहातिशयेन यः संप्रयोगो-योगस्तेन यो बहुलः स तथा, यदिवा सातिशयेन द्रव्येण कस्तूरिकादिना परस्य द्रव्यस्य संप्रयोगः सातिसंप्रयोगः, ततश्चोत्कञ्चनादिभिः सातिसंप्रयोगेण च यो बहुलः स तथा, उक्तं च सातिप्रयोगशब्दार्थाय-“सो होई साहजोगो दवं जं छुहिय अन्रदवेसु । दोसगुणा वयणेसु य अत्थविसंवायणं कुणइ ॥१॥”-चि एकीयं व्याख्यानं, व्याख्यानान्तरं पुनरेवं-उत्कोचनं उत्कोचः निकृतिः-वञ्चनप्रच्छादनार्थं कर्म सातिः-अविश्रम्भः एतत्संप्रयोगे बहुलः, शेषं तथैव; चिरं-बहुकालं यावत् नगरे नगरस्य वा विनष्टो-विप्लुतः चिरनगरविनष्टः, बहुकालीनो यो नगरविनष्टो भवति स किलात्यन्तं धूर्तो भवतीत्येवं विशेषितः, तथा दुष्टं शीलं-स्वभावः आकारः-आकृति-अरित्रं च-अनुष्ठानं यस्य स तथा ततः कर्मधारयः, द्यूतप्रसङ्गी-द्यूतासक्तः एवमितराणि, नवरं भोज्यानि-खण्डखाद्या-दीनि, पुनर्दारुणग्रहणं हृदयकारक इत्यस्य विशेषणार्थत्वात् पुनरुक्तं, लोकानां हृदयानि दासयति-स्फोटयतीति हृदयकारकः, पाठान्तरेण ‘जणहियाकारए’-जनहितस्याकर्तृत्वार्थः, ‘साहसिकः’-अवितर्कितकारी, ‘सन्धिच्छेदकः’-क्षेत्रखानकः, ‘उपधिको’-मायित्वेन प्रच्छन्नचारी, ‘विश्रम्भघाती’-विश्वासघातकः, आदीपकः-अग्निदाता, तीर्थानि-तीर्थभूतदेव-

सा० १ स भवति सातियोगो यद् द्रव्यमन्यद्व्येषु क्षित्वा । दोषगुणान् वचनेषु च अर्थविसंवादन करोति ॥ १ ॥

द्रोण्यादीनि भिनत्ति-द्विधा करोति तद्रव्यमोषणाय तत्परिकरभेदेनेति तीर्थभेदः, लघुभ्यां-क्रियासु दक्षाभ्यां हस्ताभ्यां संप्रयुक्तो यः स तथा, ततः पदत्रयस्य कर्मधारयः, परस्य द्रव्यहरणे नित्यमनुबद्धः प्रतिबद्ध इत्यर्थः, 'तीव्रचैरः'-अनुबद्धविरोधः, 'अतिगमनानि'-प्रवेशमार्गान् 'निर्गमनानि'-निस्सरणमार्गान्, 'द्वाराणि'-प्रतोहयः, 'अपरद्वाराणि'-द्वारिकाः, 'छिण्डीः'-छिण्डीकाः-वृत्तिच्छिद्ररूपाः, 'खण्डीः'-प्राकारच्छिद्ररूपाः, नगरनिर्द्धेमनानि-नगरजलनिर्गमक्षालान्, 'संवर्तनानि'-मार्गमिलनस्थानानि, 'निवर्तनानि'-मार्गनिर्घटनस्थानानि, 'द्युतखलकानि'-द्युतस्थण्डिलानि, 'पानागाराणि'-मद्यगेहानि, 'वेद्यागाराणि'-वेद्यामवनानि, 'तस्करस्थानानि'-शून्यदेवकुलागारादीनि, 'तस्करगृहाणि'-तस्करनिवासान्, शृङ्गाटकादीनि प्राग् व्याख्यातानि, सभाः-जनोपवेशनस्थानानि, प्रपाः-जलस्थानानि, लिङ्गव्यत्ययश्च प्राकृतत्वाद्; 'पणितशाला'-हृद्धान् शून्यगृहाणि-प्रतीतानि, 'आभोगयन्'-पश्यन्, 'मार्गयन्'-अन्वयधर्मपर्यालोचनतः, 'गवेषयन्'-व्यतिरेकधर्मपर्यालोचनतः, बहुजनस्य, 'छिद्रेषु'-प्रधिरलपस्वित्वादिषु चौरप्रवेशावकाशेषु, 'चिबमेषु'-तीव्ररोगादिजनितानुरत्वेषु, 'विधुरेषु'-इष्टजनवियोगेषु, 'व्यसनेषु'-राज्याद्युपल्लवेषु, तथा-'अभ्युदयेषु'-राज्यलक्ष्म्यादिलामेषु, 'उत्सवेषु'-इन्द्रोत्सवादेषु, 'प्रसवेषु'-पुत्रादिजन्मसु, 'तिथिषु'-मदनत्रयोदश्यादिषु, 'क्षणेषु'-बहुलोकभोजनदानादिरूपेषु, 'यज्ञेषु'-नागादिपूजासु, 'पर्वणीषु'-कौमुदीप्रभृतिषु; अधिकरणभूतासु मत्तः, पीतगद्यतया प्रमत्तश्च-प्रमादवान् यः स तथा तस्य बहुजनस्येति योगः, 'व्याक्षिप्तस्य'-प्रयोजनान्तरोपयुक्तस्य व्याकुलस्य च नानाविधकार्याक्षेपेण सुखितस्य दुःखितस्य च, चिदेकास्थस्य च-देशान्तरस्थस्य, विप्रोषितस्य च-देशान्तरं

गन्तुं प्रवृत्तस्य, 'मार्गं च'-पन्थानं, 'छिद्रं च'-अपद्रारं, 'विरहं च'-विजनं, अन्तरं च-अवसरमिति आगमादिपदानि प्राग्वत् । 'सुसाणेसु य'त्ति-इमशानेषु, 'गिरिकन्दरेषु'-गिरिस्तन्धेषु, '-लयनेषु'-गिरिवर्तिपाषाणगृहेषु, 'उपस्थानेषु'-तथाविधमण्डपेषु बहुजनस्य छिद्रेष्वित्यादि पुनरावर्त्तनीयं यावद्, 'एवं च णं विहरइ'ति ।

तते णं तीसे भद्दाए भारियाए, अन्नया कयाइं पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि कुडुंबजागरियं जागर-
माणीए, अयमेयारूवे अज्झत्थिए जाव समुपज्जित्था, -अहं धणणेण सत्थवाहेण सद्धिं बहूणि वासाणि
सहपरिसरसंगं धरूवाणि माणुस्सगाइं कामभोगाइं पच्चणुभवमाणी विहरामि, नो चेव णं अहं दारगं वा
दारिगं वा पयायामि; तं धन्नाओ णं ताओ अम्मयाओ जाव सुलद्धे णं माणुस्सए जम्मजीवियफले, तासि
अम्मयाणं जासिं मन्ने णियगकुच्छिसंभूयातिं, थणदुद्धलद्धयातिं, महुरसमुल्लावगातिं, मम्मणपयंपियातिं
थणमूलकक्खेदेसभागं अभिसरमाणतिं, सुद्धयाइं थणयं पिवंति; ततो य कोमलकोमलोवमेहिं हत्थेहिं गिण्हि-
ऊणं उच्छंणे निवेसियाइं देति, समुल्लावए पिए सुमहुरे पुणो २ मंजुलप्पभणिते; तं अहन्नं अधन्ना, अपुन्ना,
अलक्खणा, अकयपुन्ना, एत्तो एणमवि न पत्ता; तं सेयं मम कल्लं पाउप्पभायाए रयणीए जाव जलंते,
धण्णं सत्थवाहं आपुच्छित्ता, धणणेण सत्थवाहेणं अब्भणुन्नाया समाणी सुबहुं विपुलं असणपाणत्वा-
तिमसातिमं उवक्खडावेत्ता, सुबहुं पुप्फवत्थंगंधमल्लालंकारं गहाय बहूहिं मित्तनातिनियगसयणसंबंधि-
परिज्जणमहिलाहिं सद्धिं संपरिवुडा जाइं इमाइं रायगिहस्स नगरस्स बहिया णागाणि य, भूयाणि य,

जक्खाणि य, इंदाणि य, खंदाणि य, रुहाणि य, सेवाणि य, वेसमणाणि य; तत्थ णं बहूणं नागपडिमाण
य, जाव वेसमणपडिमाण य, महरिहं पुप्फच्चणियं करेत्ता; जाणुपायपडियाए एवं वहत्तए-जह णं अहं
देवाणुप्पिया !, दारणं वा, दारिणं वा पयायामि, तो णं अहं तुब्भं जायं च दायं च, भायं च, अक्खयणिहि
च अणुवड्ढेमिस्सि कट्ठु उवातियं उवाहत्तए; एवं संपेहेति २ कल्लं जाव जलंते जेणामेव धण्णे सत्थवाहे
तेणामेव उवागच्छति, उवागच्छिता; एवं वदासी-एवं खलु अहं देवाणुप्पिया !, तुब्भेहिं सद्धिं बहूहं
वासातिं जाव देति समुल्लावए सुमहुरे पुणो २ मंजुलप्पभणिते तण्णं अहं अहन्ना अपुन्ना अकयलक्खणा
एत्तो एगमवि न पत्ता, तं इच्छामि णं देवाणुप्पिया !, तुब्भेहिं अब्भणुन्नाता समाणी विपुलं असणं ४ जाव
अणुवड्ढेमि उवाहयं करेत्तए, तते णं धण्णे सत्थवाहे भइं भारियं एवं वदासी-ममंपि य णं खलु देवा-
णुप्पिए !, एस चेव मणोरहे-कहं णं तुमं दारणं दारियं वा पयाएल्लसि !, भद्दाए सत्थवाहीए एयमट्ठमणु-
जाणति, तते णं सा भद्दा सत्थवाही धण्णेणं सत्थवाहेणं अब्भणुन्नाता समाणी हट्ठुट्ठ जाव हयहियया
विपुलं असणपाणखातिमसातिमं उवक्खवडावेति २ ता, सुबहुं पुप्फंगधवत्थमल्लालंकारं गेण्हति २, सयाओ
गिहाओ निग्गच्छति २, रायगिहं नगरं मज्झमज्जेणं निग्गच्छति २ ता, जेणेव पोक्खरिणी तेणेव
उवागच्छति २, पुक्खरिणीए तीरे सुबहुं पुप्फजावमल्लालंकारं ठवेह २, पुक्खरिणिं ओगाहह २, जलमज्जणं
करेति, जलकीडं करेति २; पहाया कयबलिकम्मा उल्लपडसाडिगा जाहं तत्थ उप्पलाहं जाव सहस्स-

पत्ताहं ताहं गिणहह २, पुक्खरिणीओ पवोरुहह २, तं सुवहुं पुप्फगंधमल्लं गेणहति २, जेणामेव नागघरए
य जाव वेसमणघरए य, तेणेव उवागच्छति २; तत्थ णं नागपडिमाण य जाव वेसमणपडिमाण य आलोए
पणामं करेह, ईसि पच्चुन्नमह २, लोमहत्थं परामुसह २, नागपडिमाओ य जाव वेसमणपडिमाओ य
लोमहत्थेणं पमज्जति, उदगधाराए अब्बुक्खेति २; पम्हलसुक्कुमालाए गंधकासाईए गायाइं लूहेह २,
महरिहं वत्थारुहणं च मल्लारुहणं च बुन्नारुहणं च करेति २, जाव धूवं डहति २;
जानुपायपडिया पंजलिउडा एवं वदासी-जइ णं अहं दारणं वा दारिणं वा पयायामि, तो णं अहं जायं
च जाव अणुवड्ढुमि त्ति कट्टु उवातियं करेति २, जेणेव पोक्खरिणी तेणेव उवागच्छति २, विपुलं असणं ४
आसाएमाणी जाव विहरति; जिमिया जाव सुइभूया जेणेव सए गिहे तेणेव उवागया अटुत्तरं च णं भद्दा
सत्थवाही चाउइसइसुदिट्ठुन्नमासिणीसु विपुलं असण ४ उवक्खडेति २, बहवे नागा य जाव वेसमणा
य उवायमाणी जाव एवं च णं विहरति ॥ सूत्रम्-४१ ॥ तते णं सा भद्दा सत्थवाही अन्नया कयाह केणति
कालंतरेणं आवन्नसत्ता जाया यावि होत्था, तते णं तीसे भद्दाए सत्थवाहीए दोसु मासेसु वीतिकंतेसु
ततिए मासे वट्टमाणे इमेयारूवे दोहले पाउब्भूते-धन्नाओ णं ताओ अम्मयाओ जाव कयलक्खणाओ
णं ताओ अम्मयाओ जाओ णं विउलं असणं ४, सुवहुयं पुप्फवत्थगंधमल्लालंकारं गहाय, मित्तनाति-
नियगसयणसंबंधिपरियणमहिलियाहि य सद्धिं संपरिवुडाओ रायगिहं नगरं मज्झमज्जेणं निगगच्छंति

२, जेणेव पुक्खरिणी तेणेव उवागच्छति २ पोक्खरिणी ओगाहिंति २, णहायाओ कयबलिकम्ममाओ
 सव्वालंकारविभूसियाओ विपुलं असणं ४ आसाएमणीओ जाव पडिमुंजेमणीओ दोहलं विणेति, एवं
 संपेहेति २, कल्लं जाव जलंते जेणेव धणणे सत्थवाहे तेणेव उवागच्छति २; धणं सत्थवाहं एवं वदासी-
 एवं खल्ल देवाणुप्पिया !, मम तस्स गब्भस्स जाव विणेति तं इच्छामि णं देवाणुप्पिया !, तुब्भेहिं
 अब्भणुन्नाता समाणी जाव विहरित्तए; अहासुहं देवाणुप्पिया !, मा पडिबंधं करेह; तते णं सा भद्दा
 सत्थवाही धणणेणं सत्थवाहेणं अब्भणुन्नाया समाणी हट्टुट्टा जाव विपुलं असणं ४ जाव णहाया जाव
 उल्लपडसाडगा जेणेव नागघरते जाव धूवं दहति २, पणामं करेति, पणामं करेत्ता जेणेव पोक्खरिणी
 तेणेव उवागच्छति २; तते णं ताओ मित्तनाति जाव नगरमहिलाओ भदं सत्थवाहिं सव्वालंकारविभूसितं
 करेति, तते णं सा भद्दा सत्थवाही ताहिं मित्तनातिनियगसयणसंबंधिपरिजणणगरमहिलियाहिं सद्धिं
 तं विपुलं असणं ४ जाव परिमुंजमणी य दोहलं विणेति २, जामेव दिंसि पाउब्भूता तामेव दिंसि
 पडिगया; तते णं सा भद्दा सत्थवाही संपुन्नडोहला जाव तं गब्भं सुहंसुहेणं परिवहति, तते णं सा भद्दा
 सत्थवाही, णवण्हं मासाणं, बहुपडिपुन्नाणं अब्बट्टमाण राइंदियाणं, सुकुमालपाणिपादं जाव दारगं पयाया;
 तते णं तस्स दारगस्स अम्मापियरो पढमे दिवसे जातकम्मं करेति २, तेहेव जाव विपुलं असणं ४
 उवक्खडावैति २, तेहेव मित्तनाति० भोयवेत्ता, अयमेयारुवं गोत्रं गुणनिष्फन्नं नामधेज्जं करेति तम्हा

णं अम्हं इमे दारए बहूणं नागपडिमाण य जाव वेसमणपडिमाण य उवाहयलद्धे णं ते होउ णं अम्हं इमे दारए देवदिन्ननामेणं; तत्ते णं तस्स दारगस्स अम्मापियरो नामधिज्जं करेति देवदिन्नेत्ति, तत्ते णं तस्स दारगस्स अम्मापियरो जायं च दायं च भायं च अक्खयनिहिं च अणुवड्डुंति ॥ सूत्रम्-४२ ॥

‘कुडुंबजागरियं जागरमाणीए’ति-कुटुम्बचिन्ताया जागरणं-निद्राक्षयः कुटुम्बजागरिका, द्वितीयायास्त्वतीयार्थत्वात्, तथा ‘जाग्रत्या’-विबुध्यमानया; अथवा कुटुम्बजागरिकां, जाग्रत्याः ‘पयायामि’ति-प्रजनयामि, ‘यासि मन्ने’-इत्यत्र तासां सुलब्धं जन्म जीवितफलं अहं ‘मन्ने’-वितर्कयामि यासां निजककुक्षिसंभूतानीत्येवमक्षरघटना कार्या, निजकुक्षि-संभूतानि डिम्बरूपाणि इति गम्यते; स्तनदुग्धलुब्धकानि मधुरसमुल्लापकानि मन्मनं-स्खलत्प्रजल्पितं येषां तानि तथा स्तनमूलात्कक्षादेशभागमभिसरन्ति-संचरन्ति स्तनजं पिबन्ति, ततश्च कोमलकमलोपमाभ्यां हस्ताभ्यां गृहीत्वा उत्सङ्गे निवेशितानि ददति समुल्लापकाच् सुमधुरान्, ‘एत्तो एगमवि न पत्त’ति-इतः पूर्वं एकमपि-डिम्भकविशेषणकलापादेकमपि विशेषणं न प्राप्ता, ‘बहिया नागघराणि ये’ इत्यादि प्रतीतं, ‘जणुपायवडिय’ति-जानुभ्यां पादपतिता जानुपादपतिता जानुनी भुवि विन्यस्य प्रणतिं गतेत्यर्थः । ‘जायं वे’त्यादि, यागं-पूजां दायं-पर्वदिवसादौ दानं भागं-लाभांशं अक्षयनिधि-अव्ययं भाण्डागारं अक्षयनिधिं वा-मूलधनं येन जीर्णीभूतदेवकुलस्योद्धारः करिष्यते अक्षीणिकां वा प्रतीतां वर्द्धयामि-पूर्वकाले अल्पं सन्तं महान्तं करोमीति भावः । ‘उववाइयं’ति-उपयाच्यते-मृग्यते स्म यत्तत् उपयाचितं-ईप्सितं वस्तु, ‘उपया-चितुं’-प्रार्थयितुं, ‘उल्लपडसाडय’ति-स्नानेनाद्रं पटशाटिकं-उत्तरीयपरिधानवस्त्रे यस्याः सा तथा, ‘आलोए’ति-दर्शने

नागादिप्रतिमानां प्रणामं करोति, ततः प्रत्युन्नमति, लोमहस्तं-प्रमार्जनीकं, 'परामृशति'-गृह्णाति; ततस्तेन ताः प्रमार्जयति 'अवमुक्खेह'ति-अभिषिञ्चति वस्त्रारोपणादीनि प्रतीतानि । 'चाउहसी'त्यादौ 'उहिहि'ति-अमावस्या 'आवन्नसत्ते'ति-आपन्नः-उत्पन्नः सत्त्वो-जीवो गर्भे णस्याः सा तथा ।

तते णं से पंथए दासचेडए देवदिन्नस दागस्स बालगगाही जाए, देवदिन्नं दारयं कडीए गेणहति २, बहूहिं डिंभएहि य, डिंभगाहि य, दारएहि य, दारियाहि यं; कुमारियाहि य सद्धिं संपरिबुडे अभिर-ममाणे अभिरमति । तते णं सा भद्दा सत्थवाही अन्नया कयाहं देवदिन्नं दारयं णहायं कयबलिकम्मं कयकोउयमंगलपायच्छित्तं सव्वालंकारभूसियं करोति, पंथयस्स दासचेडयस्स हत्थयंसि दलयति; तते णं से पंथए दासचेडए भद्दाए सत्थवाहीए हत्थाओ देवदिन्नं दारगं कडिए गिणहति २, सयातो गिहाओ पडिनिक्खमति २, बहूहिं डिंभएहि य, डिंभियाहि य जाव कुमारियाहि य सद्धिं संपरिबुडे जेणेव रायमग्गे तेणेव उवागच्छह २, देवदिन्नं दारगं एगंते ठावेति २, बहूहिं डिंभएहि य जाव कुमारियाहि य सद्धिं संपरिबुडे पमत्ते यावि होत्था विहरति; इमं च णं विजए तक्करे रायगिहस्स नगरस्स बहूणि वाराणि य, अवदाराणि य तेहेव जाव आभोएमाणे, मग्गेमाणे, गवेसमाणे जेणेव देवदिन्ने दारए तेणेव उवागच्छह २, देवदिन्नं दारगं सव्वालंकारविभूसियं पासति, पासित्ता; देवदिन्नस्स दागस्स आभरणालंकारेसु

मुच्छिद्य गृह्ये गिद्धे अज्ज्ञोववन्ने पंथयं दासचेडं पमत्तं पासति २, दिसालोयं करेति, करेत्ता; देवदिन्नं दारगं गेणहति २, कक्खंसि अल्लियावेति २, उत्तरिज्जेणं पिहेह २, सिग्घं तुरियं चवलं चेतियं रायगिहस्स नगरस्स अवदारेणं निगगच्छति २, जेणेव जिणुज्जाणे जेणेव भग्गक्खवए तेणेव उवागच्छति २, देवदिन्नं दारयं जीवियाओ ववरोवेति २, आभरणालंकारं गेणहति २, देवदिन्नस्स दारगस्स सरीरगं निष्पाणं, निचेडं, जीवियविप्पजडं भग्गक्खवए पक्खिवत्ति २; जेणेव मालुयाकच्छए तेणेव उवागच्छति २, मालुया-
कच्छयं अणुपविसति २, निच्चले निष्फेदे तुसिणीए दिवसं खिवेमाणे चिड्ढति ॥ सूत्रम्-४३ ॥ तते णं से पंथए दासचेडे तओ मुहुत्तंतरस्स जेणेव देवदिन्ने दारए ठविए तेणेव उवागच्छति २, देवदिन्नं दारगं तंसि ठाणंसि अपासमाणे, रोयमाणे, कंदमाणे, विलवमाणे, देवदिन्नदारगस्स सब्वतो समंता मग्गणगेवसणं करेह २, देवदिन्नस्स कत्थह सुत्तिं वा, खुत्तिं वा, पउत्तिं वा अलभमाणे जेणेव सए गिहे जेणेव धणणे सत्थवाहे तेणेव उवागच्छति २; धणं सत्थवाहं एवं वदासी एवं खलु सामी !, भद्दा सत्थवाही देवदिन्नं दारयं ण्हायं जाव मम हत्थंसि दलयति, ततेणं अहं देवदिन्नं दारयं कडीए गिण्हामि २, जाव मग्गण-
गवेसणं करेमि तं न णज्जति णं सामि !, देवदिन्ने दारए केणह हते वा, अवहिए वा, अवखित्ते वा, पाय-
वड्डिए धणणस्स सत्थवाहस्स एतमड्डं निवेदेति; तते णं से धणणे सत्थवाहे पंथयदासचेडयस्स एतमड्डं सोच्चा णिसम्म तेण य महया पुत्तसोएणाभिभूते समाणे परसुणियत्तेव चंपगपायवे धसत्ति, धरणीयलंसि

संव्वगेहिं सन्निवइए; तते णं से धण्णे सत्थवाहे ततो मुहुत्तंतरस्स आसत्थे पच्छागयपाणे देवदिन्नस्स दारगस्स संव्वतो समंता मग्गणगवेसणं करेति, देवदिन्नस्स दारगस्स कत्थइ सुइं वा खुइं वा, पउत्तिं वा अलभमाणे जेणेव सए गिहे तेणेव उवागच्छइ २, महत्थं पाहुइं गेणहति २, जेणेव नगरगुत्तिया तेणेव उवागच्छति २, तं महत्थं पाहुइं उवणति, उवणत्तिता; एवं वयासी-एवं खलु देवाणुप्पिया !, मम पुत्ते भद्दाए भारियाए अत्तए देवदिन्ने नाम दारए, इहे जाव उंवरपुप्फंपिव दुल्लहे, सवणयाए, किमंग पुण पासणयाए ?; तते णं सा भद्दा देवदिन्नं ण्हायं संव्वालंकारविभूसियं पंथगस्स हत्थे दलाति जाव पाय-वडिए तं मम निवेदेति, तं इच्छामि णं देवाणुप्पिया ! देवदिन्नदारगस्स संव्वओ समंता मग्गणगवेसणं कयं । तए णं ते नगरगोत्तिया धण्णेणं सत्थवाहेणं एवं वुत्ता समाणा सन्नवद्धवम्मियकवया, उप्पीलिय-सरासणवट्ठिया जाव गहियाउहपहरणा, धण्णेणं सत्थवाहेणं सद्धिं रायगिहस्स नगरस्स बहूणि अति-गमणाणि य जाव पवासु य, मग्गणगवेसणं करेमाणा रायगिहाओ नगराओ पडिनिक्खिमंति २, जेणेव जिणुज्जाणे, जेणेव भग्गकूवए, तेणेव उवागच्छंति २; देवदिन्नस्स दारगस्स सरीरं निप्पाणं, निच्चेइ, जीवविप्पजइं पासंति २; हा हा अहो अकज्जमिति कहु देवदिन्नं दारं भग्गकूवाओ उत्तारंति २ धण्णस्स सत्थवाहस्स हत्थे णं दलयंति ॥ सूत्रम्-४४ ॥

डिम्भदारककुमारकाणामल्पबहुबहुतरकालकृतो विशेषः मूर्च्छितो-मूढो गतविवेकचैतन्य इत्यर्थः, 'ग्रथितो'-लोभ-

तन्तुभिः संदर्भितः, 'गृद्धः' आकाङ्क्षावान् 'अभ्युपपन्नः'—अधिकं तदेकाग्रतां गत इति, शीघ्रादीनि एकार्थिकानि शीघ्रताति-
शयख्यापनार्थानि; निष्प्राणं—उच्छ्वासादिरहितं, निश्चेष्टं—व्यापाररहितं, 'जीवविपपजडं'—ति—आत्मना विप्रसृक्तं, निश्चलो-
गमनागमनादिवर्जितः, निष्पन्दो—हस्ताद्यवयवचलनरहितः, तूष्णीको—वचनरहितः, 'क्षेपयन्'—प्रेरयन्, 'श्रुतिं'—वार्तामात्रं, उप-
तप्तं—तस्यैवसंबन्धनं शब्दं तच्चिह्नं वा, 'प्रवृत्तिं'—व्यक्ततरवाचां, नीतो मित्रादिना स्वगृहे अपहृतश्चोरेण आक्षिप्तः—उप-
'श्रुतं'—तस्यैवसंबन्धनं शब्दं तच्चिह्नं वा, 'प्रवृत्तिं'—व्यक्ततरवाचां, नीतो मित्रादिना स्वगृहे अपहृतश्चोरेण आक्षिप्तः—उप-
लोभितः । 'परसुनियतेव'—ति—परशुना—कुठारेण निकृत्तः—छिन्नो यः स तथा तद्वत्, 'नगरगोत्तिय'—ति—नगरस्य गुप्ति-
रक्षां कुर्वन्तीति नगरगुप्तिकाः—आरक्षकाः, 'सन्नद्धबद्धवस्त्रिमयकवय'—ति—सन्नद्धाः—संहननीभिः कृतसन्नाहाः, बद्धाः—कसा-
बन्धनेन, वर्मिताश्च—अङ्गरक्षीकृताः, शरीरारोपणेन, कत्रवाः—कङ्कटा यैस्ते तथा ततः कर्मधारयः; अथवा—वर्मितशब्दः
क्वचिन्नाधीयत एव । 'उत्प्रीलियसरासणपट्टिया'—उत्प्रीडिता—आक्रान्ता गुणेन शरासनं—धनुस्तल्लक्षणा पट्टिका यैस्ते
तथा, अथवा—उत्प्रीडिता—बद्धा शरासनपट्टिका—बाहुपट्टको यैस्ते तथा, दृश्यते च धनुर्धराणां बाहौ चर्मपट्टबन्ध इति, इह
स्थाने यावत्करणादिदं दृश्यं; "पिण्डगेवेज्जा बद्धआविद्धविमलवरचिघपट्टा"—पिनडानि—परिहितानि त्रैवेयकाणि—ग्रीवारक्षाणि
यैस्ते तथा, बद्धो गाढीकरणेन आविद्धः—परिहितो मस्तके विमलो वरचिह्नपट्टो यैस्ते तथा ततः कर्मधारयः; 'गहियाउह-
पहरणा'—गृहीतान्यायुधानि प्रहरणाय—प्रहारदानाय यैस्ते तथा; अथवाऽऽयुधप्रहरणयोः क्षेप्याक्षेप्यकृतो विशेषः ।
तते णं ते नगरगुत्तिया विजयस्स तद्धरस्स पयमगमणुगच्छमाणा जेणेव मालुयाकच्छण तेणेव
उवागच्छन्ति २, मालुयाकच्छयं अणुपविसन्ति २, विजयं तद्धरं ससक्खं सहोढं सगेवेल्लं जीवंगाहं गिण्हन्ति

२, अट्टिमुट्टिजाणुकोप्परपहारसंभगगमहियगत्तं करेति २, अवउडाबन्धणं करेति २, देवदिन्नगस्स दारगस्स
 आभरणं गेणहंति २, विजयस्स तक्करस्स गीवाए बंधंति २, मालुयाकच्छगाओ पड्डिनिकखमंति २, जेणेव
 रायगिहे नगरे तेणेव उवागच्छंति २, रायगिहं नगरं अणुपविसंति २, रायगिहे नगरे सिंघाडगति-
 चउक्कचच्चरमहापहपहेसु कसप्पहारे य, लयप्पहारे य, छिवापहारे य, निवाएमाणा २; छारं च, धूलिं च,
 कयवरं च, उवरिं पक्किरमाणा २; महया २ सहेणं उग्घोसेमाणा एवं वदंति-एस णं देवाणुप्पिया !, विजए
 नामं तक्करे जावं गिद्धे विव आमिस्सभक्खी, बालघायए बालमारए; तं नो खलु देवाणुप्पिया !, एयस्स
 केति राया वा, रायपुत्ते वा, रायमेच्चे वा, अवरज्झति एत्थेह्म अप्पणो सयार्तिं कम्ममाहं अवरज्झंति त्तिक्कु
 जेणामेव चारगसाला तेणामेव उवागच्छंति २, हडिबंधणं करेति २, भत्तपाणनिरोहं करेति २, तिसंझं
 कसप्पहारे य जाव निवाएमाणा २ विहरंति; तते णं से धणणे सत्थवाहे मित्तनातिनियगसयणसंबधि-
 परियणेणं सद्धिं रोयमाणे जाव विलवमाणे, देवदिन्नस्स दारगस्स सरीरस्स महया इड्डीसक्कारसमुदएणं
 निहरणं करेति २, बहूहं लोतियातिं मयगकिच्चाहं करेति २, केणह कालंतरेणं अवगयसोए जाए यावि
 होत्था । सूत्रम्-४५ ॥ तते णं से धणणे सत्थवाहे अन्नया कयाहं लहसंयसि रायावराहंसि संपलत्ते जाए
 यावि होत्था, तते णं ते नगरगुत्तिया धणं सत्थवाहं गेणहंति २, जेणेव चारगे तेणेव उवागच्छंति २,
 चारगं अणुपवेसंति २; विजएणं तक्करेणं सद्धिं एगयओ हडिबंधणं करेति । तते णं सा भद्दा भारिया कल्लं

जाव जलंते विपुलं असणं ४ उवक्खवेति २, भोयणपिंडए करेति २, भोयणाहं पक्खिवति लंछियमुद्दिंयं
करेह २, एगं च सुरभिवारिपडिपुन्नं दगवारयं करेति २, पंथयं दासंवेडं सद्दावेति २; एवं वदासी-गच्छ णं
तुमं देवाणुप्पिया !, इमं विपुलं असणं ४ गहाय चारगसालाए धणणस्स सत्थवाहस्स उवणेहि; तते णं से
पंथए भद्दाए सत्थवाहीए एवं बुत्ते समाणे हट्टुट्टे तं भोयणपिंडयं तं च सुरभिवरवारिपडिपुन्नं दगवारयं
णेणहति २, सयाओ गिहाओ पडिनिक्खमति २, रायणिहे नगरे मज्झमज्जेणं जेणेव चारगसाला जेणेव
धन्ने सत्थवाहे तेणेव उवागच्छति २, भोयणपडियं ठावेति २, उल्लंछति २ ता, भायणाहं नेणहति २,
भायणाहं धोवेति २, हत्थसोयं दलयति २, धणं सत्थवाहं तेणं विपुलेणं असणं ४ परिवेसति, तते णं
से विजए तक्करे धणं सत्थवाहं एवं वदासी-तुमणं देवाणुप्पिया !, मम एयाओ विपुलातो असणं ४ संवि-
भागे करेहि; तते णं से धणने सत्थवाहे विजयं तक्करं एवं वदासी-अवि याहं अहं विजया ! एयं विपुलं
असणं ४ कायाणं वा, सुणगाणं वा दलएज्जा, उक्कुरुडियाए वा णं छड्डुज्जा, नो चेव णं तव पुत्तयायगस्स,
पुत्तमारगस्स, अरिस्स, वेरियस्स, पडिणीयस्स, पच्चासित्तस्स एत्तो विपुलाओ असणं ४ संविभागे
करेज्जामि; तते णं से धणने सत्थवाहे तं विपुलं असणं ४ आहारेति २, तं पंथयं पडिविसज्जेति, तते णं से
पंथए दासंवेडे तं भोयणपिंडगं गिणहति २, जामेव विसिं पाउब्भूते तामेव विसिं पडिगए; तते णं तस्स
धणणस्स सत्थवाहस्स तं विपुलं असणं ४, आहारियस्स समाणस्स उच्चारपासवणे णं उव्वाहित्था, तते णं

से धण्णे सत्थवाहे विजयं तक्करं एवं वदासी-एहि ताव विजया ! एगंतमवक्कमामो जेणं अहं उच्चारपासवणं
 परिट्ठवेमि, तते णं से विजए तक्करे धण्णं सत्थवाहं एवं वदासी-तुब्भं देवाणुप्पिया ! विपुलं असणं ४
 आहारियस्स अत्थि उच्चारं वा पासवणे वा ममन्नं देवाणुप्पिया ! इमेहिं बहूहिं कसप्पहारेहि य जाव
 लयापहारेहि य तण्हाए य छुहाए य परब्भवमाणस्स णत्थि केह उच्चारं वा पासवणे वा तं छेदंणं तुमं
 देवाणुप्पिया ! एगंतं अवक्कमित्ता उच्चारपासवणं परिट्ठवेति तते णं से धण्णे सत्थवाहे विजएणं तक्करेणं
 एवं बुत्ते समणे तुसिणीए संचिहति तते णं से धण्णे सत्थवाहे सुहुत्तंतरस्स बलियतराणं उच्चारपास-
 वणेणं उब्वाहिज्जमाणे विजयं तक्करं एवं वदासी-एहि ताव विजया ! जाव अवक्कमामो, तते णं से विजए
 धण्णं सत्थवाहं एवं वदासी-जह णं तुमं देवाणुप्पिया ! ततो विपुलाओ असण० ४ संविभागं करेहि,
 ततोऽहं तुमेहिं सद्धिं एगंतं अवक्कमामि; ततेणं से धण्णे सत्थवाहे विजयं एवं वदासी-अहन्नं तुब्भं ततो
 विपुलाओ असण० ४ संविभागं करिस्सामि, तते णं से विजए धण्णस्स सत्थवाहस्स एयमद्धं पडिसुणति,
 तते णं से विजए धण्णेणं सद्धिं एगंतं अवक्कमेति उच्चारपासवणं परिट्ठवेति, आयंते चोक्खे परमसुहभूए
 तमेव ठाणं उवसंक्रमित्ता णं विहरति; तते णं सा भद्दा कल्लं जाव जलंते विपुलं असणं ४ जाव परिवेसेति,
 तते णं से धण्णे सत्थवाहे विजयस्स तक्करस्स ततो विपुलाओ असण० ४ संविभागं करेति, तते णं से
 धण्णे सत्थवाहे पंथयं दासचेडं विसज्जेति, तते णं से पंथए भोग्यणपिडयं गहाय चारगाओ पडिनिक्ख-

मति २, रायगिहं नगरं मज्झिमज्जेणं जेणेव सए गेहे जेणेव भद्दा भारिया तेणेव उवागच्छइ २ ता, भदं सत्थवाहिणिं एवं वयासी-एवं खलु देवाणुप्पिए ! धण्णे सत्थवाहे तव पुत्तघायगस्स जाव पच्चामित्तस्स ताओ विपुलाओ असण० ४ संविभागं करोति ॥ सुत्रम्-४६ ॥

‘ससक्खं’ति-ससाक्षि ससाक्षिणोऽध्यक्षान् विधायेत्यर्थः । ‘सहोढं’ति-समोषं, ‘सवेगेज्जं’ति-सह ग्रैवेयकेण-ग्रीवा-बन्धनेन यथा भवति तथा गृह्णन्ति, ‘जीवग्गाहं गिण्हंति’ति-जीवतीति जीवस्तं जीवन्तं गृह्णन्ति, अस्थिमुष्टिजानुकूर्परैस्तेषु वा ये प्रहारास्तैः संभग्नं-मथितं मोटितं-जर्जरितं गात्रं-शरीरं यस्य स तथा तं कुर्वन्ति, ‘अवउडगबंघणं’ति-अवक्षोटेनेन-अवमोटनेन कृकाटिकायाः बाह्वोश्च पश्चाद्भागनयनेन बन्धनं यस्य स तथा तं कुर्वन्ति, ‘कसप्पहारे य’च्चि-वर्धताडनानि, ‘छिव’च्चि-श्लक्ष्णः कषः, ‘लत्ता’-कम्बा ‘बालघातकः’-प्रहारदानेन, ‘बालमारकः’-प्राणवियोजनेन । ‘रायमच्चे’त्ति-राजामात्यः, ‘अवरज्झइ’त्ति अपराध्यति अनर्थं करोति; ‘नन्नत्थ’त्ति-नत्वन्यत्रेत्यर्थः, वाचनान्तरे-त्विदं नाधीयत एव, स्वक्रानि निरुपचरितानि नोपचारेणात्मनः सम्बन्धीनि, ‘लहुस्सगंसि’त्ति-लघुः स्व-आत्मा स्वरूपं यस्य स लघुस्वकः-अल्पस्वरूपः राज्ञि विषये अपराधो राजापराधस्तत्र ‘संप्रलघ्नः’-प्रतिपादितः पिशुनैरिति गम्यते । ‘भोयणपडियं’त्ति भोजनस्थालाद्याधारभूतं वंशमयं भाजनं पिटकं तत् करोति, सजीकरोतीत्यर्थः; पाठान्तरेण-‘भरेइ’त्ति पूरयति, पाठान्तरेण भोजनपिटके करोति अशनादीनि । ‘लाञ्छितं’-रेखादिदानतो, मुद्रितं-कृतमुद्रादिमुद्रं, ‘उल्लंछेइ’त्ति-विगतलाञ्छनं करोति, ‘परिवेचयति’-भोजयति, ‘आवि याइ’-ति-अपिः-संभावने, आइति भाषायां अरेः-शत्रोर्वैरिणः-

सातुबन्धशत्रुभावस्य प्रत्यनीकस्य-प्रतिकूलवृत्तेः प्रत्यभिन्नस्य-वस्तु २ प्रति अभिन्नस्य 'धणनस्स'त्ति-कर्मणि षष्ठी उच्चार-
प्रश्रवणं कर्तुं, णमित्यलङ्कारे 'उच्चवाहित्थ'त्ति-उद्धाधयति स्म; 'एहि तावे'त्यादि, आगच्छ तावदिति भाषामात्रे हे विजय !,
एकान्तं-विजनमपक्रमामो-याम; 'जेणं'त्ति-येनाहुचारादि परिष्ठापयामीति 'छंदेणं'त्ति-अभिप्रायेण यथारुचीत्यर्थः ।

तते णं सा भदा सत्थवाही पंथयस्स दासचेडयस्स अंतिए एयमट्ठं सोच्चा आलुरुत्ता रुद्धा जाव
मिसिमिसेमाणा धणनस्स सत्थवाहस्स पओसमावज्जति, तते णं से धणने सत्थवाहे अन्नया कयाहं मित्त-
नातिनियगसयणसंबंधिपरियणेणं सएण य अत्थसारेणं रायकज्जातो अप्पाणं मोयावेति २, चारगसालाओ
पडिनिक्खमति २, जेणेव अलंकारियसभा तेणेव उवागच्छति २, अलंकारियकम्मं करेति २, जेणेव
पुक्खरिणी तेणेव उवागच्छति २, अह धोयमद्वियं गेणहति पोक्खरिणीं ओगाहति २, जलमज्जणं करेति
२, ण्हाए कयवल्लिकम्मे जाव रायणिहं नगरं अणुपविसति २; रायणिहनगरस्स मज्झंमज्झेणं जेणेव सए
गिहे तेणेव पधारेत्थ गमणाए । तते णं तं धणं सत्थवाहं एज्जमाणं पासित्ता रायणिहे नगरे बहवे निय-
गसेट्ठिसत्थवाहपभित्तओ आहंति, परिजाणंति, सक्कारेति, सम्माणेति; अब्भुट्ठेति सरीरकुसलं पुच्छंति ।
तते णं से धणने जेणेव सए गिहे तेणेव उवागच्छति २, जाविय से तत्थ वाहिरिया परिसा भवति तं०-
दासाति वा, पेस्साति वा, भियगाइ वा भाइल्लगाइ वा; सेवि य णं धणं सत्थवाहं एज्जंतं पासति २, पायवडियाए
खेमकुसलं पुच्छंति, जावि य से तत्थ अब्भंतरिया परिसा भवति तं०-मायाइ वा, पियाइ वा, भायाति

वा, भगिणीति वा; सावि य नं धरणं सत्थवाहं एज्जमाणं पासति २, आसणाओ अब्भुडेति २, कंठा-
कंठियं अवयासिय बाहूपमोक्खणं करेति; तते नं से धरणे सत्थवाहे जेणेव भद्दा भारिया तेणेव उवाग-
च्छति, तते नं सा भद्दा धरणं सत्थवाहं एज्जमाणं पासति, पासित्ता; णो आढाति, नो परियाणाति,
अणाढायमाणी, अपरिजाणमाणी, तुसिणीया परम्मुही संचिह्ति; तते नं से धरणे सत्थवाहे भद्दं
भारियं एवं वदासी-किन्नं तुब्भं देवाणुप्पिए !, न तुही वा न हरिसे वा नाणंदे वा जं मए सएणं अत्थ-
सारेणं रायकज्जातो अप्पाणं विमोतिए, तते नं सा भद्दा धरणं सत्थवाहं एवं वदासी-कहन्नं देवाणुप्पिया,
मम तुही वा जाव आणंदे वा भविस्सति जेणं तुभं मम पुत्तघायगस्स जाव पच्चामित्तस्स ततो विपुलातो
असण० ४ संविभागं करेसि, तते नं से धरणे भद्दं एवं वदासी-नो खलु देवाणुप्पिए !, धम्मोत्ति वा,
तवोत्ति वा कयपडिकइया वा, लोगजत्ताति वा, नायएति वा, घाडिएति वा, सहाएति वा, सुहितिवा
ततो विपुलातो असण० ४ संविभागे कए नत्तथ सरीरचित्ताए; तते नं सा भद्दा धरणेणं सत्थवाहेणं
एवं बुत्ता समाणी हट्ट जाव आसणातो अब्भुडेति कंठाकंठिं अवयासेति खेमकुसलं पुच्छति २ ण्हाया
जाव पायच्छित्ता विपुलातिं भोगभोगाहं भुंजमाणी विहरति । तते नं से विजए तक्करे चारगसालाए
तेहिं बंधेहि वहेहिं कसप्पहारेहि य जाव तण्हाए य, छुहाए य, परवभवमाणे कालमासे कालं किच्चा नर-
एसु नेरइयत्ताए उववन्ने । से नं तत्थ नेरइए जाते काले कालोभासे जाव वेयणं पच्चणुभवमाणे विहरइ,

से णं ततो उव्वट्ठिता अणादीयं अणवदग्गं दीहमद्धं चाउरंतसंसारकंतारं अणुपरियट्ठिस्सति; एवामेव जंबू !, जे णं अम्हं निग्गंथो वा, निग्गंथी वा, आयरियउवज्झायाणं अंतिए सुंढे भवित्ता, आगाराओ अण-
गारियं पव्वतिए समाणे विपुलमणिसुत्तिचणकणगरयणसारेणं लुब्भति, सेविय एवं चैव ॥ सूत्रम्-४२ ॥

‘अलंकारियसह’न्ति-यस्यां नापितादिभिः शरीरसत्कारो विधीयते अलङ्कारिककर्म-नखखण्डनादि, दासा-गृहदासी-
पुत्राः, प्रेक्ष्या-ये तथाविधप्रयोजनेषु नगरान्तरादिषु प्रेष्यन्ते, भृतका-ये आबालत्वात्पोषिताः, ‘भाइल्लग’त्ति-ये भागं
लाभस्य लभन्ते ते, क्षेमकुशलं-अनर्थानुद्धानर्थप्रतिघातरूपं, कण्ठे च कण्ठे च गृहीत्वा कण्ठाकण्ठि, यद्यपि व्याकरणे
शुद्धविषय एवैवंविधोऽव्ययीभाव इष्यते, तथापि-योगविभागादिभिरेतस्य साधुशब्दता दृश्येति; ‘अवयासिय’त्ति-आलि-
ङ्ग्य वाष्पप्रमोक्षणं-आनन्दाश्रुजलप्रमोचनम् । ‘नायए चे’त्यादि, नायकः-प्रभुन्यायदो वा-न्यायदर्शी ज्ञातको वा स्वजन-
पुत्रक इतिरुपदर्शने वा विकल्पे, ‘घाडिय’त्ति-सहचारी सहायः-साहाय्यकारी सुहृद्-मित्रम् । ‘बंघेहि य’त्ति-बन्धो
रज्ज्वादिवन्धनं, ‘चधो’ यष्ट्यादिताडनं, कशप्रहारादयस्तु तद्विशेषाः; ‘काले कालो भासे’इत्यादि, कालः-कृष्णवर्णः काल
एवावभासते द्रष्टृणां कालो वाऽवभासो दीप्तिर्यस्य सः कालावभासः, इह यावत्करणादिदं दृश्यं, ‘गम्भीरलोमहरिसे भीमे उत्ता-
सणए परमकण्ठे वण्णेणं, से णं तत्थ निचं भीए निचं तत्थे निचं तसिए निचं परमसुहसम्बद्धं नरगं’ति-तत्र गम्भीरो-महान्
रोमहर्षो-भयसंभूतो रोमाञ्चो यस्य यतो वा सकाशात् स तथा, किमित्येवमित्याह-‘भीमो’-भीष्मः, अत एवोत्रासका-
रित्वादुत्रासकः, एतदपि कुत इत्याह-परमकृष्णो वर्णेनेति; परां-प्रकृष्टां अशुभसंनद्धां-पापकर्मणोपनीतां; ‘अणाइय’मित्यादि,

अनादिकं, 'अणवदग्नं'ति-अनन्तं, 'दीहमद्धं'ति दीर्घाद्धं-दीर्घकालं, दीर्घाघ्नं वा-दीर्घमार्गं, चातुरंतं-चतुर्विभागं संसार एव कान्तारं-अरण्यं संसारकान्तारमिति । इतोऽधिकृतं ज्ञातं ज्ञापनीये योजयन्नाह-एवमेव-विजयचौरवदेव 'सारे णं'ति-सारे, णमित्यलङ्कारे, करणे तृतीया वेयं, लुभ्यते-लोभी भवति; 'सेवि एवं चेव'ति-सोऽपि प्रव्रजितो विजयवदेव नरकादिकमुक्तरूपं प्राप्नोति ।

तेणं कालेणं तेणं समएणं धम्मघोसा नामं थेरा भगवंतो जातिसंपन्ना २, जाव पुब्बाणुपुब्बि चरमाणे जाव जेणेव रायगिहे नगरे जेणेव गुणसिलए चेतिए जाव अहापडिरूवं उग्गहं उग्गिणिहत्ता, संजमेणं तवसा अएपाणं भावेमाणा विहरंति; परिसा निग्गया धम्मो कहिओ, तते णं तस्स धण्णस्स सत्थवाहस्स बहुजणस्स अंतिए एतमहुं सोचा णिसम्म इमेतारूवे अज्झत्थिते जाव समुपज्जित्था-एवं खलु भगवंतो जातिसंपन्ना इहमागया इह संपत्ता तं इच्छामि णं थेरे भगवंते वंदांमि नमंसांमि पहाते जाव सुद्धएपावेसांति मङ्गल्लाहं वत्थाहं पवरपरिहिए पायविहारचारेण जेणेव गुणसिले चेतिए जेणेव थेरा भगवंतो तेणेव उवागच्छति २, वंदति, नमंसति । तते णं थेरा धण्णस्स विचित्तं धम्ममातिक्खंति, तते णं से धण्णे सत्थवाहे धम्मं सोचा, एवं वदासी-सव्वाहामि णं भंते !, निग्गंथे पावयणे जाव पब्बतिए जाव बहूणि वासाणि सामन्नपरियागं पाउणित्ता भत्तं पच्चक्खातित्ता मासियाए संखेहणाए सट्ठि भत्ताहं अणसणाए छेदेह २ ता, कालमासे कालं किच्चा, सोहम्मे कएपे देवत्ताए उववन्ने; तत्थ णं अत्थेगतियाणं देवाणं चत्तारि पळिओवमाहं

ठिती पन्नत्ता, तत्थ णं धणणस्स देवस्स चत्तारि पलिओवमाहं ठिती पण्णत्ता, से णं धणणे देवे ताओ देवलो-
याओ आउक्खएणं, ठितीक्खएणं, भवक्खएणं, अणंतरं चयं चइत्ता महाविदेहे वासे सिद्धिहिति जाव सव्व-
हुक्खणमंतं करेहिति ॥ सूत्रम्-४७ ॥ जहा णं जंबू !, धणणेणं सत्थवाहेणं नो धम्मोत्ति वा जाव विजयस्स
तक्करस्स ततो विपुलाओ असण० ४ संविभागे कए नन्नत्थ सरीरसारक्खणट्ठाए; एवामेव जंबू !, जे णं
अमहं निग्गंथे वा २, जाव पव्वतिए समाणे ववगयणहाणुम्मदणं धमल्लालंकारविभूसे हमस्स ओरालिय-
सरीरस्स नो वन्नेहेउं वा, रूवहेउं वा, विसयहेउं वा, असणं ४ आहारमाहारेत्ति; नन्नत्थ णाणदंसणचरि-
त्ताणं वहणयाए; से णं इहलोए चेव बहूणं समणाणं, समणीणं, सावगाण य, साविगाण य, अच्चणिल्ले
जाव पज्जुवासणिल्ले भवत्ति; परलोएवि य णं नो बहूणि हत्थच्छेयणाणि य, कन्नच्छेयणाणि य, नासा-
च्छेयणाणि य, एवं हियउप्पायणाणि य, वसणुस्पाडणाणि य, उल्लंबणाणि य, पाविहिति अणातीयं च
णं अणवदगं दीहं जाव वीतिवत्तिस्सति जहा व से धणणे सत्थवाहे । एवं खलु जंबू !, समणेणं जाव
दोच्चस्स नायज्जयणस्स अयमट्ठे पण्णत्तेत्तिवेमि ॥ सूत्रम्-४८ ॥ चितीयं अज्झयणं समत्तं ॥ २ ॥

‘जहा णं’मित्यादिनाऽपि ज्ञातमेव ज्ञापनीये नियोजितं, ‘नन्नत्थ सरीरसारक्खणट्ठाए’त्ति-न शरीरसंरक्षणार्थादन्यत्र
तदर्थमेवेत्यर्थः ‘जहा व से धणणे’त्ति-दृष्टान्तनिगमनम् । इह पुनर्विशेषयोजनामिमामभिदधति बहुश्रुताः-इह राजगृह-
नगरस्थानीयं मनुष्यक्षेत्रं, धन्यसार्थवाहस्थानीयः साधुजीवः, विजयचौरस्थानीयं शरीरं, पुत्रस्थानीयो निरुपमनिरन्तरानन्द-

निबन्धनत्वेन संयमो, भवति ह्यसत्प्रवृत्तिकशरीरात्संयमविधातः, आभरणस्थानीयाः-शब्दादित्रिविधाः, तदर्थप्रवृत्तं हि शरीरं संयमविधाते प्रवर्तते, हडिबन्धस्थानीयं जीवशरीरयोरविभागेनावस्थानं, राजस्थानीयः कर्मपरिणामः, राजपुरुषस्थानीयाः कर्मभेदाः, लघुस्वकापराधस्थानीया मनुष्यायुष्कबन्धहेतवः, सूत्रादिमलपरिस्थानीयाः प्रत्युपेक्षणादयो व्यापाराः, यतो भक्तादिदानामावे यथासौ विजयः प्रश्रवणादिव्युत्सर्जनाय न प्रवर्तितवान्, एवं शरीरमपि निरशनं प्रत्युपेक्षणादिषु न प्रवर्तते; पान्थकस्थानीयो मुग्धसाधुः, सार्थवाहीस्थानीया आचार्याः; ते हि विवक्षितसाधुं भक्तादिभिः शरीरमुपष्टम्भयन्तं साध्वन्तरादुपश्रुत्योपालम्भयन्ति, विवक्षितसाधुनैव निवेदिते वेदनवैयावृत्यादिके भोजनकारणे परितुष्यन्ति चेति, पठ्यते च-“सिवसाहणेसु आहारविरहिओ जं न वट्टए देहो । तम्हा धणोव विजयं साहू तं तेण पोसेज्जा ॥”

‘एवं खल्वित्यादि निगमनं’ इतिशब्दः समाप्तौ ब्रवीमीति पूर्ववदेवेति ॥ ज्ञाताधर्मकथायां विवरणतो द्वितीय-
मध्ययनं समाप्तमिति ।

सा० १ शिवसाधनेषु आहारविरहितो यन्न प्रवर्तते देहः । तस्मात् धन्य इव विजयं साधुस्तत् तेन पोषयेत् ॥ १ ॥

॥ ३-अण्डकाख्यं ज्ञाताध्ययनम् ॥

अथ तृतीयमण्डकाख्यमध्ययनं, तस्य च पूर्वेण सहायं सम्बन्धः-अनन्तराध्ययने साभिष्वङ्गस्य निरभिष्वङ्गस्य च दोषगुणानभिदधता चारित्रशुद्धिविधेयतयोपदिष्टा, इह तु शङ्कितस्य निःशङ्कस्य च तानभिदधता संयमशुद्धेरेव हेतुभूता सम्यक्तत्त्वशुद्धिविधेयतयोपदिश्यते, इत्येवं संबन्धस्यास्येदमुपक्षेपसूत्रम्

*जति णं भंते !, समणेणं भगवया महावीरेणं दोच्चस्स अज्झयणस्स णायाधम्मकहाणं अयमट्ठे पन्नत्ते, तहअस्स अज्झयणस्स केअट्ठे पणत्ते !; *एवं खलु जंबू !, तेणं कालेणं २, चंपा नामं नयरी होत्था, वन्नओ; तीसे णं चंपाए नयरीए बहिया उत्तरपुरच्छिमे दिसीभाए सुभूमिभाए नामं उज्जाणे होत्था, सब्बोउय० सुरम्मे नंदणवणे इव सुहसुरभिसीयलच्छायाए समणुबद्धे, तस्स णं सुभूमिभागस्स उज्जाणस्स उत्तरओ एगदेसंमि मालुयाकच्छए वन्नओ, तत्थ णं एगा वरमंजरी दो पुट्टे परियागते पिट्ठुडीपंडुरे निव्वणे निरुवहए भिन्नमुट्ठिप्पमाणे मज्जरीअंडए पसवत्ति २, सतेणं पक्खवाएणं सारक्खमाणी संगोवमाणी संविट्ठे-माणी विहरत्ति; तत्थ णं चंपाए नयरीए दुवे सत्थवाहदारगा परिचसेत्ति, तं०-जिणदत्तपुत्ते य सागरदत्तपुत्ते य, सहजायया सहवड्ढियया सहपंसुकीलियया सहदारदरिसी अन्नमन्नमणुरत्तया अन्नमन्नमणुव्वयया अन्न-

१ ० न व्याख्यायते त० अ । * एतदन्तर्गतः पाठः 'अ' प्रतो नास्ति । २ ० मयुरी. अ ।

मन्त्रच्छंदाणुवत्तया अन्नमन्नाहियतिच्छिद्यकारया अन्नमन्नेसु गिहेसु किच्चाइं करणिज्जाइं पच्चणुभवमाणा विहरन्ति ॥ सूत्रम्-५०) ॥

‘जह ण’मित्यादि, ‘एवं खल्वित्यादि, प्रकृताध्ययनसूत्रं च समस्तं कण्ठ्यं नवरं, ‘सञ्चोउए’त्ति-सर्वं ऋतवो-वसन्तादयः, तत्संपाद्यकुसुमादिभावानां वनस्पतीनां समुद्भवात् यत्र तत्तथा; क्वचित्-‘सञ्चोउय’त्ति दृश्यते, तेन च ‘सञ्चोउय’पुष्पफलसमिद्धे इत्येतत्स्वचितं, अत एव सुरम्यं नन्दनवनं-मेरोद्धितीयवनं तद्वत् शुभा सुखा वा सुरभिः शीतला च या छाया तथा समनुबद्धं-व्याप्तं ‘दो पुट्टे’त्यादि, द्वे-द्विसंख्ये पुष्टे-उपचिते पर्यायेण-प्रसवकालक्रमेणागते पर्यायागते प्राकृतत्वेन यकारलोपात् परियागएत्ति भाणितं, पिष्टस्य-शालिलोद्वस्य उण्डी-पिण्डी तद्वत् पाण्डुरे ये ते तथा, निर्त्रणे-व्रणकै रहिते निरुपहते-वातादिभिरनुपहते भिन्ना-मध्यशुषिरा या मुष्टिः सा प्रमाणं ययोः ते भिन्नमुष्टिप्रमाणे मयूरी अण्डके मयूराण्डके न कुर्कुट्या अण्डके प्रसूते-जनयति, संरक्षयन्ती-पालयन्ती, सङ्कोपायन्ती-स्थगयन्ती, संवेष्टयन्ती-पोषयन्ती, सहजातौ जन्मदिनस्यैकत्वात् सहवृद्धौ-समेतयोर्वृद्धिमुपगतत्वात् सहापांशुक्रीडितकौ समानबालभावत्वात् सहदार-दर्शिनौ समानयौवनारम्भत्वात् सहैव-एकावसर एव जातकामविकारतया दारान्-स्वकीयेर, भार्ये तथाविधदृष्टिभिर्दृष्टवन्तौ, अथवा-सह-सहितौ सन्तौ अन्योऽन्यगृहयोद्वारे पश्यतः तत्प्रवेशनेनेत्येवंशीलौ यौ तौ तथा, एतच्चानन्तरोक्तं स्वरूपमन्योऽन्यानुरागे सति भवतीत्याह-अन्योऽन्यमनुरक्तौ-स्नेहवन्तौ अत एवान्योऽन्यमनुव्रजत इत्यन्योऽन्यानुव्रजौ, एवं छन्दोऽनुवर्त्तकौ-अभिप्रायानुवर्त्तिनौ एवं हृदयेऽस्मितकारकौ, ‘किच्चाइं करणीयाइं’ति-कर्त्तव्यानि यानि प्रयोजनानीत्यर्थः; अथवा-

कृत्यानि-नैतियकानि करणीयानि-कादाचित्कानि 'प्रत्यनुभवन्तौ'-विदधानौ ।

तते णं तेसिं सत्थवाहदारगणं अन्नया कयाई एगतओ सहियाणं समुवागयाणं सन्निसन्नाणं सन्नि-
विट्ठाणं इमेयारूवे मिहोक्कहासमुल्लावे समुप्पज्जित्था-जन्नं देवाणुप्पिया !, अम्हं सुहं वा, दुक्खं वा,
पव्वज्जा वा, विदेसगमणं वा, समुप्पज्जति तन्नं अमहेहिं एगयओ समेच्चा णित्थरियव्वं तिकहु अन्नमन्न-
मेयारूवं संगारं पडिसुणेंति २, सकम्मसंपउत्ता जाया यावि होत्था ॥ सूत्रम्-५१ ॥ तत्थ णं चंपाए
नयरीए देवदत्ता नामं गणिया परिवसह, अट्ठा जाव भत्तपाणा, चउसट्ठिकलापंडिया, चउसट्ठिगणिया-
गुणोववेया, अउणत्तीसं विसेसे रममाणी एक्कवीसरतिगुणप्पहाणा, बत्तीसपुरिसोवयारकुसला, णवंग-
सुत्तपडिबोहिया, अट्ठारसदेसीभासाविसारया, सिंगारागारचारूवेसा, संगयगयहसिय० ऊसियझया
सहस्सलंभा विदिन्नछत्तचामरबालवियणिया कन्नीरहप्पयाया यावि होत्था, बट्ठणं गणियासहस्साणं
आहेवच्चं जाव विहरति; तते णं तेसिं सत्थवाहदारगणं अन्नया कदाइ पुव्वावरण्हकालसमयंसि जिमिय-
सुत्तुत्तरागयाणं समाणाणं आयन्ताणं चोक्खाणं परमसुत्तिभूयाणं सुहासणवरगयाणं इमेयारूवे मिहो-
क्कहासमुल्लावे समुप्पज्जित्था, तं सेयं खल्ल अम्हं देवाणुप्पिया !, कल्लं जाव जलेंते विपुलं असणं ४
उवक्खड्ढावेत्ता, तं विपुलं असणं ४ धूवपुप्फगंधवत्थं गहाय देवदत्ताए गणियाए सट्ठिं सुभूमिभागस्स
उज्जाणस्स उज्जाणसिरिं पच्चणुभवमाणाणं विहरित्तए तिकहु अन्नमन्नस्स एयमट्ठं पडिसुणेंति २, कल्लं

पाउबभूए कोडुंबियपुरिसे सदावेंति २; एवं वदासी-गच्छह णं देवाणुप्पिया !, विपुलं असणं ४ उव-
क्खडेह २, तं विपुलं असणं ४ धूवपुप्फं गहाय जेणेव सुभूमिभागे उज्जाणे जेणेव णंदापुक्खरिणी तेणा-
मेव उवागच्छह २, नंदापुक्खरिणीतो अदूरसामंते थूणामंडवं आहणह २, आसितसम्मज्जितोवलित्तं
सुगंध जाव कलियं करेह २, अम्हे पड्डिवाल्लेमाणा २ चिट्ठह जाव चिट्ठति; तए णं सत्थवाहदारगा दोब्बपि
कोडुंबियपुरिसे सदावेंति २, एवं वदासी-खिप्पामेव लहुकरणजुत्तजोतिंयं समखुरवाल्लिहाणं समल्लिहिय-
तिक्खगगसिंघएहिं रययामयधंटसुत्तरज्जुपवरकंचणखचियणत्थपगगहोवगगहिंतेहिं नीलुप्पलकयामेलएहिं
पवरगोणजुवाणएहिं नाणामणिरयणकंचणधंटियाजालपरिक्खित्तं पवरलक्खणोववेयं जुत्तमेव पवहणं
उवणेह, तेऽवि तहेव उवणेंति; तते णं से सत्थवाहदारगा पहाया जाव सरीरा पवहणं दुरुहंति २, जेणेव
देवदत्ताए गणियाए गिहं तेणेव उवागच्छंति २ त्ता, पवहणातो पच्चोरुहति २, देवदत्ताए गणियाए गिहं
अणुपविसेंति; तते णं सा देवदत्ता गणिया सत्थवाहदारए एज्जमाणे पासति २, हट्ठ २ आसणाओ अब्भु-
ट्ठेति २, सत्तट्ठ पदातिं अणुगच्छति २, ते सत्थवाहदारए एवं वदासी-संदिसंतु णं देवाणुप्पिया !, किमिहा-
गमणप्पतोयणं !; तते णं ते सत्थवाहदारगा देवदत्तं गणियं एवं वदासी-इच्छामो णं देवाणुप्पिए !, तुम्हेहिं
सद्धिं सुभूमिभागस्स उज्जाणस्स उज्जाणसिरिं पच्चणुब्भवमाणा विहरित्तए, तते णं सा देवदत्ता तेसिं
सत्थवाहदारगणं एतमट्ठं पड्डिसुणेति २, पहाया कयकिच्चा किं ते पवर जाव सिरिसमाणवेसा जेणेव

सत्थवाहदारगा तेणेव समागया; तते णं ते सत्थवाहदारगा देवदत्ताए गणियाए सद्धि जाणं दुरुहति २, चंपाए नयरीए मज्झंमज्जेणं जेणेव सुभूमिभागे उज्जाणे जेणेव नंदापुक्खरिणी तेणेव उवागच्छति २, पचहणातो पच्चोरुहंति २, नंदापोक्खरिणीं ओगाहंति २, जलमज्जनं करेंति जलकीडं करेंति णहाया देव-
दत्ताए सद्धि पच्चुत्तरंति जेणेव धूणामंडवे तेणेव उवागच्छंति २, धूणामंडवं अणुपचिसंति २, सत्वालं-
कारविभूसिया आसत्था वीसत्था सुहासणवरगया देवदत्ताए सद्धि तं विपुलं असणं ४ धूवपुष्पगंधवत्थं
आसाएमाणा, वीसाएमाणा, परिभुंजेमाणा, एवं च णं विहरंति; ज्जिमियभुत्तुत्तरागयाविय णं समाणा
देवदत्ताए सद्धि विपुलातिं माणुस्सगाहं कामभोगाहं भुंजमाणा विहरंति ॥ सूत्रम्-५२ ॥

‘एगउ’त्ति-कच्चिदेकस्मिन् देशे सहितयोः-मिलितयोः समुपागतयोरेकतरस्य गृहे सन्निषण्योः-उपविष्टयोः संनिविष्टयोः-
संहततया स्थिरसुखासनतया च व्यवस्थितयोर्मिथः कथा-परस्परकथा तस्यां समुल्लापो-जल्पो यः स तथा समुदपद्यत, ‘समेच्च’
त्ति-समेत्य, पाठान्तरे-‘संहिच्च’त्ति संहृत्य सह संभूय, ‘संगारं’त्ति-सङ्केतं, ‘पडिसुणेंति’त्ति-अभ्युपगच्छतः । ‘चउसट्ठी’-
त्यादि, चतुःपष्टिकलाः गीतनृत्यादिकाः स्त्रीजनोचिता वात्स्यायनप्रसिद्धाः, चतुःपष्टिगणिकागुणाः आलिङ्गनादिकानाम
ष्टानां क्रियाविशेषाणां प्रत्येकमष्टमेदत्वात्, एतेऽपि वात्स्यायनप्रसिद्धाः; एवं विशेषादयोऽपि, ‘नवंगसुत्तपडिबोहिय’-
त्ति प्राग्वत् नवयौवनेति भावः । ‘संगयगयहसिय’ इत्येनेनेदं सूचितं, ‘संगयगयहसियमणियविहियविलाससलिल्यसंला-

वनिउणजुत्तोवयारकुसला' व्याख्या त्वस्य पूर्ववत्, वाचनान्तरे-त्विदमधिकं 'सुंदरथणजघणवयणचरणनयणलावणरुवजोवण-
 विलासकलिया' उच्छ्रितध्वजा सहस्रैर्भाट्यां लाभो यस्याः सा तथा, वितीर्णानि राज्ञा छत्रचामराणि बालवीजनिका च-
 चामरविशेषो यस्याः सा तथा, कर्णीरथः-प्रवहणविशेषस्तेन प्रयातं-गमनं यस्याः सा तथा कर्णीरथो हि ऋद्धिमतां केषां-
 चिदेव भवतीति सोऽपि तस्या अस्तीत्यतिशयप्रतिपादनार्थोऽपिशब्द इति, स्थूणाप्रधानो वस्त्राच्छादितो मण्डपः स्थूणामण्डपः
 'आहणह'त्ति-निवेशयतेति भावः, 'लघुकरणे'त्यादि, लघुकरणं गमनादिका शीघ्रक्रिया दक्षत्वमित्यर्थः तेन युक्ता ये
 पुरुषास्तैर्योजितं-यन्त्रयूपादिभिः सम्बन्धितं यत्तथा प्रवहणमिति सम्बन्धः, पाठान्तरेण-'लघुकरणजुत्तएहि'ति तत्र
 लघुकरणेन-दक्षत्वेन युक्तौ-योजितौ यौ तौ तथा ताभ्यां, ककार इह स्वार्थिकः, गोयुवभ्यां युक्तमेव प्रवहणमुपनयतेति
 सम्बन्धः, समखुरवालधानौ-समानशफुच्छौ समे-तुल्ये लिखिते-शस्त्रेणापनीतबाह्यत्वके तीक्ष्णे शृङ्गे ययोस्तौ तथा, ततः
 कर्मधारयः, ताभ्यां; वाचनान्तरे-'जंबूणयमयकलात्रजुत्तपइविसिद्धएहि' जम्बूनदमयौ-सुवर्णमयौ कलापौ-कण्ठाभरणविशेषौ
 योक्त्रे च-यूपेन सह कण्ठसंयमनरज्जू प्रतिविशिष्टे ययोस्तौ च तथा ताभ्यां, रजतमयौ-रूप्यविकारौ घण्टे ययोस्तौ तथा,
 सूत्ररज्जुके-कार्पासिकसूत्रदवरक्रमदयौ वरकनकखचिते ये नस्ते-नासिकान्यस्तरज्जुके तयोः प्रग्रहेण-रश्मिना अवगृहीतकौ-
 बद्धौ यौ तथा ततः कर्मधारयोऽतः ताभ्यां, नीलोत्पलकृतापीडाभ्यां आपीडः,-शेखरः, प्रवरगोयुवभ्यां, नानामणिरत्न-
 काञ्चनघण्टिकाजालेन परिक्षिप्तं प्रवरलक्ष्णोपेतं, वाचनान्तरेऽधिकमिदं 'सुजातजुगजुत्तउज्जुगपसत्थसुविरइयनिम्मियं'ति तत्र
 सुजातं-सुजातदारुमयं युगं-यूपः युक्तं-संगतं ऋजुकं-सरलं प्रशस्तं-शुभं सुविरचितं-सुघटितं निर्म्मितं-निवेशितं यत्र तत्तथा,

युक्तमेव-सम्बद्धमेव प्रवहणं-यानं परिदक्षगन्त्रीत्यर्थः, 'किन्ते जाव सिरी' त्यादि व्याख्यातं धारिणीवर्णके ।

तते णं ते सत्थवाहदारगा पुब्बावरणहकालसमयंसि देवदत्ताए गणियाए सद्धिं धूणामंडवाओ पडिनि-
क्खमंति २, हत्थसंगेल्लीए सुभूमिभागे बहूसु आलिघरएसु य, कयलीघरेसु य, लयाघरएसु य, अच्छण-
घरएसु य; पेच्छणघरएसु य, पसाहणघरएसु य, मोहणघरएसु य, सालघरएसु य, जालघरएसु य, कुसुम-
घरएसु य; उज्जाणसिरिं पच्चणुभवमाणा विहरंति ॥ सूत्रम्-५३ ॥ तते णं ते सत्थवाहदारया जेणेव से
मालुयाकच्छए तेणेव पहारेत्थ गमणाए, तते णं सा वणमजरी ते सत्थवाहदारए एजमाणे पासति २ भीया
तत्था० महया २ सदेणं केकारवं विणिम्मुयमाणी २, मालुयाकच्छाओ पडिनिक्खमति २, एगंसि रुक्ख-
मालयंसि ठिच्चा ते सत्थवाहदारए मालुयाकच्छयं च अणिमिसाए दिट्ठीए पेहमाणी २; चिट्ठति । तते णं
ते सत्थवाहदारगा अणमन्नं सदावेंति २, एव वदासी-जहा णं देवाणुप्पिया !, एसा वणमजरी अम्हे एज-
माणा पासित्ता भीता तत्था तसिया उव्विग्गा पलाया महता २, सदेणं जाव अम्हे मालुयाकच्छयं च
पेच्छमाणी २, चिट्ठति तं भवियन्वमेत्थ कारणेणं तिकट्टु मालुयाकच्छयं अंतो अणुपविंसंति २, तत्थ णं दो
पुट्ठे परियागये जाव पासित्ता अन्नमन्नं सदावेंति २, एवं वदासी-सेयं खलु देवाणुप्पिया !, अम्हे इमे वण-
मजरीअंडए साणं जाइमंताणं कुक्कुडियाणं अंडएसु अ पक्खिवावेत्तए, तते णं ताओ जातिमन्ताओ

कुक्कुडियाओ ताए अंडए सए य अंडए सएणं पक्खवाएणं सारक्खमाणीओ संगोवेमाणीओ विहरि-
स्संति, तते णं अमहं एत्थं दो कीलावणगा मऊरपोयगा भविस्संति त्तिक्कुअन्नमन्नस्स एतमहं पडिसुणेंति
२, सए सए दासचेडे सदावेति २; एवं वदासी-गच्छह णं तुब्भे देवाणुणुप्पिया !, इमे अंडए गहाय सगाणं
जाइमंताणं कुक्कुडीणं अंडएसु पक्खिवह जाव तेवि पक्खिवेति, तते णं ते सत्थवाहदारगा देवदत्ताए
गणियाए सद्धिं सुभूमिभागस्स उज्जाणस्स उज्जाणसिरिं पच्चणुभवमाणा विहरित्ता तसेव जाणं दुरूढा समाणा
जेणेव चंपानयरीए जेणेव देवदत्ताए गणियाए गिहे तेणेव उवागच्छंति २, देवदत्ताए गिहं अणुपविसंति
२, देवदत्ताए गणियाए विपुलं जीवियारिहं पीइदाणं दलयंति २, सक्कारेंति २, सम्माणेंति २, देवदत्ताए
गिहातो पडिनिक्खमंति २; जेणेव सयाइं २, गिहाइं तेणेव उवागच्छंति २, सकम्मसंपउत्ता जाया यावि
होत्था ॥ सूत्रम्-५४ ॥ तते णं जे से सागरदत्तपुत्ते सत्थवाहदारए से णं कल्लं जाव जलेंते जेणेव से
वणमऊरीअंडए तेणेव उवागच्छति २, तंसि मऊरीअंडयंसि संकिंते वितिगिच्छासमावन्ने भेय
समावन्ने कल्लुससमावन्ने किंनं ममं एत्थ किलावणमऊरीपोयए भविस्सति उदाहु णो भविस्सइ त्तिक्कु,
तं मउरीअंडयं अभिक्खणं २, उव्वत्तेति, परियत्तेति, आसारेति, संसारेति, चालेति, फंदेइ, घट्टेति,
खोभेति, अभिक्खणं २, कन्नमूलंसि दिट्ठियावेति; तते णं से मऊरीअंडए अभिक्खणं २, उव्वत्तिज्जमाणे
जाव दिट्ठियावेज्जमाणे पोच्चे जाते यावि होत्था; तते णं से सागरदत्तपुत्ते सत्थवाहदारए अन्नया कयाइं

जेणेव से मऊरअंडए तेणेव उवागच्छति २ तं मऊरीअंडयं पोबडमेव पासति २, अहो णं ममं एस
 कीलावणए मऊरीपोयए ण जाए त्तिकहु ओहतमण जाव द्वियायति । एवामेव समणाउसो !, जो अम्हं
 निगंगंथो वा, निगंगंथी वा, आयरियउवज्झयाणं अंतिए पव्वतिए समाणे पंचमहव्वएसु जाव छल्लीविनि-
 काएसु निगंगंथे पावयणे संकिते जाव कलुससमावन्ने से णं इह भवे चेव बहूणं समणाणं बहूणं समणीणं
 सावगाणं साविगाणं हीलणिल्ले, निंदणिल्ले, खिसणिल्ले, गरहणिल्ले, परिभवणिल्ले, परलोएविय णं
 आगच्छति बहूणि दंडणाणि य जाव अणुपरियट्टए ॥ सूत्रम्-५५ ॥ तते णं से जिणदत्तपुत्ते जेणेव
 से मऊरीअंडए तेणेव उवागच्छति २, तंसि मऊरीअंडयंसि निस्संकिंते, सुवत्तए णं मम एत्थ कीलावणए
 मऊरीपोयए भविस्सती त्तिकहु तं मऊरीअंडयं अभिक्खणं २, नो उव्वत्तेत्ति जाव नो टिट्ठियावेति;
 तते णं से मऊरीअंडए अणुव्वत्तिज्जमाणे जाव अटिट्ठियाविज्जमाणे तेणं कालेणं तेणं समएणं
 उब्भिन्ने मऊरिपोयए एत्थ जाते, तते णं से जिणदत्तपुत्ते तं मऊरपोयं पासति २ हट्ट तुट्ठे मऊरपोसए
 सद्दावेति २, एवं वदासी-तुब्भे णं देवाणुप्पिया !, इमं मऊरपोयं बहूहिं मऊरपोसणपाउग्गेहिं दव्वेहिं
 अणुपुब्बेणं सारक्खमाणा संगोवेमाणा संवेड्डुह नहुल्लगं च सिक्खावेह; तते णं ते मऊरपोसणा जिणद-
 त्तस्स पुत्तस्स एतमडं पडिसुणेंति २, तं मऊरपोयं गेण्हंति जेणेव सए गिहे तेणेव उवागच्छंति २, तं
 मथूरपोयं जाव नहुल्लगं सिक्खावेंति । तते णं से मऊरपोयए उम्मुक्कवालभावे विन्नाय० जोव्वणग०

लक्खणवंजण० माणुस्माणप्पमाणपडिपुन्न० पक्खपेहुणकलावे विचित्तपिच्छे सतचंदए नीलकंठए नच्चण-
सीलए एगाए चप्पुडियाए कयाए समाणीए अणेगतिं नट्टुल्लगसयातिं केकारवसयाणि य करेमाणे विह-
रति, तते णं ते मऊरपोसगा तं मऊरपोयगं उम्मुक्क जाव करेमाणं पासित्ता२, तं मऊरपोयगं गेणहंति२,
जिणदत्तस्स पुत्तस्स उवणेंति, तते णं से जिणदत्तपुत्ते सत्थवाहदारए मउरपोयगं उम्मुक्क जाव करेमाणं
पासित्ता हट्टुट्ठे तेसिं विपुलं जीवियारिहं पीतिदाणं जाव पडिविसज्जेइ, तए णं से मऊरपोतए जिणद-
त्तपुत्तेणं एगाए चप्पुडियाए कयाए समाणीए णंगोलाभंगसिरोधरे सेयावंगे गिणहइ अवयारियपइन्नपक्खे
उक्खित्तचंदकातियकलावे केक्काइयसयाणि विमुच्चमाणे णच्चइ, तते णं से जिणदत्तपुत्ते तेणं मउरपोयएणं
चंपाए नयरीए सिंघाडग जाव पहेसु सतिएहि य साहस्सिएहि य सयसाहस्सिएहि य पणिएहि य जयं
करेमाणे विहरति । एवामेव समणाउसो !, जो अम्मं निगंगंथो वा निगंगंथी वा पव्वतिए समाणे पंचसु
महव्वएसु छसु जीवनिकाएसु निगंगंथे पाववणे निस्संकिंते निक्कंखिए निव्वित्तिगिच्छे से णं इह भवे चेव
बहूणं समणाणं समणीणं जाव वीतिवत्तिस्सति । एवं खलु जंबू !, समणेणं० णायाणं तच्चस्स अज्झयणस्स
अयमट्ठे पन्नत्तेत्ति बेमि ॥ सूत्रम्-५६ ॥ तच्च नायज्झयणं समत्तं ॥ ३ ॥

‘हत्थसंगेल्लीए’ति-अन्योऽन्यं हस्तावलम्बनेन, ‘आलिघरसु य कयलिघरएसु य’-आलीकदलयौ-वनस्पतिविशेषौ,
‘लताघरएसु य’ लताः-अशोकादिलताः ‘अच्छणघरएसु य’-अच्छणंति-आसनं, ‘पेच्छणघरएसु य’-प्रेक्षणं-प्रेक्षणकं,

'पसाहणघरएसु य'-प्रसाधनं-मण्डनं, 'मोहणघरएसु य'-मोहनं-निधुवनं, 'सालघरएसु य'-सालाः-शाखाः, अथवा-
 शाला-वृक्षविशेषाः, 'जालघरएसु य'-जालगृहं-जालकान्वितं, 'कुसुमघरएसु य'-कुसुमप्रायवनस्पतिगृहेष्वित्यर्थः,
 क्वचित्कदलीगृहादिपदानि यावच्छब्देन सूच्यन्त इति, शङ्कितः-किमिदं निष्पत्स्यते न वेत्येवं विकल्पवान् काङ्क्षितः-
 तत्फलाकाङ्क्षावान् कदा निष्पत्स्यते इतो विवक्षितं फलमित्यौत्सुक्यवानित्यर्थः, विचिकित्सितः-जातेऽपीतो मयूरपोतेऽतः,
 किं मम क्रीडालक्षणं फलं भविष्यति न वेत्येवं फलं प्रति शङ्कावान्; किमुक्तं भवति?, -भेदसमापन्नो मतेर्द्वधाभावं प्राप्तः
 सद्भावासद्भावविषयविकल्पव्याकुलित इति भावः, क्लृप्तसमापन्नो-मतिमालिन्यमुपगतः, एतदेव लेशत आह-'किन्न'मित्यादि,
 उद्धर्तयति-अधोदेशस्योपरिकरणेन परिवर्तयति-तथैव पुनः स्थापनेन 'आसारयति'-ईषत्स्वस्थानत्याजनेन, 'संसारयति'-
 पुनरीषत्स्वस्थानात् स्थानान्तरनयनेन चालयति-स्थानान्तरनयनेन स्पन्दयति-क्वचिच्चलनेन, घट्टयति-हस्तस्पर्शनेन,
 क्षोभयति-ईषद्भूमिमुत्कीर्य तत्प्रवेशेन, 'करणमूलसि'ति-स्वकीयकर्णसमीपे धृत्वा, 'टिट्टियावेति'-शब्दायमानं करोति,
 'पोचडं'ति-असारं, हीलनीयो गुरुकुलाद्युद्धट्टनतः निन्दनीयः कुत्सनीयो-जनमध्ये गर्हणीयः-समक्षमेव
 च परिभवनीयोऽनभ्युत्थानादिभिः, मयूरपोषका ये मयूरान् पुष्णन्ति । 'नट्टुल्लगं'ति-नाट्यं, 'विन्नाये'त्यादौ 'विन्नाय-
 परिणयमेते जौषणगमणुपते लक्खणवंजणगुणोववेए' इत्येवं दृश्यं, मानेन-विष्कम्भतः उन्मानेन-बाहल्यतः प्रमाणेन च-
 आयामतः परिपूर्णौ पक्षौ 'पेहुणकलावि'ति-मयूरान्नकलापश्च यस्य स तथा, विचित्राणि पिच्छानि शतसंख्याश्च चन्द्रका
 यस्य स तथा, वाचनान्तरे विचित्राः-पिच्छेष्णवसक्ताः संबद्धाश्चन्द्रका यस्य स विचित्रपिच्छावसक्तचन्द्रकः नीलकण्ठको

नर्तनशीलकः चण्डिका-प्रतीता केकायितं-मयूराणां शब्दः एकस्यां चण्डिकायां कृतायां सत्यां 'गंगोलाभंगसिरो-
हरि'ति-लाङ्गुलाभङ्गवत्-सिंहादिपुच्छवक्त्रीकरणमिव शिरोधरा-ग्रीवा यस्य स तथा, स्वेदापन्नो-जातस्वेदः श्वेतापाङ्गो वा
सितनेत्रान्तः अवतारितो-शरीरात्पृथक्कृतौ प्रकीर्णौ-विकीर्णपिच्छौ पक्षौ यस्य स तथा, ततः पदद्वयस्य कर्मधारयः; उत्क्षिप्तः-
ऊङ्क्रीकृतश्चन्द्रकादिकः-चन्द्रकप्रभृतिकमयूराङ्गकविशेषोपेतश्चन्द्रकै रचितैर्वा कलापः-शिखण्डो येन स तथा, केकायितशतं-
शब्दविशेषशतं, 'पणिर्एहि'ति-पणितैः-व्यवहारैर्होदादिभिरित्यर्थः; 'एवमेवे'त्यादि उपनयवचनमिति, भवन्ति चात्र गाथाः-
'जिणवरमासियभावेसु भावसच्चेसु भावओ मइमं नो कुज्जा संदेहं संदेहोऽणत्थहेउत्ति ॥ १ ॥ निस्संदेहत्तं पुण गुणहेउं जं तओ
तयं कजं । एत्थं दो सिद्धिसुया अंडयगाही उदाहरणं ॥ २ ॥ कत्थइ मइदुब्बेण तव्विहायरियविरहओ वा वि । नेयगहण-
त्तणेणं च नाणावरणोदएणं ॥ ३ ॥ हेउदाहरणासंभवे य सइ सुट्ठु जं न बुज्झिज्जा । सव्वन्नुमयमवितहं तहावि इह वितए
मइमं ॥ ४ ॥ अणुवकयपराणुगहपरायणा जं जिणा जगप्पवरा । जियरागदोसमोहा य णन्नहावाइणो तेण ॥ ५ ॥”

विवरणतः समासमिदं तृतीयमध्ययनं ।

१ सा. जिणवरभाषितेषु भावेषु भावसत्येषु भावतो मतिमान् । न कुर्यात् संदेहं संदेहोऽनर्थहेतुरिति ॥ १ ॥ निस्संदेहत्वं पुनर्गुणहेतुर्यत्तस्मिन् कार्ये
अत्र द्वौ श्रेष्ठिस्तौ अण्डकग्राहिणालुदाहरणं ॥ २ ॥ क्वचित् मतिदौर्बल्येन तद्विधाचार्यविरहतो वापि । ज्ञेयगहनत्वेन ज्ञानावरणोदयेन च ॥ ३ ॥ हेतु-
दाहरणासंभवे च सति सुष्ठु यन्न बुध्येत । सर्वज्ञमतवितथं तथापि इति चिन्तयेत् मतिमान् ॥ ४ ॥ अनुपकृतपराबुद्धपरायणा यद् जिना जगत्प्रवराः ।
जितरागद्वेषमोहाश्च नान्यथावादिनस्तेन ॥ ५ ॥

॥ ४-श्रीकूर्माख्यं ज्ञाताध्ययनम् ॥

—८५—

अथ कूर्माभिधानं चतुर्थमध्ययनं विव्रियते, अस्य चायं पूर्वोक्त सहाभिसम्बन्धः—अनन्तराध्ययने प्रवचनार्थेषु शङ्कितशङ्कितयोः प्राणिनोदोषगुणानुक्ताविह तु पञ्चेन्द्रियेषु गुप्तागुप्तयोस्तावेवाभिधीयेते इत्येवंसम्बन्धस्यास्येदमुपक्षेपादिस्त्रयम्—

जति णं भंते !, समणेणं भगवया महावीरेणं नायाणं तच्चस्स नायज्झयणस्स अयमेदं पन्नत्ते, चउ-
तथस्स णं नायाणं के अट्ठे पन्नत्ते !; एवं खलु जंबू !, तेणं कालेणं २, वाणारसी नामं नयरी होत्था, वन्नओ;
तीसे णं वाणारसीए नयरीए बहिया उत्तरपुरच्छिमे दिसिभागे, गंगाए महानदीए, मयंगतीरद्वहे, नामं दहे
होत्था; अणुपुब्बसुजायवप्पगंभीरसीयलजले, [अच्छविमलसलिलपलिच्छेत्ते, संछन्नपत्तपुष्फपलासे,] बउट्टु-
प्पलपउमकुमुयनलिणसुभगसोगंधियपुंडरीयमहापुंडरीयसयपत्तसहसपत्तकेसरपुष्फोवचिए, पासादीए ४,
तत्थ णं बहूणं मच्छाण य कच्छभाण य गाहाण य मगराण य सुंसुमाराण य सहयाण य साहस्सियाण य
सयसाहस्सियाण य जूहाइं निब्भयाइं निरुत्तिवगाइं सुहंसुहेणं अभिरममाणगतिं २ विहरंति, तस्स णं
मयंगतीरद्वहस्स अदूरसामंते एत्थ णं महं एगे मालुयाकच्छए होत्था वन्नओ, तत्थ णं दुवे पावसिया-
लगा परिवसंति, पावा चंडा, रोद्धा, तल्लिच्छा, साहसिया, लोहितपाणी, आमिसत्थी, आमिसाहारा,
आमिसप्पिया, आमिसलोला, आमिसं गवेसमाणा, रत्तिं वियालचारिणो, दिया पच्छन्नं चावि, चिट्ठंति;
१८

तते णं ताओ मयंगतीरदहताओ अन्वया कंदाइं सूरियंसि चिरथामियंसि लुलियाए संझाए पविरलमाणु-
संसि णिसंतपडिणिसंतंसि समाणंसि दुवे कुम्मगा आहारं गवेसमाणा सणियं २, उत्तरंति;
तस्सेव मयंगतीरदहस्स परिपेरंतेणं सञ्चतो समंता परिघोलेमाणा २, विट्ति कप्पेमाणा विहरंति; तय-
णंतरं च णं ते पावसियालगा आहारत्थी जाव आहारं गवेसमाणा मालुयाकच्छयाओ पडिनिकल्लमंति २
त्ता, जेणेव मयंगतीरे दहे तेणेव उवागच्छंति तस्सेव मयंगतीरदहस्स परिपेरंतेणं परिघोलेमाणा २, विट्ति
कप्पेमाणा विहरंति; तते णं ते पावसियाला ते कुम्मए पासंति २, जेणेव ते कुम्मए तेणेव पहारेत्थ गम-
णाए, तते णं ते कुम्मगा ते पावसियालए एज्जमाणे पासंति २, भीता तत्था तसिया उव्विग्गा संजात-
भया हत्थे य पादे य गीवाए य सएहिं २, काएहिं साहरंति २, निच्चला निष्फंदा तुसिणीया संचिहुंति; तते
णं ते पावसियालया जेणेव ते कुम्मगा तेणेव उवागच्छंति २ ते कुम्मगा सञ्चतो समन्ता उव्वतेंति, परि-
यत्तेंति, आसारेंति, संसारेंति चालेंति, घट्टेंति, फंदेंति, खोभेंति; नहेहिं आलुपंति, दंतेहि य अक्खोडेंति, नो
चेव णं संचाएंति तेसि कुम्मगाणं सरीरस्स आवाहं वा, पवाहं वा, उप्पाएत्तए छविच्छेयं वा
करेत्तए; तते णं ते पावसियालया एए कुम्मए दोब्बंति तच्चंति सञ्चतो समंता उव्वतेंति जाव नो चेव णं
संचाएन्ति करेत्तए, ताहे संता तंता परितंता निव्विन्ना समाणा सणियं २, पच्चोसक्केंति, एगंतमवक्कमंति,

निचला निष्फंदा तुसिणीया संचिह्ति; तत्थ णं एगे कुम्मगे ते पावसियालए चिरंगते दूरंगए जाणिता
 सणियं २, एगं पायं निच्छुभति; तते णं ते पावसियाला तेणं कुम्मएणं सणियं २ एगं पायं नीणियं
 पासंति २, ताए उक्किहाए गईए सिग्घं चवलं तुरियं चंडं जतिणं वेगितं जेणेव से कुम्मए तेणेव उवाग-
 च्छंति २, तस्स णं कुम्मगस्स तं पायं नखेहिं आलुं पंति, दंतेहिं अक्खोडंति, ततो पच्छा मंसं च सोणियं
 च आहारेंति २, तं कुम्मगं सब्वतो समंता उव्वतेंति जाव नो चैव णं संचाहन्ति करेत्तए ताहे दोच्चं पि
 अवक्कमंति एवं चत्तारि वि पाया जाव सणियं २, गीवं णीणेति, तते णं ते पावसियालगा तेणं कुम्मएणं
 गीवं णीणियं पासंति २, सिग्घं चवलं ४ नहेहिं दंतेहिं कवालं विहाडेंति २, तं कुम्मगं जीवियाओ वव-
 रोवेंति २ मंसं च सोणियं च आहारेंति, एवामेव समणाउसो ! जो अम्हं निगंगंथो वा २, आयरियउव-
 ज्झायाणं अंतिए पव्वतिए समाणे पंच(से) इंदिया अगुत्ता भवंति से णं इह भवे चैव बहूणं समणाणं
 ४ हीलणिज्जे परलोगेऽविय णं आगच्छति बहूणं दंडणाणं जाव अणुपरियट्ठति, जहा से कुम्मए अगुत्ति-
 दिए, तते णं ते पावसियालगा जेणेव से दोच्चए कुम्मए तेणेव उवागच्छंति २ तं कुम्मगं सब्वतो
 समंता उव्वतेंति जाव दंतेहिं अक्खुडेंति जाव करेत्तए, तते णं ते पावसियालगा दोच्चं पि तच्चं पि जाव
 नो संचाएन्ति तस्स कुम्मगस्स किंचि आवाहं वा विवाहं वा जाव छविच्छेयं वा करेत्तए ताहे संता
 तंता परितंता निव्विन्ना समाणा जामेव दिंसि पाउब्भुता तामेव पडिगया, तते णं से कुम्मए ते

पावसियालए चिरंगए दूरंगए जाणित्ता सणियं २ गीवं नेणेति २ दिसावलोयं केरइ २ जमगसमगं
चत्तारिवि पादे नीणेति २ ताए उक्किट्टाए कुम्मगईए वीइवयमाणे २ जेणेव मयंगतीरइहे तेणेव उवागच्छइ
२ मित्तनातिनियगसयणसंबंधिपरियणेणं सद्धिं अभिसमन्नागए यावि होत्था, एवामेव समणाउसो ! जो
अम्हं समणो वा २ पंच से इंदियातिं गुत्तातिं भवंति जाव जहा उ से कुम्मए गुत्तिंदिए । एवं खल्ल
जंबू ! समणेणं भगवया महावीरेणं चउत्थस्स नायज्झयणस्स अयमट्ठे पणत्तेत्ति बेमि ॥ सूत्रम्-५७ ॥
चउत्थं नायज्झयणं समत्तं ॥ ४ ॥

‘जई’त्यादि, सुगमं सर्वं, नवरं ‘मयंगतीरइहे’त्ति-मृतगङ्गा यत्र देशे गङ्गाजलं व्यूढमासीदिति,
‘आनुपूर्व्येण’-परिपाद्या सुष्ठु जाता वप्राः-तटा यत्र स तथा गम्भीरं-अगाधं शीतलं जलं यत्र स तथा ततः पदद्वयस्य
कर्मधारयः, क्वचिदिदमधिकं दृश्यते ‘अच्छविमलसलिलपलिच्छन्ने’ प्रतीतं नवरं भृतत्वात्प्रतिच्छन्नः-आच्छादितः, क्वचित्तु-
‘संछन्ने’त्यादिस्त्वचनादिदं दृश्यं ‘संछन्नपउमपत्तमिसण्णाले’ संछन्नानि आच्छादितानि पद्मैः पद्मैश्च-पद्मिनीदलैः विशानि-
पद्मिनीमूलानि मृणालानि च-नलिननालानि यत्र स तथा; क्वचिदेवं पाठः-‘संछन्नपत्तपुप्फपलासे’ संछन्नैः पद्मैः-पद्मिनी-
दलैः पुष्पपलाशैश्च-कुसुमदलैर्यः स तथा ‘बहुउप्पलकुप्पुयनलिणसुमसोगंधियपुंडरीयमहापुंडरीयसयपत्तसहस्सपत्तकेसरफुल्लो-
वइए’ बहुभिरुत्पलादिभिः केसरप्रधानैः फुल्लैः-जलपुष्पैरुपचितः-समुद्रो यः स तथा, तत्रोत्पलानि नीलोत्पलादीनि कुमुदानि-
चन्द्रबोध्यादीनि पुण्डरीकाणि-सितपद्मानि शेषाणि लोकरूढाऽत्रसेयानि ‘छप्पयपरिसुज्जमाणकमले अच्छविमल-

सलिलपथपुण्ये'-अच्छं च विमलं च यत्सलिलं-जलं पथ्यं-हितं तेन पूर्णः, 'परिहृत्थभमंतमच्छकच्छभअणेगस-
उणगणमिहुणपविचरिए'-'परिहृत्थ'त्ति दूसा अमन्तो मत्स्याः कच्छपाश्च यत्र स तथा अनेकानि शकुनगणानां मिथुनानि
प्रविचरितानि यत्र स तथा, ततः पदद्वयस्य कर्मधारयः, 'पासाईए दरिसणिजे अभिरुवे पडिरुवे' इति प्राग्वत्, 'पावे'त्यादि,
पापो पापकारित्वात् चण्डो क्रोधनत्वात् रौद्रो भीषणाकारतया तत्तद्विषयितं वस्तु लब्धुमिच्छत इति तल्लिप्सु साहसिकी-
साहसात् प्रवृत्तौ लोहितौ पाणी-अग्रिमौ पादौ ययोस्तौ तथा, लोहितपानं वा अनयोरस्तीति लोहितपानिनौ, आमिपं-मांसादि-
कर्मण्यतः-प्रार्थयतो यौ तौ तथा, आमिपाहारौ-मांसादिभोजिनौ आमिपप्रियौ-वल्लभमांसादिकौ आमिपलोलौ आमिपलम्पटौ
आमिपं गवेपयमाणौ सन्तौ रात्रौ-रजन्यां विकाले च-सन्ध्यायां चरत इत्येवंशीलौ यौ तौ तथा, दिवा प्रच्छन्नं चापि
तिष्ठतः । 'सूरिए' इत्यादि, सूर्ये-भास्करे 'चिरास्तमिन्ते' अत्यन्तास्तं गते 'लुल्लितायां' अतिक्रान्तप्रायायां सन्ध्यायां
'पविरलमाणुस्संसि निसंतपडिनिसंतसि'त्ति कोऽर्थः-प्रविरलं किल मानुषं सन्ध्याकाले यत्र तत्र देशे आसीत् तत्रापि निशा-
न्तप्रतिनिशान्ते-अत्यन्तं भ्रमणाद्विरते निशान्तेषु वा-गुहेषु प्रतिनिशान्ते-विश्रान्ते अत्यन्तजनसञ्चारविरह इत्यर्थः
'समाणंसि'त्ति सति आबाधा-ईषद्धाधां प्रबाधां-प्रकृष्टां बाधां व्यावाधां वा छविच्छेदं-शरीरच्छेदं, श्रान्तौ-शरीरतः
खिन्नौ तान्तौ-मनसा परितान्तौ-उभयतः, 'ताए उक्किट्टाए'-इह एवं दृश्यं-'तुरियाए, चवलाए, चंडाए, सिग्घाए,
उड्डुयाए, जयणाए, छेयाए'त्ति; तत्र उत्कृष्टा-कूर्माणां यः स्वगत्युत्कर्षः तद्वती त्वरितत्वं, मनस औत्सुक्यात् चपलत्वं,

कायस्य चण्डत्वं, संरम्भारब्धत्वात् शीघ्रत्वं, अत एव उद्धृतत्वं अशेषशरीरावयवकम्पनात्, जयनीत्वं शेषकूर्मगतिजेवृत्तात् छेकत्वमपायपरिहारनैपुण्यादिति । ज्ञातोपनयनिगमने च कण्ठ्ये, केवलं 'आयरियउवज्ज्ञायाणं अंतिए पवइए समाणे' इत्यत्र विहरतीति शेषो द्रष्टव्यः, विशेषोपनयनमेवं कार्य-इह कूर्मस्थानीयौ साधू शृगालस्थानीयौ रागद्वेषौ, ग्रीवापञ्चमपादचतुष्टय-स्थानीयानि पञ्चेन्द्रियाणि, पादग्रीवाप्रसारणस्थानीयाः शब्दादिविषयेष्विन्द्रियप्रवृत्तयः, शृगालप्राप्तिस्थानीयो रागद्वेषोद्भवः, पादादिच्छेदकूर्ममरणस्थानीयानि रागादिजनितकर्मप्रभवानि तिर्यग्नरनरकजातिभवेषु नानाविधदुःखानि, पादादिगोपनस्थानीया इन्द्रियसंलीनता, शृगालाग्रहणलक्षणा रागाद्यनुत्पत्तिः, मृतगङ्गानदप्रवेशुलया निर्वाणप्राप्तिरिति । इह गौथा-'विसएसु इंदिआइं रुंमंता रागदोसनिम्मुक्का । पावंति निव्वुइसुहं कुम्मुव मयंगदहसोक्खं ॥ १ ॥ अवरं उ अणत्थपरंपरा उ पावेंति पापकम्मवसा । संसारसागरगया गोमाउगगसियकुम्मोव ॥ २ ॥' इति ज्ञातधर्मकथायां समाप्तमिदं चतुर्थमध्ययनम् ॥ ४ ॥

॥ ५-श्रीशैलकाख्यं ज्ञाताध्ययनम् ॥

अथ पञ्चमं शैलकाख्यं ज्ञाताध्ययनं विव्रियते, अस्य च पूर्वेण सहायं सम्वन्धः-पूर्वत्रासंलीनेन्द्रियेतरयोरनर्थार्थविकृतौ इह तु पूर्वमसंलीनेन्द्रियो भूत्वाऽपि यः पश्चात्संलीनेन्द्रियो भवति तस्यार्थप्राप्तिरभिधीयत इत्येवंसम्बन्धस्यास्येदं सूत्रं—

१ सा०—विषयेभ्य इन्द्रियाणि सन्धन्तो रागद्वेषविमुक्ताः । प्राप्नुवन्ति निर्द्वैतिसुखं कूर्म इव मृतगङ्गाद्दसौख्यम् ॥ १ ॥ अपरे त्वनर्थपरम्परास्तु प्राप्नुवन्ति पापकर्मवशाः । संसारसागरगता गोमायुप्रस्तकूर्म इव ॥ २ ॥

जति णं भंते !, समणेणं भगवया महावीरेणं चउत्थस्स नायज्झणस्स अयमट्ठे पन्नत्ते; पंचमस्स णं
 भंते !, नायज्झयणस्स के अट्ठे पन्नत्ते ?; एवं खलु जंबू !, तेणं कालेणं २ बारवती नामं नयरी होत्था;
 पाईणपडीणायया, उदीणदाहिणविच्छिन्ना, नवजोयणविच्छिन्ना, दुवालसजोयणायामा, धणवइमति-
 निम्मिया, चामीयरपवरपागारणाणामणिपंचवन्नकविसीसगसोहिया, अलयापुरिसंकासा, पमुतियपक्की-
 लिया, पच्चक्खं देवलोयभूता; तीसे णं बारवतीए नयरीए बहिया उत्तरपुरच्छिमे विसीभाए रेवतगे नाम
 नाम पन्वए होत्था, तुंगे, गगणतलमणुलिहंतसिहरे, णाणाविहगुच्छगुम्भमलयावल्लिपरिगते, हंसमिगम-
 यूरकौंचसारसचक्रवायमयणसालकोइलकुलोववेए, अणेगतडकडगवियरउज्झरयपवायपढभारसिहरपउरे,
 अच्छरगणदेवसंघचारणविज्जाहरमिहुणसंविचिन्ने, निच्चच्छणए, दसारवरवीरपुरिसेतेलोक्कवलवगाणं सोमे
 सुभगे पियदंसणे सुरूवे पासातीए ४; तस्स णं रेवयगस्स अदूरसामंते एत्थ णं णंदणवणे नामं उज्जाणे
 होत्था, सन्वोउयपुप्फलसमिद्धे रम्मे नंदणवणप्पगांसे पासातीए ४; तस्स णं उज्जाणस्स बहुमज्झदेसभाए
 सुरप्पिए नामं जक्खाययणे होत्था, दिब्बे वन्नओ; तत्थ णं बारवतीए नयरीए कण्हे नामं वासुदेवे राया
 परिवसति, से णं तत्थ समुद्विजयपामोक्खाणं दसण्हं दसाराणं, बलदेवपामोक्खाणं, पंचण्हं महावीराणं
 उगगसेणपामोक्खाणं, सोलसण्हं राईसहस्साणं पज्जुन्नपामोक्खाणं, अद्दुट्ठाणं कुमारकोडीणं संघपामो-
 क्खाणं, सट्ठीए दुद्धंतसाहस्सीणं वीरसेणपामोक्खाणं, एक्कवीसाए वीरसाहस्सीणं महासेनपामोक्खाणं,

छप्पन्नाए बलवगसाहस्सीणं, रुप्पिणीपामोक्खाणं वत्तीसाए महिलासासाहस्सीणं, अणंगसेणापामोक्खाणं अणेगाणं गणियासाहस्सीणं, अन्नोसिं च बहूणं ईसरत्तलवर जाव सत्थवाहपभिईणं वेयड्डुगिरिसायरेरंतस्स य दाहिणड्डुभरहस्स [य] बारवतीए नयरीए आहेवच्चं जाव पालेमाणे विहरति ॥ सुत्रम्-५८ ॥

‘जह ण’मित्यादि, सर्वं सुगमं, नवरं ‘धणवहमइनिम्माय’त्ति-धनपतिः-वैश्रमणस्तन्मत्या निर्मापिता-निरूपिता, अलकापुरी-वैश्रमणेपुरी प्रमुदितप्रक्रीडिता तद्वासिजनानां प्रमुदितप्रक्रीडितत्वात् रैवतकः-उज्जयन्तः ‘चक्कवाग’त्ति-चक्र-वाकः, ‘मयणसाल’त्ति-मदनसारिका अनेकानि तटानि कटकाश्च-गण्डशैला यत्र स तथा; ‘विअर’त्ति-विवराणि च अवज्झराश्च-निर्झरविशेषाः प्रपाताश्च-भृगवः प्राग्भाराश्च-ईषदवनता गिरिदेशाः शिखराणि च-कूटानि प्रचुराणि यत्र स तथा, ततः कर्मधारयः । अप्सरोगणैः-देवमण्डैः, चारणैः-जङ्घाचाराणादिभिः, साधुविशेषैर्विद्याधरमिथुनैश्च, ‘संविचिण्णे’-त्ति-संविचरित आसेवितो यः स तथा; ‘नित्यं’-सर्वदा, ‘क्षणा’-उत्सन्ना यत्रासौ नित्यक्षणिः कः केषामित्याह-‘दशाराः’-समुद्रविजयादयः तेषु मध्ये वरास्त एव वीरा-धीरपुरुषा ये ते तथा ‘तेलोक्कवलवगाणं’-त्रैलोक्यादपि बलवन्तोऽतुलब-लनेभिनाथयुक्तत्वात् ये ते तथा ते च ते चेति तेषां ।

तस्स णं बारवईए नयरीए थावच्चा णामं गाहावतिणी परिवसति अड्डा जाव अपरिभूता, तीसे णं थावच्चाए गाहावतिणीए पुत्ते थावच्चापुत्ते णामं सत्थवाहदारए होत्था सुकुमालपाणिपाए जाव सुरूवे, तते णं

सा थावच्चागाहावहणी तं दारयं सातिरेगअट्ठवासजाययं जाणित्ता सोहणंसि तिहिकरणक्खत्तामुहुत्तंसि
 कलायरियस्स उवणेंति, जाव भोगसमत्थं जाणित्ता बत्तीसाए इब्भकुलबालियाणं एगदिवसेणं पाणि
 नेणहवेंति बत्तीसतो दाओ जाव बत्तीसाए इब्भकुलबालियाहिं सद्धिं विपुल सद्धफरिसरसरुपवन्नगंधे जाव
 सुंजमाणे विहरति । तेणं कालेणं २, अरहा अरिट्ठेमी सो चेव वण्णओ; दसधणुस्सेहे नीलुप्पलगवल-
 गुलियअयसिक्कुसुमप्पगासे, अट्टारसहिं समणसाहस्सीहिं सद्धिं संपरिवुढे, चत्तालीसाए अज्जियासाह-
 स्सीहिं सद्धिं संपरिवुढे; पुब्बाणुपुण्वि चरमाणे जाव जेणेव बारवती नगरी, जेणेव रेवयगपब्बए, जेणेव
 नंदणवणे उज्जाणे, जेणेव सुरप्पियस्स जक्खस्स जक्खाययणे, जेणेव असोगवरपायवे, तेणेव उवागन्धइ
 २, अहापडिख्वं उग्गहं ओगिणिहत्ता संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरति; परिसा निग्गया,
 धम्मो कहिओ । तते णं से कण्हे वासुदेवे इमीसे कहाए लद्धेहे समणे कोडुंबियपुरिसे सद्धावेति २, एवं
 चदासी-खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया !, सभाए सुहम्माए मेघोघरसियं गंभीरं महुरसद्धं, कोमुदितं भेरिं
 तालेह; तते णं ते कोडुंबियपुरिसा कण्हेणं वासुदेवेणं एवं बुत्ता समाणा हट्ठ जाव मत्थए अंजलिं कट्ठ-एवं
 सामी !, तहत्ति जाव पडिसुणेंति २, कण्हस्स वासुदेवस्स अंतियाओ पडिनिक्खमंति २, जेणेव सहा
 सुहम्मा जेणेव कोमुदिया भेरी तेणेव उवागन्धंति तं मेघोघरसियं गंभीरं महुरसद्धं कोमुदितं भेरिं तालेंति ।
 ततो निद्धमहुरगंभीरपडिसुएणंपिव सारहएणं बलाहएणंपिव अणुरसियं भेरीए, तते णं तीसे कोमुदि-

याए भेरियाए तालियाए समाणीए बारवतीए नयरीए, नवजोयणविच्छिन्नाए, दुवालसजोयणायामाए, सिंघाङ्गतियचउक्कचकरकंदरदरीए, विवरकुहरगिरिसिहनगरगोउरपासातदुवारभवणदेउलपडिसुयासय-सहस्ससंकुलं सद्दं करेमाणे, बारवतिं नगरिं सडिंभतरबाहिरियं सब्वतो समंता से सद्दे विप्पसरित्था; तते णं बारवतीए नयरीए नवजोयणविच्छिन्नाए, बारसजोयणायामाए, समुद्विजयपामोक्खा, दसदसारा जाव गणियासहस्साइं कोसुदीयाए भेरीए सद्दं सोच्चा, णिसम्म, हट्टतुन्ना जाव पहाया आविद्धवग्घारिय-मल्लदामकलावा अहतवत्थचंदणोक्किन्नगायसरीरा अप्पेगतिया हयगया एवं गयगया रहसीयासंदमाणीगया अप्पेगतिया पायविहारचारेणं पुरिसवग्गुरापखित्ता कण्हस्स वासुदेवस्स अंतियं पाउब्भवित्था । तते णं से कण्हे वासुदेवे, समुद्विजयपामोक्खे दस दसारे जाव अंतियं पाउब्भवमाणे पासति, पासित्ता, हट्टतुट्ट जाव कोडुंबियपुरिसे सद्दावेति २; एवं वयासी-खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया !, चाउरिंणिणीं सेणं सज्जेह विजयं च गंधहत्थि उवट्टवेह, तेवि तहत्ति उवट्टवेति; जाव पज्जुवासंति ॥ सूत्रम्-५९ ॥

‘वत्तीसओ दाओ’-द्वात्रिंशत्प्रासादाः, द्वात्रिंशत्सुवर्णकोट्य इत्यादिको दायो-दानं वाल्यो; यथा मेघकुमारस्य ‘सो चेव वणणओ’ति । आहगरे, तित्थगरे इत्यादियो महावीरस्य अभिहितः । ‘गवल’ति-महिष्य-शृङ्गं गुलिका-नीली गवलस्य वा गुलिका गवलगुडिका अतसी-मालवकप्रसिद्धो घान्यविशेषः, ‘कोमुइयं’ति-उत्सववाद्यं क्वचित्सामुदायिकीमिति पाठः तत्र सामुदायिकी-जनमीलकप्रयोजना । ‘निद्धमहुरगं भीरपडिसुएणं पिब’ति-स्निग्धं

मधुरं गम्भीरं प्रतिश्रुतं-प्रतिशब्दो यस्य स तथा तेनेव, केनेत्याह-‘शारदिकेन’-शरत्कालजातेन, ‘बलाहकेन’-मेघेना-
 नुरसितं-शब्दायितं भेर्याः, शृङ्गाटकादीनि प्राग्वत्; गोपुरं-नगरद्वारं, प्रासादो-राजगृहं, द्वाराणि प्रतीतानि, भवनानि-
 गृहाणि, देवकुलानि-प्रतीतानि तेषु याः ‘पडिसुय’चि-प्रतिश्रुताः-प्रतिशब्दकास्तासां यानि शतमहस्त्राणि-लक्षास्तैः
 संकुला या सा तथा तां कुर्वन्, कामित्याह-द्वारकावतीं नगरीं; कथंभूतामित्याह-सडिंभतरवाहिरियं’ति-सहाभ्यन्तरेण-
 मध्यभागेन बाहिरिकया च-प्राकाराद्वर्हिर्नगरदेशेन या सा तथा साम्यन्तरवाहिरिका तां, ‘से’-इति स भेरीसम्बन्धी शब्दः,
 ‘विप्पसरित्थ’चि-विप्रासरत् ‘पामोक्खाइ’ ति-प्रमुखाः, ‘आविद्धवगघारियमल्लदामकलाव’ति-परिहितप्रलम्बपुष्प-
 मालासमूहा इत्यादिर्वर्णकः प्राग्वत् । ‘पुरिसवग्गुरापखित्ता’-वागुरा-मृगबन्धनं वागुरेव वागुरा समुदायः ।

थावच्चापुत्तेवि णिग्गए जहा मेहे तहेव धम्मं सोच्चा, णिसम्म; जेणेव थावच्चा गाहावतिणी तेणेव उवा-
 गच्छति २, पायग्गहणं करेति जहा मेहस्स तहा चेव णिवेयणा जाहे नो संचाएति, विसयाणुलोमाहि य,
 विसयपडिक्खेहि य, बहूहिं आघवणाहि य, पन्नवणाहि य, सन्नवणाहि य, विन्नवणाहि य आघवित्तए
 वा ४ ताहे अकामिया चेव थावच्चापुत्तदारस्स निक्खमणमणुमन्नित्था नवरं निक्खमणाभिसेयं पासामो;
 तए णं से थावच्चापुत्ते तुसिणीए संचिट्ठइ, तते णं सा थावच्चा आसणाओ अब्भुट्ठेति २, महत्थं,
 महग्घं, महरिहं, रायरिहं पाहुहं गेण्हति २, भित्त जाव संपरिबुडा जेणेव कण्हस्स वासुदेवस्स भवणवर-
 पडिबुवारदेसभाए तेणेव उवागच्छति ३; पडिहारदेसिएणं मग्गेणं जेणेव कण्हे वासुदेवे तेणेव उवर्गि-

च्छति २, करगलवद्धावेति २; तं महत्थं, महर्घं, महरिहं, रायरिहं पाहुडं उवणेह २; एवं वदासी-एवं
खलु देवाणुप्पिया !, मम एगे पुत्ते थावचापुत्ते, नामं दारए इहे जाव से णं संसारभयउन्विग्गे इच्छति
अरहओ अरिट्ठनेमिस्स जाव पव्वतित्तए; अहणं निक्खमणसक्कारं करेमि, इच्छामि णं देवाणुप्पिया !,
थावचापुत्तस्स निक्खममाणस्स छत्तमउडचामराओ य विदिन्नाओ; तते णं कणहे वासुदेवे थावचागाहा-
वतिणीं एवं वदासी-अच्छाहि णं तुमं देवाणुप्पिए !, सुनिब्बुया वीसत्था, अहणं सयमेव थावचापुत्तस्स
दासगस्स निक्खमणसक्कारं करिस्सामि; तते णं से कणहे वासुदेवे चाउरंणिणीए सेणाए विजयं हत्थिरयणं
दुरूढे संमाणे जेणेव थावचाए गाहावतिणीए भवणे तेणेव उवागच्छति २, थावचापुत्तं एवं वदासी मा-
णं तुमे देवाणुप्पिया !, सुंढे भवित्ता पव्वयाहि, सुंजाहि णं देवाणुप्पिया ! विउले माणुस्सए कामभोए
मम बाहुच्छायापरिग्गहिए; केवलं देवाणुप्पियस्स अहंणो संचाएमि, वाउकायं उवरिमेणं गच्छमाणं
निवारित्तए, अण्णे णं देवाणुप्पियस्स जे किंचिवि आवाहं वा वावाहं वा उप्पाएति तं सव्वं निवारिमि;
तते णं से थावचापुत्ते कणहेणं वासुदेवेणं एवं वुत्ते समाणे, कणहं वासुदेवं एवं वयासी-जइ णं तुमं देवा-
णुप्पिया !, मम जीवियंतकरणं मच्चुं एल्लमाणं निवारिसि, जरं वा सरीरूवविणासिणिं सरीरं वा अहव-
यमाणिं निवारिसि, तते णं अहं तव बाहुच्छायापरिग्गहिए विउले माणुस्सए कामभोगे सुंजमाणे विह-
रामि; तते णं से कणहे वासुदेवे थावचापुत्तेणं एवं वुत्ते समाणे थावचापुत्तं एवं वदासी-एए णं देवाणु-

पिप्या !, दुरतिक्रमणिज्जा णो खलु सक्का सुबल्लिएणावि देवेण वा, दाणवेण वा, णिवारित्तए णत्तथ अप्पणो
 कम्मक्खएणं, तं इच्छामि णं देवाणुप्पिया !, अन्नाणमिच्छत्तअविरहकसायसंचियस्स अत्तणो कम्मक्खयं
 करित्तए, तते णं से कणहे वासुदेवे थावच्चापुत्तेणं एवं वुत्ते समाणे कोडुंबियपुरिसे सदावेति २, एवं वदासी-
 गच्छह णं देवाणुप्पिया !, बारवतीए नयरीए सिंघाडगतिगचउक्कच्चर जाव हत्थिखंधवरगया महया २,
 सद्देणं उग्घोसेमाणा २, उग्घोसणं करेह-एवं खलु देवा० थावच्चापुत्ते संसारभउव्विग्गे भीए जम्ममण-
 रणाणं इच्छति अरहतो अरिदुनेमिस्स अंतिए मुंढे भवित्ता पव्वइत्तए, तं जो खलु देवाणुप्पिया !, राया
 वा, जुयराया वा, देवी वा, कुमारे वा, ईसरे वा, तलवरे वा, कोडुंबिय०, मांडबिय०, इब्भसेट्टिसेणावइस-
 त्थवाहे वा, थावच्चापुत्तं पव्वयंतमणुपव्वयति तस्स णं कणहे वासुदेवे अणुजाणति, पच्छातुरस्सविंसे
 मित्तनातिनियगसंबधिपरिजणस्स जोगखेमं वट्टमाणं पडिवहति ति कट्टु घोसणं घोसेह जाव घोसंति, तते
 णं थावच्चापुत्तस्स अणुराएणं पुरिससहस्सं निक्खमणाभिमुहं ण्हायं सन्वालंकारविभूसियं पत्तेयं २, पुरिस-
 सहस्सवाहिणीसु सिवियासु दुरूढं समाणं मित्तणातिपरिवुडं थावच्चापुत्तस्स अंतियं पाउब्भयं; तते णं से
 कणहे वासुदेवे पुरिससहस्समंतियं पाउब्भवमाणं पासति २, कोडुंबियपुरिसे सदावेति २, एवं वदासी
 जहा मेहस्स निक्खमणाभिसेओ तहेव सेयापीएहिं ण्हावेति २, जाव अरहतो अरिदुनेमिस्स छत्ताइच्छत्तं
 पडाणातिपडागं पासंति २, विज्जाहरचारणे जाव पासित्ता, सीवियाओ पच्चोरुहंति; तते णं से कणहे

वासुदेवे थावचापुत्तं पुरओ काउं जेणेव अरिहा अरिट्टनेमी सव्वं तं चैव आभरणं०, तते णं से थावचा-
गाहावहणी हंसलक्खणेणं पडगसाडएणं आभरणमल्लालंकारे पडिच्छइ हारवारिधारछिन्नमुत्तावल्लिप्पगा-
सातिं अंसूणि विणिम्मुंचमाणी २; एवं वदासी-जतियव्वं जाया !, घडियव्वं जाया !, परिक्कमियव्वं जाया !,
अस्सि च णं अट्टे णो पमादेयव्वं, जामेव दिसिं पाउब्भूता तामेव दिसिं पडिगया; तते णं से थावचापुत्ते
पुरिससहस्सेहिं सद्धिं सयमेव पंचमुट्ठियं लोयं करेति जाव पव्वतिए । तते णं से थावचापुत्ते अणगारे
जाते, ईरियासमिए भासासमिए जाव विहरति; तते णं से थावचापुत्ते अरहतो अरिट्टनेमिस्स तहारूवाणं
थेराणं अंतिए सामाहयमाइयातिं चोइस पुव्वाइं अहिज्जति २, बहूहिं जाव चउत्थेणं विहरति । तते णं
अरिहा अरिट्टनेमी थावचापुत्तस्स अणगारस्स तं इव्भाइयं अणगारसहस्सं सीसत्ताए दलयति, तते णं
से थावचापुत्ते अन्नया कयाइं अरहं अरिट्टनेमिं वंदति, नमंसति २; एवं वदासी-इच्छामि णं भंते !,
तुभेहिं अब्भणुन्नाते समाणे सहस्सेणं अणगारेणं सद्धिं बहिया जणवयविहारं विहरित्तए; अहासुहं
देवाणुप्पिआ !, तते णं से थावचापुत्ते अणगारसहस्सेणं सद्धिं तेणं उरालेणं [उरालेणं] उग्गेणं पय-
त्तेणं पग्गहिएणं बहिया जणवयविहारं विहरति ॥ सूत्रम्-६० ॥

‘नन्नत्थ अप्पणो कम्मखएणं’ति-न इति यदेतन्नमरणादिवारणशक्तेर्निषेधनं तदन्यत्रात्मना कृतात् आत्मनो वा
सम्बन्धिनः कर्मक्षयात्, आत्मना क्रियमाणं आत्मीयं वा कर्मक्षयं वर्जयित्वेत्यर्थः; ‘अज्ञाने’त्यादि, ‘अप्पणा अप्पणो वा

कम्मन्वत्त्वयं - करित्तए'त्ति - कर्मण इह षष्ठी द्रष्टव्या; 'पच्छाउरस्से'त्यादि, पश्चाद् अस्मिन् राजादौ प्रव्रजिते सति
 आतुरस्यापि च द्रव्याद्यभावाद्दुःस्थस्य 'से' - तस्य तदीयस्येत्यर्थः मित्रज्ञातिनिजकसम्बन्धिपरिजनस्य योगक्षेमवार्त्तमानी
 प्रतिवहति, तत्रालब्धस्येष्टिमतस्य वस्तुनो लाभो योगो लब्धस्य परिपालनं क्षेमस्ताभ्यां वर्त्तमानकालभ्रत्रा वर्त्तमानी वार्त्ता
 योगक्षेमवार्त्तमानी, तां - निर्वीहं राजा करोतीति तात्पर्यं; 'इतिकट्टु' - इतिकृत्वा इति हेतोरेवंरूपामेव वा घोषणां घोषयत - कुरुत,
 'पुरिस्ससहस्स'मित्यादि, इह पुरुषसहस्रं स्नानादिविशेषणं थावच्चापुत्रस्यान्तिके प्रादुर्भूतमिति सम्बन्धः; 'विज्जाहरचारणे'त्ति -
 इह 'जंमए य देवे वीइवयमाणे इत्यादि' द्रष्टव्यं, एवमन्यदपि मेघकुमारचरितानुसारेण पूरयित्वाऽध्येतव्यमिति । 'ईरिया-
 ससि'इत्यादि, इह यावत्करणादिदं दृश्यं, "एसणासमिए आयाणमंडमत्तनिक्वेवणासमिए" - आदानेन - ग्रहणेन सह
 माण्डमात्राया - उपकरणलक्षणपरिच्छदस्य या निक्षेपणा - मोचनं तस्यां समितः - सम्यक्प्रवृत्तिमान्, 'उच्चारपासवणखेलसिंघाण-
 जल्लपारिद्धावणियासमिए' - उच्चारः - पुरीषं, प्रश्रवणं - मूत्रं, खेलो निष्ठीवनं, सिङ्गानो - नासामलः, जल्लः - शरीरमलः; 'मणसमिए,
 वयसमिए, कायसमिए;' - चित्तादीनां कुशलानां प्रवर्तक इत्यर्थः; 'मणगुत्ते, वहगुत्ते, कायगुत्ते;' - चित्तादीनामशुमानां
 निषेधकः; अत एवाह - गुत्ते - योगपेक्षया, गुत्तिदिए - इन्द्रियाणां विषयेष्वसत्प्रवृत्तिनिरोधात्, 'गुत्तवंभचारी' - वसत्यादि-
 नवन्नद्यचर्यगुप्तियोगात्, अकोहे ४, कथमित्याह - सन्ते - सौम्यमूर्तित्वात्, पसन्ते - कषायोदयस्य विफलीकरणात्, उपसन्ते
 कषायोदयाभावात्, परिनिब्बुडे - स्वास्थ्यातिरेकात्, अणासवे - हिंसादिनिवृत्तेः अममे - ममेत्युल्लेखस्याभिष्वङ्गतोऽप्य-
 सद्भावात्, 'अकिंचणे' - निर्द्रव्यत्वात्, छिन्नगंगे - मिथ्यात्वादिभावग्रन्थिच्छेदात्, निरुवलेवे - तथाविधबंधहेत्वभावेन तथा-

विधकर्मनुपादानात्, एतदेवोपमानैरुच्यते-‘कंसपाईव मुक्तोए’-बन्धहेतुत्वेन तोयाकारस्य स्नेहस्याभावात्; ‘संखो’ इव निरंजणे’-रञ्जनस्य रागस्य कर्तुमशक्यत्वात्, ‘जीवो विव अप्पडिहयगई’-सर्वत्रोचित्येनास्वलितविहारित्वात्; ‘गगणमिव निरालंबणे’-देशग्रामकुलादीनामनालम्बकत्वात्, ‘वायुरिव अपडिबद्धे’-क्षेत्रादौ प्रतिबन्धाभावेनोचित्येन सततविहारित्वात्, ‘सारयसलिलं सुद्रहिये’-शाब्जलक्षणगड्डलत्ववर्जनात्, ‘पुक्खरपत्तंपिव निरुलेवे’-पद्मपत्रमिव भोगाभिलाषलेपाभावात्, ‘कुम्मो इव गुत्तिदिए’ कूर्मः-कच्छपः, ‘खग्गविसाणं व एगजाए’-खड्गिः-आरण्यः पशुविशेषः, तस्य विषाणं-शृङ्गं तदेकं भवति, तद्वदेकीजातो योऽसंगतः सहायत्यागेन स तथा; ‘विहग इव विप्पमुक्के’-आलयाप्रतिबन्धेन, ‘भारंडपक्खीव अप्पमत्ते’-भारण्डपक्षिणो हि एकोदराः पृथग्ग्रीवा अनन्यफलमक्षिणो जीवद्वयरूपा भवन्ति, ते च सर्वदा चकितचित्ता भवन्तीति, ‘कुंजरो इव सोडीरे’-कर्मशत्रुसैन्यं प्रति शूर इत्यर्थः, ‘वसभो इव जायथामे’-आरोपितमहाव्रतभारबहनं प्रति ‘जातबलो निर्वाहकत्वात्, ‘सीहो इव दुद्धरिसे’-दुद्धर्षणीयः उपसर्गमृगः, ‘मंदरो इव निप्पकंप्पे’-परीषद्वपवने; ‘सागरो इव गंभीरे’-अतुच्छचित्तत्वात्, ‘चंदो इव सोमलेसे’-शुभपरिणामत्वात्, ‘सुरो इव दित्तेए’-परेषां क्षोभकत्वात्, ‘जच्चकंचणं व जायरुवे’-अपगतदोषलक्षणकुद्रव्यत्वेनोत्पन्नस्वभावः, ‘वसुधरा इव सब्बासविसहो’-पृथ्वीवत् शीतातापाद्यनेकविधस्पर्शक्षमः, ‘सुहुयहुयासणोव तेजसा जलंते’-घृतादितर्पितवैश्वानरवत् प्रभया दीप्यमानः, ‘नत्थिणं तस्स भगवंतस्स कत्थइ पडिबंधो भवइ’-नास्त्ययं पक्षो यदुत तस्य (भगवतः) प्रतिबन्धो भवति; ‘से य पडिबंथे चउविहं पणंत्ते, तंजहांदवओ ४, ‘दवओ-सचित्ताचित्तमीसेसु, खेत्तओ-गामे वा, नगरे वा, रण्णे वा, खले वा, अंगणे वा’; खलं-धान्यमलनादिस्थ-

ण्डिलं, 'कालओ समए वा आवलियाए वा-असंख्यातसमयरूपायां, 'आणापाणूए वा'-उच्छ्वासनिश्वासकाले, थोवे वा-ससो-
च्छ्वासरूपे, खणे वा-बहुतरोच्छ्वासरूपे, लवे वा-सप्तस्तोकरूपे, घुहूचें वा-लवसप्तसप्ततिरूपे; 'अहोरत्ते वा, पक्खे वा, मासे वा,
अयणे वा' दक्षिणायनेतररूपे प्रत्येकं षण्मासप्रमाणे संवत्सरे वा, 'अनतरे वा दीहकालसंज्ञो' युगादौ । 'भावओ कोहे वा
४, भये वा हासे वा हास्ये ह्वे वा', 'एवं तस्स न भवइ'-एवमनेकधा तस्य प्रतिबन्धो न भवति, 'से णं भगवं वासीचंद-
णकप्पे'-वास्यां चन्दनकल्पो यः स तथा, अपकारिणोऽप्युपकारकारीत्यर्थः, वासीं वा अङ्गुल्लेदनप्रवृत्तां चन्दनं कल्पयति यः
स तथा, 'समतिणमणिलेहुकंचणे समसुहुकखे'-समानि उपेक्षणीयतया तृणादीनि यस्य स तथा, 'इहलोगपरलोगऽपडिबद्धे
जीवियमरणे निरवकखे संसारपासामी कम्मनिग्घायणट्ठाए अब्भुट्ठिए एवं च णं विहरइ'ति ।

तेणं कालेणं, तेणं समएणं, सेलगपुरे नामं नगरं होत्था, सुभूमिभागे उज्जाणे, सेलए राया, पउमावती
देवी, मंडुए कुमारं जुवराया; तस्स णं सेलगस्स पंथगपामोक्खा पंच मंतिसया होत्था, उप्पत्तियाए वेणइ-
याए ४ उक्खेया, रज्जधुरं चित्तयंति । थावच्चापुत्ते सेलगपुरे समोसडे, राया णिग्गतो धम्मकहा, धम्मं सोच्चा,
जहा णं देवाणुप्पियाणं अंतिए बह्वे उग्गा भोगा जाव चइत्ता हिरन्नं जाव पव्वइत्ता, तथा णं अहं नो
संचाएमि पव्वत्तिए, अहन्नं देवाणुप्पियाणं अंतिए पंचाणुव्वइयं जाव समणोवासए जाव अहिगयजीवाजीवे
जाव अप्पाणं भवेमाणे विहरति; पंथगपामोक्खा पंच मंतिसया समणोवासया जाया, थावच्चापुत्ते
बहिया जणवयविहारं विहरति । तेणं कालेणं २, सोगंधिया नाम नयरी होत्था, वन्नओ; नीलासोए

उज्जाने वन्नओ, तत्थ णं सोगंधियाए नयरीए सुदंसणे नामं नगरसेही परिवसति अहे जाव अपरिभूते ।
तेणं कालेणं २, सुए नामं परिब्वायए होत्था; रिउब्बेयज्जुब्बेयसामवेयअथव्वणवेयसट्ठितंतकुसले,
संखसमए लद्धे, पंचजमपंचनियमजुत्तं सोयमूलयं दसप्पयारं परिब्वायगधम्मं दाणधम्मं च, सोयधम्मं
च, तित्थाभिसेयं च, आघवेमाणे पन्नवेमाणे धाउरत्तवत्थपवरपरिहिए तिदंडकुडियेछत्तछल्लु(करोडिय-
छणाल) यंकुसपवित्तयकेसरीहत्थगए परिब्वायगसहस्सेणं सट्ठिं संपरिबुडे जेणेव सोगंधियानगरी,
जेणेव परिब्वायगावसहे, तेणेव उवागच्छइ २; परिब्वायगावसहंसि भंडगनिक्खेवं करेइ २ ता, संखसम-
एणं अप्पाणं भावेमाणे विहरति । तते णं सोगंधियाए सिंघाडग० बहुजणो अन्नमन्नस्स एवमाइक्खइ-एवं
खल्लु सुए परिब्वायए इह हव्वमागते जाव विहरइ, परिसा निगगया सुदंसणो निगगए; तते णं से सुए
परिब्वायए तीसे परिसाए सुदंसणस्स य अन्नेसिं च बहूणं संखाणं परिकहेति-एवं खल्लु सुदंसणा !, अम्मं
सोयमूलए धम्मं पन्नत्ते सेऽविय सोए दुविहे पं०, तं०-दव्वसोए य, भावसोए य; दव्वसोए य उदएणं
मट्ठियाए य, भावसोए दव्वमेहि य मंतेहि य; जन्नं अम्मं देवाणुप्पिया !, किंचि असुई भवति तं सव्वं सज्जो
पुढवीए आलिप्पति, ततो पच्छा सुद्धेण वारिणा पक्खालिज्जति, ततो तं असुई सुई भवति; एवं खल्लु
जीवा जलाभिसेयपूयप्पाणो अविग्घेणं सगं गच्छंति, तते णं से सुदंसणे सुयस्स अंतिए धम्मं सोचा

हृष्टे सुयस्स अंतियं सोयमूल्यं धम्मं गेणहति २, परिच्चायए विपुलेण असण ४ वत्थ ० पडिलासैमाणे जाव
 विहरति । तते णं से सुए परिच्चायगे सोगंधियाओ नगरीओ निगच्छति २ त्ता, बहिया जणवयविहारं
 विहरति । तेणं कालेणं २, थावच्चापुत्तस्स समोसरणं, परिसा निग्गया, सुदंसणेवि णीह, थावच्चापुत्तं
 वंदति, नमंसति २; एवं वदासी-सुदंसणा !, विणयमूले धम्मं पन्नत्ते १, तते णं थावच्चापुत्ते सुदंसणेणं एवं वुत्ते
 समाणे सुदंसणं एवं वदासी-सुदंसणा !, विणयमूले धम्मं पन्नत्ते, सेविय विण ० वुविहे पं ०, तं ०-अगार-
 विणए, अणगारविणए य; तत्थ णं जे से अगारविणए से णं पंच अणुव्वयार्ति, सत्त सिक्खावयार्ति,
 एक्कारस्स उवासगपडिमाओ; तत्थ णं जे से अणगारविणए से णं पंच महव्वयाहं, तंजहा-सव्वातो
 पाणातिचायाओ वेरमणं, सव्वाओ सुसावायाओ वेरमणं, सव्वातो अदिन्नादाणातो वेरमणं, सव्वाओ
 मेहुणाओ वेरमणं, सव्वाओ परिग्गहाओ वेरमणं, सव्वाओ राहभोयणाओ वेरमणं जाव मिच्छा-
 वंसणसह्लाओ वेरमणं, दसविह पच्चक्खाणे बारस भिक्खुपडिमाओ, इच्चेणं वुविहेणं विणयमूलएणं
 धम्मं अणुपुब्बेणं अट्टकम्मपगंडीओ त्ववेत्ता लोयग्गपइहाणे भवंति; तते णं थावच्चापुत्ते सुदंसणं एवं
 वदासी-तुब्बे णं सुदंसणा !, किंमूलए धम्मं पन्नत्ते १, अम्हाणं देवाणुप्पिया !, सोयमूले धम्मं पन्नत्ते
 जाव सग्गं गच्छंति, तते णं थावच्चापुत्ते सुदंसणं एवं वदासी-सुदंसणा !, से जहा नामए केह पुरिसे एणं
 महं रुहिरकयं वत्थं रुहिरेण चेव धोवेज्जा, तते णं सुदंसणा !, तस्स रुहिरकयस्स वत्थस्स रुहिरेण चेव

पक्खालिज्जमाणस्स अत्थि काइ सोही !, णो तिण्ठे समंठे; एवामेव सुदंसणा !, तुभंमपि पाणातिवाएणं जाव मिच्छादंसणसल्लेणं नत्थि सोही जहा तस्स रुहरिकयस्स वत्थस्स रुहारेणं चेव पक्खालिज्जमाणस्स नत्थि सोही; सुदंसणा !, से जहा णामए केइ पुरिसे एगं महं रुहरिकयं वत्थं सल्लियाखारेणं अणुलिपति २, पयणं आरुहेति २, उण्हं गाहेइ २ ता, ततो पच्छा सुद्धेणं वारिणा धोवेज्जा; से णूणं सुदंसणा !, तस्स रुहरिकयस्स वत्थस्स सल्लियाखारेणं अणुलित्तस्स पयणं आरुहियस्स उण्हं गाहितस्स सुद्धेणं वारिणा पक्खालिज्जमाणस्स सोही भवति !, हंता भवइ; एवामेव सुदंसणा !, अमंहंमपि पाणाइवायवेरमणेणं जाव मिच्छादंसणसल्लेवेरमणेणं अत्थि सोही; जहा बीयस्स रुहरिकयस्स वत्थस्स जाव सुद्धेणं वारिणा पक्खालिज्जमाणस्स अत्थि सोही; तत्थ णं से सुदंसणे संबुद्धे थावच्चापुत्तं वंदति, नमंसति २, एवं वदासी-इच्छामि णं भंते !, धम्मं सोच्चा जाणित्तए जाव समणोवासए जाते अहिगयजीवाजीवे जाव समुत्पज्जित्था- एवं खल्ल सुदंसणेणं सोयं धम्मं विप्पजहाय विणयमूले धम्मे पडिवत्ते, तं सेयं खल्ल मम सुदंसणस्स दिट्ठि वामेत्तए० पुणरवि सोयमूलए धम्ममे आघचित्तए त्तिकहु एवं संपेहेति २, परिन्वायगसहस्सेणं सद्धिं जेणेव सोगंधिया नगरी, जेणेव परिन्वायगावसहे, तेणेव उवागच्छति २, परिन्वायगावसहंसि भंडनिकखेवं करोति २, घाउरत्तवत्थपरिहिते पविरलपरिन्वायगेणं सद्धिं संपरिबुद्धे परिन्वायगावसहाओ पडिनि- वत्तममति २, सोगंधियाए नयरीए मज्झमज्झेणं जेणेव सुदंसणस्स गिहे, जेणेव सुदंसणे, तेणेव उवाग-

ऋति; तत्तं णं से सुदंसणे तं सुयं एल्लमाणं पासति २, नो अब्भुहेति नो पच्छुगच्छति, णो आढाह, नो
 परिघाणाह, नो वंदति, तुसिणीए, संचिद्धति, तए णं से सुए परिव्वायए सुदंसणं अणब्भुद्धियं० पासित्ता,
 एवं वदासी-तुमं णं सुदंसणा !, अन्नदा ममं एल्लमाणं पासित्ता अब्भुहेसि जाव वंदसि इयाणि सुदंसणा !
 तुमं ममं एल्लमाणं पासित्ता जाव णो वंदसि, तं कस्स णं तुमे सुदंसणा !, इमेयारूवे विणयमूलधम्ममे
 पडिवन्ने; तत्ते णं से सुदंसणे सुएणं परिव्वायएणं एवं बुत्ते समाणे आसणाओ अब्भुहेति २, करयल०
 सुयं परिव्वायगं एवं वदासी-एवं खलु देवाणुप्पिया ! अरहतो अरिद्धनेमिस्स अंतेवासी थावच्चापुत्ते नामं
 अणगारे जाव इहमागए इह चेव नीलासोए उल्लाणे विहरति, तस्स णं अंतिए विणयमूले धम्ममे पडिवन्ने;
 तत्ते णं से सुए परिव्वायए सुदंसणं एवं वदासी-तं गच्छामो णं सुदंसणा !, तव धम्मायरियस्स थावच्चा-
 पुत्तस्स अंतियं पाउब्भवामो, इमाहं च णं एयारूवति अट्ठाहं हेज्जं पसिणातिं कारणातिं वागरणातिं
 पुच्छामो; तं जहं णं मे से इमाहं अट्ठातिं जाव वागरति, तत्ते णं अहं वंदामि, नमंसांमि, अहं मे से
 इमातिं अट्ठातिं जा नो से वाकरेति; तत्ते णं अहं एएहिं चेव अट्ठाहिं हेज्जहिं निप्पट्टपसिणवागरणं करि-
 स्सामि, तत्ते णं से सुए परिव्वायगसहस्सेणं सुदंसणेण य सेट्ठिणा सद्धिं जेणेव नीलासोए उल्लाणे जेणेव
 थावच्चापुत्ते अणगारे तेणेव उवागच्छति २ त्ता, थावच्चापुत्तं एवं वदासी-जत्ता ते भंते !, जवणिज्जं ते

अव्वाबाहं पि ते फासुयं विहारं ते !, न ते णं से थावचापुत्ते सुएणं परिवायगेणं एवं वुत्ते समाणे सुयं
परिवायगं एवं वदासी-सुया !, जत्तावि मे जवणिज्जं पि मे अव्वाबाहं पि मे फासुयविहारं पि मे; त ते णं
से सुए थावचापुत्तं एवं वदासी-किं भंते !, जत्ता !; सुया ! जन्नं मम पाणदं सणचरित्तवसंजममाति एहिं
जो एहिं जोयणा से तं जत्ता, से किं तं भंते !, जवणिज्जं !, सुया !, जवणिज्जं दुविहे पं०, तं०-इंदिय-
जवणिज्जे य, नोइंदियजवणिज्जे य; से किं तं इंदियजवणिज्जं !, सुया !, जन्नं ममं सोतिंदियचक्किंदि-
यघाणिंदियजिहिंभदियफासिंदियाहं निरुवहयाहं वसे वट्ठति से तं इंदियजवणिज्जं, से किं तं नोइंदिय
जवणिज्जे !, सुया !, जन्नं !, कोहमाणमायालोभा खीणा उवसंता नो उदयंति से तं नोइंदियजवणिज्जे;
से किं तं भंते !, अव्वाबाहं !; सुया !, जन्नं मम वातियपित्तियसिंभियसन्निवाइया विविहा रोगांतंका
णो उदीरंति सेत्तं अव्वाबाहं; से किं तं भंते !, फासुयविहारं !; सुया !, जन्नं आरामेसु, उज्जाणेसु,
देवउलेसु, सभासु, पव्वासु, इत्थिपसुपंडगविवज्जियासु, वसहीसु; पाडिहारियं पीठफलंगसेज्जासंथारयं
उग्गिणिहत्ताणं विहरामि सेत्तं फासुयविहारं । सरिसवया ते भंते !, किं भक्खेया अभक्खेया !; सुया !,
सरिसवया भक्खेयावि अभक्खेयावि; से केणट्ठेणं भंते !, एवं वुच्चइ ?-सरिसवया भक्खेयावि अभक्खे-
यावि !; सुया !, सरिसवया दुविहा पं०, तं०-मित्तसरिसवया, धन्नसरिसवया य; तत्थ णं जे ते
मित्तसरिसवया ते तिविहा पं०, तं०-सहजायया, सहवड्ढियया, सहपसुंकीलियया; ते णं समणाणं

નિગંધાણં અમ્ભલેયા, તત્થ નં જે તે ધન્નસરિસવયા તે દુવિહા પં૦, તં૦-સત્થપરિણયા ય, અસત્થ-
 પરિણયા ય; તત્થ નં જે તે અસત્થપરિણયા તે સમણાં નિગંધાણં અમ્ભલેયા, તત્થ નં જે તે
 સત્થપરિણયા તે દુવિહા પં૦, તં૦-ફાસુગા ય, અફાસુગા ય; અફાસુગા નં સુયા !, નો મ્ભલેયા, તત્થ નં
 જે તે ફાસુયા તે દુવિહા પં૦, તં૦-જાતિયા ય, અજાતિયા ય; તત્થ નં જે તે અજાતિયા તે અમ્ભલેયા,
 તત્થ નં જે તે જાહયા તે દુવિહા પં૦, તં૦-એસણિજ્ઞા ય, અણેસણિજ્ઞા ય; તત્થ નં જે તે અણેસણિજ્ઞા તે
 નં અમ્ભલેયા, તત્થ નં જે તે એસણિજ્ઞા તે દુવિહા પં૦, તં૦-લદ્ધા ય; અલદ્ધા ય; તત્થ નં જે તે અલદ્ધા
 તે અમ્ભલેયા, તત્થ નં જે તે લદ્ધા તે નિગંધાણં મ્ભલેયા, એણં અદ્દેણં સુયા ! એવં વુચ્છતિ-સરિસવયા
 મ્ભલેયાવિ અમ્ભલેયાવિ, એવં કુલત્થાવિ માણિયન્વા, નવરિ હમં નાણતં-ઇત્થિકુલત્થા ય, ધન્નકુલત્થા
 ય, ઇત્થિકુલત્થા તિવિહા પં૦, તં૦-કુલવધુયા ય, કુલમાડયા ઇ ય, કુલધૂયા ઇ ય, ધન્નકુલત્થા તહેવ,
 એવં માસાવિ; નવરિ હમં નાણતં-માસા તિવિહા પં૦, તં૦-કાલમાસા ય, અત્થમાસા ય, ધન્નમાસા
 ય; તત્થ નં જે તે કાલમાસા તે નં દુવાલસવિહા પં૦, તંજહા-સાવણે જાવ આસાહે, તે નં અમ્ભલેયા,
 અત્થમાસા દુવિહા-હિરન્નમાસા ય સુવણમાસા ય, તે નં અમ્ભલેયા ધન્નમાસા તહેવ ! એને મ્ભવં, દુવે
 મ્ભવં, અણેને મ્ભવં, અક્ષણે મ્ભવં, અન્વણે મ્ભવં, અવઢિણે મ્ભવં, અણેગમ્મમાસે મ્ભવિણે મ્ભવં ?; સુયા !
 એણેવિ અહં, દુવેવિ અહં, જાવ અણેગમ્મમાસેવિ અહં, સે કેણદ્દેણં મંતે !, એણેવિ અહં જાવ સુયા !,

द्वन्द्वद्वयाए एगे अहं, नाणदंसणद्वयाए तुवेवि अहं, पएसद्वयाए अक्खएवि अहं, अव्वएवि अहं, अवट्ठिएवि अहं, उवओगद्वयाए अणेगभूयभावभविएवि अहं; एत्थ णं से सुए संबुद्धे थावच्चापुत्तं वंदति, नमंसति २; एवं वदासी-इच्छामि णं भंते !, तुब्भे अंतिए केवल्लिपन्नत्तं धम्मं निसामित्तए धम्मकहा भाणियच्चा, तए णं से सुए परिब्बायए थावच्चापुत्तस्स अंतिए धम्मं सोच्चा णिसम्म एवं वदासी-इच्छामि णं भंते !, परिब्बायगसहस्सेणं सद्धिं संपरिबुद्धे देवाणुप्पियाणं अंतिए मुंढे भवित्ता प्रव्वइत्तए, अहासुहं जाव उत्तर-पुरच्छिमे दिसीभागे तिड्डयं जाव धाउरत्ताओ य एगंते एदेति २, सयमेव सिंह उप्पण्डेति २, जेणेव थावच्चापुत्ते० मुंढे भवित्ता जाव पव्वतिए सामाइयमातियाइं चोदस पुव्वतिं अहिज्जति; तत्ते णं थावच्चापुत्ते सुयस्स अणगारसहस्सं सीसत्ताए वियरति, तत्ते णं थावच्चापुत्ते अणगारसहस्सेणं सद्धिं संपरिबुद्धे, निक्खमति २, बहिया जणवयविहारं विहरति; तत्ते णं से थावच्चापुत्ते अणगारसहस्सेणं सद्धिं संपरिबुद्धे, जेणेव पुंडरीए पव्वए तेणेव उवागच्छइ २, पुंडरीयं पव्वयं सणियं २ दुरुहति २, मेघघणसन्निगासं देव-सन्निवायं पुढविसिलापट्टयं जाव पाओवगमणं पुव्वन्ने; तत्ते णं से थावच्चापुत्ते बहूणि वासाणि सामन्नपरि-यागं पाउणित्ता मासियाए संलेहणाए सट्ठिं भत्तातिं अणसणाए जाव केवलवरनाणदंसणं समुप्पण्डित्ता, ततो पण्छा सिद्धे जाव पहीणे ॥ सूत्रम्-६१ ॥ तत्ते णं से सुए अन्नया कयाइं जेणेव सेलगपुरे नगरे, जेणेव सुभूमिभागे उज्जाणे समोसरणं, परिसा निग्गया; सेलओ निग्गच्छति; धम्मं सोच्चा, जं नवरं देवाणु-

प्पिया !, पंथगपामोक्खातिं पंच मंतिसयातिं आपुच्छामि, मण्डुयं च कुमारं रज्जे ठावेमि; ततो पच्छा
 देवाणुप्पियाणं अन्ति ए मुंडे भवित्ता आगाराओ अणगारियं पंचवयामि, अहासुहं; तते णं से सेल ए राया
 सेलगपुरं नयरं अणुपविसतिर, जेणेव स ए गिहे जेणेव बाहिरिया उवट्ठाणसाला तेणेव उवागच्छहर,
 सीहासणं सन्निसन्ने; तते णं से सेल ए राया पंथयपामोक्खे पंच मंतिस ए सदावेह, सदावेत्ता; एवं वदासी-
 एवं खलु देवाणुप्पिया !, म ए सुयस्स अंति ए धम्मं णिसंते सेवि य धम्मं इच्छि ए, पडिच्छि ए, अभिरु-
 ति ए; अहं णं देवाणुप्पिया !, संसारभयउव्विगगे जाव पंचवयामि, तुब्भे णं देवाणुप्पिया किं करेह ? किं
 वचसह ? किं वा ते हियइच्छंति ?; तते णं तं पंथयपामोक्खा सेलगं रायं एवं वदासी, -जह णं तुब्भे देवा
 संसार जाव पंचयह; अम्हाणं देवाणुप्पिया !, किमन्ने आहारे वा, आलंवे वा, अम्हेऽविय णं देवा
 संसारभयउव्विगगा जाव पंचवयामो, जहा देवाणुप्पिया !, अम्हं बहुसु कजेसु य कारणेसु य जाव तहा
 णं पंचवतियाणवि समाणाणं बहुसु जाव चक्खुभूते; तते णं से सेलगे पंथगपामोक्खे पंच मंतिस ए एवं
 व -जति णं देवाणु० तुब्भे संसार जाव पंचयह तं गच्छह णं देवा० स ए सु २ कुंड्वेसु जेट्ठे पुत्ते कुंड्व-
 मज्झे ठावेत्ता पुरिससहस्रवाहिणीओ सीयाओ दुरुढा समाणा मम अंतियं पाउब्भवहत्ति, तहेव पाउब्भ-
 वंति; तते णं से सेल ए राया पंच मंतिसयाइं पाउब्भवमाणतिं पासतिर, हट्ठुट्ठे कोडुंबियपुरिसे सदा-
 वेतिर, एवं वदासी-खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया !, मंडुयस्स कुमारस्स महत्थं जाव रायाभिसेयं उवट्ठ-

वेह० अभिसिंचति जाव राया विहरति । तते णं से सेलए मंडुयं रायं आपुच्छह, तते णं से मंडुए राया कोडुंबियपुरिसे० एवं वदासी-खिप्पामेव सेलगपुरं नगरं आसित जाव गंधवट्टिभूतं करेह य, कारवेह य २, एवमाणत्तियं पच्चप्पिणह; तते णं से मंडुए दोच्चं पि कोडुंबियपुरिसे सदावेह २, एवं वदासी-खिप्पामेव सेलगस्स रत्तो महत्थं जाव निक्खमणाभिसेयं जहेव मेहस्स तहेव णवरं पउमावतीदेवी अगगकेसे पडिच्छति सन्वेवि पडिगहं गहाय सीयं दुरुहंति, अवसेसं तहेव जाव सामातियमातियाति एक्कारस अंगां अहिज्जति २, बहूहिं चउत्थ जाव विहरति; तए णं से सुए सेलयस्स अणगारस्स तां पंथयपामोक्खति पंच अणगारसयां सीसत्ताए वियरति, तते णं से सुए अन्नया कयां सेलगपुराओ नगराओ सुभूमिभागाओ उज्जाणाओ पडिनिक्खमति २ ता, बहिया जणवयविहारं विहरति; तते णं से सुए अणगारं अन्नया कयां तेणं अणगारसहस्सेणं सद्धिं संपरिबुडे, पुन्वाणुपुर्वि चरमाणे, गामाणुगामं विहरमाणे, जेणेव पौडरीए पन्वए जाव सिद्धे ॥ सूत्रम्-६२ ॥

एवमीर्यामित्यादिगुणयोगेनेति । 'पंचाणुव्वहं'-इह यावत्करणात् एवं दृश्यं, 'सत्तसिक्खावहं' दुवालसविहं गिहिधम्मं पडिबज्जित्तए; अहामुहं देवाणुरिपया !, मा पडिबधं काहिसि । 'तए णं से सेलए राया, यावच्चापुत्तस्स अणगारस्स अंतिए पंचाणुव्वहं जात्र उवसंपज्जह, तए णं से सेलए राया समणोवासए जाए अभिगयजीवाजीवे' इह यावत्करणादिदं दृश्यं, 'उवल्लदुण्णपावे' आसवसंवरनिज्जरकिरियाहिगरणबंधमोक्खकुसले'-क्रिया-कायिकयादिका, अधिकरणं-खज्जननिर्वर्त्तनादि,

एतेन च ज्ञानिनोक्ता, 'असहेज्जे'—अविद्यमानसाहाय्यः कुतार्थिकप्रेरितः समयक्त्वविचलनं प्रति न परसाहाय्यमपेक्षते इति भावः, अत एवाह 'देवासुरनागजक्खरक्खसकिन्नरकिंपुरुसगरुलंगंधवमहोरगाइएहिं देवगणेहिं निगंगंथाओ पावयणाओ अणत्तिकमणिजे' देवा—वैमानकज्योतिष्काः, शेपा भवनपतिव्यन्तरविशेषाः, गरुडाः—सुवर्णकुमाराः, एवं चैतद्यतो 'निगंगंथे पावयणे निस्संकिए'—निःसंशयः, निक्कंखिए—युक्तदर्शनान्तरपक्षपातो, निव्वित्तिगिच्छे—फलं प्रति निःशङ्कः, लद्धे—अर्थश्रवणतः, गहिये—अर्थवधारणेन, पुच्छिये—संशये सति, अहिये—बोधात्, विणिच्छिये—एदम्पर्योपलम्भात्; अत एव अट्टिम्मिजपेम्माणुरागरत्तेत्ति—अस्थीनि च प्रसिद्धानि मिञ्जा च—तन्मध्यवर्ती धातुरस्थिमिञ्जास्ताः प्रेमानुरागेण—सर्वज्ञप्रवचनप्रीतिलक्षणकुसुमादिरागेण रक्ता इव रक्ता यस्य स तथा, केनोछेखेनेत्याह—'अयमाउसो !, निगंगंथे पावयणे अहे अयं परमहे सेसे अण्णेहे' 'आउसो'—'आयुष्मन्निति, पुत्रादेरामन्त्रणं शेषं—धनधान्यपुत्रदाराराज्यकुप्रवचनादि, उस्सियफलिहे—उच्छ्रितं स्फटिकमिव स्फटिकं—अन्तःकरणं यस्य स तथा, मौनीन्द्रप्रवचनावास्या परितुष्टमना इत्यर्थः, इति बुद्धव्याख्या; केचिन्वाहुः—उच्छ्रितः—अर्गलास्थानादपनीय ऊर्ध्वीकृतो न तिरश्चीनः कपाटपश्चाद्भागादपनीत इत्यर्थः, उत्सुतो वा—अपगतः परिघः—अर्गला गृहद्वारे यस्यासौ उत्सुतपरिघो वा औदार्यातिरेकादतिशयदानदायित्वेन भिक्षुप्रवेशार्थमनर्गलितगृहद्वार इत्यर्थः, 'अवंगुयदुवारे'—अप्रावृतद्वारः कपाटादिभिर्भिक्षुप्रवेशार्थमेव अस्थगितगृहद्वार इत्यर्थः इत्येकीयं व्याख्यानं, बुद्धानां—तु भावनावाक्यमेवं यदुत सद्दर्शनलोभेन कस्माचित्पापपण्डिकान्न बिभेति शोभनमार्ग-प्रतिग्रहेणोद्घाटशिरास्तिष्ठतीति भावः, 'चियत्तेउरघरदारप्पवेसे'—चियत्तच्चि—नाप्रीतिकरः अन्तःपुरगृहे द्वारेण प्रवेशः

शिष्टजनप्रवेशनं यस्य स तथा, अनीष्यल्लत्वं चास्यानेनोक्तं, अथवा-चियत्तोत्ति-लोकानां प्रीतिकर एव अन्तःपुरे गृहद्वारे वा प्रवेशो यस्य स तथा, अतिधार्मिकतया सर्वत्रानाशङ्कनीयत्वादिति; 'चाउदसदुद्विष्टपुणिमासिणीसु पडिपुणं पोसहं सम्मं अणुपालेमाणे' उद्दिष्टा-अमावास्या पौषधं-आहारपौषधादिचतुरूपं 'समणे निगगंथे फासुएणं एसणिजेणं असणपाणखाइमसा-इमेणं वत्थपडिगहकंबलपायपुंछणेणं'-पतद्ग्रहः-पात्रं, पादप्रोज्ज्वलनं-रजोहरणं, 'ओसहमेसजेणं'-भेषजं-पथ्यं 'पाडिहारिएणं पीढफलगसेजासंथारएणं पडिलाभेमाणे' प्रातिहारिकेण-पुनःसमर्पणीयेन पीठः-आसनं फलकम्-अवष्टम्भार्थं शय्या-वसतिः ज्ञानं वा यत्र प्रसारितपादैः सुप्यते संस्तारको-लघुतरः, 'अहापरिगहिएहि तवोकम्मेहि अप्पाणं भावेमाणे विहरइ' 'सुए परिघायगे'ति-शुको-व्यासपुत्रः, ऋग्वेदादयश्चत्वारो वेदाः, षष्ठितन्त्रं-साङ्ख्यमतं, सांख्यसमये-साङ्ख्यसमाचारे लब्धार्थो; वाचनान्तरे तु यावत्करणादेवमिदमवगन्तव्यं, ऋग्वेदयजुर्वेदसामवेदार्थवर्णवेदानामितिहासपञ्चमानां इतिहासः-पुराणं निर्घण्डु-षष्ठानां-निर्घण्डुः-नामकोशः, 'साङ्गोपाङ्गानां'-अङ्गानि-शिक्षादीनि, उपाङ्गानि-तदुक्तप्रपञ्चनपराः प्रबन्धाः; सरहस्यानां-ऐदम्पर्ययुक्तानां, सारकः-अध्यापनद्वारेण प्रवर्तकः, स्मारको वा अन्येषां विस्मृतस्य स्मरणात्, वारकोऽशुद्धपाठनिषेधकः; पारगः-पारगामी, षडङ्गवित्; षष्ठितन्त्रविशारदः-षष्ठितन्त्रं-कापिलीयशास्त्रं, पडङ्गवेदकत्वमेव व्यनक्ति; सङ्ख्यानं-गणित-स्कन्धे, 'शिक्षाकल्पे'-शिक्षायां-अक्षरस्वरूपनिरूपके शास्त्रे, कल्पे-तथाविधसमाचारप्रतिपादके, व्याकरणे-शब्दलक्षणे, छन्दसि-पद्यवचनलक्षणनिरूपके, निरुक्ते-शब्दनिरुक्तप्रतिपादके, ज्योतिषमयने-ज्योतिः शास्त्रे, अन्येषु च-ब्राह्मणकेषु शास्त्रेषु सुपरिनिष्ठित इति; वाचनान्तरं-'पञ्चयमपञ्चनियमयुक्तः,' तत्र पञ्च यमाः-प्राणातिपातविरमणादयः, नियमास्तु-शौचसंतोष-

तपःस्वाध्यायेश्वरप्रणिधानानि-शौचमूलकं यमनियममीलनाद्विशप्रकारं, धातुरक्तानि-वस्त्राणि प्रवराणि परिहितो यः स तथा,
 त्रिदण्डादीनि सप्त हस्ते गतानि यस्य स तथा, तत्र कुण्डिका-कमण्डलूः, क्वचित्काञ्चनिका करोटिका वाऽधीयेते ते च क्रमेण
 रुद्राक्षकृतमाला मृद्भाजनं चोच्यते, छण्णालकं-त्रिकाष्टिका अङ्गुशो-वृक्षपल्लवच्छेदार्थः पवित्रकं-ताम्रमयमङ्गुलीयकं केसरी-
 चीवरखण्डं प्रमार्जनार्थं, 'संस्वाणं'ति-साङ्ख्यमतं, 'सज्जपुढवि'ति-कुमारपृथिवी । 'पयणं आरुहेह'-पाकस्थाने
 खुल्लयादावारोपयति, उष्माणं-उष्णत्वं ग्राहयति, 'दिष्टिं वमिस्तए'-मतं वमयितुं, त्याजयितुमित्यर्थः । 'अट्टाहं'ति-अर्थान्
 अर्थमाणत्वादधिगम्यमानत्वादित्यर्थः, प्रार्थ्यमानत्वाद्वा याच्यमानत्वादित्यर्थः, वक्ष्यमाणयात्रायापनीयादीन्, तथा तानेव
 'हेऊहं'ति-हेतून्, अन्तर्वर्त्तिन्यास्तदीयज्ञानसम्पदो गमकत्वात्; 'पसिणाहं'ति-प्रश्नान् पृच्छयमानत्वात्, 'कारणाहं'ति-
 कारणानि विवक्षितार्थनिश्चयस्य जनकानि, 'वागरणाहं'ति-व्याकरणानि प्रत्युत्तरतया व्याक्रियमाणत्वादेवामिति, 'निष्पट्ट-
 पसिणवागरणं'ति-निर्गतानि स्पष्टानि-स्फुटानि प्रश्नव्याकरणानि-प्रश्नोत्तराणि यस्य स तथा, 'स्त्रीणा उचसंत'ति-
 क्षयोपशममुपगता इत्यर्थः; एतेषां च यात्रादिपदानामागमिकगम्भीरार्थत्वेनाचार्यस्य तदर्थपरिज्ञानमसम्भावयताऽप्राज्ञनार्थं
 प्रश्नः कृत इति, 'सरिसचय'ति-एकत्र सदृशवयसः-समानवयसः, अन्यत्र सर्षपाः-सिद्धार्थकाः 'कुलत्ति'ति-एकत्र कुले
 तिष्ठन्तीति कुलस्थाः, अन्यत्र कुलस्थाः धान्यविशेषाः; सरिसवयादिपदप्रश्नः छलग्रहणेनोपहासार्थं कृत इति । 'एगे भवं'ति-
 एको भवान् इति, एकत्वाभ्युपगमे आत्मनः कृते स्मरिणा श्रोत्रादिविज्ञानानामवयवानां चात्मनोऽनेकतोपलब्ध्या एकत्वं
 दूषयिष्यामीत्तिबुद्ध्या पर्यनुयोगः शुकेन कृतः, 'दुवे भवं'ति-द्वौ भवानिति च, द्वित्वाभ्युपगमे अहमित्येकत्वविशिष्टस्यार्थस्य

द्वित्वविरोधेन द्वित्वं दूषयिष्यामीतिबुद्ध्या पर्यनुयोगो विहितः, अक्षयः अवस्थितो भवाननेन नित्यात्मपक्षः पर्यनुयुक्तः, अनेके भूता-अतीता भावाः-सत्ताः परिणामा वा भव्याश्च-भाविनो यस्य स तथा, अनेन चातिक्रान्तभावि-सत्ताप्रश्नेन अनित्यात्मपक्षः पर्यनुयुक्तः, एकतरपरिग्रहे अन्यतरस्य दूषणायेति । तत्राचार्येण स्याद्वादस्य निखिलदोषगोचरा-तिक्रान्तत्वात्तमवलम्ब्योत्तरमदायि-एकोऽप्यहं, कथं ? द्रव्यार्थतया जीवद्रव्यस्यैकत्वात्, न तु प्रदेशार्थतया, तथा ह्यनेकत्वान्ममैत्येवयवादी (मश्रोत्राद्यवयवा) नामनेकत्वोपलम्भो न बाधकः, तथा कञ्चित् स्वभावमाश्रित्यैकत्वसङ्ख्यावि-शिष्टिस्यापि पदार्थस्य स्वभावान्तरद्वयापेक्षया द्वित्वमपि न विरुद्धमित्यत उक्तं-द्वावप्यहं ज्ञानदर्शनार्थतया, न चैकत्वभावे भेदो न दृश्यते, एको हि देवदत्तादिपुरुषः एकैव तत्तदपेक्षया पितृत्वपुत्रत्वभ्रातृत्वपितृव्यत्वमातुलत्वभागिनेयत्वादीननेकान् स्वभावांल्लभत इति, तथा प्रदेशार्थतया असङ्ख्यातान् प्रदेशानाश्रित्याक्षयः, सर्वथा प्रदेशानां क्षयाभावात्, अव्ययः क्रिय-तामपि च व्ययाभावात्, किमुक्तं भवति ?-अवस्थितो नित्यः, असङ्ख्येयप्रदेशता हि न कदाचनापि व्यपैति अतो नित्यता-भ्युपगमेऽपि न दोषः, उपयोगार्थतया-विविधविषयानुपयोगानाश्रित्य अनेकभूतभावभक्तिकोऽपि, अतीतानागतयोर्हि कालयोरेनेकविषयबोधानामात्मनः कथंचिदभिन्नानामुत्पादाद्विगमाद्वाऽनित्यपक्षो न दोषायेति । पुण्डरीकेण-आदिदेवगणधरेण निर्वाणत उपलक्षितः पर्वतः, तस्य तत्र प्रथमं निर्वृतत्वात् पुण्डरीकपर्वतः-शत्रुञ्जयः ।

तते णं तस्स सेलगस्स रायरिसिस्स तेहिं अंतेहि य, पंतेहि य, तुच्छेहि य, लूहेहि य, अरसेहि य, विरसेहि य, सीएहि य, उण्हेहि य, कालात्तिकंतेहि य, पमाणाहंक्कंतेहि य, णिच्च पाणभोयेणेहि य;

पयइसुकुमालयस्स सुहोचियस्स सरीरंगंस्सि वेयणा पाउब्भूता उज्जला जाव दुरहियासा कंडुय-
 दाहपित्तज्वरपरिगयसरीरे यावि विहरति; तते णं से सेलए तेणं रोयायंकेण सुक्के जाए यावि होत्था,
 तते णं सेलए अन्नया कदाइं पुब्बाणुपुण्वि चरमाणे जाव जेणेव सुभूमिभागे जाव विहरति, परिसा
 निगया, मंडुओडवि निगओ, सेलयं अणगारं जाव वंदति, नमं० २, पज्जुवासति; तते णं से मंडुए राया
 सेलयस्स अणगारस्स सरीरयं सुक्कं जाव सब्बाबाहं सरीरं पासति २, एवं वदासी-अहं णं भंते !,
 तुब्भे अहापवित्तेहिं, तिगिच्छएहिं, अहापवित्तेणं, ओसहभेसज्जेणं, भत्तपाणेणं, तिगिच्छं आउंटावेमि;
 तुब्भे णं भंते !, मम जाणसालासु समोसरह, फासुअं एसणिज्जं पीढफलगंसेज्जासंथारं ओगिणिहत्ताणं
 विहरह; तते णं से सेलए अणगारे मंडुयस्स रत्तो एयमंडं तहत्ति पडिसुणेति, तते णं से मंडुए सेलयं
 वंदति, नमंसति २; जामेव दिंसि तामेव दिंसि पडिगए । तते णं से सेलए कल्लं जाव जलंते
 सभंडमतोवगरणमायाए पंथयपामोक्खेहिं पंचहिं अणगारसएहिं सद्धिं, सेलगपुरमणुपविसति २, जेणेव
 मंडुयस्स जाणसाला तेणेव उवागच्छति २, फासुयं पीढ जाव विहरति; तते णं से मंडुए चिगिच्छए सहा-
 वेति २, एवं वदासी-तुब्भे णं देवाणुप्पिया !, सेलयस्स फासुएसणिज्जेणं जाव तेगिच्छं आउंद्देह; तते णं
 तेगिच्छया मंडुएणं रत्ता एवं बुत्ता हट्ठं सेलयस्स अहापवित्तेहिं ओसहभेसज्जभत्तपाणेहिं तेगिच्छं
 आउंद्देति, मज्जपाणयं च से उवदिसंति; तते णं तस्स सेलयस्स अहापवत्तेहिं जाव मज्जपाणेण रोगायंके

उवसंते होत्था हृष्टे मल्लसरीरे जाते वचगयरोगायंके, तते णं से सेलए तंसि रोयायंकांसि उवसंतंसि समा-
णंसि तंसि विपुलंसि असण ४ मज्जपाणए य मुच्छिए, गढिए, गिद्धे, अज्झोववन्ने ओसन्नो ओसन्नविहारी,
एवं पासत्थे २, कुसीले २, पमत्ते, संसत्ते, उडबद्धपीढफलगसेज्जासंथारए पमत्ते यावि विहरति; नो संचा-
एति फासुएसणिज्जं पीढं पच्चप्पिणित्ता, मंडुयं च रायं आपुच्छित्ता, बहिया जाव (जणवयविहारं अब्भुज्जएण
पवत्तेण पगगहिएण) विहरित्तए ॥ सूत्रम्-६३ ॥ तते णं तेंसि पंथयवज्जाणं पंचण्हं अणगारसयाणं अन्नया
कयाइं, एणयओ सहियाणं जाव पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि धम्मजागरियं जागरमाणं अयमेयारूवे
अव्वमत्तिथए जाव समुप्पज्जित्था-एवं खलु सेलए रायरिसी चइत्ता रज्जं जाव पव्वतिए, विपुलेणं असण ४,
मज्जपाणए मुच्छिए, नो संचाएति जाव विहरित्तए, नो खलु कप्पह देवाणुप्पिया !, समणाणं जाव पम-
त्ताणं विहरित्तए, तं सेयं खलु देवा० अम्हं कल्लं सेलयं रायरिसिं आपुच्छित्ता पाडिहारियं पीढफलगसेज्जा-
संथारणं पच्चप्पिणित्ता सेलगस्स अणगारस्स पंथयं अणगारं वेयावच्चकरं ठवेत्ता बहिया अब्भुज्जएणं जाव
विहरित्तए, एवं संपेहेति २, कल्लं जेणेव सेलए आपुच्छित्ता पाडिहारियं पीढ० पच्चप्पिणंति २, पंथयं अण-
गारं वेयावच्चकरं ठावंति २, बहिया जाव विहरंति ॥ सूत्रम्-६४ ॥ तते णं से पंथए सेलयस्स सेज्जासंथार-
उच्चारपासवणखेलसंघाणमत्तओसहभेसज्जभत्तपाणएणं अगिलाए विणएणं वेयावडियं करेइ, तते णं से
सेलए अन्नया कयाइं कत्तिथचाउम्मासियंसि विपुलं असण० ४, आहारमाहारिए सुबहुं मज्जपाणयं पीए

पुन्वावरणहकालसमयंसि सुहृत्पसुते, तते णं से पंथए कत्तिथचाउम्मासियंसि कयकाउस्सग्गे देवसियं
 पडिक्कमणं पडिक्कते, चाउम्मासियं पडिक्कमिउं कामे सेलयं रायरिसि खामणहुयाए सीसेणं पाएसु संघट्टेह;
 तते णं से सेलए पंथएणं सीसेणं पाएसु संघट्टिए समाणे आसुरुते जाव मिसिमिसेमाणे उट्टेतिर, एवं
 वदासी-से केस णं भो एस अप्पत्तिथयपत्तिथए जाव परिवज्जिए जे णं ममं सुहृत्पसुत्तं पाएसु संघट्टेति !,
 तते णं से पंथए सेलएणं एवं बुत्ते समाणे भीए तत्थे तसिए करयल० कट्टु, एवं वदासी-अहणणं भंते !,
 पंथए कयकाउस्सग्गे देवसियं पडिक्कमणं पडिक्कते, चाउम्मासियं पडिक्कते, चाउम्मासियं खाममाणे देवाणु-
 प्पियं वंदमाणे सीसेणं पाएसु संघट्टेमि, तं खमंतु णं देवाणुप्पिया !, खमन्तु मेऽवराहं तुमणं देवाणु-
 प्पिया !, णाहमुज्जो एवं करणयाए त्तिकट्टु सेलयं अणगारं एतमट्ठं सस्मं विणएणं मुज्जो २, खामेति; तते
 णं तस्स सेलयस्स रायरिसिस्स पंथएणं एवं बुत्तस्स अयमेयारूवे जाव समुप्पज्जित्था-एवं खलु अहं रज्जं
 च जाव ओसन्नो जाव उडबद्धपीढ० विहरामि, तं नो खलु कप्पति समणाणं णिगंगथाणं अपसत्थाणं
 जाव विहरित्तए, तं सेयं खलु मेकल्लं मंडुयं रायं आपुच्छित्ता पाडिहारियं पीढफलगसेज्जासंथारयं पच्चप्पि-
 णित्ता पंथएणं अणगारेणं सद्धिं बहिया अब्बुज्जएणं जाव जणवयविहारेणं विहरित्तए, एवं संयेहेति २;
 कल्लं जाव विहरति ॥ सूत्रम्-६५ ॥ एवामेव समणाउसो !, जाव निगंगथो वा २, ओसन्ने जाव संथारए
 पमत्ते विहरति, से णं इह लोए चेव बहूणं समणाणं ४, हीलणिज्ज संसारो भाणियव्वो । तते णं ते पंथग-

वज्रा पंच अणगारसया इमीसे कहाए लछडा समाणा अन्नमन्नं सदावैति २, एवं वयासी-सेलए रायरिसी पंथएणं बहिया जाव विहरति, तं सेयं खलु देवा० !, अमहं सेलयं उवसंपज्जिता णं विहरित्तए, एवं संपे-
हेंति २ त्ता, सेलयं रायं उवसंपज्जिताणं विहरंति ॥ सूत्रम्-६६ ॥ तते णं ते सेलयपामोक्खा पंच अणगार-
सया बहूणि वासाणि सामन्नपरियागं पाउणिच्चा जेणेव पोंडरीये पव्वए तेणेव उवागच्छंति २, जहेव
थावच्चापुत्ते तहेव सिद्धा । एवामेव समणउसो !, जो निगंगथो वा २, जाव विहरिस्सति एवं खलु जंबू !,
समणेणं पंचमस्स णायज्झयणस्स अयमट्ठे पणत्ते त्ति वेमि ॥ सूत्रम्-६७ ॥ पंचमं नायज्झयणं समत्तं ॥

‘अंतेहि’ इत्यादि, अन्तैः-वल्लवणकादिभिः, प्रान्तैः-तैरेव युक्तावशेषैः, पयुषितैर्वा रुक्षैः-निःस्रोहस्तुच्छैः-अल्पैः,
अरसैः-हिङ्गवादिभिरसंस्कृतैर्विरसैः-पुराणत्वाद्विगतरसैः, शीतैः-शीतलैः, उष्णैः-प्रतीतैः, कालातिक्रान्तैः-तृष्णाबुभुक्षाकाला-
प्राप्तैः, प्रमाणातिक्रान्तैः-बुभुक्षापिपासामात्रानुचितैः, चकाराः-समुच्चयार्थाः, एवंविधविशेषणान्यपि पानादीनि निष्ठुरशरीरस्य
न भवन्ति बाधायै अत आह-‘प्रकृतिसुकुमारकस्ये’त्यादि, वेयणा पाउब्भूया इत्यस्य स्थाने रोगायंकेत्ति क्वचित्
दृश्यते, तत्र रोगाश्चासावातक्लृश्च-कुच्छ्रजीवितकारीति समासः, कण्डूः-कण्डूतिः, दाहः-प्रतीतस्तत्प्रधानेन पित्तज्वरेण
परिगतं शरीरं यस्य स तथा, ‘तेइच्छं’ति-चिकित्सां, ‘आउट्टावेमि’नि-आवर्त्तयामि कारयामि । ‘सभंडमत्तोवगरण-
मायाए’ति-भाण्डमात्रा-पतद्ग्रहं परिच्छदश्च उपकरणं च-वर्षाकल्पदि भाण्डमात्रोपकरणं स्वं च-तदात्मीयं भाण्डमा-
त्रोपकरणं च स्वभाण्डमात्रोपकरणं तदादाय-गृहीत्वा, ‘अभ्युद्यतेन’-सोद्यमेन, ‘प्रदत्तेन’-गुरुणोपदिष्टेन ‘प्रगृहीतेन’

गुरुसकाशादङ्गीकृतेन 'विहारेण' साधु वर्त्तनेन 'विहर्त्तु'—वर्त्तितुं, पार्श्वे—ज्ञानादीनां बहिस्तिष्ठतीति पार्श्वस्थः—गाढग्लानत्वादि-
कारणं विना शय्यातराभ्याहृतादिपिण्डभोजकत्वाद्यागमोक्तविशेषणः, स च सकृदनुचितकरणेनाल्पकालमपि भवति, तत उच्यते—
पार्श्वस्थानां यो विहारो—बहूनि दिनानि यावत्तथा वर्त्तनं स पार्श्वस्थविहारः, सोऽस्यास्तीति पार्श्वस्थविहारी, एवमव-
सन्नादिविशेषणान्यपि, नवरमवसनो—विवक्षितानुष्ठानालसः, आवश्यकस्वाध्यायप्रत्युपेक्षणाध्यानादीनामसम्यक्कारीत्यर्थः;
कुत्तिसतशीलः—कुशीलः—कालविनयादिभेदभिन्नानां ज्ञानदर्शनचारित्र्याचाराणां विराधक इत्यर्थः; प्रमत्तः—पञ्चविधप्रमा-
दयोगात्, संसक्तः कदाचित्संविग्नगुणानां कदाचित्पार्श्वस्थादिदोषाणां सम्बन्धात् गौरवत्रयसंज्ञनाच्चेति, ऋतुबद्धेऽपि—
अवर्षाकालेऽपि पीठफलकानि शय्यासंस्तरकार्यं यस्य स तथा 'नाहभुज्जो एवं करणयाए'ति—नैवः भूयः—पुनरपि एवं—
इत्थंकरणाय प्रवर्त्तिष्ये इति शेषः; 'एवमेवे'त्यादिरुपनयः, इह गाथा—'सिद्धिलियसंजमकजावि होइउं उज्जमंति जइ पच्छा।
संवेगाओ तो सेलउव आराहया होति ॥ १ ॥' इति पञ्चमशैलकज्ञातविवरणं समाप्तमिति ॥

१ सा० शिथिलितसंयमकार्या अपि भूवोधच्छन्ति यदि पश्चात् । संवेगात् तर्हि शैलक इव ते आराधका भवन्ति ॥ १ ॥

॥ ६-श्रीतुम्बकाख्यं ज्ञाताध्ययनम् ॥

पञ्चमानन्तरं षष्ठं व्याख्यायते, तस्य च पूर्वेण सहायं सम्बन्धः, अनन्तराध्ययने प्रमादवतोऽप्रमादवतश्चानर्थेतराबुक्तौ, इहापि तयोरेव तावेवोच्येते इत्येवसम्बद्धमिदम्—

जति नं भंते, समणेणं जाव संपत्तेणं के अहे पन्नत्ते !; एवं खलु जंजू !, तेणं कालेणं २, रायणिहे समो-
नायज्झयणस्स समणेणं जाव संपत्तेणं जाव सुक्कज्झा-
सरणं, परिसा निगया, तेणं कालेणं २, समणस्स जेहे अंतेवासी इंदभूती, अदूरसामंते जाव सुक्कज्झा-
णोवगए विहरति; तते नं से इंदभूती जायसंहुं समणस्स ३, एवं वदासी-कहणं भंते !, जीवा गुरुयत्तं
वा, लहुयत्तं वा हव्वमागच्छंति !; गोयमा !, से जहा नामए केइ पुरिसे एगं, महं, सुक्कं, तुंबं; णिच्छिहुं,
निरुवहयं, दब्भेहिं कुसेहिं वेढेइ २; मट्ठियालेवेणं लिपतिं, उण्हे दलयति २, सुक्कं समाणं दोच्चं पि दब्भेहि य,
कुसेहि य, वेढेति २, मट्ठियालेवेणं लिपति २; उण्हे सुक्कं समाणं तच्चं पि दब्भेहि य, कुसेहि य, वेढेति २,
मट्ठियालेवेणं लिपति; एवं खलु एणुवाएणं अंतरा वेढेमाणं, अंतरा लिपेमाणे, अंतरा सुक्कवेमाणे जाव
अट्ठहिं मट्ठियालेवेहिं आलिपति, अत्थाहमतारमपोरिसियंसि उदगंसि पक्खिवेज्जा; से णूणं गोयमा !,

से तुंये तेसिं अट्टण्हं मट्टियालेवेणं गुरुययाए, भारिययाए, गुरुयभारिययाए; उप्पिं सलिलमतिवइत्ता अहे धरणिगलपइट्टाणे भवति; एवामेव गोयमा !, जीवावि पाणातिवाएणं जाव मिच्छादंसणसल्लेणं अणुपुब्बेणं अट्ट कम्मपगडीओ समल्लिणन्ति; तासिं गुरुययाए, भारिययाए, गुरुयभारिययाए, कालमासे कालं किच्चा, धरणिगलमतिवतित्ता, अहे नरगतलपइट्टाणा भवति; एवं खलु गोयमा !, जीवा गुरुयत्तं हवमागच्छंति । अहणं गोतमा !, से तुंये तेसिं पढमित्तुगंसि, मट्टियालेवंसि, तिन्नंसि कुहियंसि परिसडियंसि, ईसिं धरणिगलाओ उप्पतित्ता णं चिट्ठति; ततोऽन्तरं च णं दोच्चपि मट्टियालेवे जाव उप्पतित्ता णं चिट्ठति, एवं खलु एएणं उवाएणं, तेसु अट्टसु मट्टियालेवेसु तिन्नेसु जाव विमुक्कबंधणे, अहे धरणिगलमइवइत्ता उप्पिं सलिलतलपइट्टाणे भवति; एवामेव गोयमा !, जीवा पाणातिवातेवरमणेणं जाव मिच्छादंसणसल्लेवरमणेणं, अणुपुब्बेणं अट्ट कम्मपगडीओ खवेत्ता, गगणतलमुप्पइत्ता उप्पिं लोयगगपतिट्टाणा भवति; एवं खलु गोयमा !, जीवा लहुयत्तं हवमागच्छंति । एवं खलु जंबू !, समणेणं भगवया महावीरेणं छट्टस्स नायज्झयणस्स अयमट्ठे पन्नत्ते त्तिवेमि ॥ सूत्रम्-६८ ॥ छट्ठं नायज्झयणं समत्तं ॥ ६ ॥

सर्वं सुगमं, नवरं, निरुपहतं-वातादिभिः, दमः-अग्रभूतैः, कुशैः-मूलभूतैः; जात्या दर्भकुशभेद इत्यन्ये, 'अत्थाहंसि' ति-अस्थाधे, अगाधे इत्यर्थः; पुरुषः परिमाणमस्येति पौरुषिकं, तन्निषेधादपौरुषिकं; मूलेपानां सम्बन्धात् गुरुकृतया,

गुरुकतैव कुतः ?,—भारिकतया, मृष्टेपजनितभारवच्चेनेति भावः, गुरुकभारिकतयेति तुम्बकधर्मद्वयस्याप्यधोमजनकारणता-
प्रतिपादनायोक्तं, 'उर्षिप'-उपरि, 'अहवहत्ता'-अतिपस्यातिक्रम्य, 'तिन्नासि'चि-स्तिमित आर्द्रतां गते, ततः 'कुथिते'-
कोथमुपगते; ततः 'परिसदिते'-पतिते इति । इह गाथे—'जहं मिउलेवालितं गरुयं तुवं अहो वयइ एवं । आसवकयकम्म-
गुरु जीवा वच्चंति अहरगंयं ॥ १ ॥ तं चेव तविमुक्कं जलोवरिं ठाह जायलहुभावं । जह तह कम्मविमुक्का लोयगपइड्डिया
होति ॥ २ ॥" श्री षष्ठतुम्बकज्ञातविवरणं समाप्तमिति ॥ ६ ॥

॥ ७-श्रीरोहिणीज्ञाताध्ययनम् ॥

अथ सप्तमं विव्रियते, अस्य च पूर्व्वेण सहायं सम्बन्धः, इहानन्तराध्ययने प्राणातिपातादिमतां कर्मगुरुताभावेनेतरेषां च
लघुताभावेन अनर्थप्राप्तीतरे उक्ते, इह तु प्राणातिपातादिविरतिभञ्जकपरिपालकानां ते उच्येते; इत्येवंसम्बद्धम्—

जति णं भंते !, समणेणं जाव संपत्तेणं छट्टस्स नायज्झयणस्स अयमहे पन्नत्ते, सत्तमस्स णं भंते !,
नायज्झयणस्स के अहे पन्नत्ते ?; एवं खल्ल जंजू !, तेणं कालेणं २, रायणिहे नाम नगरे होत्था, सुभूमि-
भागे उज्जाणे; तत्थ णं रायणिहे नगरे धणणे नामं सत्थवाहे परिवसत्ति, अहे०, भद्दा भारिया, अहीण-
पंचेदिय० जाव सुरूवा; तस्स णं धणणस्स सत्थवाहस्स पुत्ता, भद्दाए भारियाए अत्तया चत्तारि सत्थवा-

सा०—१-२ यथा मृष्टेपल्लिं गुरु तुम्बमधो व्रजति एवं । आश्रवकृतकर्मगुरुत्वा जीवा व्रजन्ति अधोगतिं ॥ १ ॥ तदेव तद्विमुक्तं जलोपरि तिष्ठति
जातलघुभावं । यथा तथा कर्मविमुक्ता लोकोप्रे प्रतिष्ठिता भवन्ति ॥ २ ॥

हदारया होत्था; तंजहा-धणपाले, धणदेवे, धणगोवे, धणरक्खिए; तस्स णं धणस्स सत्थवाहस्स चउण्हं
 पुत्ताणं भारियाओ चत्तारि सुण्हाओ होत्था; तं-उज्झिया, भोगवतिया, रक्खतिया, रोहिणिया; तत्ते
 णं तस्स धणस्स अन्नया कदाहं पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि इमेयारूवे अब्भत्थिए जाव ससुप्पल्लित्था-
 एवं खलु अहं रायगिहे बहूणं ईसर जाव पभिईणं सयस्स कुडुबस्स बहूसु कल्लेसु य, करणिज्जेसु कोडुं-
 बेसु य, मंतणेसु य, गुज्जे, रहस्से, निच्छए, ववहारेसु य; आपुच्छणिज्जे, पडिपुच्छणिज्जे मेढी; पमाणे,
 आहारे; आलंबणे, चक्खुमेढीभूते, कल्लवद्दावए; तं ण णल्लति जं मए गयंसि वा, चुयंसि वा, मयंसि वा,
 भग्गंसि वा, लुग्गंसि वा, सडियंसि वा, पडियंसि वा, विदेसत्थंसि वा, विप्पवसियंसि वा, इमस्स
 कुडुबस्स किं मन्ने आहारे वा, आलंबे वा, पडिवंधे वा भविस्सति ?; तं सेयं खलु मम कल्लं जाव जलंते
 विपुलं असणं ४, उवक्खडावेत्ता मित्तणाति०, चउण्हं सुण्हाणं कुलघरवग्गं आमंतेत्ता, तं मित्तणाहणिय-
 गसयण० य चउण्ह सुण्हाणं कुलघरवग्गं विपुलेणं असणं ४, धुवपुप्फवत्थग्गं जाव सक्कारेत्ता सम्माणेत्ता,
 तस्सेव मित्तणाति० चउण्ह य सुण्हाणं कुलघरवग्गस्स पुरतो चउण्हं सुण्हाणं परिक्खणहुयाए पंच २,
 सालिअक्खए दलहत्ता; जाणामि ताव का किहं वा सारक्खेह वा, संगोवेह वा, संवडुति वा ?; एवं संसे-
 हेह २, कल्लं जाव मित्तणाति०, चउण्हं सुण्हाणं कुलघरवग्गं आमंतेह २, विपुलं असणं ४, उवक्खडावेह;
 ततो पच्छा गहाए भोयणमंडवंसि सुहासण०, मित्तणाति०, चउण्ह य सुण्हाणं कुलघरवग्गेणं सद्धिं तं

चिपुलं असण ४, जाव सक्कारेति २, तस्सेव मित्तनाति०, चउण्ह य सुण्हाणं कुलघरवग्गस्स य पुरतो पंच सालिअक्खए गेण्हति २, जेद्धा सुण्हा उल्लिङ्गितिया तं सदावेति २; एवं वदासी-तुमं णं पुत्ता मम हत्थाओ इमे पंच सालिअक्खए गेण्हहि २, अणुपुब्बेणं सारक्खेमाणी संगोवेमाणी विहराहि; जया णंइहं पुत्ता !, तुमं इमे पंच सालिअक्खए जाएज्जा तया णं तुमं मम इमे पंच सालिअक्खए पडिदिज्जाएज्जासि त्तिकट्ठु सुण्हाए हत्थे दलयति २, पडिविसल्लेति; तते णं सा उल्लिङ्गितिया घण्णस्स तहत्ति एयमइं पडिसुणेति २, घण्णस्स सत्थवाहस्स हत्थाओ ते पंच सालिअक्खए गेण्हति २, एगंतमवक्कमति, एगंतमवक्कमियाए इमेयारूवे अवभत्थिए०-एवं खलु तायाणं कोट्ठागारंसि बहवे पल्ला सालीणं पडिपुण्णा चिद्धति, तं जया णं ममं ताओ इमे पंच सालिअक्खए जाएस्सति, तया णं अहं पल्लंतराओ अन्ने पंच सालिअक्खए गहाय दाहामि त्तिकट्ठु एवं संपेहेइ २, तं पंच सालिअक्खए एगंते एहेति २, सकम्मसंजुत्ता जाया यावि होत्था । एवं भोगवतियाएवि, णवरं सा छोल्लेति २, अणुगिलति २, सकम्मसंजुत्ता जाया । एवं रक्खि-यावि, नवरं गेण्हति २, इमेयारूवे अवभत्थिए०-एवं खलु ममं ताओ इमस्स मित्तनाति०, चउण्ह य सुण्हाणं कुलघरवग्गस्स य पुरतो सदावेत्ता, एवं वदासी-तुमणं पुत्ता मम हत्थाओ जाव पडिदिज्जाएज्जासि त्तिकट्ठु मम हत्थंसि पंच सालिअक्खए दलयति, तं भवियव्वमेत्थ कारणेणं त्तिकट्ठु एवं संपेहेति २, ते पंच सालिअक्खए सुद्धे वत्थे बंधइ २, रयणकरंडियाए पक्खिवेइ २, जसीसामूले ठावेइ २ तिसंझं पडि-

जागरमाणी विहरइ । तए णं से धण्णे सत्थवाहे तस्सेव भित्त जाव चउत्थि रोहिणीयं सुणहं सदावेति २,
 जाव तं भवियव्वं एत्थ कारणेणं तं सेयं खलु मम एए पंच सालिअक्खए सारक्खेमाणीए, संगोवेमाणीए,
 संवड्ढेमाणीए त्तिकहु एवं संपेहेति २, कुलघरपुरिसे सदावेति २; एवं वदासी-तुब्भे णं देवाणुप्पिया १, एते
 पंच सालिअक्खए गेणहह २, पढमपाउसंसि महाबुद्धिकायंसि निवइयंसि समणंसि खुड्डाणं केयारं
 सुपरिकम्मियं करेह २ त्ता, इमे पंच सालिअक्खए वावेह २, दोच्चपि तच्चपि उक्खयनिहए करेह २,
 वाडिपक्खेवं करेह २, सारक्खेमाणा, संगोवेमाणा, अणुपुब्बेणं संवड्ढेह; तते णं ते कोडुंबिया रोहिणीए
 एतमट्ठं पडिसुणंति, ते पंच सालिअक्खए गेणहंति २, अणुपुब्बेणं सारक्खंति, संगोवंति, विहरंति; तए णं
 ते कोडुंबिया पढमपाउसंसि, महाबुद्धिकायंसि, निवइयंसि, समणंसि; खुड्डायं केदारं सुपरिकम्मियं करेति
 २, ते पंच सालिअक्खए ववंति, दुच्चपि, तच्चपि, उक्खयनिहए करेति २, वाडिपरिक्खेवं करेति २, अणु-
 पुब्बेणं सारक्खेमाणा, संगोवेमाणा, संवड्ढेमाणा, विहरंति; तते णं ते साली अणुपुब्बेणं सारक्खिज्जमाणा,
 संगोविज्जमाणा, संवड्ढिज्जमाणा, साली जाया किण्हा किण्होभासा जाव निउरंबभूया पासादीया ४; तते
 णं साली पत्तिया, वत्तिया, गब्भिया, पत्तूया, आगयगंधा, खीराइया, बद्धफला, पक्का, परियागया, सह-
 इया, पत्तइया, हरियपव्वकंडा जाया यावि होत्था; तते णं ते कोडुंबिया ते सालीए पत्तिए जाव सहइए
 पत्तइए जाणित्ता, तिक्खेहिं, णवपज्जणएहिं, असियएहिं लुणेंति २, कस्यलमलिते करेति २, पुणंति; तत्थ

णं चोक्त्वाणं सूयाणं, अक्खंडाणं, अफोडियाणं, छडुछडापूयाणं, सालीणं मागहए पत्थए जाए; तते णं ते कोडुबिया ते साली णवएसु घडएसु पक्खिवंति २, उपल्लिपंति २, लंछियसुद्धिते करंति २, कोट्टागारस्स एगदेसंसि ठावेंति २, सारक्खेमाणा, संगोवेमाणा, विहरंति; तते णं ते कोडुबिया दोच्चंमि वासारत्तंसि, पढमपाउसंसि, महाबुट्टिकायंसि, निवहयंसि; खुड्ढाणं, केयारं, सुपरिकम्मियं करंति; ते साली ववंति, दोच्चंमि, तच्चंमि, उक्खयणिहए जाव लुणेंति, जाव चलणतलमलिए करंति २, पुणंति; तत्थ णं सालीणं बहवे कुडवा (सुरला) जाव एगदेसंसि ठावेंति २, सारक्ख०, संगो०, विहरंति; तते णं ते कोडुबिया तच्चंसि वासारत्तंसि महाबुट्टिकायंसि, बहवे केदारे सुपरि० जाव लुणेंति २, संवहंति २, खलयं करंति २, मलेंति जाव बहवे कुंभा जाया; तते णं ते कोडुबिया साली कोट्टागारंसि पक्खिवंति, जाव विहरंति, चउत्थे वासारत्ते बहवे कुंभसया जाया । तते णं तस्स धणस्स पंचमयंसि संवच्छरंसि परिणममाणंसि पुव्वरत्तावरत्तकाल-समयंसि, इमेयारूवे अब्भत्थिए जाव समुप्पज्जित्था;—एवं खलु मम इओ अतीते पंचमे संवच्छरे, चउण्हं सुण्हाणं परिक्खणट्टयाए, ते पंचं सालिअक्खता हत्थे दिन्ना, तं सेयं खलु मम कल्लं जाव जलेंते पंच सालि-अक्खए परिजाइत्तए जाव जाणामि, ताव काए किहं सारक्खिया वा, संगोविया वा, संवड्डिया जाव त्तिकट्टु एवं संपेहेति २ कल्लं जाव जलेंते विपुलं असण ४, मित्तनाय०, चउण्ह य सुण्हाणं कुलघर जाव

सम्ममणिता; तस्सेव मित्तं, चउण्ह य सुण्हानं कुलघरवग्गस्स पुरओ जेट्ठं उज्झियं सद्देवह २ ता, एवं
वयासी-एवं खलु अहं पुत्ता !, इतो अतीते पंचमंसि संवच्छरंसि इमस्स मित्तं, चउण्ह य सुण्हानं
कुलघरवग्गस्स य पुरतो तव हत्थंसि पंच सालिअक्खए दलयामि, जया णं अहं पुत्ता !, एए पंच सालि-
यअक्खए जाएल्ला तया णं तुमं मम इमे पंच सालिअक्खए पडिदिज्जाएसि त्तिकहु तं हत्थंसि दलयामि;
से नूणं पुत्ता !, अत्थे समट्ठे !, हंता अत्थि, तन्नं पुत्ता !, मम ते सालिअक्खए पडिनिज्जाएहि; तते णं सा
उज्झितिया एयमट्ठं धणणस्स पडिसुणेति २, जेणेव कोट्टागारं तेणेव उवागच्छति २, पल्लतो पंच सालि-
अक्खए गेण्हति २, जेणेव धणणे सत्थवाहे, तेणेव उवागच्छति २; धणं० एवं वदासी-एए णं ते पंच
सालिअक्खए त्तिकहु, धणणस्स हत्थंसि ते पंच सालिअक्खए दलयति; तते णं धणणे उज्झियं सवहसा-
वियं करेति २, एवं वयासी क्रिणं पुत्ता !, एए चेव पंच सालिअक्खए उदाहु अन्ने !, तते णं उज्झिया धणं
सत्थवाहं, एवं वयासी-एवं खलु तुब्भे तातो !, इओडीए पंचमे संवच्छरे इमस्स मित्तं, नाति०, चउण्ह
य कुल०, जाव विहरामि, तते णंइहं तुब्भं एतमट्ठं पडिसुणेमि २, ते पंच सालिअक्खए गेण्हामि एगंत-
मवक्कमामि, तते णं मम इमेयारूवे अब्भत्थिए जाव समुपजित्था-एवं खलु तायाणं कोट्टागारंसि० सक-
म्मसंजुत्ता तं णो खलु ताओ ! ते चेव पंच सालिअक्खए एए णं अन्ने, तते णं से धणणे उज्झियाए अंतिए
एयमट्ठं सोचा, णिसम्म, आसुरुते जाव मिसिमिसेमाणे उज्झितियं तस्स मित्तनाति० चउण्ह य सुण्हानं

कुलघरवग्गस्स य पुरओ तस्स कुलघरस्स छारुज्झियं च, छाणुज्झियं च, कयवरुज्झियं च, समुच्छियं च, सम्मज्झिअं च, पाउवदाइं च, पहाणोवदाइं च, बाहिरपेसणकारिं ठवेति; एवामेव समणाउसो !, जो अमहं निगंगथो वा २ जाव पव्वतिते पंच य से महव्वयाइं भवंति, से णं इह भवे चेव बहूणं समणाणं ४, जाव अणुपरियट्ठस्सइ, जहा सा उज्झया । एवं भोगवहयावि, नवरं तस्स कंडितियं वा, कोट्टितियं च, पीसंतियं च, एवं ख्वंतियं, रंधंतियं, परिवेसंतियं च, अबभंतरियं च, पेसणकारिं, महाणसिणिं ठवेति; एवामेव समणाउसो !, जो अमहं समणो पंच य से महव्वयाइं फोडियाइं भवंति, से णं इह भवे चेव बहूणं समणाणं ४, जाव हील ४, जहा व सा भोगवतिया । एवं रक्खितियावि, नवरं जेणेव वासघरे तेणेव उवागच्छइ २, मंजूसं विहाडेइ २, रयणकरंडगाओ ते पंच सालिअक्खए गेणहति २, जेणेव धण्णे तेणेव उवा० २, पंच सालिअक्खए धणस्स हत्थे दलयति; तते णं से धण्णे रक्खितियं, एवं वदासी-किन्नं पुत्ता ते चेव ते पंच सालिअक्खया उदाहु अन्नेत्ति !, तते णं रक्खितिया धणं एवं० ते चेव ताया !, एए पंच सालिअक्खया णो अन्ने, कहन्नं पुत्ता !, एवं खलु ताओ !, तुम्हे इओ पंचमंमि जाव भवियव्वं एत्थ कारणेणं तिकट्ठु ते पंच सालिअक्खए सुद्धे चत्थे जाव तिसंझं पडिजागरमाणी य विहरामि; ततो एतेणं कारणेणं ताओ !, ते चेव ते पंच सालिअक्खए णो अन्ने, तते णं से धण्णे रक्खितियाए अंतिए एयमट्ठं सोच्चा हट्टतुट्ठ तस्स कुलघरस्स हिरन्नस्स

य कंसदूसविपुलधणजावसावतेजस्स य भंडागारिणि ठवेति, एवामेव समणाउसो ! जाव पंच य से
 महव्वयातिं रक्खियातिं भंधति, से णं इह भवे चेव बहूणं समणाणं ४, अच्चणिल्ले जहा जाव सा
 रक्खिया । रोहिणियावि एवं चेव, नवरं तुब्भे ताओ मम सुबहुयं सगडीसागडं दलाहि, जेणं अहं
 तुब्भं ते पंच सालिअक्खए पडिणिजाएमि; तते णं से धण्णे रोहिणिं एवं वदासी-कहणं तुमं मम
 पुत्ता !, ते पंच सालिअक्खए, सगडसागडेणं निज्जाइस्ससि !, तते णं सा रोहिणी धणं एवं वदासी-एवं
 खल्ल तातो !, इओ तुब्भे पंचमे संवच्छरे इमस्स मित्त जाव बह्वे कुंभसया जाया तेणेव कमेणं एवं
 खल्ल ताओ !, तुब्भे ते पंच सालिअक्खए सगडसागडेणं निज्जाएमि; तते णं से धण्णे सत्थवाहे रोहिणी-
 याए सुबहुयं सगडसागडं दलयति, तते णं रोहिणी सुबहुं सगडसागडं गहाय जेणेव सए कुलघरे तेणेव
 उवागच्छइ, कोट्टागारे विहाडेति २, पल्ले उडिभदति २, सगडीसागडं भरेति २, रायगिहं नगरं मज्झं-
 मज्झेणं जेणेव सए गिहे जेणेव धण्णे सत्थवाहे तेणेव उवागच्छति, तते णं रायगिहे नगरे सिंघाडग जाव
 बहूजणो अन्नमन्नं एवमातिक्खति०-धन्ने णं देवा० !, धण्णे सत्थवाहे जस्स णं रोहिणिया सुण्हा जीए णं
 पंच सालिअक्खए सगडसागडिएणं निज्जाएति; तते णं से धण्णे सत्थ० ते पंच सालिअक्खए सगडसागडेणं
 निज्जाएतिते पासति २, हट्ठ०, पडिच्छति २, तस्सेव मित्तनाति०, चउण्ह य सुण्हाणं कुलघरपुरतो रोहि-

णीयं सुणहं तस्स कुलघरस्स बहुसु कज्जेसु य जाव रहस्सेसु य आपुच्छणिज्जं जाव वट्ठाचितं पमाणभूयं
ठावेति; एवामेव समणाउसो !, जाव पंच महव्वया संवट्ठिया भवंति, से णं इह भवे चेव बहूणं समणाणं
जाव वीतीवइस्सइ जहा व सा रोहिणीया । एवं खलु जंबू !, समणेणं भगवया महावीरेणं सत्तमस्स
नायज्झयणस्स अयमट्ठे पन्नत्ते त्तिवेमि ॥ सूत्रम्-६९ ॥ सत्तमं नायज्झयणं समत्तं ॥ ७ ॥

इदमपि सुगमम्, नवरं 'मए'त्ति-मयि, 'गयंसि'त्ति-गते ग्रामादौ, एवं 'च्युते'-कुतोऽप्यनाचारात् स्वपदात् पतिते
'मृते'-परासुतां गते, 'भग्ने'-वात्यादिना कुब्जखल्वत्त्वरूपेणासमर्थीभूते, 'लुगंसि व'त्ति-रुग्ने जीर्णतां गते, 'श्रुति'-
व्याधिविशेषाच्छीर्णतां गते, 'पतिते'-प्रासादादेर्मञ्चके वा ग्लानभावात्, 'विदेशस्थे' विदेशं गत्वा तत्रैव स्थिते, 'विप्रो
चिते' स्वस्थानविनिर्गते देशान्तरगमनप्रवृत्ते, आधारः-आश्रयो भूरिव, आलम्बनं-चरत्रादिकमिव, प्रतिबन्धः-प्रमार्जनिका-
शलाकादीनां लतादवरक इव कुलगृहं-पितृगृहं, तद्वर्गो मातापित्रादिः संरक्षति, अनाशनतः सङ्गोपयति, संवरणतः संवर्द्धयति,
बहुत्वकरणतः; 'छोल्लेइ'त्ति-निस्तुषीकरोति, 'अणुगिलइ'त्ति भक्षयति, क्वचित्फोह्लेइत्येतदेव दृश्यते, तत्र च भक्षयतीत्यर्थः;
'पत्तिय'त्ति सञ्जातपत्राः, 'वत्तिय'त्ति व्रीहीणां पत्राणि मध्यशलाकापरिवेष्टनेन नालरूपतया वृत्तानि भवन्ति, तद्वृत्ततया
जातवृत्तत्वाद्धर्त्तिताः शाखादीनां वा समतया वृत्तीभूताः सन्तो वर्त्तिता अभिधीयन्ते, पाठान्तरेण-'तइया व'त्ति-सञ्जातत्वच
इत्यर्थः; गर्भिता-जातगर्भा, डोडकिता इत्यर्थः, प्रसृताः कणिशानां पत्रगर्भेभ्यो विनिर्गमात् आगतगन्धा-जातसुरभिगन्धाः
आयातगन्धा वा दूरयायिगन्धा इत्यर्थः, क्षीरकिताः सञ्जातक्षीरकाः, बद्धफलाः क्षीरस्य फलतया बन्धनात् जातफला इत्यर्थः;

पक्वाः काठिन्यमुपगताः, पर्यायागताः पर्यायगता वा सर्वनिष्पन्नां गता इत्यर्थः, 'सहृदपत्तय'ति-सहृकी वृधविशेषस्तस्या इय पत्रकाणि दलानि कुतोऽपि साधर्म्यात् सञ्जातानि येषां ते तथेति, गमनिकैवेयं पाठान्तरेण शल्यकिताः शुष्कपत्रतया सञ्जात-शलाकाः; पत्रकिताः सञ्जातकुत्सितकाऽल्पपत्राः, 'हरियपन्वकंड' 'ति हरितानि-हरितालवर्णानि, नीलानि पर्वकाण्डानि-नालानि येषां ते तथा, जाताश्चाप्यभूवन्, 'नवपज्जाणएहि'ति नवं प्रत्यग्रं, पायनं लोहकारेणातापितं कुट्टितं तीक्ष्णधारी-कृतं पुनस्तापितानां जले निबोलनं येषां तानि तथा तैः, 'असिएहि'ति दात्रैः, 'अखंडाणं'ति सकलानां, अस्फुटितानां असञ्जातराजीकानां, छड २ इत्येवमनुकरणतः स्पर्षादिना स्फुटाः-स्फुटीकृता शोधिता इत्यर्थः, स्पृष्टा वा पाठान्तरेण पूता वा ये ते तथा तेषां, 'मागहए पत्थए'ति 'दो' असईओ पराई दो पसइओ उ सेइया होइ । चउसेइओ उ कुडओ चउकुडओ पत्थओ नेउ ॥ १ ॥"ति अनेन प्रमाणेन मगधदेशव्यवहृतः प्रस्थो मागधप्रस्थः, 'उपलिंपति' घटकमृखस्य तत्पिधानकस्य च गोमयादिना रन्ध्रं भज्जन्ति 'लिंपेति' घटमुखं तत्स्थगितं च छगणादिना पुनर्मसृणीकुर्वन्ति, लाज्जितं रेखादिना, मुद्रितं मृन्मयमुद्रादानेन तत्कुर्वन्ति, मुरलो मानविशेषः, खलकं धान्यमलनस्थण्डिलं, चतुप्रस्थं आहकः, आहकानां पट्ट्या जघन्यः कुम्भः अशीत्या मध्यमः शतेनोत्कृष्ट इति, 'क्षारोष्ट्रकां'-भस्मपरिष्ठापिकां, 'कचचरोल्लिखकां' अवकरशोधिकां 'समुक्षिकां' प्रातर्गृहाज्ञणे जलच्छटकदायिकां, पाठान्तरेण 'संपुच्छिय'ति तत्र सम्प्रोच्छिकां पादादिल्लपिकां, 'स्रममाजिकां' गृहस्या-न्तर्बहिश्च बहुकरिकावाहिकां, 'पादोदकदायिकां' पादशौचदायिकां स्नानोदकदायिकां प्रतीतां, बाह्यानि प्रेषणानि कर्माणि

गा० १ द्वे शय्यती प्रसृतिः द्वे प्रमृती दु सेतिका भवति । चतुःशेति ८ः कृडयथचतुःकुऽवः प्रस्थको श्रेयः ॥ १ ॥

करोति या सा, 'बाहिरपेसणगारियत्ति भणिया,' 'कंडयन्तिका' 'मिति अनुकम्पिता कण्डयन्तीति-तन्दुलादीन् उदूखलादौ क्षोदयन्तीति कंडयन्तिका तां, एवं 'कुट्टयन्तिकां' तिलादीनां चूर्णनकारिकां, 'पेषयन्तिकां' गोधूमादीनां घरड्ढादिना पेषणकारिकां, 'रुन्धयन्तिकां' यन्त्रके व्रीहिकोद्रवादीनां निस्तुषत्वकारिकां, 'रन्धयन्तिकां' ओदनस्य पाचिकां, 'परिवेषयन्तिकां' भोजनपरिवेषणकारिकां, 'परिभाजयन्तिकां' पर्वदिने स्वजनगृहेषु खण्डखाद्याद्यैः परिभाजनकारिकां महानसे नियुक्ता महानसिकी तां स्थापयति, 'सगडीसागडं'ति शकट्यश्च-गन्धयः शकटानां समूहः शाकटं च शकटीशाकटं गङ्गीओ गडिया यत्ति उक्तं भवति, 'दलाह'ति दत्त प्रयच्छतेत्यर्थः; 'जाणं'ति येन 'ण'मित्यलङ्कारे 'प्रतिनिर्यतियामि'-समर्पयामीति, अस्य च ज्ञातस्यैवं विशेषणोपनयनं निगदति, यथा-'जह सेट्टी तह गुरुणो जह गाहजणो तहा समणसंधो । जह वहुया तह भवा जह सालिकणा तह वयाइ ॥ १ ॥ जह सा उज्झियनासा उज्झियसाली जहतथमभिहाणा । पेसणगारित्तेण असंखदुक्खक्खणी जाया ॥ २ ॥ तह भवो जो कोई संघसमक्खं गुरुविदिनाइ । पडिवज्जिउं समुज्झइ महवयाइं महामोहा ॥ ३ ॥ सो इह चैव भवंमी जणाण धिक्कारमायणं होइ । परलोए उ इहतो नाणाजोणीसु संचरइ ॥ ४ ॥ उक्तं च-'धम्मओ भट्टं' वुत्तं, 'इहेवडहम्मो'वुत्तं 'जह वा सा भोगवती जहतथनामोवभुत्तसालिकणा । पेसणविसेसकारित्तेण पत्ता दुहं चैव

सा०-१-१४ । यथा श्रेष्ठी तथा गुरवो यथा ज्ञातिजनस्तथा श्रमणसंघः । यथा वध्वस्तथा भव्या यथा शालिकणास्तथा व्रतानि ॥ १ ॥ यथा सोऽज्झितान्नी उज्झितशालिग्रन्थानिभिधाना प्रेषणकर्तृत्वेनासंख्यदुःखस्वनिर्जना ॥ २ ॥ तथा भव्यो यः कोऽपि संघसमं गुरुवितीर्णानि प्रतिपद्य समुज्झति महाव्रतानि महामोहात् ॥ ३ ॥ स इहैव भवे जनानां धिक्कारभाजनं भवति । परलोके तु दुःखात्तो नानायोगिषु संचरति ॥ ४ ॥ (अत्रत्यं यदतिदिष्टं धम्माओ भट्टं इहेवडहम्मो इति वृत्तद्वय तदप्रसिद्धत्वानोल्लिखितुं शक्यं) । यथा वा सा भोगवती यथार्थनाम्नी उपभुक्तशालिकणा । प्रेषणविशेषकारित्वेन

॥ ५ ॥ तह जो महद्वयाइं उवभुंजइ जीवियत्ति पालितो । आहाराइसु सत्तो चत्तो सिवसाहणिच्छाए ॥ ६ ॥ सो एत्थ जहिच्छाए पावइ आहारमाइ लिंगित्ति । विउसाण नाइपुजो परलोयम्मी दुही चेव ॥ ७ ॥ जह वा रक्खियवहुया रक्खिय-सालीक्रणा जहत्यक्खा । परिजणमण्णा जाया भोगसुहाइं च संपत्ता ॥ ८ ॥ तह जो जीवो सम्मं पडिवज्जित्ता महद्वए पंच । पालेइ निरइयारे पमायलेसंपि वज्जेतो ॥ ९ ॥ सो अप्पहिएक्करई इहलोयंमिवि विऊहिं पणयपओ । एगंतसुही जायइ परंमि मोक्खंवि पावेइ ॥ १० ॥ जह रोहिणी उ सुण्हा रोवियसाली जहत्यमभिहाणा । वड्डित्ता सालिकणे पत्ता सबस्ससामित्तं ॥ ११ ॥ तह जो भवो पाविय वयाइं पालेइ अप्पणा सम्मं । अनेसिवि भव्वाणं देइ अणेगेसिं हियहेउं ॥ १२ ॥ सो इह संघपहाणो जुग-प्पहाणेत्ति लहइ संसदं । अप्पपरैसिं कल्लानकारओ गोयमपहुव ॥ १३ ॥ तित्थस्स बुड्डिकारी अक्खेवणओ कुतित्थयाईणं । विउसनरसेवियकमो कमेण सिद्धिपि पावेइ ॥ १४ ॥”त्ति समाप्तमिदं सप्तमश्रीरोहिणीज्ञाताध्ययनम् ॥

प्राप्ता दुःखमव ॥ ५ ॥ तथा यो महाव्रतानि उपभुनक्ति जीविकेति कृत्वा पालयन् । आहारादिषु सकृत्त्यक्त- शिवसाधनेच्छयां ॥ ६ ॥ सोऽत्र यथेच्छं प्राप्नोत्याहारादि लिङ्गीति । विदुषा नातिपूज्यः परलोकं दुःख्येव ॥ ७ ॥ यथा वा रक्षिता वधू रक्षितशालिक्रण यथार्थाल्या । परिजनमान्या जाता भोग-सुखानि च संप्राप्ता ॥ ८ ॥ तथा यो जीवः सम्यक् प्रतिपद्य महाव्रतानि पञ्चैव पालयति निरतिचाराणि प्रमादलेशमपि वर्जयन् ॥ ९ ॥ स आत्महितै-करतिरिहलोकेऽपि विद्वत्प्रणतपादः । एकान्तसुखो जायते परस्मिन् मोक्षमपि प्राप्नोति ॥ १० ॥ यथा रोहिणी तु स्तुषा रोपितशालिर्यथार्थमिधाना वर्धयित्वा शालिक्रणान् प्राप्ता सर्वैश्च स्वामित्वा ॥ ११ ॥ तथा यो भव्यो व्रतानि प्राप्य पालयति आत्मना सम्यक् । अन्येषामपि भव्यना ददात्यनेकेषा हितहेतोः ॥ १२ ॥ स इह संघप्रधानो युगप्रधान इति लभते संबन्धम् । आत्मपरेषा कल्याणकारको गौतमप्रभुवत् ॥ १३ ॥ तीर्थस्य वृद्धिकारी आक्षेपकः कुतौर्धिकादीना । विद्वज्जरसेवितकमः क्रमेण सिद्धिमपि प्राप्नोति ॥ १४ ॥

॥ ८--श्रीमल्लीज्ञाताध्ययनम् ॥

अथाष्टमं ज्ञातं व्याख्यायते, अस्य च पूर्वेण सहायमभिसम्बन्धः--पूर्वस्मिन् महाव्रतानां विराधनाविराधनयोरनर्थार्थो-
बुक्तौ, इह तु महाव्रतानामेवाल्पेनापि मायाशक्त्येन दूषितानामयथावत्स्वफलसाधकत्वमुपदर्शयते इत्यनेन सम्बन्धेन
सम्बद्धमिदम्--

जति णं भंते !, समणेणं० सत्तमस्स नायज्झयणस्स अयमट्ठे पणत्ते, अट्ठमस्स णं भंते !, के अट्ठे
पणत्ते !; एवं खल्ल, जंबू ! तेणं कालेणं, तेणं समएणं, इहेव जंबूदीवे दीवे, महाविदेहे वासे २, मंदरस्स
पव्वयस्स पच्चत्थिमेणं निसदस्स वासहरपव्वयस्स, उत्तरेणं सीयोयाए महाणदीए, दाहिणेणं सुहावहस्स
वक्खारपव्वतस्स, पच्चत्थिमेणं पच्चत्थिमलवणसमुदस्स, पुरच्छिमेणं एत्थ णं सलिलावती नामं विजए
पन्नत्ते; तत्थ णं सलिलावतीविजए वीयसोगा नामं रायहाणी पं०, नवजोयणविच्छिन्ना जाव पच्चक्खं
देवलोगभूया; तीसे णं वीयसोगाए रायहाणीए उत्तरपुरच्छिमे दिसिभाए इंदकुंसे नामं उज्जाणे, तत्थ णं
वीयसोगाए रायहाणीए बले नामं राया, तस्सेव धारणीपामोक्खं देविसहस्सं उवरोधे होत्था; तत्ते णं सा
धारिणी देवी अन्नया कदाइ सीहं सुमिणे पासित्ता णं पडिबुद्धा, जाव महब्बले नामं दारए जाए, उम्मुक्क
जाव भोगसमत्थे; तत्ते णं तं महब्बलं अम्मपायियो सरिसियाणं कमलसिरीपामोक्खानं पंचणहं रायवरक-

ब्रासयाणं एगदिवसेणं पाणि गेणहवेंति, पंच पासायसया पंचसतो दातो जाव बिहरति, थेरागमणं इंद-
 कुंभे उज्जाणे समोसडे, परिसा निगया, बलोवि निगओ, धम्मं सोच्चा, निसम्म जं नवरं महब्बलं कुमारं
 रज्जे ठावेति, जाव एक्कारसंगवी बहूणि वासाणि सामणपरियायं पाउणिता, जेणेव चारुपव्वए मासिएणं
 भत्तेणं सिद्धे; तते णं सा कमलसिरी अन्नदा सीहं सु० जाव बलभहो कुमारो जाओ, जुवराया यावि
 होत्था, तस्स णं महब्बलस्स रत्तो इमे छप्पिय बालवयंसगा रायाणो होत्था, तंजहा-अयले धरणे पूरणे
 वसुं वेसमणे अभिचंदे सहजायया जाव संहिच्चाते नित्थरियव्वे त्तिकट्टु अन्नमन्नस्सेयमट्ठं पडिसुणेंति;
 तेणं कालेणं २, इंदकुंभे उज्जाणे थेरा समोसडा, परिसा० महब्बले णं धम्मं सोच्चा जं नवरं छप्पिय बाल-
 वयंसए आपुच्छामि बलभहं च कुमारं रज्जे ठावेमि जाव छप्पिय बालवयंसए आपुच्छति; तते णं ते
 छप्पिय० महब्बलं रायं एवं वदासी-जति णं देवाणुप्पिया !; तुब्भे पव्वयह अम्मं के अन्ने आहारे वा जाव
 पव्वयामो; तते णं से महब्बले राया ते छप्पिय० एवं-जति णं तुब्भे मए सद्धि जाव पव्वयह तो णं
 गच्छह, जेट्ठे पुत्ते सएहिं २, रज्जेहिं ठावेह पुरिससहस्सवाहिणीओ सीयाओ दुरुढा जाव पाउब्भवंति;
 तते णं से महब्बले राया छप्पिय बालवयंसए पाउब्भूते पासति २, हट्ठ० कोडुबियपुरिसे० बलभहस्स
 अभिसेओ, आपुच्छति; तते णं से महब्बले जाव महया इट्ठीए पव्वतिए एक्कारस अंगां बहूहि चउत्थ
 जाव भावेमाणे विहरति, तते णं तेसि महब्बलपामोक्खाणं सत्तण्हं अणगाराणं अन्नया कयाइ एग-

यओ रुहियाणं इमेयारूवे मिहो कहासमुल्लावे समुपपज्जित्था-जणं अम्हं देवाणु० एगे तवोकम्मं उव्वसं-
पज्जित्ता णं विहरति, तणं अम्हेहिं सव्वेहिं तवोकम्मं उव्वसंपज्जित्ताणं विहरित्तए त्तिकट्ठु अण्णमणस्स
एयमट्ठं पडिसुणेंति २, बहूहिं चउत्थ जाव विहरति; तते णं से महब्बले अणगारे इमेणं कारणेणं इत्थि-
णामगोयं कम्मं निव्वत्तेसु-जति णं ते महब्बलवज्जा छ अणगारा चउत्थं उव्वसंपज्जित्ताणं विहरंति, ततो
से महब्बले अणगारे छट्ठं उव्वसंपज्जित्ता णं विहरह, जति णं ते महब्बलवज्जा अणगारा छट्ठं उव्वसंप-
ज्जित्ता णं विहरंति, ततो से महब्बले अणगारे अट्ठमं उव्वसंपज्जित्ता णं विहरति; एवं अट्ठमं तो दसमं
अह दसमं तो दुवालसं, इमेहि य णं वीसाएहि य कारणेहिं आसेचियबहुलीकएहिं तित्थयरनामगोयं
कम्मं निव्वत्तिसु, तं०-“अरहंत १ सिद्ध २ पवयण ३ गुरु ४ थेर ५ बहुस्सुए ३ तवस्सीसुं ७। वच्छल्लया
य तेसिं अभिक्ख णाणोवओगे य ८ ॥ १ ॥ दंसण ९ विणए १० आवस्सए य ११ सीलव्वए निरइयारं
१२। खणलव १३ तव १४ च्चियाए १५ वेयाव्वे १६ समाही य १७ ॥ २ ॥ अप्पुव्वणाणगहणे १८ सुयं-
भत्ती १९ पवयणे पभावणया २०। एएहिं कारणेहिं तित्थयरत्तं लहह जीओ ॥ ३ ॥”

तए णं ते महाब्बलपामोक्खा सत्त अणगारा मासियं भिक्खुपडिमं उव्वसंपज्जित्ताणं विहरंति जाव

सा. १ अहंत्सिद्धप्रवचनगुरुस्थविरबहुश्रुततपस्विवत्सलता आभीक्ष्णं ज्ञानोपयोगश्च ॥ १ ॥ दर्शनं विनय आवश्यकानि च शीलव्रतं निरतिचार
क्षणलवः तपः त्यागः वैशावृत्यं समाधिश्च ॥ २ ॥ अपूर्वज्ञानग्रहणं श्रुतमक्तिः प्रवचने-प्रभावना एतैः कारणैः तीर्थकरत्वं लभते जीवः ॥ ३ ॥

एगाराइयं उव०, तते णं ते महब्बलपामोक्खा सत्त अणगारा खुड्ढागं सीहनिक्खीलियं तवोकम्मं उवसंपज्जि-
 ताणं विहरंति, तं०-चउत्थं करेति २, सव्वकामगुणिंयं पारंति २, छट्ठं करेति २, चउत्थं करेति २, अट्ठमं
 करेति २, छट्ठं करेति २, दसमं करेति २, अट्ठमं करेति २, दुवालसमं करेति २, दसमं करेति २, चाउइसमं
 करेति २, दुवालसमं करेति २, सोलसमं करेति २, अट्ठारसमं करेति २, सोलसमं करेति २, चोइसमं
 वीसइमं करेति २, अट्ठारसमं करेति २, वीसइमं करेति २, सोलसमं करेति २, अट्ठारसमं करेति २, चोइसमं
 करेति २, सोलसमं करेति २, दुवालसमं करेति २, चाउइसमं करेति २, दसमं करेति २, दुवालसमं करेति २, अट्ठमं
 करेति २, दसमं करेति २, छट्ठं करेति २, अट्ठमं करेति २, चउत्थं करेति २, छट्ठं करेति २, चउ० क० सव्वत्थ
 सव्वकामगुणिणं पारंति; एवं खलु एसा खुड्ढागसीहनिक्खीलियस्स तवोकम्मस्स पढमा परिवाडी छहिं
 मासेहिं, सत्तहि य, अहोरत्तेहि य, अहासुत्ता जाव आरहिया भवइ; तयाणंतरं दोच्चाए परिवाडीए
 चउत्थं करेति, नवरं विगइवजं पारंति; एवं तच्चावि परिवाडी नवरं पारणए अलेवाडं पारंति, एवं चउत्थावि
 परिवाडी नवरं पारणए आयंखिलेण पारंति, तए णं ते महब्बलपामोक्खा सत्त अणगारा खुड्ढागं सीह-
 निक्खीलियं तवोकम्मं दोहिं संवच्छरेहिं अट्ठावीसाए अहोरत्तेहिं अहासुत्तं जाव आणाए आराहेत्ता, जेणेव
 थेरे भगवंते तेणेव उवागच्छंति २, थेरे भगवंते वंदंति नमंसंति २; एवं वयासी-इच्छामो णं भंते !, महा-
 लयं सीहनिक्खीलियं तहेव जहा खुड्ढागं नवरं चोत्तीसइमाओ नियत्तए एगाए परिवाडीए कालो एगेणं

संवच्छरेणं छहिं मासेहिं, अट्टारसहिं य अहोरत्तेहिं समप्पेति; सव्वंपि सीहनिक्कीलियं छहिं वासेहिं, दोहि य मासेहिं, बारसहिं य अहोरत्तेहिं, समप्पेति; तए णं ते महब्बलपामोक्खा सत्त अणगारा महा-
लयं सीहनिक्कीलियं अहासुत्तं जाव आराहेत्ता जेणेव थेरे भगवंते तेणेव उवागच्छंति२, थेरे भगवंते
वंदंति नमंसंति२, बहूणि चउत्थ जाव विहरंति; तते णं ते महब्बलपामोक्खा सत्त अणगारा तेणं ओरा-
लेणं सुक्खा सुक्खा जहा खंदओ नवरं थेरे आपुच्छित्ता चारुपव्वयं दुरुहंति २ जाव दोमासियाए संले-
हणाए सवीसं भत्तसयं चतुरासीतिं वाससयसहस्सातिं सामणणपरियागं पाउणंति२, चुलसीतिं पुव्वसय-
सहस्सातिं सव्वाउयं पालइत्ता जयंते विमाणे देवत्ताए उववन्ना ॥ सूत्रम्-७० ॥

सर्वं सुगमं, नवरं शीतोदायाः पश्चिमसमुद्रगामिन्या दक्षिणे कुले सलिलावतीति यदुक्तमिह तद् ग्रन्थान्तरे-नलिनावती-
त्युच्यते, चक्रवर्त्तिविजयं-चक्रवर्त्तिविजितव्यं क्षेत्रखण्डं, 'इमेणं कारणेणं'ति-अनेन वक्ष्यमाणेन हेतुनाऽन्यथाप्रतिज्ञायान्यथा-
करणलक्षणेन, मायारूपत्वादस्य, माया हि स्त्रीत्वनिमित्तं तत्र श्रूयते, तस्य चैतदन्यथाभिधानान्यथाकरणं किल कुतोऽपि
मिथ्याभिमानादहं नायक एते त्वनुनायकाः इह च को नायकानुनायकानां विशेषो यद्यहमुत्कृष्टतरतया न भवामीत्येवमादे-
स्सम्भाव्यते, 'इत्थीनामगोय'न्ति-स्त्रीनामः-स्त्रीपरिणामः, स्त्रीत्वं यदुदयाद्भवति गोत्रं-अभिधानं यस्य तत् स्त्रीनामगोत्रं,
अथवा यत् स्त्रीप्रायोग्यं नामकर्म गोत्रं च तत् स्त्रीनामगोत्रं कर्म निर्वर्त्तितवान्, तत्काले च मिथ्यात्वं सास्वादनं वा अनुभूत-
वान्, स्त्रीनामकर्मणो मिथ्यात्वानन्तानुबन्धिप्रत्ययत्वात्; 'आसेवियबहुलीकर्हि'ति-आसेवितानि सकृत्करणात् बहुली-

कृतानि बहुशः सेवनात् यानि तैः, 'अरहंतगाहा'-अर्हदादीनि सप्तपदानि; तत्र प्रवचनं-श्रुतंज्ञानं, तदुपयोगानन्यत्वाद्वा
 सङ्घः गुरवो धर्मोपदेशकाः, स्थविराः-जातिश्रुतपर्यायिभेदभिन्नास्तत्र जातिस्थविरः षष्टिवर्षः, श्रुतस्थविरः समवायधरः,
 पर्यायस्थविरो विंशतिवर्षपर्यायः, बहुश्रुताः परस्परापेक्षया तपस्विनः-अनशनादिविविचित्रतपोयुक्ताः सामान्यसाधवो वा, इह
 च सप्तमी पथ्यर्थे द्रष्टव्याः, ततोऽर्हत्सिद्धप्रवचनगुरुस्थविरबहुश्रुततपस्विनां वत्सलतया-वात्सल्येनानुरागयथावस्थितगुणो-
 त्कीर्तनानुरूपोपचारलक्षणया तीर्थकरनामकर्म बद्धवानिति सम्बन्धः, 'तेसिं'ति-ये एते जगद्वन्दनीया अर्हदादयस्तेषां,
 अभीक्ष्णं-अनवरतं ज्ञानोपयोगे च सति तद् बध्यते इत्यष्टौ, 'दंसण'गाहा, दर्शनं-सम्यक्तत्वं ९, विनयो ज्ञानादिविषयः,
 तयोर्निरतिचारः संस्तीर्थकरत्वं बद्धवान् १०, आवश्यकं-अवश्यकर्तव्यं संयमव्यापारनिष्पन्नं तस्मिन् निरतिचारः सन्निति
 ११, तथा शीलानि च-उचरगुणा व्रतानि च-मूलगुणास्तेषु पुनर्निरतिचार इति १२, क्षणलवग्रहणं कालोपलक्षणं, क्षणलवा-
 दिषु संवेगभावनाध्यानासेवनतश्च निर्वर्तितवान् १३, तथा तपस्यागयोः सतो निर्वर्तितवान्, तत्र तपसा चतुर्थादिना १४,
 त्यागेन च यतिजनोचितदानेनेति १५, तथा वैयावृत्ये सति दशविधे निर्वर्तितवान् १६, समाधौ च गुर्वादीनां कार्यकरण-
 द्वारेण चित्तस्वास्थ्योत्पादने सति निर्वर्तितवान् १७, द्वितीयगाथायां नव, 'अप्पुञ्चगाहा'-अपूर्वज्ञानग्रहणे सति निर्व-
 र्तितवान् १८, श्रुतभक्तियुक्ता प्रवचनप्रभावना श्रुतभक्तिप्रवचनप्रभावना तथा च निर्वर्तितवान् श्रुतबहुमानेन १९, यथा-
 शक्ति मार्गदेशनादिकया च प्रवचनप्रभावनयेति भावः २०, तीर्थकरत्वकारणतायामुक्ताया हेतुविंशतेः सर्वजीवसाधारणतां
 दर्शयन्नाह-एतैः कारणैस्तीर्थकरत्वं अन्योऽपि लभते जीव इति, पाठान्तरे तु 'एसो'ति एष महाबलो लब्धवानिति 'जाव

एगारायं'ति-इह यावत्करणात्, 'दोमासियं तेमासियं चउम्मासियं पंचमासियं छम्मासियं सत्तमासियं पढमसत्तराहंदियं वीयसत्तराहंदियं तच्चसत्तराहंदियं अहोराहंदियं'ति द्रष्टव्यमिति, 'सीहनिक्कीलियं'ति-सिंहनिष्क्रीडितमिव सिंहनिष्क्रीडितं, तच्च सिंहो हि विहरन् पश्चाद्भागमवलोकयति एवं यत्र प्राक्तनं तप आवर्त्योत्तरोत्तरं तद् विधीयते तत्तपः सिंहनिष्क्रीडितं, तच्च द्विविधं-महतं धुद्रकं चेति, तत्र शुद्धकमनुलोमगतौ चतुर्मक्तादि विंशतितमपर्यन्तं प्रतिलोमगतौ तु विंशतितमादिकं चतुर्थान्तं, उभयं मध्येऽष्टादशकोपेतं चतुर्थषष्ठादीनि तु एकैकवृद्धैकोपवासादीनि, स्थापनो चेयं भवति इह चत्वारि २ चतुर्थादीनि त्रीण्यष्टादशानि द्वे विंशतितमे तदेवं चतुष्पञ्चाशदधिकं शतं तपोदिनानां त्रयस्त्रिंशच्च पारणकदिनानामेवमेकस्यां परिपाठ्यां षणमासाः सप्तरात्रिन्दिवाधिका भवन्ति, प्रथमपरिपाठ्यां च पारणकं सर्वकामगुणिकं, सर्वे कामगुणाः-कमनीयपर्याया विकृत्यादयो विद्यन्ते यत्र तत्तथा, द्वितीयायां निर्विकृतं तृतीयायामलेपकारि चतुर्थ्यामायामाम्लमिति, प्रथमपरिपाटीप्रमाणं चतुर्गुणं सर्वप्रमाणं भवतीति । महासिंहनिष्क्रीडितमप्येवमेव भवति, नवरं चतुर्थादि चतुस्त्रिंशत्पर्यन्तं प्रत्यावृत्तौ चतुस्त्रिंशदिकं चतुर्थपर्यन्तं मध्ये द्वात्रिंशोपेतं सर्वं स्वयमूहनीयं, स्थापनो चास्य 'खंदओ'न्ति-भगवत्यां द्वितीयशते-इहैव वा यथा

१.

१	२	१	३	२	४	३	५	४	६	५	७	६	८	७	९
१	२	१	३	२	४	३	५	४	६	५	७	६	८	७	९

२.

१	२	१	३	२	४	३	५	४	६	५	७	६	८	७	९
१	२	१	३	२	४	३	५	४	६	५	७	६	८	७	९

मेघकुमारो वर्णितस्तथा तेऽपि, 'नवरं 'शेर'ति स्कन्दको महावीरमापृष्टवानेते तु स्थविरानित्यर्थः, प्रतिदिनं द्विर्भोजनस्य प्रसिद्धत्वात् मासद्वयोपवासे विंशत्युत्तरभक्तशतविच्छेदः कृतो भवतीति, जयन्तविमानं अनुत्तरविमानपञ्चके पश्चिमदिग्वर्त्ति ।

तत्थ णं अत्थेगत्तियाणं देवाणं बत्तीसं सागरोवमाइं ठिती, तत्थ णं महब्बलवज्जाणं छण्हं देवाणं देसूणाइं बत्तीसं सागरोवमाइं ठिती, महब्बलस्स देवस्स पडिपुन्नाइं बत्तीसं सागरोवमाइं ठिती । तत्ते णं ते महब्बलवज्जा छप्पिय देवा ताओ देवलोगाओ आउक्खएणं, ठिइक्खएणं, भवक्खएणं, अणंतरं चयं चइत्ता इहेव जंबुद्वीवे २, भारहे वासे विसुद्धपितिमातिवंसेसु रायकुलेसु पत्तेयं २, कुमारत्ताए पच्चायायासी; तंजहा-पडिपुद्धी इक्खागराया, वंदच्छाए अंगराया, संखे कासिराया, रुप्पी कुणालाहिवती, अदीणसत्तू कुरुराया, जितसत्तू पंचालाहिवई; तत्ते णं से महब्बले देवे तीहिं णाणेहिं समग्गे उच्चट्टाणट्टिएसु गहेसु, सोमासु दिसासु, चित्तिमिरासु, विसुद्धासु, जइतेसु, सउणेसु, पयाहिणाणुकूलंसि, भूमिसर्पिसि, मारुतंसि, पवायंसि, निष्फन्नस्ससमंहणीयंसि कालंसि; पमुइयपक्कीलिएसु, जणवएसु, अद्धरत्तकालसमयंसि; अस्सिणी- णक्खत्तेणं जोगमुवागएणं जे से हेमंताणं चउत्थे मासे, अट्टमे पक्खे, फग्गुणसुद्धे तस्स णं फग्गुणसुद्धस्स चउत्थिपक्खेणं, जयंताओ विमाणाओ, बत्तीसं सागरोवमट्ठितीयाओ अणंतरं चयं चइत्ता, इहेव जंबुद्वीवे २, भारहे वासे मिहिलाए रायहाणीए कुंभगस्स रत्तो पभावतीए देवीए कुण्डिच्छसि आहारवक्कंतीए, सरी- रवक्कंतीए, भववक्कंतीए, गवभत्ताए वक्कंते; तं रयणिं च णं चोइस्स महासुमिणा वन्नओ, भत्तारकहणं,

सुमिणपाढगपुच्छा जाव विहरति । तते णं तीसे पभावतीए देवीए तिणहं मासाणं बहुपडिपुन्नाणं इमेया-
रुवे डोहले पाउबभूते-घन्नाओ णं ताओ अम्मयाओ जाओ णं जलथलयभासुरप्पभूएणं दसद्धवेन्नणं
मल्लेणं अत्थुयपच्चत्थुयंसि सयणिज्जंसि सन्निसन्नाओ सणिवन्नाओ य विहरंति एगं च महं सिरीदामगंडं
पाडलमल्लियचंपयअसोगपुन्नागनागरुयगदमणगअणोज्जकोल्लयपउरं परमसुहफासदरिसणिज्जं महाया
गंधद्धणिं सुयंतं अगघायमाणीओ डोहलं विणेंति, तते णं तीसे पभावतीए देवीए इमेयारूवं डोहलं पाउ-
बभूतं पासित्ता, अहासन्निहिया वाणमंतरा देवा खिप्पमिवं जलथलय० जाव दसद्धवन्नमल्लं कुंभगसो य
भारगसो य कुंभगस्स रत्तो भवणंसि वा० साहरंति, एगं च णं महं सिरिदामगंडं जाव सुयंतं उवणेंति,
तए णं सा पभावती देवी जलथलय जाव मल्लेणं डोहलं विणेति, तए णं सा पभावतीदेवी पसत्थडोहला
जाव विहरइ, तए णं सा पभावतीदेवी नवणहं मासाणं अद्धमाण य रत्तिदियाणं जे से हेमंताणं पढमे
मासे दोच्चे पक्खे मगसिसिरुद्धे तस्स णं० एक्कारसीए पुब्बरत्तावरत्त० अस्सिणीनवत्तएणं उच्चट्टाण० जाव
पमुइयंपक्कीलिणसु जणवएसु आरोयाऽऽरोयं एकूणवीसतिमं तित्थयरं पयाया ॥ सूत्रम्-७१ ॥

‘इक्खत्वागराय’ति-इक्ष्वाकूणां-इक्ष्वाकूवंशजानां, अथवा इक्ष्वाकूजनपदस्य राजा; स च कोशलजनपदोऽप्यभिधीयते
यत्र अयोध्या नगरीति, ‘अंगाराय’ति-अङ्गा-जनपदो यत्र काम्पिल्य (वम्पा) नगरी, एवं काशीजनपदो यत्र वाराणसी
नगरी, कुलाणा यत्र श्रावस्ती नगरी, कुलजनपदो यत्र हस्तिनागपुरं नगरं, पाञ्चाला यत्र काम्पिल्यं नगरं, ‘उच्चट्टाणट्टि-

एस्तु'चि-उच्चस्थानानि ग्रहाणामादित्यादीनां मेघादीनां दशादिषु त्रिंशांशकेष्वेवमवसेयानि-‘अजष्टषमृगाङ्गनाकर्कमीनवणि-
जोऽशकेष्विनाद्युष्वाः । दश १० शिख्य ३ एर्विशति २८ तिथि १६ इन्द्रिय ५ त्रिघन २७ विशेष २० ॥ १ ॥’ इति,
‘सोमासु’ इत्यादि, ‘सोम्यासु’-दिग्दाहाद्युत्पातवर्जितासु, ‘वितिमिरासु’-तीर्थकरगर्भाधानानुभावेन गतान्धकारासु,
‘विशुद्धासु’-अरजस्वलत्वादिना, ‘जयिकेषु’-राजादीनां विजयकारिषु शकुनेषु यथा ‘काकानां श्रावणे द्वित्रिचतुः शब्दाः
शुभावहा’ इति, प्रदक्षिणः प्रदक्षिणावर्त्तमानत्वात् अनुक्लृप्तश्च यः सुरभिशीतमन्दत्वात् स तथा तत्र ‘मारुते’-वायौ
‘प्रवाते’-वातुमारब्धे निष्पन्नशस्या मेदिनी-भूर्यत्र काले, अत एव प्रमुदितप्रक्रीडितेषु-हृष्टेषु क्रीडावत्सु च जनपदेषु-विदेह-
जनपदवास्तव्येषु जनेषु, ‘हेमन्ताणं’ति-शीतकालमासानां मध्ये चतुर्थो मासः, अष्टमः पक्षः, कोऽसावित्याह-फाल्गुनस्य
शुद्धः-शुक्लः-द्वितीय इत्यर्थः, तस्य फाल्गुनशुद्धस्य पक्षस्य या चतुर्थी तिथिस्तस्याः पक्षः-पार्श्वोऽर्द्धरात्रिरिति भावः; तत्र
‘ण’मित्यलङ्कारे, वाचनान्तरे, -तु गिम्हांणं पदमे इत्यादि दृश्यते, तत्रापि चैत्रसितचतुर्थ्यां मार्गशीर्षसितैकादश्यां तज्जननदिने
नव सातिरेका मासाः अभिवर्द्धितमासकल्पनया भवन्तीति तदपि सम्भवति, अतोऽत्र तत्त्वं विशिष्टज्ञानिगम्यमिति, ‘अणन्तरं
चयं चहत्त’ चि-अव्यवहितं चयनं कृत्वेत्यर्थः, अथवा-अनन्तरं चयं-शरीरं देवसम्बन्धीत्यर्थः, ‘चहत्ता’-त्यक्त्वा
‘आहारे’ त्यादि, आहारापक्रान्त्या-देवाहारपरित्यागेन, भवापक्रान्त्या-देवगतित्यागेन, शरीरापक्रान्त्या-वैक्रियशरीर-
त्यागेन; अथवा-आहारव्युत्क्रान्त्या-अपूर्वाहारोत्पादेन मनुष्योचिताहारग्रहणेत्यर्थः; एवमन्यदपि पदद्वयमिति, गर्भतया
व्युत्क्रान्तः-उत्पन्नः; ‘मल्लेणं’ति-मालाभ्यो हितं मालयं-कुसुमं जातावेकवचनं, ‘अत्थुयपचत्थुयंसि’चि-आस्तृते-

आच्छादिते प्रत्यवस्तुते पुनः पुनराच्छादिते इत्यर्थः; शयनीये निषण्णा निवन्नाः-सुप्ताः, 'सिरिदामगण्डं'ति-श्रीदाम्नां-
शोभावन्मालानां काण्डं-समूहः श्रीदामकाण्डं, अथवा गण्डो-दण्डः तद्वद्यच्चद्-गण्ड एवोच्यते, श्रीदाम्नां गण्डः श्रीदामगण्डः,
पाटलाद्याः पुष्पजातयः प्रसिद्धाः, नवरं मल्लिका-विचकिलः मरुचकः-पत्रजातिविशेषः, 'अणोज्ज'ति अनवद्यो-निर्दोषः
कुब्जकः-शतपत्रिकाविशेषः एतानि प्रचुराणि यत्र तत्तथा, परमशुभदर्शनीयं परमसुखदर्शनीयं वा 'महया गंधद्वणिं सुयंतं'ति-
महता प्रकारेण गंधघ्राणि-सुरभिगन्धगुणं वृत्तिहेतुं पुद्गलसमूहं शुश्रूत् आक्षिप्रन्त्यः-उत्सिद्धन्त्यः, 'कुंभगगसो य'त्ति-कुम्भ-
परिमाणतः 'भारगगसो य'त्ति-भारपरिमाणतः, 'आरोगमारोगं'ति-अनाबाधा माता अनाबाधं तीर्थकरम् ।

तेणं कालेणं २, अहोलोगवत्थव्वाओ अट्ट दिसाकुमारीओ मयहरीयाओ जहा जंबुदीवपन्नत्तीए
जम्मणं सव्वं, नवरं सिहिलाए कुंभयस्स पभावतीए अभिलाओ संजोएव्वो जाव नंदीसरवरे दीवे महिमा,
तया णं कुंभए राया बहूहिं भवणवति ४, तित्थयर० जाव कम्मं जाव नामकरणं, जम्हा णं-अम्हे इमीए
दारियाए माउए मल्लसयणिज्जंसि डोहले विणीते तं होउ णं णामेणं मल्ली, जहा महाबले नाम जाव परि-
वड्डिया-सा वड्ढती भगवती दियलोयचुता अणोवमसिरीया । दासीदासपरिवुडा परिकिन्ना पीढमेदहिं ॥१॥
असियंसिरया सुनयणा विंबोढी धवलदंतपंतीया । वरकमलकोमलंगी-फुल्लुपलंगंधनीसासा ॥२॥
॥ सूत्रम्-७२ ॥

तए-णं-सा-मल्ली विदेहरायकन्ना उम्मुक्कबालभावा जाव रुवेण जेव्वणेण य लावन्नेण य अतीवर

उक्किट्ठा उक्किट्ठसरीरा जाया यावि होत्था, तते णं सा मल्ली देसूणवाससयजाया ते छप्पि रायाणो विपु-
 लेण ओहिणा आभोएमाणी२, विहरति, तं०-पडिबुद्धिं जाव जियसत्तुं पंचालाहिबइं, तते णं सा मल्ली
 कोहुंयि० तुब्भे णं देवा० असोगवणियाए एगं महं मोहणघरं करेह, अणेगखंभसयसन्निविट्ठं, तस्स णं
 मोहणघरस्स बहुमज्झदेसभाए छ गब्भघरए करेह, तेसि णं गब्भघरगाणं बहुमज्झदेसभाए जालघरयं
 करेह, तस्स णं जालघरयस्स बहुमज्झदेसभाए मणिपेढियं करेह २ जाव पच्चप्पिणंति, तते णं मल्ली मणिपे-
 ढियाए उवरिं अप्पणो सरिसियं सरित्तयं सरिब्बयं सरिसलावन्नजोव्वणगुणोव्वेयं कणगमइं मत्थयच्छिं
 पउमुप्पलप्पिहाणं पडिमं करेति २ जं विपुलं असणं ४, आहारेति; ततो मणुन्नाओ असण४, कल्लाकल्लिं
 एगमेगं पिंढं गहाय तीसे कणगामतीए मत्थयच्छिं जाव पडिमाए मत्थयंसि पक्खिवमाणी२, विहरति;
 तते णं तीसे कणगमतीए जाव मच्छयच्छिं जाव पडिमाए एगमेगंसि पिंढे पक्खिप्पमाणे२, ततो गंधे
 पाउबूभवति; से जहा नामए अहिमडेत्ति वा जाव एत्तो अणिट्ठराए अमणामतरए ॥ सूत्रम्-७३ ॥

‘अहोलोयवत्थन्वाओ’त्ति-गजदन्तकानामधः अधोलोक्यास्तन्या अथौ दिक्कुमारीमहत्तरिकाः, इह चावसरे
 यदभिधेयं तन्महतो ग्रन्थस्य विषय इतिकृत्वा सङ्क्षेपार्थमतिदेशमाह-‘जहा जंबुदीवपन्नत्तीए जम्मणं सव्वं’ति-यथा
 जम्बूद्वीपप्रज्ञप्त्यां सामान्यतो जिनजन्मोक्तं तथा मल्लीतीर्थकृतो जन्मेति-जन्मवत्तव्यता सर्वा वाच्येति, नवरमिह-मिथि-
 लायां नगर्यां कुम्भस्य राज्ञः प्रमाद्यत्या देव्याः इत्ययमभिलापः संयोजितव्यो, जम्बूद्वीपप्रज्ञप्त्यां तु नायं विद्यते इति,

किं पर्यवसानं जन्म वक्तव्यमित्याह-यावन्नन्दीश्वरे 'महिम' 'चि'-अतिदिष्टग्रन्थश्चार्थत एवं द्रष्टव्यो; यथा अष्टौ दिक्कुमारी-
 महत्तरिकाः, भोगङ्कराप्रभृतयस्तत्समयमुपजातसिंहासनप्रकम्पाः, प्रयुक्तावधिज्ञानाः, समवसितैकोनविंशतितमतीर्थनाथजननाः,
 ससम्भ्रममनुष्ठितसमवायाः, समस्तजिननायकजन्मसु महामहिमविधानमस्माकं जीतमिति विहितनिश्चयाः, स्वकीयस्वकीया-
 भियोगिकदेवविहितदिव्यविमानारूढाः, सामानिकादिपरिकरवृत्ताः, सर्ववर्षा मल्लिजिनजन्मनगरीमार्गम्य जिनजन्मभवनं
 यानविमानैस्त्रिः प्रदक्षिणीकृत्य उत्तरपूर्वस्यां दिशि यानविमानानि चतुर्भिर्बहुलैर्धुवमप्राप्तानि व्यवस्थाप्य जिनसमीपं जिनजन-
 नीसमीपं च गत्वा त्रिः प्रदक्षिणीकृत्य कृतप्राञ्जलिपुटाः; इदमत्रादिषुः-नमोऽस्तु ते रत्नकुक्षिधारिके !, नमोऽस्तु ते जगत्प्रदी-
 पदायिके !, वयमधोलोकवास्तव्या दिक्कुमार्यो जिनस्य जन्ममहिमानं विधास्यामः, अतो शुष्माभिर्न भेतव्यमिति अभिधाय च
 विहितसंचर्तवाताः जिनजन्मभवनस्य समन्ताद्योजनपरिमण्डलक्षेत्रस्य तृणपत्रकचवरादेरशुचिवस्तुनोऽपनयनेन विहितशुद्ध्यो-
 जिनजनन्योरदूरतो जिनस्यासाधारणमगणितगुणगणमागान्त्यस्तस्थुः, एवमेवोर्ध्वलोकवास्तव्या नन्दनवनकुटनिवासिन्य
 इत्यर्थः, अष्टौ दिक्कुमारीमहत्तरिकास्तथैवागत्य विरचिताभ्रवर्द्धलिकाः आयोजनमानक्षेत्रं गन्धोदकवर्षं धूपघटीश्च
 कृत्वा जिनसमीपमागत्य परिगायन्त्य आसांचक्रुः, तथा पौरस्त्यरुचकवास्तव्या रुचकाभिधानस्य त्रयोदशस्य द्वीपस्य मध्य-
 वर्त्तिनः प्राकाराकारेण मण्डलव्यवस्थितस्योपरि पूर्वदिग्व्यवस्थितेऽश्वष्टासु कुटेषु कृतनिवासा इत्यर्थः, आगत्य तथैवादर्शहस्ता
 गायन्त्यस्तस्थुः, एवं दक्षिणरुचकवास्तव्या जिनस्य दक्षिणेन भृङ्गारहस्ताः पश्चिमरुचकवास्तव्या जिनस्य पश्चिमेन ताल-

वृन्तहस्ता उत्तररुचकवास्तव्याश्चामरहस्ता जिनस्य उत्तरेण, एवं चतस्रो रुचकस्य विदिग्वास्तव्या आगत्य दीपिकाहस्ता
 जिनस्य चतसृषु चिदिक्षु तथैव तस्थुः, मध्यमरुचकवास्तव्या रुचकद्वीपस्याभ्यन्तरार्द्धवासिन्य इत्यर्थः चतस्रस्तास्तथैवागत्य
 जिनस्य चतुरङ्गुलवर्जनाभिनालच्छेदनं च विवरखननं च नाभिनालनिधानं च विवरस्य रत्नपूरणं च तदुपरि हरितालिका-
 पीठबन्धं च पश्चिमावर्जदिक्त्रये कदलीगृहत्रयं च तन्मध्येषु चतुःशालभवनत्रयं च तन्मध्येदेशे सिंहासनत्रयं च दक्षिणे
 सिंहासने जिनजनन्योरुपवेशनं च शतपाकादितैलाभ्यङ्गनं च गन्धद्रव्योद्वर्तनं च पुष्पोदकं च पूर्वत्र पुष्पोदकगन्धोदकशुद्धो-
 दकमज्जनं च सर्वालङ्कारविभूषणं च उत्तरत्र गोशीर्षचन्दनकार्ष्वेह्यज्ज्वलनं चाग्निहोमं च भूतिकर्म च रक्षापोद्दालिकां च
 मणिमयपापाणद्वयस्य जिनकर्णाभ्यर्णे प्रताडनं च भवतु भगवान् पर्वतायुरिति भजनं च पुनः समातृकजिनस्य स्वभवननयनं
 च शय्याशायनं च चक्रुः कृत्वा च गायन्त्यस्तस्थुरिति । सौधर्मकल्पे च शक्रस्य सहसा आसनं प्रचक्रम्पे अवधि-
 चासौ प्रयुयुजे तीर्थकरजनम् चाल्लोके ससंभ्रमं च सिंहासनादुत्तस्थौ पादुके च मुमोच, उत्तरासङ्गं च चकार, सप्ताष्टानि
 च पदानि जिनाभिमुखमुपजगाम भक्तिभरनिर्भरो यथाविधि जिनं च ननाम, पुनः सिंहासनमुपविवेश हरिणे-
 गमेपीदेवं पदात्यनीकाधिपतिं शब्दार्थाचकार; तं चादिदेश, यथा सुधर्मायां सभायां योजनपरिमण्डलां सुधोषाभि-
 धानां घण्टां त्रिस्ताडन्नुदघोषणां त्रिधेहि, यथा भो भो देवा !, गच्छति शक्रो जम्बूद्वीपं तीर्थकरजन्ममहिमानं
 कर्तुमतो यूयं सर्वसमृद्ध्या शीघ्रं शक्रस्यान्तिके प्रादुर्भवतेति, स तु तथैव चकार, तस्यां च घण्टायां ताडिताया-
 मन्यान्येकोनद्वान्निशद्वघण्टालक्षणि समक्रमेव रणरणारवं चक्रुः, उपरते च घण्टारवे घोषणामुपश्रुत्य यथादिष्टं देवाः सपदि

विदधुः, ततो पालकाभिधानाभियोगिकदेवत्रिचिते, लक्ष्योजनप्रमाणे, पश्चिमावर्जदिक्त्रयनिवेशिततोरणद्वारे, नाना-
मणिमयूखमञ्जरीरञ्जितगनमण्डले; नयनमनसामतिप्रमोददायिनि महाविमानेऽधिरूढः, सामानिकादिदेवकोटीभिरनेकाभिः
परिवृतः, पुरःप्रवर्तितपूर्णकलशभृङ्गारच्छत्रपताकाचामराद्यनेकमङ्गल्यवस्तुस्तोमः, पञ्चवर्णकुडमिकासहस्रपरिमण्डितयो-
जनसहस्रोच्छ्रितमहेन्द्रध्वजप्रदर्शितमार्गो नन्दीश्वरद्वीपे दक्षिणपूर्वे रतिकरपर्वते कृतावतारो दिव्यविमानद्विमुपसंहरन्
मिथिलां नगरीमाजगाम, विमानारूढ एव भगवतो जिनस्य जन्मभवनं त्रिः प्रदक्षिणीकृतवान्, उत्तरपूर्वस्यां दिशि
चतुर्भिरङ्गुलैर्ध्रुवमग्रासं विमानमवस्थापितवान्, ततोऽवतीर्य भगवन्तं समावृकं दिक्कुमारीवदभिवन्द्य जिनमातरमवस्थाप्य
जिनप्रतिबिम्बं तत्सन्निधौ विधाय पञ्चधाऽऽत्मानमाधाय एकेन रूपेण करतलपल्लवावधृतजिनः, अन्येन जिननायकोपरि-
विधृतच्छत्रः, अन्यधर्भ्यां करचालितप्रकीर्णकः, अन्येन च करकिशलयकलितकुलिशः पुरः प्रगन्ता सुरगिरिशिखरोपरिवर्त्तिपण्ड-
कवनं गत्वा तद्व्यवस्थितातिपाण्डुकम्बलाभिधानशिलासिंहासने पूर्वासिमुखो निषण्णः; एवमन्ये ईशानादयो वैमानिकेन्द्रा-
श्चमरादयो भवनपतीन्द्राः कालादयो व्यन्तरेन्द्राः चन्द्रसूर्यादयो ज्योतिष्काः सपरिवाराः मन्दरेऽवतेरुः; ततश्चाच्युत-
देवराजो जिनाभिषेकमत्याऽऽभियोगिकदेवानादिदेश, ते चाष्टसहस्रं सौवर्णिकानां, कलशानामेवं रूप्यमयानां मणिमयानां
एवं द्विकसंयोगवतां त्रीण्यष्टसहस्राणि, त्रिसंयोगवतामष्टसहस्रं भोमेयकानां च, तथाऽष्टसहस्रं चन्दनकलशानां भृङ्गाराणामाद-
र्शानां स्थालानामन्येषां च विविधानामभिषेकोपयोगिनां भाजनानामष्टसहस्रं २ विचक्रुः; तैश्च कलशादिभाजनैः क्षीरोदस्य

समुद्रस्य पुष्करोदस्य च मागधादीनां च तीर्थानां गङ्गादीनां च महानदीनां पद्मादीनां महाह्रदानामुदकमुत्पलादीनि मृत्तिकां
च हिमवदादीनां च वर्षधराणां वर्तुलविजयाद्धानां च पर्वतानां भद्रशालादीनां च वनानां पुष्पाणि गन्धान् सर्वौषधीः
तूत्राणि सिद्धार्थकान् गोशीर्षचन्दनं चानिन्युः, ततोऽसावच्युतदेवराजोऽनेकैः सामानिकदेवसहस्रैः सह जिनपतिमभिषिषेच,
अभिषेके च वर्त्तमाने इन्द्रादयो देवाः छत्रचामरकलशधूपकुण्डच्छुक्पुष्पगन्धाद्यनेकविधाभिषेकद्रव्यव्यग्रहस्ताः, वज्रशूलाद्यने-
कायुधसम्बन्धबन्धुरपाणयः, आनन्दजलवप्लुतगण्डस्थलाः, ललाटपट्टयटितकरसम्पुटा जयजयारवमुखरितदिगन्तराः, प्रमोद-
मदिरामन्दमदवशविरचितविधिवेषाः, पर्युपासांचक्रिरे; तथा केचित्-चतुर्विधं वाद्यं वादयामासुः, केचिच्चतुर्विधं गेयं परिजगुः,
केचिच्चातुर्विधं नृत्यं ननुतुः, केचिच्चतुर्विधमभिनयमभिनिन्युः, केचिद्-द्वात्रिंशद्विधं नाट्यविधिमुपदर्शयामासुरिति; ततो गन्ध-
कापायिकया गात्राण्यल्लपयन्, ततश्चाच्युतेन्द्रो मुकुटादिभिर्जिनमलञ्चकार, ततो जिनपतेः पुस्तो रजतमयतन्दुलैर्दर्पणादी-
न्यष्टाष्टमङ्गलकान्यालिलेख, पाटलादिबहलपरिमलकलितकुसुमनिकरं व्यकिरत्, शुभसुरभिगन्धबन्धुरं धूपं परिददाह, अष्टोत्त-
रेण वृत्तशतेन च सन्तुष्टस्तुष्टाव-नमोऽस्तु ते सिद्ध !, बुद्ध !, नीरज !, भ्रमण !, समाहित समस्तसम !, योगिन् शल्यकर्तन !,
निर्मम !, नीरागद्वेष !, निर्मम !, निःशल्य !, निःसङ्ग !, मानमूराणागण्यगुणरत्न !, शीलसागर !, अनन्ताप्रमेयभव्यधर्मवरचतु-
रन्तचक्रवर्त्तिन् !, नमोऽस्तु तेऽर्हते, नमोऽस्तु ते भगवते इत्यभिधाय वन्दते स्म; ततो नातिदूरे स्थितः पर्युपासांचक्रे, एवं
सर्वेऽप्यभिषिषेचुः, केवलं सर्वान्ते शक्रोऽभिषिक्तवान्, तदभिषेकावसरे च ईशानः शक्रवदात्मानं पञ्चधा विधाय जिनस्यो-
त्सङ्गधरणादिक्रियामकरोत्, ततः शक्रो जिनस्य चतुर्दिशि चतुरो धवलवृषभान् विचकार, तेषां च शृङ्गाभ्योऽष्टौ तोयधारा

युगपद्विनिर्ययुः वेगेन च वियति समुत्पेतुः एकत्र च मिलन्ति स्म भगवतो मूर्द्धनि च निपेतुः, शेषमच्युतेन्द्रवत्सावपि चकार; ततोऽसौ पुनर्विहितपञ्चप्रकारात्मा तथैव गृहीतजिनश्चतुर्निकायदेवपरिवृतः तूर्यनिनादापरिताम्बरतलो जिननायकं जिनजनन्याः समीपे स्थापयामास, जिनप्रतिबिम्बमवस्थापं च प्रतिसञ्जहार, क्षोभयुगलं कुण्डयुगलं च तीर्थकरस्योच्छीर्षकमूले स्थापयति स्म, श्रीदामगण्डकं च नानामणिमयं जिनस्योच्छोके दृष्टिनिपातनिमित्तमतिरमणीयं निविक्षेप, ततः शक्रो वैश्रमणमवादीत्-भो देवानुप्रिय !, द्वात्रिंशद्विरण्यकोटीद्वीत्रिंशत्सुवर्णकोटीश्च जिनजन्मभवने यथा संहरेति, तदादेशाच्च जम्भका देवास्तथैव चक्रुः, शक्रः पुनर्देवैर्जिनजन्मनगर्यां त्रिकादिष्वेवं घोषणं कारयामास, -यथा हन्त !, सुवनवास्यादिदेवाः !, शृण्वन्तु भवन्तो यथा यो जिने जिनजनन्यां वाऽशुभं मनः सम्प्रधारयति, तस्यार्जकमञ्जरीव सप्तधा मूर्द्धा स्फुटतु; ततो देवा नन्दीश्वरे महिमानं विदधुः, स्वस्थानानि च जग्मुरिति । मालायै हितं तत्र वा साध्विति मालयं-कुसुमं, तद्गतदोहदूर्वकं-जन्मत्वेनान्वर्थतः शब्दतस्तु निपातनात् मल्लीति नाम कृतं, यस्तु स्त्रीत्वेऽपि तस्यार्हजिनस्तीर्थकर इत्यादिशब्दैर्व्यपदेशः, सोऽर्हदादिशब्दानां बाहुल्येन पुंस्त्वेव प्रवृत्तिदर्शनादिति; 'यथा महाबल' इति भगवत्यां महाबलोऽभिहित इहैव वा यथा मेघकुमार इति, 'सा बहुए भगवती' त्यादि गाथाद्वयं, आवश्यकनिर्युक्तिसम्बन्धि ऋषभमहावीरवर्णकरूपं बहुविशेषण-साधर्म्यादिहाधीतं न पुनर्गाथाद्वयोक्तानि विशेषणानि सर्वाणि मल्लिजिनस्य घटन्त एव, तच्च दर्शयिष्यामः, ततः सा वद्धते-बुद्धिमुपगच्छति स्म भगवती ऐश्वर्यादिगुणयोगात् देवलोकाच्युता अनुत्तरविमानावतीर्णत्वात् अनुपमश्रीका-निरुप-मानशोभा दासीदासपरिवृतेति प्रतीतं, परिकीर्णा-परिकरिता पीठमहैः-वयस्यैरिति, एतत्किल प्रायः स्त्रीणामसम्भवि,

वयस्यकानामेव तासां सम्भवात्, अथवा-अलौकिकचरितत्वेन पीठमईसम्भवेऽपि निर्दूषणत्वेन भगवत्या नेदं विशेषणं न सम्भवति, असितशिरोजा-कालकुन्तला सुनयना-सुलोचना-निम्बोष्ठी-पद्मगोल्हाभिधानफलविशेषाकारोष्ठी धवलदन्त-पङ्क्तिका पाठान्तरेण-धवलदन्तश्रेणिका वरकमलगर्भगौरीत्येतद्विशेषणं न सम्भवति, तस्याः कमलगर्भस्य सुवर्णवर्णत्वात् भगवत्याश्च मल्ल्याः प्रियङ्गुवर्णत्वेन इयामत्वाद्, उक्तं च-“पठमाम वासुपुजा रत्ना, ससिपुङ्कदन्त ससिगोरा । सुव्यनेमी काला, पासो मल्ली पियंगाभा ॥ १ ॥” इति, अथवा-वरकमलस्य-प्रधानहरिणस्य गर्भ इव गर्भो जठरसम्भूतत्वसाधर्म्यात् वरकमलगर्भः-कस्तूरिका तद्वद् गौरी-अवदाता वरकमलगर्भगौरी इयामवर्णत्वात्, कस्तूरिकाया इव इयामेत्यर्थः; पाठान्तरेण वरकमलगर्भवर्णा, तत्रापि इयामवर्णेत्यर्थः; वाचनान्तरेण-वरकमलकोमलाङ्गीत्यनवद्यमेव । फुल्लं-विकसितं, यदुत्पलं-नीलोत्पलादि तस्य यो गन्धस्तद्वन्निःश्वासो गन्धसाधर्म्यादिस्याः सा तथा सुरभिनिःश्वासेत्यर्थः, पाठान्तरेण-‘पउमुप्पल्लुप्पल-गंधनीसास’ति-तत्र पबं-शतपत्रादि गन्धद्रव्यविशेषो वा, उत्पलं-नीलोत्पलमित्यादि, उत्पलकुष्ठं च-गन्धद्रव्यविशेष इति; ‘विदेहरायवरकन्न’ति-विदेहा-मिथिलानगरीजनपदस्तस्या राजा कुम्भकस्तस्य वरकन्या या सा तथा ‘उक्किट्टा उक्किट्टसरीर’ति-रूपादिभिरुक्किटा, किमुक्तं भवति ?, -उत्कृष्टशरीरेति, ‘देसूणवाससयजाय’ति-देशेनं वर्षशतं जाताया यस्याः सा तथा, ‘मोहणघरयं’ति-सम्मोहोत्पादकं गृहं रतिगृहं वा, ‘गम्भघरए’ति-मोहनगृहस्य गर्भ-भूतानि वासभवनानीति केचित्, ‘जालघरगं’ति-दार्वादिमयजालकप्रायकुड्यं यत्र मध्यव्यवस्थितं वस्तु बहिःस्थितैर्दृश्यते, ‘से जहा नामए अहिमडे इव’ति-स गन्धो यथेति दृष्टान्तोपन्यासे यादृश इत्यर्थः, नामए इत्यलङ्कारे अहिमृते-मृत-

सर्पे सर्पकलेवरस्य गन्ध इत्यर्थः, अथवा-अहिमृतं-सर्पकलेवरं तस्य यो गन्धः, सोऽप्युपचारात् तदेव; इतिरूपदर्शने वा विकल्पे, अथवा-‘से जह’-‘त्ति-उदाहरणोपन्यासोपक्षेपार्थः; ‘अहिमडे इव’-‘ति-अहिमृतकस्येव अहिमृतकमिव वेति, यावत्करणादिदं दृश्यं-‘गोमडेइ वा, सुणगमडेइ वा, दीवगमडेइ वा, मञ्जारमडेइ वा, मणुस्समडेइ वा, महिस-मडेइ वा, मूसगमडेइ वा, आसमडेइ वा, हत्थिमडेइ वा, सीहमडेइ वा, वग्गमडेइ वा, विगमडेइ वा, दीवियमडेइ वा, ‘झीपिकः-चित्रकः, किंभूते अहिकडेवरादौ किंभूतं वा तदित्याह-‘मयकुहियविणह्ठुरभिवावणणदुब्बिगंगे’ मृत-जीवविमुक्तमात्रं सत् यत् कुथितं-कोथमुपगतं तत् मृतकुथितमीषदुर्गन्धमित्यर्थः; तथा विनष्टं-उच्छूनत्वादिभिर्विकारैः स्वरूपादपेतं सत् यदुरभि-तीव्रतरदुष्टगन्धोपेतं तत्तथा व्यापनं-शकुनिशृगालादिभिर्मक्षणादिरूपां विभत्सामवस्थां प्राप्तं सद्यद्दुरभिगन्धं-तीव्रतमाशुभगन्धं तत्तथा, ततः पदत्रयस्य कर्मधारयः; तत्र तदेव वा ‘किमिजालाउलसंसत्ते’-‘कुमिजालै-राकुलैः-व्याकुलैः आकुलं वा-सङ्कीर्णं यथा भवतीत्येवं संसक्तं-सम्बद्धं यत्र तत्तथा, तत्र तदेव वा ‘अमुइविलीणविग-यविभच्छदरिसणिज्जे’-अशुचि-अपवित्रमस्पृश्यत्वात्, विलीनं-जुगुप्सासमुत्पादकत्वात्, विकृतं-विकारवत्त्वात्, बीभत्सं-द्रष्टुमयोग्यत्वात्, एवंभूतं दृश्यते इति दर्शनीयं, ततः कर्मधारयः; तत्र तदेव वा ‘भवेतारूवे सिया’-यादृशः सर्पा-दिकलेवरे गन्धो भवेत्, यादृशं वा सर्पादिकलेवरं गन्धेन भवेत्, एतद्रूपस्तद्रूपो वा स्याद्-भवेत्तस्य भक्तकवलस्य गन्ध इति सूत्रकारस्य विकल्पोल्लेखः, ‘नो इण्ठे समण्डे’-नायमर्थः समर्थः-सङ्गत इत्ययं तु तस्यैव निर्णयः; निर्णीतमेव गन्धस्वरूपमाह-‘एत्तो अणिठ्ठतराए चेव’-इतः-अहिकडेवरादिगन्धात् सकाशादनिष्टतर एव-अमिलाषस्याविषय एव

अक्रान्तरकः—अकमनीयतरस्वरूपः, अप्रियतरः—अप्रीत्युत्पादकत्वेन, अमनोज्ञतरकः—कथयाऽप्यनिष्टत्वात्, अमनोज्ञतरश्चिन्तयाऽपि मनसोऽनभिगम्य इत्यर्थः ।

तेणं कालेणं २, कोसला नाम जणवए, तत्थ णं सागेए नाम नयरे, तस्स णं उत्तरपुरच्छिमे दिस्सीभाए, एत्थ णं महं एगे णागघरए होत्था, दिब्बे सच्चे सच्चोवाए संनिहियपाडिहेरे; तत्थ णं नगरे पडिबुद्धिनाम इक्खानुराया परिवसति, पउमावती देवी, सुबुद्धी अमच्चे, सामदंडः; तते णं पउमावतीए अन्नया कयाइं नागजन्नए यावि होत्था, तते णं सा पउमावती नागजन्नसुवट्ठियं जाणित्ता जेणेव पडिबुद्धिं करयलं एवं वदासी—एवं खलु सामी !, मम कल्लं नागजन्नए यावि भविस्सति, तं इच्छामि णं सामी !, तुव्भेहिं अब्भ-
णुन्नाया समाणी नागजन्नयं गमित्तए; तुव्भेऽवि णं सामी !, मम नागजन्नयंसि समोसरह; तते णं पडि-
बुद्धी पउमावतीए देवीए एयमट्ठं पडिमुणेति, तते णं पउमावती पडिबुद्धिणा रत्ता अब्भणुन्नाया हट्ठं,
कोटुब्बियं, सद्दवेति २; एवं वदासी—एवं खलु देवाणुप्पिया !, मम कल्लं नागजणए भविस्सति, तं तुव्भे
मालागारे सद्दवेह २, एवं वदह—एवं खलु पउमावर्हए देवीए कल्लं नागजन्नए भविस्सह, तं तुव्भे णं
देवाणुप्पिया !, जलथलयं, दसद्धवन्नं मल्लं णागघरयंसि साहरह, एगं च णं महं सिरिदामगंडं उवणेह,
तते णं जलथलयं दसद्धवन्नेणं मल्लेणं, णाणाविहभत्तिमुचिरइयं हंसमियमउरकौचसारसचक्कायमयणसा-
लकोइलकुलोवचेयं, ईहामियजावभत्तिचित्तं, महगंधं, महरिहं, विपुलं पुष्पमंडवं विरएह; तस्स णं बहुमज्झ-

देसभाए एगं महं सिरिदामगंडं जाव गंधदुणिं सुयंतं उल्लोयंसि ओलंबेह २, पउमावतिं देविं पडिवाले-
माणा २, चिट्ठह; तते णं ते कोडुंबिया जाव चिट्ठति, तते णं सा पउमावती देवी कल्लं, कोडुंबिए एवं
वदासी-खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया !, सागेयं नगरं सडिंभतरबाहिरियं आसितसम्मज्जितोवलितं
जाव पच्चप्पिणंति, तते णं सा पउमावती दोच्चं पि कोडुंबियं, खिप्पामेव लहुकरणजुत्तं जाव जुत्ता-
मेव उवट्टवेह; तते णं तेऽवि तहेव उवट्टावेति, तते णं सा पउमावती अंतो अंतेउरंसि पहाया जाव
धम्मियं जाणं दूरुढा, तए णं सा पउमावई नियगपरिवालसंपरिवुडा सागेयं नगरं मज्झंमज्जेणं
णिज्जति २, जेणेव पुक्खरणी तेणेव उवागच्छति २, पुक्खरणि ओगाहह २, जलमज्जणं जाव परमसूहभूया
उल्लपडसाडया जाति तत्थ उप्पलति जाव गेणहति २, जेणेव नागघरए तेणेव पहारेत्थ गमणाए; तते णं
पउमावतीए दासचेडीओ, बहूओ पुप्फपडलगहत्थगयाओ, धूवकडुच्छुगहत्थगयाओ, पिट्ठतो समणु-
गच्छति; तते णं पउमावती सडिंबिइए जेणेव नागघरे तेणेव उवागच्छति २, नागघरयं अणुपविसति २,
लोमहत्थगं जाव धूवं डहति २, पडिबुद्धिं पडिवालेमाणी २, चिट्ठति; तते णं पडिबुद्धी पहाए हत्थिखंधवर-
गते संकोरंट जाव सेयवरचामराहिं हयगयरहजोहमहयाभडगचडकरपहकरोहिं साकियनगरं ० णिगगच्छति
२, जेणेव नागघरे तेणेव उवागच्छति २, हत्थिखंधाओ पच्चोरुहति २, आलोए पणामं करेह २, पुप्फमंडवं
अणुपविसति २, पासति तं एगं महं सिरिदामगंडं; तए णं पडिबुद्धी तं सिरिदामगंडं सुहरं कालं

निरिक्खइर, तंसि सिरिदामंगंडसि जायविम्हए सुबुद्धिं अमच्चं एवं वयासी-तुमन्नं देवाणुप्पिया !, मम
 दोच्चेणं बहूणि गामागर जाव सन्निवेसाहं आहिंससि बहूणि रायईसर जाव गिहाति अणुपविससि तं
 अत्थिणं तुमे कहिंचि एरिसए सिरिदामंगंडे दिट्ठपुब्बे जारिसए णं इमे पउमावतीए देवीए सिरिदामंगंडे !,
 तते णं सुबुद्धी पडिबुद्धिं रायं एवं वदासी-एवं खलु सामी ! अहं अन्नया कयाइं तुब्भं दोच्चेणं मिहिलं
 रायहाणिं गते, तत्थ णं मए कुंभगस्स रत्तो धूयाए पउमावईए देवीए अत्तयाए मल्लीए संवच्छरपडिल्लेहणंगंसि
 दिब्बे सिरिदामंगंडे दिट्ठपुब्बे तस्स णं सिरिदामंगंडस्स इमे पउमावतीए सिरिदामंगंडे सयसहस्सतिमं
 कलं ण अगघति, तते णं पडिबुद्धी सुबुद्धिं अमच्चं एवं वदासी-कैरिसिया णं देवाणुप्पिया ! मल्ली विदेह-
 रायवरकन्ना जस्स णं संवच्छरपडिल्लेहणंगंसि सिरिदामंगंडस्स पउमावतीए देवीए सिरिदामंगंडे सय-
 सहस्सतिमं पि कलं न अगघति !, तते णं सुबुद्धी पडिबुद्धिं इक्खागुरायं एवं वदासी-विदेहरायवरकन्ना
 सुपइट्ठियकुमुन्नयचारुणा वन्नओ, तते णं पडिबुद्धी सुबुद्धिस्स अमच्चस्स अंतिए सोच्चा णिस्सम
 सिरिदामंगंडज्जणितहासे दूयं सदावेइर, एवं व०-गच्छाहि णं तुमं देवाणुप्पिया ! मिहिलं रायहाणिं,
 तत्थ णं कुंभगस्स रत्तो धूयं, पभावतीए देवीए अत्तियं मल्लि, विदेहवरारायकरणंगं, मम भारियत्ताए
 वरेहि, जतिविय णं सा सयं रज्जसुंका; तते णं से दूए पडिबुद्धिणा रत्ता एवं वुत्ते समाणे हट्ठ०, पडि-
 सुणंतिर, जेणेव सए गिहे जेणेव चाउग्घंटे आसरहे तेणेव उवागच्छतिर, चाउग्घंटे आसरहं पडिक्कप्पा-

वेति२, दुरुढे जाव हयगयमहयाभडचडगरेणं साएयाओ णिगगच्छति२, जेणेव विदेहजनवए जेणेव मिहिला रायहाणी, तेणेव पंहारेत्थ गमणाए ॥ सूत्रम्—७४ ॥

‘नागघरए’त्ति-उरगप्रतिमायुक्तं चैतयं, ‘दिब्बे’त्ति-प्रधानं, ‘सच्चे’त्ति-तदादेशानामवितथत्वात्, ‘सच्चोवाए’त्ति-सत्यावपातं सफलसेवमित्यर्थः, ‘संलिहियपाडिहेरे’त्ति-सन्निहितं-विनिवेशितं, प्रातिहार्यं-प्रतीहारकर्म तथाविधव्यन्तर-देवेन यत्र तत्तथा देवाधिष्ठितमित्यर्थः, ‘नागजणए’त्ति-नागपूजा, नागोत्सवं इत्यर्थः, ‘सिरिदामगंड’मित्यादौ याव-त्करणात्, ‘पाडलमल्लि’ इत्यादिर्वर्णको दृश्यः, ‘दोच्चेण’ति दौत्येन दूतकर्मणा, ‘अत्थियाइ’ति-इह आइंशब्दो भाषायां, ‘संवच्छरपडिलेहणगंसि’त्ति-जन्मदिनादारभ्य संवत्सरः प्रत्युपेक्ष्यते-एतावतिथः संवत्सरोऽद्य पूर्ण इत्येवं निरूप्यते महोत्सवपूर्वकं यत्र दिने तत्संवत्सरप्रत्युपेक्षणकं, यत्र वर्ष वर्ष प्रति सङ्ख्याज्ञानार्थं ग्रन्थिवन्धः क्रियते, यदिदानीं वर्षग्रन्थि-रिति रुढं; तस्येत्यादेरयमर्थः-मल्लीश्रीदामकाण्डस्य पद्मावतीश्रीदामकाण्डं शतसहस्रतमामपि कलां-शोभाया अंशं नार्धति-न ग्रामोति, कूर्मोन्नतचारुचरणा इत्यादिस्त्रीवर्णको जम्बुद्वीपप्रज्ञप्त्यादिप्रसिद्धो मल्लीविषये अज्येतव्यः, ‘सिरिदामगंडजणि-यहासे’त्ति-श्रीदामकाण्डेन जनितो हर्षः-प्रमोदोऽनुरागो यस्यः स तथा, ‘अत्थिय’न्ति-आत्मजां, ‘सयं रज्जसुंक’त्ति-स्वयं-आत्मना स्वरूपेण निरुपमचरिततेति यावत् राज्यं शुलकं-मूल्यं यस्याः सा तथा; राज्यप्राप्त्येत्यर्थः; तथापि वृण्वति सम्बन्धः, ‘चाउंग्घंटे’त्ति-चतस्रो घण्टाः पृष्ठतोऽग्रतः पार्श्वतश्च यस्य स तथा अश्वयुक्तो रथोऽश्वरथः, ‘पडिकप्पावेइ’त्ति-सजयति, ‘पंहारेत्थ गमणाए’त्ति-प्रधासितवान्-विकल्पितवान् गमनाय-गमनार्थम् ।

तेणं कालेणं २, अंगानाम जणवए होत्था, तत्थ णं चंपानामे णयरी होत्था, तत्थ णं चंपाए नयरीए
 चंदच्छाए अंगराया होत्था, तत्थ णं चंपाए नयरीए अरहन्नगपामोक्त्वा बहवे संजत्ता णावावाणियगा
 परिवसंति, अद्वा जाव अपरिभूया; तते णं से अरहन्नगे समणोवासए याचि होत्था, अहिगयजीवाजीवे
 वन्नओ; तते णं तेसिं अरहन्नगपामोक्त्वाणं संजुत्ताणावावाणियगाणं अन्नया कयाइ एययओ सहिआणं
 इमे एयारूवे मिहो कहासंलावे सुमुप्पज्जित्था-सेयं खलु अम्हं गणिमं, धरिमं च, मेज्जं च, पारिच्छेज्जं च,
 भंडगं गहाय लवणसमुद्धपोतवहणेण ओगाहित्तए त्तिकट्ठु अन्नमन्नं एयमट्ठं पडिसुणेंतिर, गणिमं च ४,
 गेणहेंतिर, सगडिसागडियं च सज्जेतिर, गणिमस्स ४, भंडगस्स सगडसागडियं भरेंतिर, सोहणंसि तिहि-
 करणनक्खत्तमुहुत्तंसि विपुलं असण ४, उवक्खडावेंति, मित्तणाइभोअणवेलाए भुंजावेंति जाव आपुच्छंतिर,
 सगडिसागडियं जोयंतिर, चंपाए नयरीए मज्झमज्जेणं जेणेव गंभीरए पोयपट्टणे तेणेव उवा ०२, सगडि-
 सागडियं मोयंतिर, पोयवहणं सज्जेतिर; गणिमस्स य जाव चउन्विहस्स भंडगस्स भरेंति तंदुलाण य,
 समितस्स य, तेल्लयस्स य, गुलस्स य, घयस्स य, गोरस्स य, उदयस्स य, उदयभायणाण य, ओसहाण
 य, भेसज्जाण य, तणस्स य, कट्टस्स य, आवरणाण य, पहरणाण य, अन्नोसिं च बहूणं पोयवहणपाउग्गाणं
 दव्वाणं पोतवहणं भरेंति, सोहणंसि तिहिकरणनक्खत्तमुहुत्तंसि विपुलं असण ४, उवक्खडावेंतिर, मित्तणाति
 आपुच्छंतिर; जेणेव पोतट्ठाणे तेणेव उवागच्छंति । तते णं तेसिं अरहन्नग जाव वाणियगाणं परियणो

जाव तारिसेहिं वग्गूहिं अभिणंदंता य, अभिसंश्रुणमाणा य; एवं वदासी-अज्ज ताय भाय माउल भाइ-
णज्जे भगवता समुद्देणं अनभिखिज्जमाणा२, चिरं जीवह भदं च भे पुणरवि लद्धेइ कयकज्जे अणहसमग्गे
नियगं धरं हव्वमागए पासामो त्तिकहु, ताहिं सप्पिवासाहिं पप्पुयाहिं दिट्ठीहिं निरीक्खमाणा सुहुत्तमेत्तं
संचिहंति, तओ समाणिएसु पुप्फवलिकम्मेसु दिन्नेसु, सरसरत्तचंदणदहरपंचगुलितलेसु, अणुक्खित्तंसि
धूवंसि पूतिएसु, समुद्दवाएसु, संसारियासु वलयबाहासु, ऊसिएसु सिएसु, झयग्गेसु, पडुप्पवाइएसु,
तूरेसु जइएसु, सव्वसउणेसु, गहिएसु रायवरसासणेसु, महया उक्किट्ठिसीहणाय जाव रवेणं पक्खु-
भित्तमहासमुद्धरवभूयंपि व मेइणिं करेमाणा, एगदिसिं जाव वाणियगा णावं दुरुद्धा; ततो पुस्समाणवो
वक्कमुदाहु-हं भो !, सव्वेसिमवि अत्थसिद्धी उवट्ठिताइं कल्लणाइं पडिहयातिं सव्वपावाइं जुत्तो पूसो
विजओ मुहुत्तो अयं देसकालो, ततो पुस्समाणएणं वक्के मुदाहिए हट्ठुट्ठे कुच्छिधारकन्नधारगग्गिभजसंज-
त्ताणावावाणियगा वावारिंसु तं नावं पुन्नुच्छंगं पुण्णसुहिं बंधणेहिंतो मुंचति, तते णं सा नावा विमुक्क-
बंधणा पवणबलसमाहया उस्सियसिया विततपक्खा इव गरुडजुवइं गंगासलिलतिक्खसोयवेगेहिं संखु-
ब्भमाणी२, उम्मीतरंगमालासहस्साइं समत्तिच्छमाणी२, कहवएहिं अहोरेत्तेहिं लवणसमुद्दं अणेगातिं
जोयणसतातिं ओगाढा; तते णं तेसिं अरहन्नपामोक्खाणं संजुत्तानावावाणियगाणं लवणसमुद्दं अणेगाइं
जोयणसयाइं ओगाढाणं समाणाणं बहूतिं उप्पातियसतातिं पाउब्भयाइं, तंजहा-अकाले गज्जिते, अकाले

विज्जुते, अकाले थणियसदे; अभिक्खणं२, आगासे देवताओ नच्चंति, एगं च णं महं पिसायरूयं पासंति,
 तालजंघं दिवं गयाहिं बाहाहिं, मसिमूसगमहिसकालगं, भरियमेहवन्नं, लंबोदं, निग्गयगवंतं, निष्तालिय-
 जमलजुयलजीहं, आजसियवयणंगंडेसं, चीणचिपिटनासियं, विगयमुग्गभग्गमुमयं, खब्बोयगदित्त-
 चक्खुरागं, उत्तासणगं, विसालवच्छं, विसालकुच्छिं, पलंबकुच्छिं, पहसियपयलियपयडियगत्तं, पणच्च-
 माणं, अप्फोडंतं, अभिवयंतं, अभिगजंतं बहुसो २, अट्टहासे विणिम्भुयंतं, नीलुप्पलगवल्लुलियअय-
 सिक्कुसुमप्पगासं, खुरधारं असिं गहाय अभिमुहमावयमाणं पासंति । तते णं ते अरहण्णगवज्जा
 संजुत्ताणावावाणियगा एगं च णं महं तालपिसायं पासंति, तालजंघं दिवं गयाहिं बाहाहिं, फुट्टसिरं
 भमरणिगरवरमासरासिमहिसकालगं, भरियमेहवन्नं, सुप्पणहं, फालसरिसजीहं, लंबोदं, धवलवट्टअसि-
 लिट्टतिकव्थिरीपीणकुडिलदाढोवगूढवयणं, विक्कोसियधारासिजुयलसमसरिसतणुयंचल्लगलंतरसलोलच्च-
 वल्लुफुरुरेतनिष्तालियगजीहं, अवयच्छियमहल्लुविगयबीभत्तसलालपगलंतरत्ततालुयं; हिंगुलुयसगंभ-
 केदरबिलंच अंजणगिरिस्स, अग्गिजालुग्गिलंतवयणं, आजसियअक्खवम्मउट्टगंडेसं, चीणचिपिडवंक-
 भग्गणासं, रोसागयधम्मभैतमारुत्तनिट्टुरखरफरुससुसिरं, ओमुग्गणासियपुडं, घाडुंभडरइयभीसणमुहं,
 उट्टमुहकन्नसक्खुलियमहंतविगयलोमसंखालगलंबंतचलियकन्नं, पिंगलदिप्पंतलोयणं, भिउडित्तडियनिडालं,

नरसिंमालपरिणद्धचिद्धं, विचित्तगोणससुबद्धपरिकरं, अवहोलंतपुष्पफयायंतसप्पविच्छुयगोधुंदरनडलसर-
डविरइयविचित्तवेयच्छमालियागं, भोगाङ्कुरकण्हसप्पधमधमेंतलंबंतकन्नपूरं, मज्जारसियालइयखंधं,
दित्तधुयुयंतधूयकयकुंतलसिरं, घंटारवेणभीमं, भयंकरं, कायरजणहिययफोडणं, दित्तमट्टट्टहासं, विणि-
मंमुयंतं, वसारुहिरपूयमंसमलमलिणपोच्चडतणुं, उत्तासणयं, विसालवच्छं पेच्छंता भिन्नणहमुहनयण-
कन्नवरवग्घचित्तकत्तीणिवसणं, सरसरुहिरगयचम्मविततज्जसवियबाहुजुयलं ताहि य खरफरुसंसंसिणिद्ध-
अणिट्टदित्तअसुभअप्पिय [अमणुन्न] अकंतवग्गूहि य तज्जयंतं पासंति; तं तालपिसायरूवं एज्जमाणं
पासंति२, भीया संजायभया अन्नमन्नस्स कायं समतुरंगेमाणा२, बहूणं इंदाण य, खंदाण य, रुइसिववे-
समणणागाणं भूयाण य, जक्खाण य, अज्जकोट्टकिरियाण य, बहूणि उवाइयसयाणि ओवातियमाणा २
चिहंति; तए णं से अरंहन्नए *समणोवासए तं दिव्वं पिसायरूवं एज्जमाणं पासति२; अभीते, अतत्थे,
अचल्लिए, असंभंते, अणाउले, अणुव्विग्गे, अभिन्नमुहरागणयणवन्ने, अदीणविमणमाणसे, पोयवहणस्स
एग्गदेसंसि वत्थंतेणं भूमिं पमज्जति२, ठाणं ठाह२, करयलओ एवं वयासि-नमोऽत्थु णं अरहंताणं जाव-
संपत्ताणं; जइ णं अहं एत्तो उवसग्गातो मुंचामि, तो मे कप्पति, पारित्तए अह णं एत्तो उवसग्गाओ
ण मुंचामि, तो मे तहा पच्चक्खाएयव्वे त्तिकहु सागारं भत्तं पच्चक्खाति; तते णं से पिसायरूवे जेणेव

१ °णामाणे अं । * एतदन्तर्गतः पाठः अ प्रती नास्ति ।

अरहन्नए समणोवासए तेणेंव उवा० २, अरहन्नगं एवं वदासी-हं भो ! अरहन्नगा, अपत्थियपत्थिया जाव
 परिचंजिया, णो खलु कप्पति तव सीलन्वयगुणवेरमणपच्चक्खाणे पोसहोववासाति चालित्तए वा, एवं
 खोभेत्तए वा, खंडित्तए वा, भंजित्तए वा, उज्झित्तए वा, परिचइत्तए वा; तं जति णं तुमं सीलन्वयं
 जाव ण परिचंयसि, तो ते अहं एयं पोतवहणं दोहिं अंगुलियाहिं गेणहामि २, सत्तट्ठतल्पमाणमेत्ताति
 उड्डुं वेहासं उन्विहामि २, अंतो जलंसि णिच्छेलेमि, जेणं तुमं अट्टदुहद्वसं अस्माहिपत्ते अकाले चैव
 जीवियाओ ववरोविज्जसि; तते णं से अरहन्ते समणोवासए, तं देवं मणसा चैव एवं वदासी-अहं णं
 देवाणु० !, अरहन्नए णामं समणोवासए अहिगयजीवाजीवे नो खलु अहं सक्का केणइ देवेण वा जाव
 निगंगंथाओ पावयणाओ चालित्तए वा, खोभेत्तए वा, विपरिणामेत्तए वा, तुमं णं जा सद्धा तं करेहि,
 त्तिक्कु, अभीए जाव अभिन्नमुहरागणयवत्ते, अदीणविमणमाणसे, निच्चले, निष्फंदे, तुसिणीए, धम्म-
 ज्ञाणोवगते विहरति; तए णं से दिव्वे पिसायरूवे अरहन्नगं समणोवासगं दोच्चंपि तच्चंपि एवं वदासी-
 हं भो अरहन्नगा !० अदीणविमणमाणसे, निच्चले, निष्फंदे, तुसिणीए, धम्मज्झाणोवगए विहरति; तते णं
 से दिव्वे पिसायरूवे अरहन्नगं धम्मज्झाणोवगयं पासति २, पासित्ता बलियतरां आसुरुत्ते तं पोयव-
 हणं दोहिं अंगुलियाहिं गिण्हति २, सत्तट्ठतलाइं जाव अरहन्नगं एवं वदासी-हं भो अरहन्नगा !, अप्प-
 त्थियपत्थिया णो खलु कप्पति, तव सीलन्वय तहेव जाव धम्मज्झाणोवगए विहरति; तते णं से पिसा-

यस्त्वे अरहन्नगं जाहे नो संचाएइ निगंगथाओ० चालित्तए वा० ताहे उवसंते जाव निव्विन्ने तं पोयवहणं सणियं २, उवरिं जलस्स ठवेति २, तं दिव्वं पिसायरूवं पडिसाहरइ २, दिव्वं देवरूवं विउव्वहर, अंत-
लिव्वलपडिव्वे सव्विखिणियाइं जाव परिहिते अरहन्नगं स० एवं वयासी-हं भो ! अरहन्नगा !, धन्नोऽसि
णं तुमं देवाणुप्पिया !, जाव जीवियफले जस्स णं तव निगंगं पावयणे इमेयारूवा पडिव्वत्ती लद्धा
पत्ता अभिसमन्नागया, एवं खलु देवाणुप्पिया !, सक्के देविदे देवराया सोहम्मं कप्पे सोहम्मवडिंसए
विमाणे सभाए सुहम्माए, बहूणं देवाणं मज्झगते, महया सदेणं आतिक्खति ४, एवं खलु जंबूद्दीवे २, भारहे
वासे, चंपाए नयरीए, अरहन्नए सम०, अहिगयजीवाजीवे नो खलु सक्का केणति देवेण वा, दाणवेण वा,
णिगंगथाओ पावयणाओ चालित्तए वा जाव विपरिणामेत्तए वा; तते णं अहं देवाणु० !, सक्कस्स णो एयमहं
सइहामि०, तते णं मम इमेयारूवे अब्भति ५, गच्छामि णं अरहन्नयस्स अंतियं पाउवभवामि जाणामि
ताव अहं अरहन्नगं किं पियधम्मं णो पियधम्मं !, ददधम्मं नो ददधम्मं !, सीलव्वयगुणे किं चाखेति जाव
परिचयति, णो परिपचयति त्तिक्कु, एवं संपेहेमि २, ओहिं पउंजामि २, देवाणु० !, ओहिणा आभोएमि २,
उत्तरपुरच्छिमं २, उत्तरविउव्वियं० ताए उक्किट्ठाए जेणेव देवाणुप्पिया तेणेव उवागच्छामि २,
देवाणु० उवसगं करेमि; नो चेव णं देवाणुप्पिया भीया वा०, तं जणं सक्के देविदे देवराया वदति, सच्चे
णं एसमहे तं विहे णं देवाणुप्पियाणं इड्डी जुइं जसे जाव परक्कमे लद्धे पत्ते अभिसमन्नागए तं खामेमि,

णं देवाणु० ! खमंतु, मरहंतु, णं देवाणुप्पिया !, णाहमुज्जो २, एवंकरणयाए त्तिकहु पंजलिउछे पायवडिए
 एयमहं विणएणं मुज्जो २, खामेह २, अरहन्नयस्स दुवे कुंडलजुयले दलयति २, जामेव दिसि पाउंभूए
 तामेव पडिगए ॥ सूत्रम्-७५ ॥ तते णं से अरहन्नए निरुवसग्गमि त्तिकहु पडिमं पारेति, तए णं ते
 अरहन्नगपामोक्खा जाव वाणियगा दक्खिणाणुकूलेणं वाएणं जेणेव गंभीरए पोयपट्टणे तेणेव उवागच्छंति २,
 पोयं लंभेति २, सगडसागडं सज्जेति २, तं गणिमं ४, सगडि० संकामेति २, सगडी० जोएति २, जेणेव मिहिला
 तेणेव उवा० २, मिहिलाए रायहाणीए बहिया अग्गुज्जाणंसि, सगडीसगडं मोएह २, मिहिलाए रायहाणीए
 तं महत्थं, महग्घं, महरिहं, विउलं, रायरिहं पाहुडं, कुंडलजुयलं च गेणहंति २, अणुपविसंति २; जेणेव
 कुंभए तेणेव उवा० २, करयल० तं महत्थं दिव्वं कुंडलजुयलं उवणेति २; तते णं कुंभए तेसि संजत्तगणं
 जाव पडिच्छह २, मल्लीं विदेहवरारायकन्नं सदावेति २, तं दिव्वं कुंडलजुयलं मल्लीए विदेहवरारायकन्नगाए
 पिणद्धति २, पडिविसज्जेति; तते णं से कुंभए राया ते अरहन्नगपामोक्खे जाव वाणियगे विपुलेणं असण-
 वत्थगंध जाव उस्सुक्कं विथरति २, रायमग्गमोगाढेह आवासे विथरति, पडिविसज्जेति; तते णं अरहन्नग-
 संजत्तगा जेणेव रायमग्गमोगाढे आवासे तेणेव उवागच्छंति २, भंडववहरणं करेति २, पडिभंडं गेणहंति २,
 सगडी० भरेति जेणेव गंभीरए पोयपट्टणे तेणेव २, भंडं संकामेति, सज्जेति २, दक्खिणाणु०
 जेणेव चंपा पोयट्टाणे तेणेव पोयं लंभेति २, सगडी० सज्जेति २, तं गणिमं ४, सगडी० संकामेति २, जाव

महत्थं पाहुडं दिव्वं च कुंडलजुयलं गेण्हतिर, जेणेव चंदच्छाए अंगराया तेणेव उवा० तं महत्थं जाव उवणेति; तते णं चंदच्छाए अंगराया तं दिव्वं महत्थं च कुंडलजुयलं पडिच्छतिर, ते अरहन्नगपामोक्खे एवं वदासी-तुभे णं देवा० !, बहूणि गामागार जाव आहिंइह लवणसमुदं च अभिक्खणं२; पोयवहणेहि ओगाहेह गाहह तं अत्थियाइं भे केइ कहिंचि अच्छेरए दिट्ठुव्वे !, तते णं ते अरहन्नगपामोक्खा चंदच्छायं अंगरायं, एवं वदासी-एवं खलु सामी !, अम्हे इहेव चंपाए नयरीए अरहन्नगपामोक्खा बहवे संजत्तगा णावावाणियगा परिवसामो, तते णं अम्हे अन्नया कयाइं गणिमं च४, तहेव अहीणमतिरित्तं जाव कुंभगस रत्तो उवणेमो, तते णं से कुंभए मल्लीए विदेहरायवरकन्नाए तं दिव्वं कुंडलजुयलं पिणद्धेतिर, पडिच्चिवसज्जेति; तं एस णं सामी !, अम्हेहिं कुंभरायभवणंसि मल्ली विदेहे अच्छेरए दिट्ठे तं नो खलु अन्ना कावि तारिसिया देवकन्ना वा जाव जारिसिया णं मल्लीविदेहा, तते णं चंदच्छाए ते अरहन्नगपामोक्खे सक्कारेति सम्माणेतिर, पडिवसज्जेति; तते णं चंदच्छाए वाणियगजणियहासे दूतं सहावेति जाव जइविय णं सा सयं रज्जसुक्का, तते णं ते दूते हट्ठे जाव पहरेतथ गमणाए२ ॥ सूत्रम्-७६ ॥

‘संजत्ताणांवावाणियगा’-सङ्गता यात्रा-देशान्तरगमनं संयात्रा, तत्प्रधाना नौवाणिजकाः-पोतवणिजः, संयात्रानौवाणिजकाः, ‘अरहण्णगे समणोवासगे आवि होत्थ’ति-न केवलमाढ्यादिगुणयुक्तः श्रमणोपासकश्चाणभूत्, ‘गणिमं चे’त्यादि, गणिमं-नालिकेरूपीफलादि यद् गणितं सत् व्यवहारे प्रविशति, धरिमं-यत्तुलायुतं सत् व्यवहियते,

मेयं-यत्सेतिकापल्यादिना मीयते, परिच्छेद्यं-यद् गुणतः परिच्छेद्यते-परीक्ष्यते वस्त्रमण्यादि, 'समियस्स य'त्ति-कणिका-
 याश्च, 'ओसहाण'त्ति-त्रिकटुकादीनां, 'भेसज्जाण य'त्ति-पथ्यानामाहारविशेषाणां, अथवा-ओषधानां-एकद्रव्यरूपाणां,
 भेषजानां-द्रव्यसंयोगरूपाणां, आवरणानां-अङ्गरक्षकादीनां बोधिस्थप्रक्षराणां च; 'अब्जे'त्यादि, आर्य !, हे पितामह !, तात !-
 हे पितः !, हे भ्राता !, हे मातुल !, हे भागिनेय !, भगवता समुद्रेण अभिरक्ष्यमाणा यूयं जीवत, भद्रं च 'मे'त्ति-
 भवतां भवत्विति गम्यते, पुनरपि लब्धार्थान् कृतकार्यान् अनवान् समग्रान्, अनघत्वं-निर्दूषणतया, समग्रत्वम्-अहीनघन-
 परिचारतया, निजकं गुहं 'हव्वं'त्ति-शीघ्रमागतान् पश्याम, इतिकृत्वा-इत्यभिधाय, 'सोमाहि'त्ति-निर्विकारत्वात्,
 'निद्धाहि'त्ति-सस्नेहत्वात्, 'दीहाहि'त्ति-दूरं यावदवलोकनात्, 'सप्पिवासाहि'त्ति-सपिपासाभिः पुनर्दर्शनाकाङ्क्षावती-
 भिर्दर्शनातृप्ताभिर्वा, 'पप्पुयाहि'त्ति-प्रच्छताभिः अश्रुजलाद्राभिः, 'समाणिएसु'त्ति-समापितेषु दत्तेषु नावीति गम्यते,
 सरसरक्तचन्दस्य दर्दरेण-चपेटाप्रकारेण पश्चाद्भुलितलेषु हस्तकेष्वित्यर्थः, 'अणुक्खित्तसी'त्ति-अनूत्क्षिप्ते-पश्चादुत्पाटिते
 धूपे पूजितेषु समुद्रचातेषु नौसांयात्रिकप्रक्रियया समुद्राधिपदेवर्षादेषु वा, 'संसारियासु चलययाहासु'त्ति-स्थानान्तरा-
 दुचितस्थाननिवेशितेषु दीर्घकाष्ठलक्षणवाहुषु आवल्लकेष्विति सम्भाव्यते, तथा उच्छित्तेषु-ऊर्द्धीकृतेषु, सितेषु ध्वजाग्रेषु-
 पताकाग्रेषु पटुभिः पुरैः पटु वा यथा भवतीत्येवं प्रवादितेषु तूर्येषु जयिकेषु-जयावहेषु, सर्वशकुनेषु-वायसादिषु, गृहीतेषु
 राजवरशासनेषु-आज्ञासु पट्टकेषु वा प्रक्षुभितमहासमुद्रवरभूतमिव तदात्मकमिव तं प्रदेशमिति गम्यते; 'तओ पुस्समाणवो
 वक्कमुयाहु'त्ति-ततोऽनन्तरं मागधो मङ्गलवचनं ब्रवीति स्म इत्यर्थः; तदेवाह-सर्वेषामेव 'मे'-भवतामर्थसिद्धिर्भवतु, उप-

स्थितानि कल्याणानि प्रतिहतानि सर्वपापानि-सर्वविघ्नाः, 'जुत्तो'ति-युक्तः, 'पुष्यो'-नक्षत्रविशेषः, चन्द्रमसा इहावसरे इति गम्यते; पुष्यनक्षत्रं हि यात्रायां सिद्धिकरं, यदाह-"अपि द्वादशमे चन्द्रे, पुष्यः सर्वार्थसाधनं" इति, मागधेन तदुपन्यस्तं, विजयो मुहूर्त्तं विजयो मुहूर्त्तानां मध्यात्, अयं देशकालः-एष प्रस्तावो गमनस्येति गम्यते, 'वक्त्रे उदाहि'ति-वाक्ये उदाहृते हृष्टतुष्टाः कर्णधारो-निर्यामकः, कुक्षिधारा-नौपाश्वनियुक्तकाः, आवेष्टकवाहकादयः गर्भे भवाः गर्भजाः-नौमध्ये उच्चावचकर्मकारिणः, संयात्रानौवाणिजका-भाण्डपतयः, एतेषां द्वन्द्वः, 'वावरिसु'ति-व्यापृतवन्तः स्वस्वव्यापारेष्विति, ततस्तां नावं पूर्णोत्सङ्गां-विविधभाण्डभृतमध्यां पण्यमध्यां वा मध्यभागनिवेशितमङ्गल्यवस्तुत्वात् पूर्णमुखीं पुण्यमुखीं वा तथैव बन्धनेभ्यो विसर्जयन्ति-मुञ्चन्ति, पवनबलसमाहता-वातसामर्थ्यप्रेरिताः, 'ऊसियसिय'ति-उच्छ्रितसितपटा, यानपात्रे हि वायुसङ्ग्रहार्थं महान् पट उच्छ्रितः क्रियते, एवं चासावुपमीयते विततपक्षेव गरुडयुवतिः गङ्गासलिलस्य तीक्ष्णाः ये श्रोतोवेगाः-प्रवाहवेगास्तैः सङ्क्षुभ्यती २, -प्रेर्यमाणा समुद्रं प्रतीति, ऊर्मयो-महाकल्लोलाः, तरङ्गा-ह्रस्वकल्लोलास्तेषां मालाः-समूहाः तत्सहस्राणि; 'समतिच्छमाणि'ति-समतिक्रामन्ती, 'ओगाढ'ति-प्रविष्टा, 'तालजंघ'मित्यादि, तालो-वृक्षविशेषः, स च दीर्घस्कन्धो भवति, ततस्तालवज्जङ्घे यस्य तत्तथा; 'दिवंगयार्हिं बाहार्हिं'ति-आकाशप्राप्ताभ्यामतिदीर्घाभ्यां बाहुभ्यां युक्तमित्यर्थः, 'मसिमूसगमहिसकालगं'ति मधी-कजलं, मूपकः-उन्दुरविशेषः; अथवा-मधीप्रधाना मूषा-ताम्रादिधातुप्रतापनभाजनं मधीमूषा महिषश्च प्रतीत एव तद्वत्कालकं यत्तत्तथा 'भरियमेहवर्णं'ति-जलभृतमेववर्णमित्यर्थः; तथा लम्बोष्ठं 'निग्गयगदन्तं'ति निर्गतानि मुखादग्राणि येषां ते तथा निर्गताग्रा दन्ता यस्य तत्तथा, 'निह्णालिय-

जमलजुयलजीहं'ति-निर्ललितं-विद्वतमुखान्निःसारितं यमलं-समं युगलं-द्वयं जिह्वयोर्धन तत्तथा, 'आञ्जसियवयण-गंडदेसं'ति-आञ्जसियत्ति-प्रविष्टौ वदने गण्डदेशौ-कपोलभागौ यस्य तत्तथा, 'चीणचिपिडनासियं'ति-चीना-ह्रस्वा चिपिटा च-निम्ना नासिका यस्य तत्तथा, 'विगयसुग्गसुमयं'ति-विकृते-विकारवत्यौ, सुग्गे-भग्ने इत्यर्थः; पाठान्तरेण-'सुग्गभग्गे'-अतीव वक्रे भ्रुवौ यस्य तत्तथा; 'खज्जोयगदित्तचक्खुरागं'ति-खद्योतका-ज्योतिरिङ्गणाः, तद्वद्दीप्तश्च-क्षूरागो-लोचनरक्तत्वं यस्य तत्तथा, उन्नासनकं-भयंकरं, विशालवक्षो-विस्तीर्णोरःस्थलं, विशालकुक्षि-विस्तीर्णोदरदेशं, एवं प्रलम्बकुक्षि; 'पहसियपयलियपयडियगत्तं'ति-प्रहसितानि-हसितुमारब्धानि, प्रचलितानि च स्वरूपात् प्रचलिकानि वा-प्रजातवलीकानि-प्रपतितानि च-प्रकर्षेण श्लथीभूतानि गात्राणि यस्य तत्तथा; वाचनान्तरे-'विगयसुग्गसुमयपहसिय-पयलियपयडियफुल्लिगखज्जोयदित्तचक्खुरागं'ति पाठः, तत्र विकृते भग्ने भ्रुवौ प्रहसिते च प्रचलिते प्रपतिते यस्य स्फुलिङ्गवत् खद्योतकवच्च दीप्तश्चक्षूरागश्च यस्य तत्तथा; 'पणच्चमाण'मित्यादि, विशेषणपञ्चकं प्रतीतं, 'नीलुत्पले'त्यादौ, गवलं-महिषशृङ्गं अतसी-मालवकदेशप्रसिद्धो धान्यविशेषः, 'खुरहारं'ति-शुरस्येव धारा यस्य स तथा, तमसि-खड्गं, क्षुरो ह्यतितीक्ष्णधारो भवत्यन्यथा केशानाममुण्डनादिति क्षुरेणोपमा खड्गधारायाः कृतेति, अभिमुखमापतत् पश्यन्ति सर्वेऽपि सांया-त्रिकाः, तत्रार्हन्नकवर्जा यत् कुर्वन्ति तद्वर्शयितुमुक्तमेव पिशाचस्वरूपं सविशेषं तेषां तद्दर्शनं चानुवदन्निदमाह-'तएण'मित्यादि, ततस्ते अर्हन्नकवर्जाः सांयात्रिकाः पिशाचरूपं वक्ष्यमाणविशेषणं पश्यन्ति, दृष्ट्वा च बहूनामिन्द्रादीनां बहून्युपयाचितशता-न्यु-पयाचितवन्तस्तिष्ठन्तीति समुदायार्थः, अथवा-'तएणं'ति 'अरहन्नगवज्जा' इत्यादि, गमान्तरं-'आगासदेवयाओ नचंति'

इतोऽनन्तरं द्रष्टव्यम्, अत एव वाचनान्तरे नेदुमुपलभ्यते, उपलभ्यते चैवम्-‘अभिमुखं आवयमाणं पासंति, तए णं ते अरहन्नगवज्जा नावावाणिगया भीया’ इत्यादि, तत्र ‘तालपिसायं’ति-तालवृक्षाकारोऽतिदीर्घत्वेन पिशाचः तालपिशाचः तं, विशेषणद्वयं प्रागिव, ‘फुट्टसिरं’ति-स्फुटितम्-अबन्धत्वेन विकीर्णं शिर इति-शिरोजातत्वात् केशा यस्य स तथा तं अमरनिकरवत् वरमाधराशिवत् महिषवच्च कालको यः स तथा तं, भुतमेघवर्णं तथैव, सूर्पमिव-धान्यशोधक-भाजनविशेषवत् नखा यस्य स सूर्पनखः तं, ‘फालसदृशजिह्व’मिति-फालं-द्विपञ्चाशत्पलप्रमाणो लोहमयो दिव्यविशेषस्तच्च वह्निप्रतापितमिह ग्राह्यं तत्साधर्म्यं चेह जिह्वाया वर्णदीप्तिदीर्घत्वादिभिरिति, लम्बोष्ठं प्रतीतं धवलाभिर्वृचाभिरश्लिष्टाभिर्विशरारुत्वेन तीक्ष्णाभिः स्थिराभिः निश्चलत्वेन पीनाभिरुपचितत्वेन कुटिलाभिश्च वक्रतया दंष्ट्राभिरवगूढं-व्याप्तं वदनं यस्य स तथा तं, विकीर्णितस्य-अपनीतकोशकस्य निरावरणस्येत्यर्थः धारास्यो-धाराप्रधानखड्गयोर्यद्युगलं-द्वितयं तेन संमसदृशयो-अत्यन्ततुल्ये तनुके-प्रतले चञ्चलं-विमुक्तस्थैर्यं यथा भवत्यविश्राममित्यर्थो गलन्त्यौ-रसातिलौल्यात् लालाविमुञ्चन्त्यौ रस-लोले-मक्षयरसलम्पटे चपले-चञ्चले फुरुफुरायमाणे-प्रक्रम्ये निर्लालिते-मुखान्निष्काशिते अग्रजिह्वे-अग्रभूते जिह्वे जिह्वाग्रे इत्यर्थो येन स तथा तं, ‘अविच्छिद्यं’ति-प्रसारितमित्येके, अन्ये तु यकारस्यालुप्तत्वात्, ‘अवयच्छिद्यं’-प्रसारितमूल-त्वेन दृश्यमानमित्याहुः, ‘महल्लं’ति-महत्-विकृतं-बीमत्सं लालाभिः प्रगलत् रक्तं च तालु-काकुन्दं यस्य स तथा तं, तथा हि कुलकेन-वर्णकद्रव्यविशेषेण सगर्भं कन्दरलक्षणं बिलं यस्य स तथा तमिव, ‘अंजणगिरिस्स’ति-विभक्तिविपरिणामादञ्जनगिरि-कृष्णवर्णपर्वतविशेषं तथाऽग्निज्वाला उद्गिरत् वदनं यस्य स तथा तं, अथवा-‘अवच्छिद्येत्यादि

हिङ्गलुए' त्यादि, अग्निज्वाले' त्यादि प्रत्यंतरे च कर्मधारयेण वक्ष्यमाणवदनपदस्य विशेषणं कार्यं यस्य तमित्येवंरूपश्च
 वाक्यशेषो द्रष्टव्यः, तथा अग्निज्वाला उद्गिरद्वदनं यस्य स तथा तं, 'आञ्जसिय'ति-सङ्कुचितं यदक्षचर्म-जलाकर्षणको-
 शस्तद्वत् 'उद्गट्ट'ति अपकृष्टौ अपकर्षवन्तौ सङ्कुचितौ गण्डदेशौ यस्य स तथा तं, अन्ये त्वाहुः-आमूषितानि-सङ्कटितानि
 अक्षाणि-इन्द्रियाणि च चर्म च ओष्ठौ च गण्डदेशौ च यस्य स तथा तं, चीना ह्रस्वा 'चिवड'ति-विपटा-निम्ना वंका-वक्रा
 भग्नेव भग्ना-अयोधनकुट्टितेवेत्यर्थो नासिका यस्य स तथा तं, रोषादागतो, 'धमधमेत'ति-प्रबलतया धमधमेतति शब्दं
 कुर्वाणो मारुतो-वायुर्निष्ठुरो-निर्मरः, खरपरुषः-अत्यन्तकर्कशः, शुषिरयोः-रन्ध्रयोरेव तत्तथा, तदेवंविधमत्र भुग्नं-वक्रं
 नासिकापुटं यस्य तथा तं, इह च पदानामन्यथा निपातः प्राकृतत्ववधाय घाटाभ्यां वा-मस्तकावयव-
 विशेषाभ्यां उद्भटं-विक्रालं रचितमत एव मीषणं मुखं यस्य स तथा तं, ऊर्ध्वमुखे कर्णशङ्कुल्यौ-कर्णवती ययोस्तौ तथा तौ
 च महान्ति-दीर्घाणि विकृतानि लोमानि ययोस्तौ तथा तौ च, 'संखालग'ति-शङ्खवन्तौ च शङ्खयोः-अक्षिप्रत्यासन्नावयव-
 विशेषयोः संलग्नौ-सम्बद्धावित्येके, लम्बमानौ च-प्रलम्बौ चलितौ कर्णौ यस्य स तथा तं, पिङ्गले-कपिले दीप्यमाने-
 भासुरे लोचने यस्य स तथा तं, भृकुटिः-कोपकृतो भ्रूविकारः सैव तडिद्-विद्युद्यस्मिस्तत्तथा तथाविध, पाठान्तरेण-भ्रूकुटितं-
 कृतभ्रूकुटि ललाटं यस्य स तथा तं, नरशिरोमालया परिणद्धं-वेष्टितं चिन्हं-पिशाचकेतुर्यस्य स तथा तं, अथवा-नरशिरो
 मालया यत्परिणद्धं-परिणहनं तदेव चिन्हं यस्य स तथा तं, विचित्रैः-बहुविधैर्गोनसैः-सरीसृपविशेषैः सुबद्धः परिकरः-
 सन्नाहो येन स तथा तं, 'अवहोलेत'ति-अवघोलयन्तो डोलायमानाः, 'फुफ्फुयायंत'ति-फूत्कुर्वन्तो ये सर्पाः वृश्चिका

गोधाः उन्दुरा-नकुलाः सरटाश्च तैर्विरचिता-विविचित्रा-विविधरूपवती वैक्रेक्षेण-उत्तरासङ्गेन मर्कटबन्धेन स्कन्धलम्बमात्रतया वा मालिका-माला यस्य स तथा तं, भोगः-फणः स क्रूरो-रौद्रो ययोस्तौ तथा तौ च कृष्णसर्पौ च तौ धमधमायमानौ च तावेव लम्बमाने कर्णपूरे-कर्णाभरणविशेषौ यस्य स तथा तं, मार्जारगालौ लगितौ-नियोजितौ स्कन्धयोर्ध्वेन स तथा तं, दीप्तं-दीप्तस्वरं यथा भवत्येवं, 'छुद्युयंत'ति-घूत्कारशब्दं कुर्वाणो यो घूक्तः-कौशिकः स कृतो-विहितो, 'कुंतल'ति-शेखरकः शिरसि येन स तथा तं, घण्टानां रवणं-शब्दस्तेन भीमो यः स तथा स चासौ मयङ्करश्चेति तं, कातरजनानां हृदयं स्फोटयति यः स तथा तं, दीप्तमद्भुद्दहासं घण्टारवेण भीमादिविशेषणविशिष्टं विनिर्मुञ्चन्तं वसारुधिरपूयमांसमलैर्मलिना, 'पोचड'ति-विलीना च तनुः-शरीरं यस्य स तथा तं, उन्नासनकं विशालवक्षसं च प्रतीते, 'पेच्छंत'ति-प्रेक्ष्यमाणा-दृश्यमाना अभिन्ना-अखण्डा नखाश्च-नखरा रोम च मुखं च नयने च कर्णौ च यस्यां सा तथा सा चासौ वरव्याघ्रस्य चित्रा-कर्बुरा-कृत्तिश्च-चर्मेति सा तथा सैव निवसनं-परिधानं यस्य स तथा तं, सरसं-रुधिरप्रधानं यद्गजचर्म तद्विततं-विस्तारितं यत्र तत्तथा तदेवंविधं, 'ऊसचियं'ति-उच्छृतं-ऊर्द्धीकृतं बाहुयुगलं येन स तथा तं, तामिष्य तथाविधामिः खरपरुषा-अतिकर्कशाः अस्त्रिग्धाः-स्नेहविहीना दीप्ता-ज्वलन्त्य इवोपतापहेतुत्वात् अनिष्टा-अभिलाषाविषयभूताः अशुभाः स्वरूपेण अप्रियाः अप्रीतिकरत्वेन अकान्ताश्च विस्वरत्वेन या वाचस्ताभिः त्रस्तान् कुर्वाणं-त्रस्तयन्तं तर्जयन्तं च पश्यन्ति स्म, पुनस्तत्तालपिशाचरूपं, 'एज्जमाणं'ति-नावं प्रत्यागच्छत् पश्यन्ति, 'समतुरंगेमाणे'ति-आश्लिष्यन्तः, स्कन्दः-कार्तिकेयः, रुद्रः-प्रतीतः, शिवो-महादेवः, वैश्रमणो-यक्षनायकः, नागो-भवनपतिविशेषः, भूतयक्षाः-व्यन्तरमेदाः,

आर्या-प्रशान्ता प्रसन्नरूपा, दुर्गा-कोट्टक्रिया-सैव महिषारूढरूपा, पूजाभ्युपगमपूर्वकाणि प्रार्थनानि उपयाचितान्युच्यन्ते, उपयाचितवन्तो-विदधतस्तिष्ठन्ति स्मेति, अर्हन्नक्रवर्जानामियमितिकर्तव्यतोक्ता, अधुनाऽर्हन्नकस्य तामाह-‘तए ण’ मित्यादि, ‘अपत्तिथयपत्तिथय’त्ति अप्रार्थितं-यत्केनापि न प्रार्थयते तत्प्रार्थयति यः स तथा, तदामन्त्रणं पाठान्तरेण-अप्रस्थितः सन् यः प्रस्थित इव मुमुर्षुरित्यर्थः, स तथोच्यते, तस्यामन्त्रणं हे अप्रस्थितप्रस्थित !; यावत्करणात् ‘दुरंतपंतल-क्खणे’त्ति-दुरन्तानि-दुष्टपर्यन्तानि, प्रान्तानि-अपसदानि लक्षणानि यस्य स तथा तस्यामन्त्रणं ‘हीणपुण्णचाउद्दसी’ इति हीना-असमग्रा पुण्या-पवित्रा चतुर्दशी तिथिर्यस्य जन्मनि स तथा, चतुर्दशीजातो हि किल भाग्यवान् भवतीति, आक्रोशे तदभावो दर्शित इति, ‘सिरिहिरिधीकित्तिवज्जिय’त्ति-प्रतीतं, ‘तवसीलञ्चए’त्यादि, तत्र शीलव्रतानि-अणुव्रतानि; गुणाः-गुणव्रतानि, विरमणानि-रागादिविरतिप्रकाराः प्रत्याख्यानानि-नमस्कारसहितादीनि, पौषधोषवासः-अष्टम्यादिषु पूर्वदिनेष्ववसनं आहारशरीरसत्काराब्रह्मव्यापारपरिवर्जनमित्यर्थः, एतेषां द्वन्द्वः; ‘चालित्तए’त्ति-भङ्गकान्तरगृहीतान् भङ्गकान्तरेण कर्तुं क्षोभयितुं-एतान्येवं परिपालयाम्युतोज्झामीति क्षोभविषयान् कर्तुं खण्डयितुं-देशतः भङ्क्तुं सर्वतः उज्झितुं-सर्वस्या देशविरतेस्त्यागेन परित्यक्तुं-सम्यक्त्वस्यापि त्यागत इति, ‘दोहिं अंगुलीहिं’त्ति-अङ्गुष्ठकर्तर्जनीभ्यां, अथवा-तर्जनीमध्यमाभ्यामिति; ‘सत्तट्टतलप्पमाणमेत्तायं’त्ति-तलो-हस्ततलः तालाभिधानो वाऽतिदीर्घवृक्षविशेषः स एव प्रमाणं-मानं तलप्रमाणं सप्ताष्टौ वा सप्ताष्टानि तलप्रमाणानि परिमाणं येषां ते सप्ताष्टतलप्रमाणमात्रास्तान् गगनमागान् यावदिति गम्यते, ‘उड्डं वेहासं’ति-ऊर्ध्वं विहायसि-गगने, ‘उज्ज्वहामि’त्ति-नयामि, ‘जेणं तुमं’ति-येन त्वं, ‘अट्टडु-

हृदयसद्वे'त्ति-आर्त्तस्य-ध्यानविशेषस्य यो, 'दुहृद' 'त्ति-दुर्घटः दुःस्थगो दुर्निरोधो वशः-पारतन्त्र्यं, तेन ऋतः-पीडितः आर्त्तदुर्घटवशात्; किमुक्तं भवति ?-असमाधिप्राप्तः, 'ववरोविज्जस्मि'त्ति-व्यपरोपयिष्यसि अपेतो भविष्यसीत्यर्थः 'चालि-
त्तए'त्ति इह चलनमन्यथाभावत्वं, कथं ? 'खोभित्तए'त्ति-क्षोभयितुं संशयोत्पादनतः तथा, 'विपरिणामित्तए'त्ति-
विपरिणामयितुं विपरीताध्यवसायोत्पादनत इति, 'सन्ते' इत्यादौ, यावत्करणत्, 'तंते परित्तंते' इति द्रष्टव्यं, तत्र श्रान्तः
शान्तो वा मनसा तान्तः-कायेन खेदवान् परितान्तः-सर्वतः खिन्नः निर्विण्ण-तस्मादुपसर्गकरणादुपरतः, 'लद्धे'त्यादि, तत्र
लब्धा-उपार्जनतः प्राप्ता-तत्प्राप्तेरभिसमन्वागता-सम्यगासेवनतः, 'आइक्खइ' इत्यादि, आख्याति सामान्येन भाषते
विशेषतः, एतदेव द्वयं क्रमेण पर्यायशब्दाभ्यामुच्यते-प्रज्ञापयति, प्ररूपयति; 'देवेण वा दाणेवे'त्यादाविदं द्रष्टव्यमपरं,
'किन्नरेण वा किंपुरिसेण वा महोरेण वा गंधव्वेण वा'त्ति-तत्र देवो-वैमानिको ज्योतिष्को वा, दानवो-भवन्-
पतिः, शेषा व्यन्तरभेदाः, 'नो सद्वहामि' इत्यादि, न श्रद्धे-प्रत्ययं न करोमि, 'नो पत्तियामि' तत्र प्रीतिकं-प्रीतिं न
करोमि, न रोचयामि-अस्माकमप्येवंभूता गुणप्राप्तिर्मवत्वेवं न रुचिविषयीकरोमीति; 'पियधम्म' 'त्ति धर्मप्रियो, दृढधर्मा-
आपद्यपि धर्मादिविचलः, यावत्करणात् ऋद्ध्यादिपदानि दृश्यानि; तत्र 'इट्ठि' 'त्ति-गुणद्धिः, द्युतिः-आन्नरं तेजः, यशः-
ख्यातिः, बलं-शारीरं, वीर्यं-जीवप्रभवं, पुरुषकारः-अभिमानविशेषः, पराक्रमः-स एव निष्पादितस्वविषयः, लब्धादिपदानि
तथैव, 'उस्सुक्कं वियरइ'त्ति-शुल्काभावमनुजानातीत्यर्थः, 'गामागरे' 'त्यादाविदं द्रष्टव्यं-नगरखेडकब्बडमंडबदोणमुह-
पट्टणनिगमसन्निवेशाई' इति तत्र ग्रामो-जनपदाध्यासितः, आकरो-हिरण्यद्युत्पत्तिस्थानं, नगरं-करविरहितं, खेटं-धूली-

प्राकारं, कर्बटं-कुनगरं-मडम्बं-दूरवर्तिसन्निवेशान्तरं, द्रोणमुखं-जलपथस्थलपथयुक्तं, पत्तनं-जलपथस्थलपथयोरेकतरयुक्तं,
 निगमो वणिजनाधिष्ठितः, सन्निवेशः-कटकादीनामावासः; 'देवकन्ना वा, रायकन्ना वे'-त्यादाविदं दृश्यं 'असुरकन्ना वा, नागकन्ना
 वा, जम्बूकन्ना वा, गंधर्वकन्ना वा, रायकन्ना वे'ति- 'वाणियगजपणियहासे'ति नैगमोत्पादितमल्लीविषयानुराग इत्यर्थः॥७६॥

तेनं कालेनं २, कुणाला नाम जणवए होत्था; तत्थ नं सावत्थी नामं नगरी होत्था, तत्थ नं रूप्पी
 कुणालाहिबई नामं राया होत्था, तस्स नं रूप्पिस्स धुया धारिणीए देवीए, अत्तया सुबाहुनामं, दारिया
 होत्था; सुकुमालं रूप्पेण य, जोव्वणेण लावणेण य, उक्किट्टा उक्किट्टसरीरा जाया यावि होत्था; तीसे
 नं सुबाहुए दारियाए अन्नदा चाउम्मासियमज्जणए जाए यावि होत्था, तते नं से रूप्पी कुणालाहिबई
 सुबाहुए दारियाए चाउम्मासियमज्जणयं उवट्ठियं जाणति २, कोट्टुबियपुरिसे सद्देवेति २, एवं वयासी-एवं
 खलु देवाणुप्पिया !, सुबाहुए दारियाए कल्लं चाउम्मासियमज्जणए भविस्सति, तं कल्लं तुम्हे नं रायम-
 ग्गमोगाढंसि चउक्कंसि जलथलयदसद्भवन्नमल्लं साहरेह, जाव सिरिदामगंढे ओलइन्ति; तते नं से रूप्पी
 कुणालाहिबती सुवन्नगारसेणि सद्देवेति २, एवं वयासी-खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया !, रायमग्गमोगा-
 ढंसि पुप्फमंडवंसि पाणाविहंपंचवन्नेहिं तंडुलेहिं गगरं आलिहह, तस्स बहुमज्झदेसभाए पट्ठयं एएह २,
 जाव पच्चप्पिणंति; तते नं से रूप्पी कुणालाहिबई हत्थिस्वंधवरगए, चाउरंगिणीए सेणाए, महया भडं,
 अंतैउरपरियाल संपरिवुडे, सुबाहुं दारियं पुरतो कट्टु जेणेव रायमग्गे, जेणेव पुप्फमण्डवे, तेणेव उवा-

गच्छति२, हतिखंधातो पञ्चोरूहति२, पुष्पमंडवं अणुपविसति२, सीहासणवरगए, पुरत्थाभिमुहे
सन्निसन्ने; तते णं ताओ अंतेउरियाओ सुबाहुं दारियं पड्यंसि दुरूहंति२, सेयपीतएहिं कलसेहिं
एहाणेंति२, सब्वालंकारविंभूसियं करेंति२, पिउणो पायं वंदिउं उवणेंति; तते णं सुबाहुदारिया जेणेव
रूपी राया, तेणेव उवागच्छति२, पायग्गहणं करेति; तते णं से रूपी राया सुबाहुं दारियं अंके
निवेसेति२, सुबाहुए दारियाए रूवेण य जो० लाव० जाव विम्हिहए वरिसधरं सदावेति२, एवं वयासी-
तुमणं देवाणुप्पिया !, मम दोच्चेणं बहूणि गामागरनगरगिहाणि अणुपविससि; तं अत्थि याइं ते
कस्सइ रत्तो वा, ईसरस्स वा, कहिंचि एयारिसए मज्जणए दिट्ठपुब्बे जारिसए णं इमीसे सुबा-
हुदारियाए मज्जणए !, तते णं से वरिसधरे रुप्पि करयल० एवं व०-एवं खलु सामी !, अहं अन्नया
तुब्भेणं दोच्चेणं मिहिलं गए तत्थ णं मए कुंभगस्स रत्तो धूयाए पभावतीए देवीए अत्तयाए मल्लीए विदे-
हरायकन्नगाए मज्जणए दिट्ठे, तस्स णं मज्जणगस्स इमे सुबाहुए दारियाए मज्जणए सयसहस्सइमंपि कलं
न अग्घेति, तए णं से रूपी राया वरिसधरस्स अंतिए एयमंडुं सोच्चा, णिसम्म, सेसं तेहेव मज्जणज-
णितहासे दूतं सदावेति२, एवं वयासी०-जेणेव मिहिला नयरी, तेणेव पहारित्थगमणाए ३ ॥सूत्रम्-७७॥
तेणं कालेणं २, कासी नाम जणवए होत्था, तत्थ णं वाणारसीनाम नगरी होत्था, तत्थ णं संखे नामं कासी-
राया होत्था, तते णं तीसे मल्लीए विदेहरायवरकन्नाए अन्नया कयाइं तस्स दिव्वस्स कुंडलजुयलस्स संघी

विसंघडिए यावि होत्था, तते णं से कुंभए राया सुवन्नगारसेणिं सदावेति २, एवं वदासी-तुंभे णं देवाणु-
 प्पिया !, इमस्स दिव्वस्स कुंडलजुयलस्स संधिं संघादेह, तए णं सा सुवन्नगारसेणी एतमट्ठं तहत्ति पडिसुणेंति
 २, तं दिव्वं कुंडलजुयलं गेणहति २, जेणेव सुवन्नगारभिसियाओ तेणेव उवागच्छंति २, सुवन्नगारभिसियासु
 णिवेसेति २, बह्हिं आएहि य जाव परिणामेमाणा इच्छंति, तस्स दिवस्स कुंडलजुयलस्स संधिं घडित्तए,
 नो चेव णं संचाएंति संघडित्तए, तते णं सा सुवन्नगारसेणी जेणेव कुंभए तेणेव उवागच्छति २, करयल०
 वद्धावेत्ता एवं वदासी-एवं गल्लु सामी ! अज्ज तुंभे अम्हे सदावेह २, जाव संधिं संघादेत्ता एतमाणं पच्चप्पि-
 णह, तते णं अम्हे तं दिव्वं कुंडलजुयलं गेणहामो जेणेव सुवन्नगारभिसियाओ जाव नो संचाएमो संघाडि-
 त्तए, तते णं अम्हे सामी !, एयस्स दिव्वस्स कुंडलस्स अन्नं सरिसयं कुंडलजुयलं घडेमो, तते णं से कुंभए
 राया तीसे सुवन्नगारसेणीए अंतिए एयमट्ठं सोचा, निसम्म, आसुरुत्ते तिवलियं भिउड्डीं निडाले साहट्ठु; एवं
 वदासी-से केणं तुंभे कलायाणं भवह !, जे णं तुंभे इमस्स कुंडलजुयलस्स नो संचाएह, संधिं संघाडे-
 त्तए; ते सुवन्नगारे निव्विसए आणवेति; तते णं ते सुवन्नगारा कुंभेण रण्णा निव्विसया आणत्ता समाणा
 जेणेव सारिं २, गिहाति तेणेव उवा० २, सभंडमत्तोवगरणमायाओ मिहिलाए, रायहाणीए, मज्झमज्झेणं
 निक्खमंति २, विदेहस्स जणवयस्स मज्झमज्झेणं जेणेव कासी जणवए, जेणेव वाणारसी नगरी, तेणेव

उवा०, अगुज्जाणंसि सगडीसागडं मोएन्ति२, महत्थं जाव पाहुडं गेण्हन्ति२ ता, वाणारसीनयरीं मज्झं-
मज्झणं जेणेव संखे कासीराया, तेणेव उवागच्छन्ति२, करयल० जाव एवं अम्हे णं सामी ! मिहिलातो
नयरीओ कुंभएणं रत्ता निव्विसया, आणत्ता समाणा, इहं हव्वमागता; तं इच्छामो णं सामी !, तुब्भं
बाहुच्छायापरिगहिया निव्विसया, निरुव्विगगा, सुहंसुहेणं परिवसिडं; तते णं संखे कासीराया ते सुव
न्नगारे एवं वदासी-किन्नं तुब्भे देवा० ! कुंभएणं रत्ता निव्विसया आणत्ता ? तते णं ते सुवन्नगरा संखं
एवं वदासी एवं-खलु सामी-कुंभगस्स रत्तो धूयाए पभावतीए देवीए, अत्तयाए मल्लीए, कुंडलजुयलस्स
संधी विसंघडिए; तते णं से कुंभए सुवन्नगरसेणं सद्दावेति २, जाव निव्विसया आणत्ता, तं एएणं कार-
णेणं सामी !, अम्हे कुंभएणं निव्विसया आणत्ता, तते णं से संखे सुवन्नगारे एवं वदासी-केरिसिया णं
देवाणुप्पिया !, कुंभगस्स धूया पभावतीदेवीए, अत्तया मल्ली वि० तते णं ते सुवन्नगरा संखरायं एवं
वदासी-णो खलु सामी ! अन्ना काई तारिसिया देवकन्ना वा, गंधव्वकन्ना वा, जाव जारिसिया णं मल्ली
विदेहवररायकन्ना; तते णं से संखे कुंडलजुअलजणितहासे दूतं सद्दावेति जाव तद्देव पहारेत्थ गमणाए
॥ सूत्रम्—७८ ॥

‘भिसियाओ’त्ति-आसनानि, ‘तिवलियं भिडडिं निडाले साहुडु’त्ति-त्रिवलीकां-वलित्रयोपेतां मृदुदीं-भूवि-
कारं संहत्य-अपनीयेति; ‘केणं तुब्भे कलायाणं भवह’त्ति-के-यूयं कलादानां-सुवर्णकाराणां मध्ये मवथ ?, न केऽपी-

त्यर्थो, निर्विज्ञानत्वात्, अथवा-के यूयं सुवर्णकाराणां पुत्राद्यन्यतमा भवथ; अथवा-के यूयं कलादाः १, न केऽपीत्यर्थः; णमित्यलङ्कारे, शेषं सुगमं ।

तेणं कालेणं २, कुरुजणवए होत्था, हत्थिणाउरे नगरे अदीणसत्तू नामं राया होत्था, जाव विहरति; तत्थ णं मिहिलाए कुंभगस्स पुत्ते पभावतीए, अत्तए मल्लीए, अणुजायए मल्लदिन्नए नाम कुमारे, जाव जुवराया यावि होत्था; तत्ते णं मल्लदिन्ने कुमारे अन्नया कोडुबिय० सद्दवेति २, गच्छह णं तुब्भे मम पम-दवणंसि एगं महं चित्तसभं करेह, अणेग जाव पच्चप्पिणंति; तत्ते णं से मल्लदिन्ने चित्तगरसेणिं सद्दवेति २, एवं वयासी-तुब्भे णं देवा० १, चित्तसभं हावभावविलासविब्बोयकलिएहिं रूवेहिं चित्तेह २, जाव पच्चप्पिणह, तत्ते णं सा चित्तगरसेणी तहत्ति पडिसुणेति २, जेणेव सयाहं गिहाहं तेणेव उवा० २, तूलि-याओ वन्नए य गेणहंति २, जेणेव चित्तसभा तेणेव उवागच्छंति २ ता, अणुपविसंति २, भूमिभागे विरं-चंति २, भूमिं सज्जेति २, चित्तसभं हावभाव जाव चित्तेउं पयत्ता यावि होत्था; तत्ते णं एगस्स चित्तग-रस्स इमेयारूवा चित्तगरलद्धी लद्धा पत्ता अभिसमन्नागया-जस्स णं दुपयस्स वा, चउपयस्स वा, अप-यस्स वा, एगदेसमवि पासति, तस्स णं देसानुसारेणं तयाणुरूवं निव्वत्तेति, तए णं से चित्तगरदारए मल्लीए जवणिगंतरियाए जालंतरेण पायंगुट्टं पासति, तत्ते णं तस्स णं चित्तगरस्स इमेयारूवे जाव सेयं खल्ल ममं मल्लीएवि पायंगुट्टाणुसारेणं सरिसगं जाव गुणोववेयं रूवं निव्वत्तित्तए, एवं संपेहेति २, भूमि-

भागं सज्जेति २, मल्लीएवि पायंगुह्वाणसारेणं जाव निव्वत्तेति; तते णं सा चित्तगरसेणी चित्तसभं जाव हावभावे चित्तेति २, जेणेव मल्लदिन्ने कुमारे तेणेव २, जाव एतमाणत्तियं पच्चप्पिणंति, तए णं मल्लदिन्ने चित्तगरसेणिं सक्कारेइ २, विपुलं जीवियारिहं पीइदाणं दळेइ २, पडिविसज्जेइ; तए णं मल्लदिन्ने अन्नया णहाए अंतेउरपरियालसंपरिवुडे अम्मघाईए सद्धि जेणेव चित्तसभा तेणेव उवा० २, चित्तसभं अणुपवि- सह २, हावभावविलासविब्बोयकलियाइं रुवाइं पासमाणे २, जेणेव मल्लीए विदेहवरायकन्नाए तयाणु- रूवे णिव्वत्तिए तेणेव पहारेत्थ गमणाए; तए णं से मल्लदिन्ने कुमारे मल्लीए विदेहवरायकन्नाए तयाणुरूवं निव्वत्तियं पासति २, इमेयारूवे अब्भत्तिए जाव समुप्पज्जित्था-एस णं मल्ली विदेहवरायकन्न त्तिकहु, लज्जिए, वीडिए, विअडे, सणियं २, पच्चोसक्कइ; तए णं मल्लदिन्नं अम्मघाई पच्चोसक्कंतं पासित्ता एवं वदासी-किन्नं तुमं पुत्ता ! लज्जिए, वीडिए, विअडे, सणियं २, पच्चोसक्कइ ?; तते णं से मल्लदिन्ने अम्म- धाति एवं वदासी-जुत्तं णं अम्मो !, मम जेह्वाए भगिणीए गुरुदेवयभूयाए लज्जणिज्जाए मम चित्तगर- णिव्वत्तियं सभं अणुपविसित्तए !, तएणं अम्मघाई मल्लदिन्नं कुमारं व०-नो खलु पुत्ता !, एस मल्ली, एस णं मल्ली विदे०, चित्तगरएणं तयाणुरूवे णिव्वत्तिए; तते णं मल्लदिन्ने अम्मघाईए एयमहं सोच्चा, आसुरुत्ते एवं वयासी-केस णं भो चित्तयरए अपत्थियपत्थिए जाव परिवज्जिए जे णं मम जेह्वाए भगिणीए गुरु- देवयभूयाए जाव निव्वत्तिए त्तिकहु, तं चित्तगरं वज्झं आणवेइ; तए णं सा चित्तगरस्सेणी इमीसे कहाए

लद्धडा समाणा जेणेव मल्लदिन्ने कुमारे, तेणेव उवागच्छइ २ ता, करयलपरिगहिं जाव वद्धावेइ २ ता
२, एवं वयासी-एवं खलु सामी !, तस्स चित्तगरस्स इमेयारूवा चित्तकरलद्धी लद्धा पत्ता, अभिसमन्नागया
जस्स णं दुपयस्स वा जाव णिव्वत्तेति तं मा णं सामी !, तुब्भे तं चित्तगरं वज्झं आणवेह, तं तुब्भे णं
सामी !, तस्स चित्तगरस्स अन्नं तयाणुरूवं दंडं निव्वत्तेह; तए णं से मल्लदिन्ने तस्स चित्तगरस्स संडासं
छिंदावेइ २, निव्विसयं आणवेह, तए णं से चित्तगरए मल्लदिन्नेण णिव्विसए आणत्ते समणे सभंडमत्तो-
वगरणमायाए मिहिलाओ णयरीओ णिव्वमइ २, विंदहं जणवयं मज्झंमज्झेणं जेणेव हत्थिणाउरे नयरे,
जेणेव कुरुजणवए जेणेव अदीणसत्तू राया, तेणेव उवा० २ ता, भंडणिव्वत्तेवं करेइ २, चित्तफलं सज्जेइ २,
मल्लीए विंदह० पायंगुट्ठाणुसारेण रूवं णिव्वत्तेइ २, कक्खंतरंसि छुब्भइ २, महत्थं ३ जाव पाहुडं गेणहइ २,
हत्थिणापुरं नयरं मज्झंमज्झेणं, जेणेव अदीणसत्तू राया, तेणेव उवागच्छति २, तं करयल जाव वद्धावेइ २,
पाहुडं उवणेत्ति २, एवं खलु अहं सामी !, मिहिलाओ रायहाणीओ कुंभगस्स रत्तो पुत्तेणं पभावतीए देवीए,
अत्तएणं मल्लदिन्नेणं कुमारेणं निव्विसए आणत्ते समणे इह हव्वमागए, तं इच्छामि णं सामी !, तुब्भं
बाहुच्छायापरिगहिं जाव परिवसित्तए, ततं णं से अदीणसत्तू राया तं चित्तगदारयं, एवं वदासी-किं
तुमं देवाणुप्पिया !, मल्लदिन्नेणं निव्विसए आणत्ते !, तए णं से चित्तयरदारए अदीणसत्तुरायं एवं
वदासी-एवं खलु सामी !, मल्लदिन्ने कुमारे अणया कयाई चित्तगरसेणिं सद्धावेइ २, एवं व०-तुब्भे णं

देवाणुप्पिया !, मम चित्तसभं तं चेव सव्वं भाणियव्वं जाव मम संडासगं छिदावेइ२, निव्विसयं आण-
वेइ; तं एवं खल्लु सामी !, मल्लदिन्नेणं कुमारेणं निव्विसए आणत्ते, तते णं अदीणसत्तू राया तं चित्तगरं
एवं वदासी-से केरिसए णं देवाणुप्पिया !, तुमे मल्लीए तदाणुरूवे रूवे निव्वत्तिए !, तते णं से चित्त०
कक्खंतराओ चित्तफल्यं णीणेति२, अदीणसत्तुस्स उवणेइ२, एवं व०-एस णं सामी !, मल्लीए वि०
तयाणुरूवस्स रूवस्स केह आगारभावपडोयारे निव्वत्तिए, णो खल्लु सक्का केणइ देवेण वा जाव मल्लीए
विदेहरायवरकणगाए तयाणुरूवे रूवे निव्वत्तिए, तते णं अदीणसत्तू पडिरूवज्जणितहासे दूयं सदा-
वेति२, एवं वदासी-तहेव जाव पहारेत्थ गमणयाए ॥ सूत्रम्-७९ ॥

‘पमयवणंसि’ति-गृहोद्याने, ‘हावभावविलासविब्वोयकलिएहि’ति-हावभावादयः सामान्येन स्त्रीचेष्टाविशेषाः,
विशेषः पुनरयम्-‘हावो मुखविकारः स्याद्, भावश्चित्तसमुद्भवः । विलासो नेत्रजो ज्ञेयो, विभ्रमो भ्रममुद्भवः ॥ १ ॥’ इति,
अन्ये त्वेवं विलासमाहुः-“स्थानागमगमनानां हस्तभ्रूनेत्रकर्मणां चैव । उत्पद्यते विशेषो यः श्लिष्टोऽसौ विलासः स्यात् ॥१॥”
विब्वोकलक्षणं चेदम्-इष्टानामर्थानां प्राप्तावभिमानगर्भसम्भूतः । स्त्रीणामनादरकृतो विब्वोको नाम विज्ञेयः ॥१॥” ‘तूलि-
याड’ति-तूलिका बालमयश्चित्रलेखनकूर्चिकाः, ‘तदणुरूवं रूवं’ति-दृष्ट्वा द्विपदाद्युचितमाकारमिति, ‘अंतेउरपरि-
यालेण’न्ति-अन्तःपुरं च परिवारश्च अन्तःपुरलक्षणो वा परिवारो यः स तथा, ताभ्यां तेन वा सम्पश्चितः, लज्जितो ब्रीडितो
व्यर्हः इत्येते त्रयोऽपि पर्यायशब्दाः लज्जाप्रकर्षाभिधानायोक्ताः, ‘लज्जणिज्जाए’ति-लज्जयते यस्याः सा लज्जनीया ।

तेणं कालेणं २, पंचाले जणवणं, कंपिल्ले पुरे नयरं, जियसत्तू नाम राया, पंचालाहिवई; तस्स णं
 जितसत्तुस्स धारिणीपांमोक्खं देविसहस्सं ओरोहं होत्था, तत्थ णं मिहिलाए चोक्खा नामं परिब्बाइया,
 रिउब्बेद जाव परिणिट्ठिया यावि होत्था; तते णं सा चोक्खा परिब्बाइया मिहिलाए बहूणं राईसर
 जाव सत्थवाहपभितीणं पुरतो दाणधम्मं च, सोयधम्मं च, तित्थाभिसेयं च, आघवेमाणी, पणवेमाणी,
 पख्वेमाणी, उवदंसेमाणी, विहरति; तते णं सा चोक्खा परिब्बाइया अन्नया कयाई तिट्ठं च कुंडियं च
 जाव धाउरत्ताओ य गेणहइर, परिब्बाइगावसहाओ पडिनिक्खमइर, पविरलपरिब्बाइया सद्धिं संपुरितुडा
 मिहिलं रायहाणिं मज्झमज्जेणं, जेणेव कुंभगस्स रत्तो भवणे, जेणेव कणंतेउरे, जेणेव मल्ली विदेहं,
 तेणेव उवागच्छइ २, उदयपरिफासियाए दम्भोवरि पच्चथुयाए भिसियाए निसियतिर ता, मल्लीए
 विदेहं पुरतो दाणधम्मं च जाव विहरति; तते णं मल्ली विदेहा चोक्खं परिब्बाइयं एवं वयासी-तुब्भे णं
 चोक्खे !, किंमूलए धम्मे पन्नत्ते !, तते णं सा चोक्खा परिब्बाइया मल्लि विदेहं एवं वदासी-अम्हं णं
 देवाणुप्पिण ! सोयमूलए धम्मे पणवेमि, जणं अम्हं किंचि असुई भवइ, तणं उदएण य मट्ठियाए
 जाव अविग्घेणं सगं गच्छामो, तए णं मल्ली विदेहं चोक्खं परिब्बाइयं एवं वयासी-चोक्खा !,
 से जहा नामए केई पुरिसे रुहिरकयं वत्थं, रुहिरेण चैव धोवेज्जा; अत्थि णं चोक्खा !, तस्स रुहिरकयस्स
 वत्थस्स रुहिरेणं धोवमाणस्स काई सोही ? , नो इण्ठे समट्ठे, एवामेव चोक्खा ! तुब्भे णं पाणाइवाएणं

जाव मिच्छादंसणसंल्लेणं नत्थि काई सोही, जहा व तस्स रुहिरकयस्स वत्थस्स रुहिरेणं जेव धोवमाणस्स,
तए णं सा चोक्खा परिव्वाइया मल्लीए विदेह०, एवं बुत्ता समाणा संकिया, कंखिया, विहगिच्छिया,
भेयसमावण्णा जाया यावि होत्था; मल्लीए णो संचाएति, किंचिवि पामोक्खमाइक्खित्तए तुसिणीया
संचिट्ठति; तते णं तं चोक्खं मल्लीए बहुओ दासचेडीओ हीलेंति, निंदंति, खिसंति, गरहंति, अप्पेगतिया
हेरूयालंति, अप्पे० मुहमक्खडिया करेंति, अप्पे० वग्घाडीओ करेंति, अप्पे० तज्जमाणीओ निच्छुंभंति;
तए णं सो चोक्खा मल्लीए विदेह० दासचेडियाहिं जाव गरहज्जमाणी, हीलज्जमाणी, आसु-
रुत्ता जाव भिसिमिसेमाणी, मल्लीए विदेहरायवरकण्णाए पओसमावज्जति, भिसियं गेण्हति२, कण्णं-
तेउराओ पडिनिक्खमति२, मिहिलाओ निगगच्छति२, परिव्वाइयासंपरिवुडा, जेणेव पंचालजणवए,
जेणेव कंपिह्लपुरे, बहूणं राइसर जाव परूवेमाणी विहरति; तए णं से जियसत्तू अन्नदा कदाई अंतेउर-
परियाल सद्धिं संपरिवुडे एवं जाव विहरति, तते णं सा चोक्खा परिव्वाइयासंपरिवुडा जेणेव जितस-
तुस्स रण्णो भवणे, जेणेव जितसत्तू, तेणेव उवागच्छह २ त्ता, अणुपविसति२, जियसत्तुं जएणं विजएणं
वद्धावेति; तते णं से जितसत्तू चोक्खं परि०, एज्जमाणं पासति २, सीहासणाओ अब्भुट्ठति२, चोक्खं
सक्कारेति२, आसणेणं उवणिमंतेति; तते णं सा चोक्खा उदगपरिफासियाए जाव भिसियाए निविसइ,
जियसत्तुं रायं रज्जे य जाव अंतेउरे य कुसलोदंतं पुच्छइ; तते णं सा चोक्खा जियसत्तुस्स रओ

दाणधम्मं च जाव विहरति, तते णं से जियसत्तू अप्पणो ओरोहंसि जाव विम्हिए चोक्खं एवं वदासी-
 तुमं णं देवाणुप्पिया !, बहूणि गामागर जाव अडह बहूण य रातीसर गिहाति अणुपविससि, तं अत्थि-
 याइं ते कस्सवि रन्नो वा जाव एरिसए ओरोहे दिट्ठपुव्वे जारिसए णं इमे मह उवरोहे !, तए णं सा
 चोक्खा परिव्वाइया जियसत्तुं [एवं वदासी] ईसिं. अवहसियं करेइ, [एवं वयासी-] एवं च सरिसए
 णं तुमं देवाणुप्पिया !, तस्स अगडदहुरस्स !, के णं देवाणुप्पिए !, से अगडददुदुरे !, जियसत्तू !, से
 जहा नामए अगडददुदुरे सिया, से णं तत्थ जाए तत्थेव बुद्धे अण्णं अगडं वा, तलागं वा, दहं वा, सरं
 वा, सागरं वा, अपासमाणे चेंवं मण्णइ-अयं चेंव अगडे वा जाव सागरे वा, तए णं तं कूवं अण्णे
 सामुदए ददुदुरे हव्वमागए, तए णं से कूवददुदुरे तं सामुदददुदुरं, एवं वदासी-से केस णं तुमं देवाणु-
 प्पिया !, कत्तो वा इह हव्वमागए !, तए णं से सामुदए ददुदुरे तं कूवददुदुरं एवं वयासी-एवं खलु
 देवाणुप्पिया !, अहं सामुदए ददुदुरे, तए णं से कूवददुदुरे तं सामुदयं ददुदुरं, एवं वयासी-केमहालए णं
 देवाणुप्पिया ! से समुदे !, तए णं से सामुदए ददुदुरे तं कूवददुदुरं एवं वयासी-महालए णं देवाणुप्पिया !,
 समुदे, तए णं से ददुदुरे पाएणं लीहं कट्ठेइ, एवं वयासी-एमहालए णं देवाणुप्पिया ! से समुदे !,
 णो इण्णहे समडे, महालए णं से समुदे, तए णं से कूवददुदुरे पुरच्छिमिल्लाओ तीराओ उप्पिडित्ता णं
 गच्छइ, एवं वयासी-एमहालए णं देवाणुप्पिया ! से समुदे !, णो इण्णहे समडे, तहेव एवामेव तुमं पि

जियसत्तु अन्नेसिं बहूणं राईसर जाव सत्थवाहंपभिईणं भज्जं वा, भगिणीं वा, धूयं वा, सुण्हं वा,
अपासमाणे जाणेसिं जारिसए मम चैव णं ओरोहे तारिसए णो अणस्स, तं एवं खलु जियसत्तु !,
मिहिलाए नयरीए, कुंभगस्स धूता पभावतीए, अत्तिया मल्ली नामंति ख्वेण य जुव्वणेण जाव नो खलु
अण्णा काई देवकन्ना वा जारिसिया मल्ली, विदेहवरारयंकण्णाए छिणस्सवि पयंगुट्टस्स इमे तवोरोहे
सयंसहस्सतिमं पि कलं न अग्घइ त्तिकहु जामेव दिसं पाउब्भूया, तामेव दिसं पडिगया; तते णं से
जितसत्तु परिव्वाइयाजणितहासे दूयं सदावेति २, जाव प्हारेत्थ गमणाए ६ ॥ सूत्रम्—८०॥ तते णं तेसिं
जियंसत्तुपामोकखाणं छण्हं राईणं दूया जेणेव मिहिला, तेणेव प्हारेत्थ गमणाए; तते णं छप्पिय दूतकां
जेणेव मिहिला तेणेव उवागं २, मिहिलाए अगुज्जाणंसि, पत्तेयं २, खंधावारनिवेसं करेति २, मिहिलं
रायहाणीं अणुपविसंति २, जेणेव कुंभए तेणेव उवां २, पत्तेयं २, करयलं साणं २, राईणं वयणातिं
निवेदंति; तते णं से कुंभए तेसिं दूयाणं अंतिए एयंमट्टं सोच्चा, आसुरुत्ते जाव तिवलियं भिउडि एवं
वयासी-न देमि णं अहं तुब्भं मल्लीं विदेहवरकण्णं, तिकहु; ते छप्पि दूते असक्कारिय, असम्ममाणिय,
अवदारेणं णिब्बुभावेति; तते णं जितसत्तुपामोकखाणं छण्हं राईणं दूया कुंभएणं रत्ता असक्कारिया,
असम्ममाणिया, अवदारेणं णिब्बुभाविया समाणा जेणेव संगार, जाणवयां जेणेव सयातिं २, णंगराइं
जेणेव सगा २, रायाणो तेणेव उवां ०, करयलंपरि ० एवं वयासी-एवं खलु सामी !, अग्घे जितसत्तुपामो-

कखाणं छण्हं राईणं दूया जंमगंसमगं चैव जेणेव मिहिला जाव अवदारेणं निच्छुभावेति; तं णं देइ णं
 सामी !, कुंभए मल्ली चि०, साणं २, राईणं एयमट्टं निवेदंति; तते णं ते जियसत्तुपामोकखा छप्पि रायाणो
 तेसिं दूयाणं अंतिए एयमट्टं सोच्चा, निसम्म, आसुरुत्ता अणमणस्स दूयसंपेसणं करेति २, एवं वदासी-
 एवं खल्ल देवाणुप्पिया !, अम्हं छण्हं राईणं दूया जमगसमगं चैव जाव निच्छूहा, तं सेयं खल्ल देवाणु-
 प्पिया ! अम्हं कुंभगस्स जत्तं गेण्हत्तए त्तिकट्टु अणमणस्स एतमट्टं पडिसुणेंति २, पहाया सणण्ढा
 हत्थिखंधवरगया सकोरंटमल्लदामा जाव सेयवरचामराहिं० महयाहयगयरहपवरजोहकलियाए चाउरं-
 गिणीए सेणाए सद्धिं संपरिवुडा, मत्तिवड्डीए जावं रवेणं सएहिं २, नगरेहिंतो जाव निगगच्छंति २, एगयओ
 मिलायंति २, जेणेव मिहिला, तेणेव पहरेत्थ गमणाए; तते णं कुंभए राया इमीसे कहाए लद्धेट्ठे, सभाणे,
 बलवाउयं सदावेति २, एवं वदासी-खिप्पामेव० हय जाव सेणं सन्नाहेह जाव पच्चप्पिणंति; तते णं
 कुंभए पहाते सणण्ढे, हत्थिखंध०, सकोरंट०, सेयवरचामरए महया० मिहिलं मज्झमज्जेणं णिज्जाति २;
 विदेहं जणवयं मज्झमज्जेणं, जेणेव देसअंते, तेणेव उवा० २, खंधावारनिवेसं करेति २, जियसत्तुपा०
 छप्पिय रायाणो पडिवालमाणे जुज्झसल्ले पडिचिट्ठति; तते णं ते जियसत्तुपामोकखा छप्पिय रायाणो
 जेणेव कुंभए तेणेव उवा० २, कुंभएणं रत्ता सद्धिं संपलगा यावि होत्था; तते णं ते जियसत्तुपामोकखा
 छप्पि रायाणो कुंभयं रायं हयमहियपवरवीरयाइयनिवडियचिंधद्वयप्पडागं किच्छप्पाणोवगयं दिसो

दिसि पडिसेहिंति, तते णं से कुंभए जितसत्तुपामोक्खेहिं छहिं राईहिं हयमहित जाव पडिसेहिं
समाणे अत्थामे, अबले, अवीरिए, जाव अधारिणिज्जमि तिकहु सिग्घं, तुरियं, जाव वेइयं जेणेव मिहिला,
तेणेव उवा० २, मिहिलं अनुपविसति २, मिहिलाए दुवारतिं पिहेइ २, रोहसल्ले चिद्धति; तते णं ते
जितसत्तुपामोक्खा छपि रायाणो जेणेव मिहिला तेणेव उवागच्छंति २, मिहिलं रायहाणिं निस्संचारं
णिरुच्चारं सव्वतो समंता ओखंभित्ताणं चिद्धंति; तते णं से कुंभए मिहिलं रायहाणिं रुद्धं जाणित्ता,
अब्भंतरियाए उवट्ठाणसालाए, सीहासणवरगए तेसिं जितसत्तुपामोक्खाणं छण्हं रातीणं छिद्दाणि य,
विवराणि य, मम्मणि य, अलभमाणे बहूहिं आएहि य, उवाएहि य, उत्पत्तियाहि य ४, बुद्धीहिं
परिणामेमाणे २, किंचि आयं वा, उवायं वा, अलभमाणे ओहतमणसंकप्पे जाव झियायति; इमं च णं
मल्लीवि० ण्हाया जाव बहूहिं खुज्जाहिं परिवुडा, जेणेव कुंभए, तेणेव उ० २, कुंभगस्स पायगगहणं करेति;
तते णं कुंभए मल्लिं विदेह०, णो आढाति, नो परियाणाइ, तुसिणीए संचिद्धति; तते णं मल्ली वि० कुंभगं
एवं वयासी-तुब्भे णं ताओ !, अण्णदा ममं एज्जमाणं जाव निवेसेह, किण्णं तुब्भं अज्ज ओहत०
झियायह !, तते णं कुंभए मल्लिं, वि० एवं व०-एवं खलु पुत्ता !, तव कल्ले जितसत्तुपामोक्खेहिं छहिं
रातीहिं दूया संपेसिया, ते णं मए असक्कारिया जाव निच्छुद्धा; तते णं ते जितसत्तुपामोक्खा तेसिं दूयाणं
अंतिए एयमट्ठं सोच्चा, परिकुविया समाणा मिहिलं रायहाणिं निस्संचारं जाव चिद्धंति, तते णं अहं

पुत्ता, तेसिं जितसत्तुपामोक्खाणं छण्हं राईणं अंतराणि अलभमाणे जाव स्रियामि; तते णं सा मल्ली
 वि० कुंभयं रायं, एवं वयासी-मा णं तुब्भे ताओ !, ओहयमणसंकप्पा जाव स्रियायह, तुब्भे णं ताओ !,
 तेसिं जियसत्तुपामोक्खाणं छण्हं राईणं पत्तेयं२, रहसियं दूयसंपेसे करेह; एगमेणं एवं वदह-तव देमि
 मल्लि विदेहरायकणं तिकट्टु संझाकालसमयंसि पविरलमणसंसि निसंतंसि, पडिनिसंतंसि, पत्तेयं२,
 मिहिलं रायहाणिं अणुप्पवेसेह२, गब्भघरएसु अणुप्पवेसेह, मिहिलाए रायहाणीए दुवाराहं पिथेह२,
 रोहसंज्जे चिट्ठह; तते णं कुंभए एवं० तं चेव जाव पवेसेति, रोहसंज्जे चिट्ठति; तते णं ते जितसत्तुपामोक्खा
 छप्पिय रायाणो कलं पाउब्भूया जाव जालंतरेहिं कणगमयं मत्थयच्छिं पउमुप्पलपिहाणं पडिमं
 पासति एस णं मल्ली विदेहरायवरकण त्तिकट्टु मल्लीए विदेह० रूवे य, जोव्वणे य, लावणे य, सुच्छिया
 गिद्धा जाव अज्झोववणा अणिमिसाए दिट्ठीए पेहमाणा२ चिट्ठति; तते णं सा मल्ली वि० णहाया जाव
 पायच्छित्ता सन्वांलंकार० बहूहिं खुज्जाहिं जाव परिक्खित्ता, जेणेव जालघरए, जेणेव कणयपडिमा,
 तेणेव उवाग०२, तीस कणगपडिमाए मत्थयाओ तं पउमं अवणेति, तते णं गंधे णिद्धावति, से जहा
 नामए अहिमडेति वा जाव असुभतराए चेव; तते णं ते जियसत्तुपामोक्खा तेणं असुभेणं गंधेणं
 अभिभूया समाणा सएहि२ उत्तरिज्जएहिं आसातिं पिहेति २ ता, परम्मुहा चिट्ठति; तते णं सा मल्ली
 वि० ते जितसत्तुपामोक्खे एवं वयासी-किणं तुब्भं देवाणुप्पिया !, सएहिं २ उत्तरिज्जहिं जावं परम्मुहा

चिद्वह !, तते णं ते जितसत्तुपामोक्त्वा मल्लीं वि० एवं वयंति-एवं खलु देवाणुप्पिए !, अम्हे इमेणं असुभेणं गंधेणं अभिभूया समाणा सएहिं२ जाव चिद्वामो; तते णं मल्ली वि० ते जितसत्तुपामुक्त्वे० जइ ता देवाणुप्पिया !, इमीसे कणग० जाव पडिमाए कल्लाकल्लि ताओ मणुणाओ असण४, एगमेगे पिंढे पक्खिप्पमाणे२, इमेयारूवे असुभे पोगलपरिणामे इमस्स पुण ओरालियसरीरस्स, खेलासवस्स, वंतास-
वस्स; पित्तासवस्स, सुक्कसोणियपूयासवस्स, दूरुवऊसासनीसासस्स, दूरुवमुत्तपुतियपुरीसपुणस्स, सडण जाव धम्मस्स केरिसए परिणामे भविस्सति ?; तं मा णं तुवभे देवाणु० माणुस्सएसु कामभोगेसु सज्जह, रज्जह, गिज्जह, मुज्जह, अज्झोववज्जह; एवं खलु देवाणु० !, तुम्हे अम्हे इमाओ तच्चे भवग्गहणे अवरविदेहवासे सलिलावर्तिसि विजए वीयसोगाए रायहाणीए महब्बलपामोक्त्वा सत्तवि य बालवयं सया रायाणो होत्था, सहजाया जाव पव्वतिता; तए णं अहं देवाणुप्पिया !, इमेणं कारणेणं इत्थीनाम-
गोयं कम्मं निव्वत्तेमि, जति णं तुवभं चोत्थं उवसंपज्जित्ताणं विहरह; तते णं अहं छट्ठं उवसंपज्जित्ताणं विहरामि, सेसं तहेव सव्वं; तते णं तुवभे देवाणुप्पिया !, कालमासे कालं किच्चा जयंते विमाणे उववण्णा, तत्थ णं तुवभे देसूणार्तिं बत्तीसार्तिं सागरोवमाइं ठिती; तते णं तुवभे ताओ देवलोयाओ अणंतरे चयं चइत्ता, इहेव जंबुदीवे २, जाव साइं २, रज्जार्तिं उवसंपज्जित्ताणं विहरह; तते णं अहं देवाणु० !, ताओ देवलोयाओ आउक्खएणं जाव दारियत्ताए पच्चायाया;—किं थ तयं पम्हुट्ठं जं थ तथा भो जयंत पवरंमि ।

बुत्था समयनिबद्धं देवा !, तं संभरह जातिं ॥ १ ॥ तते णं तेसिं जियसत्तुपामोक्खाणं छण्हं रायाणं
 मल्लीए विदेहराय० अंतिए एतमट्ठं सोच्चा, णिसम्म, सुभेणं परिणामेणं पसत्थेणं अज्झवसाणेणं, लेसाहिं
 विसुज्झमाणीहिं तथावरणिज्जाणं, ईहावूह०, जाव सण्णिज्जाइस्सरणे समुप्पन्ने, एयमट्ठं सम्मं अभिसमा-
 गच्छंति; तए णं मल्ली अरहा जितसत्तुपामोक्खे छप्पि रायाणो समुप्पणजाइसरणे जाणित्ता, गम्भ-
 राणं दाराइं विहाडावेति; तते णं ते जितसत्तुपामोक्खा जेणेव मल्ली अरहा तेणेव उवागच्छंति २, तते
 णं महब्बलपामोक्खा सत्तविय बालवयंसा एगयओ अभिसमन्नागया यावि होत्था, तते णं मल्लीए अर-
 हाते जितसत्तुपामोक्खे छप्पिय रायाणो, एवं व०-एवं खलु अहं देवा० !, संसारभयउव्विगगा जाव पव्व-
 मामि, तं तुब्भे णं किं करेह किं च ववसह जाव किं भे हियसामत्थे !, जियसत्तू मल्लि अरहं एवं वयासी-
 जति णं तुब्भे देवा० !, संसार जाव पव्वयह अम्हे णं देवा० ! के अण्णे आलंबणे वा, आहारो वा, पडि-
 वंधे वा, जह चेव णं देवा० !, तुब्भे अम्हे इओ तच्चे भवग्गहणे बहुसु कल्लसु य मेदी पमाणं जाव धम्म-
 थुरा होत्था, तहा चेव णं देवा० ! इण्हिपि जाव भविससह; अम्हेविय णं देवाणु० ! संसारभउव्विगगा
 जाव भीया जम्मणमरणणं देवाणुप्पियाणं सद्धिं मुंडा भवित्ता, जाव पव्वयामो; तते णं मल्ली अरहा ते
 जितसत्तुपामोक्खे, एवं वयासी-जेणं तुब्भे संसार जाव मए सद्धिं पव्वयह, तं गच्छह, णं तुब्भे देवा० !,

सएहिं २ रज्जेहिं जेहे पुत्ते रज्जे ठावेह २ ता, पुरिससहस्रवाहिणीओ सीयाओ दुरुहह दुरुहह समाना मम अंतियं पाउअवह; तते णं ते जितसत्तुपामुक्खा मल्लिस्स अरहतो एतमहं पडिसुणंति, तते णं मल्ली अरहा ते जितसत्तु० गहाय जेणेव कुंभए तेणेव उवागच्छह, उवागच्छत्ता, कुंभगस्स पाएसु पाडेलि; तते णं कुंभए ते जितसत्तु० विपुलेणं असण ४, पुण्णवत्थंगमल्लालंकारेणं सक्कारेति, जाव पडिविसल्लेति, तते णं ते जियसत्तुपामोक्खा कुंभएणं रणणा विसल्लिया समाना जेणेव साहं २ रज्जातिं, जेणेव नगरातिं, तेणेव उवा० २, सगाहं रज्जातिं उवसंपल्लित्ता विहरंति; तते णं मल्ली अरहा संवच्छरावसाणे निक्खमिस्सामिन्ति मणं पहरेति ॥ सूत्रम्—८१ ॥

‘पामोक्खं’ति-उत्तरं आशेषस्य परिहार इत्यर्थः, ‘हीलंती’त्यादि, हीलयन्ति जात्याद्युद्बुद्धतः, निन्दन्ति-मनसा कुत्सन्ति, खिंसन्ति परस्परस्याग्रतः तदोपकीर्त्तनेन, गर्हन्ते-तत्समक्षमेव, ‘हरुयालिं’ति-विकोपयन्ति मुखमर्काटिकातः अक्षयथा स्वमुखवक्रताः कुर्वन्ति, ‘वग्घाडियाओ’ति-उपहासार्थां रुतविशेषाः, ‘कुसुलोदंतं’ति-कुशलवात्तां, ‘अगडदहुरे-सिय’ति कूपमण्डूको भवेत्, ‘जमगसमगं’ति-युगपत्, ‘जत्तं गिण्हत्तए’ति-यात्रां-विग्रहार्थं गमनं ग्रहीतुं-आदातुं विधातुमित्यर्थः, ‘बलवाउयं’ति-बलव्यापृतं सैन्यव्यापारवन्तं, ‘संपलग्गे’त्यत्र-योद्धुमिति शेषः, ‘हयमहियपवरवीर-घाइयविवडियचिंधंयपंडाणे’ति-हतः-सैन्यस्य हतत्वात्, मथितो-यानस्य निर्मथनात्, प्रवरा वीरा-भटा घातिता-विनाशिता यस्य स तथा, विपतिता चिद्धध्वजाः-चिद्धभूतगरुडसिंहधरा बलकध्वजादयः पताकाश्च हस्तिनामुपरिचिन्त्यः

प्रबलपरबलप्रयुक्तानेकतीक्ष्णधुरप्रहारप्रकरेण दण्डादिच्छेदनाद्यस्य स तथा, ततः पदचतुष्कस्य कर्मधारयः; अथवा-हय-
 मथिताः-अश्वमर्दिताः, प्रवरवीरा यस्य घातिताश्च सत्यो विपतिताश्चिह्नजपताका यस्य स तथा तं, 'दिसोदिसं'ति-दिशो
 दिशि सर्वत इत्यर्थः, 'पडिसेहंति'ति-आयोधनाद्विनिवर्त्तयन्ति निराकुर्वन्तीत्यर्थः, 'अधारणिज्जं'ति-अधारणीयं धारयि-
 तुमशक्यं परबलमतिकृत्वा; अथवा-अधारणीयं-अयापनीयं यापना कर्तुमात्मनो न शक्यत इतिकृत्वा, 'निससंचारं'ति-
 द्वारापदारैः जनप्रवेशनिर्गमवर्जितं यथा भवति, 'निरुच्चारं'-प्राकारस्योर्ध्वं जनप्रवेशनिर्गमवर्जितं यथा भवति, अथवा-
 उच्चारः-पुरीषं, तद्विसर्गार्थं यजनानां बहिर्निर्गमनं तदपि स एवेति तेन वर्जितं यथा भवत्येवं सर्वतो-दिक्षु समन्तात्-विदिक्षु,
 'अवरुध्य'-रोधकं कृत्वा तिष्ठन्ति स्मेति, 'रहस्सिए'चि-रहसिकान् गुप्तान्, 'दूतसंप्रेषान्'-दूतप्रेषणानि, 'पविरलमण-
 संसि'चि-प्रविरलाः मनुष्याः मार्गादिषु यस्मिन् सन्ध्याकालसमये स तथा तस्मिन्, तथा-'निशान्तेषु'-गृहेषु, 'प्रतिनि-
 आन्ता'-विश्रान्ता यस्मिन् मनुष्या इतीह द्रष्टव्यं, स तथा त्रत, अथवा-सन्ध्याकालसमये सति तथा तत्रैव यः प्रविरलो
 मनुष्यो-मानुपजनो मार्गेषु भवति तत्र निशान्तेषु प्रतिनिश्रान्ते इत्यर्थः; 'जह तावे'त्यादि, यदि तावदस्याहारपिण्डस्यायं परि-
 णामः अस्य पुनरौदारिकशरीरस्य कीदृशो भविष्यतीति सम्बन्धः, इह च 'किमंग पुण'चि-यत्कवचिद् दृश्यते, ततः 'इमस्स-
 पुण'चि पठनीयं वाचनान्तरे-तथादर्शनात्; 'कह्ळाकह्लि'ति-अतिदिनं 'खेलासवे'त्यादि, खेलं-निष्ठीवनं, तदाश्रवति-
 क्षरतीति खेलाश्रवं तस्य एवं शेषाण्यपि पदानि, नवरं वान्तं-वमनं पित्तं-दोषविशेषः, शुक्रं-सप्तमो धातुः, शोणितं-आर्चवं

सामान्येन वा रुधिरं, 'पूथं'-परिपक्वं तदेव दूरूपौ-विरूपाबुच्छासनिःश्वासौ यस्य तत्तथा तस्यै, दूरूपेण मूत्रकेण पूतिकेन वा-अशुभगन्धवता पुरीषेण पूर्णं यत्तत्तथा तस्य, तथा शतनं-अङ्गुल्यादेः कुष्ठादिना पतनं छेदनं-वाह्यादेर्विध्वंसनं च-क्षयः एते धर्माः-स्वभावा यस्य तत्तथा तस्य, 'सज्जह'-सज्जत सङ्गं कुरुत, 'रज्यत'-रागं कुरुत, 'गिज्झह'-गृह्यत गृद्धिं प्राप्त-भोगेष्वतृप्तिलक्षणां कुरुत, 'सुज्झह'-सुहृत मोहं-तदोषदर्शने मूढत्वं कुरुत, 'अज्झोववज्झह'-अध्युपपद्यध्वं तदप्राप्तप्राप-णायाध्युपपत्तिं-तदेकाग्रतालक्षणां कुरुत, 'किं थ तयं'-गाहा, 'किंमिति प्रश्ने, 'थ' इति वाक्यालङ्कारे, 'तकत्' तत् 'पम्हुट्टं'ति विस्मृतं, 'जं'ति यत् थ इति वाक्यालङ्कारे, 'तदा'-तस्मिन् काले 'भो' इत्यामन्त्रणे, 'जयंतप्रवरं'-जयन्ताभि-धाने-प्रवरेऽनुत्तरविमाने, 'बुत्थ'ति-उषिता निवासं कृतवन्तः, 'समयनिबद्धं'-मनसा निबद्धसङ्केतं यथा प्रतिबोधनीया वयं परस्परैरेति, समकनिबद्धां वा-सहितैर्या उपात्ता जातिस्तां देवाः अनुत्तरसुराः सन्तः, 'तं'ति-त एव तां वा देव-सम्बन्धिनीं स्मरत जातिं-जन्म यूयमिति ॥ १ ॥

तेणं कालेणं २, सक्कस्सासणं चलति, तते णं सक्के देविंदे ३, आसणं चलयं पासति २, ओहिं पउंजति २, मल्लिं अरहं ओहिणा आभोएति २, इमेयारूवे अबभत्थिए जाव समुप्पज्जित्था-एवं खलु जंबुद्दीवे २, भारहे वासे, मिहिलाए, कुंभगंस्स ० मल्ली अरहा निक्खमिस्सामित्ति मणं पहारेति, तं जीयमेयं तीय-पच्चुप्पन्नमणागयाणं सक्काणं ३, अरहंताणं, भगवंताणं, निक्खममाणानं, इमेयारूवं अत्थसंपयाणं दलि-

तए; तंजहा—“ तिण्णेव य कोडिसया अट्टासीति च होति कोडीओ । असिति च सयसहसा इंदा
 दलयंति अरहाणं ॥ १ ॥ एवं संपेहेति २, वेसमणं देवं सदावेति २ ता०, एवं खलु देवाणु० !, जंबुदीवे २,
 भारहे वासे जाव असीति च सयसहसाइं दलहत्ताए, तं गच्छहणं देवाणुप्पिया !, जंबु०, भारहे०; कुंभग-
 भवणंसि इमेयारूवं अत्थसंपदाणं साहराहि२, खिप्पामेव मम एयमाणत्तियं पच्चप्पिणाहि; तते णं से
 वेसमणे देवे सक्केणं देविंदेणं० एवं बुत्ते हटे करयल जाव पडिसुणेइ२, जंभए देवे सदावेइ२, एवं वयासी-
 गच्छह णं तुंभे देवाणु० !, जंबुदीवं दीवं, भारहं वासं, मिहिलं रायहाणि, कुंभगस्स रत्तो भवणंसि,
 तिन्नेव य कोडिसया अट्टासीयं च कोडीओ असियं च सयसहसाइं अयमेयारूवं अत्थसंपयाणं साह-
 रह २, मम एयमाणत्तियं पच्चप्पिणह; तते णं ते जंभगा देवा वेसमणेणं जाव सुणेत्ता, उत्तरपुरच्छिमं
 दिसीभागं अवक्कमंति२, जाव उत्तरवेडब्बियाइं रूवाइं विहव्वंति२; ताए उक्किट्ठाए जाव वीइवयमाणा
 जेणेव जंबुदीवे २, भारहे वासे, जेणेव मिहिला रायहाणी, जेणेव कुंभगस्स रण्णो भवणे, तेणेव उवाग-
 च्छंति२, कुंभगस्स रत्तो भवणंसि, तिन्नि कोडिसया जाव साहरंति२, जेणेव वेसमणे देवे, तेणेव
 उवा०२, करयल जाव पच्चप्पिणंति; तते णं से वेसमणे देवे, जेणेव सक्के देविंदे देवराया, तेणेव उवा-
 गच्छह२, करयल जाव पच्चप्पिणत्ति; तते णं मल्ली अरहा कल्लाकल्लि जाव मागहओ पायरासोत्ति
 ग्रहणं सणादाण य, अणाहाण य, पंथियाण य, पहियाण य, करोडियाण य, कप्पडियाण य, एगमेगं

हिरण्यकोडिं अट्ट य अण्णणतिं सयसहस्सतिं इमेयारूवं अत्थसंपदानं दलयति; तए णं से कुंभए मिहि-
लाए राय०, तत्थ २, तहिं २, देसे २, बहूओ महाणससालाओ करेति; तत्थ णं बहवे मणुया दिण्णभइ-
भत्तवेयणा विपुलं असण४, उवक्खडेंति२, जे जहा आगच्छंति, तं०-पंथिया वा, पहिया वा, करोडिया
वा, कप्पडिया वा, पासंडत्था वा, गिहत्था वा, तस्स य तहा आसत्थस्स वीसत्थस्स सुहासणवरगत०
तं विपुलं असणं४, परिभाएमाणा परिवेसेमाणा विहरंति; तते णं मिहिलाए सिंघाडग जाव बहुजणो अण्ण-
मणस्स एवमातिक्खति-एवं खलु देवाणु० !, कुंभगस्स रण्णो भवणंसिं सव्वकामगुणियं, किमिच्छियं
विपुलं असणं४ बहूणं समणाण य जाव परिवेसिज्जति; वरवरिया घोसिज्जति किमिच्छियं दिज्जए बहुवि-
हीयं । सुरअसुरदेवदाणवनरिंदमहियाण निक्खमणे ॥ १ ॥ तते णं मल्ली अरहा संवच्छरेणं तित्ति कोडि-
सया, अट्टासीतिं च होति कोडीओ, असितिं च सयसहस्साइं, इमेयारूवं अत्थसंपदानं दलइत्ता, निक्ख-
मामित्ति मणं पहारेति ॥ सूत्रम्-८२ ॥ तेणं कालेण २, लोगंतिया देवा, बंभलोए कप्पे, रिट्ठे विमाण-
पत्थडे सएहिं२ विमाणेहिं, सएहिं २, पासायवडिंसएहिं; पत्तेयं२, चउहिं सामाणियसाहस्सीहिं, तिहिं
परिसाहिं, सत्तहिं अणिएहिं, सत्तहिं अणियाहिर्वइहिं, सोलसहिं आयरक्खदेवसाहस्सीहिं, अन्नेहि य
बहूहिं लोगंतिएहिं देवेहिं सद्धिं संपरिवुडा, महयाहयनट्टगीयवाइय जाव रवेणं भुंजमाणा विहरइ;
तंजहा-“सारस्सयमाइच्चा वण्णी वरुणा य गहतोया य । तुसिया अन्वावाहा अग्गिच्चा चेव रिट्ठा य

॥ १ ॥ " तते णं तेसिं लोयंतियाणं देवाणं पत्तेयं२, आसणार्तिं चलंति, तहेव जाव अरहंताणं निक्ख-
ममाणानं संबोहणं करेत्तए त्ति तं गच्छामो णं अम्हेवि मल्लिस्स अरहतो संबोहणं करेमि त्तिक्कहु एवं
संपेहेत्ति२, उत्तरपुरच्छिमं दिसीभायं० वेउव्वियससुग्घाएणं समोहणंति २ संखिज्जाहं जोयणाहं एवं जहा
जंभगा जाव जेणेव मिहिला रायहाणी जेणेव कुंभगस्स रत्तो भवणे जेणेव मल्ली अरहा तेणेव उवाग-
च्छंति२, अंतलिकखपडिवन्ना सखिखिणिगाहं जाव वत्थातिं पवर परिहिगा करयल०, ताहिं इट्ठा०, एवं
वयासी-बुज्झाहि भगवं !, लोगनाहा पवत्तेहि, धम्ममत्तित्थं जीवाणं हियसुहनिसेयसकरं भविस्सति,
त्तिकहु दोच्चंपि तच्चंपि एवं वयंति२, मल्लि अरहं वंदंति, नमंसंति२, जामेव दिंसि पाउब्भूआ, तामेव
दिसिं पडिगया; तते णं मल्ली अरहा तेहिं लोगंतिएहिं देवेहिं संबोहिए समाणे जेणेव अम्मापियरो तेणेव
उवा०२, करयल० इच्छामि णं अम्मयाओ !, तुब्भेहिं अब्भणुणाते मुंढे भविता जाव पव्वत्तित्तए, अहा-
सुहं देवा० !, मा पडिबंधं करेहि; तते णं कुंभए कोडुबियपुरिसे सदावेति२, एवं वदासी-खिप्पामेव अट्ट-
सहस्सं सोवणिगाणं जाव भोमेज्जाणंति, अण्णं च महत्थं जाव तित्थयराभिसेयं उवट्टवेह जाव उवट्टवेत्ति;
तेणं कालेणं २, चमरे असुरिंदे जाव अच्चुयपज्जवसाणा आगया; तते णं संक्के३, आभिओगिए देवे सदा-
वेति२, एवं वदासी-खिप्पामेव अट्टसहस्सं सोवणिगाणं जाव अण्णं च तं विउलं उवट्टवेह जाव उवट्टवेत्ति,
तेवि कलसा ते चेव कलसे अणुपविट्ठा; तते णं से संक्के देविंदे देवराया कुंभराया मल्लि अरहं सीहासणंसि

पुरत्थाभिमुहं निवेसेइ, अट्टसहस्सेणं सोवणिण्याणं जाव अभिसिंचंति; तते णं मल्लिस्स भगवओ अभि-
सेए वट्टमाणे, अप्पेगतिया देवा मिहिलं च सडिंभतरं बाहिं आव सव्वतो समंतां परिधावंति; तए णं
कुंभए राया दोच्चपि उत्तरावक्कमणं जाव सव्वालंकारविभूसियं करेति २, कोडुंविथपुरिसे सदावेइ २ तां,
एवं वयासी-खिप्पामेव मणोरमं सीयं उवट्टवेह, ते उवट्टवेंति; तते णं सक्केइ, आभिओगिए०, खिप्पामेव
अणेगखंभ० जाव मणोरमं सीयं उवट्टवेह जाव सावि सीया तं चेव सीयं अणुपविट्ठा; तते णं मल्ली
अरहा सीहासणाओ अब्बुट्ठेति २, जेणेव मणोरमा सीया, तेणेव उवा० २, मणोरमं सीयं अणुपयाहिणी-
करेमाणा मणोरमं सीयं दुल्लहति २, सीहासणवरगए पुरत्थाभिमुहे सन्निसत्ते; तते णं कुंभए अट्टारस
सेणिप्पसेणीओ सदावेति २, एवं वदासी-तुंभे णं देवाणुप्पिया !, पहाया जाव सव्वालंकारविभूसिया
मल्लिस्स सीयं परिवहह जाव परिवहंति; तते णं सक्के देविंदे देवराया मणोरमाए दक्खिणिल्लं उवरिल्लं
बाहं गेणहति, ईसाणे उत्तरिल्लं उवरिल्लं बाहं गेणहति, चमरे दाहिणिल्लं हेट्ठिल्लं, बली उत्तरिल्लं हेट्ठिल्लं,
अवसेसा देवा जहारिहं मणोरमं सीयं परिवहंति; “ पुड्वि उक्खित्ता माणुस्सेहिं, तो हट्ठरोमकूवेहिं ।
पच्छा वहंति सीयं, असुरिंदसुरिंदनागेंदा ॥ १ ॥ चलचवलकुंडलधरा सच्छंदविउन्विवाभरणधारी । देविं-
ददाणविंदा, वहंति सीयं जिणिंदस्स ॥ २ ॥ ” तते णं मल्लिस्स अरहओ मणोरमं सीयं दुल्लहस्स इमे

अट्टमंगला पुरतो, अहाणु० एवं निगमो जहा जमालिस्स, तते णं मल्लिस्स अरहतो निक्खममाणस्स
 अप्पे०, देवा मिहिलं आसिय० अडिभंतरवासविहिगाहा जाव परिधावंति; तते णं मल्ली अरहा, जेणेव
 सहस्संबवणे उज्जाणे, जेणेव असोगवरपायवे, तेणेव उवा०, सीयाओ पच्चोरुभति२, आभरणालंकारं पभा
 वती पडिच्छति; तते णं मल्ली अरहा सयमेव पंचमुट्टियं लोयं करेति, तते णं सक्के देविंदे३, मल्लिस्स
 केसे पडिच्छति, खीरोदगसमुहे पक्खिवह; तते णं मल्ली अरहा णमोड्थु णं सिद्धाणं तिकहु सामाइय-
 चरित्तं पडिवज्जति, जं समयं च णं मल्ली अरहा चरित्तं पडिवज्जति, तं समयं च णं देवाणं माणुसाण य
 णिग्घोसे तुरियनिणायगीयवातियनिग्घोसे य सक्कस्स वयणसंदेसेणं णिलुक्के यावि होत्था, जं समयं च
 णं मल्ली अरहा सामातियं चरित्तं पडिवज्जे, तं समयं च णं मल्लिस्स अरहतो माणुसधम्मओ उत्तरिए
 मणपज्जवनाणे ससुप्पन्ने, मल्ली णं अरहा जे से हेमंताणं, दोब्बे मासे, चउत्थे पख्वे, पोससुद्धे, तस्स णं
 पोससुद्धस्स एक्कारसीपक्खेणं, पुच्चण्हकालसमयंसि, अट्टमेणं भत्तेणं अपाणएणं, असिणीहिं नक्खत्तेणं
 जोगमुवागएणं, तिहिं इत्थीसएहिं अडिभतरियाए परिसाए, तिहिं पुरिससएहिं बाहिरियाए परिसाए,
 सद्धिं मुंढे भवित्ता पव्वइए; मल्लिं अरहं इमे अट्ट रायकुमारा, अणुपव्वइंसु तंजहा-“ णंदे य णंदिमित्ते,
 सुमित्त बलमित्त भाणुमित्ते य । अमरवति अमरसेणे महसेणे चैव अट्टमए ॥ १ ॥ ” तए णं से भव-
 णवई४, मल्लिस्स अरहतो निक्खममाणमहिमं करेति२, जेणेव नंदीसरवरे०, अट्टाहिंयं करेति २, जाव पडि-

गया; तते णं मल्ली अरहा जं चैव दिवसं पव्वतिए, तस्सेव दिवसस्स पुब्बा (पच्च) वरणहकालसमयंसि, असोगवरपायवस्स अहे पुढ्विसिलापट्ठयंसि; सुहासणवरगयस्स सुहेणं परिणामेणं पसत्थेहिं अज्झवसाणेहिं पसत्थाहिं लेसाहिं विसुज्झमाणीहिं तयावरणकम्मरयविकरणकरं अपुब्बकरणं अणुपविट्ठस्स अणंते जाव केवलनाणदंसणे समुप्पत्ते ॥ सूत्रम्-८३ ॥

‘जाव मागहओ पायरासो’ति-मगधदेशसम्बन्धिनं प्रातराशं-प्राभातिकं भोजनकालं यावत् प्रहरद्वयादिकमित्यर्थः, ‘बहूण’मित्यादि, सनाथेभ्यः-सस्वामिकेभ्यः, अनाथेभ्यो-रङ्केभ्यः, ‘पंथियाणं’ति-पन्थानं नित्यं गच्छतीति पान्थास्त एव पान्थिकास्तेभ्यः, ‘पहियाणं’ति-पथि गच्छन्तीति पथिकास्तेभ्यः प्रहितेभ्यो वा केनापि क्वचित्-प्रेषितेभ्य इत्यर्थः, करोत्था-कपालेन चरन्तीति करोटिकास्तेभ्यः, क्वचित्-‘कायकोडियाणं’ति पाठस्तत्र काचो-मारोद्धनं तस्य कोटी-भागः काचकोटी तथा ये चरन्ति काचकोटिकास्तेभ्यः; कर्पटैश्चरन्तीति-कर्पटिकाः कापटिका वा-कपटचारिणस्तेभ्यः, ‘एगमेगं हत्थामासं’ति-वाचनान्तरे-दृश्यते, तत्र हस्तेन हिरण्यस्यामर्शः-परामर्शो ग्रहो हस्तामर्शः तत्परिमाणं हिरण्यमपि स एवोच्यते, अतस्तमेकैकमेकैकस्मै ददाति स्म, प्रायिकं चैतत्सम्भाव्यते ‘वरवरिया घोसिज्जइ किमिन्निच्चं दिज्जए बहुविहीयं’ति वचनात्, अत एव ‘एगा हिरण्णकोडी’ त्याद्यपि शकार्षितहिरण्यदानप्रमाणमेव, यतोऽन्यदपि स्वकीयधनधान्यादिगतं दानं सम्भवतीति, ‘तत्थ तत्थ’ति-अवान्तरपुरादौ देशे देशे-श्रृङ्गाटकादौ, ‘तहिं तहिं’ति-तत्र तत्र महापथपथादीनां भागे भागे अतिबहुषु स्थानेष्विति तात्पर्यमिति, महानससाला-रसवतीगृहाणि, ‘दिण्णभयभत्त-

वेयण'त्ति-दत्तं-वितीर्णं भृतिभक्तलक्षणं द्रव्यभोजनस्वरूपं, वेतनं-मूल्यं येभ्यस्ते तथा, 'पासंड'त्ति-लिङ्गिनः, 'सञ्चकाम-
 गुणियं'त्ति-सर्वे कामगुणा-अभिलषणीयपर्याया रूपरसगन्धस्पर्शलक्षणाः सन्ति सञ्जाता वा यत्र तत् सर्वकामगुणिकं सर्व-
 कामगुणितं वा, कः किमीप्सतीत्येवमिच्छानुसारेण यदीयते तत्किमीप्सितं, बहुभ्यः श्रमणेभ्यो ब्राह्मणेभ्यः सनाथेभ्य
 इत्यादि पूर्ववत्, 'सुरासुरियं'त्ति-वाचनान्तरे दृश्यते, तत्र भोजने अयं च स्रोऽयं च स्रो भुक्तां च यथेष्टमित्येवं या
 परिवेषणक्रिया सा स्ररास्ररिका पुटापुटिकादीनामिवात्र समासः तथा स्ररास्ररिकया, तृतीयार्थे चेह स्रन्ननिर्देशे द्वितीया द्रष्टव्येति;
 'वरवरिया'-गाहा वरस्य-दृष्टार्थस्य वरणं-प्रहणं वरवरिका, वरं वृणुत वरं वृणुतेत्येवं संशब्दनं वरवरिकेति भावः;
 सुरासुरैर्देवदानवनरेन्द्रैश्च महिता ये ते तथा तेषां; 'सारस्सय' गाहा, सारस्वताः१, आदित्याः२, वह्नयो३, वरुणाश्च४,
 गर्हतोयाश्च५, तुपिताः६, अव्याबाधाः७, आग्नेयाश्च८, त्यष्टौ कृष्णराज्यवकाशान्तरस्थविमानाष्टकवासिनो रिष्टाश्चेति रिष्टा-
 ख्यविमानप्रस्तटवासिनः; कचित्-दशविधा एते व्याख्यायन्ते, अस्माभिस्तु स्थानाङ्गानुसारेणैवमभिहिताः; 'हट्टरोम-
 कूवेहिं'त्ति-रोमाश्चितैः, 'चलचवलकुंडलधर'त्ति-चलाश्च ते चपलकुण्डलधराश्चेति विग्रहः; 'सच्छंदविउड्विययाभरण-
 धारि'त्ति-सच्छन्दश्च ते त्रिकुर्विताभरणधारिणश्च स्वच्छन्देन वा-स्वाभिप्रायेण त्रिकुर्वितान्याभरणानि धारयन्तीति विग्रहः;
 'जहा जमालिस्स'त्ति-भगवत्यां यथा जमालेः निष्क्रमणं तथेह वाच्यमिहैव वा यथा मेघकुमारस्य, नवरं चामरधारित-
 रुण्यादिषु शकेशानारीन्द्रप्रवेशत इह विशेषः, 'आसिय० अबंंतरा वास विहि गाहा' इति, 'अप्येगइया देवा मिहिलं राय-
 हाणि सडिभतराहिरं आसियसंमज्जियं संमहुसुहत्थंतरावणवीहियं करेति,' 'अप्येगइया देवा मंचाहमंचकलियं करेति'त्यादि-

मैघकुमारनिष्क्रमणोक्तनगरवर्णकस्य' तथा-‘अप्येगइया देवा हिरण्यवासं वासिसु एवं सुवन्नवासं वासिसु एवं रयणवह्नर-
पुष्पमल्लगंधचुणआभरणवासं वासिसु’ इत्यादिवर्षसमूहस्य, तथा-‘अप्येगइया देवा हिरण्यविहिं भाइंसु एवं’ सुवण्णचुणविहिं
भाइंसु’ इत्यादिविधिसमूहस्य तीर्थकरजन्माभिषेकोक्तसङ्ग्रहार्था याः क्वचित्-गाथाः सन्ति, ताः अनुश्रित्य सूत्रमध्येयं यावद्,
‘अप्येगइया देवा आधावेति परिधावन्ती’त्येतदवसानमित्यर्थः, इदं च राजप्रश्नकृतादौ द्रष्टव्यमिति; ‘निलुक्के’त्ति-
निलुक्कोऽन्तर्हित इत्यर्थः, ‘सुद्धस्स एक्कारसीपक्खेणं’ति-शुद्धपक्षस्य या एकादशी तिथिस्तत्पक्षे तदङ्गे णमित्यलङ्कारे,
‘णायकुमार’त्ति-ज्ञाताः-इक्ष्वाकुवंशविशेषभूताः, तेषां कुमारः-राज्यार्हा ज्ञातकुमाराः; ‘तस्सेव दिवसस्स पुब्बा(पञ्च)-
वरणहकालसमयंसि’त्ति-यत्र दिवसे दीक्षां जग्राह, तस्यैव पोषमासशुद्धैकादशीलक्षणस्य प्रत्यपराह्णकालसमये-पश्चिमे भागे
इदमेवावश्यके पूर्वङ्गे मार्गशीर्षे च श्रूयते, यदाह-‘तेवीसाए णाणं उप्पन्नं जिणवराण पुव्वहे’त्ति, तथा ‘मग्गसिरसुद्ध-
एक्कारसीए मल्लिस्स अस्सिणीजोगि’त्ति तथा तत्रैवास्याहोरात्रं यावच्छत्रस्थपर्यायः श्रूयते, तदत्राभिप्रायं बहुश्रुता
विदन्तीति, ‘कम्मरयचिकरणकरं’ति कर्मरजोविक्षेपणकारि अपूर्वकरणमष्टमगुणस्थानकं, अनन्तं विषयानन्तत्वात् यावत्करणा-
दिदं द्रष्टव्यं, अनुत्तरं-समस्तज्ञानप्रधानं, निर्व्याधातं-अप्रतिहतं, निरावरणं-क्षायिकं, कृत्स्नं-सर्वार्थिग्राहकत्वात्, प्रतिपूर्णं-
सकलस्वांशयुक्तत्वात्, पौर्णमासीचन्द्रवत् केवलवज्ञानदर्शनं संशुद्धं वरविशेषग्रहणं सामान्यग्रहणं चेत्यर्थः ।

तेषां कालेणं, सब्बदेवाणां आसणातिं चलंति, समोसढा, सुणेति अट्टाहियमहा० नंदीसरं, जामेव
दिसं पाउ०, कुंभएवि निग्गच्छति । तते णं ते जितसत्तुपा०, छप्पि०, जेठपुत्ते रज्जे ठावेत्ता, पुरिससहस्स-

वाहिणीयाओ दुरुहा, सन्विहीए जेनेव मल्ली अ० जाव पज्जुवासंति; तते णं मल्ली अ० तीसे महालि-
 याए कुंभगस्स तेसिं च जियसत्तुपामुक्खाणं धम्मं कहेति, परिसा जामेव दिसिं पाउब्भूया, तामेव दिसिं
 पडिगया, कुंभए समणोवासए जाते, पडिगए, पभावती य, तते णं जितसत्तू छप्पि राया धम्मं सोच्चा,
 आलित्तए णं भंते ! जाव पव्वइयो, चोदसपुब्बिणो अणंते केवले सिद्धा; तते णं मल्ली अरहा सहसंब-
 वणाओ निक्खमतिर, बहिया जणवयविहारं विहरइ; मल्लिस्स णं भिसगपामोक्खा अट्ठावीसं गणा अट्ठा-
 वीसं गणहरा होत्था, मल्लिस्स णं अरहओ चत्तालीसं समणसाहस्सीओ उक्को०, बंधुमतिपामोक्खाओ
 पणपणं अज्जियासाहस्सीओ उक्को०, सावयाणं एणा सतसाहस्सी तुलसीतिं सहस्सा०, सावियाणं तिन्नि
 सयसाहसीओ पणण्हिं च, सहस्सा छस्सया चोदसपुब्बीणं, वीससया ओहिनाणीणं, वत्तीसं सया केवल-
 गाणीणं, पणतीसं सया वेउब्बियाणं, अट्ठसया मणपज्जवनाणीणं, चोदससया वार्इणं, वीसं सया अणुत्तरो-
 ववातियाणं; मल्लिस्स अरहओ दुविहा अंतगडभूमी होत्था, तज्जहा-जुयंतकरभूमी परियायंतकरभूमी य, जाव
 वीसतिमाओ पुरिसजुगाओ जुयंतकरभूमी, दुवासपरियाए अंतमकासी; मल्ली णं अरहा पणुवीसं धणू-
 तिसुहं उच्चत्तेणं, वण्णेणं पियंगुसमे, समचउरंससंठाणे, वज्जरिसभणारायसंघयणे, मज्झदेसे सुहंसुहेणं
 विहरित्ता, जेनेव सम्मंए पव्वए, तेणेव उवागच्छइ २ त्ता, संमेयसेलिसिहरे पाओवगमणुववण्णे, मल्लीण

य एगं वाससतं आगारवासं, पणपणं वाससहस्सातिं वाससयऊणातिं केवलपरियागं पाउणित्ता, पण-
पणं वाससहस्साइं सब्वाउयं पालइत्ता; जे से गिम्हाणं, पढमे मासे, दोच्चे पक्खे, चित्तसुद्धे; तस्स णं
चेत्तसुद्धस्स चउत्थीए, भरणीए णक्खत्तेणं, अद्धरत्तकालसमयंसि, पंचहिं अज्जियासएहिं अहिंभतरियाए
परिसाए, पंचहिं अणगारसएहिं बाहिरियाए परिसाए, मासिएणं भत्तेणं अपाणएणं, वग्घारियपाणी
खीणे वेयणिज्जे, आउए, नामे, गोए; सिद्धे एवं परिनिब्बाणमहिमा भाणियब्बा;—जहा जंबुदीवपणत्तीए,
नंदीसरे अट्ठाहियाओ पडिगयाओ; एवं खलु जंबू ! समणेणं भगवया महावीरेणं अट्टमस्स नायज्झयणस्स
अयमंठे पणत्ते तिबेमि ॥ सूत्रम्-८४ ॥ मल्लीणायज्झयणं संमत्तं ॥ ८ ॥

—५२७६६—

“अट्ठाहियामहिमं” ति-अधानामह्नां समाहारोऽष्टाहं, तदस्ति यस्यां महिमायां साऽष्टाहिका, इदं च व्युत्पत्तिमात्रं,
प्रवृत्तिस्तु महिमामात्र एवेति दिवसस्य मध्ये तद्द्वयं न विरुध्यते इति; ‘दुविहा अंतकरभूमि’ ति-अन्तकराः-भवान्त-
कराः निर्वाणायिनस्तेषां भूमि-कालान्तरभूमिः, ‘जुयंतकरभूमी’ ति-इह युगानि-कालमानविशेषास्तानि च क्रमवर्त्तानि
तत्साधर्म्यधि क्रमवर्त्तनो गुरुशिष्यप्रशिष्यादिरूपाः पुरुषास्तेऽपि युगानि तैः प्रमिताऽन्तकरभूमिः युगान्तकरभूमिः, ‘परियायं-
तकरभूमी’ ति पर्यायः-तीर्थंकरस्य केवलित्वकालस्तमाश्रित्यान्तकरभूमिर्या सा तथा तत्र, ‘जावे’ त्यादि इह पञ्चमी द्वितीयार्थे
द्रष्टव्या ततो यावद्विशतितमं पुरुष एव युगं पुरुषयुगं विशतितमं प्रतिशिष्यं यावदित्यर्थः, युगान्तकरभूमिर्मल्लिजिनस्याभवत्;

मल्लिजिनादारभ्य तत्तीर्थे विंशतितमं पुरुषं यावत् साधवः सिद्धास्ततः परं सिद्धिगमनव्यवच्छेदोऽभूदिति हृदयं, 'दुवासपरि-
 या'ए'ति-द्विर्वर्षयाये केवलपय्यापेक्षया भगवति जिने सति अन्तमकार्षीत्-भवान्तमकरोत्, तत्तीर्थे साधुनारात् कश्चिदपीति;
 'दुमामपरिया'ए' इति क्वचित्, क्वचिच्च- 'चउमासपरिया'ए' इति दृश्यते; 'वग्घारियपाणी'ति-प्रलम्बितश्रुजः, 'जहा
 जजुंहीचपन्नत्ती'ए'ति, यथा जम्बूद्वीपप्रज्ञप्त्यां ऋषभस्य निर्वाणमहिमोक्तस्तथेह मल्लिजिनस्य वाच्य इत्यर्थः, स चैवमर्थतः-
 यत्र समये मल्लिरहन् कालगतो व्यतिक्रान्तः समुद्धातः छिन्नजातिजरामरणबन्धनः सिद्धः, तत्र समये शक्रश्चलितासनः
 प्रत्युक्तावधिर्विज्ञातजिननिर्वाणः सपरिवारः सम्मेतशैलशिखरेऽवततार, ततोऽसौ विमना निरानन्दोऽश्रुपूर्णनयनो जिनशरीरकं
 त्रिप्रदक्षिणीकृत्य अनतिदूरासन्ने नमस्यन् पर्युपास्ते स्म, एवं सर्वेऽपि वैमानिकादयो देवराजाः, ततः शक्रो देवैर्नन्दनवनात्
 आनायितगोशीर्षसरसदारुविहितचितित्रयः क्षीरसमुद्रादानीतक्षीरोदकेन जिनदेहं स्थापयामास, गोशीर्षचन्दनेनानुलिलेप, हंस-
 लक्षणं शाटकं निवासयामास, सर्वालङ्कारविभूषितं चक्रार, शेषा देवा गणधरानगारशरीरकाण्येवं चक्रुः; शक्रस्ततो देवैस्तिष्ठः
 शिचिकाः कारयामास, तत्रैकत्रासौ जिनशरीरमारोपयामास, महद्द्वयं च चितिस्थाने नीत्वा चितिकायां स्थापयामास, शेषदेवा
 गणधरानगारशरीराणि द्वयोः शिचिकयोरारोप्य चित्योः स्थापयामासुः; ततः शक्रादेशादशिकुमारा देवास्तिसृष्वपि चिति-
 ब्वयिकायं विकृतवन्तो वायुकुमारास्तु वायुकायं, शेषदेवाश्च कालागुरुप्रवरकुन्दरुक्कतुरुक्कधूपान् घृतं मधु च कुम्भाग्रशः प्रचि-
 क्षिपुः; ततो मांसादिषु दग्धेषु मेघकुमारा देवाः क्षीरोदकेन चितीर्निर्वापयामासुः, ततः शक्रो भगवतो दक्षिणमुपरितनं सक्थि
 जग्राह, ईशानश्च वामं, चमरोऽधस्तनं दक्षिणं, बलिवामं, शेषा यथाऽहमङ्गोपाङ्गानि गृहीतवन्तः, ततस्तीर्थकरादिवितिक्षि-

तिषु महास्तूपान् चक्रुः, परिनिर्वाणमहिमानं च; ततः शक्रो नन्दीश्वरे गत्वा पूर्वस्मिन्नञ्जनकपर्वते जिनायतनमहिमानं चकार, तल्लोकपालास्तु चत्वारश्चतुर्षु पूर्वाञ्जनपार्श्ववर्त्तिषु दधिसुखपर्वतेषु सिद्धायतनमहिमानं चक्रुः; एवमीशानः उत्तरस्मि-
स्तल्लोकपालास्तत्पार्श्ववर्त्तिदधिसुखेषु, चमरो दक्षिणाञ्जनके तल्लोकपालास्तथैव, बलिः पश्चिमेऽञ्जनके तल्लोकपालास्तथैव; ततः शक्रः स्वकीये विमाने गत्वा सुधर्मसभामध्यवस्थितमाणवकाभिधानस्तम्भवर्त्तिवृत्तसमुद्रकानत्रतार्यं सिंहासने निवेक्ष्य,
तन्मध्यवर्त्तिजिनसक्थीन्यपूपुजत् मल्लिजिनसक्थि च तत्र प्राक्षिपद्, एवं सर्वे देवा इति; 'एव'मित्यादि निगमनम् । इह च ज्ञाते यद्यपि दृष्टान्तदाष्टीन्तिकयोजनां क्षेत्रेण न दर्शिता, तथापि द्रष्टव्या, अन्यथा ज्ञातत्वानुपपत्तेः; सा च किलैवम्—“उगगत-
वसंजमवओ पगिद्रुफलसाहगस्सवि जियस्स । धम्मविसएवि सुहुमावि होइ माया अणत्थाय ॥ १ ॥ जह मल्लिस्स महाबल-
भवंमि तिथ्ययरनामंबेधेऽवि । तवविसय थेवमाया जाया जुवइत्तहेउत्ति ॥ २ ॥” समाप्तमिदमष्टमज्ञाताध्ययनविवरणम् ।

१ सा० उग्रतपःसंयमवतः प्रकृष्टफलसाधकस्यापि जीवस्य धर्मविषयाऽपि सूक्ष्माऽपि भवति माया पुनरनर्थाय ॥ १ ॥
यथा मल्लया महाबलभवे तीर्थकरनामबन्धेऽपि तपोविषया स्तोका माया जाता युवतिभावहेतुः ॥ २ ॥

निर्वाण-
स्थाने
स्तूपादि-
रचना-
वर्णनम् ।

